

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VOR SIDSTE KAMP
FOR
SØNDERJYLLAND

AF

AXEL LILJEFALK
OG
OTTO LÜTKEN

VOR SIDSTE KAMP FOR SØNDERJYLLAND

VOR SIDSTE KAMP
FOR
SØNDERJYLLAND

FORTALT AF

AXEL LILJEFALK OG OTTO LÜTKEN

MED BILLEDER FRA SAMTIDEN
OG VIGNETTER AF
RASMUS CHRISTIANSEN

ANDET OPLAG

H. HAGERUP'S FORLAG
KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE

		Side
1ste Kapitel.	Tiden mellem Krigen	1
2det —	Kong Frederik den Syvendes Død. — Vore Rustninger	7
3die —	Vi og vore Modstandere	17
4de —	De sidste Forberedelser	24
5te —	Den første Dag i Krigen	29
6te —	Mysunde	35
7de —	Selk, Kongehøj, Jagel	45
8de —	Vore og Fjendens Planer	57
9de —	Den sidste Dag ved Danevirke — Prins Friedrich Karls Overgang over Slien	65
10de —	Tilbagetoget	71
11te —	Sankelmark	80
12te —	Hæren naar Als. — General de Meza afløses af General Gerlach	90
13de —	Stemningen i Folket	97
14de —	Forfølgningen opgives. — Slesvigholstenske Demonstrationer. — Danskvenlig Stemning i Sverig-Norge og England	103
15de —	Dybbølstillingen	109
16de —	De første Dage paa Dybbøl	116
17de —	Det første Sammenstød i Sundeved. — Prins Friedrich Karl planlægger et Overfald paa vore Forposter med hele sit Korps	124
18de —	Vore Forposter overrumples den 22de Februar	130
19de —	General Hegermann-Lindencrones Tilbagetog. — Preusserne overskrider Nørrejyllands Grænse	138
20de —	Rytterfægtninger mellem Forposterne	146
21de —	Kampen ved Vejle den 8de Marts	156
22de —	General Lunding søger at bringe Fredericia i Forsvarsstand. — Kystbevogtningen paa Fyn	164
23de —	Kampen foran Fredericia den 8de Marts	171
24de —	Slesvigske Tilstande	180
25de —	I Sundeved før Belejringens Begyndelse	188
26de —	Gardens Strejftog til Holstens Kyst. — Preusserne gaar over til Femern	202
27de —	Granatilden fra Broager begynder. — Kampen foran Skanserne den 17de Marts.	207
28de —	Eskadren i Østersøens østlige Del. — Blokade. — Den preussiske Marines Krigsplaner. — Kampen ved Rügen den 17de Marts 1864	222

			Side
29de	Kapitel.	Under Broagerbatteriernes Ild	227
30te	—	Kampen den 28de Marts. — Preusserne vil gaa over til Als. — Sønderborg bombarderes	239
31te	—	Aarøes Strejfkorps	255
32te	—	General Hegermann-Lindencrones Tilbagetog gennem Nørrejylland	264
33te	—	Fredericias Bombardement — Strandhug ved Assendrup	273
34te	—	Preusserne graver sig frem mod Stillingen. — Stormen udsættes	286
35te	—	Dybbølskanserne skydes til Storm	298
36te	—	De sidste Dage paa Dybbøl	311
37te	—	Den 18de April	323
38te	—	Vore Tab. — Følgerne af Dybbøls Fald	358
39te	—	General Hegermann-Lindencrones Korps i Jylland. — Fredericias Rømning. — Hærens Fordeling ved Vaabenhvilens Begyndelse	368
40de	—	Fregatten »Niels Juel«s Togt. — Nordsøeskadrens Dannelse. — Opholdet paa Hamburgerbugten. — Retræten til Christianssand. — Den osterrigske Nordsøeskadre	376
41de	—	Kampen ved Helgoland den 9de Maj 1864	389
42de	—	Fredsforhandlingerne i London	411
43de	—	Preusserne i Jylland. — Vaabenhvilen. — Hærens og Flaadens Fordeling ved Krigens Genoptagelse	418
44de	—	Dagen før Overgangen til Als	432
45de	—	Als	444
46de	—	Affæren ved Lundby	471
47de	—	Fjenden besætter fuldstændig Jylland. — Vor Hær paa Fyn. — De sidste Strejftog	481
48de	—	Vesterhavsøernes Forsvar	489
49de	—	Vaabenhvile	497
50de	—	Preussisk Styrelse i Nørre- og Sønderjylland	503
51de	—	Freden	511
52de	—	Adskillelsen fra Sønderjylland	521

Kong Christian d. 9
1863 – 1906

1ste Kapitel.

Tiden mellem Krigene.

Den Gang den tapre Landsoldat drog hjem i 1851, blev han overalt modtaget med overstrømmende Jubel. Sit Løfte havde han holdt. Ved Isted, Mysunde og Frederiksstad havde han hævdet Danmarks Ære og Ret lige overfor Oprørerne, Konge og Folk kappedes om at vise ham Taknemlighed. Hele Landet genlød af hans Pris i Sang og Tale.

Saa blev Hæren sat paa Fredsfod og det meste Mandskab sendt hjem. Indadti skulde vi nu først til ret at nyde Hvedebrødsdagene med den genvundne Frihed; udadtil tog Regeringen fat paa den umulige Opgave at tilvejebringe en Ordning af Samlivet mellem det danske Monarkis forskellige Bestanddele: Kongeriget, Sønderjylland, Holsten og Lauenborg, som paa en Gang tilfredsstillede Danskernes Nationalitetsfølelse, Slegvigholstenernes saakaldte Rettigheder, det tyske Forbunds Udvidelseslyst, Preussens Magtbrynde og Østerrigs Skinsyge. Taalmodige danske Statsmænd foreslog den ene Løsning efter den anden; men alt strandede paa Tyskernes Ulyst til at faa Stridsspørgsmaalene løst. Saalænge de blev holdt aabne, var der jo altid Mulighed for ved Lejlighed at kunne fiske i rørt Vande.

Under saadanne Forhold skulde man tro, at et frit, ærekært Folks første Tanke maatte være at bringe sit Værn paa en saadan Fod, at det baade udadtil og indadtil kunde vidne om den bestemte Vilje til at værne Folkets Ret og Rigets Grænser af yderste Magt og Evne. Den saa haanligt tilkastede slesvig-holstenske Handske var bleven tagen op med frejdigt Mod og Oprøret kuet; nu skulde det vise sig, om det var en flygtig Opblussen eller om der laa fast Vilje og mandig Alvor bag ved. Danskerne var bleven Herre i Sønderjylland; men bag Ejderen lurede stadig den gamle Fjende, som kun slet dulgte sine Fremtidsplaner.

Derfor var Tiden inde til at bygge et fast Værn for Sønderjylland, saa stærkt som dansk Snille og danske Penge formaaede at gøre det, og Tiden var inde, da de

bedste og nyeste Vaaben ikke var for dyre, og da den danske Ungdom flittigt burde øve sig i Vaabenbrug for at være rede til at møde frem, naar det atter kaldtes til Kamp for den gamle Rigsgrænse.

Var dette blevet ret forstaaet og kraftigt gennemført, saa havde det danske Folk derved klart vist, at det var dets Alvor at ville værge for Sønderjylland. Havde der ligget stærke Forter, hvor der laa halvfærdige Skanser, havde der staaet veløvede, veludrustede Soldater, hvor der stod halve Rekrutter og sletøvede Forstærkningsmænd, havde Preussen dog maaske betænkt sig paa under de daværende Forhold at begynde en Krig, som, selv om Udfaldet ikke var tvivlsomt, dog kunde blive af Varighed, og kræve en Magtudfoldelse, som aabnede mange Muligheder for ærgærrige Naboer og halve Venner.

Men noget sligt skete ikke; tværtimod. I Aarhundreder havde Danmark ikke ejet en Hær, jævn god med den, der sejrede ved Isted; men næppe var Freden sluttet, og den sidste Æresport for den tapre Landsoldat reven ned, før der blev taget fat paa at ødelægge det Værn, som havde staaet sin Prøve saa godt, og som efter alle Solemærker at dømme haardt gjordes nødigt i Fremtiden.

Alle de Afdelinger, som var bleven oprettet under sidste Krig, blev hævet, skønt mange af dem havde vundet et smukt Navn. Kom der Krig paa igen, var vi lige saa nær som i 1848. En Del Reserveofficerer blev vel staaende paa halv Løning til Raadighed; men da de ikke maatte indkaldes og øves i Fredstid, var de fleste af dem naturligvis heller ikke meget brugbare i Krigstid. Ja, man gjorde endog senere et Skridt, som vistnok er uden Sidestykke; man ophævede i 1858, paa en Tid, da det tyske Forbund truede med Fredsbrud, Landkadetakademiet, hvorfra de Officerer var udgaaet, som havde ført Hæren i Treaarskrigen, uden at sætte noget andet i Stedet. I 1861 blev det sidste Kadethold Officerer, saa stoppede Tilgangen, medens Krigen svævede over Hovedet og virkelig brød ud ikke tre Aar senere. I de 13 Aar mellem Freden 1851 og Fredsbruddet 1864 havde vi seks forskellige Krigsministre, og den ene, Ministeren under Krigen, Oberst C. C. Lundbye, var endda Minister to Gange. Det forstaar sig af sig selv, at dette ikke fremmede Forsvarsvæsenets forstandige Udvikling.

I de første 8 Aar efter Freden skete der da ogsaa overhovedet intet for at styrke Rigets Værn, skønt Underhandlingerne med Tyskland bestandig antog en mere truende Karakter. Fra holstensk Side var Kravet det, at der skulde sikres Kongens tyske Undersaatter en lige saa stor Indflydelse paa Rigets Fællesanliggender, som de danske, skønt de var langt færre end Danskerne, og desuden krævedes Forbindelsen med Sønderjylland opretholdt. Fra dansk Side nægtede man bestemt at gaa ind herpaa; man var villig til at udsondre de to tyske Hertugdømmer, Holsten og Lauenborg, stille dem i en ren Personalunion med det øvrige Rige, endog med eget Hærvæsen; men man vilde ikke udsætte sig for tysk Indgriben i Danmarks Styrelse, og man hævdede bestemt, at Sønderjylland hørte under den danske Krone, og at Ordningen af dette Hertugdømmes Forhold til det øvrige danske Rige var et indre dansk Anliggende, naar det kun ikke blev inkorporeret.

Faren for tysk Indblanding øgedes ved, at Kong Frederik den syvende var barnløs, og at Kongestammen vilde uddø med ham. For at forebygge fremmed Indflydelse blev det med Stormagternes, deriblandt Østerrigs og Preussens, Samtykke fastslaaet, at Prins Christian af Lyksborg skulde erkendes for Tronarving til hele Monarkiet. For alle Muligheders Skyld afkøbte den danske Regering Hertugen af Augustenborg hans Godser i Sønderjylland for 7 Millioner Kroner, mod at han til Gengæld lovede paa sin egen og sin Æts Vegne ikke at foretage noget, som kunde forstyrre Roen i Hans danske Majestæts Monarki, og anerkendte den vedtagne Arvefølge for alle under dette hørende Lande.

Dermed var imidlertid Forholdet mellem Monarkiets forskellige Dele ikke bleven klarere, og i Begyndelsen af Aaret 1858 var det da ogsaa kommen saa vidt, at det tyske Forbund truede med at lade Tropper rykke ind i de til Forbundet hørende Lande Holsten og Lauenborg. Alle den danske Regerings Forslag blev fundet uantagelige; men selv vilde Forbundet ikke sige, hvad det krævede. Den svenske Regering udtalte alt da til Regeringerne i Paris og London sin Tvivl om, hvorvidt Tyskland ønskede en fredelig Løsning, da alle Danmarks Indrømmelser blev erklæret for utilstrækkelige, medens Forbundet nægtede at udtale sig om, hvad der da burde sættes i Stedet. Forbundseksekutionen blev vel stillet i Bero; men den svævede dog stadig over vort Hoved som en Trusel.

Under saadanne Forhold blev det naturligvis aldeles nødvendigt igen at tænke paa, at faa Værnet i Orden. Naar en tysk Forbundshær rykkede frem til Ejderens søndre Bred, maatte der staa en dansk Hær paa den nordre, derom kunde der ikke være Tvivl; men nu straffede det sig, at alt var bleven forsømt siden sidste Krig. Hvad der maatte gøres, maatte skabes i en Hast, en rolig Udvikling tillod Tiden ikke.

General Thestrup var den Gang Krigsminister. Da Hæren maatte øges, og da alle de under sidste Krig oprettede Afdelinger var hævet, bestemte han sig til at forsøge paa en hel anden Maade. Af hver Fodfolksbataillon skulde der dannes to, ved at Befalingsmænd og Mandskab blev delt i 8 Kompagnier i Stedet for i 4. Vi havde den Gang 22 Batailloner foruden Fodgarden; men af dem hørte 5 hjemme i de tyske Hertugdømmer og var saaledes ikke til at stole paa. Naturligvis kunde Fordoblingen ikke ske uden Udgift, der maatte skaffes Vaaben og Klæder til den større Styrke; men Rigsraadet vilde ikke bevilge de dertil nødvendige Penge, og for at vinde dem ind, maatte Uddannelsestiden afkortes. Saaledes forberedte vi vore Folk til at møde Evropas bedst uddannede Soldater. For at skaffe Befalingsmænd blev der oprettet Aspirantskoler, hvor unge Mænd fik en kort militær Uddannelse.

I 1861 var man naaet saa vidt, at Fordoblingen kunde prøves, og dette gentoges et Par Gange senere.

Ved Rytteriet blev der ogsaa forberedt en Udvidelse, for saa vidt dette lod sig gøre uden synderlig Udgift. Vore 6 Rytterregimenter, som i Fredtid havde 4 Eskradoner, skulde, naar Krigen kom, udvikle 6, men foreløbig havde Rigsraadet rigtignok nægtet Penge baade til Heste og hvad der ellers krævedes.

Vort Feltartilleri havde faaet en god, tidssvarende Kanon, den riflede 4 Pds., men

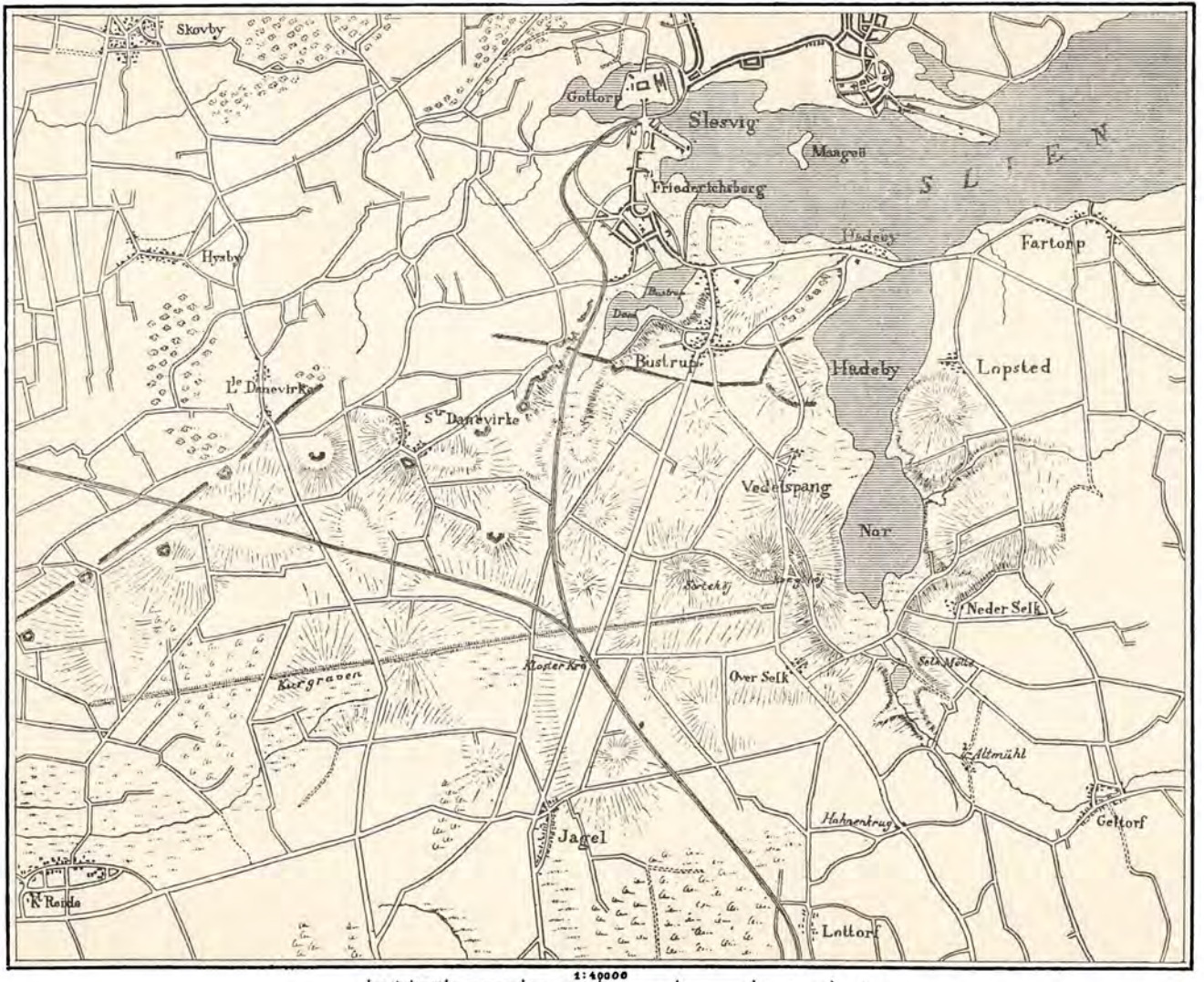

Danevirkestillingen 1864.

Fæstningsartilleriet, som dog under Kampen med Overmagten vilde komme til at spille saa stor en Rolle, havde hovedsagelig endnu kun de gamle, glatte Kanoner at holde sig til.

Der havde i den forløbne Tid været grundet meget over, hvad der burde gøres for at skaffe Riget faste Værn; men intet var udrettet. En snart efter Freden nedsat Kommission foreslog 1853 at anvende over halvfemte Million Kroner paa Dybbøls og Als's Befæstning. En senere Kommission satte Tallet ned til 4 Millioner og krævede samme Sum anvendt paa Danevirkestillingen foruden store Anlæg ved København og Fredericia. Regeringen fandt bestandig, at det var for mange Penge, og en ny Plan nedsatte Summen til noget over halvanden Million for Dybbøl og 700,000 for Danevirke. Alt, hvad man da kunde enes om, blev dog en Bevilling til Københavns Søbefæstning, skønt her ingen Fare var foreløbig, da vi var Tyskland langt overlegen paa Søen. I Sønderjylland blev der ikke gjort et Spadestik.

Først da vi havde Kniven paa Struben i Januar 1861, da det politiske Uvejr trak stærkt sammen, først da fik vore Ingeniører Befaling til »hurtigst muligt« at indsende et Forslag til Anlæg af Værker ved Danevirke, Dybbøl og Fredericia. Naturligvis kun saadanne Værker, som kunde skabes i en Hast, altsaa uden Stormfrihed, uden skudsikre Rum. Ingeniørerne var hurtige nok; inden Maaneden var til Ende, havde de deres Forslag færdig, og da Faren var iøjnespringende, blev der virkelig skaffet et Par Hundrede Tusinde Kroner, saaledes at der kunde tages fat paa Arbejderne.

I Marts Maaned 1861 drog vore Ingeniører til Slesvig By, indkaldte 6 Aars Mandskab og begyndte at befæste Danevirke. Ved Sluser og Dæmninger kunde Vandet fra Ejderen, Trenen, Sorgfloden og Reide Aa opdæmmes, saaledes at der skabtes en Hindring for Fjendens Fremtrængen lige til Landsbyen Klein Reide; den Strækning, som egentlig skulde dækkes, blev derved kun den en Mil lange Linie, hen til Hadeby Nor, en Vig af Slien. Forsvarslinien kom til at følge den gamle Danevirkevold; men Landsbyen Store Danevirke, som laa udenfor Virket i en indadgaaende Vinkel, blev inddraget i Forsvaret og omgivet af Skanser. Derfra gik Skanselinien indenom Bustrup Dam og Syd om Friedrichsberg, den sydligste Del af Byen Slesvig, hen til Slien. Skanserne ved Danevirkevolden var lagt saaledes, at hveranden laa som en Bastion i Volden, hveranden var skudt frem som et Forværk.

Vest paa byggedes de Skanser, som krævedes til at dække Sluserne. Øst paa blev der bygget nogle Skanser ved Sliens Snævring ved Mysunde.

De tidligere grundige Overvejelser havde ført til, at Hovedvægten burde lægges paa Flankestillingerne; Fredericia foresloges omdannet til en stærk, moderne Fæstning og en betydelig Udgift anvendt paa Dybbøl, hvor der skulde lægges tre stærke, permanente Forter; derimod skulde Danevirkestillingen nøjes med forholdvis lidt.

Nu var Forholdet bleven omvendt, den største Udgift blev ofret paa Danevirke, Dybbøl maatte nøjes med mindre, og i Stedet for de tre stærke Forter blev der lagt 10 lette Skanser mellem Vemmingbund og Als Sund samt begyndt paa to Brohoveder, et foran den alt eksisterende Frederik den Syvendes Bro over Sundet, og et sydligere

paa et Sted, hvor man agtede at slaa Bro, naar Krigen kom. Paa Als blev der begyndt paa nogle Batterier.

Fredericia blev omtrent som den var efter Belejringen 1849, kun blev der ved Stranden nord for Fæstningen anlagt fem aabne Skanser for at hindre Fjenden i at bygge Batterier, som kunde skade Forbindelsen med Fyn.

Trods de truende Varsler Syd fra, fik Krigsministeren dog kun bevilget Halvdelen af, hvad han krævede. Til nødvendige Udrustningssager blev forlangt 1,514,000 Kr. og bevilget 696,000 Kr., derfor stod vore Artillerister under Krigen med Sabler i Reb om Livet, derfor gik vore Forstærkningsmænd i lyseblaa Kapper og islandske Nattrøjer og derfor manglede vore Folk i den haarde Vintertid saa meget, der kunde have været Brug for.

I de to følgende Aar blev der arbejdet videre paa de begyndte Befæstningsanlæg. Da Krigen kom, var der til Danevirke brugt 1,231,000 Kr., medens der oprindelig kun var forlangt 700,000. Foran Slesvig By var Forsvarslinien skudt længere mod Syd ved Anlæget af to fremskudte Værker, Danevirke-Forværk og Bustrup Forværk, derfra gik Forsvarslinien over til Saksarmen ved Hadeby Nor. Til Dybbøl var brugt 339,000 Kr., medens der var forlangt 1,598,000 Kr., og til Fredericia var kun brugt 477,000 Kr., en rent forsvindende Sum mod, hvad der var forlangt.

Det var dog allerede i 1858 udtrykkelig fremhævet, at Danevirkestillingen trods alle sine Fortrin var vanskelig at forsvare for en Hær paa omkring 40.000 Mand, og med Hensyn til et Vinterangreb blev det klart udtalt, at da Stillingen fik sin væsentlige Styrke ved Fjorde, Vandløb og Oversvømmelser, vilde den tabe denne, naar Vinteren blev saa streng, at Vandene frøs til.

Det maa imidlertid ikke glemmes, at Danevirkestillingen havde en anden Betydning foruden den militære; den var et synligt Udtryk i Marken for den Tanke, som fyldte næsten hele det danske Folk, Tanken om et Danmark til Ejderen.

Politiske Grunde krævede en Kamp mod den Fjende, som vilde overskride Grænsefloden, netop i Egnen nord for denne, saaledes som det var sket Paaskedag 1848, og det laa da nær at søge at forberede denne Kamp ved at befæste den Stilling, som skulde hævdes. Alene Navnet Danevirke var som et Trylleord for det danske Folks store Mængde; kun Skade, at det ikke formaaede at samle det til en fast, klar Beslutning om enten af yderste Evne at styrke den gamle Grænsevold og saa staa eller falde der, eller ogsaa nøjes med et Forsvar som det i 1848 og indrette baade sine Forventninger og de Ofre, der bragtes, derefter.

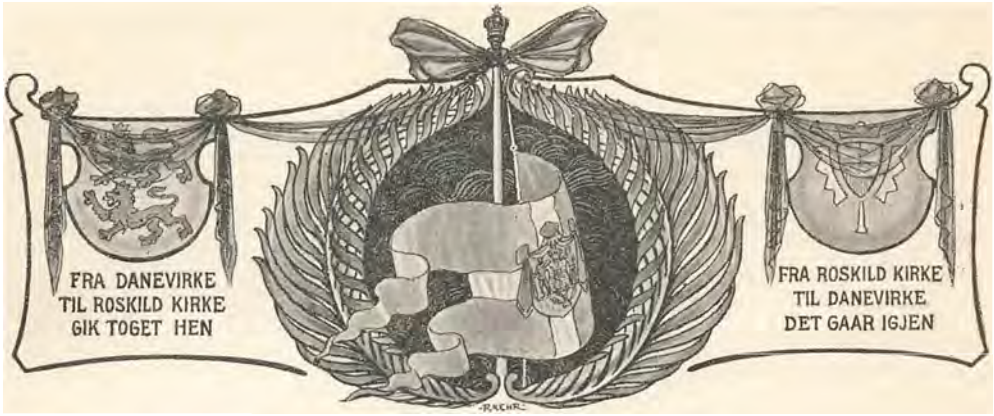

2det Kapitel.

Kong Frederik den syvendes Død. Vore Rustninger.

Kong Frederik den syvende var i Efteraaret 1863 draget ned til Danevirke, hvor en dansk Troppestyrke holdt Øvelse under General de Mezas Befaling. Da Øvelserne var forbi, tog Kongen til Lyksborg. Han ængstedes dog stadig for visse Dele af Danevirkestillingen og han kørte derfor jævnlig gennem Angelen ned til Slesvig By, for ved Selvsyn at undersøge Forholdene. Han paadrog sig derved en Forkølelse, som gik over til Ansigtsrosen. Sygdommen tog en dødelig Vending, og den 15de November om Eftermiddagen udaandede han paa Lyksborg Slot.

Frederik VII

Kong Frederik var højt elsket af det danske Folk; derfor vakte hans Død Sorg; men til Sorgen føjedes en knugende Uvished om, hvad den nærmeste Fremtid vilde bringe. Dødsbudskabet kom i en skæbnesvanger Stund. Da »Slesvig« med Kongeflaget paa halv Stang og Kongens Kiste paa Dækket stævnede fra Flensborg til København, mødte Skibet Dampere,

fyldte med danske Soldater, som styrede mod Synderjyllands Kyst. Uvejret Syd fra var trukket saa nær, at Hæren maatte samles ved Grænsen, og med inderlig Vemod istemte den tæt sammenpakkede Skare, der stirrede over mod Kongeskibet, den gamle Sang, som saa ofte havde lydt frejdigt og kækt, naar Kong Frederik færdedes mellem sine Soldater: »Vel mødt igen, Kong Frederik ved Hæren.«

Kong Frederik VII's Kiste paa Lyksborg Slot.

En mørk Decemberaften blev Kisten med Kongeliget fra den paa Reden opankrede »Slesvig« ved Faklernes Skær ført gennem Havnen til Christiansborg Slot, hvor der i de paafølgende Dage strømmede Tusinder af Mennesker af alle Samfundsklasser til, for at se den folkekære Konges Castrum doloris. Danske Kvinder prydede senere Kisten med en Guldkrans, og hver Dansk forstod, at naar Kongens Ligfærd var fuldbragt, vilde der komme trange Tider for Fædrelandet.

Kong Frederik VII's Kiste paa »Slesvig«s Dæk.

I syv Aar havde vi forgæves søgt at ordne Forholdet til Hertugdømmerne saaledes, at det tilfredsstillede det tyske Forbund og da særlig Preussen; nu syntes ingen anden Løsning mulig end den, at udsondre de to til de tyske Forbund hørende Hertugdømmer Holsten og Lauenborg og knytte Kongeriget og Sønderjylland sammen ved en Forfatning, som vel lod Hertugdømmet bevare sin provincielle

Selvstændighed, men dog lod de danske Kronlande fremtræde som en samlet Enhed lige over for de tyske Forbundslande. Dette blev af det tyske Forbund opfattet som stridende mod tidligere Løfter, og den 1ste Oktober 1863 besluttede Forbundsraadet Eksekusion mod Danmark, skønt Fællesforfatningen for Danmark og Sønderjylland den Gang endnu ikke var vedtaget. Den blev drøftet i Rigsraadet netop i de Dage, da Kong Frederik laa paa Dødslejet, og vedtaget den 13de November, to Dage før Kongen udaandede. Det blev hans Efterfølgers første store, alvorlige Opgave at tage Stilling til den Sag.

Da Ministeriets Chef, Hall, den 17de November om Morgenen traadte frem paa

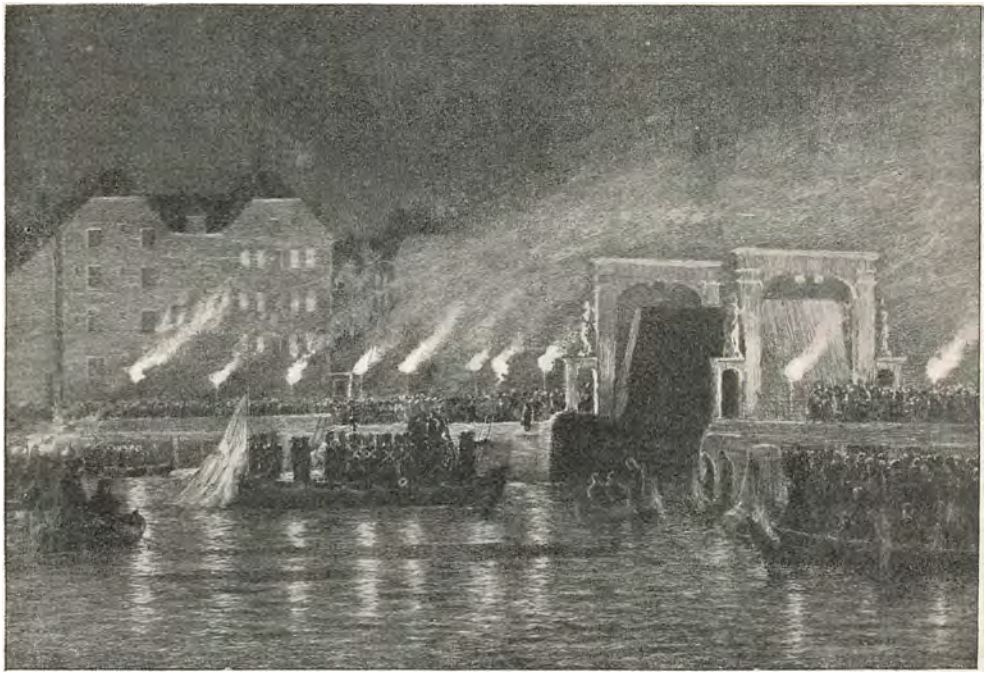

Kong Frederik VII.s Ligfærd til Christiansborg.

Altanen over Hovedindgangen til Christiansborg Slot og tre Gange med høj Røst raabte: »Frederik den syvende er død! længe leve Christian den niende!« var Pladsen foran Slottet sort af Mennesker, og fra den forsamlede Mængde lød som et enstemmigt Svar Raabet: »Skriv under!« De færreste vidste ret, hvad det var, der skulde skrives under, og endnu færre, hvilke Følger, Underskriften højst sandsynligt vilde drage efter sig; men Parolen var givet fra det ledende politiske Parti, der var vakt en Folkestemning, som det var svært at gaa imod.

Det var ikke ene de brede Lag i Folket, som krævede Novemberforfatningen underskreven. Da Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse havde Foretræde hos Kongen, gjorde den sig til Talsmand for Folkets Ønsker og bad Hans Majestæt om at fuld-

byrde den Gerning, som kun Døden havde hindret Kong Frederik den syvende i at fuldbringe, og derved mildne Smerten og fjerne den Uro, som gennemstrømmede Folket. Kongen svarede med at hævde sin Ret som konstitutionel Konge til at overveje nøje, inden han foretog et saa vigtigt Skridt.

Overvejelserne blev dog ikke langvarige. Ingen af de Mænd, Kongen raadførte sig med, turde tage Ansvaret paa sig for at nægte Underskriften, og den 18de November fik den af Rigsraadet vedtagne Fællesforfatning, Novemberforfatningen, kongelig

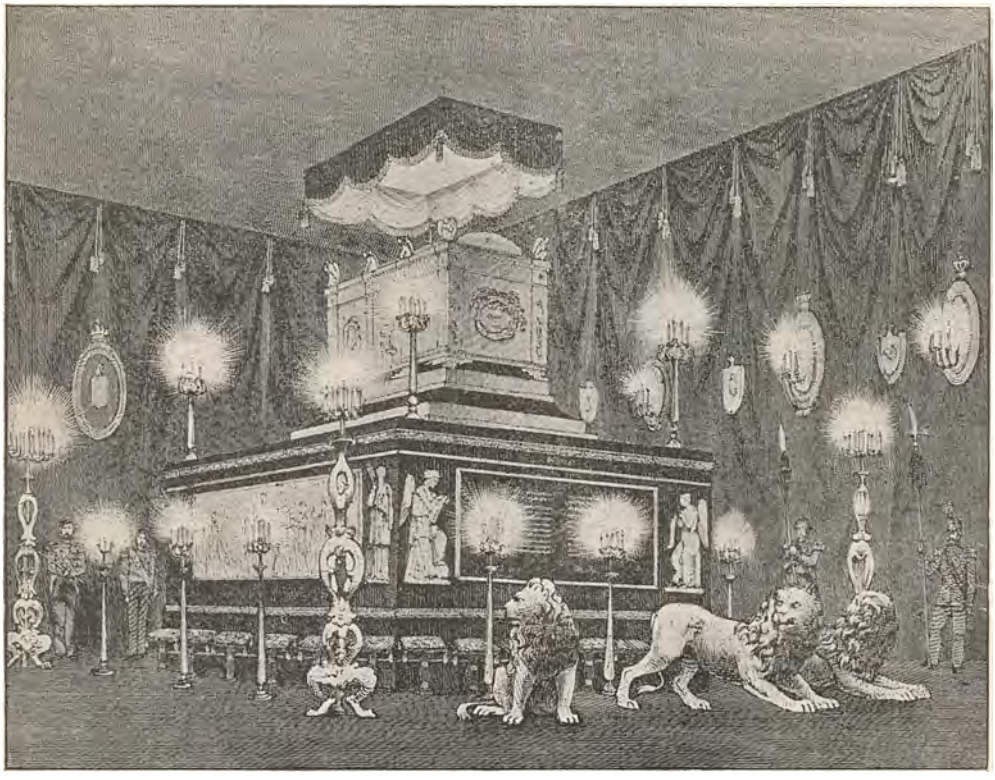

Frederik VII paa Castrum doloris.

Stadfæstelse. Snart efter traadte Regeringens Leder, Minister Hall, tilbage, og Biskop Monrad tog det tunge Ansvar paa sig at styre Danmark i den kommende Trængselstid.

Budskabet om Novemberforfatningens Vedtagelse kom ud over Evropa næsten samtidig med Efterretningen om Kong Frederiks Død. I Preusen var Bismarck hurtig klar over, at nu var Tiden kommen til at fiske i rørt Vande, »Dat möt wi hebben« — »Det maa vi have«, sagde han om Hertugdømmerne, og udtrykte derved straks med al ønskelig Klarhed. at han agtede at begynge en Erobringskrig, for at skaffe Preusen Landvinding og først og fremmest, hvad der var Genstand for alle Tyskeres

Drømme og Haab, Kiels Havn som Station for en vordende tysk Flaade. Hertugen af Augustenborg agtede sit givne Ord saa ringe, at han overdrog sin Søn de Rettigheder til Hertugkronerne i Slesvig og Holsten, som han højtidelig havde givet Afkald paa for sig og sin Æt, og det tyske Forbund stod rede til at hjælpe ham.

Danmarks Fjender var saaledes straks klar over, hvorledes de vilde udnytte den ved Kongens Død og Novemberforfatningens Vedtagelse skabte Tilstand; Danmarks Venner derimod var mere tvivlraadige, og det viste sig snart, at vi vilde komme til at staa ene under den Kamp, som forestod. Først efter Krigene 1866 og 1870 fik de andre Stormagter Øjet op for, at Felttoget mod Danmark var det første Skridt til en Ændring af Magtforholdene i Evropa. Selv vore svenske og norske Brødre trak sig tilbage. Vel kom der mangen en brav og kæk Gut, navnlig fra Sverige, og stillede sig trofast i vore Rækker; men »de 22,000 og han selv«, de kom ikke. Bedre havde det vel været, om Kong Karl efter Ministerraadet paa Ulriksdal den 18de September 1863, hvor det vedtoges ikke at yde Danmark nogen Hjælp, straks aabent havde meddelt sin Ven Kong Frederik dette, og ikke efter Gripenstedsts Raad villet foretage »en anstændig Retræte«. Havde vi selv lagt mere Alvor og Kraft i den Sag, Striden gjaldt, havde vi dog maaske ogsaa mødt større Varme eller i det mindste større Aabenhed hos vore nordiske Brødre.

Danske Kvinders Guldkrans
paa Kong Frederik VII.s Kiste.

Gode Raad fik vi nok af, virksom Hjælp ydede ingen. Modet svigtede dog ikke, vi stolede paa den tapre Landsoldat; han klarede sig vel ligesaa flinkt som i Treaarskrigen. De mere klartseende saa dog, at vi denne Gang havde langt farligere Modstandere mod os, og at vi havde forsømt den belejlige Tid til at forberede os paa at møde dem.

Den tidligere danske Officer og daværende preussiske Generalstabschef, Helmuth von Molkte, som stadig fulgte alle Tildragelser i det Land, som havde opfostret ham og hans Brødre, sagde træffende, at havde den danske Regering end ikke fulgt en krigersk Politik, saa havde den dog fulgt en Politik, som kunde føre til Krig, uden at ruste dertil. Om vort Forsvarsvæsen udtalte han senere, at Ulykken var, at det skulde ordnes af en lovgivende Forsamling, som var blottet for militær Sagkundskab.

Højst uheldigt var det ogsaa, at General Thestrup, som havde forberedt en efter Forholdene god og forstandig Udvikling af Hæren fra Fredsfod til Krigsfod, i August 1863, altsaa faa Maaneder før Rustningerne begyndte, gik af som Krigsminister og

blev efterfulgt af Oberst Lundbye med Major Ankjær som fornemste Hjælper. Disse Mænd havde helt andre Meninger om, hvorledes Udviklingen til Krigsfod burde foretages, og de havde ikke Klogskab nok til at indse, at som Forholdene nu en Gang var, burde de blive ved det en Gang bestemte for ikke at bringe Forvirring. Hertil kom ydermere, at Krigen først blev ventet til Vaaren, og at alle Bestemmelser blev tagen derefter, saaledes at de senere maatte ændres, da det viste sig, at der kun blev levnet os langt kortere Tid til at ruste i. For at gøre Billedet fuldkomment maa hertil endnu føjes, at der lige til det sidste blev drevet en Økonomi ved Rustningerne, for hvilken Finansminister Fenger i første Linie bar Ansvaret, og som senere viste sig ikke alene at være en slet Økonomi, men ogsaa lammende for Rigets Kraft og derved højst fordærvelig for Fædrelandets Sag. Dette Kniberi skyldtes det blandt andet, at Barakkerne ved Danevirke aldrig blev færdige, saa Fjenden tog Tømmeret, medens vore Folk maatte fryse under aaben Himmel i de kolde Vinternætter.

Allerede to Dage efter at Novemberforfatningen var underskrevet begyndte Rustningerne. Først indkaldtes de Afdelinger, som stod i Hertugdømmerne, siden fulgte de andre efter og blev efterhaanden sammendragne omkring Danevirke. Den Gang havde vi endnu kun det Stykke Jernbane, fra København til Korsør; Afdelingerne fra Sjælland gik derfra til Søs til Kiel eller Ekernføde, men det var strenge Ture i det haarde Vintervejr. Siden blev Mandskabet lagt i tæt Kantonnement, saaledes at de færreste kom af Klæderne eller i Seng, og der blev i Uger inden Krigen begyndte, trukken stærke Veksler paa dets Kræfter.

Af hver Bataillon skulde der nu dannes to, og disse to samles til et Regiment. Vi havde i Forvejen ikke mange virkelig uddannede Befalingsmænd ved vore Afdelinger, nu skulde de række til dobbelt saa mange, og de ledige Pladser udfyldes med unge, uerfarne Reserveofficerer, af hvilke dog mange senere viste sig særdeles flinke, og gamle Officerer fra forrige Krig, som længe ikke havde været i Tjenesten og glemt det meste. Under disse Forhold blev det af stor Betydning, at den danske Hær havde et ualmindelig intelligent og dygtigt Underofficerskorps, som i meget kunde bøde paa Mangelen af yngre Officerer. Fordoblingen blev endda paa Grund af manglende Bestemmelser udført omtrent paa saa mange forskellige Maader som muligt. Folkene blev kastet mellem hverandre og kom under Befalingsmænd, de slet ikke kendte.

Holstenerne mødte ikke efter Opfordring, og det var ogsaa bedst, at de blev borte, de vilde dog ikke kæmpe for Danmarks Sag. For at skaffe Folk til de holstenske Afdelinger fik hver Bataillon fra Kongeriet og Sønderjylland Befaling til at afgive deres ældste Liniemandskab til dem; det forslog dog ikke og for at hjælpe derpaa og erstatte Afgangen fra de danske Afdelinger, blev der indkaldt Forstærkningsmandskab, mest gifte Folk omkring de 30 Aar. Klæder var der ikke til dem, takket være Finansministerens og Rigsraadets Kniberi; de fik en islandsk Nattrøje i Stedet for Vaabenfrakke, og en lyseblaa Feltkappe, medens vore Folk ellers bar mørkeblaa. Det skaffede dem Øgenavnet »Forglemmigejer«, og hvad værre var, det gav dem et afstikkende Ydre. Tilmed mødte de saa sent, at f. Eks. 16de og 17de Regiment først i Dagene mellem den 28de og 30te Januar hvert modtog Nord for

Flensborg 7 til 800 Forstærkningsmænd. Under Marchen Syd paa udtog Kompagnikommandørerne efter bedste Skøn Underkorporaler og Korporaler mellem dem. Reglementer og Kommandoord var forandrede, siden de sidst var indkaldte, og mange kendte ikke det Vaaben, der var givet dem i Haanden. Regimenterne blev endda, ligesom de naaede deres Kvarter Nord for Slesvig By, kaldt til Hjælp ved Mysunde, hvor Preuserne angreb.

Paa den Maade fik vi dannet 22 Regimenter, hvert paa 2 Batailloner foruden Fodgarden, som foreløbig blev i Kjøbenhavn sammen med Hestgarden. Af Regimen-

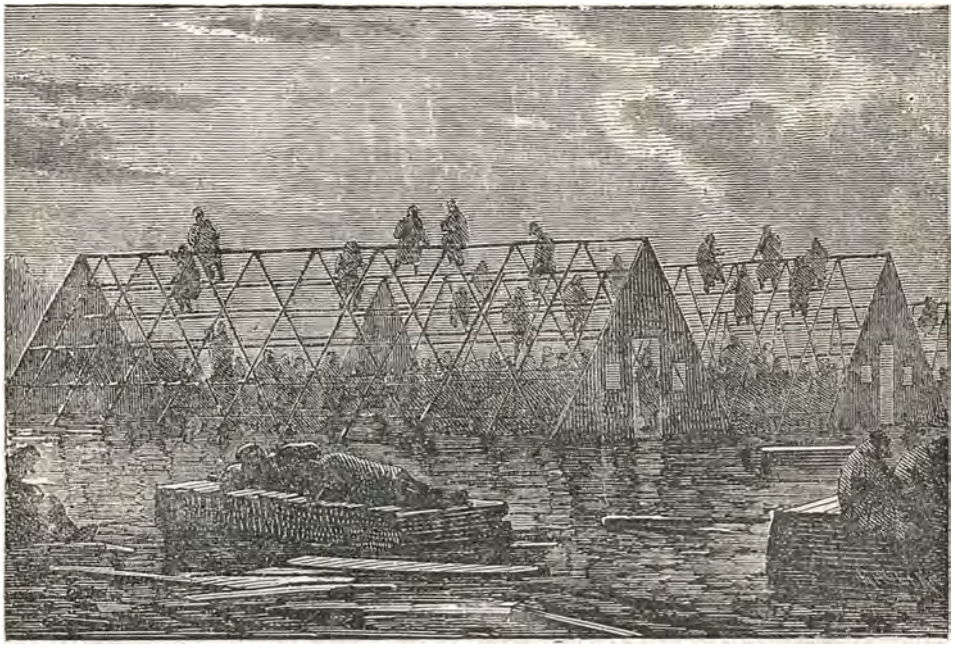

Vore Folks Nattekvarter paa Barakkerne ved Danevirke.

terne var dog de to med sydslesvisk, tysktalende Mandskab, 12te og 13de gennemgaaende ret upaalidelige. 13de Regiment kom slet ikke ned til Danevirke; det blev med en Bataillon i Sønderborg og en i Fredericia.

Ved Rytteriet gik det endnu værre end ved Fodfolket; der var det ikke blot Mandskabet, men ogsaa Hestene, som skulde samles og øves, og dog tænkte Ministeren paa umiddelbart før Krigen at væbne nogle af Eskadronerne med Lanser, et Vaaben, som var aflagt 1842, og som ingen havde lært at bruge. Den Befaling matte da ogsaa tages tilbage. Vore 6 Rytterregimenter blev udvidede fra 4 til 6 Eskadroner hvert. Stundom var henimod Halvdelen af Eskadronernes Heste raa og utilredne. Det holstenske Dragonregiment fik dansk Mandskab. Først da Krigen havde varet i flere Maaneder, var Rytteriet færdig med sin Ordning og kampberedt.

Artilleriet manglede ligeledes baade Befalingsmænd og Heste; men da der blev kæmpet saa lidt i aaben Mark, traadte dette ikke saa stærkt frem.

Det eneste Lyspunkt var vor Flaade. Selv om ogsaa den var bleven noget stedmoderligt behandlet, var den dog den tyske saa langt overlegen, at der ikke kunde være Tale om nogen egenlig Kamp paa Søen. Flaadens Hovedstyrke var Skruelinieskibet »Skjold« paa 64 Kanoner og de tre smukke Skruefregatter »Jylland«, »Sjælland« og »Niels Juel«, af hvilke den første førte 44, de to andre hver 42 Kanoner; noget langsommere og svagere var Fregatten »Tordenskjold«, en til Skrueskib omdannet Sejlfregat paa 32 Kanoner. De tre Skruekorvetter »Dagmar«, »Thor« og »Heimdal« var ligesom Skrueskonnerterne »Fylla« og »Diana« om end ikke stærke Kampskibe,

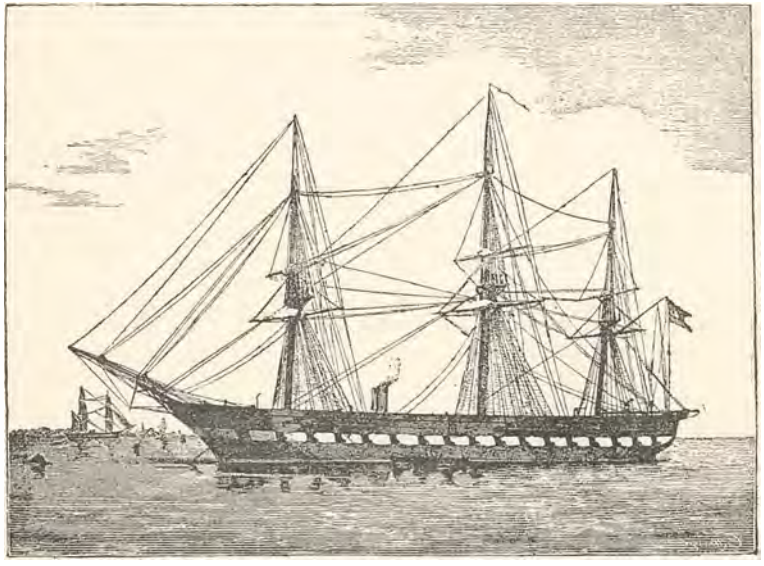

Fregatten »Sjælland«.

saa dog nogenlunde tidssvarende og brugelige Fartøjer. Det samme kunde ikke siges om de ny Skruekanonbaade, som skulde afløse de gamle Rokanonbaade. Skruebaadene var af Jærn, men med saa tynde Plader, at Folkevittigheden sagde, de kunde slaas igennem med en knyttet Næve. Saa galt var det dog ikke; men de kunde ikke udsætte sig for Granatild fra Landbatterierne, og var derfor saa godt som uanvendelige til den Tjeneste, de nærmest skulde bruges til, at yde Hæren Hjælp ved Kampe nær Kysten og ved Vogtningen af smalle Havarme, en Opgave, de gamle Rokanonbaade havde løst saa flinkt i første Krig.

Den amerikanske Borgerkrig havde vist de pansrede Krigsskibes store Betydning, og vi var ogsaa fulgt lidt med i den Retning. Fra England havde vi faaet, først de to letpansrede Skonnerter »Absalon« og »Esbern Snare«, senere i Sommeren 1863 Taarnskibet »Rolf Krake«. Da Krigen var lige over Hovedet købte vi en Panserfregat,

som laa næsten færdig paa Clyde Floden; men vi fik den først efter Freden; den fik Navnet »Danmark«.

Desuden havde vi nogle Hjuldampere, blandt dem de fra første Krig saa hæderlig kendte »Hekla« og »Geiser«, men de var nu nærmest kun anvendelige i Transportfart og ved Blokade, hvor ingen Modstander var at vente. Vore Sejlskibe havde ophørt at veje noget som Kampskibe, derimod var Rokanonbaadene endnu brugelige paa enkelte Steder.

Samtidig med at Hæren samledes ved Danevirke, begyndte ogsaa vore Orlogsmænd at vise sig i Søen. I November tog de to Panserskonnerter »Absalon« og

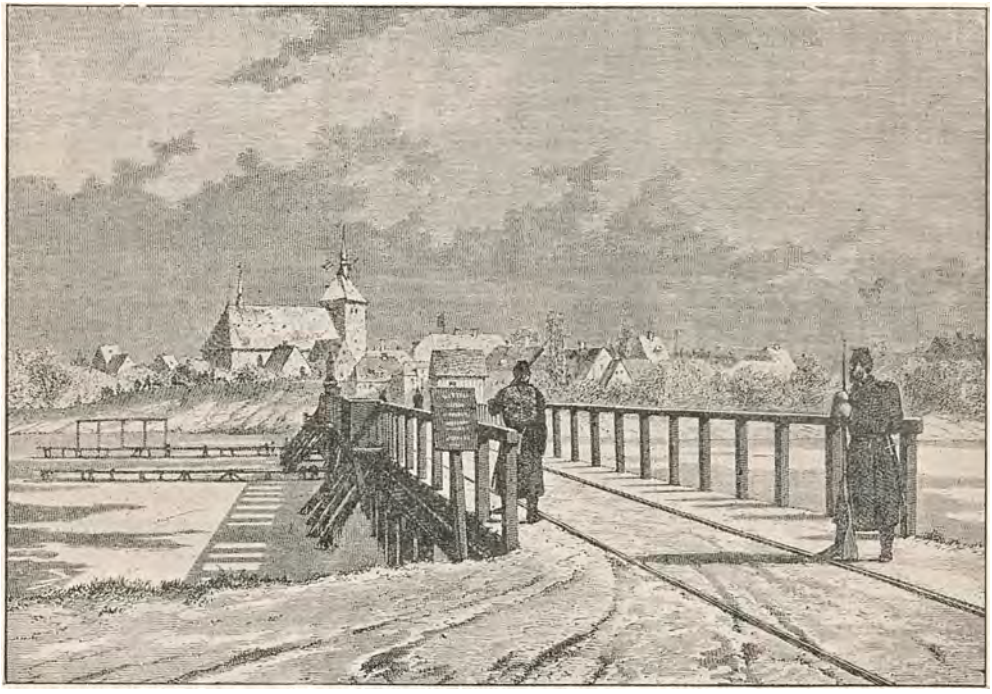

Vagtposter ved Jernbanebroen ved Rendsborg.

»Esbern Snare« Station paa Kiel Bugt og underlagdes den kommanderende General i Holsten, General Steinmann. Samtidig begyndtes Udrustningen at Fregatterne »Sjælland« og »Niels Juel« samt Korvetterne »Thor« og »Heimdal«. Inden Aarets Udgang havde de højst Kommandoen, og Korvetterne gjorde i December et Kryds til de preussiske Østersøkyster for at vise Flaget; en Antydning af en mulig Blokade. Orlogskaptajn O. H. Lütken var ved den Tid bleven Marineminister, og under hans Ledelse fremmedes Rustningerne saaledes, at vi ved Aarets Udgang havde 15 større og mindre Skibe rede til at gaa til Søs. »Rolf Krake« var derimod endnu ikke kampklar.

Preussen havde begyndt at bygge Flaade. Ved Begyndelsen af 1864 bestod den af 23 Krigsdampere med 117 Kanoner og 22 Kanonbaade; men paa tre Korvetter nær var Skibene dog alle smaa. Da Krigen stundede til, blev hele Styrken samlet i Farvandet mellem Svinemünde og Stralsund. Det var de to lukkede Korvetter »Arcona« og »Vineta« og den aabne Korvet »Nymphe«, Hjuldamperen »Loreley«, den lille, hurtige Aviso »Grille« og 4 Skruekanonbaade af 1ste og 14 af 2den Klasse. En tredie Korvet var ved Krigens Udbrud i Østasien, og kunde ikke naa hjem. Avisoen »Preussicher Adler« og to Skruekanonbaade var i Middelhavet og forenede sig senere med Østerigerne.

Orlogskaptajn O. H. Lütken.

Styrken var dog for lille til at udrette noget nævneværdigt, og da Krigen brød ud den 1ste Februar, blev de preussiske Havne blokerede og tyske Skibe beslaglagte i danske Havne og tagen paa Søen, hvor de traf vore Orlogsmænd.

Efter Stormagternes Raad gjorde vi ingen Modstand mod Forbundstroppernes Indrykning i Holsten. Efterhaanden som de drog frem, trak vore Afdelinger sig Nord paa, og da Aaret 1863 gik til Ende, var de tyske Hertugdømmer rømmet og vore Forposter stod langs Ejderens nordlige Bred. Nyaarsaften kunde vore Vagtposter ved Jernbanebroen ved Rendsborg raabe »Glædelig Nytaar« til Fjendens Poster ved Broens anden Ende. Det havde ikke været nogen fornøjelig Tjeneste for de danske Soldater der nede i Holsten. Saa snart de begyndte at drage bort, blev de slesvigholstenske Faner stukket ud af Vinduerne og hejst paa Tagene, medens Luften genlød af »Schleswigholstein meerumschlungen«. I de sachsiske og hanoveranske Troppers Spor fulgte Skarer af Folk fra Hamborg og andre nærliggende tyske Byer, just ikke netop Blomsten af disses Befolkning; de arrangerede Optøjer, hvor de kom frem, og fik den stedlige Pøbel med sig.

Den 30te December kom Hertugen af Augustenborg selv til Kiel. Hans Hofchef, Grev Reventlow, laante en Trone af Theaterdirektør With, og siddende paa den blev Hertugen hyldet som Hersker over Slesvigholsten af Kiels Borgere og det slesvigholstenske Ridderskab. Den Herlighed blev dog kun af kort Varighed; de preussiske Kronjurister frakendte ham efter Freden al Ret til Hertugdømmerne.

3die Kapitel.

Vi og vore Modstandere.

En Dag sidst i Januar kom daværende Reserveløjtnant Wilhelm Dinesen op til sin Fader, den fra første Krig saa vel kendte Artillerimajor Dinesen, som 1864 var ansat ved Overkommandoens Stab og boede i Slesvig By. Her traf han den højstbefalende for vort Rytteri, General Hegermann-Lindencrone, og Souschefen ved Overkommandoen, Kaptajn Rosen.

»Slaar jeg Fjenden, kan jeg ikke indhente ham, slaar han mig, kan jeg ikke undløbe,« sagde Generalen.

»Fjenden har Soldater, vi har Bønderkarle,« sagde Kaptajn Rosen.

Det var rigtigt, bemærker den daværende Sekondløjtnant, som siden fik saa god Lejlighed til at se vore Folk i Ilden; men han føjer til: »Og dog blev det netop disse Bønderkarle, som, da alt ramlede sammen, da vor Politik viste sig fejlslagen, vor Begejstring hul, vore Planer Fantasterier, vore Forholdsregler Blændværk, vor Vilje Vankelmod — da blev det Bønderkarlene, der reddede Nationens Ære, da var det de mangelfuldt uddannede, slet bevæbnede menige Soldater, der frelste Danmarks Ry, ikke ved nogen glimrende Vaabendaad, men ved Trofasthed, Udholdenhed og Sejghed.«

Det var vel nok lovlig stærke Ord om Ledelsen; men Udtalelsen om Bønderkarlene, og det var jo langt den overvejende Del af vore Soldater, holdt Stik.

En tysk Feltpræst, som kunde noget dansk og derfor ofte tilsaa vore Saarede paa de fjendtlige Lazaretter, udtaler med andre Ord omtrent den samme Tanke. Naar en Preusser ligger saaret, siger han, saa følger hans Tanker fra Sygelejet hans Afdeling under dens Farer og Kampe, naar en Dansk bringes paa Lazarettet, er Sol-

daten med det samme som strøgen af ham; hans Tanker kredser næsten udelukkende om Hjemmet og alt, hvad der knytter sig dertil.

Ved Siden af de stramme Preussere fra Brandenborg og Westphalen og de flotte Østerrigere fra Ungarn, Bøhmen eller Venedig gjorde den danske Bondesoldat heller ikke noget særlig imponerende soldatermæssigt Indtryk; men heldigt havde det været, om man paa ledende Steder noget bedre havde forstaaet at værdsætte alle de solide Soldateregenskaber, han virkelig ejede, trods det lidet parademæssige Ydre. Vore Folk var disciplinerede i Ordets bedste Forstand. »Man disciplinerer Masserne ved at fylde dem med en stor Tanke« har en klog Statsmand udtalt; den Disciplin var der netop blandt vore Soldater, og den Tanke, som skabte den, var Kærlighed til Fædrelandet, Bevidstheden om at kæmpe for dets Ære og Ret. Hertil kom Pligtfølelse, Sejghed og Udholdenhed foruden en Soldats første og fornemste Egenskab Modet. Under Førernes Ledelse, det var vore Fjenders næsten enstemmige Vidnesbyrd, kæmpede vore Folk baade tappert og dygtigt, men blev de splittede og kom paa egen Haand, saa traadte den mangelfulde Uddannelse klart frem; det viste de mange Krigsfanger, vi mistede, efter at Kampen var endt. Fædrelandskærligheden kunde give Mod i Slaget og Kraft til at bære Savn og Anstrengelser; men den kunde hverken give bedre Uddannelse, bedre Vaaben eller gøre de halvfærdige Skanser færdige.

Havde vi saa endda haft et nogenlunde talrigt eller blot tilstrækkeligt fast Befalingspersonale, vilde meget have set bedre ud; men Ulykken var jo netop den, at vore Afdelinger, som alt tidligere nævnt, skulde fordobles.

Vi delte vor Styrke i tre Fodfolks- og en Rytterdivision. Fodfolksdivisionerne kom hver til at bestaa af 3 Fodbrigader, hver paa 2 Regimenter; desuden blev der tildelt hver Division et Halvregiment Ryttere, det vil sige 3 Eskadroner, 2 Batterier, hvert paa 8 Kanoner, og 1 Kompagni Ingeniører. Hertil medgik saaledes 18 af vore 22 Fodregimenter. Af de øvrige 4 blev af to — 8de og 15de — dannet en Brigade, kaldet Infanterireserven, som stod umiddelbart under Overkommandoen. 13de Regiment havde mindre paalideligt sydslesvigsk Mandskab og blev derfor holdt længere tilbage; 14de var den gamle lauenborgske Bataillon, hvis Mandskab var hjemsendt; den skulde ordnes helt fra ny som Regiment med dansk Mandskab og var endnu ikke færdig, da Krigen brød ud. Fodgarden blev foreløbig i Kjøbenhavn. Der manglede saaledes ved Danevirke 5 Bataillioner, som kunde have været der, hvis vi havde haft vore Sager i Orden.

Af vore 6 Rytterregimenter, hvert paa 6 Eskadroner, var, som tidligere nævnt, tre Halvregimenter afgiven til Fodfolksdivisionerne; et Halvregiment Husarer var endnu ikke kampordnet, og det samme gjaldt om det tidligere holstenske Dragonregiment, 2det. De tre Regimenter, der var igen, dannede Rytterdivisionen med en Brigade paa 2 Regimenter og en foreløbig kun paa 1. Divisionen fik tildelt et Batteri paa 8 Kanoner.

Desuden havde vi et Reserveartilleri paa 4 Batterier, altsaa 32 Kanoner, 4 Kompagnier Fæstningsartillerister til det faste Skyts i Stillingerne og en Ingeniørkommando paa et Kompagni og en Ingeniørpark.

Alt i alt stod af kampdygtigt Mandskab, Befalingsmændene medregnet, ved Danevirke den Dag, da Krigen brød ud, af Fodfolk 31,195 Mand, af Ryttere 3,153 Mand, af Artillerister 3,323 Mand og af Ingeniører 270 Mand, tilsammen 37,941 Mand eller med et rundt Tal 38,000 Mand.

Mindst lige saa vigtigt som Tallet paa de stridende er Førernes Dygtighed og den Tillid, deres undergivne nærer til dem. I den Henseende var vi i det for et lille Land ualmindelige heldige Tilfælde, at alle vore faste Befalingsmænd, naar undtages de yngre Løjtnanter og Underofficerer, havde deltaget i Treaarskrigen og vundet Krigserfaring der. Af dem, der havde staaet til Raadighed i Tiden mellem Krigene, var der ogsaa adskillige, som gjorde endog særdeles god Fyldest, medens andre lod meget tilbage at ønske.

Blandt de højere Førere havde mange et godt Navn fra sidste Krig. Det gjaldt ikke mindst den Mand, til hvem Overkommandoen over Hæren blev betroet, Generalløjtnant Christian Julius de Meza. Der var ikke en Soldat fra første Krig, som ikke kendte »Meissa«, og som ikke kunde fortælle en eller anden Historie om den vidunderlige Ro under Kampen, der i Forening med hans afstikkende Dragt og særlingeagtige Væsen havde præget ham dybt i Hukommelsen og gjort ham populær langt ud over Hærens Rækker.

De Meza var født i 1792 i Helsingør; 12 Aar gammel blev han Artillerikadet, og 1807 stod han som Stykjunker paa Kjøbenhavns Vold under Englændernes Angreb. Hans Interesser var senere gaaet i videnskabelig Retning; men under Krigen 1848—50 havde han givet Prøver paa ualmindelig Ro og et stort Mod, og var naaet frem til Divisionsgeneral.

Christian Julius de Meza.
(Billede fra yngre Aar).

Da Krigen brød ud paany, var han den eneste endnu levende af dem, som havde ført høje Kommandoer i første Krig. Han havde været Formand i Befæstningskommissionen, kommanderende General i Nørrejylland og Højstbefalende ved Troppesamlingerne ved Flensborg 1859 og ved Danevirke 1863. Han kendte saaledes baade Hæren og de Stillinger, den skulde forsvare, og Hæren og Folket hilste med Glæde Budskabet om, at Overanførselen var lagt i hans Hænder.

Men de Meza var bleven en gammel Mand. Da han den 25de December overtog Kommandoen, var han meget nær de 72 Aar. Hans Særheder var bleven Gammelmands Vaner, som han ikke kunde frigøre sig for. Han var kuldskær i en næsten sygelig Grad og derfor kun lidet egnet til at færdes Vinterdage mellem Tropperne. Han havde aldrig ejet Bülows, Ryes eller Schleppegrells Evne til at rive sine Folk med sig; Soldaterne ved Danevirke saa næsten ikke deres Overgeneral, og der trængtes dog til en

General de Meza med Stab ved Troppesamlingen i Slesvig.

Heinrich August Theodor Kauffmann.

Mand i Spidsen for det hele, som ved sin Person kunde knytte alle de gode Elementer i Hæren fast sammen til en stærk Enhed.

De Mazas første Hjælper, Stabschef, blev Oberst H. A. T. Kauffmann, en Mand i Begyndelsen af Fyrrerne. Han havde haft Lejlighed til at vise Kækhed og Dygtighed i første Krig og var baade i 49 og 50 Souschef ved Overkommandoen. Efter Krigen havde han foruden at beklæde forskellige militære Stillinger været Amtmand i Kiel og Danmarks militære Repræsentant ved Forbundsdagen i Frankfurt.

De fire Divisionsgeneraler, Generalerne G. D. Gerlach, P. H. C. du Plat, P. F. Steinmann og C. D. Hegermann-Lindencrone, var Mænd i den kraftige Alder; Gerlach, den

ældste, var 65 Aar, de andre tre havde endnu ikke naaet de 60. Baade Gerlach og du Plat havde udmærket sig som Afdelingschefer i første Krig; Steinmann havde tjent i forskellige Stabe, blandt andet under Rye ved Tilbagetoget gennem Jylland 1849 og været Stabschef ved Divisionen Molkte i Slaget ved Isted.

Blandt Brigadecheferne havde adskillige, saaledes Mænd som Scharffenberg, Max Müller, Wilster og Wörishøffer et godt Navn fra første Krig.

Der trængtes ogsaa til kyndige, kække Førere, naar den i Hast sammenkaldte Styrke ved Danevirke skulde tage Kampen op mod Evropas bedst uddannede Tropper uden at bringe Skam over det danske Navn. Det er den danske Hærs og gennem den det danske Folks Ære, at Befalingsmænd og menige saa hurtigt fandt hverandre, og at de saa løst sammensatte, svagt uddannede Afdelinger holdt saa usvigeligt sammen under alle Farer og Savn.

Prins Friedrich Karl.

Preussen skulde efter Aftalerne med Østerrig stille et Hærkorps paa to Divisioner; men i Stedet for at ruste et bestemt af sine Korps, blev der rustet Halvdelen af to, det brandenborgske og det westphalske. Derved vandtes, at den udrykkende Halvdel kunde blive rigelig udstyrede i alle Retninger ved at laane fra den, der blev hjemme. For ikke at faa for gammelt Mandskab med, blev Bataillonerne kun gjort paa 800 Mand i Stedet for paa 1000, og for at bøde paa den derved fremkomne Nedgang i Styrken, blev endnu en tredje Division dannet af Gardeafdelinger, sat paa Krigsfod og sendt mod os.

Medens vi af hver Bataillon skabte to, saaledes at det faatallige Befalingspersonale skulde række til den dobbelte Styrke, gjorde Preusserne altsaa det modsatte, rustede kun hveranden Afdeling, for at alt kunde være saa komplet som muligt. Medens vi maatte indkalde Forstærksmænd for at faa Afdelingerne paa Krigsstyrke, nøjedes Preussere med det yngste, bedst uddannede Mandskab og sendte saa desto flere Afdelinger. Selvfølgelig var alt i den kompletteste Orden ved det lille Korps. Alle Kadre var fuldt besatte, og alle Stabe rigeligt forsynede med Generalstabsofficerer, som skulde samle Erfaring under Krigen.

Hverken Østerrigerne eller Franskmændene har haft en Modstander mod sig under deres sidste Krige som den, der i Januar 1864 samledes mod os. Mod Stormagterne maatte Preussen sende alt, hvad de raadede over af Folk, i Marken, ikke enkelte særlig vel udstyrede Afdelinger som dem, vi havde at kæmpe imod.

Den saaledes rustede preussiske Styrke blev delt i to Korps. Det første og stør-

ste under Kongens Brodersøn, den endnu ikke 36-aarige Prins Friedrich Karl, bestod af 2 Divisioner, hver paa 2 Fodbrigader à to Regimenter à 3 Batailloner. Til hver Division hørte desuden et Rytterregiment, en Afdeling Artilleri paa 3 Batterier og en Pionerbataillon. Den ene Division havde ydermere 1 Jægerbataillon, saaledes at hele Korpset blev 25 Batailloner, 8 Eskadroner, 6 Batterier og 2 Pionerbatailloner, tilsammen 20,000 Mand Fodfolk, 1200 Ryttere, 1200 Pionerer og 46 Kanoner.

Desuden hørte til Korpset en Rytterdivision paa to Brigader à 2 Regimenter og 1 Rytterbatteri. Tilsammen 17 Eskadroner og 8 Kanoner; 2550 Ryttere. Et Reserveartilleri paa 42 Kanoner fulgte ligeledes med Korpset.

Feltmarchal Wrangel.

Gardetropperne under Generalløjtnant v. d. Mülbe dannede 3die Korps i den allierede Hær. De udgjorde 1 Division, sammensat som de andre. Styrken var 9600 Mand Fodfolk, 500 Ryttere og 14 Kanoner.

Preusserne mødte saaledes, Artilleristerne medregnede, med ca. 35,000 Mand og 102 Kanoner. Fodfolket var væbnet med Bagladerifler, et Vaaben, som foruden den preussiske kun den norske Hær den Gang havde indført.

Det østerrigske Korps, som fik Nummer to og blev ført af Feltmarchalløjtnant Baron Gablenz, var ikke delt i Divisioner, men sammensat af 4 Fodbrigader, hver paa 2 Regimenter à 2 Batailloner og 1 Jægerbataillon. Regimenternes 3die Bataillon blev hjemme, saaledes at de kunde bidrage til at gøre de udrykkende komplette i enhver Henseende. Hver Brigade havde 1 Batteri paa 8 Kanoner. Desuden var der en Rytterbrigade paa 10 Eskadroner og en Artillerireserve paa 16 Kanoner.

Hele den østerrigske Styrke var 20 Batailloner, 10 Eskadroner, 6 Batterier og 3 Pionerkompagnier; 19,200 Mand Fodfolk, 1523 Ryttere, 600 Pionerer og 48 Kanoner; eller Artilleristerne medregnet ca. 22,000 Mand.

Tilsammen førte altsaa de to Stormagter 57,000 Mand med halvandet Hundrede Kanoner mod vore 38,000. De havde det tilfælles med Perserkongen Xerxes' bekendte 10,000 Udødelige, at alle Tab straks kunde fyldes ud hjemme fra med fuldt uddannede Folk baade af Befalingsmænd og menige.

Som fælles Kendetegn bar Preusserne og Østerrigere et hvidt Bind om Overarmen, det samme Mærke, som havde betegnet dem som Vaabenbrødre i Frihedskrigen mod Napoleon ved Aarhundredets Begyndelse.

Overkommandoen blev betroet til en Mand, som var hele 8 Aar ældre end General de Meza, den 80 aarige preussiske Feltmarchal Wrangel. Han havde vun-

det sine første Laurbær i Kampene mod den store Napoleon og senere blandt andet ført den tyske Hær, som i 1848 rykkede mod os. Han havde saaledes kæmpet før ved Danevirke og kendte de Danske som Modstandere. For øvrigt var han nærmest et Samlingsmærke for de to Staters Tropper, som havde meget svært ved at forliges indbyrdes.

Angrebsplanen var udarbejdet af Chefen for Generalstaben, den senere saa berømte Feltmarchal Molkte, og den, som skulde bringe den til Udførelse, var nærmest Wrangels Stabschef, Generalløjtnant Vogel von Falckenstein. For øvrigt fulgte den preussiske Kronprins, den senere Kejser Friedrich III, med Hovedkvarteret uden at have nogen egentlig Kommando; han skulde søge at hindre, at den gamle, ofte egenraadige Overgeneral paa egen Haand traf uheldige Bestemmelser. Gamle Wrangel var nemlig ikke let at omgaas. Naar hans Stabschef om Morgenen forelagde ham et Forslag, plejede han at svare: »Nej, min Søn, saaledes vil vi ikke gøre det, men saaledes.« Naar saa Falckenstein senere paa Dagen fremlagde et Forslag efter Overgeneralens egne Udtalelser, sagde den gamle: »Nej, min Søn, du har ikke forstaaet mig, det skal være saaledes,« og saa kom Stabschefens Plan frem igen.

4de Kapitel.

De sidste Forberedelser.

Da vi frivilligt havde rømmet Holsten og endog ladet Jærnbanen og Jærnbanemateriellet urørt, kunde de to Stormagters Tropper i Løbet af Januar Maaned, dækkede af Forbundstropperne, som stod langs Ejderens sydlige Bred, uhindret indtage deres Stillinger. Det første Korps, Prins Friedrich Karls, kom til at staa østligst mellem Rendsborg og Kiel, Østerrigerne samlede sig omkring Rendsborg. De preussiske Gardetropper var noget senere færdige til Opbrud og kom først efter at Fjendtlighederne var begyndt.

Vore Folk, som, efter at Holsten var rømmet, alle stod samlede i og omkring Danevirkestillingen, havde det drøjt alt inden Krigen begyndte; der var ikke ret ofte Lejlighed til at faa Klæderne af og komme i Seng, skønt den slesvigholstenskssindede Befolkning i Reglen viste sig venlig. Havde Stillingen saa endda været færdig, saaledes at Afdelingerne havde kunnet bruge Tiden til Øvelser, havde det dog hjulpet noget; men der maatte graves og tumles med Skanserne; Barakkerne, som skulde skaffe Mandskabet Ly og Varme, var ikke færdige, og den stærke Frost gjorde Isningen paa Slien og de andre Vande foran Stillingen til et haardt Arbejde.

Vor Styrke blev fordelt saaledes, at General Steinmann med 3die Division skulde forsvare Centrum, det vil sige Stykket fra Slien til Skanse 13 mellem Landsbyerne Store og Lille Danevirke, Vest derfor tog 2den Division under General du Plat fat og besatte Stillingen helt til Hollingsted og Frederiksstad, hvor Wilsters Brigade stod. 1ste Divison under General Gerlach fik venstre Fløj over Mysunde til Sliens Munding.

Dens ene Brigade, 2den, under General Vogt, stod paa Forpost Syd for Stillingen. Wōrishōffers Brigade, 16de og 17de Regiment, var ved at ombytte sit holstenske Mandskab med dansk. Oberst Lassons Brigade stod langs Slien fra lidt Øst for Mysunde til Arnæs og Kappel. Den fik saaledes sin rigelige Del af det strenge Arbejde, at ise en Rende, da Frosten vedblev. Marinen havde ikke kunnet afgive noget af sine Skibe hertil, skønt det vel i Øjeblikket var en ret nødvendig Opgave, derfor var den private Damper »Ossian« lejet til at sejle Slien op og hjælpe at holde Renden aaben. Et Matroskorps og Omegnens Fiskere hjalp godt til.

De to Regimenter, som dannede Infanterireserven, laa i den nordlige Del af Slesvig By. De tre Rytterregimenter Vest for Byen.

General de Meza havde selv sit Hovedkvarter i det saakaldte Bjelkeske Palais, en nu afbrændt Bygning, som laa, hvor senere den store preussiske Regeringsbygning har rejst sig.

Saaledes saa det altsaa ud ved Danevirke den 31. Januar 1864. Stemningen var frisk og frejdig, enten den saa kom frem i »Tante Esselbach«s Hotel, Samlingssted for alle tjenstfri Officerer fra By og Omegn, der alle hilses af Tante med et muntert »Guten Tag, mein Jung,« naar de træder ind, eller man lytter til Samtalen mellem de arbejdende eller hvilende Soldater. Med ærlig Vilje huggede de i den frosne

Isning paa Slien.

Jord, for at styrke Skanserne eller bygge ny. Med Tillid og Glæde saa de, hvorledes Brystværnene hævede sig og Gravene uddybedes. Hvad gjorde det saa, at Kulden var lidt haard og Bekvemmelighederne faa, at Morgentoilettet blev lidt mangelfuldt og Madkogningen besværlig. Tanken om at staa paa Vagt ved den tusindaarige Grænsevold mod Tyskland, medens hele det danske Folk med Haab og Tillid saa hen til sin Grænsevagt; det styrkede og bar over mange Savn.

Til Overgeneralen satte alle den tryggeste Lid; de gamle fra første Krig havde jo saa ofte fortalt om, hvad han var for en kæk og dygtig Karl. »Vi skal kæmpe paa Danevirke, som var vi Millioner,« fortaltes det, han havde sagt.

Om Morgenen den 31. Januar kom to preussiske Officerer kørende gennem Slesvig By. Alles Øjne fulgte dem, ingen var i Tvivl om, hvad Budskab de bragte.

Skansearbejde ved Bustrup.

Ved Hovedkvarteret standsede Vognen og Officererne steg ned. Mærkeligt nok fik de Lov at køre gennem vor Stilling med utilbundne Øjne og gøre de Iagttagelser de kunde.

Den ældste af Officererne, Major v. Stiehle, overrakte en lang Skrivelse fra Feltmarskal Wrangel, hvori det blev sagt, at da den preussiske og østerrigske Regering havde krævet Novemberforfatningen hævet, og dette ikke var sket, saa havde

Paa Vagt ved Danevirke.

Marchallen faaet Befaling til at besætte Hertugdømmet Slesvig og overtage dets Styrelse. Han vilde derfor spørge den danske Overgeneral, om han havde Befaling til at trække de kongelige danske Tropper tilbage.

Barakker under Bygning.

De Meza svarede kort og godt, at han ikke kunde indrømme de preussiske og østerrigske Tropper Ret til at besætte nogen Del af det danske Rige, og at han var beredt til at møde enhver Voldshandling med Vaaben. Han undlod endog at føje nogen som helst Høflighedsformular til sin Underskrift; men han svarede paa tysk. Dermed kørte Preusserne af By.

Wrangel vidste, hvad Svar han vilde faa, og han havde truffen sine Forberedelser derefter.

Seksten Aar tidligere, Paaskedag 1848, havde han ført en tysk Hær frem ad de samme Veje, som nu skulde betrædes. Den Gang havde han bestemt den første Dag at rykke de Danske nær paa Livet og angribe dem den næste; men hans Underføreres Kampiver havde ødelagt Planen. De angreb saa snart de naaede frem, og Slesvig-Slaget kom til at gaa helt anderledes, end Wrangel havde tænkt. Dette skulde ikke gentage sig; derfor fik Korpscheferne deres bestemte Ordre.

Morgentoilette paa Feltfod.

Prins Friedrich Karl skulde med sine Preussere gaa mod de tre

østlige Overgange over Ejderkanalen, ved Levensau paa Landevejen Kiel—Ekernførde, ved Landwehr og ved Kluvensiek; men han maatte ikke gaa længere frem, end at Forposterne kunde udstilles mellem Goossee og Wittensee. Den næste Dag skulde han saa angribe de Danske i Stillingen Ekernførde—Kokkendorf—Holm, som lukkede for Halvøen Svansen, og som man troede var besat. Trediedagen skulde Skanserne ved Mysunde tages, Slien overskrides og de Danskes Tilbagetog mod Flensborg trues, eller maaske endog afskæres.

Medens Prins Friedrich Karl foretog sig alt dette, skulde Østerrigerne den første Dag gaa frem til Sorg-Floden og den næste Dag rykke Danevirkestillingens Centrum nær paa Livet for at være klar til at holde os fast i Fronten, naar Preusserne kom om i Flanken og Ryggen. Gardekorpset skulde rykke op til venstre af Østerrigerne og i Linie med dem.

Madkogning paa Feltfod.

Korpscheferne var alt forud instruerede herom. Enhver af dem vidste, hvad han havde at gøre, da Wrangel Kl. $5^1/_2$ om Eftermiddagen telegraferede: »In Gottes Namen drauf!«

Heller ikke for os kom Budskabet om, at Krigen nu skulde begynde, overraskende, skønt ikke alle den næste Morgen, da Fjenden rykkede frem, var helt paa det rene med, hvad det betød. Vore Folk ønskede ikke Krigen, men de var forberedt paa den og længtes efter at faa en Ende paa Tingene.

Ved et Kompagni af 18de Regiment, som laa i Kvarter mellem Danevirke og Ejderen, vidstes det endnu ikke den 1ste Februar om Morgenen, at Krigen var udbrudt. Regimentsintendanten traf Officererne i Sengen og vækkede dem ved at fortælle, at Preusserne rykkede frem. Hurtig kom de i Klæderne og fik Kompagniet samlet.

Værre var det, at Jærnbanebroen over Ejderen ved Rendsborg ikke blev sprængt, at Baadene i Ekernførde ikke blev ført bort eller ødelagt, og at der ikke blev brændt foran Stillingen, for at den fremtrængende Fjende kunde savne Dækning og Husly i det kolde Vintervejr.

Hans Majestæt Kongen var kommen til Slesvig By, da Krigens Udbrud forestod, han var mellem sine Soldater under de første Kampe.

5te Kapitel.

Den første Dag i Krigen.

Den 1ste Februar 1864 oprandt som en klar smuk Vinterdag med let Frost over de snedækte Marker. Hen paa Formiddagen gennembrød Solen Skydækket. Klokken 7 om Morgenen stod de tre preussiske Kolonner rede til Fremrykning ved de tre Overgangssteder over Ejderkanalen. Vestligst ved Kluvensiek gik Prinsen selv over. Forrest kom 4 Eskadroner af de Ziethen Husarer og efter dem fulgte Avantgarden dannet af en Bataillon af hver af de fire Brigader, som hørte til det preussiske Korps, og Jægerbataillonen. Isen paa Kanalen kunde ikke bære, og Broen var halet op; Preusserne gav sig derfor til at drage den ned med Hager, hvilket ikke faldt svært. Vore Dragoner paa den nordlige Bred affyrede et Par Karabinskud og sprængte saa bort for at melde Fjendens Fremrykning. Saasnart Broen var nede, red de preussiske Husarer i skarp Trav frem ad Vejen over Sehested mod Holtsee, tæt fulgt af Prins Friedrich Karl med Stab. Jægerbataillonen blev sat paa Vogne for at følge Husarerne, de andre Bataillonер skridtede ud saa godt de formaaede. Den sikre Sejrfølelse, som Visheden om den store Overmagt fremkaldte, gav sig Udslag i Troppernes frejdige Holdning og raske Gang. Beboerne hilste dem som Venner og Befriere, hvor de kom frem.

Midtekolonnen skulde holde sig lidt tilbage for derved at give Fløjkolonnerne en Mulighed for at fange de danske Dragoner, som vogtede Broen ved Landwehr. Den østlige Kolonne, den der gik over ved Levensau, viste sig derimod ligeledes Kl. 7 om Morgenen foran Broen med en Ulanafdeling i Spidsen. Da vore Dragoner vilde hindre Fjenden i at rive Broen ned, blev en af dem skudt, han blev den første

Danske, som ofrede Livet for Fædrelandet i denne Krig. Saasnart Ulanerne var kommen over, sprængte en Eskadron Vest paa mod Landwehr Bro, og det lykkedes den at overrumple og fange en Underofficer og 5 Dragoner, vor Vagtpost der, som ikke havde mærket, at Fjenden gik frem Øst og Vest for den. Resten af Ulanregimentet red mod Ekernførde, og Fodfolket fulgte efter ad samme Vej. Midtekolonnen overskred nu ogsaa Kanalen og gik frem mod Gettorf. Hele Prins Friedrich Karls Korps var saaledes under rask Fremrykning paa dansk Grund nord for Eideren, og maatte snart støde paa vore fremskudte Poster.

Ved Holtsee stod Kompagniet Ahlmann af vort 18de Regiment. Advaret af Dragonerne havde Kaptajnen samlet sine Folk i Tide, og de preussiske Husarer vovede derfor ikke noget Indhug. Kompagniet gik rolig tilbage til Gosefeld, hvor 1ste Kompagni, Kaptajn Baller, alt havde staaet fra Kl. 6 om Morgenen. Mandskabet havde fordrevet Tiden, medens de ventede paa Fjenden, med at synge: »Vel mødt igen Kong Frederik ved Hæren«, og »Klokken slaar, Tiden gaar, Evigheden forestaar«. Ved Efterretningen om, at Kompagniet fra Holtsee var under Tilbagegang, blev Riflerne ladt med skarpt. Snart efter saas den enarmede Kaptajn Schow i Spidsen for sit Kompagni i ilsom Marsch paa Vejen fra Lehmsiek; de kørende preussiske Jægere var kommen ham noget hurtig paa Livet, og Folkene havde maattet træde ud, saa Sveden trods Kulden haglede ned af dem. Kompagniet Lommer fra Gros Wittensee kunde give sig bedre Tid, da ingen forulæmpede det, og saasnart Bataillonen var samlet, førte Major Lundbye den tilbage til Kokkendorf uden at blive forfulgt. Preusserne skulde jo efter General Wrangels Ordre standse i Højde med Holtsee.

Dragoner paa Forpost langs Ejderen.

Af 18de Regiments anden Batallon, Kaptajn P. C. R. Weyhe, havde to Kompagnier (4de og 6te) under Premierløjtnant Volqvartz og Kaptajn Madsen taget Stilling i Udkanten af Skoven ved Friedensthal. Den forreste Bataillon i den preussiske Avantgarde sendte to Kompagnier frem imod dem under Major v. Jena, en Mand, som vandt et vist Ry blandt Tyskerne baade for sit Mod og sit Danskerhad, indtil en Kugle endte hans Liv Natten før Stormen paa Dybbøl. Han trængte med sine Folk ind i Skoven og tvang vort vestlige Kompagni, Volqvartz', til at vige. Kaptajn

Madsen, som ikke straks mærkede dette, kom derved noget i Knibe. Skytterne under Løjtnanterne Bruun og S. C. Knudtzon (senere Nationalbankdirektør) blev skilt fra Reserven, som Kaptajnen selv førte, og naaede først ad Omveje og med Besvær tilbage. Vort Tab var 4 saarede og 2 savnede menige.

I Stillingen ved Kokkendorf samledes efterhaanden hele 18de Regiment og blev optaget af sit Søsterregiment 3die. Generalmajor Vogt havde saaledes sin Brigade samlet med det den underlagde Rytteri og Artilleri, og for første Gang under Krigen saa Folkene en Sammendragning af Tropper, som tydede paa forestaaende Kamp

Det første Skud.

Foreløbig syntes imidlertid alt fredeligt nok. Marketentervognene kørte op, og Afdelingerne holdt Hvil, som var en Fredsøvelse endt, kun de stærke Sikringsdele vidnede om Stillingens Alvor. Kompagnisangforeningerne gav Prøver paa deres Dueligheed, medens Mandskabet gruppevis fra Højene betragtede en lille Søkamp, som blev udkæmpet for deres Øjne.

Paa Fjorden ved Ekernførde laa nemlig to af vore Orlogsmænd, Korvetten »Thor« Kaptajnløjtnant Hedemann og Skonnerten »Esbern Snare« Kaptajnløjtnant Kraft. Saasnart Artillerimajor Held, som fulgte med de preussiske Ulaner, fik Øje paa Skibene fra Højderne ved Strandbredden, skønnede han, at de var indenfor Skudvidde, og fik snarest mulig sine 6 Pds. riflede Batterier bragt i Stilling mod dem. Det var jo muligt, at det kunde gaa denne Gang, som det i 1849 var gaaet med »Christian VIII« og »Gefion«.

Om Bord paa vore Orlogsmænd var man i det sigtbare Vintervejr snart bleven opmærksom paa Troppebevægelserne i Land. Bajonetter blinkede i Sollyset, og Kjæder fulgt af sluttede Afdelinger gik fra Hegn til Hegn; men om det var Ven eller Fjende, var ikke til at skelne. »Esbern Snare« gjorde derfor et Slag ind langs Kysten og affyrede et Par løse Skud i den Tanke, at hvis det var vore egne Folk, der færdedes derinde, vilde de nok ved Tegn give sig til Kende, naar Skibene begyndte at skyde. Da Tropperne uforstyrret vedblev deres Bevægelser, blev der ladet med Granater, og det første skarpe Skud fra Flaaden blev affyret mod de preussiske Infanterister. Svaret var en Salve af Riffelskud, som dog ikke naaede Skibene. Imidlertid havde

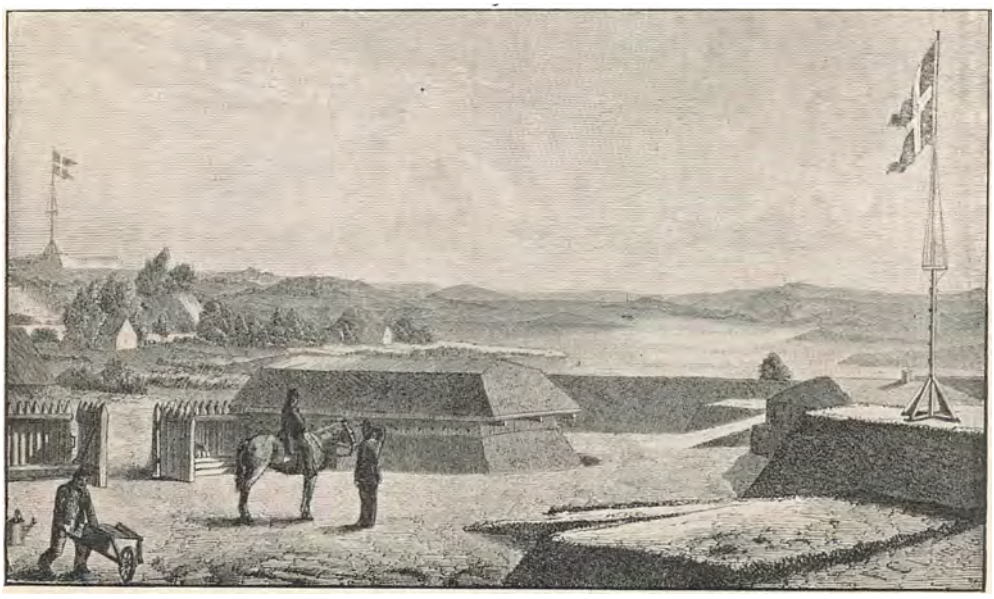

En Skanse ved Mysunde.

Major Held faaet sine Kanoner frem. Ved Sandkrug kørte et 6 Pd.s riflet Batteri op, og snart efter tog to andre Batterier af samme Slags Stilling Øst for Goossee; vore Skibe besvarede Ilden; men da der intet lod sig udrette ved at fortsætte denne Kamp, dampede de ud af Fjorden. »Thor« havde faaet et Par Skud i Skrog og Rigning, og Skorstenen var gennemskudt. »Esbern Snare« var ikke ramt, og ikke en Mand var død eller saaret. En Topgast fra »Thors« Storemers var under Kampen gaaet højere til Vejrs for at faa videre Udsigt; en Kugle ramte Stangen over ham og Vimpelen faldt. Matrosen greb den og beholdt den i Haanden, saa Korvetten dampede ud med vajende Vimpel.

Preusserne standsede deres Fremrykning i den af Wrangel befalede Linie mellem Wittensee og Goossee; den eneste Afvigelse var, at Ekernførde By blev besat af en Bataillon af den østlige Kolonne. Borgerne tilkendegav deres Glæde over at se Be-

frierne hos sig ved at udhænge slesvigholstenske Faner og drage gennem Byen syngende »Schleswigholstein meerumschlungen«.

Kort over Mysunde.

Hen paa Eftermiddagen kom vore Folk til Mysunde, der hørte med til selve Danevirkestillingen, og skulde forsvares haardnakket. Godt havde det derfor været, hvis Stillingen havde været færdig og i Orden, saaledes at vore Folk kunde have hvilet ud og øvet sig til den nærforestaaende alvorlige Kamp; men Stillingen var ikke færdig og ikke i Orden, og derfor fik de ingen Hvile, men maatte arbejde med Spade og Hakke.

Det ses af hosstaaende Kortskitze, at Slien kort før den træder ind i selve Snævringen ved Mysunde skyder en Vig i sydlig Retning ind i Landet, saaledes at der dannes en Halvø, i hvis Sydkant Mysunde By ligger. Paa det smalleste Sted i Snævringen er Slien kun et Par Hundrede Alen bred, og Stedet har derfor haft stor krigersk Betydning alt fra gammel Tid. Vejen fra Ekernførde over Kosel forener sig kort før den naar Mysunde By med den Vest om Langsøen gaaende Vej, en Bivej til Adelvejen Ekernførde—Slesvig. Lidt Nord for Vejsammenstødet og lidt Syd for Mysunde By laa to danske Skanser *a* Vest og *b* Øst for Vejen. Moltke havde udtalt om dem, at de paa Grund af deres lave Beliggenhed snart maatte rømmes; men deri forregnede han sig heldigvis. I

Skansen *a* var der 4 12 Pds. Kuglekanoner og 4 24 Pds. Granatkanoner, her kommanderede Løjtnant Bache. I *b* var der 2 12 Pds. Kuglekanoner og 4 24 Pds. Granatkanoner under Løjtnant Klubien; disse 14 ikke riflede danske Kanoner var det, som fortrinsvis maatte gøre Arbejdet den næste Dag. Lidt Nord for Mysunde By i Skansen *d* var der nok 2 12 Pds. Kuglekanoner; men de kom slet ikke til Skud. *c*, *e* og *f* var kun indrettet til Fodfolk. Paa den modsatte Slibred var der anbragt en Række Kanonpladsementer g_1 til g_{10}; i g_1 og g_2, hvor Korporal Würtz kommanderede, stod henholdsvis 2 12 Pds. Kuglekanoner og 2 24 Pds. Granatkanoner; disse 4 Kanoner deltog ligeledes i Kampen den næste Dag. Det var 6te Fæstningskompagni, som betjente Kanonerne, og Chefen, Kaptajn H. C. Herten, var en dygtig Officer, en Mand med Hjertet paa det rette Sted.

Mellem Skanserne skulde der gaa Skyttegrave til Fodfolkets Skytter, først fra Sliens Bred til *a*, saa mellem *a* og *b* med Aabning for Vejen og endelig fra *b* ned til den tidligere nævnte Vig af Slien; men Ulykken var, at det sidste Stykke Skyttegrav næsten lige var begyndt, kun en lille Stump nærmest Skansen, stor nok til at rumme en Deling, var færdig. Bag Skanserne skulde der have været en Jordvold til Dækning for de Tropper, som laa i Reserve; men den var der slet ikke begyndt paa. Derved var der imidlertid intet at gøre; den frosne Jord var ikke til at grave i, og der var desuden andre mere nødvendige Arbejder, som først maatte fra Haanden. Omtrent samtidig med, at Tropperne fra Kokkendorf naaede til Mysunde, var Major Jørgensen af Ingeniørerne kommen dertil fra Slesvig By; han saa straks den store Fare der laa i, at Vigen Øst for Mysunde var tilfrossen, og de tre Kompagnier af Bataillonen Lundbye af 18de Regiment maatte derfor til at ise og hugge Rende, medens 4 Komp., Kaptajn Ballers, gik paa Forpost foran Skanserne. Den anden Bataillon af 18de Regiment vogtede Slien Vest for Mysunde til Snævringen ved Steksvig; 3die Regiment havde en Bataillon i Brodersby, den kom ved Aftentid over og hjalp med Isningen, den anden Bataillon stod østligere og vogtede Slien op til Ulsnæs.

Kaptajn Baller stillede 3die Deling under Premierløjtnant N. P. Andersen paa højre Fløj fra Slien til Langsø, og 4de Deling, Reserveløjtnant Bokkenheuser (senere Kommunelæge og Dr. med.) fra Langsø over Vejen til Kosel Aa, med en Halvdeling ved Ornum Mølle for at sikre den venstre Flanke. Som fremskudt Post paa selve Vejen stod 12 Mand under Korporal Jungersen (senere Præst ved Emanuels Kirke i København). Om Natten frøs det stærkt, saa megen Hvile fandt Folkene ikke, skønt Fjenden lod dem fuldstændig i Ro. Spændingen over den forestaaende Kamp holdt ogsaa mange vaagne bag Skanserne og gjorde Sindene meddelsomme. Løjtnant Klubien af Artilleriet, som før Krigen studerede Polyteknik, betroede en Kammerat, at han følte sig saa stærkt tiltalt af Soldaterlivet, at han helt vilde hellige sig dette. Næst sin Kjæreste var der intet han elskede saa højt som sine Kanoner, mellem dem vilde han leve og dø. Han blev taget paa Ordet, tidligere end han havde ventet det.

6te Kapitel.

Mysunde.

Da Dagen brød frem den 2den Februar vedblev Frosten. Vejene var glatte, en stærk Frosttaage begyndte at sænke sig over Egnen. Kl. 9 var en Vaage paa 20 Fods Bredde hugget gennem hele Vigen; Dampskibet »Ossian« løb Slien ud fra Mysunde til Søen og forvissede derved om, at Renden ogsaa her var aaben. De udsendte Patrouiller mærkede ikke noget til Fjenden, og Mandskabet fik Ro til at nyde Morgenmaaltidet; nogle af de heldigste reddede sig endog en Kop Kaffe i en af Gaardene.

Klokken henad 10 saa vore Vedetter røde, preussiske Husarer komme frem ad Vejen fra Kosel; de begyndte at skyde, og Kaptajn Baller gik frem med Pikettet; Underkorporal Smith skød Hesten væk under en Husar; de standsede og søgte Dækning ved Siden af Vejen. Straks efter viste der sig to preussiske Kompagnier udviklede i Kæde, et Vest for Kosel-Vejen og et tværs over Vejen mod Ornum Mølle. Komp. Baller trak sig langsomt og roligt tilbage mod Skanserne, fulgt af de fremrykkende Preussere og under idelig Skydning. En Dobbelpost, som Løjtnant Bokkenheuser havde udstillet for at holde Forbindelse mellem Kompagniets Hovedstyrke og Posten ved Ornum Mølle, forsinkede sig og var nær bleven tagen; kun ved et forceret Løb og med Preussernes Kugler om Ørene naaede Folkene tilbage til Skanserne. Den ene af dem var den senere Skolebestyrer Bredsdorff.

I Skanserne var der alarmeret. Kaptajn Hertel kom straks springende ud af sit Kvarter i en af Gaardene i Mysunde By og kaldte med munter Stemme sine Artillerister til Kanonerne, Fodfolket indtog de forud bestemte Pladser, Kaptajn Schow gav et halvt Komp. til Besætning i hver Skanse, selv blev han i *a* og sendte to Delinger under Løjtnanterne Helms og Voldby til *b*, hvor Regimentschefen,

3*

Oberstløjtnant Hirsch, var. I Skyttegraven mellem Skanserne stod Komp. Lommer (5te); Kaptajn Ahlmanns Folk (7de) laa som Reserve i en Lavning bag *b*, Dækværnet for Reserven manglede jo desværre. Kaptajn Ballers Komp. fordeltes, da det kom tilbage, saaledes at Kaptajnen sammen med Premierløjtnant Andersens Deling gik til *b*, Løjtnant Chr. Hansen tog Stilling mellem Skanserne tilhøjre af Komp. Lommer, Kommandersergent Madsen lagde sig paa Glaciet foran *b* og Løjtnant Bokkenheuser besatte den lille Stump Skyttegrav Øst for denne Skanse. Han havde altsaa det ubefæstede Rum ned til Vigen lige til venstre for sig.

Vi havde saaledes nu foruden Artilleriet tre Komp. i forreste Linie og et tæt bag ved i Reserve; de tre Komp. af 3die Regiment, som havde iset Natten igennem, samlede sig i Mysunde By. Preussiske Skytter sværmede foran Stillingen, og Kuglerne peb om Ørene paa vore Folk. Da Løjtnant Bokkenheusers Deling gik i Stilling, faldt menig Ole Jørgensen Sigersted, den første Danske, som fandt Heltedøden den Dag. Kaptajn Hertel og de andre Officerer spejdede staaende oven paa Skansernes Brystværn ivrigt ud over Marken for at komme til Klarhed over Angrebets Natur og finde et Maal for Kanonerne; men Taagen hindrede alt Overblik.

Prins Friedrich Karl havde efter General Wrangels Befaling ladet sin Avantgarde, som han selv fulgte, bryde op fra Moskov Kl. 8 Morgen for gennem Vindeby Skov at gaa mod Stillingen ved Kokkendorf, hvor han ventede at finde de Danske. Avantgarden skulde, naar denne naaede Vejen Ekernførde-Østerby, vente indtil Wintzingerodes Division, som gik over Østerby paa Mølhorst, kom op i Højde med den. Cansteins Brigade, som stod i Ekernførde, skulde sammen med 3 Eskadroner Husarer gaa Nord om Vindeby Nor for at falde de Danske i Ryggen.

Mærkeligt var det, at Slesvigholstenerne i Ekernførde-Egnen ikke havde fortalt deres Venner Preusserne, at de Danske for længe siden havde forladt Stillingen ved Kokkendorf; det senere saa berømte tyske Rytteri viste heller ikke stor Iver i Efterretningstjenesten, om end de frostglatte Veje lagde nogen Hindring i Vejen. Først da Preusserne mellem 9 og 10 om Formiddagen naaede frem til Kokkendorf saa de, at de Danske var borte, og fik at vide, at de alt Dagen forud var gaaet til Mysunde. Prinsen havde nu egentlig udført sit Dagværk; men da han var kommen saa let dertil, besluttede han at gaa videre og angribe os ved Mysunde; han sendte General Wrangel en Meddelelse om denne Fremrykning for »at gøre et Forsøg paa at komme i Besiddelse af Forterrainet eller maaske Brohovedet«.

Prinsen sendte sin Avantgarde, 5 Batailloner, frem ad Vejen over Kosel mod Mysunde; General Castein gik fra Ekernførde frem over Ornum og Ornum Mølle mod samme Maal, Reserveartilleriet skulde rykke frem i Ilmarch. Ialt var det saaledes ca. 10,000 Mand med 64 Kanoner, som blev ført mod Mysunde-Stillingen. Planen var først at overvælde Skanserne med en voldsom Artilleriild og saa lade Fodfolket storme. Prinsen befalede dog udtrykkelig General Manstein, som kom til at lede Angrebst, ikke at forsøge en Storm, uden han var sikker paa at kunne gennemføre den. Krigen maatte ikke begynde med et tabt Slag. Resten af sin Styrke lod Prinsen blive ved Mølhorst og Holm for at sikre mod Udfald fra Slesvig

By. Cansteins Brigade gik gennem Ekernførde under kraftige Hurraer fra Mandskabet, og glade Tilraab fra Borgerne, som skarevis fulgte med ud for paa Afstand at overvære den ventede Kamp. Fordækningen naaede frem mod Ornum Mølle samtidigt med, at Avantgarden udviklede sin forreste Bataillon, og sammen tvang de, som vi har set, vore Forposter til at gaa tilbage bag Skanserne. Klokken var da omtrent 10. Medens de preussiske Batailloner opmarcherede, søgte Prins Friedrich Karl, sammen med General Manstein og Oberst Colomier at finde Standpladsen til Kanonerne. Taagen var en stor Hindring; men Skanserne kunde dog skimtes, og Avantgardens to Batterier kørte op, et Øst for Vejen omtrent 650 Meter fra Skanserne og et Vest for Vejen. Fodfolket sendte sine Kæder frem foran Kanonerne.

Medens dette foregik paa tysk Side, var Generalløjtnant Gerlach kommen til Stede i Skanserne, og da han ligesaalidt som de andre danske Officerer i Taagen kunde skønne, hvor stærk den Modstander var, vi havde for os, besluttede han at lade foretage et Udfald. De tre Komp. af 3die Regiment blev derfor trukket frem. Komp. Svane (5te) gik længst til venstre frem mod Ornum Mølle, i Midten gik Komp. Moltke (2det) frem ad Kosel Vejen, og til højre slog Komp. Duus (6te) ind paa Vejen til Vesby. En Deling Dragoner under Løjtnant Meulengracht fulgte efter, og Generalen red selv frem for at opmuntre Folkene ved sit Eksempel.

Fremrykningen skete saaledes, just som de preussiske Batailloner var under Udvikling for at dække Kanonerne. Komp. Moltke stødte lige paa en preussisk Bataillon og blev modtaget med en voldsom Ild fra Bagladeriflerne. Det ryddede svært op mellem vore Officerer, der selvfølgelig gik foran. Kaptajn Moltke blev let saaret i Foden, hans Premierløjtnant, Seyffarth, dødeligt. Regimentsadjutanten, Sekondløjtnant C. A. W. Bluhme, Ministerens Søn, blev ligeledes dødelig saaret, og Sekondløjtnant Lauritz Lassen blev ramt af to Kugler, men vedblev at føre sine Folk frem, til Kræfterne svigtede. Berøvet sine Førere veg Mandskabet i Uorden tilbage bag Skanserne, hvor de dog snart atter blev samlede og ordnede.

Svane og Duus dækkede Komp. Moltkes Tilbagegang; men da de snart skønnede, at Overmagten var for stor til at de kunde vinde længere frem, gik ogsaa de tilbage. Duus besatte Skyttegravene Vest for *a* ned mod Slien og stod urokkelig der under hele Resten af Kampen, alle hans Folk gjorde deres Pligt, men særlig fremhævet blev Underkorporalerne Nr. 195 Jens Nielsen og Nr. 255 Lars Poulsen; Svane forenede sig med Moltkes Komp. bag Mellemrummet mellem Skanserne nær Mysunde By, blandt hans Folk fremhæves særlig menig Nr. 306 Peder Olsen. Dragonerne blev en kort Tid holdende bag *b*; men da Premierløjtnant Meulengracht var falden, gik de tilbage Nord for Slien. Preusserne slap dog heller ikke let fra denne Indledning til Kampen; to af deres Bataillonschefer, Oberstløjtnant v. François og Major v. Jena laa alt saarede paa Marken.

Klokken var mellem 11 og 12 da de preussiske Avantgardebatterier begyndte Skydningen, medens de tætte Skyttesværme slog sig ned i Terrainet foran Skanser og Skyttegrave og aabnede en livlig Ild fra deres Bagladerifler, som her første Gang blev prøvede for Alvor. Det preussiske Artilleri blev snart forstærket efterhaanden

som Reserveartilleriet naaede frem. Batteri paa Batteri kørte op, indtil 64 Kanoner, hvoraf 24 riflede, virkede mod vore 20. Granaterne sprang uophørlig; Riffelkuglerne svirrede gennem Luften som Bisværme. Mod de preussiske Bataillonner havde vi i forreste Linie, den egentlige Kamplinie, tre Komp. af 18de og et af 3die Regiment, bag Skanserne laa tre Komp. som nærmeste Reserver, det hele var omkring 1400 Mand. Det var en haard Prøve for vore Folk, som var første Gang i Ilden, men de holdt flinkt ud, og Officererne foregik dem med det bedste Eksempel. Bataillonschefen af 18de Regiment, Major Lundbye, færdedes bestandig langs Linierne. »I forstaar, Folk,« sagde han, »Skanserne skal holdes, her skal vi blive staaende, hvad det saa koster.« Brigadechefen, Generalmajor Vogt, holdt til Hest i Skanse *b* og forsmaaede den Dækning, der kunde naas ved at staa af. Han var en prøvet Soldat, han havde ført Bataillon ved Frederiksstad under Forsvaret 1850; men Kuglerne faldt den Gang ikke saa tæt som her, sagde han.

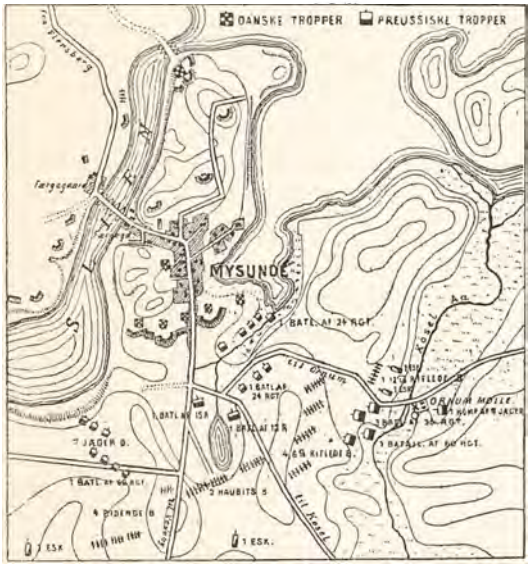

Angrebet paa Mysunde-Skanserne.

I Løbegravene mellem Skanserne gik det haardt til. Den kække Premierløjtnant Lommer var utrættelig i at opmuntre sine Folk; indtil han blev baaren bort dødelig saaret. Premierløjtnant Bretton tog Kommandoen og holdt ud til det sidste sammen med Løjtnant Schougaard og deres raske Folk.

Værst var det næsten for Komp. Ahlmann. Det laa i Reserve uden Dækning bag *b*. Folkene havde ikke den Opmuntring, som ligger i selv at skyde og svare paa Fjendens Ild; de laa stille langs Jorden, medens Kuglerne fløjtede over dem og slog ned iblandt dem. Kaptajn Ahlmann og Premierløjtnant Kellner gik op og ned foran Fronten og talte opmuntrende og beroligende til Folkene. Man saa, fortæller en Deltager i Kampen, de lettere saarede tabe Geværerne og med et karakteristisk Udtryk af Smerte hinke tilbage; medens de haardere ramte blev baaren bort eller udaandede mellem Kammeraternes Hænder. Det var rørende, fortæller en anden, at se Kammeraterne med Taarer i Øjnene tage Afsked med den saarede Ven, se denne blive blegere og blegere og høre ham med hviskende Stemme sige: »Hils mine Forældre — og min Kjæreste — og farvel allesammen!« Paa engang blev Komp. heftigt beskudt af en fjendtlig Styrke, som var trængt frem paa nært Hold. Kaptajn Ahlmann var den Gang gaaet noget frem for at orientere sig med Hensyn til Kampens Gang; Folkene blev greben af en øje-

kkelig Panik ved den overraskende, voldsomme Ild, de veg tilbage; men det lykkedes snart Befalingsmændene at skaffe Ro til Veje igen. To Underofficerer spærrede Vejen med fældet Bajonet, Løjtnant Kellner og Kommandersergent Jansen anstrengte sig af al Evne; men mest hjalp det Eksempel, menig Holm gav, han stillede sig oprejst med Gevær ved Foden i første Linie og opfordrede sine Kammerater til at gøre ligesaa.

Den Fjende, som voldte denne Forstyrrelse, var trængt frem mellem Skanse *b* og Vigen, der hvor vore Skyttegrave skulde have ligget, men manglede. De tyske Kanoner skød nemlig paa Grund af Taagen til Held for os gennemgaaende for højt, saa at mange Skud gik over Hovedet paa vore Folk. Derved kom de til at skyde Mysunde By i Brand. Det preussiske Fodfolk paa venstre Fløj mente, da de saa Luerne slaa op, at det var Skanserne, der brændte, og hilste Ilden med et Hurra. Paa højre Fløj troede de, at dette Hurra var Signalet til Storm og ilede derfor frem. Kaptajn Baumgarten førte sit Komp. ned ad Skraaningen mod Vigen, over dennes inderste tilfrosne Del og op imod Skanse *b*. Løjtnant Bokkenheusers Deling, som laa helt op til Skansen, i den ufuldførte Skyttegrav, maatte vige tilbage til Komp. Ahlmann. Lidt senere forenede en Bataillon af den over Ornum Mølle fremrykkende preussiske Brigade sig med Baumgartens Folk, saaledes at vi havde henved 1000 fjendtlige Skytter næsten inde i vor Stilling. Kaptajn Ahlmann gjorde et Forsøg paa at kaste dem tilbage, men Forsøget mislykkedes lige overfor den store Overmagt. En Deling af vore besatte en Gaard nær Kysten og skød derfra paa Fjenden, indtil Gaarden kom i Brand.

De preussiske Skytter, som laa saa nær paa Skanse *b*, voldte ogsaa vore Artillerister store Tab; navnlig kunde nogle særlig nærgaaende Folk med deres Riffelkugler pille Betjeningsmandskabet bort fra en bestemt Kanon. Konstablen, som rettede Kanonen, faldt død om med en Kugle i Tindingen. »Næste Mand frem!« kommanderede Løjtnant Klubien; rask traadte han frem, greb Aftrækkersnoren og sank i det samme død om ved Siden af sin Kammerat. Løjtnanten sprang nu selv til og laa i næste Øjeblik dræbt hos sine Konstabler. Kanonen blev saa ikke betjent, indtil Kaptajn Hertel kom ind i Skansen. »Hvorfor skyder I ikke? Hvorfor bliver I Fjenden Svar skyldig, Kammerater?« raabte han. Folkene pegede paa de tre faldne. »Træd an, Folk!« raabte Kaptajnen. »Jeg skal rette Kanonen eller følge de andre, som Gud vil.« Han gav sig gode Stunder og flere Kugler fløjtede ham om Ørene; men Kanonen blev betjent fra nu af til Kampen var forbi.

Kun ca. 100 Alen foran *a* var der en Fold i Terrainet, som ikke kunde beskydes fra Skansen eller Skyttegravene. Langs Stranden sneg Preusserne sig flokkevis herhen, og efterhaanden blev der samlet en saa stor Skare, at Førerne tænkte paa at vove en Storm. Oven paa Skansens Brystværn stod den enarmede Kaptajn Schow; han var bleven saaret i 1848 paa Dybbøl, havde mistet Armen ved Kolding 1849 og desuagtet deltaget i Felttoget 1850; han brød sig hverken om Kuglerne eller Vennernes Raad om at dække sig. Da han saa Preusserne samle sig og hørte deres Befalingsmænds opmuntrende Tilraab, raabte han med høj Røst, »send os et

Kompagni til Hjælp, nu stormer de,« i det samme sank han truffen af en Kugle i Munden død om i Armen paa Løjtnant Broch-Rasmussen, som, skønt syg, holdt ud ved sin Kaptajns Side. Løjtnant Christen Hansen ilede straks til Hjælp med første Deling af Kompagniet Baller, og Løjtnant Bokkenheuser fulgte snart efter. »Sæt Bajonetten paa, Folk!« raabte Løjtnant Hansen, nu stormer de straks! Naar de er ved at klavre op, springer I op paa Brystværnet og støder dem ned, og saa straks tilbage igen.«

Harald Christian Hertel.

Stormen blev dog ikke til Alvor. Skansens Artillerikommandør, Sekondløjtnant C. R. Bache, »en lille, rask, pur ung Løjtnant«, som Bredsdorff kalder ham, blev vel saaret i Skulderen, men det mærkedes ikke paa hans Kommando, og hans flinke Konstabler sendte Skud paa Skud, saa hurtigt de kunde lade og fyre mod enhver frembrydende Skare Preussere. Kaptajn Hertel havde beordret Kardæsker for, saa det battede godt; men mest hjalp det dog, at Taagen pludselig lettede lidt, saa at vore Artillerister Nord for Slien kunde se de i Kløften samlede Skarer og sende Skud paa langs op mellem dem. Den Behandling stod Preusserne ikke for, de veg hurtigere end de var kommen, og Faren for en Storm drev over for den Gang.

L. C. C. M. Schow.

Saasnart Artilleriildens Voldsomhed viste General Gerlach Angrebets Alvor, havde han sendt Befaling til Brigaden Wörishöffer (3die), 16de og 17de Regiment, om at rykke til Mysunde; men den kunde først ventes hen paa Eftermiddagen. Kl. 2, da Kampen var haardest, bestemte Generalen derfor at blotte alle de ikke angrebne Steder for at samle sine Kræfter paa det afgørende Punkt. Den Bataillon af 3die Regiment, som vogtede Slien Øst for Mysunde, fik Befaling til kun at efterlade et Komp. der og ile til Hjælp med de tre andre. De kom Klokken lidt over 3 og blev stillet i Reserve. Kaptajn Johansen var alt Kl. 12 kommen til Mysunde med

sit Feltbatteri (10de). To af Kanonerne greb virksomt ind i Kampen fra en af Skanserne Nord for Slien, to andre løste dem af, da de havde bortskudt deres Ammunition. De fire sidste Kanoner blev opstillet saaledes, at de kunde beskyde Broerne og Brohovedet, men de kom heldigvis ikke til Skud. For det Tilfælde, at Fjenden skulde bryde igennem mellem Skanserne, var Broledene aabnede i den søndre Bro. Samtidig med at største Delen af Mysunde By kom i Brand, var ogsaa Færgegaarden bleven tændt. Her blev vore saarede forbundne; men det lykkedes Overlægerne Liebe og Wroblewsky, om end med Besvær, at redde alle ud af den brændende Bygning. En haardt saaret Underofficer raabte, da han blev baaren forbi et Kompagni: »Det var ret! Hæng i, Børn, hæng i!«

I en Skanse ved Mysunde.

Ved Artillerikampens Begyndelse havde Preusserne trods Taagen dog nogenlunde kunnet se vore Skanser men da Krudtrøgen slog sig til, var de ikke til at skelne, og det var umuligt at dømme om Skydningens Virkning. Klokken lidt over 2 syntes dog Oberst Colomier, at de Danskes Ild blev svagere, og han befalede derfor, at hele den preussiske Artillerilinie skulde rykke 150 til 200 Meter nærmere ind paa vor Stilling for at forberede Stormen. Der skulde begyndes fra venstre Fløj; men det lykkedes kun et Par af Batterierne at vinde frem, de andre blev tagne saa virksomt i Siden af vore Kanoner Nord for Slien, at de maatte opgive at forandre Plads. Det var Kaptajn Johansens Feltkanoner, som udrettede dette.

Ved den Tid stod det preussiske Fodfolk rede til at storme, Prins Friedrich Karl vilde dog kun vove dette, naar han var sikker paa Sejren, og det var han

ikke. Angrebet blev opgivet, og der blev givet Befaling til at gaa tilbage. Artilleriet skulde efterhaanden trække sig ud af Ilden og Fodfolket følge efter.

De Danske havde i Spænding ventet paa Stormen, Skanserne selv havde heldigvis ikke lidt synderlig ved Fjendens Ild; i *a* var tre Kanoner gjort ubrugbare, det var vel Grunden til at Preusserne syntes dèn danske Ild blev svagere, i *b* kunde alt Skytset bruges lige til det sidste. Fodfolket skød saa livligt, at det maatte have frisk Patronforsyning under Kampen.

De ved Mysunde faldne Preussere jordes paa Kosel Kirkegaard.

Da det mærkedes, at Preussernes Ild blev svagere, og at de begyndte at gaa tilbage, vakte det jublende Glæde, Riflerne blev ladet med feberagtig Hast for at sende de sidste Skud efter den vigende Fjende. Kl. omtrent 4 faldt det sidste preussiske Kanonskud. Snart efter blev der hejst Parlamentærflag paa Bakken ved Ornum Mølle, og vore Folk fik Befaling til at holde inde med Skydningen. Saasnart Ilden ophørte, sprang omtrent halvandet Hundrede Preussere, af dem, der havde ligget saa tæt op ad Skanse *b*, op og ilede skyndsomst tilbage. Det var næsten for godmodigt at lade dem slippe væk for saa godt Køb.

Da Fjenden var borte, indtog vore Forposter deres gamle Stilling. Ved Ornum Mølle opsnappede vore Ryttere en preussisk Post paa 5 Mand. Preussernes hele Tab var af faldne 3 Officerer, blandt dem Prins Friedrich Karls Adjutant, Løjtnant Grev v. Groeben, og 30 Underofficerer og menige, saarede 9 Officerer og 152 Underofficerer og menige, savnede 5 menige. Ialt 12 Officerer og 187 Underofficerer og menige. Paa den rømmede Valplads laa over 30 dræbte Heste. Preusserne havde deres første Forbindingsplads i Skolen i Kosel, og paa Kosel Kirkegaard jordede de den 7de Februar deres faldne.

Vort Tab var af faldne eller kort efter døde af deres Saar 6 Officerer, ingen Underofficerer, 32 Underkorporaler og menige, af saarede 3 Officerer, 3 Underofficerer og 88 Underkorporaler og menige, af hvilke en faldt i Fjendens Hænder, desuden mistede vi 6 usaarede Fanger. Vort hele Tab var saaledes 9 Officerer, Underofficerer og 129 Underkorporaler og menige.

De faldne Officerer vare Kaptajn L. C. C. M. Schow af 18de Regiment, Premierløjtnanterne C. R. Lommer af 18de, F. W. Meulengracht af 4de Dragonregiment og G. W. R. K. Seyffarth af 3die Regiment, Sekondløjtnanterne af Reserven C. A. W. Bluhme af 3die Regiment og L. G. F. Klubien af 6te Fæstningskompagni. Saarede var Kaptajn A. A. F. Moltke af 3die Regiment, Sekondløjtnanterne Bache af Artilleriet og L. Lassen af 3die Regiment.

Prins Friedrich Karl lod som om han var vel tilfreds med Kampens Udfald. Han havde, meldte han til Overkommandoen, kun villet forevisse sig om, hvorvidt Fjenden vilde yde kraftig Modstand eller rømme Brohovedet. Et nyt Forsøg føjede han til, vil næppe føre til et gunstigere Resultat. »I Dag kan I sove som Mænd, der har gjort deres Pligt,« tilraabte han sine Folk, som efter Kampen gik forbi ham, og nogle Dage senere udtalte han i sin Korpsbefaling: »Eders Holdning i Kampen lod intet tilbage at ønske, thi kun eders Iver maatte tøjles. Særlig Anerkjendelse fortjener vort brave Artilleris Tapperhed og Koldblodighed. Den 2den Februar bliver for dette, som hæderlig bestod den ulige Kamp, bestandig mindeværdig. Det vil være tilstrækkeligt at sige: »Jeg er en Kanoner fra Mysunde« for at faa det Svar i Fædrelandet: »Se der er en tapper Mand«. Soldater jeg vil for Kongen nævne Navnene paa de særlig tapre, og paa dem, der har ydet os vigtige Tjenester af alle Vaaben.«

Hvorledes Prinsen kan tale om sine Artilleristers ulige Kamp, maa han selv forsvare. 64 Kanoner mod 20 plejer ellers ikke at blive regnet for underlegen Styrke selv om de 20 staar dækkede, og det preussiske Fodfolks store Overlegenhed i Tal bidrog ogsaa til at hjælpe deres Artilleri.

I Danmark fremkaldte Efterretningerne om Kampen ved Mysunde jublende Glæde. Sjællandske Købstæder sendte Takketelegrammer til 3die og 18de Regiment, de var stolte af, at det var deres Bysbørn, som havde kæmpet og sejret ved Mysunde. »Her i Kjøbenhavn er Stemningen utrolig begejstret; man jubler og synger og raaber Hurra for 3die og 18de Regiment,« skrives der i et Brev fra København i hine Dage, og Jubelen og Glæden var berettiget. Ingen havde tænkt sig Sejren

under anden Form end et afslaaet Angreb, og derfor var Mysundedagen en Sejr for de danske Vaaben. Preusserne var bleven ført imod dem af Mænd, som senere vandt Ry som Østerrigernes og Franskmændenes Overvindere, og vore Førere havde vist sig deres Stillinger voksen og vore Folk havde gjort deres Pligt, som deres Fædre havde gjort det ved Isted, Mysunde og Frederiksstad. Mysundekampen den 2den Februar 1864 er en lille Perle i dansk Krigshistorie. 3die og 18de Regiment vandt der et Ry for at høre til Hærens bedste Afdelinger, og de bevarede det hele Krigen igennem.

Ved 7 Tiden om Aftenen kom Major Wolle med 16de og Oberst Bernstorff med 17de Regiment, de havde nylig ombyttet deres holstenske Mandskab med danske Forstærkningsfolk, og de saa ikke særlig krigerske ud, da deres Udrustning var meget mangelfuld. De havde faaet Geværer, de slet ikke kendte, og de fleste bar islandske Nattrøjer i Stedet for Vaabenfrakker. De havde ogsaa lyseblaa Kapper medens det øvrige Mandskab havde graa, og maatte derfor døje Vittigheder for deres Udseende, »Forglemmigejer« m. m. Paa Vejen ned til Mysunde hændte det, at Premierløjtnant Aarøes Komp. af 17de Regiment mødte nogle Vogne med saarede. Premierløjtnanten kommanderede en Afbrydning af Kolonnen for at give Plads for Vognene; men Forstærkningsmændene kendte ikke Kommandoordene og udførte ikke Bevægelsen. »Vor Kompagnikommandør kan nok ikke sit Reglement,« bemærkede en af dem til sin Sidemand; Aarøe hørte det og sagde: »Jo han kan, men Reglementet er bleven forandret siden De lærte.« Det var ikke netop lovende at rykke til Kamp mod Preusserne med saa lidt sammenarbejdede Afdelinger; men heldigvis blev der den Dag ikke Brug for 16de og 17de, og inden de for Alvor kom i Ilden, havde de flinke Befalingsmænd levet sig sammen med Mandskabet, saa de forstod hinanden. Brigaden blev nu sendt i Kantonnement omkring Moldened, midtvejs mellem Mysunde og Slesvig By, saa kunde den bruges til begge Sider. Kun blev Kaptajn Hein tilbage med sin Bataillon af 16de Regiment for at løse de trætte Folk af 3die og 18de af ved Skansearbejderne.

Den næste Morgen kom Kongen til Mysunde og bragte i sit eget og Fædrelandets Navn de kække Forsvarere en vel fortjent Tak.

7de Kapitel.

Selk – Kongshøj – Jagel.

Drønet af Kanonaden fra Mysunde hørtes tydeligt i Egnen omkring Slesvig, og Soldaterne lyttede i Spænding dertil. Der blev tænkt paa et større Udfald for at hjælpe Kammeraterne; men det blev opgivet, og der blev kun fremsendt en mindre Styrke for at rekognoscere. Inden den naaede ret langt frem, kom imidlertid Budskabet om, at Kampen var endt og Angrebet afslaaet; saa vendte det udsendte Kommando tilbage.

Naturligvis vakte Efterretningen om Kampens Udfald levende Glæde og styrkede Tilliden til Danevirkestillingen. Kunde 3die og 18de Regiment slaa Prins Friedrich Karls Korps tilbage fra Skanserne ved Mysunde, kunde de andre Regimenter vel ogsaa vise Fjenden Vintervejen, naar han prøvede sig mod dem.

Der var stærkt Liv om Aftenen i Madam Esselbachs Hotel. Alle de der forsamlede Officerer drøftede ivrigt, hvor det næste Angreb paa Stillingen vilde blive forsøgt, og hvorledes det vilde gaa. Ingen nævnte Muligheden af, at Stillingen vilde blive rømmet uden Kamp.

Helt uden Sammenstød med Østerrigerne var Mysunde-Dagen dog ikke forløben. Baron Gablenz lod ved Middagstid en Deling Husarer ride mod Øvre Selk for at prøve paa at tage nogle Fanger fra os. Husarerne jog rask frem ind igennem vor Vedetkæde, afskar og fangede et Par Vedetter og huggede ind paa Feltvagten, der stod bag et Hus ved Vejen. Det var Folk af 1ste Regiment, og Kompagnichefen, Kaptajn Weyhe, var heldigvis selv derude. Han samlede hurtigt Fo kene bag et Stengærde og bød dem skyde lavt. Den Anvisning blev i Skyndingen

ikke fulgt og Husarerne slap derfor med et Tab af en saaret og et Par Heste. Den saarede sprang op i Stigbøjlen hos en Kammerat og slap bort med ham. Det var det første Møde mellem Københavnerne og de ungarske Husarer; i de paafølgende Dage lærte de hverandre nærmere at kende.

Vor Overkommando havde imidlertid faaet den Opfattelse, at et større Angreb var nær forestaaende; derfor fik alle Afdelinger Befaling til at staa paa deres Samlingspladser den 3die om Morgenen Kl. 4; senere blev hertil føjet, at naar de var samlede, skulde de straks rykke ud i Stillingen.

Medens Preusserne og Østerrigerne, paa Forposterne nær, hvilede i god Ro, maatte vore Folk ved 3 Tiden ud af Kvarteret. Vejret var slaaet om fra Frost til Tø med skyllende Regn, Sneen flød bort og efterlod kun langs Digerne en lysende Stribe, som tjente til lidt Vejledning, da Mandskabet i Mulm og Mørke æltede af Sted for at finde Alarmpladsen. Kolonnevejene maatte ikke betrædes, de skulde staa faste og haarde til Brug under Kampen; derfor gik Marchen ad bundløse Biveje.

Gadescene i Slesvig By.

Den frembrydende Dag fandt Danevirkestillingen fuldt besat. Bataillonerne havde sat Geværerne i Pyramide, og bag dem vandrede Folkene frem og tilbage, om at sidde eller ligge kunde der nemlig ikke være Tale, da hele Jordbunden var dækket af Vand. Fjenden mærkede man ikke noget til, og fra Forposterne kom Melding om, at de fjendlige Kommandoer, som havde vakt Uro Aftenen i Forvejen, kun var Patrouiller, der havde aflagt et kort Besøg.

Ved 11 Tiden fik Afdelingerne Lov at rykke hjem, men det tog nogen Tid, inden denne Ordre naaede rundt. Vejret var stadig lige slet, og da Folkene igen kom i Kvarterene, havde de været henved 12 Timer paa Benene i Regn, Slud og Blæst; de var trætte og forkomne og søgte snarest Hvile. Og dog var Stemningen mellem dem god. Kom Fjenden, skulde det gaa ham som ved Mysunde, det var alle enige om. Skolebestyrer Johannes Helms, der som frivillig havde været med baade i 1849 og 50, fortæller, at han paa sin Vandring til Skolen den 3die Februar mødte et Regiment, som kom fra Gottorp og marcherede ud i Stillingen. »Der var ingen Slinger i Valsen. »Den tapre Landsoldat« klang fra Rækkerne, og det gik med et

Knald og Liv op gennem Freidrichsberg, som mindede mig om min bedste Soldatertid.«

Alle havde imidlertid en Følelse af, at Hvilen næppe blev lang; under Hjemmarchen lød bestandig stærkere og stærkere Riffelildens Knittren blandet med Kanonernes dumpe Drøn fra Egnen nede ad Kongshøj til.

Netop som vore Folk forlod Stillingen for at søge Kvartererne, begyndte nemlig Østerrigerne deres Dagværk. General Gondrecourts Brigade skulde rykke frem og udstille sine Forposter ved Øvre Selk, netop der, hvor vore stod, saa et Sammenstød kunde ikke undgaas. Brigaderne Nostitz og Dormus skulde følge efter Gondrecourt, medens den fjerde østerrigske Brigade, Thomas', skulde gaa frem Øst for Hadeby Nor.

Paa Alarmpladsen.

Feltmarchal Wrangel og alle de høje Herrer, Kronprinsen af Preussen, Prins Friedrich Karl, Prins Albrecht af Preussen med Stab og Følge, var netop den Gang ved at samles for at holde Krigsraad. De red nu frem for at se den ventede Kamp. Østerrigerne smed Tornister og Bepakning, Musikken spillede op med flotte Militærmelodier, og fuldt opsat paa at vise de høje preussiske Herrer maaske til behagelig Overvejelse, hvad den østerrigske Soldat duede til, lod Gablenz sine Folk rykke rask frem.

Det behøvede nu alligevel ikke at være kommen til nogen Kamp af Betydning. Vel stod vore Forposter der, hvor Østerrigerne vilde stille deres, men det var ikke vor Hensigt at at gøre nogen alvorlig Modstand i den Stilling. Først ved Kongshøj, lød Ordren, skulde Fjendens Angreb modtages og afvises, længere maatte vore Kanoner ikke gaa frem, og der skulde alle Forpostafdelingerne samles og holde ud, til de fik Hjælp.

I Krigen gaar det imidlertid ofte helt anderledes end beregnet, og saaledes gik det her.

Da Østerrigerne rykkede frem, var vi ved at afløse vore Forposter, derfor var der 6 Batailloner fremme i Stedet for 3. Desuden var der sendt en Bataillon af 9de Regiment under Kaptajn Christiani frem for at rekognoscere; derved voksede Tallet til syv. Denne rent tilfældige Ophobning af Tropper i Forpostlinien burde naturligvis ingen Forandring have gjort med Hensyn til at efterkomme Befalingen om at gaa tilbage til Kongshøj. Forposter er altid lidet skikkede til at optage en større Kamp; de staar meget spredt, har kun ringe Hjælp af Ryttere og Kanoner og kan vanskeligt ledes af de kommanderende.

Saaledes tænkte imidlertid ikke Chefen for 11te Regiment, Major Rist, som var reden ud for at overvære Afløsningen. Rist var en Mand, der udmærkede sig mere ved Mod og Fædrelandskærlighed end ved rolig Besindighed. Da han saa Fjenden rykke frem, løb Iveren af med ham; maaske ogsaa Tanken om den foregaaende Dags heldige Kamp gjorde sit dertil; han bestemte paa eges Ansvar at tage Kommandoen over de nærmest værende Tropper og tage imod Østerrigernes Angreb i den yderste Forpostlinie.

Paa Vejen, ad hvilken Østerrigerne rykkede frem, stod Kaptajn Weyhe med sit Komp. af 1ste Regiment, bag ham i Øvre Selk stod to af Regimentets andre Komp. under Hammerich og Irgens. Kaptajn Stricker var lige kommen med tre Komp. af 11te Regiment for at løse af. Det fjerde Komp. af 1ste Regiment stod længere Vest paa, og der var et af 11tes gaaet hen for at løse af.

Major Rist havde saaledes 6 Komp., vel en 11 til 12 Hundrede Mand, hos sig ved Vejen. Bataillonen Christiani af 9de Regiment gik netop tilbage gennem Forposterne, men den blev sendt i Reserve og senere glemt. Rist ordnede sin Styrke saaledes, at han i første Linie, til at møde Østerrigerne, havde Vest for Vejen Komp. Irgens og Hammerich af 1ste Regiment og bag dem i Højde med Øvre Selk som Reserve Komp. Ahlefeldt af 11te Regiment. Øst for Vejen stod Komp. Licht af 11te Regiment med Komp. Axel Staggemeier i Reserve. Weyhe samlede sit Forpostkompagni Vest for Vejen. Opstillingen var omtrent som Skitzen viser.

Østerrigerne havde en helt anden Maade at kæmpe paa end deres Allierede. I Tillid til Bagladegeværernes store Virkning var det især de tætte Skyttekæder, som Preusserne stolede paa, medens Østerrigerne derimod helst vilde klare Sagen med et rask Angreb med Bajonetten. En tynd Skyttekæde foran, Kolonner med paasat Bajonet tæt bag ved, Regimentsmusikken fremme i første Linie for at alle kunde høre dens ildnende Toner, saa et rask Hurra og fremad for Kejseren og for Østerrig. At alle disse Polakker, Magyarer og Italienere ikke havde fjerneste Forestilling om, hvad Kejseren og Østerrig egentlig havde at vinde eller tabe i den Krig, blev glemt, naar Musikken tonede, Skuddene knaldede og Kommandoraabene lød »Fremad! Fremad!«

Gondrecourt satte sin Jægerbataillon forrest paa begge Sider af Vejen, dens højre Fløjkompagni gik saa langt ud, at det kom mod Selk Mølle; der blev derfor

skudt en Bataillon af Regimentet Martini ind for at fylde Mellemrummet. En livlig, velrettet Ild fra vore Skytter bragte dog snart Standsning i Fremrykningen. For at faa Fart i Bevægelsen lod Gondrecourt 2 Kanoner køre frem ca. 1300 Alen fra vor Stilling og overdænge vore Folk med Kardæskkugler. Rist kunde ikke give Svar paa Tiltale og han sendte derfor Løjtnant Abrahams til Kongshøj for at hente de to Forpostkanoner. Artillerikorporalen havde bestemt Ordre til ikke at gaa længere frem, og han vægrede sig derfor ved at følge Løjtnanten; men da en tilstedeværende Stabsofficer opfordrede ham til at adlyde, lod han protse paa og kørte i fuld Firspring frem ad Vejen gennem Øvre Selk.

Rist yndede selv Østerrigernes Kampmaade, Bajonetangrebet. Gang paa Gang førte han sine Kompagnier frem; men Styrken var altid for ringe, og Angrebene blev afvist. Derved kom vore Folk i Uorden; deres Skydning blev svagere, og med et Hurra brød Østerrigerne frem til Modangreb.

Just i samme Øjeblik kommer Artillerikorporalen til med sine Kanoner, protser af og gør klar til Skud. Saa viger vore Skyttekæder, Østerrigerne stormer frem, og Kanonerne staar uden Dækning. Rask faar Korporalen sine Forstillinger frem igen, den ene Kanon bliver haget paa og ruller bort; men med den anden vilde det ikke gaa, skønt Korporalen handlede som en flink og modig Mand og flere Officerer hjalp ham. Forstillingen sprængte bort, men Kanonen maatte efterlades og blev Østerrigernes Bytte.

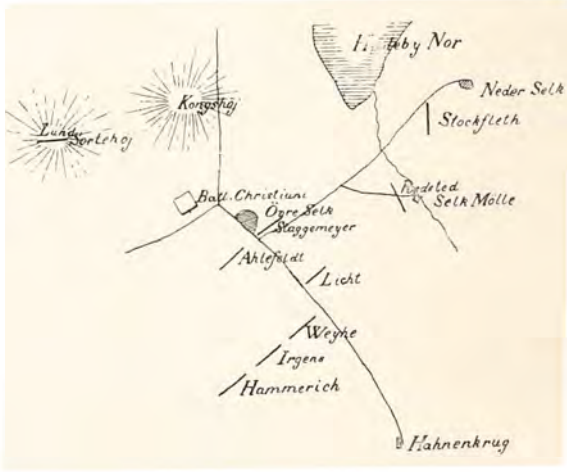

Skitse af Opstillingen ved Øvre Selk.

Københavnerne i 1ste Regiment, som hidindtil væsentligt havde taget Stødet, havde været flinke og raske til at gaa paa; men under Tilbagegangen holdt de daarligt sammen, og skønt Major Rist selv red om imellem dem for at faa dem i Orden og til at staa, kom der dog ingen Hold i dem, og de gik tilbage Vest om Kongshøj mod Danevirke.

Majoren red da hen til Ahlefeldts Kompagni, der laa Vest for Vejen i Højde med Landsbyen Øvre Selk. »Hvad er det for et Kompagni, som ligger her?« spurgte han. »Tredje, Hr. Major!« svarede Kaptajn Ahlefeldt. »Nu op, Soldater!« raabte han til dem, »jeg har altid hørt, at Vendelboen og Jyden kan falde, men aldrig svigte, og nu gaar vi med Gud!« Kaptajnen sprang frem og kommanderede: »Op! Gevær i højre Haand! Fremad!« Jyderne fulgte deres Chef, men ene kunde de naturligvis ikke standse de fem-seks Gange talrigere Østerrigere. Kompagniet maatte gaa

tilbage til Gærdet, det var kommet fra, og snart efter veg det roligt og med Orden mod Sortehøj, hvor det sluttede sig til Komp. Lund.

Komp. Licht, som stod Øst for Vejen, og hvis Chef var bleven saaret, veg samtidig. . Tilbage var saaledes kun Axel Staggemeiers Komp. ved Vejen fra Øvre Selk til Møllen.

Rist sendte sin Adjutant derhen og bød Kaptajnen gaa frem til Angreb.

General Gondrecourt ved Øvre Selk.

Staggemeier lod straks sine Folk formere Kolonne og fortalte dem, hvad det gjaldt om. »I skal have gule Ærter til Middag i Dag, men giv nu først Tyskerne nogle blaa«, sagde han til dem, stillede sig selv i Spidsen og gik mod de fremstormende Østerrigere. De fjendtlige Skytter veg, og vore Folk kom frem til en Jordvold, netop som en østerrigsk Kolonne var ved at naa den fra den anden Side. Hurtigt lod Staggemeier danne Linie og sendte en velrettet Salve ind i den tætte Fjendeskare. Paa selve Vejen og tværs over Diget blev der kæmpet med Kolbe og Bajonet; her blev Gymnastiklærer Schobius og Korporal Harre saarede, Underkorporal Ullerup fik et Kolbeslag, som kløvede Hjerneskallen. Sekondløjtnant

Uldall og Sergent Wasmann nævnes med særlig Hæder. Paa Fjendens Side sank Bataillonschefen død af Hesten.

Dette Sammenstød varede nogle Minutter, saa maatte Staggemeier vige, fordi vore Linier i det hele var under Tilbagegang, og som sædvanligt mistede vi derved en Del usaarede Fanger. Vore tungtklædte Folk, med hele Oppakningen og desuden et Uldtæppe rullet paa Tornisteren, kunde ikke løbe med de lette Østerrigere, som havde kastet al Bagage. Sekondløjtnant Lund, der var saaret af et Kolbeslag, blev indhentet og fangen.

Først bag Øvre Selk fik Kaptajnen igen Hold i Kompagniet. Han førte det tilbage imod Vedelspang og sluttede sig til Stockfleths og Redsteds Kompagnier. Sidst af alle sprængte Rist selv mod Kongshøj for paany at byde Fjenden Brodden der.

Disse danske Kompagniangreb fulgte hurtigt paa hinanden og blev rask udførte. Rist forstod at sætte Liv og Fart i Kampen; men i Virkeligheden havde han hele det østerrigske Korps imod sig, og det var haabløst at vilde standse det med de faa Folk, han havde. Østerrigerne vandt frem, men de købte deres Sejr dyrt.

Ved Nedre Selk blev vore Forposter, Harald Stockfleths Komp. af 20de Regiment, angrebne af et Komp. af Gondrecourts Jægere, snart hjulpne af et andet Jægerkomp. af Brigaden Thomas. Sekondløjtnanterne Brønnum og Schoubye, som kommanderede vore Feltvagter, maatte vige til Selk Mølle, hvor Komp.s to andre Delinger under Kommandersergent Bugge og Fourer Kindt optog dem. Snart efter løste Kaptejn Redsteds Komp. af, og Stockfleth gik tilbage til mellem Kongshøj og Vedelspang, hvor Redsted igen kom til ham, da Østerrigerne havde taget Øvre Selk.

Ved Vedelspang stod to Kompagnier af 20de Regiments 1ste Bataillon som Hovedpost under Major Schack. Afløsningspratrouillerne var ude ved Mellemposten paa Kongshøj og Bakken Øst for Vejen, da den stærke Skydning i Egnen Syd for Øvre Selk forkyndte Kampens Begyndelse. Patrouilleføreren gik hurtigt tilbage og traadte ind i Officerernes Vagtstue, hvor de netop fordrev Tiden med et Slag Kort. »Fjenden angriber Feltvagterne«, meldte han, og Drønet af Kanonskud bekræftede Meldingens Rigtighed. Majoren rejste sig, smed Kortene paa Bordet og befalede: »Kald Styrken til Gevær«, Officererne spændte Sablerne paa og forlod hurtig Værelset.

Kompagnierne stod snart samlede. De to Hovedpostkanoner kørte straks ad Kongshøj til og desværre derfra videre frem. Der blev ladet med skarpt for første Gang; men Folkene maatte vente noget i Spænding inden de fik Ordre til Fremrykning. Endelig kom en Adjutant sprængende, og Kolonnerne satte sig i March. Snart mødte de Bøndervogne, som kom kørende fra Valpladsen. Kuskene saa ængstelige og forskræmte ud, og i Vognene laa saarede; tilsølede Uniformer, blodige, blege Ansigter var det første Syn, som mødte vore Folk paa Vejen. Saa begyndte Granaterne at suse over Hovederne eller springe i Marken rundt omkring, medens Geværkuglernes Piben tydelig viste, at ogsaa Fjenden var under Fremrykning

Paa Kongshøj ordnede Major Rist sin Styrke, det var de to Komp. af 20de Regiment og de to afløsende af 9de. Paa højre Fløj, paa Skraaningen henimod Sorte-

høj, stod Komp. Daue, saa kom den eneste Kanon, vi raadede over, derefter Komp. Knauer af 9de med venstre Fløj til Vejen; Øst for denne stod Komp. Steinmann af 20de og Meincke af 9de Regiment. Bataillonen Christiani stillede sig som Reserve bag Kongshøj. Længere tilbage midtvejs til Vedelspang stod de to fra Nedre Selk komne Komp. Harald Stockfleth og Redsted; til dem sluttede Kaptajn Axel Staggemeier sig. De andre Komp., som havde kæmpet ved Øvre Selk, var til dels i Uorden under Tilbagegang Vest om Kongshøj og spillede forøvrigt ingen Rolle under den videre Kamp.

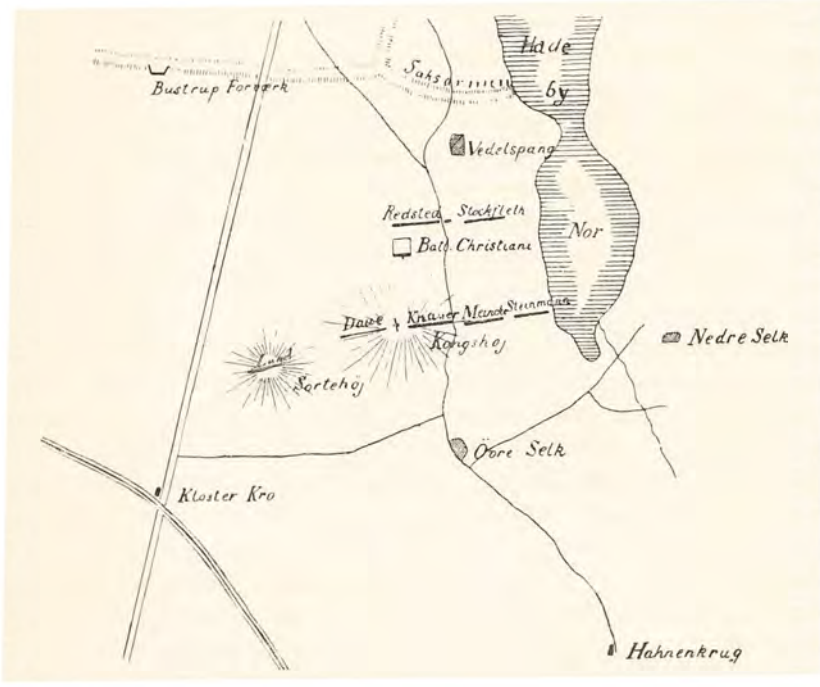

Skitse af Egnen ved Kongshøj.

Gondrecourt lod sine Kanoner køre op Sydøst for Øvre Selk og derfra aabne Ilden; for at faa os under Krydsild blev senere to Kanoner sendt frem Vest for Vejen til Brekendorf. Naturligvis kunde vor ene Kanon ikke udrette noget mod denne Overmagt, og Østerrigerne havde derfor frit Spil mod vort Fodfolk. De trak to friske Batailloner frem i forreste Linie, og da de mente, at Granaterne havde virket tilstrækkeligt, brød de frem til Storm med Brigadens 4 Batailloner.

Major Rist førte ogsaa denne Gang Forsvaret med større Mod end Omtanke. Han vilde møde Fjendens Angreb med Modangreb, men i Stedet for dertil at tage Bataillonen Christiani, som stadig stod i Reserve, førte han Komp. i første Linie Knauer, Meincke og Dele af Komp. Daue og Steinmann frem; Kompagnierne, som forinden havde tilføjet Østerrigerne store Tab ved deres velrettede Ild, fulgte villigt

Førerne, men Overmagten var for stor, Kaptajn Meincke faldt, og vore Folk maatte vige; den ene Kanon forlod nu ogsaa ilsomt sin Standplads, og da Generalmajor Grev Gondrecourt i Spidsen for den 18de Jægerbataillon stormede selve Kongshøj Kl. 4 Eftermiddag stod der saaledes kun Dele af Komp. Daue, som hurtigt gik tilbage. Sidst af alle saas Rist Skikkelse paa Højen, idet han truende udstrakte Haanden mod den fremstormende Fjende, inden han nødtvungent vendte sin Hest for at følge sine vigende Folk. Østerrigerne vandt saaledes Kongshøj uden egentlig Kamp.

Da Kongshøj var tagen, kørte Gondrecourts Batteri derop, snart efter forstærket med Brigaden Nostiz's, men det kneb at komme til Skud, da de Danske og Østerrigerne var blandede mellem hverandre. De lette Østerrigere naaede ogsaa her vore tungt belæssede og trætte Folk. »Marken var oversaat med Mennesker, og vilde Skrig, Hurraraab, Trommernes Buldren, Kanonernes Torden og Geværernes skrallende Salver løde i den vildeste Forvirring« fortæller et Øjenvidne. Ved Vedelspang forsøgte Harald Stockfleth og Redsted at standse Fjenden, men det lykkedes kun i kort Tid; Østerrigerne tog Vedelspang og stormede videre frem mod Saksarmen.

Saksarmen.

Længer kom de ikke. Saksarmen var besat af 20de Regiments 2den Bataillon under Kaptajn A. Sperling og bag den ordnede vore slagne Afdelinger sig paany. Hele Brigaden Scharffenberg stod samlet her foruden Dele af 1ste og 11te Regiment. Ogsaa vort Artilieri lod nu høre fra sig. Den ufortrødne Korporal, som med sin ene Kanon havde deltaget saa flinkt i Kampen, kørte op paa Saksarmens Vold, snart fik han hentet en ny Kanon fra Parken og havde atter sin Deling i Orden. Fra Kloster Kro kom fire Kanoner af Batteriet v. d. Recke, de to blev sendt til Dæmningen ved Hadeby for at tage Kampen op med Brigaden Thomas's Batteri; de to andre kørte op paa Saksarmen, hvorhen 3die Divisions Souschef, Kaptajn C. M. W. Tvermoes endnu førte to Kanoner af Batteriet Fallesen. Den ene af disse væltede dog ned af Volden, da Hestene blev sky under Opkørselen.

Skumringen begyndte at indtræde; men det hindrede ikke Østerrigerne i Gang paa Gang at storme frem for at tage Saksarmen, hver Gang et Angreb var bleven afvist, ordnede de sig bag Vedelspang og gik frem paany. Men under Major Schacks og Kaptajn Stockfleths rolige Ledelse blev de stadigt vist hjem med braadne Pander, og da Mørket sænkede sig over Egnen, ophørte Kampen. Marken foran Saksarmen laa overstrøet med døde og saarede.

Vor Konge var ved Tilbagekomsten fra Mysunde straks ilet efter Kanontordenen og fulgte Kampen fra Bustrup. General Steinmann, Oberst Scharffenberg og andre af de højere Førere var ogsaa kommen til. Desværre saa de kun Kampens Slutning, hvor vore Folk i Uorden blev kastede ned fra Kongshøj; de havde ikke set alle de djærve Modangreb, som under en fastere, mere planmæssig Ledelse kunde have udrettet mere og i hvert Fald vidnede om, at vore Soldater forstod at bide godt fra sig ogsaa i aaben Mark.

Ved samme Tid var vore Forposter Vest paa ovre ved Jagel ogsaa bleven kastede inden for Skanserne. Det var 21de Regiment med sønderjysk Mandskab, som her stod paa Vagt. 1ste Bataillon under Kaptajn W. P. J. L. Hackhe skulde afløses af 2den Bataillon under Major O. C. F. Saabye. Begge Regimentets Afdelinger var saaledes samlede, men Regimentschefen, Oberstløjtnant G. J. W. Nielsen var ikke til Stede, da den ene Bataillon snart skulde rykke i Kvarter. Afløsningen var foregaaet og de afløste Komp. var ved at afmarchere, alt syntes fredeligt, da først nogle østerrigske Ryttere, siden Spidsen af den Bataillon, som General Gondrecourt straks ved Kampens Begyndelse havde sendt over mod Jagel, viste sig, og ført af Oberst Benedek, hurtigt ordnede sig til Angreb.

Ved Jagel stod to Komp., et Øst og et Vest for Hovedvejen, de to andre stod som Hovedpost længere tilbage ved Kloster Kro. Da Østerrigerne brød frem fra Lottorf havde Komp. v. d. Recke lige afløst Kompagniet Harald Larsen i selve Landsbyen Jagel, mod den rettede Østerrigerne deres Angreb, og den maatte holdes saa længe som muligt, for at vore sydligere staaende Forposter af Komp. V. L. Vaupell kunde faa Tid til at komme tilbage. Major Saabye tog som den ældste tilstedeværende Officer Overbefalingen, han lod Kaptajn Hackhe blive med de 4 Komp. ved Kloster Kro og ilede selv frem i forreste Linie, hvor de to afløste Komp. Harald Larsen og Beissenhertz indtog en Opstagelsesstilling.

Imidlertid kæmpede Komp. v. d. Recke i Jagel By under ret ugunstige Forhold; vore Folks Rifler var vaade og mange lod sig ikke affyre. Kaptajn Recke forsøgte at standse Østerrigerne ved et Modangreb med sine to Reservedelinger, men det lykkedes ikke, og da et preussisk Gardekompagni Vest fra truede Kompagniet i Flanken, maatte Stillingen rømmes, hvad der medførte, at en stor Del af vore som Feltvagter og Poster sydligere staaende Folk blev afskaarne og fangede.

Komp. Harald Larsen var delvis bleven inddraget i denne Kamp, det veg nu sammen med v. d. Reckes Komp. tilbage til i Højde med den af Komp. Beissenherz indtagne Stilling ved et Hegn Nord for Jagel. Her kom ogsaa Resterne af det vestligste Forpostkomp. Vaupell til. Senere trak de tre Komp. sig nærmere henimod Kloster Kro; medens Beissenherz hævdede sin Stilling. Et Par Kompagnier — Rovsing og Zahlmann — blev sendt frem fra Kloster Kro Vest for Vejen for at støtte de vigende. De to Forpostkanoner gjorde en halv Snes Skud mod Fjenden, og kørte saa efter deres Ordre over mod Saksarmen, hvor vi alt har omtalt deres komme.

Kampen døde efterhaanden hen. Østerrigerne forsøgte ikke at trænge længere frem, efter at de havde taget Jagel; Major Saabye besluttede derfor at gaa over til

Angreb og prøve paa at genvinde det tabte Terrain. Klokken var den Gang halv fire, vore øvrige Afdelinger var vegne fra Selk bag om Kongshøj, og General Gablenz sendte Jægerbataillonen af Brigaden Nostitz over mod Kloster Kro, for at bringe Fremgang i Kampen der.

Jægerne traf ved Sortehøj paa Komp. Lund af 11te Regiment, til hvilket det fra Øvre Selk vigende Komp. Ahlefeldt havde sluttet sig. Efter en kort Kamp, hvorved Prmlt. Lund faldt, veg vore Folk og lod Vejen aaben. Østerrigerne benyttede sig heraf til i Skumringen at bryde frem mod Kloster Kro, hvor der den Gang kun stod en Deling af Komp. H. F. Wedelfeldt, de tre andre stod sydligere, og Komp. E. Voss havde af sig selv fulgt den fremadgaaende Bevægelse, som Major Saabye netop den Gang indledede. Østerrigerne kom saaledes uden synderlig Modstand næsten fuldstændig i Ryggen paa vort 21de Regiment, som alt havde Benedeks Bataillon foran sig. Major Saabye maatte under disse Omstændigheder bestemme sig til at vige og opgive at gaa tilbage mod Danevirke Forværk, som det var befalet, men søge mod et vestligere Punkt i Retning af Lille Danevirke. Komp. Beissenherz, som under hele Kampen havde holdt sin Stilling, fik intet at vide om, at Kloster Kro var bleven besat af Fjenden; da Mørket faldt paa, og Kaptajnen stod ene paa Valpladsen, endda truet af preussiske Gardetropper, som kom frem Vest for Østerrigerne, samlede han Komp. og førte det ad Hovedvejen lige mod Kroen. En overraskende og livlig Ild modtog det, da det nærmede sig; men med Ro, Orden og fast Kommando førte Kaptajnen sine Folk ud Vest for Vejen, og derfra videre mod Skanserne. Premierløjtnant, Grev Rantzau blev saaret ved den Lejlighed. Komp. Zahlmann naaede tilbage til Danevirke Forværk efter ved Salver paa nært Hold at have standset den efterfølgende Fjende. Kapt. E. Voss dækkede med sit Komp. det øvrige Regiments Tilbagegang mod Lille Danevirke.

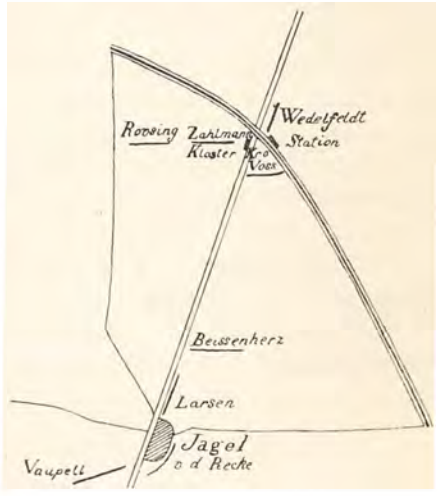

Skitse af Egnen ved Jagel.

Med Undtagelse af Kompagniet v. d. Reckes Kamp i Jagel By, havde hele Kampen her haft en meget mat Karakter. Østerrigerne førte 2000 Mand, foruden det preussiske Gardekompagni mod 21de Regiments ca. 1400. Regimentet mistede af Døde 1 Underofficer og 6 menige; af saarede 1 Officer, 3 Underofficerer og 35 menige; 17 Mand savnedes og 1 Underofficer og 95 menige faldt usaarede i Fjendens Hænder ved at blive afskaarne, da Jagel maatte rømmes. Sønderjyderne i 21de Regiment havde kæmpet tappert mod deres »Befriere«, de af Tyskerne selv kuede Polakker, Magyarer og Italienere. Østerrigernes Tab paa denne Del af Valpladsen har næppe været betydeligt, derimod kostede Kampen vel Selk-Kongshøj store Ofre.

Alt i alt mistede de af Faldne 15 Officerer og 79 Underofficerer og menige, af saarede 13 Officerer og 289 Underofficerer og menige; foruden 34 savnede; tilsammen altsaa 28 Officerer og 402 Underofficerer og menige. Blandt de faldne var to Bataillonschefer, Majorerne Stampfer og Sirandsky, blandt de saarede Chefeu for det ungarske Regiment, Oberst Benedek. Hele Tabet blev straks angivet til 519 Mand døde og saarede foruden Officererne; senere blev det nedsat til 402, vel sagtens fordi de let saarede blev trukkne fra.

Hos os faldt det største Tab paa 9de Regiment og da fortrinsvis paa Komp. Meincke, hvis Chef faldt, Knauer og Redsted; Tabet var 1 Officer og 11 menige døde, 1 Officer, 1 Underofficer og 39 menige saarede, 1 Underoffieer og 8 menige fangne, samt 4 menige savnede. Vort samlede Tab paa denne Valplads var 8 Officerer, 15 Underofficerer og 231 menige, af dem var 5 Underofficerer og 71 menige usaarede Fanger.

Foruden Kaptajn Meincke og Premierløjtnant J. F. Lund faldt Sekondløjtnant J. F. Bech af 11te Regiment og Sekondløjtnant af Reserven P. C. E. V. Hjort af 1ste Regiment.

Inden Mørket sænkede sig helt over Valpladsen foran Danevirke blev der fra Saksarmen foretaget et Fremstød for at tage Vedelspang tilbage; men det lykkedes ikke,

Klokken halv seks sendte General Steinmann følgende Melding til Overkommandoen, som betegnede Stillingen efter Kampen.

»Fjenden har efter at have vist sig med en større Styrke af alle Vaaben trængt vore Forposter tilbage mod Hadeby og til Danevirkevold foran Bustrup. Fægtningen er for Størstedelen nu hendøet. Divisionen har indtaget sine Alarmstillinger.«

8de Kapitel.

Vore og Fjendens Planer.

Først langt hen paa Eftermiddagen, da Kampen nærmede sig sin Slutning, fik Overkommandoen Kendskab til, hvad der var foregaaet. At der foregik noget, og at der blev kæmpet en Kamp af Betydning i Egnen foran Stillingen, det havde den voldsomme Kanon- og Geværild dog forlængst meldt, og det havde derfor været rimeligt, om Overkommandoen selv havde søgt at skaffe sig Underretning om, hvad der foregik. Nu overværede Divisions- og Brigadeeheferne kun Slutningen, vore Troppers Tilbagegang fra Kongshøj, og saa, hvorledes de sammenblandede og i Uorden hurtigt veg bag Skanserne. Det gjorde intet godt Indtryk og bidrog ikke til at styrke Tilliden til, hvad den danske Soldat formaaede at yde under Kampen. Og dog havde der været kæmpet tappert og dygtigt baade Syd for Selk og foran Kongshøj, og det var netop en Følge af dette kraftige Forsvar i de fremskudte Stillinger, at vore Afdelinger ved den sidste Tilbagegang var kommen saa meget i Uorden.

Østerrigerne høstede stor Ros for deres Daad den Dag. Gondrecourts Brigade fik Hædersnavnet »Die eiserne Brigade«, og alle de høje Herrer, som havde været Øjenvidner til Kampen, overøste Tropperne med Lovord. Den var vel fortjent; de havde kæmpet tappert og gaaet rask paa, derom vidnede de store Tab, de havde lidt; men de danske Soldater fortjente ikke mindre Ros for deres Færd, især naar Hensyn tages til deres langt kortere Uddannelse og den Løshed i Kommandoforholdene, som fulgte med den danske Hærs militsagtige Uddannelse. Imidlertid som Begivenhederne nu en Gang forløb, fik Overkommandoen ikke det rette Indtryk af vore Folks Brugbarhed til Kamp i aaben Mark, og det var ikke uden Betydning for den Afgørelse, som snart efter blev truffen.

Baade i Danmark og i hele Norden blev Kampen den 3die Februar først opfattet som en Sejr, et værdigt Sidestykke til Mysunde-Dagen. Østerrigerne havde nu,

blev der sagt, forsøgt sig med Danevirke-Værkerne ligesom Preusserne, og var bleven vist hjem med braadne Pander. Om Tabet af Kongshøj meldte Overkommandoens Telegram til København intet. Imidlertid begyndte dog Sagernes virkelige Sammenhæng snart at blive kendt; men inden Folket var bleven helt klar over, hvad der egentligt var sket den 3die Februar, kom Budskabet om Rømningen, og under den Storm, som derved vaktes, glemte man at spørge videre.

Men for selve Forsvaret af Danevirke fik denne Kamp stor Betydning. Vor Overkommando frygtede et natligt Angreb og ansaa det for nødvendigt at kræve et stadigt Kampberedskab i Stillingen. Tropperne i Centrum fik derfor Befaling til hver Morgen Kl. 6 at stille paa deres Alarmpladser og blive der til der var indløbet beroligende Meldinger fra Forposterne. Hen paa Aftenen den 3die modtog Overkommandoen et fra London samme Eftermiddag afsendt Telegram, som meddelte, »at Preusserne vil forcere Mysunde og Østerrigerne angribe i Fronten« Dette var alt andet end nyt; Preusserne havde forsøgt sig mod Mysunde, og Østerrigerne havde angrebet i Fronten; men alligevel fik Tropperne, som stod i Alarmstillingerne, Befaling til at bivouakere Natten over. Lidt senere, da det blev meldt, at Fjenden undersøgte Isen paa Slien udfor Fartorp med Lygter, maatte ogsaa Infanterireserven bivouakere og vogte den nordre Slibred hinsides Fartorp.

Natten fandt saaledes hele Danevirkestillingens Centrums Besætning bivouakerende under aaben Himmel, og dermed var egentlig det videre Forsvar opgivet. Det var nemlig klart, at hvis Tyskerne ikke angreb snart, vilde vore Troppers Kræfter være aldeles udtømte ved denne gentagne Vaagen under aaben Himmel i de kolde Vinternætter. En Hovedbetingelse for Stillingens fortsatte Fosvar var en omhyggelig Økonomi med Folkenes Kræfter; men i den Henseende havde Overkommandoen været særligt uheldig den 3die Februar. Vore Folk var under Vaaben eller i hvert Fald alarmeret næsten hele Døgnet, undtagen netop de Timer, da der blev kæmpet foran Danevirke.

Det blev en drøj Nat, særlig for de Afdelinger, som havde kæmpet om Dagen. Ved Mørkets Frembrud slog det om til Frost; Klæderne var snavsede og vaade af at ligge udstrakt i Pløjmarkerne for at finde Dækning; nu stivnede Frosten dem som et Panser, der vanskeliggjorde enhver Bevægelse. De frosne Støvler gnavede Benene ved hvert Skridt, medens Kappefligene slog mod Knæerne som et Par Portfløje. Søvnigheden efter de sidste Nætters Vaagen begyndte at gøre sig gældende med næsten uimodstaaelig Kraft; men saa snart de trætte Øjenlaag faldt til, gennemisnede Kulden til Marv og Ben, og tvang til atter at søge Bevægelse for at faa lidt Varme. Tilmed var Forplejningen mangelfuld, og de, som ikke fik købt eller reddet lidt i Nabolaget, maatte finde sig i at sulte.

Tabet af Kongshøj havde gjort et nedslaaende Indtryk; men alle haabede, at der næste Morgen vilde blive gjort et kraftigt Udfald for at vinde det tabte tilbage. Det havde heller ikke skadet, om de højere Førere havde haft noget af Major Rists Trang til stadig at gaa paa.

Samtidig med, at vor Overkommando saaledes traf Forberedelser til at møde en Storm, kom de fjendtlige Førere til det Resultat, at en saadan ikke lod sig udføre.

Da Kampen var endt, mødte de efter Tilsigelse i Hahnenkrug, hvor gamle Wrangel udviklede sine Planer for dem.

Fra Kongshøj skulde Artilleriet bringe det danske Skyts til Tavshed, og naar dette var sket, skulde Østerrigerne storme Skanserne 10 og 11, den preussiske Garde Skanse 12. Baron Gablenz gjorde dog straks paa Østerrigernes Vegne en bestemt Indsigelse herimod. Der kunde, sagde han, ikke være Tale om at prøve en Storm inden der var kommen Belejringsskyts fra Magdeburg, og man derved var bleven i Stand til at optage Kampen med det svære danske Artilleri; han erklærede den »formidable Stilling for en haard Nød«. De andre Officerer, navnlig de østerrigske, var fuldt enige med ham heri, og Wrangel maatte foreløbig lade sine Stormplaner fare.

Naar de Danske saaledes ikke uden store Forberedelser kunde angribes i den egentlige Danevirkestilling — det kunde blive en lige saa langvarig Kamp som den

Bivouakbaal ved Danevirke.

ved Sevastopol blev der endog sagt — saa var der ikke andet for end at se at komme om i Flanke og Ryg paa dem. Wrangel vilde derfor have Prins Friedrich Karl til den næste Dag igen at prøve en Storm mod Mysunde, men dertil var Prinsen lige saa uvillig som Østerrigerne til at storme mod Danevirke.

Til sidst enedes man om, at Prins Friedrich Karl skulde lade Slien nøje undersøge for at finde et Sted, der egnede sig til Overgang ved Broslagning og i Baade: til dette var lykkedes, skulde de to andre Korps holde sig rolig, men rede til straks at gaa frem, naar Preusserne viste sig i de Danskes Flanke og Ryg.

Stemningen var trykket i vort Hovedkvarter den tredie om Aftenen. Kongens nærmeste Omgivelser drøftede det mislige i, at Majestæten under disse Forhold blev ved Hæren. Man enedes om, at det var bedst at tale til Førsteministeren derom. Monrad var alt i Seng; men han stod straks op og gik til Hovedkvarteret. De Meza var imidlertid ogsaa gaaet til Ro, og han vilde ikke forstyrres. Ministeren søgte

derfor og traf Stabschefen. I den Samtale, der fandt Sted mellem dem, spurgte Monrad, om Overkommandoens Instruks var tydelig nok; hertil svarede Stabschefen ja. Monrad udtalte videre, at han mente Hæren kunde ofre en Trediedel af sin Styrke for at hævde Danevirke; hertil bemærkede Stabschefen, at et saadant Tab overskred al rimelig Grænse og forudsatte en Kamp, hvis Følger var aldeles uberegnelige. Oberst Kauffmann bad til sidst indtrængende Ministeren om at forestille Kongen, at Overkommandoen stod friere, naar den ikke tillige skulde vaage over Majestætens Sikkerhed.

Endnu samme Nat blev dette forebragt Kongen, og skønt højst ugerne bøjede han sig for sine Raadgivere og drog næste Morgen tidlig over Flensborg.

Imens disse Raadslagninger foregik, sneg Natten sig langsomt hen for vore trætte, frysende Folk i Stillingen. Endelig begyndte det at dages; en kold, uhyggelig Morgenstund, inden Solen endelig fik Magt til at lyse og varme. Østerrigerne begyndte deres Dagværk ved at køre 8 Kanoner op paa Kongshøj og aabne Ilden; Bustrup Forværk optog Kampen, hjulpen af 4 Kanoner af Batteriet Fallesen. Østerrigerne skød først med Granatkardæsker, siden med Granater, men lige meget hjalp det. Vort Skyts stod for godt dækket, og skød, efter hvad Østerrigerne sagde, godt og rigtigt, saa at de, da de havde mistet én Mand død og tre haardt saarede, trak deres Kanoner ud af Ilden. Vi havde intet Tab.

Nu ventede vore Folk, at Angrebet paa Kongshøj skulde begynde; men deraf blev der intet.

Ogsaa paa andre Punkter af Stillingen blev der kanoneret og vekslet Skud mellem Forposterne; men det havde ingen Betydning, og vort Artilleri hævdede sin Overlegenhed.

Foran Saksarmen henimod Vedelspang laa Marken fuld af døde, saarede og bortkastede Uniformsstykker. Vore Folk benyttede Lejligheden til at afsøge Valpladsen. Kammeraternes Lig fik en saa pæn Begravelse som Forholdene tillod; saa blev der hentet saarede Østerrigere, smaa, mørke Polakker af Regimentet Martini, i hvis Tornistre kun fandtes Pudsesager, Klude til Fødderne og polske gudelige Bøger, og statelige bøhmiske Feltjægere i mørk Dragt og opkrammet Hat, prydet med en stor Dusk Hanefjer. Nogen Samtale kunde der ikke føres; men de fremmede saarede fik Brændevin og Flæsk, det var, hvad man havde, og blev saa kørt til Slesvig. Siden majede nogle Spadsmagere sig ud i alle de brogede Uniformssager; en underholdt som Grev Witsky-Wutsky Kammeraterne med Fortællinger om sit flotte Liv i Ungarn, en anden optraadte i en mere højtidelig Rolle. Enden paa det blev, at vore Folk laa i Sneen med det skarpladte Gevær i Armen og vred sig af Latter, medens de stirrede ud efter Fjenden, og Granaterne susede over Hovedet paa dem. Siden blev der hentet tre Vogne fra Slesvig, og med dem gik Piketkommandøren, Kaptajn Redsted, helt ud til Vedelspang og hentede 23 saarede Østerrigere og 1 Dansker. Det var næsten en lille Feltidyl; men alt imens foregik der alvorligere Ting paa andre Steder.

Den danske Overkommando red om Formiddagen Stillingen igennem for at komme til Klarhed om dens Modstandskraft og overbevise sig om Troppernes Tilstand. Trods Anstrængelser, Kulde og mangelfuld Forplejning var Folkene

vel tilmode, og Stemningen lod intet tilbage at ønske; derimod fyldte Afdelingerne ikke meget i den lange Kamplinie. General de Meza deltog dog personlig kun kort i dette Ridt. Ved Hjemkomsten modnedes Beslutningen om at rømme Dannevirke-stillingen og gaa tilbage til Dybbøl, Als og over den nørrejydske Grænse. Et Krigsraad blev sammenkaldt til Kl. 6 samme Eftermiddag.

Ogsaa hos Fjenden havde Stabene travlt. Den østerrigske Stabschef red langs Stillingens Centrum omtrent paa samme Tid som vor, og fik det Indtryk bekræftet,

Foran Saksarmen efter Kampen.

at det var haabløst at ville storme, inden Skansernes Artilleri var ødelagt, og han udtalte dette klart og bestemt i sin Indberetning. »Vi tror«, skrev han, »at være saa meget mere berettiget til at gøre opmærksom paa Vanskelighederne ved et Angreb paa Danevirke, med de ringe Midler, der staar til vor Raadighed, som de Kampe, der hidindtil har fundet Sted, tydeligt har vist de danske Troppers haardnakkede Modstand og deres Artilleriilds Sikkerhed«.

Mer kunde vore Folk ikke forlange. Prins Friedrich Karl vægrede sig ved at angribe Mysunde paany efter det første Forsøg, og Østerrigerne havde efter Kampen

den 3die Februar og Kanonaden fra Kongshøj fuldstændig tabt Lysten til at forsøge sig mod Skanserne ved Danevirke.

Alt Haab var knyttet til Prins Friedrich Karls Overgang over Slien: mislykkedes den, skulde Skanserne formeligt belejres, et langvarigt og besværligt Arbejde, som endda først kunde begynde, naar der var hentet Belejringsskyts nede fra Tyskland.

En tæt Rytterkæde vogtede derfor den søndre Slibred; alle Landsbyer var stærkt besat og ad alle Veje red Patrouiller med spændte Karabinhaner. Ingen Møllevinger maatte sættes i Bevægelse, ingen Vinduer eller Døre aabnes ud mod Vandet. Alt, hvad der blot tænkeligt kunde være et Tegn til de Danske, skulde hindres.

Hele Kysten blev nøje afsøgt af preussiske Artilleri- og Ingeniørofficerer. De blev enig om, at Angrebet bedst kunde foretages helt nær ved Sliens Munding. Ved Arnæs mente man at kunne slaa Bro, og endnu længere ude, Nord og Syd for Kappel, skulde Fodfolk sættes over i Baade, 5 Batailloner, godt 4000 Mand, hvert Sted. Preusserne medførte til det Brug paa Vogne 45 Baade fra Kiel, og ved Ekernførde skaffede de sig 30 til, som vi havde været godmodige nok til at lade ligge urørt til samme Brug.

Det blev bestemt, at den næste Dag — den 5te Febrnar — skulde hele Prins Friedrich Karls Korps saa ubemærket som muligt samles bag Overgangsstederne for den 6te endnu før Daggry at forsøge at komme over Slien.

For ikke at røbe Bortmarchen for tidligt, skulde Forposterne mod Mysunde blive staaende, og Østerrigerne opstille en Brigade bag dem til Hjælp mod Udfald.

Hele den øvrige østerrigske Styrke og den preussiske Gardedivision skulde fra den 6te om Morgenen staa rede til at bryde frem; men intet Angreb maatte ske, inden Prinsen var kommen over Slien og var naaet frem til i Højde med Mysunde. Det ventede man vilde ske en Gang hen paa Eftermiddagen.

Medens disse Planer modnedes hos Fjenden, samledes den 4de om Eftermiddagen Kl. 6 den danske Hærs højeste Førere til Krigsraad paa Prinsens Palæ.

General de Meza førte selv Forsædet. Han fremstillede Forholdene, saaledes som han opfattede dem, oplæste den Instruks, Regeringen havde givet ham, lagde den sidste Liste over Hærens Styrke frem og spurgte saa Raadet, om en nærforestaaende Kamp burde modtages, eller om Hæren forinden burde føres tilbage til Flankestillingerne.

Den eneste, som bestemt modsatte sig Rømningen, var General Steinmann, og det baade af militære og politiske Grunde, og først efter et længere Ordskifte, hvori der blev henvist til Bestemmelsen om, at Foraaret skulde finde os i Besiddelse af en dygtig, slagfærdig Hær, og at det udtrykkeligt var krævet, at Kampen ved Danevirke ikke maatte føres saa vidt, at Hærens Tilværelse kom til at staa paa Spil, gav han efter.

Af de andre Generaler gjorde kun Artillerigeneralen Indsigelse, fordi alt det svære Skyts skulde efterlades i Stillingen. Alle de andre stemte for en snarlig Rømning. General Hegermann-Lindencrone foreslog, at vi forinden skulde gøre et Udfald; men dette Forslag blev afvist. Desværre for os. Lejligheden havde været god, da Prins

Friedrich var borte med hele sit Korps og Østerrigerne svækkede ved at sende en Brigade til Mysunde. Den preussiske Generalstab holdt ogsaa senere et saadant Udfald for udførligt og fremhæver, at de danske Tropper i de foregaaende Fægtninger havde udførst en Række kraftige Modstød, som viste deres Evne til en saadan Daad.

Der blev saa optaget en Protokol, der nævnte syv Grunde som Aarsag til den fattede Beslutning. Det var Frosten, som gjorde Vandene fremkommelige, og gjorde det i Længden uudholdeligt for Mandskabet at blive Nat og Dag under aaben Himmel. Der var kun Hyttelejer til 2000 Mand. Til Forsvaret krævedes 40 til 50,000 Mand; vi havde kun 35,000 (der var dog vistnok 38,000); Hærens Sammensætning og Uddannelse svarede heller ikke til, hvad der maatte kræves af en velordnet Hær.

Gottorp.

Saa havde Fjenden vundet vort Forpostterrain, og det kunde ikke vindes tilbage. Fjenden var i Færd med at bringe sit Artilleri i Stilling, og det kunde i Løbet af 2 Gange 24 Timer ødelægge Skytset i Skanserne. Var Stillingen først gennembrudt, var et ordnet Tilbagetog umuligt. Som sidste Punkt kom til, at Krigsministerens Ordre krævede, at Kampen i Danevirkestillingen ikke maatte føres saa vidt, at Hærens Tilværelse blev snt paa Spil.

Der er det mærkelige ved denne Begrundelse, at den aldeles ikke nævner, hvad Fjenden holdt for den eneste Mulighed for en hurtig Afgørelse, Overgangen over Slien. Derimod fremdroges andre Ting, som staar i stærk Modsætning til vore Modstanderes Opfattelse. Krigsraadet mente, at Fjenden kunde ødelægge vort Skyts i 2 Gange 24 Timer; Fjenden ansaa det for saa ugørligt, at det end ikke skulde prøves, inden der var hentet Belejringsskyts fra Magdeburg. Vor Overkommando fandt vor Hærs Sammensætning og Uddannelse daarlig; Fjenden fandt, at vore Folk

kæmpede godt, at Fodfolket gjorde en sejg Modstand og Artilleristerne betjente deres Kanoner flinkt.

Værst var det med de store, altfor store Fordringer, som stilledes til Mandskabets Kræfter; men der kunde ogsaa være vist forstandigere Økonomi i den Retning.

Vist er det, at var vi bleven staaende ved Danevirke, havde Preussernes Forsøg paa at komme over Slien været det afgørende. Lykkedes det, havde det været en given Sag, at vi hurtigst muligt maatte gaa tilbage, mislykkedes det, havde vi faaet saa temmelig Ro i nogen Tid.

Imidlertid maa det ikke glemmes, at de Mænd, som satte deres Navne under den vigtige Beslutning, var dygtige, tro og modige Mænd. Faren skræmmede dem ikke.

General du Plat sagde under Forhandlingerne, efter at have udtalt sin Misbilligelse af Tilstanden. »Dog dersom vi ikke har andet, der svarer til Begrebet en Hær, saa svarer jeg for, at vi har et; men det takker Hæren kun sig selv for; Aanden er saaledes, fra den ældste Officer i min Division til den yngste Hornblæser, at, om de end ryster af Kulde og Savn, saa vil de slaas paa det hæderligste, og bliver vi ødelagt her, som vi vel næppe burde, saa bliver vi det afgjort med Ære«.

Det var den Aand i Hæren, som der skulde have været stolet mere paa og bygget mere paa, saa var i hvert Fald General Hegermann-Lindencrones Forslag om et stort Udfald inden Rømningen ikke bleven forkastet.

General de Meza svarede selv paa Spørgsmaalet: »Hvad vil man sige om dette? Hvorledes vil den offentlige Mening og Pressen bedømme vor Handling?« — »Det er ikke den, der foreskriver mig, hvad jeg bør gøre, vi staar ikke her for at give en Forestilling, der kan kan vinde Tilskuernes Bifald, men for at bruge Danmarks Stridskræfter paa den Maade, der efter vor bedste Overbevisning fører til Maalet, Fædrelandets Ære og Sikkerhed«.

Tilbagetoget var altsaa bestemt. Tanken om et Udfald forinden var forkastet; Tanken om at lade en lille Styrke af Ryttere og Artillerister blive tilbage for at skjule Afmarchen ligeledes. Stille og ubemærket skulde Hæren forsvinde den næste Aften, naar Mørket faldt paa. Det faste Skyts skulde efterlades. Planen skulde holdes skjult saa længe som muligt.

Med denne store Hemmelighed forlod Krigsraadets Medlemmer Hovedkvarteret, da Protokollen var underskreven.

9de Kapitel.

Den sidste Dag ved Danevirke. Prins Friedrich Karls Overgang over Slien.

Alle Forberedelser til Tilbagetoget skulde træffes i dybeste Hemmelighed, men om Hemmeligheden blev saa absolut bevaret er dog maaske alligevel tvivlsomt. I det mindste fortæller Johannes Helms, at han den 5te om Formiddagen mødte en af sine Elever, Søn af en Officer, som med hemmelighedsfuld Vigtighed sagde til ham: »Der var Krigsraad i Aftes, og jeg ved, hvad der blev vedtaget; men jeg maa ikke sige det«. Sikkert er det, at ikke saa faa Tyskere vidste Besked derom, inden de danske Embedsmænd fik noget at vide. Johannes Helms fik selv personlig det første Vink om, hvad der forestod, gennem en af Byens tysksindede Borgere. Mærkeligere er det, at en efter Sigende dansksindet Præst i Svansen nær Karlsburg den 5te Februar om Eftermiddagan Kl. 5 bestemt kunde forsikre sin preussiske Indkvartering, at nu drog de Danske bort.

Dagen den 5te forløb saa temmelig roligt, hvad der var rimeligt nok, da begge Parter havde noget at skjule: Vi det forestaaende Tilbagetog, Tyskerne Prins Friedrich Karls March mod Arnæs. Vore Folk, som var mødt i Stillingen Kl. 6 om Morgenen, fik derfor allerede ved 11 Tiden Lov til at gaa hjem.

Der blev skudt lidt med Kanoner ved Dæmningen ved Hadeby og knaldet lidt mellem Forposterne, ellers forefaldt intet.

Det vil sige i Marken, blandt Tropperne; i Overkommandoens Kontorer var der travlt nok. Fra den tidlige Morgen blev der arbejdet paa Befalingerne til Afmarchen.

Forinden vi gaar over til at skildre den Sorg og Bestyrtelse, Rømningen vakte mellem vore Folk, baade Befalingsmænd og menige, vil vi følge Prins Friedrich Karl paa Vejen gennem Svansen og se, hvorledes han løste sin Opgave, at bane sig Vej over Slien. Vi holder os til Preussernes egen Beretning derom, saa sker der dem ingen Uret.

For at undgaa at blive set af de Danske marcherede hele Styrken ad Vejen nærmest Ekernførde Fjord; forøvrigt vidste man godt i vort Hovedkvarter, hvad Preusserne foretog sig; men da Tilbagetoget alt var besluttet, interesserede det ikke synderligt.

De første Preussere maatte af Sted Kl. 5 om Morgenen. Hyppige tætte Snebyger gjorde Marchen besværlig og anstrengende, saaledes at det blev mørkt, inden Styrken var samlet. Der maatte ikke tændes Bivouakbaal eller koges under aaben Himmel for ikke at røbe Planen for de Danske. Tropperne frøs derfor under aaben Himmel i den kolde, stormfulde Vinternat. Prinsen samlede sine Førere om sig paa Slottet Karlsburg, der tilhørte vor Konges Broder, og gav dem der sine Befalinger for næste Dag.

Helt ude i det nordvestlige Hjørne af Svansen, lige overfor Rabølsund, laa den lille Skov Ellenberger Holz, i den stod General Roeder med de fra Ekernførde tagne Baade paa Vogne. Kl. 4 den næste Morgen skulde Baadene sættes i Vandet og Overgangen begynde.

Hen paa Aftenen hørtes Jublen og Larmen fra Kappel, og snart efter saas hele den lille Flække illumineret. Preusserne skønnede da, at Danskerne maatte være borte; en Underofficer satte over Vandet og kom snart tilbage med Efterretningen om, at denne Gisning var rigtig.

Overfarten var altsaa fri; der var kun de Hindringer at overvinde, som Isen paa Fjorden og Forholdene paa Land frembød. Men det viste sig, at disse var store nok til at gøre det til et meget langsomt og besværligt Arbejde at naa fra Bred til Bred. Store Ismasser havde samlet sig langs Kysten i en Udstrækning af 30 til 50 Skridt, de bar ikke, og Baadene kunde ikke trækkes derigennem. Pionererne maatte sønderhuggr Isen med Økser for at faa Baadene ud, og det samme maatte gentages ved den modsatte Fjordbred.

General Roeder opgav derfor straks at gaa over til Rabølsund. Han lod sine Folk marchere ned til Færgestedet ved Kappel og befalede, at de tomme Baade skulde sættes i Vandet og følge efter derned.

Da Vognene med de 30 Baade skulde frem, kørte imidlertid de 22 fast i de snævre Skovveje og kom slet ikke ned til Stranden. De andre 8 fik man med stort Besvær i Vandet. Overfarten ved Kappel begyndte med 2 — to — Baade, senere voksede det til 8 og tilsidst til 15; men flere af Preussernes nogle og halvfjerdsindstyve Baade kom ikke til Anvendelse. Det tog da ogsaa lang Tid at komme over Vandet. 20 Minutter over 12 var Preusserne kommen til Færgestedet lige overfor Kappel og havde straks begyndt Overfarten. Indbyggerne modtog dem som Venner og gjorde alt for at lette Landsætningen; men desuagtet varede det til Kl. 8, altsaa paa det nærmeste $7^1/_2$ Time, inden det første Regiment, vel omkring halvtredie Tusinde Mand, var kommen over.

Det næste Regiment gik over ved Dagens Lys, havde straks alle 15 Baade, og Isen var nu borte fra Færgebroerne, det slap derfor over paa 2 Timer, saaledes at General Roeder Kl. 10 om Formiddagen havde sin Brigade samlet paa den vestre Slibred. Den Overfart havde vistnok været umulig, naar der havde staaet Forsvarere paa den anden Bred. Dette udtaler den tyske Forfatter Grev Waldersee ogsaa i sit

Prins Friedrich Karls Korps gaar over Slien.

Værk om Krigen. »Havde der staaet en opmærksom Fjende paa den anden Side,« skriver han, »havde Overgangen paa dette Sted vanskeligt ladet sig udføre.«

Saa snart General Roeder var kommen over, lod han sin Brigade tage en Stilling med Front mod Vest for at dække Broslagningen ved Arnæs, da han ikke vidste, om de Danske ogsaa var dragen bort længere Vest paa. Heller ikke her viste Bønderne saaledes synderlig Iver for at give Preusserne Oplysninger.

For muligvis at naa vore Tropper kørende, spurgte Preusserne straks efter Vogne; men dem havde vi taget med os.

Den anden preussiske Afdeling, Avantgarden, skulde gaa over ved Espenæs, midtvejs mellem Kappel og Arnæs. Kl. 3 om Morgenen kom Tropperne dertil; men Vanskelighederne ved Overfarten var saa store, at det hele blev opgivet, og Marchen fortsat til Færgestedet ved Kappel for at gaa over der efter Roeders Brigade. Kl. 5 kom Avantgarden derhen; men det havde lange Udsigter med Overfarten; det viste sig, at det tog endnu 5 Timer at faa General Roeders Folk over. Avantgarden kom derfor slet ikke over i Baade, men maatte vente til Broen ved Arnæs var færdig.

Kl. 3 om Morgenen skulde de preussiske Brokompagnier rykke frem. Paa Vejen fik den kommanderende at vide, at de Danske var borte; Færgemand Petersen i Færgegaarden lige overfor Arnæs bekræftede dette, saa der var ingen Grund til at tvivle. Man kunde altsaa foretage Broslagningen uden Frygt for Fjenden og med al den Hjælp, som kunde ydes fra den modsatte Bred. Det tog dog lang Tid, inden alle Forberedelserne var truffen, og Drivis og andre Hindringer sinkede Broslagningen. Lidt før Kl. 4 om Morgenen var Arbejdet begyndt, og Kl. $10^1/_2$ var Broen farbar; det var over $6^1/_2$ Time, Arbejdet tog, da det ingen Hindring mødte. Havde der staaet Forsvarere paa den modsatte Bred, var den Bro næppe bleven færdig.

Det viste sig altsaa, at den Hindring, Slien frembød, netop i sin halvtilfrosne Tilstand, var saa stor, at den kun med betydeligt Besvær og ved Arbejde gennem mange Timer kunde overvindes, naar der ingen Forsvarere var, og naar Beboerne paa den vestlige Bred hjalp til efter Evne.

Da Broen var færdig, red Prins Friedrich Karl over i Spidsen for Ziethen-Husarerne; derefter fulgte Avantgarden, saa hele Rytteriet, 13de Division, Reserveartilleriet og endelig hen paa Aftenen 11te Brigade, som blev i Kappel Natten over. Det tog lang Tid, da Rytterne kun kunde passere Broen to og to, og der maatte tages 50 Skridts Afstand mellem Kanoner og Køretøjer, for ikke at sætte Broen i for stærke Svingninger.

Husarerne travede straks frem mod Flensborg, fulgt af Avantgarden og det øvrige Rytteri; men Preusserne var trætte og udmattede, efter at have været i Bevægelse og bivouakeret i omkring 36 Timer. Husarerne vandt den Dag kun godt et Par Mil frem til Sterup, hvor ogsaa Avantgarden, som havde aflagt sin Bepakning, og sent paa Aftenen Brigaden Roeder kom. Tropperne blev derved hobet saadan sammen, at en Bataillon maatte nøjes med tre Bøndergaarde og tre Husmandshuse, hvori der tillige skulde skaffes Plads til 150 Husarer og 200 Artillerister. Det øvrige Rytteri og Reserveartilleriet laa længere tilbage.

Divisionen Wintzingerode var slaaet ind paa den vestligere Vej over Bøl og

Satrup mod Store Solt paa Flensborg-Mysundevejen. General Goeben var forrest med sin Brigade, og han giver os gennem Brevene til sin Hustru en klar Fremstilling af, hvorledes Forholdene i Prins Friedrich Karls Korps var den Dag.

Kl. $9^1/_2$ om Morgenen den 6te Februar samles Brigaden Goeben ved Svansen Kirke; alt da volder det Vanskelighed at komme frem ad de smalle Veje, og der opstod hyppige Standsninger, navnlig ved Landsbyen Karby. »Nu da Tropperne, Infanteri, Artilleri, Kavalleri gik igennem, medens andre drog til fra andre Sider, dels mod Broen, dels til deres Mødepladser, opstod ubeskrivelig Forvirring. Tillige trængte sig alt fra Daggry svære Vogne sammen; Brovogne, Fouragevogne, Bagagevogne og talløse private Vogne fra Omegnen.«

Kun med Møje og under idelige Standsninger faar Generalen sin Brigade frem til Broen. Vejret var vel nu godt; men Folkene blev trætte af at staa saa længe stille.

Endelig kom de over Broen. Hver Mand fik i Arnæs leveret $^1/_4$ Pd. Flæsk, og saa blev der marcheret videre. Den første halve Mil indtil Fovlløk gik alt godt; her blev holdt Hvil, og imens begyndte det at fryse. Den bakkede, halvt optøede Vej blev spejlglat; Rytterne maatte staa af og trække Hestene, Fodfolket vandt dog nogenluude frem. Da det forreste Regiment gik gennem Ravnkjær, en Fjerdingvej fra Fovlløk, blev det mørkt, og først Kl. 8 om Aftenen var det ved Store Brebøl, en lille Mil længere fremme,

General Goeben lod her det 55de Regiment, som var forrest, gaa forbi sig. »Da Bataillonerne gik forbi, hørte jeg hundrede Fold denne Klage fra Folkene: »Dat kann keen Minsch utholen! Es is to veel!« — »Ick kann nich mehr!« o. s. v. Og det var uhyre smerteligt for en Kommandør at høre sine arme Folk, de altid taalmodige, altid villige og fordringsløse, som netop Westphalerne er det, klage saaledes.«

Efter Bataillonerne fulgte Efternølerne, hinkende, udmattede, tildels fortvivlede. Generalen søgte at trøste dem med, at der kun var en Fjerdingvej til Kvarteret i Bøl, men det gjorde kun Sagen værre. Et Par Stykker styrtede om i Sneen ved det skrækkelige Budskab og kom kun med Møje op igen.

Det var det forreste preussiske Regiment; efter det skulde Batteriet komme; men det var hverken til at høre eller se. General Goeben ledte forgæves efter det; han afslog en gættfri Indbydelse til at sætte sig ved et alt dækket Bord, for at sørge for sine stakkels, fuldstændig udmattede Folk, og red tilbage til Landevejen, hvor alt laa i Vinternattens Mørke. Endnu hørtes intet. Sagen blev betænkelig, Generalen steg af og søgte Ly i et lille Hus ved Vejen for at fordele Kvartererne. Da endelig hørtes Vognraslen, og der kom — én Kanon, hvis Fører meldte, at Hestene var styrtede, Køretøjerne gledne i Grøfterne, og alt havde maattet bringes op ad Bakkerne af Menneskehænder. Batterichefen havde derfor sagt, at hver Kanon skulde se at komme frem, som den kunde bedst. Nu var han her, naar de andre kom, vidste han ikke. »Og hvor er da 15de Regiment, er det bleven bag ved?« spurgte Generalen forbavset. »Nej,« lød Svaret, »det er rykket forbi og har efterladt et Kompagni til at dække Kanonerne; men i Ravnkjær slog det ind paa Vejen til højre, jeg har selv set det.«

Det var altsaa Resultatet af General Goebens Forfølgning. Et Fodregiment havde yderst udmattet og næsten ukampdygtigt naaet til Bøl, det andet var gaaet fejl og skulde nu i Mørket søges et eller andet Sted Øst paa, rimeligvis ligesaa medtaget; Generalen sendte det ogsaa Ordre til at søge Kvarter, hvor det var. Af Batteriet var en Kanon kommen, Resten arbejdede sig endnu, tildels trukken af Folkene, frem ad den glatte Vej. Fra den Kant truede der ikke vor ved Flensborg staaende Hær nogen Fare.

Ogsaa i en anden Henseende havde Prins Friedrich Karl et mærkeligt Uheld med sig den Nat; det var med den Melding, han sendte Feltmarschal Wrangel om, at de Danske var gaaet bort.

For at alle Meldinger mellem Karlsburg og Hovedkvarteret kunde blive besørget hurtigt og nøjagtigt, havde Preusserne indrettet en Linie af Kyrasserposter; hver Post skulde ride med Meldingen til den næste, saaledes at hver kun fik et kort Stykke; til Gengæld skulde han ride stærkt.

Saa snart der var Vished for, at de Danske var borte, blev Meldingen skreven og givet til den nærmeste Post. I Nattens Mulm og Mørke gik nu Papiret fra Kyrassernæve til Kyrassernæve, indtil det naaede til Landsbyen Holm. Der skulde den preussiske Linie støde til den østerrigske; men Kyrasseren kunde ikke finde den Husar, som skulde modtage Melding. Han søgte ham i Mørket, til Hesten var ved at styrte; saa traf han en Postillon, som lovede at bringe Meldingen til Wrangels Hovedkvarter; men hverken Postillonen eller Meldingen kom nogensinde dertil. Trods de skarpeste Efterforskninger kunde Karlen, som havde kørt Post den Nat, ikke findes. Kyrasseren trøstede dog med, at selv om Seddelen var kommet til sit Bestemmelsessted, havde ingen haft nogen Nytte af den, for den var gaaet gennem saa mange vaade Kyrassernæver, at den var ganske ulæselig.

Feltmarschal Wrangel og hans Omgivelser fik derfor først Kl. 8 den næste Morgen at vide, at de Danske var dragen bort. General Gablenz havde modtaget denne Efterretning 4 Timer tidligere; men han synes ikke at have hastet med at underrette Preusserne derom. Meldingen til den preussiske Garde sagde General Gablenz, at han havde givet General Gondrecourt til videre Besørgelse; men han havde glemt det. Gardens Chef fik ingen Underretning, før hans Vedetter opdagede, at de danske Poster var borte, han samlede da sit Korps; men først Kl. $10^1/_2$ stod han rede til Fremrykning.

Havde vi fulgt General Hegermann-Lindencrones Raad, og ved Danevirke efterladt et Rytteriregiment og nogle Artillerister og Infanterister, som siden paa Vogne kunde følge de alt bortdragne, saa havde vi efter al Sandsynlighed holdt Fjenden i Uvished til langt op paa Formiddagen, og ethvert Haab om at naa os havde da været udelukket.

10de Kapitel.

Tilbagetoget.

Alt som Dagene skred den 5te Februar, blev det mere tydeligt, at der var noget i Gære. Arbejdskommandoerne fik tidligt Lov til at gaa hjem. Til Rygtet om, at Kanonerne paa Maageøen var kastet i Vandet, kom det, at Skytset var ført bort fra Værkerne ved Ellingsted; de mere klartseende begyndte at ane Sammenhænget, skønt Befalingsmændene intet sagde. En Artilleriofficer mødte i Stalden for at give sin Overfyrværker Ordre med Hensyn til Afmarchen, tavse flokkedes Konstablerne om dem for at lytte. »Lad mig nu se,« sagde Kaptajnen, da Overfyrværkeren fulgte ham ud, »at De holder Folkene muntre.« — »Muntre, Hr. Kaptajn! De ser selv, hvorledes de er til Mode. De har set Kanonerne fra Maageøen blive kastet i Vandet, de har hørt, at Positionsskytset er ført bort fra Ellingsted, og de kan nok se, hvad det gælder. Hr. Kaptajn, det bliver vanskeligt at holde Folkene muntre.« — »Gid jeg var bleven skudt i Morges, saa havde jeg ikke oplevet denne Skændsel!« udbrød en Officer, da han fik at vide, at de skulde bort. Saaledes var Stemningen over hele Hæren.

Henad Mørkningen havde vore Afdelinger Befaling til at stille paa Alarmpladsen, medhavende alle Ejendele. Nogle troede endnu, at det gjaldt et natligt Udfald mod Kongshøj, en Kamp som den ved Fredericia 1849; men de blev snart reven ud af den Indbildning; der blev svinget ud mod Nord og med tungt Sind begyndte Hæren den sørgelige March mod Flensborg.

Den lange Række af Køretøjer, Train, Parker, Artillerireserve var alt brudt op om Eftermiddagen; men den vandt kun langsomt frem. I den mørke Vinternat dannede der sig Islag, hurtigt hærdet af Kulden, som steg til 8 ⁰ R. Den skarpe

Blæst hvirvlede Sneen i Øjnene paa Soldaterne, førte den ind over Markerne og blottede skaanselsløst de spejlglatte Veje, saa Mennesker og Heste havde ondt ved at finde Fodfæste. Infanterireserven, der som den første af Fodfolksafdelingerne forlod Slesvig By Klokken 8, fandt derfor snart Vejen spærret af Køretøjer. Man gik et lille Stykke, saa stod man stille igen. Saa rykkede man ind paa en Mark for at give Plads for andre Afdelinger og Vogne. I Horisonten saas langs hele Danevirkestillingen rødlige Blus; de skulde forestille Vagtild. Den langsomme March trættede yderligere det i Forvejen overanstrængte Mandskab. Naar der blev gjort »Holdt« faldt mange i Søvn lænede op ad Kammeraterne. Paa den Maade slæbte de to Regimenter sig i 12 Timer de 4 Mil til Flensborg. Der fik Folkene Lov at træde af og hvile et Par Timer, saa gik Marchen videre til Bov.

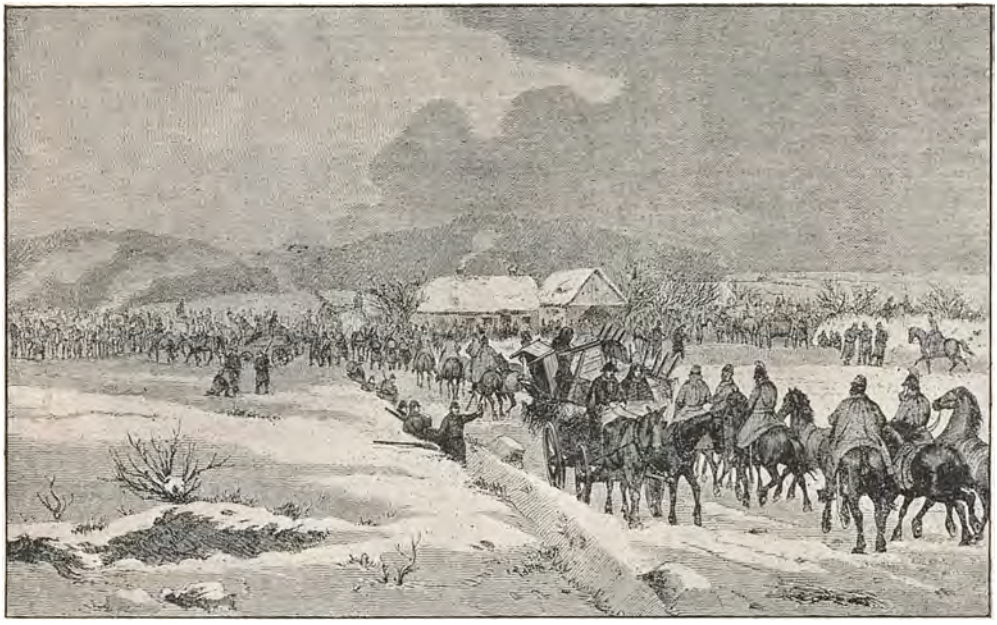

Trainet paa Samlingspladsen ved Isted Kro.

Og de forreste Regimenter havde de endda bedst; jo længere man kom ned i den lange Kolonne, som fyldte Hovedlandevejen til Flensborg, desto langsommere gik det og desto mere svandt Kræfterne. Rytterne maatte staa af for at trække deres snublende og glidende Heste ved Tøjlen. Folkene gik som i en Døs; snart spærredes Vejen af en væltet Vogn, snart af en styrtet Hest. De nærmest efterfølgende gjorde »Holdt«; de søvndrukne Soldater vaagnede ved at rende Næsen mod Formandens Tornister; Afdelingerne klumpede sig sammen og blev blandede mellem hverandre. Saa gik det igen fremad, mekanisk som havde Sorgen og Kulden lammet Tanken; maaske kun et Par Skridt, inden en ny Hindring bragte Standsning, maaske nogle Hundrede Alen; men det blev lange og drøje Mil de fire fra Slesvig til Flensborg.

Uhyggen voksede ved, at ingen rigtig vidste, hvorfor vi gik tilbage. Bedre havde det været, hvis Overkommandoen havde kundgjort den fulde Sandhed om Aarsagen til sin Beslutning; nu gav Uvisheden Anledning til Rygter og Ængstelser, som øgedes med Vinternattens Mørke. Fra Rækkerne blev der rettet Spørgsmaal til Kaptajnerne og Løjtnanterne, men de vidste selv intet og kunde intet svare. Mange troede, at Danevirkestillingen var gennembrudt paa et eller andet Sted, og at et Angreb fra Siden derfor ikke var udelukket.

Efter Infanterireserven skulde 2den Division ind paa Hovedlandevejen; det vil sige to af dens Brigader; den tredie, Wilsters, kom ude fra Egnen ved Frederiksstad

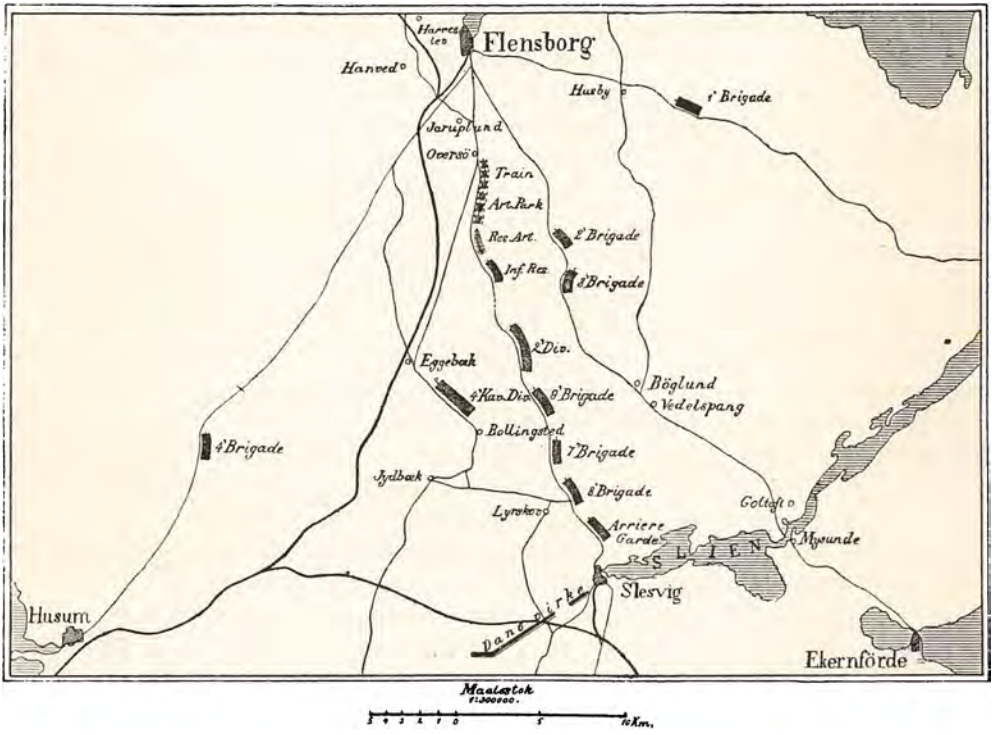

Tilbagetoget fra Danevirke.

og skulde naa Flensborg ad vestligere Veje. Ved Hühnerhäuser, tæt Nord for Slesvig By, maatte Divisionen vente længe paa 10de Regiment, som havde en meget besværlig Marsch Vest om Byen ad trange Biveje, derved blev hele Kolonnen sinket omtrent to Timer. Desuden skød et Dragonregiment og et Batteri af Rytterdivisionen sig her ind i Kolonnen.

Steinmanns Division skulde være bagerst og dække den øvrige Hær mod Forfølgning. Forposterne skulde blive staaende indtil Midnat, det var tre Kompagnier af 20de Regiment og to af 1ste samt en Eskadron Dragoner; men da de hurtigt gik gennem Slesvig By, naaede de ikke længere end til Tater Kro, hvor Scharffenbergs

Brigade stod og ventede paa, at Vejen skulde blive fri, saa den kunde komme videre, og det skete først Kl. 3 om Morgenen. Vore Forposter kunde derfor godt være bleven staaende et Par Timer længere, de var kommen lige saa hurtigt Nord paa derfor, og meget havde været vundet derved. Nu naaede de kun at faa Befaling til at blive ved Tater Kro til Kl. 4 og saa følge bag efter som Arrieregarde.

General de Meza var selv kørt til Flensborg forud for sine Tropper; men hans Stab var bleven i Slesvig. Henad Aften, da Tilbagetoget skulde tiltrædes, blev der afsendt et Telegram til Krigsministeren i Kjøbenhavn med Meddelelse om den tagne Beslutning. Det blev den sidste danske Depeche, som blev afsendt fra den gamle Bispeby ved Slien; straks efter blev Forbindelsen med alle Linier afbrudt og Apparatet optaget. De ledende vilde sikre sig mod enhver Indblanding fra Krigsministeren. Kl. 11 om Aftenen satte Stabschefen og Souschefen sig til Vogns og kørte Nord paa, saa godt som det var muligt at komme frem ad den overfyldte Vej.

En Korrespondent, som kørte til Flensborg ved samme Tid, fortæller saaledes om sit Indtryk af hele det store Tog, som nu var i Bevægelse. Langsomt kørte de aabne Vogne, som ved et Ligtog, og langsomt bevægede Bataillonerne sig fremad i lydløs Stilhed. Ingen Sang, ingen Skemt oplivede Marchen; det var i Sorg og Bedrøvelse, at den danske Arme, Nationens Haab og Støtte, forlod den Post, som den var sat til at røgte. Hist styrter Hestene for en Kanon; Folkene iler til, de faar Hestene op, de hjælper med atter at faa Kanonen i Gang, de vil gøre Fjendens Bytte saa lille som muligt. Nu standser hele Toget. Man venter en halv Time, en hel Time, det staar endnu stille. Gennemfrossen, som man er, springer man af Vognen for at udfinde Aarsagen. Man iler forbi de lange Rækker, en Bataillon er bleven ked af denne Venten, den har lejret sig paa Vejen. Lige ud paa den haarde Vej ligger de mødige Skikkelser med et Tornister under Hovedet, og Sneen fyger sammen om dem. Man gaar videre, man gaar en Mil, og først da finder man Grunden til Standsningen: nogle væltede Vogne, nogle styrtede Heste, en Kanon, der er løben i Grøften. Et Øjeblik efter sætter Kolonnen sig atter i Bevægelse. »Slut paa! slut paa!« hedder det fra Officererne. Kolonnen kommer atter i Orden, indtil en ny Standsning indtræder, en ny Pavse i det natlige Ligtog.

Men medens Danskerne saaledes dødtrætte og sorgfulde arbejdede sig Nord paa i den mørke Vinternat, blev der Liv og Lystighed i Slesvig By.

Saa snart det rygtedes, at de Danske drog bort, var al Tanke om Søvn banlyst, og næppe havde de sidste danske Soldater forladt Byen, før der kom Lys i alle Vinduer, undtagen de faa Steder, hvor der boede Danske eller dansksindede. Gaderne fyldtes med syngende, jublende Folk, overalt tonede »Schleswigholstein meerumschlungen«, og man søgte ved alle Midler at faa de ventede Befriere til at forstaa, at Danskerne var borte, og at Danevirke laa uden Forsvarere.

Samme Aften, som vi drog bort, kom Kl. 6 en dansk Officer til den østerrigske Post i Fartorp for at bede om, at der den næste Morgen ikke maatte blive skudt paa danske uvæbnede Patrouiller, som vilde opsamle de endnu ved Bustrup liggende saarede og døde. Muligvis var dette tænkt som en Krigslist; men den faldt uheldig

ud. Østerrigerne hastede nemlig ikke med Svaret; først Kl. 10 om Aftenen overbragte en Officer af Regimentet Coronini Forespørgslen i Baron Gablenz Hovedkvarter, og da han henad Midnat kom tilbage med et imødekommende Svar, var den danske Parlamentær ikke til at finde. Den østerrigske Officer gik bestandig frem ad Vejen, medens han lod en Hornblæser blæse af al Magt. Tonerne hørtes hinsides Slesvig By og bragte de Danskes Bagtrop paa den Tanke, at nu var Fjenden efter dem. Ad Dæmningen ved Fartop naaede Østerrigeren helt frem til de Danskes Palisadering, som han fandt forladt. Han gik videre og fik da ved 1 Tiden om Natten af nogle Beboere at vide, at Danskerne var dragen bort. Hurtig vendte han om og sendte den vigtige Melding til sin Bataillonskommandør. Østerrigerne viste heldigvis ikke synderlig Energi ved den Lejlighed. I Stedet for hurtigst muligt at underrette deres Overgeneral om det skete og indhente hans Ordre, gik Meldingen gennem alle Kommandoled og naaede først Kl. 4 til Gablenz.

Han gav, efter østerrigske Beretninger, straks Befaling til at sende en Melding til Feltmarskal Wrangel; men den kom meget sent frem, og Meldingen til den preussiske Garde blev helt glemt. Han lod saa de nærmest staaende østerrigske Afdelinger rykke ind og tage alt det i Danevirkestillingen efterladte Bytte i Besiddelse, glad over, at det blev ham og ikke de kære Allierede, Preusserne, hvem dette Held traf.

Kl. 6 om Morgenen den 6te marcherede Regimentet Coronini ind i Slesvig By. Snart efter fyldtes Gaderne med Tyrolerjægere og lange Kolonner af Fodfolk og Artillerister, medens Lichtensteinske Husarer med flagrende Kapper sprængte langs Fortovet for at komme forbi og søge at indhente den danske Arrieregarde og holde den fast, til Fodfolket og Artilleriet naaede frem. Flot og rask gik Marchen til de store Orkestres muntre Toner, Folkene snarere løb end gik, og Hurraraab og Jubel lød fra den paa Gaden samlede Mængde og fra Tilskuerne i Vinduer og Døre.

Det var dog egentlig kun i Byerne Ekernførde og Slesvig og Flækkerne langs Slien, at Preusserne og Østerrigerne blev hilst med Begejstring som Befriere; paa Landet holdt de sydslesvigske Bønder sig temmelig rolige; de havde jo endnu deres Sønner og Brødre i de Danskes Rækker, og viste ingen Iver for at tjene deres Konges Fjender. Bønderne paa Ekernførdekanten havde ikke fortalt Prins Friedrich Karl, at de Danske var gaaede bort fra Stillingen ved Kokkendorf, det fik han først at vide, da han selv kom der, og Bønderne ved Store og Lille Danevirke fortalte ikke de lige overfor staaende preussiske Gardister, at Skanserne var rømmede endnu før Midnat den 5te; det overlod de til dem selv at opdage, naar de kunde.

Vintersolen var kommen frem og oplyste det sneklædte Landskab, da de to forreste Eskadroner Lichtensteinske Husarer under Oberstløjtnant Smagalski travede frem Nord for Slesvig. Vejen var opfyldt af Køretøjer, som endnu stræbte at vinde Nord efter mod Flensborg, skønt de havde vor Arrieregarde foran sig. Husarerne gjorde derfor let Bytte; alt ved Isted Kro fik de to af vore svære Kanoner, som paa Grund af Hestenes Udmattelse var bleven staaende paa Vejen. De sværmede frem over Markerne og ind paa Vejen og tvang Kuskene til at standse og vende Hestene Syd efter; men de kunde ikke ret passe paa dem; stundom hændte det, at en Del

Vogne brød ud af Rækken og hurtigst mulig igen kørte Nord paa for at naa de Danske. Ved Helligbæk Kro holdt en Sværm af Køretøjer, hvis Kudske vilde bede, de spærrede næsten Vejen, da de Syd fra kommende Vogne vilde igennem. De østerrigske Husarer sprængte fra Markerne ind i hele dette Virvar og kom i Nærkamp med de militære Kudske og Mandskab af Komp. L. Beck af 1ste Regiment, som hørte til Arrieregarden og var bleven spredt mellem Vognene. Komp. Sørensen, ligeledes af 1ste Regiment, ordnede sig til Kamp Syd for Vejen og afslog Husarernes Indhug. Østerrigerne efterlod ved den Lejllghed en død Husar og nogle dræbte Heste; vi havde 1 død og 3 saarede. Mange civile Kuske flygtede under Kampen; men Soldaterne satte sig op og kørte Vognene til Flensborg. De to ungarske Husareskadroner mødte, da de veg tilbage, deres Oberst, Baselli, med de to andre Eskadroner, og nu gik det fremad paany.

Vor Arrieregarde, som havde staaet lige Nord for Slesvig By til Kl. 4 om Morgenen, vandt nemlig kun meget langsomt frem ad den stærkt belemrede Vej, og Klokken var derfor bleven henad 10, inden den var naaet de fem Fjerdingvej til Helligbæk. Her var det, de Lichtensteinske Husarer kom over vore sluttende Infanterister og blev afvist. Men fra den Stund af sværmede Østerrigerne stadig omkring os lige til det blodige Slutningsmøde ved Sankelmark.

General Steinmann skulde, som alt nævnt, dække Tilbagetoget. Da han fik Melding om, at Østerrigerne havde naaet os, befalede han Oberst Scharffenberg med sin Brigade, 9de og 20de Regiment, tilligemed en Eskadron Dragoner at opholde Forfølgerne, indtil den øvrige Styrke havde vunden Forspring.

Oberst Tersling blev saa paa Vejen hinsides Stenderup Aa med 9de Regiment, satte en Vagtpost ved Broen og fordelte ellers sine Folk paa Skrænten Nord for Aaen. Da der endnu ingen Fjender var at skyde paa, gav Jyderne sig til i Ro at fortære deres Frokost; alt imens kom Marketenteren løbende med det Sorgens Budskab, at Østerrigerne havde taget hans Vogn.

Snart efter kom et Par Ryttere rask travende henad Vejen; først tog vore Folk dem for forsinkede Dragoner, men da de kom lidt nærmere, kendte de igen de raske ungarske Husarer, som de havde haft mod sig nede foran Danevirke for tre Dage siden. De sendte dem nogle Kugler, og Østerrigerne gjorde hurtigt omkring.

Oberst Scharffenberg havde ordnet det saaledes, at hans to Regimenter skiftevis skulde tage Stilling og lade det foran værende gaa igennem. Indtil Smedeby gik alting saa nogenlunde godt. Husarerne lod sig holde paa Afstand af vore Folks Riffelkugler.

Fra Smedeby gaar Vejen gennem en lille Skov ned til den Eng, gennem hvilken Frørup Aa flyder. Hinsides Engene slynger den sig som Hulvej op gennem Bakkerne til den flade, aabne Slette, der næsten naar til Oversø, gaar saa videre over Stenbroen, hvor Trenen skærer Vejen, og fortsættes gennem Bakkerne Øst om Sankelmark Sø ad Flensborg til. Markerne trindt om er som overalt i Sønderjylland indrammede af tilplantede Gærder.

Ved Smedeby skulde 9de Regiment gaa gennem 20de, men ved en Fejltagelse

var den ene af 20des Batailloner gaaet til Oversø, saa der var kun én igen. Oberst Scharffenberg sendte en halv Eskadron Dragoner under Løjtnant Mogens Nielsen frem for at holde de næsvise Husarer lidt paa Afstand. Paa den isglatte Vej jog Rytterne mod hverandre, og skønt flere Heste faldt paa begge Sider, tørnede de dog sammen. Til nogen egentlig Kamp kom det imidlertid ikke. Flere af vore Dragoner red nylig indkaldte, slet tilredne Heste, som snart gjorde omkring, skræmmede ved Vaabenlarmen, andre Heste fulgte efter, og forfulgt af Husarerne jog vore Dragoner tilbage.

Dette kunde nær være bleven Østerrigerne en dyr Sejr. To af vore bageste Kompagnier havde fordelt sig langs Grøften paa begge Sider af Vejen og stod parat til at sende Husarerne en varm Hilsen paa nært Hold, naar de kom ind imellem dem; men desværre viste det sig ogsaa her, at det skortede paa Uddannelse og Kommando. De nærmeste af vore Folk skød straks, da Husarerne kom, i Stedet for at lade dem ride længere frem og gaa grundig i Fælden. Rytterne mærkede Faren i Tide, gjorde hurtigt omkring og slap med et Tab paa en halv Snes Heste og nogle Mand; en af dem blev usaaret fangen.

Vore flygtende Dragoner voldte Uro i den sluttende Bataillon af 9de Regiment. De bageste Eolk stormede frem under Raabet »Fjenden er der! Bajonetten paa!« Alt kom i Uorden, Kompagnierne blandedes mellem hverandre, men Redsted og Knauer, de to alt fra Kongshøj kendte kække Førere, sprang op paa Skrænterne ved Siden af Vejen, kaldte deres Folk til sig og fik dem kastet ud i Kæde bag Hegnene.

Imidlertid var Baron Gablens selv naaet frem tilligemed sin Artillerichef og to Kanoner. Kanonerne kom hurtigt til Skud, og dermed begyndte den Vekselvirkning mellem Husarerne og Artilleristerne, som blev dreven med saa stor Behændighed. og som voldte os saa betydelige Tab. Husarerne drev vore Infanterister sammen i Klynger, for at modstaa deres Indhug, saa sendte Kanonerne deres Granater ind i Klyngerne og spredte dem for at give Husarerne Lejlighed til at begynde det samme Spil paany, de sværmede snart saaledes ind imellem vore Folk, at der forefaldt pudsige Scener, som vakte Munterhed, trods Faren og Trætheden.

En af vore Bataillonschefer red varsomt og langsomt hen ad den glatte Vej, en Lichtensteiner fik Øje paa ham, sprængte imod ham og gav sig til at hugge løs paa ham med sin Klinge. Heldigvis havde Kaptajnen en tyk Faareskindspels over sin Kappe, en tyk, lodden Hue paa Hovedet og et svært Uldtørklæde flere Gange om Halsen. Denne Rustning kunde Husaren ikke hugge igennem, skønt han havde frit Spil, medens Kaptajnen prøvede paa at faa sin under alle Klæderne vel gemte Sabel rem, og vore Folk turde ikke skyde, for ikke at ramme deres egen Officer, til alt Held saa en Dragonordonnans, hvorledes Ungareren handlede med Kaptajnen. »Slaar du en gammel Mand, dit Skidt«, raabte han og sprængte ind paa ham; ved Sammenstødet styrtede begge Hestene paa den glatte Vej. Husaren var hurtigt oppe, men da han indsaa sin Stillings Umulighed, rakte han Dragonen sin Sabel og sagde »Gefangen«.

Chefen for 20de Regiment, Oberstløjtnant Scholten, som havde været Vidne til dette, gav Husaren en Specie, da han blev ført frem for ham; men det knnde vore Jyder ikke lide. Det var nok, sagde de, at han var kommen derfra med Livet.

Redsteds og Knauers Kompagnier var bagest paa det sidste Stykke mod Sankelmark. Hvert Kompagni gik paa sin Side af Vejen og søgte at bugte sig saa godt som muligt gennem Terrainet for at undgaa Granatilden. Redsted selv gik altid paa de højeste Toppe for at finde den bedst dækkede Vej til sine Folk; Knauer derimod holdt sine mere samlede og under stram Kommando. Begyndte der at komme Uro i Rækkerne, kommanderede han: Holdt! Omkring! og lod Folkene gøre nogle Geværgreb, inden de igen gik tilbage.

Skønt saaledes Befalingsmændene gjorde deres yderste for at holde Folkene sammen, kunde de dog ikke hindre, at de stundom enkeltvis forstak sig i Lavninger

Scene fra Tilbagetoget fra Frederiksstad.

og bag Gærder og derved faldt i Hænderne paa Husarerne. Navnlig voksede Tabene, alt som vore Folk nærmede sig Trenebroen foran Sankelmark, hvor de maatte ind paa Vejen for at komme over Broen; Østerrigerne havde da faaet endnu 4 Kanoner frem, og alle 6 sendte deres Granater tæt ind i Klyngerne.

Hinsides Broen havde Max Müller taget Stilling med 1ste og 11te Regiment og to Kanoner af Batteriet Fallesen. 9de Regiment gik igennem denne Stilling; dets Hverv som Arrieregarde var endt; men ved en Misforstaaelse blev 3die Komp., som under Chefens Sygdom førtes af en ældre Reserveofficer, tilbage og kom saaledes til at deltage i den snart paafølgende Kamp.

Tilbagetoget under Fjendens Ild kostede Scharffenbergs Brigade 3 Officerer, 7 Underofficerer og 124 Underkorporaler, Spillemænd og menige. 20de Regiment slap

med 4 menige saarede og 2 Underofficerer og 18 menige usaarede Fanger, det øvrige Tab faldt paa 9de, som blev haardest medtaget. Tallet paa usaarede Fanger angives til 1 Officer, 7 Underofficerer og 88 menige m. m., men blandt dem, ligesom blandt 20des, er medregnet en Del menige, som senere paa Grund af Sygdom blev efterladt i Flensborg og der fangen, ligesom ogsaa det Tab, 3die Komp. led under Kampen ved Sankelmark. Mellem de saarede var Kommandøren for 9de Regiments 1ste Bataillon, Major J. Nørager.

Da General Steinmann ikke mente at have Brug for Brigaden Scharffenberg, gik den videre mod Flensborg.

I og omkring denne By samledes saaledes efterhaanden næsten hele vor Hær.

Allerede tidlig om Formiddagen var Divisionen Gerlach kommen dertil, efter en lang, drøj March. Det havde været haardt for Artilleristerne fra Mysunde at slaa Fornaglingssøm i Kanonerne, som de havde brugt saa flinkt mod Preusserne faa Dage forud. Taarerne kom i Øjnene paa mangen modig Mand, som ikke havde blinket, da Kuglerne peb om Ørene. Med Sorg forlod 3die og 18de Regiment de Skanser og Løbegrave, de havde værget saa kækt mod Overmagten, og trægt gik den 14 Timers Marsch til Flensborg. Kaptajn Hertel fik dog 6 af sine Skansekanoner slæbt med Nord paa.

Wörishöffers Brigade maatte paa Forpost for at vogte Vejene fra Angelen; men de andre, som naaede ind til Flensborg, mærkede snart, de var mellem Venner. Varm Mad stod paa Bordet til enhver, som kom indenfor Døren, Brødpose og Feltflaske blev fyldt, selv Vin og Tobak blev der ikke sparet paa.

Wilsters Brigade, som kom helt ude Vest fra, havde den længste Vej at gaa og førte endda 6 Kanoner fra Skansen ved Süderstapel med sig, den var hen paa Eftermiddagen ogsaa kun naaet til Skovkro, da Skydningen fra Egnen ved Sankelmark Sø forkyndte den begyndende Kamp. Wilster lod sine trætte Folk hvile, hvor de var, for at være klar til at gribe ind, hvis han fik Ordre dertil; men det fik han ikke, og Kl. 8 om Aftenen naaede Brigaden Harreslev Nordvest for Flensborg, hvor den fandt en kort Hvile, inden den atter blev blæst ud paa Grund af den Uro, Kampen ved Sankelmark havde vakt.

11te Kapitel.

Sankelmark.

»Nu kommer Turen til os!« raabte Københavnerne i 1ste Regiment til Scharffenbergs Folk, som gik gennem deres Linier ved Sankelmark Sø. De kendte nemlig deres Brigadechef, Oberst Maximilian Müller, godt nok til at vide, at han bed haardt fra sig, kom nogen ham for nær.

I ni Aar havde »gamle Max«, som hans Folk kaldte ham, været Chef for 1ste Bataillon i Rendsborg, og han havde forstaaet at ave de viltre, letsindige Hovedstadsbørn og gøre dem til flinke Soldater. »Bajonetten paa! Fremad!« det vidste de var hans Yndlingsmaade at kæmpe paa. Streng havde han været og bange for ham var de; men Tillid til ham havde de, og det var dem en stor Skuffelse, at deres gamle Chef blev taget fra dem, da Krigen brød ud. En Trøst var det dog, at de kom i hans Brigade sammen med et Kerneregiment som 11te med sine støtte Vendelboer.

Østerrigerne var bleven staaende ved den nordlige Udkant af Oversø, og der kom et kort Ophold i Kampen. Paa Vejen nær Sankelmark Sø ved vore forreste Linier holdt General Steinmann og Oberst Max Müller og drøftede, hvad der nu burde gøres. En fangen ungarsk Husar blev ført frem for dem, og til al Held kunde Løjtnant Weiss af 1ste Regiment saa meget Magyarisk, at han kunde faa hans Mund paa Gled. Husaren fortalte saa, at der var stærke Troppemasser i Fremrykning mod os; men der var kun et Rytterregiment. Max Müller sluttede deraf, at Fjenden omtrent havde en Brigade fremme. »De er en Brigade, jeg har ogsaa en Brigade. Parti egal,« sagde han med sin dybe, rolige Stemme, uden at dvæle ved, at den østerrigske Brigade var langt stærkere end hans.

General Steinmann troede ikke, at der vilde blive foretaget større Angreb saa sent paa Dagen. Han havde overhovedet hele Tiden ingen Tro haft til, at Fjenden vilde naa langt nok frem til at vove en egentlig Kamp. Derfor havde han, skønt det var ham, som skulde dække den øvrige Hærs Tilbagetog, straks sendt den ene af sine 3 Brigader og næsten alt sit Rytteri og Artilleri forud til Flensborg. Han havde ogsaa bortsendt sin Stab, for at ordne Indkvartering og Forplejning, og havde kun beholdt sin Ordonnansofficer hos sig. Ved Sankelmark var der saaledes ved 3 Tiden foruden Max Müllers Brigade med to Kanoner af Batteriet Fallesen, endnu Brigaden Scharffenberg, med to Kanoner af Batteriet v. d. Recke og 6te Eskadron af 5te Dragonregiment.

Oberst Scharffenberg, som nok tænkte, at Østerrigerne ikke lod os i Ro, sendte sin Adjutant til Generalen for at melde, at naar Brigaden havde hvilet en Timestid bag Skoven, var den klar til Kamp igen; men General Steinmann mente ikke at have Brug for den og bød den marchere til Flensborg. Max Müllers Brigade skulde blive staaende, indtil Scharffenbergs havde faaet tilstrækkeligt Forspring, saa skulde ogsaa den gaa et Par Tusinde Alen tilbage og udstille Forposter, som Øst paa skulde mødes med Brigaden Wörishöffers, Vest paa med Rytterdivisionens, og dermed ansaa Generalen Dagværket for endt.

Carl Philip Friedemann Maximilian Müller.

Han forlod derfor Oberst Max Müller og red over ad Munkvolstrup til for paa Vejen hjemad at se, hvor Nabobrigadens Forposter stod; men han var ikke naaet derhen, før Østerrigernes Kanoner begyndte at tage fat igen med en Kraft, som tydede paa, at de endnu mente at have et Dagværk for sig.

Baron Gablenz modtog, da han kom til Oversø, Befaling fra Feltmarschal Wrangel til at gaa med sin Avantgarde til Oversø, besætte Passet der og lade sit Rytteri, naar det havde hvilet, gaa frem saa langt som muligt mod Flensborg. Da nu de Danske holdt Passet besat, og Rytteriet saaledes ikke kunde komme frem, bestemte han at benytte det Par Timer, der endnu var tilbage inden Mørkets Frembrud, til at kaste os ud af vor Stilling.

Samtidig begyndte Brigaden Nostitz at naa Oversø; det steyermarkske Jægerkorps rullede paa Vogne ind i Byen, sprang af, smed Tornister og Oppakning og ordnede sig til Kamp, Regimenterne »Kongen af Belgien« og »Storhertugen af Hessen« var under Fremrykning i Ilmarch, Husarerne samlede sig til nyt Indhug, og Batteriet, som nu havde alle sine 8 Kanoner, kørte op nær Oversø.

Feltmarschalløjtnant Baron Gablenz med Stab.

Gablenz begyndte sit Angreb med en livlig Artilleriild. Max Müller havde kun to Kanoner af Batteriet Fallesen under Løjtnant Grüner at svare med; de kørte op paa en lille Høj tæt Vest for Vejen Syd for Sankelmark Sø; men efter at have skudt en 18—20 Skud fandt de Overmagten for stor og kørte tilbage bag Bilskov Kro. En Adjutant blev sendt efter dem for at faa dem frem paany, men det lykkedes ikke.

Da Kanonerne var borte, stod Max Müller ene med sine Københavnere og Vendelboer, vel henved 3000 Mand, mod Brigaden Nostitz 5000 Mand med 8 Kanoner og det raske, ungarske Husarregiment.

Tre Fjerdingvej længere Vest paa var Wilsters Brigade standset paa Marchen

fra Frederiksstad og lyttede til Kanontordenen; var den gaaet frem i Siden paa Østerrigerne, havde det knebet svært for dem; men den fik ingen Ordre, og Folkene var dødtrætte. Øst paa var Oberst Wörishöffers Brigade ikke længere borte; men heller ikke den blev der sendt Bud efter, og da den i Mørkningen nærmede sig Valpladsen, bragte den kun Forvirring ved sin uventede Tilsynekomst.

Max Müller havde stillet sit eget gamle Regiment forrest. Omtrent der, hvor Sankelmark Sø nærmer sig Vejen, løber et lavt Jorddige først mod Vest, siden mod Sydvest, følgende Søbreddens Retning. Der stod nærmest Vejen Løjtnant Weiss, som den Dag var Kompagnikommandør, da hans Kaptajn, J. O. Hansen, førte Bataillonen i den syge Bataillonchefs Sted, vestligst henimod Digehjørnet stod 2det Komp. under Premierløjtnant Riebau, en støt, modig Soldat, som havde tjent sig op fra Underofficer i første Krig; imellem dem rykkede snart efter den siden saa vel kendte Krigshistoriker C. Th. Sørensen ind med sit Komp. Det fjerde Komp under Premierløjtnant af Krigsreserven Beck stod som Reserve nær det sydlige Skovbryn af Sankelmark Skov. Vore Folk foran Søen stod ikke godt, navnlig Riebaus Komp.; det havde Søen lige i Ryggen, og da Isen ikke kunde bære, var det næsten umuligt for det at komme tilbage.

Paa den anden Side Vejen stod Bataillonen Thalbitzer i tre Linier, forrest Komp. Hammerich, saa Weyhes og Irgens og bagerst Komp. Andersen. Max Müller selv holdt til Hest Vest for Vejen.

11te Regiment under Major Rist, han som saa utrætteligt og ivrigt havde ført Folkene til Kamp foran Kongshøj, stod i to Bataillonskolonner endnu længere tilbage, omtrent i Højde med Sydranden af Sankelmark Skov.

Foran denne Opstilling laa i det mindste en Del af 9de Regiments 3die Komp., som ved en Fejltagelse ikke var gaaet tilbage med Regimentet. To Delinger, som laa Øst for Vejen, deltog senere i Kampen sammen med 1ste Regiment; to Delinger, som vistnok var Vest for Vejen, maa være gaaede bort, inden de østerrigske Husarer huggede ind.

Østerrigerne kunde fra Oversø ikke rigtig se, hvad vi havde Øst for Vejen; men de tre Kompagnier Vest for Vejen var derimod tydelige nok, mod dem rettede de deres Kanoner, og da de mente Granaterne havde gjort deres Arbejde, fik Husarerne Befaling til at hugge ind.

Rask kom de i Sadelen; en ung Løjtnant fik lige Tid til at tage sit Lommespejl frem for at forvisse sig om, at Farven ikke veg fra Kinderne i Farens Stund, da Angrebssignalet lød, og den hvide Rytterskare susede frem med al den Kraft og Fart, den glatte Vej og de sneklædte Marker tillod.

Indhugget skete dels ad selve Vejen, dels hen over Marken Vest derfor, navnlig var det rettet mod det Hjørne, hvor Komp. Sørensen stod. Fra det dækkende Dige sendte vore Folk deres Kugler ind imellem de fremsprængende Husarer, saa de snart snurrede rundt og søgte tilbage lige saa hurtigt som de var kommen; adskillige Heste styrtede, og mange Ryttere maatte saarede eller forslaaede af Faldet ilsomt søge tilbage til Fods.

Til en Kamp paa saa nært Hold, som det kendte Billede af Kampen ved Sankelmark viser, kom det dog næppe.

Det østerrigske Artilleri tog nu fat igen. Kaptajn Hansen blev dødelig saaret, medens han stod mellem sine Skytter Vest for Vejen, og hans Adjutant, Løjtnant, Baron Dirckinck-Holmfeld, blev dræbt paa Stedet af en Granatstump i Ansigtet. Bataillonen var uden Fører under den øvrige Kamp.

11te Regiments Kolonner stod uden Dækning i Artilleriilden. Major Rist red derfor til Oberst Max Müller og spurgte ham: »Befaler Obersten, at 11te Regiment skal blive ved at staa i Kolonner i denne Granatild?« Max Müller gav da Regimentet Befaling til at gaa længere tilbage. Selv red han med Majoren over Øst for Vejen.

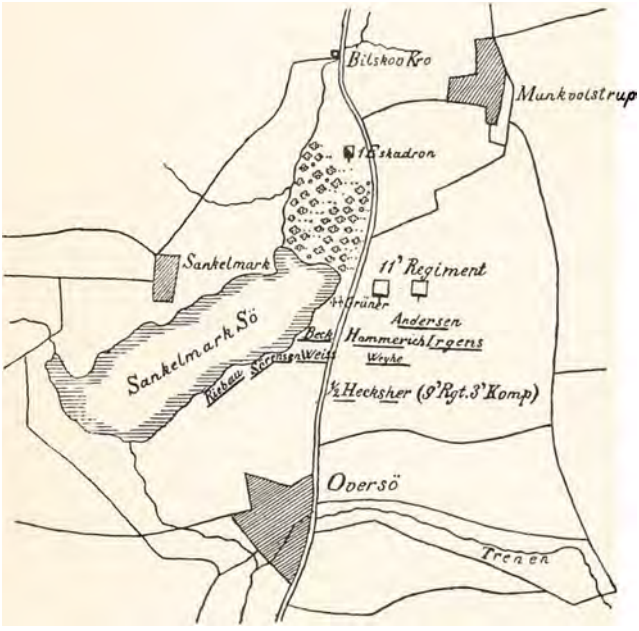

Vor første Opstilling ved Sankelmark Sø.

Det var en svær Prøve for Folkene at staa rolige og uvirksomme, medens Granatstumperne surrede dem om Ørerne. Heldigvis gik det her som ved Mysunde, Fjenden skød for højt, og de fleste Skud gik over Hovedet, adskillige sprang dog i vore Rækker, og vi led et ikke ubetydeligt Tab. Hver Gang en Granat med forfærdelig Susen foer hen over Hovedet paa Folkene, dukkede de alle uvilkaarligt, skønt det stadig lød beroligende fra Officererne: »Staa kun rolig, Folk, det er spildt Ulejlighed at bukke sig.«

Kanonerne havde vel virket en Timestid, og Klokken var vel 4 eller maaske lidt over, det er vanskeligt at sige bestemt, faa ser paa Uret under saadanne Forhold, da Gablenz gav sine Jægere Befaling til at storme frem og kaste de Danske ud af Stillingen. Jægerne sendte et Komp. frem i Skyttelinie og fulgte med de tre andre efter i Kolonne, to Vest og et Øst for Vejen; men vore Skytters Ild bragte dem snart til at standse, og først da en Bataillon af Regimentet »Kongen af Belgien« naaede frem, kom der Fart i Angrebet. Musikken spillede Radetzky Stormmarch, Hurraraab lød over hele Linien, og med svungne Sabler førte de østerrigske Officerer Steyermarkerne frem til Storm.

Max Müller vilde ikke vente paa dem. Han lod blæse »Gaa paa«, og hans Folk gik med fældet Bajonet den fremstormende Fjende i Møde.

Det var det første af de blodige Sammenstød hin Vinterdag paa de sneklædte Marker omkring Sankelmark Sø. Vi havde syv Kompagnier, vel 1300 Mand, mod Østerrigernes 2000. Østerrigerne kom for første Gang i Ilden, medens vore Folk forud havde kæmpet mod Husarerne og udholdt Granatilden.

Vest for Vejen førte Weiss, Sørensen og Riebau deres Folk frem paa Linie. Paa 30 Skridts Afstand sendte de en Salve ind mellem de fremstormende Kolonner og vendte saa atter om til Stillingen bag Diget. Østerrigerne studsede ved Salven, som voldte store Tab; men de fattede sig hurtigt, løb op paa Linie og brød rask frem. Det var her 5 østerrigske Kompagnier, godt 1200 Mand, mod vore henved 600.

Episode af Kampen ved Sankelmark.

Den Overmagt var for stor; vore Linier blev gennembrudt ved Digehjørnet, altsaa omtrent midt i Sørensens Kompagni, og Riebau blev med sine Folk og en Del af Sørensens trængt ned mod Søen. Riflerne var affyrede paa begge Sider, der var ingen Tid til at lade; der blev kæmpet med Kolber og stundom med bare Næver. Riebau gjorde sit yderste for at bane sig og sine Folk en Vej uden om Søen; men han blev reven omkuld af en Klynge Østerrigere og maatte give sig fangen med den Skare, han havde om sig.

Resterne af Kompagniet Sørensen og Kompagniet Weiss blev trængt ind i Sankelmark Skov, hvor Kompagniet Beck optog dem; spredte Dele trak sig dog længere Nord paa gennem 11te Regiment. De østerrigske Jægeres Chef Oberstløjtnant

Illeschütz, blev haardt saaret under Kampen i Skovbrynet. Lidt efter kom et Par Kompagnier af 11te Regiment vore til Hjælp, og der blev ført en meget haardnakket Kamp i den bladløse, højstammede Skov, hvorved Kolber og Bajonetter hyppig kom til Anvendelse.

Paa den anden Side af Vejen var Kaptajn Weyhe dristigt trængt frem i Spidsen for sit i Kolonne formerede Kompagni, saa snart Befalingen til Fremrykning blev givet. Han tørnede mod Kompagniet Castella af Regimentet »Kongen af Belgien« og vekslede selv Hug med Kompagniets Oberløjtnant, Grev St. Julien. Greven blev saaret i Armen, og Kaptajnen fik et Hug i Hovedet, som dog ikke, hvad Østerrigerne fortæller, spaltede det; han levede mange Aar efter den Tid.

Men fangen blev han. Nabokompagnierne naaede ikke saa langt frem, skønt de ingen synderlig Overmagt havde mod sig; og da de veg, veg ogsaa en Del af Weyhes Folk; den lille Flok, som trofast fulgte den kække Chef, kunde ikke ene modstaa den fremstormende Fjende; de blev helt omringet og maatte give sig fangen. Blandt de faldne i denne Kamp var Løjtnant Lund af 9de Regiment.

Peter Christian Steinmann.

Vore vigende Folk blev skarpt forfulgt, to Kompagnier trak sig Øst paa over Julskov og naaede senere Flensborg ad Mysnnde Vejen, Resten gik lige mod Nord. 1ste Regiment var dermed næsten forsvundet fra Valpladsen, naar undtages de spredte Afdelinger, som kæmpede i Sankelmark Skov, og enkelte Hobe, som ordnede sig bag 11te Regiment.

Under hele denne Kamp, som vel varede en halv Timestid, havde de østerrigske Kanoner vedvarende fyret over Hovedet paa deres egne Folk mod 11te Regiment og den nordlige Del af Sankelmark Skov. Hver Gang en Granat sprang mellem Træerne, gjorde den et uhyggeligt Spektakel, og Grene og Isstykker regnede over de neden under kæmpende. General Steinmann blev saaret nær Skoven af en Granatstump i Benet, men blev paa Valpladsen til Kampen var endt.

Oberst Max Müller holdt paa en lille Høj nær vor venstre Fløj og saa derfra sine Folk bryde frem til Angreb. Billedet giver os hans ranke Soldaterskikkelse, præget af den Ro, som aldrig forlod ham under Faren. Da han saa 1ste Regiment vige, bød han 11te gaa paa med Bajonetten.

Rist førte sin Hovedstyrke frem ad Vejen, et Par af Kompagnierne kæmpede alt Vest derfor i Sankelmark Skov, et Par andre sværmede frem Øst for Vejen. De fremstormende Østerrigere studsede ved dette ny Modangreb; men i det samme førte Major Haugwitz den anden Bataillon, »Kongen af Belgien« frem i forreste Linie, og Østerrigere og Danske tørnede igen sammen i en haardnakket Nærkamp. Vendel-

boerne brugte deres Kolber med Klem, og tog Brodden af det fjendtlige Angreb. Premierløjtnant Varberg blev haardt saaret i Siden, just som han under Nærkampen, omringet af Østerrigere, havde fældet en Modstander; hans Lig fandtes senere paa Landevejen berøvet Ur og Kikkert. Sekondløjtnant Møller-Holst fik ogsaa Ulivssaar tæt Øst for Skoven. Det var navnlig Komp. E. A. S. Stricker og Dele af A. W. Staggemeiers og A. S. V. Kiærulffs Kompagnier, som standsede Østerrigerne.

Mørket begyndte at falde paa; Sankelmark Skov var tabt, og det østerrigske Batteri gik frem for at sende os sine Granater paa nærmere Hold. General Nostitz vedblev at trænge paa, og Max Müller vilde endnu en Gang føre Vendelboerne til et Modangreb, da der indtraadte en Begivenhed, som tvang ham til at afbryde Kampen og vige endnu et Stykke tilbage.

Medens Major Rist med vanlig Iver og Ihærdighed ordnede sine Folk til nyt Angreb, fik han Melding om, at en fjendtlig Styrke rykkede frem fra Munkvolstrup bag hans venstre Fløj, og hurtig til at fatte og udføre Beslutninger, som han var, lod han ikke Meldingens Rigtighed videre undersøge, men sendte straks en af sine Batailloner mod den formentlige Fjende. Det viste sig imidlertid at være en Bataillon af vort eget 17de Regiment, som efter Ordre skulde udstille Forposter. Da Fejltagelsen blev opklaret, førte Rist sine Folk tilbage mod Flensborg-Vejen, men det belejlige Tidspunkt til Modangrebet var gaaet tabt, da hele Regimentet »Storhertugen af Hessen« nu var naaet frem paa Valpladsen. Majoren blev selv haardt saaret nær Vejen, og Kaptajn Stricker, som overtog Kommandoen, førte Styrken over Munkvolstrup og Mosen Nord derfor ind paa Hovedvejen i Højde med Jaruplund.

Østerrigerne trængte frem til Bilskov Kro, der standsede de. I Kroen fangede de begge Lægerne ved 11te Regiment, N. Salomon og N. J. Tønder, som var ved at forbinde de saarede.

Kl. var 5 da Kampen døde hen; der laa da paa et lille Højdedrag lidt Nord for Kroen omtrent 300 Danskere af begge Regimenter, og hos dem holdt Max Müller og 1ste Regiments Chef, Oberst Beck. Dele af 1ste Regiment stod nordligere ved og i Højde med Jaruplund, hvor Kaptajn Stricker ogsaa samlede Hovedmassen af 11te Regiment.

Da det viste sig, at Østerrigerne ikke trængte mere paa, lod Max Müller sine Folk gaa noget længere tilbage og udstille Forposter for Natten. Det skulde 1ste Regiment have gjort, men det var for splittet dertil, saa 11te maatte gøre det i Stedet. Hen paa Natten kom 19de Regiment og overtog dette Hverv.

Max Müller sendte Løjtnant — nuværende Justitsraad — P. C. Abrahams over til Østerrigerne for at sikre os Vaabenhvile, medens vi samlede vore saarede op. Valpladsen var dog den Gang alt afsøgt; men General Nostitz bad Løjtnant Abrahams bringe Oberst Max Müller sin Hilsen. »Sig ham«, føjede han til, »at min Brigade kaldes »Jærnbrigaden«, fordi den aldrig har vegen tilbage. Den har staaet over for Franskmænd og Italienere; men den har aldrig lidt saa meget som i Dag — vi har mistet 21 Officerer, dels faldne, dels saarede; sig ham, at jeg beundrer hans Soldaters Tapperhed og deres Skydning«.

Det var meget pænt sagt af General Nostitz; men efter Kampen ved Selk og Kongshøj gjorde Brigaden Gondrecourt ogsaa Krav paa Navnet »Jærnbrigaden«, saa det syntes næsten, som var det lutter Jærnbrigader, Østerrigerne førte mod os.

Forøvrigt havde General Nostitz undervurderet sit Tab, da han anslog det til 21 Officerer; i Virkeligheden var det efter østerrigsk Beretning 30 Officerer, nemlig 9 af Jægerbataillonen, 20 af »Kongen af Belgien« og 1 Husarofficer; Fodfolksafdelingerne havde saaledes mistet henimod Halvdelen af deres Officersbesætning, deraf 11 døde og 18 saarede. Baron Gablenz selv blev ramt af en Riffelkugle, som gled af mod Spændet paa hans Sabelgehæng.

Desuden havde Østerrigerne 84 døde, 292 saarede og 27 savnede, som vistnok for største Delen maa regnes blandt de døde, da vi kun fik faa Fanger. Jægerbataillonen alene mistede i alt, foruden Officererne, 151 Mand, altsaa godt og vel hver syvende Mand. General Nostitz kunde omtrent sige som Pyrhus, én saadan Sejr til, saa er det ude med min Jærnbrigade.

De store Ofre, Baron Gablenz her bragte, stod ikke i noget rimeligt Forhold til den Fordel, han kunde vente at vinde og vandt. Han havde ikke formaaet at kaste Max Müllers Brigade bort fra Tilbagetogsvejen; han trængte den kun en 3 til 4000 Alen tilbage ad den Vej, den var gaaet alligevel, hvis Østerrigerne havde forholdt sig fuldstændig rolig.

Vore Tab var naturligvis ogsaa betydelige. Ved 1ste Regiments uheldige Stilling bag Sankelmark Sø, og det paafølgende Angreb, mistede vi mange usaarede Fanger; 5 Officerer, 15 Underofficerer og 350 Mand; heri er dog indbefattet hele Tabet under Tilbagetoget, altsaa ogsaa alle dem, der segnede af Træthed under Marchen. Desuden havde Regimentet foruden de nævnte to faldne Officerer endnu 7 menige døde og 31 savnede, af hvilke de fleste var falden; 3 Officerer, 5 Underofficerer og 78 Mand blev saaret, af dem faldt de fleste i Fjendens Hænder; det hele Tab var saaledes 402 Mand, omtrent en Fjerdedel af Regimentets Styrke.

Blandt de faldne menige var den danske Hærs højre Fløjmand Jens Paludan-Müller, han stod nemlig paa højre Fløj i 1ste Regiments 1ste Bataillons 1ste Komp. Han havde saaledes kæmpet Vest for Vejen, og Kammeraterne saa ham der rolig lade og skyde som færdedes han i sin daglige Gerning. Han kom ikke til at deltage i nogen Nærkamp; men mod Kampens Slutning saa en Kammerat ham ligge paa en Grøftekant nær Bilskov Kro med Hovedet stærkt blodigt og hvilende paa den ene Arm. Han svarede ikke paa Tiltale, og da hans Riffel var ladt, tog Kammeraten den og sendte hans sidste Skud mod Fjenden.

11te Regiments Tab var mindre. Sammen med de to Løjtnanter faldt 2 menige og 32 savnede delte vistnok alle Skæbne med dem; 3 Officerer, 5 Underofficerer og 65 menige blev saaret og 171 Mand faldt usaaret i Fangenskab. Hele Tabet var saaledes 280 Mand; ogsaa her er medregnet alt, hvad Regimentet mistede under Tilbagetoget.

Naturligvis var vore Regimenter meget medtaget efter den Kamp. 1ste Regiment blev først samlet igen paa Als; et Par Kompagnier indskibede sig i Flensborg Havn

og sejlede til Sønderborg. 11te Regiment ¡meldte til Overkommandoen, at det i de seks Dage, Krigen havde varet, havde mistet 10 Officerer, og at Mandskabet ikke havde faaet Hvile i fire Døgn og var udmattet og kraftløst. Ud paa Natten, da Afløsningen kom, slæbte Regimentet sig gennem Flensborg til nogle Landsbyer en Mil nordligere. En Bager i Flensborg uddelte under Forbimarchen smaa, varme Rugbrød til de sultne Soldater. Da Landsbyerne endelig blev naaet, blev hvert Kompagni proppet ind i et Par Gaarde og fik Lov at hvile nogle Timer i Halm.

Da det blev lyst gik Marchen videre til Sønderborg. Den samme Sneglegang ad den isglatte, tætpakkede Vej som Dagen forud. I Graasten blev der hvilet en Timestid; Fødevarer var ikke til at opdrive; Fødderne svulmede op, saa mange foretrak at trække Støvlerne af og gaa paa Hosesokker. Fra Sønderborg skulde Regimentet videre ud paa Landet, men nu var Grænsen naaet for, hvad der kunde ydes, og Pladskommandanten maatte lade det blive i Byen, skønt Pladsen alt var stærkt optaget. Brygger Petersen gav hele Regimentet Husly i sine Lokaler; der var i hvert Fald Hjærterum nok, og det varme Øl, som tøndevis blev baaret frem til de forkomne Soldater; var næppe drukket, før alle laa i den dybeste Søvn.

12te Kapitel.

Hæren naar Als. General de Meza afløses af General Gerlach.

Vor Overkommando havde taget Efterretningen om Sammenstødet med Østerrigerne i Egnen ved Sankelmark rolig. Den vidste, at General Steinmann raadede over 6 Fodregimenter og 24 Kanoner, og maatte gaa ud fra, at naar han sendte det meste af denne Styrke til Flensborg, saa var der ikke Fare for nogen alvorlig Kamp.

Da Kanonaden imidlertid vedblev, og der ingen Meldinger kom, begyndte man at blive urolig og lod Infanterireserven alarmere for alle Mulighеders Skyld. Snart efter kom der Vished for, at ikke hele Steinmanns Division med 3 Batterier, men kun Max Müllers Brigade med 2 Kanoner havde optaget Kampen, og da Flygtninge fra 1ste Regiment desuden fortalte, at hele Regimentet var sprængt og Masser af Officerer falden og saaret, blev der sendt Ordre til alle de paa Landet indkvarterede Afdelinger om at indtage Fægtningsstilling, og Kl. 7 om Aftenen gik Generalmarchen i Flensborg.

Det var haardt for Folkene saaledes at blive purret ud, ligesom de havde naaet Kvartererne; men ingen Afdeling svigtede. Scharffenbergs Brigade var ved at indkvartere i Flensborg, da Alarmsignalet lød. Den var kommen sidst derind og frygtede, at de mange Forgængere skulde have gjort rent Bord for alt spiseligt; »men saa snart vi naaede det første Hus,« fortæller Vilhelm Dinesen, »omringedes vi af Beboerne; Mænd og Kvinder, unge og gamle, lasede Arbejderkoner og fine Damer, Herskaber og Tjenestefolk løb ud og ind af Husene for at byde os varmt Øl og Mælk, The og Kaffe, Kød og Smørrebrød«.

Folkene laa endnu langs Fortovene opad Husrækkerne og nød alle disse Herligheder, medens de ventede paa at blive indkvarteret, da Alarmhornene lød, og det blev fortalt, at Brigaden skulde ned til Sankelmark igen. Uhyggelige Minder om Panikken i Flensborg 1848 dukkede op hos de ældre Officerer; men denne Gang svigtede Ordenen ikke, og det viste sig heldigvis, at fuldt saa galt, som man først troede, var det ikke. Overkommandoen fandt snart Forholdene mere beroligende; navnlig efter at General Steinmann, skønt saaret, selv havde afgivet Beretning om det skete. Neergaards Brigade maatte paa Forpost Syd for Byen og løse Max Müllers haardt medtagne Folk af, men Scharffenbergs Regimenter fik Lov til igen at gaa i Kvartererne, og den samme Tilladelse fik de andre Afdelinger; Ordren naaede imidlertid kun de færreste af dem, inden Alarmsignalet atter lød, paa Grund af ny foruroligende Efterretninger.

En stor Del af vore Befalingsmænd var nemlig nu saa medtagen af Arbejde og Overanstrængelse, at de hverken kunde tænke eller handle som normale Mennesker; derfor blev der givet mange mærkelige Ordrer, og derfor blev mange Ordrer mærkeligt opfattet.

Hen paa Natten kom saaledes to Officerer, afsendte af Major Magius, som med 19de Regiment stod paa Forpost paa Slesvig-Vejen, og fortalte Stabschefen, at Fjenden benyttede Jærnbanen til at transportere Tropper mod os og udladede dem ved Skovkro. Det blev ogsaa sagt, at Lyksborg Slot var besat af Preusserne. Der var givet Befaling til, at Trenebroen ved Holm skulde sprænges, og der var ogsaa i Løbet af Natten mellem den 5te og 6te hørt Larm som af en Sprængning fra den Kant; men nogen Melding om, at Broen virkelig var ødelagt, var der ikke kommen, saa Muligheden for, at Fjenden brugte Banen, var ikke helt udelukket. I Virkeligheden var Forholdet det, at Ingenierløjtnant Kolderup-Rosenvinge, hvem det var overdraget at sprænge Broen, ikke havde kunnet naa at udføre dette, men den engelske Jærnbaneingeniør Mr. Louth havde givet ham Haandslag paa, at han i Løbet af 4 à 5 Timer vilde afbryde Jærnbanebroen saaledes, at den ikke kunde sættes i Stand igen i 3 til 4 Dage, og sprænge Chaussebroen ved Treja. Mr. Louth bavde holdt Ord som en brav Mand, Jærnbanebroen ved Holm var ødelagt, og Chaussebroen fløj i Luften Kl. 5 om Morgenen den 6te; men det vidste Oberst Kauffmann ikke med Vished, da de to Officerer kom med Meldingen fra Major Magius. Oberst Neergaard, som havde overtaget Kommandoen over Steinmanns Division i den saarede Generals Sted, var netop til Stede, da de kom, og han forsikrede, at han kendte dem som paalidelige, troværdige Mænd; Oberst Kauffmann mente derfor at maatte fæste Lid til deres Udsagn, og Alarmhornene rev ved 1 Tiden igen Folkene ud af den saa haardt tiltrængte Hvile.

Det hele var blind Alarm. Det var de langs Kolonnevejene Vest om Flensborg anbragte Lygter, som af de overanstrængte Officerer var bleven taget for Jærnbanetog. Imidlertid blev det besluttet at tiltræde det videre Tilbagetog, naar Afdelingerne var samlet, og Kl. 3 om Morgenen den 7de gik vore Syd for Flensborg staaende Forposter tilbage, efter at de andre Tropper havde forladt Byen.

De indbildte Jærnbanetog var forøvrigt ikke den eneste Hallucination, som forstyrrede vore Folks Hvile. Tidlig paa Natten kom der en Artillerist til Generalmajor Vogt og fortalte ham, at Fjenden i Mørket havde overrasket Batteriet, som stod tæt foran Brigaden Vogts Kvarterer, taget alle Kanonerne og fanget alt Mandskabet; han var den eneste, som var sluppen bort. General Vogt fæstede Lid til Mandens Udsagn, skønt han havde sine Forposter ude og disse intet havde meldt, Brigaden blev alarmeret og søgte i Mørket den Fjende, som i Virkeligheden stod adskillige Mil borte.

Fjenden var nemlig om mulig endnu mere udmattet end vi. Brigaden Nostitz havde meldt, at den var for medtaget til at kunne fortsætte Forfølgelsen, og vi har set, hvorledes det stod til med Preusserne i Angelen. Ingen forulempede derfor vor videre March; men drøj blev den alligevel. Det gik som Natten forud, alt syntes at have sammensvoret sig for at gøre Vejene saa lidet farbare som muligt. Vejret var lige raat og koldt; Islaget gjorde det lige vanskeligt at finde Fodfæste for Mennesker og Dyr; styrtede Heste og væltede Køretøjer standsede Afdelingernes March; men Kræfterne til at overvinde alle disse Hindringer var yderligere svækket; med Møje slæbte Folkene sig frem, ikke faa paa Hosesokker, fordi de vaade, frosne Støvler gnavede de ømme Fødder for haardt. Og dog blev alt dette baaren, ikke alene med den seje, taalmodige Udholdenhed, som altid udmærkede den danske Soldat, men stundom endog med noget, der grænsede til godt Humør.

Da 18de Regiment saaledes i Timevis maatte vente paa, at Trainet skulde gøre Vejen fri, og stod frysende, pjaskvaad om Fødderne, efter at have gennemvadet halvfrosne Bække, med tomme Brødposer og Feltflasker, i nogle Smaaskove, hvor Stormen susede mellem de nøgne Træer, fik den utrættelige Bredsdorf dog samlet Kompagnisangforeningen, kaldet »den blaa Lus«, og fik den, som han selv fortæller, med den sidste sørgelige Rest af Stemmer til at synge »Herlige Skov, yndige Ro, her vil jeg bygge, her vil jeg bo«. Det klang, føjer han til, som sprukne Jydepotter og fuldstændig parodisk i Sneørkenen.

Divisionen Steinmann var denne Gang forrest; den naaede Sønderborg tidlig paa Aftenen og blev indkvarteret der. Efter den fulgte Divisionen du Plat Rytterdivisionen under General Hegermann-Lindencrone gik sammen med 7de Regiment Nord paa. Premierløjtnant N. P. Jensen forlod sidst af alle den gamle danske By med sit Komp. af 8de Regiment. Flensborgske Borgere med hvide Bind om Armen som Tegn paa det fredelige Hverv til Ordenens Opretholdelse, de frivilligt havde paataget sig, bad Premierløjtnanten om at gaa tilbage, da fjendtlige Ryttere let kunde omringe ham; men først da Befalingen kom, Klokken lidt over 7 om Morgenen den 7de Februar, drog de sidste danske Soldater bort, samtidig med, at preussiske Husarer og Ulaner travede ind i Byen. Det kom dog ikke til nogen Kamp, da de fjendtlige Ryttere ikke vovede sig frem Nord for Byen; ved Krusaa gik Infanterireserven gennem Divisionen Gerlach og stolprede saa videre mod Sønderborg.

Paa Vejen lidt Nord for Flensborg traf 8de Regiment to efterladte væltede Kanoner og to Patronkarrer, dem slæbte Folkene frivilligt til Graasten, hvor der blev skaffet ny Bespænding. Bag Skanserne blev Marchen i samlede Afdelinger umulig.

Train, Kanoner og Vogne, som nu mentes at være i Sikkerhed, var her efterladt i Mængde og spærrede fuldstændig Vejen. Marchorden maatte opgives, enkeltvis og i Grupper banede Folkene sig Vejen fremad, som de kunde bedst, og først ved Broen over Als Sund blev Kompagnierne igen samlet. Kl. 11 Aften naaede Regimenterne Sønderborg, og dermed var de sidste Kræfter udtømt. Marchen skulde have været fortsat til Kvarterer ude paa Landet; men det blev opgivet, og Folkene søgte Ly i det overfyldte Sønderborg, hvor det var at finde, i Kirken og om Bord paa Skibene i Havnen. Uden Forplejning og uden Halm til at hvile paa, faldt de dødtrætte Folk i Søvn, saa snart de fik lagt sig ned.

Henad Midnatstid den 7de Februar var saaledes største Delen af den danske Hær kommen til Hvile bag det skærmende Sund hos de trofaste Alsinger efter 48 Timers næsten uafbrudt March og Kamp. De sidste Afdelinger af Divisionen Gerlach kom dog først Kl. 3 om Morgenen den 8de til Dybbøl, og da hele Divisionen skulde blive i Sundeved for at vogte Stillingen, blev der saaledes foreløbig ikke Tale om Hvile for dens Vedkommende. Brigaden Wörishöffer besatte selve Skanserne, hvad der ikke medgik hertil, søgte Ly i Gaardene bag ved. Forposterne skulde staa i en Bue fra Als Sund til Vemmingbund, saaledes at Brigaden Lasson besatte højre Fløj fra Sundet ved Sandbjerg til Stenderup, Brigaden Vogt venstre Fløj derfra ned til Vemmingbund.

Det kneb at faa Forposterne stillet ud i den mørke Vinternat, og endnu mere kneb det for Vedetterne at holde sig vaagen og opmærksom, adskillige maatte bruge Geværerne som Støtter for at holde sig oprejst, og Patrouillerne slæbte sig med Møje et Par Hundrede Alen frem foran Kæden. Natten svandt dog, uden at der mærkedes noget til Fjenden, og da det blev lyst, blev Vedetkæden trukken tilbage fra Egnen ved Nybøl til henimod Dybbøl By.

Fæstningsartilleristerne, som blev sendt over i Skanserne ved sen Aftenstid, havde svært ved at finde dem; ved Midnat kom de til Skanse VI, og IX fandt de først henad Daggry. Da det var bleven lyst, blev de alle vækket ved Raabet: »Kongen er her inde i Skansen!« I et Nu kom Mandskabet paa Benene og ud af Blokhuset. Kongen stod da og saa i sin Kikkert ud over Egnen. Skansekommandøren var gaaet over i Naboskansen; men Underofficererne fik skyndsomt Besætningen ordnet i noget, der lignede to Rækker. Kongen gik ind imellem dem, og da han saa, hvor trætte og forvaagede de var, sagde han til dem: »Ja, det har været en streng Tur for jer, men jeg haaber, I vil holde ud, om ogsaa det skulde vare lidt endnu.« Saa lod han sin Adjutant give Mandskabet 10 Kr., hilste og gik. Vi fik, siger Fortælleren af denne Tildragelse, som selv var nærværende, et bestemt Indtryk af, at vor Konge følte for og led med os. Det var, som om dette gik gennem alle Hjærter, thi det lød fra mange Munde paa en Gang: »Hans Majestæt skulde dog haft et Hurra«, og med det samme lød der et »Kongen leve« og saa et nifoldigt Hurra, der rungede ud over Egnen. Kongen vendte sig og takkede med et Par kærlige, opmuntrende Ord.

I Forhold til de Anstrængelser og Savn, vore Folk havde maattet døje under Tilbagetoget, var vort Tab ikke stort, det være sagt til Ære for den danske Soldat.

Naturligvis gik det mest ud over Fodfolket; det mistede 749 usaarede Fanger, af hvilke de 517 faldt paa de to Regimenter, som havde kæmpet ved Sankelmark; desuden var der 249 savnede, hvoraf de 67 faldt paa de samme Regimenter. Adskillige Sydslesvigere fra 10de og 12te Regiment benyttede ogsaa Lejligheden til at knibe ud, saaledes at Tallet paa dem, der blev tilbage af Udmattelse og derved faldt i Fjendens Hænder, ikke var særdeles stort. Det bør ogsaa fremhæves, at hvor trætte og udmattede end Folkene var, kastede de dog hverken Vaaben eller Udrustning fra sig, men slæbte trolig alt med sig.

Med uhyre Anstrængelse var det lykkedes at medføre 33 Stykker af Skytset i Danevirkestillingen. Vest paa fra Egnen ved Frederiksstad reddede den utrættelige Artillerikaptajn Mønster 14 Stykker, som han langs Vestkysten fik slæbt til Ribe og derfra til Fredericia. Stundom var baade han og hans Konstabler saa udmattet paa den Tur, at de alle maatte søge Hvile, medens sønderjydske Bønder frivillig holdt Vagt for dem.

Ikke en eneste Feltkanon gik tabt under Tilbagetoget; derimod maatte der i Flensborg Havn efterlades 7 Skibe, ladede med Havre, Gryn, Ærter, Flæsk og Brændevin, fordi Vejrforholdene gjorde det umuligt at faa dem ud. Alle de ved Danevirke efterladte Kanoner, som faldt i Fjendens Hænder, var fornaglet og gjort ubrugelig.

Inden Kong Christian forlod Sønderborg, sendte han Hæren følgende Hilsen, som blev oplæst for Soldaterne under Gevær:

»Soldater!

Det er ikke alene ved Tapperhed paa Kamppladsen, men ogsaa ved at bære med Taalmod Mangel paa Hvile, Kulde, allehaande Savn og Anstrængelser, at en Soldat lægger for Dagen Troskab mod Kongen, Kærlighed til Fædrelandet. Dette har I vist, og skønt det hidindtil ikke har været givet eder alle i aabent Slag mod en overlegen Fjende at vise, at I er besjælet af den samme Aand og Tapperhed, som eders ældre Kammerater udviste ved Fredericia og Isted, saa har I derimod alle haft rig Lejlighed til at give glimrende Prøver paa Udholdenhed, forenet med et frejdigt Mod, hvorved I blev i Stand til standhaftigere at afvise en overlegen Fjendes haardnakkede Angreb, saavel i Stillingen som under Forfølgelsen.

Soldater!

Modtager herfor eders Konges varme Tak! Danevirke er opgivet. I Fjendens Vold er største Delen af de Kanoner, der skulde have forsvaret Stillingen. Dybt føler Vi med eder, hvad vi dermed har tabt. Men, Kammerater! Vi har kun denne ene Armé til Landets Forsvar, og eders krigskyndige Førere har forment, at Vi ej længere havde haft nogen Armé, dersom I ikke trak eder tilbage, derfor tog de Beslutningen at vige.

Soldater!

Vi staar endnu ene med vort Folk. Vi stoler paa eder og paa Vor Flaade. Rede er I til at udgyde eders Blod; men vi er faa mod mange, og derfor maa det dyrt betales.

Den almægtige Gud give, at Sejren snart maa krone en retfærdig Sag.

Sønderborg, den 8de Februar 1864.

Christian R.«

Georg Daniel Gerlach.

General de Meza og hans Stabschef blev alt om Eftermiddagen den 7de Februar telegrafisk kaldt til Kjøbenhavn for at gøre Rede for Danevirkestillingens Rømning. Generalen nævnte i sin Indberetning de samme Grunde, som han havde fremdraget for Krigsraadet, og endte med at udtale »Hvad Ærespunktet angaar, da bekender jeg mig til den Tro, at en Overgenerals Mod ej blot skal vise sig paa Valpladsen, men aabenbare sig med samme Fasthed i Udførelsen af de Beslutninger, som til Løsningen af den ham stillede Opgave af ham er erkendt for at være Armeens og Krigsførelsens sande Interesse«. Tvisten mellem Krigsministeren og General de Meza blev bestandig mere bitter. Ministeren krævede Generalens Fjernelse fra Overkommandoen, men Kongen vægrede sig derved, og fra tre af Hærens Generaler og den højstkommanderende Ingeniørofficer kom en Skrivelse, hvor de bad Kongen om ikke at fjerne Overgeneralen, da Tilliden til Førerne derved let kunde svækkes hos Tropperne. Ministeren lod ikke denne Skrivelse naa frem til Kongen, og da han yderligere erklærede, han vilde søge Afsked, hvis han ikke fik gennemført sin Vilje, og Regeringens Chef, Monrad, udtalte, at hele Ministeriet i saa Fald vilde gaa af, indvilgede Kongen i, at de Meza og hans Stabschef fjernedes fra Overkommandoen. Det blev dog udtrykkelig sagt, at der deri ikke laa nogen Dom over, hvorvidt Beslutningen om at rømme Danevirke havde været rigtig eller ej.

Frederik Christian Stiernholm.

Til Overgeneral blev valgt Generalløjtnant Gerlach, en c. 66aarig Mand, som med Hæder havde ført Bataillon i Treaarskrigen og deltaget i alle de større Slag. Den 2den Februar ved Mysunde havde han paany vist sig som en modig og dygtig Fører. Til Stabschef fik han Major Stiernholm, der som ung Artillerioffícer havde vist baade Dygtighed og stort personligt Mod ved Frederiksstads Forsvar 1850. General de Meza blev i Kjøbenhavn. Oberst Kauffmann blev Chef for en af Hærens bedste Brigader, den anden, den, der havde kæmpet saa tappert ved Mysunde.

Det var store og vanskelige Opgaver, der ventede den ny Overgeneral og hans første Hjælper.

13de Kapitel.

Stemningen i Folket.

Sent paa Aftenen den 5te Februar modtog Krigsminister Lundbye følgende Telegram:

»Efter at have sammenkaldt et Krigsraad igaar har Overkommandoen besluttet at opgive Danevirkestillingen, forinden et forestaaende alvorligt Angreb udføres. Armeen marcherer i Nat til Flensborg. Materiellet i Skanserne efterlades.«

Budskabet sprang som en Bombe i Krigsministeriet; ingen havde anet, at noget sligt forestod. Ministeren blev fortørnet baade paa Grund af selve den tagne Beslutning, og fordi han hverken var bleven spurgt eller taget paa Raad med i en Sag af saa gennemgribende politisk og militær Betydning. Kl. 1 om Natten telegraferede han til General de Meza i Flensborg:

»Jeg anerkender ikke, at Armeens øverstkommanderende General har holdt sig Instruktionen efterrettelig og forbeholder mig altsaa Undersøgelser i saa Henseende. Det er min Mening, at Danevirke burde forsvares.«

Til Kongen og Minister Monrad, som opholdt sig i Sønderborg, sendte Krigsministeren en Genpart af dette Telegram. Kongen fandt det lidet formaalstjenligt, at Overgeneralen modtog en saadan Tilkendegivelse, medens han endnu maatte antages at være fuldt optaget af at lede det vanskelige Tilbagetog, og Monrad besluttede derfor straks at afgaa til Flensborg for at berolige.

Orlogsdamperen »Geiser«, Kaptajnløjtnant Jaeobsen, laa paa Sønderborg Red; Monrad lod sig sætte om Bord, og »Gejser« dampede til Flensborg. Da Skibet hen paa Formiddagen naaede Havnen, laa Bolværket fuldt af Transportfartøjer. Kaptajn-

løjtnant Jacobsen gik frem, saaledes at »Geiser«s Spryd ragede ind over Dækket af et af de ved Bolværket liggende Fartøjer; en Matros gik ud paa Sprydet og lod sig falde ned paa Fartøjets Dæk for at bringe en Trosse i Land. Da Monrad saa dette, vilde han i sin Iver gaa i Land ad samme Vej; »Geiser«s Chef maatte holde ham tilbage og forestille ham, at en Matros vel kunde vove sligt, men en Biskop vilde næppe komme godt derfra.

Monrad traf baade General de Meza og Oberst Kauffmann, og udtalte for dem, at han personlig misbilligede Depechen, som han troede var fremkaldt ved Misfornøjelsen over, at Krigsministeren saa sent var bleven underrettet om det forestaaende.

Monrad drog saa tilbage til Sønderborg og derfra snart videre over Korsør til København.

Tidligt om Morgenen den 6te Februar begyndte Efterretningen om Rømningen at spredes i Hovedstaden, og Kl. 12 Middag udsendte det officielle Organ »Berlingske Tidende« følgende Ekstrablad:

»Efter Overkommandoens Beslutning er Danevirkestillingen opgivet i Nat uden Kamp.

Vi formaa i dette Øjeblik ikke at give den ringeste Forklaring om denne overvældende Efterretning.«

»Kl. 11 Formiddag: Tilbagetoget sker i god Orden. 3die Division alt i Flensborg. Dybbølstillingen sikret.«

Der blev saaledes end ikke gjort det fjerneste Forsøg paa at forklare eller mildne det tunge Budskab; det ramte med hele sin sviende Smærte og fremkaldte en Bevægelse, som det i hvert Fald havde været klogt paa Forhaand at søge at dæmpe. De andre toneangivende københavnske Blade gav i deres Ekstranummer endda Meddelelsen en endnu skarpere Form. »Dagbladet« skrev saaledes: »Vi har en Efterretning at bringe, den sørgeligste og bitreste, som kunde komme. Det er ikke Budskabet om en haard Kamp, ikke om et Nederlag. Det er om et Tilbagetog uden Sværdslag.«

I Ekstrabladet for »Arbejderforeningen af 1860« blev sagt: »Det er sket, som ingen dansk Mand ventede. Det er sket, som enhver, i hvis Bryst der slaar et Hjærte for gamle Danmarks Ære, vilde have forkastet blot Tanken om. Vor tapre Hær har faaet Ordre til at forlade uden Kamp den Stilling, hvortil den satte sin Lid.«

Krigsministeriet var opfyldt af Mennesker, som søgte nærmere Oplysning, men maatte nøjes med den Besked, at man intet vidste ud over, hvad Telegrafen havde meldt. Paa Gader og Stræder stimlede Folk sammen for at drøfte Ulykkesbudskabet, og som sædvanlig ved slige Lejligheder manglede det ikke paa Raab om Forræderi; Raabet udslyngedes baade mod Kongen, Regeringen og Generalerne. Henad Aften tiltog Bevægelsen; Menneskesværmen drog gennem Byen under Raab om »Ned med Monrad« og lignende, og Politiet stod magtesløst lige overfor denne Bevægelse. Fodgarden maatte besætte Gaderne, der førte til Amalienborg, og Hestgarden ryddede St. Annæ Plads, hvor en stor Skare havde samlet sig om Øhlenschlægers Statue, som den Gang stod der, og fra hvis Fodstykke C. V. Rimestad talte til Mængden.

Politidirektør Crone bad Krigsministeren om at lade opslaa paa Gadehjørnerne, at det var Hensigten at hjemkalde de Meza, men Ministeren mente ikke at have

Fuldmagt dertil. Derimod blev der om Søndagen den 7de opslaaet følgende Henvendelse fra en Kreds af Landstingsmænd til Københavns Borgere:

»Medborgere i København!

Beklagelige Uordener er i Aftes begaaede paa eders Gader. Vi beder eder indstændigt om til det sidste at bevare den lovlige Orden og formaner alle til Rolighed. Vi beder derom i Fædrelandets hellige Navn. Dets Fare er stor; men den vil blive større, hvis I ikke efterkommer denne Opfordring.

Forlader eder paa, at den forsamlede danske Rigsdag har den fulde Følelse af Øjeblikkets Alvor og er rede til at anvende alle Midler til at værne om vor Frihed og Selvstændighed.

Saaledes vedtaget i et Møde af Landstingsmænd.«

Samtidig fremkom ved en Fejltagelse fra Krigsministeriets Side en Proklamation, som var bestemt for Hæren, og tilmed i en ændret Form. Monrad havde under Sejladsen til Sønderborg gjort Udkast til en Henvendelse til Hæren og vist dette Udkast til General de Meza, som ingen Indvendinger gjorde mod det. Det blev derefter telegraferet til Krigsministeren med Anmodning om, at han vilde sige sin Mening derom telegrafisk. Oberst Lundbye misforstod imidlertid dette; han troede, at Proklamationen var vedtaget og havde kongelig Stadfæstelse og lod den offentliggøre i »Berlingske Tidende« under Kongens Navn og paraferet af Monrad.

Christian Carl Lundby.

Proklamationen var som nævnt tænkt henvendt til Hæren, ikke til Folket, og den indeholdt i den Form, hvori Krigsministeren offentliggjorde den, Vendinger, som Kongen misbilligede, og som derfor blev strøgen i den endelige Redaktion. Der stod saaledes i Udkastet, »at Landet ligger aabent for Fjenden«, og dette forlangte Kongen taget bort, da det dog kun var en Del af Landet, som laa aabent, og vi desuden, som Hans Majestæt sagde til Monrad, havde Flankestillingerne, »hvorfra vi kunde trække Fjenden i Kjoleskøderne, muligvis saa stærkt, at han faldt omkuld derved.«

»Dagbladet« udtalte straks, at Krigen nu maatte betragtes som værende forbi; men det kom til at staa ene med denne pessimistiske Opfattelse, som dog ikke var uforklarlig, da den Landsdel, som var Krigens Aarsag, nu paa Dybbøl-Als nær, var i Fjendens Vold. »Fædrelandet« bragte om Mandagen den 8de Christian Richards stemningsfulde Digt:

Danevirke kun et Skræmsel,
Slænget hen til evig Glemsel!
Villig rømmet, store Gud!

Et Digt, som med sine bitre Udfald mod »Høvdinger fra Sliens Vig« og hele sin mørke Tone adskiller sig væsentligt fra den frejdige Tillidsfuldhed, hvormed Ploug efter Budskabet om Slesvig-Slaget og Hærens derpaa følgende Tilbagetog i 1848 havde tolket Folkets Følelser ved det mandige Omkvæd: »Slutter Kreds og staar fast, alle danske Mænd, Gud han raader, naar vi fange Sejr igen«. Heller ikke denne Gang kom dog den absolute Modløshed til Orde. Christian Richard ender med at sige: »Nej — den Krig er ikke endt, nu fra nu af den begynder!« Derved udtrykte han den Følelse, som blev den raadende i Folket, da det havde sundet sig lidt efter den store Skuffelse, og han profeterede sandere, end han vistnok selv den Gang tænkte.

Var end Pøbelsværmene paa Københavns Gader og de raa Demonstrationer mod Kongehuset samtidig med, at Kongen selv stod i Dybbølskanserne og opmuntrede sine Soldater, et slet Udtryk for den Sorg, der greb Folket ved det sørgelige Budskab, saa mangler det dog heller ej paa Vidnesbyrd om, hvor smerteligt de bedste Mænd i Landet følte sig ramt derved. Professor i Filosofi ved Københavns Universitet Hans Brøchner skrev under det første friske Indtryk til sin Ven Professor Molbech i Kiel: »Længe før du faar dette Brev, vil vore Fjenders Jubel have bragt dig den Efterretning, der som et Dødssaar har ramt hvert dansk Hjærte og fyldt vort Sind med en Sorg og Harme, som intet andet kunde fremkalde. Igaar Formiddag fik jeg paa Universitetet Underretning om, hvad der var sket, og fik den i en saadan Form, at jeg ikke kunde tvivle om dens Sandhed. Snart efter kom den officielle Bekræftelse, vi vidste saa alle, at vor kække, danske Hær, der var saa fuld af Kamplyst, saa brændende af Higen efter at kæmpe for Fædrelandet, havde faaet Ordre til at vige tilbage fra den stærke Vold, der i vort Folks Bevidsthed var det hellige Symbol paa vor Frihed og Selvstændighed. — — Det er umuligt i et Øjeblik at finde Ligevægt under saadanne Indtryk, alt, hvad man kan sige sig selv til Trøst, alt, hvad man kan udtænke som en rimelig Forklaring, bliver til intet ligeoverfor den overvældende, nedkuende Stemning.«

Saaledes tænkte og følte den Gang de bedste i vort Folk. Danevirkes Rømning blev en Sorg, de aldrig glemte, selv om Tiden satte Ar paa Saaret, og det danske Folks Selvtillid fik her et Knæk, som sent forvandtes.

Men vi vil atter vende os til de Mænd, paa hvem Ansvaret hvilede, og i hvis Hænder Fremtiden var lagt.

Krigsministeren var vred og ikke uden Grund. Selv om Overkommandoen af Frygt for, at Telegrafhemmeligheden ikke var sikker, havde ventet med at telegrafere sin vigtige Beslutning, til den var bragt til Udførelse, saa kunde den dog have forberedt Regeringen paa, at Forsvaret kun vilde vare i faa Dage; men hverken under Stabschefens Samtale med Regeringens Chef kun godt 12 Timer før Beslutuingen blev tagen eller i Indberetningerne til Krigsministeriet var noget sligt nævnt, og Oberst Lundbye maatte med Rette finde det en noget ejendommelig Situation for en Minister ikke at vide mere Besked om, hvad der tildrog sig ved Hæren, end enhver kunde læse sig til paa Plakater paa Gadehjørnerne.

I sin første Forbitrelse tænkte Ministeren paa at indgive sin Begæring om

Afsked. Da Ministeriets Chef var i Slesvig og havde staaet i personlig Berøring med Overkommandoen Timer før Beslutningen var fattet, laa det nær at antage, at han havde kendt og billiget denne, uden at meddele sin Kollega noget derom. Den offentlige Mening i København delte denne Opfattelse, og Monrad var meget upopulær; fra Skarerne i Gaderne hørtes Raabet »Ned med Monrad«.

Saaledes var Stemningen, da Monrad selv kom til Hovedstaden Søndag Formiddag den 7de med Ekstratog fra Korsør. Der blev straks sammenkaldt et Ministerraad. I dette udtalte Krigsministeren sin Vrede over den Tilsidesættelse, som var vist ham ved først saa sent at underrette ham om Rømningen, og han lagde ikke Skjul paa, at han delte den almindelige Opfattelse, at det var Kongen og Monrad, som stod bag dette og dækkede Overkommandoens Ansvar. Monrad søgte først at forsvare Overkommandoen; han fremhævede de Grunde, som talte for den tagne Beslutning og sagde, at han selv billigede denne. Krigsministeren følte sig imidlertid saa langt fra beroliget herved, at han erklærede, han vilde indgive sin Afskedsbegæring. Han havde haft til Hensigt at hjemkalde Overgeneralen og Stabschefen for at afkræve dem en Forklaring; men efter de Oplysninger, Monrad var fremkommen med, maatte det antages, at dette vilde være kompromitterende for Kongen, og Krigsministeren foretrak derfor selv at vige.

Var dette sket, og var Overkommandoen forbleven paa sin Plads, vilde Folkestemningen have vendt sig mod Kongen og Monrad, og paalagt dem Hovedansvaret for Rømningen; dette kunde eller vilde Monrad ikke lægge Ryg til. Han slog derfor til Forbavselse for Statsraadets øvrige Medlemmer om og erklærede, at han intet havde imod Overgeneralens og Stabschefens Tilbagekaldelse, deres Forklaringer vilde ikke i mindste Maade være kompromitterende for nogen. Krigsministeren var tilfreds med disse Udtalelser og telegraferede straks efter til Sønderborg for at kalde General de Meza og Oberst Kauffmann til København.

Da Ministerraadet var endt, havde Ministrene en Sammenkomst med forskellige af Garnisonens højstkommanderende Officerer, Politimesteren, nogle Redaktører og Repræsentanter for Styrelsen af Studenter- og Arbejderforeningen. Man drøftede, hvad der kunde gøres for at berolige Stemningen og talte endog om at erklære Byen i Belejringstilstand; men dette blev atter opgivet, blandt andet forbi man manglede Magtmidler dertil.

Klokken 4 om Eftermiddagen samledes Folketinget til et ekstraordinært Møde; alle Tilhørerpladser var overfyldt. Monrad udtalte her: »Jeg ser mig ikke i Stand til at give Dem en Forklaring af, hvad der har bevæget Krigsraadet til med alle Stemmer mod én at beslutte Rømningen af Danevirkestillingen. Det er mig uforklarligt, og jeg ser mig ikke i Stand til at meddele nogen Oplysning derom.« Hverken Hans Majestæt Kongen eller han, udtalte han videre, havde vidst noget om Rømningen, inden den var iværksat, og de, der bar Ansvaret, General de Mera og Oberst Kauffmann, var bleven kaldt til København for at afgive Forklaring.

En halv Timestid senere afgav Konsejlspræsidenten den samme Erklæring i Landstinget; men det lykkedes ham ikke derved at berolige den oprørte Stemning. Foran hans

Bolig paa Christianshavn samlede der sig støjende Hobe, som raabte Smædeord op til ham; han opfangede endog saa kraftige Udtryk som »til Helvede med din sorte Sjæl«.

Monrad tog sig dog dette kun lidet nær. Han vedblev at arbejde paa at hæve den sunkne Stemning. Da Rigsdagen om Tirsdagen den 9de forhandlede om en Hilsen til Hæren, udtalte han: »Jeg kan ikke andet end bifalde den Aand, hvori Adressen er affattet. Den stemmer saa fuldstændig overens med Regeringens Politik. Opgivelsen af Danevirkestillingen staar ikke som Betegnelse for en tilbagevigende Politik, vi betragter den som Begyndelsen til at anvende al vor Kraft paa at hævde vore Rettigheder. Naar Gud rækker Menneskene Sorgens Bæger, virker det berusende, fortumlende og forvirrende paa svage Hoveder; men Mænd tømmer Drikken i lange Drag, den virker paa dem som ædel Vin til at styrke deres Villie og Handlekraft.«

Den 10de om Aftenen kom Hans Majestæt Kongen til København. I et snart efter afholdt Statsraad blev det besluttet, at Krigen skulde fortsættes af al Kraft. Blokaden skulde gennemføres i størst mulig Udstrækning, og Flankestillingerne hævdes til det yderste.

Disse Udtalelser virkede efterhaanden beroligende paa den offentlige Mening, selv »Dagbladet«, som straks havde betegnet Tilbagetoget som en »uoprettelig politisk Feil«, var allerede den 13de kommen saa vidt, at det drøftede Spørgsmaalet: »Er Tilbagetoget fra Danevirke en sørgelig og skæbnesvanger Begivenhed eller er det en Triumf for vore Vaaben, et Vidunder af taktisk Dygtighed, en Bedrift, for hvilken vi skal gaa til Kapitolium og takke Guderne«. »Fædrelandet« var mindre modløst, men mere galdefyldt; uden nærmere Udvikling anslog det Hæren ved Danevirke til 50,000 Mand, og fandt det vanærende for Folket og Landet at rømme Stillingen frivilligt med en saadan Styrke. Mærkeligt nok var det særlig Generalerne Steinmann og Hegermann-Lindencrone, over hvilke Carl Ploug udgød sin Vredes Straaler. Steinmann, som længst af alle havde modsat sig Tilbagetoget, og Hegermann-Lindencrone, som havde talt for Udfaldet inden Afmarchen.

Budskabet om Kampen ved Sankelmark bidrog ikke lidet til at forsone Stemningen i Hovedstaden; det smigrede Københavnerne, at deres eget Regiment, første, var bleven sat paa den yderste Post og havde brudt Brodden af Fjendens Forfølgning. Beretningen om Kampen gik i ikke saa lidt forbedret Skikkelse fra Mund til Mund, og det vrimlede frem med Smaahistorier om det forsorne Mod, hvormed Københavnerne var gaaet mod Østerrigerne under Afsyngelsen af den populære Slagvise: »Paa'en, paa'en, paa'en igen, lille Ferdinand Ludvigsen«.

Da »Fædrelandet« den 15de Februar bragte Sangen til 1ste Regiment »Tak for din Daad, du vidste Udvej og du vidste Raad«, kom den hurtigt paa alles Læber. Den lød fra Scenen og fra Gadedrengene, og blev længe Københavnernes Yndlingssang.

Sindene blev snart fuldt optagen af de næsten daglige Kampe i Sundeved og Beretningerne om Fjendens Færd i Nørrejylland; Sorgen over Danevirke blev derved skudt mer i Baggrunden; men glemt blev den aldrig.

14de Kapitel.

Forfølgningen opgives. – Slesvigholstenske Demonstrationer. – Danskvenlig Stemning i Sverige-Norge og England.

Klokken var bleven henad 10 den 6te Februar, da gamle Wrangel og Kronprinsen af Preussen holdt deres Indtog i Slesvig By. Borgerne jublede dem i Møde, og næsten hvert eneste Hus havde faaet Tid til at smykke sig med tyske eller slesvigholstenske Flag. De høje preussiske Herrer red dog rask gennem Byen og frem ad Landevejen mod Flensborg til Bomhuset ved Stenderup. Herfra blev der givet den Befaling til Baron Gablenz om at sende sit Rytteri frem til videre Forfølgning, der, som vi har set, gav ham Anledning til at angribe vor Arrieregarde ved Sankelmark. Prins Friedrich Karl fik Ordre til at gaa mod Flensborg den næste Dag ved Daggry.

Feltmarschallen og Staben red saa til Siversted og tog Kvarter der for Natten.

Der kom imidlertid snart Efterretninger, som nedslog Forventningerne om endnu at kunne naa de Danske. Kl. 9 om Aftenen bragte den østerrigske Oberstløjtnant v. Schönfeld Melding om Kampen ved Sankelmark, i Meldingen fremhævedes de store Tab, Avantgarden havde lidt, og Mandskabets Udmattelse. Brigaderne Nostitz og Gondrecourt maatte nødvendigvis have Ro den næste Dag og de to andre østerrigske Brigader var for langt tilbage til, at der kunde regnes med dem. Kl. $10^1/_4$ kom den Officer, som havde været sendt til Prins Friedrich Karl, tilbage med den Besked, at Prinsens Korps uden Modstand var kommen over Slien; men paa Grund af Troppernes Træthed var Avantgarden kun naaet til Sterup, og om Gardekorpset vidstes det, at det var kommen sent frem, og at dets Avantgarde ved Mørkets Frembrud stod $1^3/_4$ Mil fra Flensborg, medens Hovedstyrken endnu var et Par Mil længere tilbage.

Om Aftenen Kl. 10 blev Ordrerne udsendt for den følgende Dag. Bedst havde det passet at lade Østerrigerne, som stod nærmest, følge de Danske i Hælene saa tæt som mulig; men Baron Gablenz havde meldt, at hans Folk var for trætte dertil, og Wrangel havde desuden ikke noget imod, at det endelig en Gang blev Preussernes Tur til at være forrest. Østerrigerne kunde jo allerede rose sig af to heldige Fægtninger, medens Preusserne kun havde det mislykkede Angreb paa Mysunde at tale om.

Derfor skulde den preussiske Garde, den mindst anstrengte Afdeling, overtage den videre Forfølgning, sende sin Avantgarde gennem Flensborg til Stillingen ved Bov og lægge sig med sin Hovedstyrke i selve Byen og Landsbyerne Vest derfor. Østerrigerne skulde blive omtrent hvor de var. Prins Friedrich Karl skulde besætte Holdnæs og snarest mulig faa Strandbatterier indrettet der; forøvrigt skulde hans Korps gaa i Kantonnement Nord og Øst for Vejen fra Flensborg over Husby til Satrup. Prinsen skulde selv tage sit Hovedkvarter paa Lyksborg Slot; Feltmarschallen vilde med hele Overkommandoen drage til Flensborg.

Enhver Tanke om yderligere at forulempe de Danske under Tilbagetoget var saaledes fuldstændig opgivet allerede den 6te Februar om Aftenen; dog blev det ikke Garderne, men Prins Friedrich Karls Ryttere, som først naaede Flensborg.

Den 7de Februar om Morgenen mellem Kl. 7 og 8 travede 2 Eskadroner Husarer og 1 Ekadron Ulaner, alt under Ritmester v. Weise, ind i Byen, samtidig med, at Premierløjtnant N. P. Jensen drog bort med sit Komp. af 8de Regiment. Tæt Nord for Byen fik Preusserne Øje paa det danske Fodfolk, og da de ikke vilde i Kast med det i den skovrige Egn, nøjedes de med at besætte Flensborgs nordlige Udkant.

Hen paa Formiddagen naaede Gardekorpsets Avantgarde Flensborg og marcherede gennem Byen; Modtagelsen skuffede Preusserne. Vel vajede der Flag fra mange Huse, særlig i den sydlige Del, og her lød ogsaa Leveraab og Hurraer; men andre Steder vidnede Borgernes Tavshed og de lukkede Døre og Vinduer om, at »Befrierne« hverken var ventet eller velkommen. Da et Regiment marcherede gennem den nordre Bydel, hvor ikke et Flag var at se i Gaden, sprang en Underofficer ind paa Fortovet og spurgte en der staaende Mand: »Hvorfor er der ingen Flag hejst her?« — »Fordi her bor Danske,« lød Svaret. — »Oh! I faar det aldrig igen; vi Brandenborgere, vi er af de ægte!« raabte Underofficeren og sprang atter ind paa sin Plads. Han udtalte derved en Tanke, som hans højeste foresatte endnu kun hviskede om i Lønkammeret.

Feltmarschallen med Følge var alt Kl. $11^1/_2$ kommen til Byen. Slesvigholstenerne saa deri Signalet til at kaste Masken; Boghandler Th. Herzbruck proklamerede Hertugen af Augustenborg som Landsfyrste og var just ved at udvikle al den Velsignelse, som vilde følge dermed, da en af Wrangels Adjutanter traadte hen til ham og meddelte ham, at Feltmarschallen frabad sig slige Demonstrationer, som greb forstyrrende ind i hans Planer. Gamle Wrangel havde aldrig kunnet lide Slesvigholstenerne; alt hvad der smagte af Oprør var hans stramme Soldaternatur imod. I 1848 havde han givet Insurgenterne aldeles utvetydige Beviser paa sin Foragt, og han havde ikke skiftet Følelser med Aarene. Da Politimesteren i Flensborg, Hammerich,

talte med ham om mulige Udskejelser fra Slesvigholstenernes Side, sagde han: »Smid kun de Karle herind til mig i mit Hovedkvarter, saa skal jeg nok blive færdig med dem.« Han indbød ogsaa Hr. Hammerich til Middag for at vise sin Agtelse for den lovlige Øvrighed.

Mærkeligt nok rejser de samme Slesvigholsteneres Børn nu Wrangel et Mindesmærke i Flensborg; kunde den gamle Soldat tale, vilde han bestemt frabede sig en saadan Æresbevisning fra en Kreds, som hverken havde hans Agtelse eller Sympati.

Østerrigerne blev den 7de i deres Kvarterer. Prins Friedrich Karl havde givet sine Afdelinger Befaling til at afmarchere Kl. 4 om Morgenen, men takket være Overkommandoens Bestemmelser blev det udsat til Kl. 7, saaledes at kun Avantgardens Rytteri maatte afsted i Mulm og Mørke, til Gengæld naaede den saa ogsaa at rykke ind i Flensborg som den første Afdeling af den allierede Hær. Gerne havde Prinsen ført hele sit Korps derhen, men hans Folk var for trætte. General Goeben traf sit 15de Regiment »rystende af Kulde og Fugtighed« og maatte igen høre mange Klager fra Folkene, og det vakte derfor almindelig Glæde, da der tidlig paa Formiddagen kom Meddelelse om, at Forfølgningen var opgivet som haabløs, og at Tropperne kunde gaa i Kvarter.

Den 8de Februar var Hviledag for hele den allierede Hær. Kun fra Flensborg blev der sendt Patrouiller frem mod Graasten og Aabenraa for at søge Underretning om, hvilke danske Afdelinger, der var bøjet af mod Als, og hvilke, der var draget videre Nord paa. Det mærkedes imidlertid, at Preusserne nu var kommen mellem danske Folk; Beboernes Udsagn var sparsomme og modsigende, og den tyske Overkommando kom efter dem til det Resultat, at to af vore Divisioner var gaaet til Als, medens den tredie med Hovedmassen af Rytteriet var gaaet Nord paa, og det var fejlt, Rytteriet havde kun et Fodregiment med sig; hele den øvrige danske Hær var gaaet til Als.

Vi fik saaledes fuldstændig Ro den 8de Februar, og godt var det; vore Forposter i Sundeved var næppe endnu udhvilet til at kunne tage en ny Tørn.

Men medens Vaabnene hvilede, fordi begge de stridende Parter var for udmattet til at kunne kæmpe, færdedes nede ved Danevirke en af den tyske Overkommando nedsat Kommission, som skulde tælle op, hvad de Danske havde efterladt i Stillingen. Der var 104 Kanoner ved selve Danevirke og 50 i de øvrige Værker foruden en Mængde Ammunition og Køretøjer af enhver Slags. Kanonerne, lige fra de svære 84 Pds. til de smaa 6 Pds., var alle gjort ubrugelige; det var desuden glat Jærnskyts, som kun havde Værdi som gammelt Jærn. Et kunde det dog endnu bruges til; det var til at stadse med ved Festtog i Berlin og Wien, og dertil blev det da ogsaa brugt.

Snart efter blev Dødsdommen udtalt over Danevirkestillingen. General Moltke var selv rejst til Krigsskuepladsen, og paa en Forespørgsel fra Krigsministeriet svarede han, »at den øjeblikkelige Sløjfning af Danevirke ogsaa forekom ham at være tvingende nødvendig. En Stilling, som havde Slesvig By foran sin Front, vilde ikke kunde gøre Fyldest.« Moltke tænkte saaledes Muligheden af at dreje Stillingen

om med Front mod Nord; men selv saaledes havde den dog beholdt en Del af sin politiske og folkelige Betydning og staaet som en Skillemur mellem de to Hertugdømmer, og derfor var den en Vederstyggelighed for enhver Slesvigholstener og maatte falde. Skanser og Skyttegrave, alt hvad de Danske havde rejst før Krigen, blev jævnet, saa snart Frosten kom af Jorden. Snart stod kun de gamle Voldlevninger fra Valdemarerne og tidligere Tider tilbage, Fortidslevninger, som havde trodsel Aarhundreder, medens Nutidsværket ikke stod et Aarti

»Den gennem mange Aar, med Opbud af alle Kræfter, af Kløgt og Penge rejste Befæstning er forladt,« skrev General Goeben til sin Hustru. Det var Tyskernes Ligtale over det moderne Danevirke; som de fleste andre Ligtaler sagde den for meget om den afdøde. Danskerne havde i hvert Fald sparet svært paa deres Penge ved Bygningen af Danevirke, hvad de saa havde gjort med deres Kløgt.

Justitsraad Blauenfeld i Arrest.

De Danskes Tilbagetog fyldte Slesvigholstenerne med Glæde. Budskabet naaede til Kiel Lørdag Formiddag, og straks blev der hejst Flag paa alle Huse; om Stillingen var erobret eller de Danske var vegen frivillig, vidste endnu ingen. Rygterne svirrede gennem Luften; det sagdes, at den danske Hær var afskaaren, adsplittet og tilintetgjort, og det haabede man og glædede sig over hele Søndagen, men om Mandageu bragte »Hamburger Nachrichten« et Telegram fra London med Efterretning om, at den danske Hær havde naaet Als med forholdsvis smaa Tab.

I Købstæderne i det sydlige Slesvig, Ekernførde, Slesvig, Tønningen, Garding og Husum afsatte Befolkningen straks de danske Embedsmænd og tvang dem til at rejse. Ofte led de Overlast, inden de slap bort, og de tyske Militærmyndigheder ydede dem kun ringe Beskyttelse.

Borgmester Leisner fra Ekernførde blev forhaanet, udskældt og spyttet paa under Rejsen gennem Holsten, for at bjærge Livet maatte han nær Pinneberg springe ud af Kupeen og snige sig tilbage til Pinneberg, hvor han meldte sig til Landdrosten, som med sin egen Vogn kørte ham til Hamborg. Herfra slap han til Warnemünde og om Bord i »Slesvig«, som ventede paa den danske Gesandt i Berlin.

Værre gik det Herredsfoged Blauenfeld i Flekkeby mellem Slesvig og Ekernførde. For ret at faa Ram til ham, blev han angivet som Spion paa Foranledning af en Hamborgerkorrespondent; han blev fænglet, spyttet paa og mishandlet; med overhængende Livsfare slap han gennem Holsten ned til Lybæk og derfra med en svensk Damper til København.

Kun i Flensborg vilde Tingene ikke rigtig gaa, som Slesvigholstenerne vilde, og Flenborgerne maatte høre, at det var fordi de ikke havde taget tilstrækkelig rask og energisk fat. Doktor Lorentzen og Lærer Hansen gik som Deputation til Wrangel, og deres Samtale med ham betegnedes, »trods nogle ikke meget venlige Udtalelser, som dog langt fra nedslaaende«, en ikke synderlig opmuntrende Udtalelse paa en Tid, da man ellers mest bevægede sig i Superlativer.

Slesvigholstenernes Mod og dermed deres Krav voksede nemlig hurtigt med Begivenhederne. Opfyldelsen af Aftalerne fra 1851 og 1852, saaledes som Tyskerne forstod dem, tænkte ingen mer paa; Helstaten med Slesvigholsten i Personalunion var en forældet Tanke; den haabede man saa meget snarere at kunne slippe, fordi den ogsaa var meget upopulær i Danmark. »Danskerne vilde hellere gaa ind paa alt andet, selv paa (hvad der fra tysk Side bestemt maatte afslaas) en Deling af Slesvig«, blev der sagt.

Imidlertid var der ingen, som ret vidste, hvad de to Stormagter egentlig førte i deres Skjold, og Ulykken var, at det var dem og ikke det tyske Forbund, som nu var Situationens Herre. En preussisk Annektion drømte vel endnu ingen om, men Helstaten med Personalunionen stod som en truende Mulighed, og det gjaldt derfor om at faa skabt en Kendsgerning, som gjorde det klart for alle, at det var Folkets bestemte Villie at faa Hertug Friedrich af Augustenborg til Hersker.

I Holsten var Sagen klar nok, der var Hertugen bleven hyldet overalt, saa snart Forbundstropperne rykkede ind; det skulde nu konstateres, at Slesvig nærede de samme Ønsker. Der indtraf stadig Deputationer, som forsikrede herom; men det vakte ikke ret Opmærksomhed, og man besluttede derfor at sætte en stor Demonstration i Scene. Der skulde vælges en Afsending for hver 400 Mennesker i Hertugdømmet, og denne store Skare skulde drage til Kiel og tolke Hertugen Befolkningens Ønsker. Valgene blev ogsaa foretaget i Sydslesvig; men i Nordslesvig faldt de meget sparsomt, »fordi Husbonderne dér kun daarlig kunde være borte fra Hjemmene medens der var Indkvartering«. Den 1500 Mand stærke Folkeskare, som med Faner og Musik rykkede frem for at hylde Hertugen, viste sig ogsaa, naar den blev opløst i sine Bestanddele, at være dannet af 101 Borgere fra Slesvig By, 6 til 700 Bønder fra Angelen, mange Repræsentanter fra Danish Wohld (hvor de preussiske Officerer havde hindret Valg) og Svansen, fra Krophede og Hütten, 65 Flensborgere, 20 fra Nørre Haksted i Tønder Amt, Kjær Herred, 14 fra Husum, omtrent 50 fra det øvrige Tønder Amt og 15 fra Haderslev.

Nordslesvig var saaledes meget smaat repræsenteret og Vestslesvig egentlig ogsaa; det var Slesvig By, Angelen og Egnen Syd for Slien, som reddede Skinnet. Det var derfor en noget mislig Omgang med Sandheden, naar Ordføreren udtalte sin Hen-

vendelse til Hertugen: »Vi takker Gud for denne Befrielse og kommer nu uden Tøven fra hele Slesvig, fra Ejderen til Kongeaaen, valgte Repræsentanter for den samlede Befolkning for at hylde Deres Højhed og vidne for Gud og Mennesker, at vi ikke vil tilhøre nogen anden, at Hertugdømmet Slesvig er og bliver tysk og uadskillelig forbundet med Holsten til Enhedsstaten Slesvigholsten ved Statsgrundloven af 1848.«

Hertugen takkede dybt rørt for dette Bevis paa Tilslutning fra »hele Slesvig«. Helt nægtes, at der ogsaa boede Danske i Hertugdømmet, kunde det jo ikke; men dansksindet var kun »en Del af Øen Als, nogle Landsbyer i Sundeved og nogle Sogne i Tørninglen, nær den jydske Grænse, og selv her var det et Spørgsmaal, om ikke en almindelig Afstemning, upaavirket af Frygt for at vende tilbage under de gamle Tilstande, vilde give en antidansk Majoritet«.

Hvor lidt kendte disse Mennesker det Land, de boede i, og det Folk, de færdedes imellem, og hvilke Skuffelser skulde Fremtiden berede dem. Da Hertugdømmet Slesvigs samlede Befolkning tre Aar senere blev kaldet til Valg, gav den 25,598 danske Stemmer mod 24,664 tyske, trods alt Valgtryk fra det sejrende Preussen, som havde kastet Østerrig til Jorden og uomtvistelig stod som den ledende Stat i Tyskland.

I Sverige og Norge blev Budskabet om Rømningen modtaget med levende Bevægelse; i Stockholm kom det til Gadedemonstrationer, og Militæret maatte udkommanderes for at holde Orden, ligesom det skete i København.

Nogen Forandring i de forenede Rigers Politik fremkom imidlertid ikke, men efterhaanden som det blev definitivt opgivet at yde Danmark militær Hjælp, blev der i større Udstrækning givet Orlov til Officerer, og navnlig fra Sverige kom efterhaanden et ret anseligt Tal, af hvilke adskillige med deres Blod beseglede deres Kærlighed til det fælles nordiske Fædreland. I Norge fastholdt man længere Tanken om at sende et Korps til Hjælp for Danmark, og var der derfor mindre Tilbøjelighed til at give Officererne Orlov. Stortinget var indkaldt til ekstraordinært Møde midt i Marts, og der skulde tages Beslutning om, hvorvidt der skulde ydes Danmark Hjælp eller ej. Kong Karl vilde i den Anledning selv komme til Christiania med sine svenske Ministre.

Forøvrigt troede man mange Steder, at Danevirkestillingens Rømning var ensbetydende med Krigens Slutning. »Pantet«, som Preussen og Østerrig krævede, var jo nu i deres Hænder, naar undtages Als og dets Brohoved i Sundeved. »Times« glædede sig over, at Krigen nu var endt, fordi dets Sympathi var fuldstændig paa dansk Side. »Der er gjort nok, maaske for meget, for Æren, og Danmark trækker sig tilbage fra Kampen overmandet, men hverken modløst eller vanæret«, skrev det store engelske Blad. Lord Russel udtalte i Underhuset, at den engelske Regering vel ikke havde forlangt udtrykkelig Garanti for, at Slesvig vilde blive rømmet af tyske Tropper, naar Novemberforfatningen blev tagen tilbage; men den gik ud derfra som fra noget givet.

15de Kapitel.

Dybbølstillingen.

Da vor Hær slæbte sig gennem Sundeved, kunde de trætte Øjne knap skelne Skanserne, som skulde skærme det saa længselsfuldt ventede Fristed paa Als, saa hvid og tæt laa Sneen over hele Egnen.

Dybbøl Banker havde en god, kendt Klang i danske Øren, til dem knyttede sig Minderne om de smukke Kampe i Sommeren 1848, til Træfningerne ved Avnbøl og Ullerup og Erobringen af de to saksiske Kanoner i det følgende Krigsaar. Sammen med Fredericia Fæstning dannede Dybbølskanserne vore Flankestillinger, dem vi skulde stole paa, naar Danevirke var forladt, og det dermed var opgivet at spærre Fjenden Vejen ind i Landet.

Flankestillingernes krigerske Betydning skulde, som det fremgaar af Navnet, ligge deri, at de laa ud til Siden af den Vej, Fjenden maatte følge, naar han Syd fra drog op gennem Halvøen; han maatte altsaa vende Flanken til dem, og vi kunde, naar vi fandt Tiden belejlig, bryde frem i Siden paa ham, vel at mærke, hvis vi havde noget at bryde frem med; men det havde vi jo ikke. De Tropper, som man ikke mente havde tilstrækkelig Uddannelse til at kunne kæmpe i aaben Mark foran Danevirke, kunde selvfølgelig heller ikke bryde frem fra Als eller Fredericia.

De overordnede Officerers Syn paa Forholdene var ikke bleven lysere i den forløbne Tid. »En gammel Feltpræst« fortæller i sine Livs- og Krigserindringer saaledes om sine Samtaler med nogle af Hærens Generaler ved sin Ankomst til Als sidst i Februar. Den første General, han kom til, bruste ud med de Ord: »Der er

intet Haab, alt er snart forbi; vi mangler Officerer, og der er ingen Disciplin; det er jo ingen Armé, det er jo kun en Bande af forskellige Dele«. Fra ham gik Feltpræsten til General du Plat og rettede i Samtalens Løb det Spørgsmaal til ham, om det var muligt at gøre et Udfald; hertil svarede Generalen: »Kære Præst! Udfald! Udfald med uøvede Folk; det er jo en Umulighed, et Udfald er jo det samme som Død eller Fangenskab. Vore Folk er jo ikke øvede; De vil forstaa det, dersom De blot en eneste Gang saa Forskellen mellem Preussernes og vor Avanceren; de er øvet i at dække sig bag den allermindste Dækning, det har vi intet Begreb om. Nu! Afgørelsen kan maaske endnu lade vente lidt paa sig; men der er ingen Tvivl om, hvorledes den bliver.« Han fortsatte, fortæller den gamle Feltpræst, en Stund paa denne Maade, og da jeg rakte ham Haanden til Afsked med de Ord: »Ja, ja! Et ved jeg, det er, at Vorherre kan hjælpe, hvor intet Menneske formaar det«, svarede han med et Skuldertræk: »Ja, ganske vist; vi kan give vort Liv, og dertil er jeg rede.« Han holdt Ord.

Det var Kaptajn Rosens Udsagn: »Fjenden har Soldater, vi har Bønderkarle« om igen; men naar vi ikke formaaede at bryde frem i Fjendens Flanke, var Flankestillinger ikke til megen Nytte; tilmed naar de som Dybbølskanserne og Fredericia laa fjernet en Dagsmarch fra den Vej, de skulde true.

I 1849 var Forholdene saa noget nær de samme. En overmægtig tysk Hær, som vi ikke kunde møde i aaben Mark, stod i Slesvig, vi stod paa Dybbøl og havde i den smukke Kamp ved Ullerup vist, at vore Folk var Fjendens Lige i aaben Mark. Ikke desto mindre blev det besluttet helt at rømme Slesvigs Fastland og opgive Forsvaret af den begyndende Befæstning paa Dybbøl Bjærg. Det blev den Gang gjort gældende om Dybbølskanserne, at »ved deres mangelfulde Befæstning bandt de derimod største Delen af vor Hær, og blev de angreben for Alvor, saa vilde i den daglige Kamp mod Overmagten ikkun tabes Kræfter og udgydes Blod, uden at noget derved blev opnaaet«.

Den samme Betragtning kunde med fuldt saa megen Ret være gjort gældende i 1864. Det havde været forstandigere at lægge Vandet mellem os og Fjenden for at faa Tid og Ro til at ordne og uddanne vor Hær, saaledes, at den væsentligste Grund til at rømme Danevirkestillingen, at Foraaret skulde finde os i Besiddelse af en slagfærdig Hær, var sket Fyldest. Den engelske Regering stillede ogsaa den Fordring til os, at vi skulde rømme Als og Dybbøl for at gøre den politiske Stilling fuldstændig klar; men selv om den danske Regering havde villet gaa ind herpaa, havde bøjet sig for de baade politiske og militære Grunde, som talte for helt at opgive Forsvaret af Slesvig, efter at Danevirke var forladt, saa formaaede hverken den eller nogen anden Regering at gøre dette. Det danske Folk krævede bestemt en Kamp for Sønderjylland, krævede den om muligt med endnu større Bestemthed efter den store Skuffelse ved Danevirke, og Dybbøl og Als maatte forsvares, hvad det end kostede.

Derved blev Dybbøl ligesom Danevirke ikke blot en militær, men tillige og fortrinsvis en politisk Stilling. Militært set burde dens Forsvar være opgivet senest, da de preussiske Belejringsbatterier var færdig og armeret; men hele den danske

Folkevilje rejste sig mod at slippe det sidste Stykke af Sønderjylland saa let; derfor maatte der kæmpes, og vandtes der ikke andet ved det meget Blod, som kom til at væde Dybbøl Banker, et blev dog vundet; de danske Sønderjyder fik et klart Bevis for, at det ikke var ved et Skinforsvar af en Skærmbrætstilling, at Danskerne vilde vise, hvad de vilde ofre for at bevare det gamle Grænseland. Længe efter at Dybbølskanserne var sønderskudt og stormet, var Mindet om det haardnakkede Forsvar en fast Støtte for Danskheden i Sønderjylland, og endnu den Dag i Dag er det ikke glemt, hvad der blev ofret, for at hævde den sidste Stump sønderjydsk Jord.

Paa Post i Dybbølskanserne.

Det danske Folk fordrede altsaa et Forsvar af Dybbøl; men tilbørlig forud forberedt var Forsvaret ikke.

Fra Als Sund hæver Terrainet sig jævnt og med svage Bugtninger mod Vest, indtil det i en Afstand af ca. 2000 Alen fra Sundet naar en Højde af 150—200 Fod; videre mod Vest sænker Jordsmonnet sig igen, og her findes flere smalle tildels dybe Slugter. Paa denne Banke var det, der var bleven foreslaaet at lægge tre stærke Forter; men det var bleven forkastet som for dyrt; lidt over 200,000 Kroner var alt, hvad der kunde ofres paa Befæstningen. I en Kreds fra Vemmingbund til Als Sund blev der saa lagt 7 lukkede Skanser og 3 aabne Batterier, bestemt til at dække 84 Kanoner, af hvilke de 56 skød frem over Marken, medens de 28 dels flankerede Naboskanserne, dels bestrøg Egnen bag Forsvarslinien. I hver af de lukkede Skanser var der et Blokhus af svært Tømmer, bestemt til at yde Dækning mod let Feltskyts; men til langt mere Skade end Gavn, saa snart de blev beskudt med svære Belejringskanoner.

Egnen Syd for Flensborg Landevej var den vanskeligste at forsvare, da der 500 Alen foran Stillingen laa en Slugt, som ikke kunde beskydes, og fjendtlige Kanoner fra Broagerland kunde række alle de her liggende Værker. Her laa lavt, nogle og

tyve Fod over Vandspejlet i Vemmingbund og kun godt Hundrede Alen fra Bredden Skanse I. 500 Alen nordligere og langt højere, ca. 120 Fod over Vandet fulgte den senere saa berømte Skanse II. For at give en Forestilling om, hvorledes det Indre af en Skanse paa Dybbøl saa ud, før Kampen begyndte, fremstilles her en Tegning af denne Skanse. I Midten ses det store Blokhus, ca. 30 Alen langt og 10 Alen dybt, bygget af 16″ tykke Bjælker, det skulde tjene til Ophold og Dækning for Besætningen; de tre Traverser, det vil sige Tværvolde vinkelret paa Brystværnet, var bestemt til at hindre Fjenden i at skyde paa langs op bag Brystværnslinien og til at begrænse Virkningen af de springende Granater. Magasinerne til Krudt og Granater havde 3 Fod tykke Betonmure, dækket med Jord. Naar vi begynder fra venstre Side, ser vi først en 12 Pd.s Kuglekanon, som skød bagud, dernæst 4 andre Kanoner af samme Slags, som bestrøg Marken ned mod Skanse I og ogsaa kunde rettes mod Broagerland. De tre 84 Pd.s Kanoner og den 12 Pd.s paa højre Flanke var rettet ud over Egnen foran Værket; Kanonen i det forreste venstre Hjørne kunde ogsaa bære mod Broagerland.

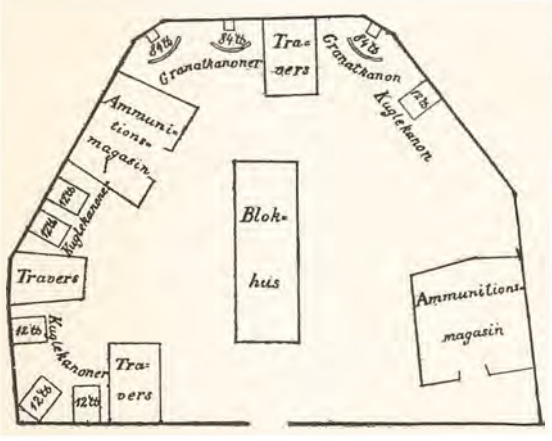

Det Indre af Skanse II.

Igen 500 Alen længere mod Nord laa Skanse III, et aabent Værk til 4 Kanoner; bag det et Hundrede Alen Syd for Flensborgvejen og vel 500 Alen foran Møllen kom Skanse IV, et lukket Værk med 12 Kanoner.

Nord for Vejen sprang Linien igen noget frem, saaledes at det aabne Værk V med 4 Kanoner laa Nord for III i en Afstand af næsten 1000 Alen. Straks Nord derfor fulgte de to lukkede VI og VIII, af hvilke det første havde 16 Kanoner og var Stillingens stærkeste Skanse, den anden havde 12 Kanoner; de laa hver paa sin Side af den Slugt, som fra Øster Dybbøl strakte sig ind i Stillingen, og for at bestryge denne laa noget længere tilbage omtrent midt imellem de to Skanser det aabne Værk VII med 4 Kanoner. Nordligere blev Egnen lettere at beherske, der var derfor næsten 1000 Alen mellem VIII og den lukkede Skanse IX med 9 Kanoner, som var Stillingens Hjørneskanse. Den sidste Skanse i Rækken, X, med 8 Kanoner, laa 400 Alen nordøst for IX, lige op til Aabenraavejen, ca. 300 Alen foran Stengaard, af dens 8 Kanoner bestrøg de 3 Marken ned til Als Sunds ca. 600 Alen fjerne Bred.

Stillingens Hovedretning var saaledes næsten lige i Nord og Syd med Front mod Vest; Afstanden mellem Skanse I og Skanse IX var godt en Fjerdingvej, 3400 Alen; derfra gik Stillingen i østlig Retning i en kort Bue ned til Als Sund.

Alle de lukkede Værker havde Betonmagasiner, Traverser og Blokhuse ligesom

Skanse II, de var indrettet baade til Forsvar af Artilleri og Fodfolk; men alle havde de to store Mangler; de havde ingen skudsikre Rum, hvor den Del af Besætningen, som ikke var i Virksomhed, kunde finde Dækning, og de var ikke stormfri; det vil sige, de frembød ingen anden Hindring for en indtrængende Fjende, end den, Forsvarerne selv kunde yde; der var intet Vand, som skulde overskrides, ingen stejle Mure, som maatte passeres.

Derfor havde vort Ingeniørkorps ogsaa udtalt, da Tanken om de tre store Forter blev opgiven og de 10 Skanser vedtagen i Stedet: »Stillingen vil binde den dobbelte Styrke til sin Besætning og derved blivende unddrage endnu 8000 Mand fra Armeens Operationer; der vil ved de mange mindre Værker gøres Fordring paa flere selvstændige Kommandører; Værkerne vil i sig selv være svagere, Tjenesten besværligere og Forsvaret, navnlig naar Fjenden gaar over til en systematisk Belejring og Beskydning af Værkerne med Bomber, kræve større Ofre af Menneskeliv«.

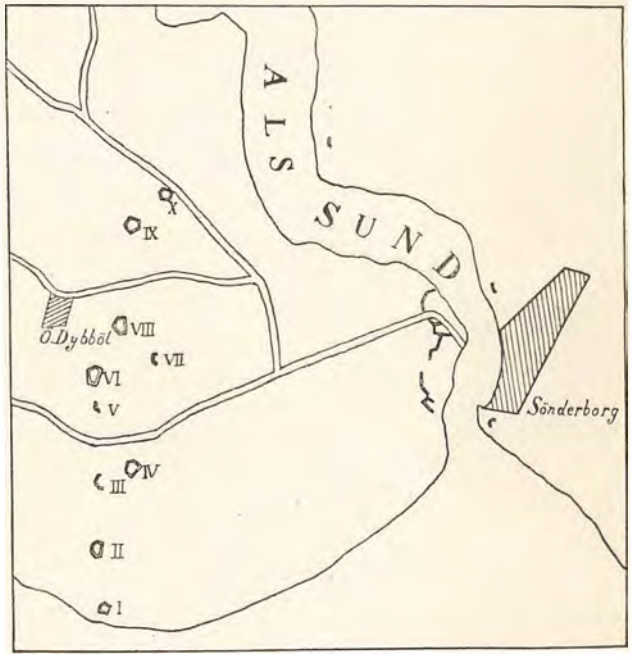

Skanserækken paa Dybbølbanker.

Desværre bekræftede Tildragelserne senere kun altfor meget denne Forudsigelse.

Da Hæren trak sig bag Dybbølskanserne, henlaa de saaledes som de var rejst to Aar tidligere, uden at der var begyndt paa noget af de mange Arbejder, som udfordredes for at gøre dem virkelig modstandsdygtige. Al Kraft var, da Krigen truede, bleven sat ind paa Danevirkestillingen, og man glemte, at en Stilling i anden Linie maa være fiks og færdig, da Hæren kan komme dertil med en forfølgende Fjende lige i Hælene og straks maa kunne standse ham, hvis det ikke skal blive for silde. Havde Fjenden vidst, hvor slet det stod til med Befæstningen paa Dybbøl, havde han sikkert forsøgt et Angreb med det samme. Heldigvis vidste han det ikke og var for træt til at følge umiddelbart efter vor Hær, derved vandt vi Tid til at faa vore Sager i Orden, saa godt det i Hast lod sig gøre.

I Begyndelsen af Januar 1864 kom Major Lunddahl af Artilleriet til Dybbøl og i Løbet af Maaneden samledes der og paa Als 4de Komp. Fæstningsartilleri under Kaptajn F. Bartholin, en Bataillon af 13de Regiment og 3die og 4de Feltbatteri. Majoren gik straks ud i Skanserækken og gennemvandrede den sammen med sine

Artilleriofficerer, blandt dem de to senere saa velkendte Kommandører i Skanse II, Løjtnanterne Ancker og Castenschjold; da han naaede til venstre Fløj, spurgte han om Afstanden til Broagerland, og da han havde faaet den opgivet, udtalte han meget bestemt, at Dybbølstillingens venstre Fløj vilde blive meget udsat fra fjendtlige Batterier paa Broager, monterede med riflet Skyts, som han ikke tvivlede om vilde blive anlagt, saa snart Preusserne angreb; især vilde Skanserne I og II komme til at lide meget. Han sagde videre, at han vilde se at faa de Kanoner i Skanse II, som kunde bære mod Broager, ombyttet med riflet Skyts, opstillet i Kassematter

Skansearbejde ved Dybbøl.

(dækkede Rum); men Kassematterne blev der desværre hverken Tid eller Lejlighed til at faa rejst.

Kanonerne var paa Plads og nogen Ammunition var bragt ud, da Hæren naaede Dybbøl; men mer var der heller ikke gjort; saa der var nok at tage Haand i med. Hegn og Gærder foran Stillingen skulde ryddes, for at Fjenden ikke skulde finde Dækning; i Mellemrummene mellem Skanserne skulde der graves Løbegrave for Fodfolket og indrettes Skudstillinger til Feltkanonerne. Ligesom ved Danevirke manglede der Barakker til at skærme Besætningen mod det ublide Vejr og Hytter til Vagtmandskabet, der manglede Forbindelsesveje bag Stillingen for at give let Færdsel for Afdelingerne. Brohovederne var kun svagt byggede, og ogsaa foran dem skulde Egnen [ryddes] for at give frit Skud; i de tre Batterier paa Als, som skulde

understøtte Skanserne og særlig beherske Egnen mellem Brohovedet og Skanserne, manglede Krudtmagasiner, og Kanonerne var ikke paa Plads; om de andre Batteriers Beliggenhed var der endnu ikke opnaaet Enighed mellem Artilleristerne og Ingeniørerne.

Vore Folk kunde saaledes begynde, hvor de slap ved Danevirke, med at hakke og grave i den frosne Jord, for at skaffe sig Dækning og med usvigelig Taalmod og Iver blev der taget fat igen. Grave blev uddybede, Volde styrkede, Palisader rejste, Løbegrave opkastede, Hegn og Gærder sløjfede, og i Løbet af et Par Uger voksede Dybbølskanserne fra en Stilling, som Preusserne utvivlsomt kunde have taget straks uden Ceremonier, hvis de havde vovet et rask, energisk Angreb, til en Befæstning, som krævede Udfoldelsen af en betydelig Kraft og møjsommeligt Arbejde gennem Uger, inden dens Modstandsevne var brudt.

Men ved alle de Arbejder lukkede vi os inde i Stillingen og viste derved, at Tanken om at benytte den som Flankestilling til Udfald var opgiven.

16de Kapitel

De første Dage paa Dybbøl.

Den 8de Februar, altsaa den første Dag efter Tilbagetoget, var alt roligt. Fjenden sendte nogle Smaakommandoer frem mod Graasten og Aabenraa, uden derved at blive klogere paa, hvorledes det stod til hos de Danske. Vore trætte Folk hvilede ud, kun Max Müllers haardt medtagne Brigade og enkelte andre Afdelinger gik noget længere ind paa Als for at faa bedre Kvarterer.

Den følgende Dag fik vi den første Visit af Preusserne. En Eskadron red fra Graasted frem ad Vejen mod Nybøl, og det lykkedes den under Snefog at komme overraskende over en Post af vore Dragoner, som endnu var for udmattet til at kunne være ret agtpaagivende. En Underofficer og tre Dragoner blev fangen, og seks Infanterister af 18de Regiment, som havde slaaet sig til Ro i Nybøl, maatte gøre dem Selskab.

Først efter to Døgns strengt Vagthold skulde endelig 3die og 18de Regiment afløses ved Forposttjenesten; Kammeraterne maatte jo have nogen Hvile, inden de igen kunde gaa paa Post. Oberst Bülow skulde løse af den 10de om Morgenen Kl. 10 med 5te og 10de Regiment; men samtidig med Afløsningen kom ogsaa Fjenden.

Preusserne vilde nemlig se, hvor vore Forposter egentlig stod, og tillige prøve, om det ogsaa var de Danskes Mening at gøre virkelig Modstand i den Stilling, de nu havde valgt. Oberstløjtnant v. Liebeherr gik derfor med 3 Gardekompagnier, 2

Kanoner og 12 Husarer over Sottrup mod Ragebøl og sendte sit fjerde Komp. frem mod Nybøl.

Ved Vester-Sottrup stødte de 12 Husarer paa en Vagtmester og 9 Dragoner af vort 4de Regiment; de preussiske Husarer blev kastede ved Sammenstødet, og vi tog 2 Fanger, medens vi kun mistede én; da der kom et Gardekompagni frem, maatte Dragonerne imidlertid vige og overlade til Forpostkompagniet ved Tørvemosegaard at optage Kampen sammen med det afløsende Komp; Preusserne gik paa med tre Komp. og lod desuden deres Kanoner kaste Granater mod Gaarden; vore Forposter veg derfor til Ragebøl, hvor Kampen ophørte ved Tre-Tiden om Eftermiddagen.

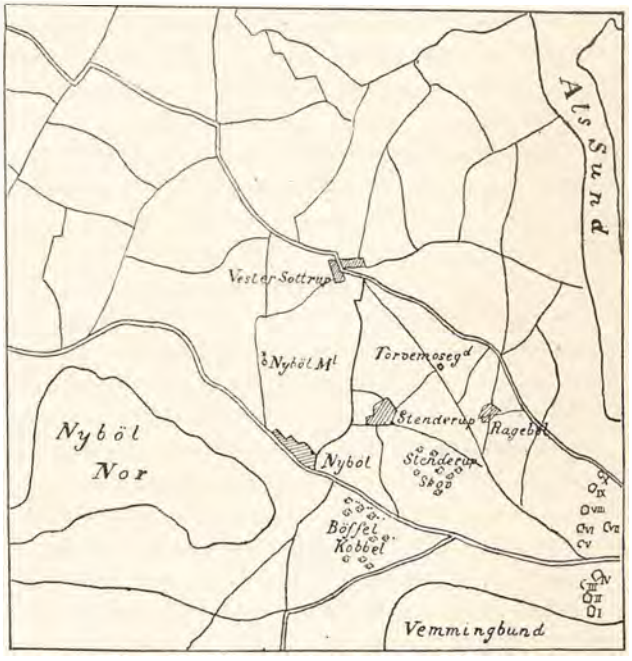

Paa Nybøl-Vejen var Løjtnant Jespersen af 18de Regiment endnu ikke bleven afløst; hans Folk var trætte, og deres Rifler var saa vaade, at Skudene enten ikke gik af eller kun slyngede Kuglen et halvt Hundrede Alen fra Mundingen. Stillingen kunde derfor ikke holdes; men Fægtningen var forøvrigt uden Betydning, og da Preusserne havde set, hvad de vilde, gik de igen tilbage.

Der var dog en Omstændighed, som kastede et uhyggeligt Skær over denne lille Kamp; det var Forholdet mellem Fjendens Tab og vort. Preusserne mistede foruden de to Husarer, vi fangede, kun 1 Officer og 5 Mand, medens vort Tab var, foruden den fangne Dragon, 1 Underofficer og 5 Mand døde, 1 Officer, 1 Underofficer og 25 Mand saarede og 1 Underofficer og 4 Mand fangne; vi mistede saaledes i den korte Fægtning over seks Gange saa mange Folk som Preusserne; det varslede ikke godt, men var dog ret forklarligt. Preussernes 3 Kompagnier talte med et rundt Tal 600 Bagladerifler, vore 2 Kompagnier vel en halvfjerde Hundrede Forladerifler. Naar vi skød ca. 350 Skud, skød Preusserne ca. 1800.

Feltmarschal Wrangel vidste nu, hvorledes Forholdene var; Hovedmassen af den danske Hær stod paa Als og Dybbøl; et Korps var ved at samle sig ved Kolding, sandsynligvis med den Hensigt under en Tilbagegang at dele sig, saaledes at Fodfolket væsentligt gik til Fredericia, medens Rytteriet trak sig Nord paa gennem Jylland. Just saaledes var det gaaet i 1849, det gjaldt kun om at undgaa et Fredericia-Slag.

Den 12te Februar mødtes den preussisk-østerrigske Hærs højeste Officerer til Krigsraad i Flensborg. General Moltke var kommen derop fra Berlin for at deltage i Raadslagningerne.

Krigens Formaal var at tage Slesvig som Pant for at tvinge Danmark til at efterkomme de Forpligtelser, det efter Tyskernes Mening havde til at føje den tysksindede Del af Rigets Befolkning. Næsten hele Slesvig var nu i Preussens og Østerrigs Vold, saa Formaalet var næsten naaet; England og de andre neutrale Magter vilde gerne have Krigen endt dermed, Østerrig havde intet derimod, men vilde kun handle i Overensstemmelse med Preussen, og Preusserne vilde ikke indrømme, at deres Fordringer var opfyldt, saa længe Sundeved, Als, Ærø, Fehmern og Vesterhavsøerne endnu var i de Danskes Magt. Krigen maatte derfor fortsættes, til de Danske blev tvungen til at rømme den sidste Stump af Slesvigs Jord.

Det kunde naas paa to Maader. Enten ved at man gav sig til at belejre Dybbøl og forsøgte en Overgang til Als, Fehmern og Vesterhavsøerne; Ærø maatte man opgive, saa længe Danskerne var Herrer paa Søen, eller ogsaa ved, at man besatte den Del af Danmark, man kunde naa, hele Nørrejylland, og saa overlod til os at afgøre, naar vi vilde udveksle Sundeved og de slesvigske Øer mod det Pant, Erobreren havde taget.

Moltke holdt paa det sidste; han var ingen Ynder af Belejringer. Han vilde have et Korps efterladt foran Dybbøl og et andet foran Fredericia, hvert stærkt nok til at modstaa et Udfald, og saa trænge vor lille mobile Hærstyrke i Jylland Nord paa, til den blev tagen eller flygtede over Søen.

Det var ogsaa denne Plan, som blev vedtagen, og Rollerne blev fordelt saaledes, at Østerrigerne og den preussiske Garde skulde gaa Nord paa mod Kolding Aa, medens Prins Friedrich Karl med sit Korps blev i Sundeved, foreløbig dog uden at foretage noget egentligt Angreb paa vore Skanser.

Men hvad vilde de andre Stormagter, særlig England og Rusland, sige til et saadant Angreb paa selve Kongeriget Danmark? Bismarck kendte dem godt nok til at vide, at de temmelig sikkert lod det blive ved Protester eller, naar det kom højt, Trusler; men Kejseren af Østerrig havde Betænkeligheder og sagde foreløbig nej. Ene turde Preussen ikke vove sig saa langt frem. General Manteuffel blev derfor sendt til Wien for at søge at vinde Kejserens Samtykke; indtil da maatte Kolding Aa ikke overskrides.

Med denne Indskrænkning skred man til at iværksætte den vedtagne Plan.

Prins Friedrich Karls trætte Folk havde nu faaet hvilet ud i Angelen; selv havde Prinsen haft sit Hovedkvarter paa Lyksborg Slot, der hvor Christian IX var opvokset og Frederik VII død; nu kom Ordren til Opbrud, og den 11te Februar satte Korpset sig igen i Bevægelse. Den tyske Overkommando havde villet, at Prinsen straks den første Dag skulde have angrebet vor Forpostlinie for at faa Klarhed over, hvor den stod; men Marchen tog for lang Tid; det blev hen paa Aftenen, inden Brigaden Roeder, som var forrest, fik sine Forposter udstillet. De kom til at staa over Adsbøl, Avnbøl til Ullerup; derfra vogtede de Egnen ned mod Ballegaard ved Als

Fjord. Afstanden mellem de danske og preussiske Forposter var omtrent en lille halv Mil; men nær Als Sund stod de meget længere fra hverandre. General Roeder blev selv paa Graasten.

Det var det første Møde mellem Sønderjyderne i Sundeved og de ubudne Gæster, som de nu skulde huse i længere Tid. Paa ingen af Siderne var der Glæde. »Vi plages og plager,« sagde en preussisk Soldat i Ullerup Præstegaard, »jeg er 22 Aar, har tjent to Aar og skal tjene et til«. — »Gav min Hauptmann mig Tilladelse, løb jeg gerne nøgen hjem«, sagde en anden. Det var heller næppe den mest sympatetiske Repræsentant for den preussiske Hær, som var kommen til den gode danske By Ullerup; det var Major v. Jena, Danskerhaderen, der var bleven helbredet for sit Saar fra Mysunde. »Overfalder Deres Landsmænd os i Nat, behandler jeg Dem som medskyldig. Præstegaarden kan let blive afbrændt over Deres Hoved«, sagde han til Pastor Feilberg, og allerede for den næste Søndag lød Ordren: »Tysk Gudstjeneste eller ingen Gudstjeneste«. Degnen læste saa en tysk Prædiken op, da Præsten ikke var stiv nok i Tysken til at turde tale et Sprog fra Prædikestolen, som hans Menighed forøvrigt ikke forstod.

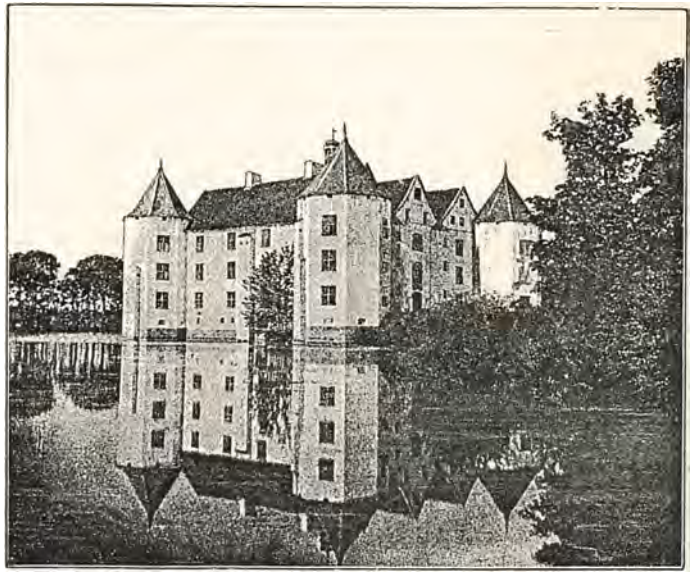

Lyksborg.

Det var en Torsdag Aften at Prinsens forreste Brigade afløste Garden; om Fredagen kom den øvrige Del af Korpset til og begyndte at indrette sig paa et længere Ophold. Ordren lød nemlig foreløbig paa, at Dybbølskanserne ikke skulde angribes, og Prins Friedrich Karl fordelte derfor til at begynde med sine Afdelinger nærmest med den Tanke, at kunne møde et dansk Udfald. Avantgarden, der, som vi mindes, bestod af en Bataillon fra hver af de 4 Brigader og en Jægerbataillon, rykkede ind i første Linie ved Siden af General Roeders Brigade og vogtede Strækningen fra Ullerup til Blans. General Goeben kom helt op til Aabenraa Fjord og vogtede Kysten fra Ballegaard. Da det blev anset for sandsynligst, at Danskerne, hvis de gjorde Udfald, kom over Nybøl, blev Preussernes Hovedstyrke samlet i den Egn. Brigaden Schmid ved Adsbøl, Brigaden Canstein og Reserveartilleriet bag Graasten ved Ringenæs.

Rytterdivisionen blev i Angelen og gik paa Strandvagt der, de fleste Ingeniørkompagnier blev ogsaa foreløbig tilbage; saa længe Skanserne ikke skulde angribes, var der jo ingen Brug for dem.

Alt i alt var det saaledes 20,000 Mand Fodfolk og 1200 Ryttere med 88 Kanoner, som blev tilbage i Sundeved, medens Østerrigerne og den preussiske Garde drog videre mod Nord. Denne Styrke stod endda til at begynde med meget spredt. Forpostlinien fra Nybøl Nor til Als Sund var godt en Mil lang, og de bageste Afdelinger laa atter en god Mil bag Forpostlinien.

Ved Dybbøl og paa Als havde vi den 15de Februar, naar vi, ligesom for Preusserne, kun regner Styrken i Rækkerne med runde Tal, ligeledes 20,000 Mand Fodfolk og 500 Ryttere med 80 Feltkanoner, foruden ca. 1100 Fæstningsartillerister til det faste Skyts i Skanserne og Batterierne paa Als.

Styrken af Fodfolk stod saaledes lige. Fjenden havde et Rytterregiment og 8 Kanoner mere end vi; men til Gengæld stod hans Afdelinger meget spredt. Skulde Dybbølstillingen hævde sig som Flankestilling, maatte Tiden benyttes inden Fjenden fik Forstærkning, og medens han stod saa spredt. Han skulde i det mindste tvinges ud af de gode Kvarterer og nødes til at staa mere samlet for at møde vore Udfald.

Men derpaa tænkte den danske Overkommando ikke; den var fuldt optaget af Arbejdet for at faa Dybbølstillingen i Orden, og som vi alt har set, var der nok at gøre dermed. Desuden var Hærens egentlige Overgeneral, de Meza, den Gang i København med sin Stabschef, og den midlertidige Højstbefalende, General Lüttichau, vidste vel, at Overkommandoen næppe blev given ham og var ikke stemt for særlig energisk Optræden.

Tjenesten i Stillingen blev ordnet efter faste Regler. Der var 13 Fodregimenter til Raadighed; af dem var et, 4de Regiment, fast afgivet til Vogtning af Als Sund fra Arnkilsøre ned mod Sønderborg; af de øvrige stod 3 Regimenter med 2 Eskadroner og 2 Feltkanoner i Sundeved, 2 andre Regimenter laa i Sønderborg for at være ved Haanden; den øvrige Styrke hvilede i Kvarterene paa Als. De tre Regimenter i Sundeved var fordelt saaledes, at det forreste besatte hele Forpostlinien fra Als Sund til Vemmingbund, det andet stod bag ved til Støtte for Forposterne med en Bataillon ved Dybbøl Kirke og en i Dybbøl By, medens det tredie Regiment besatte Skanserne og dannede Reserven bag dem.

Overkommandoen vilde gerne have vore Forposter skudt godt langt frem foran Skanselinien; derved blev der mere Ro til uforstyrret Arbejde; men derved blev Forpostlinien til Gengæld lang og tynd og uden synderlig Modstandskraft. Den yderste Række Poster stod en halv Mil, stundom mer foran Skanserne, og Kæden var over en Mil lang.

Forposttjenesten stiller altid store Krav til den enkelte Mands gode Uddannelse, og særlig var Tjenesten i en saa langstrakt og fremskudt Forpoststilling som den, vi til at begynde med indtog foran Dybbølskanserne, en meget vanskelig Opgave, fuldt saa vanskelig som den at kæmpe samlet under Kommando ved et Udfald. Det viste sig da ogsaa, at vi ikke fuldt ud magtede Opgaven.

Forpostlinien havde tilmed en uheldig Retning nede imod Vemmingbund. For ikke at faa Bøffelkobbel Skov lige foran Vedetterne, var Forposterne skudt frem til Skovbrynet; der fremkom derved et næsten retvinklet Knæk i Linien der, hvor den i det sydvestlige Skovhjørne drejede ned mod Gaarden Stenbæk ved Vemmingbund. Det var let at se, at naar Preusserne først var kommen over til Broagerland og gik frem langs Vemmingbund mod Flensborg Landevej, saa kom de i Ryggen paa vore Feltvagter i Skoven.

Det værste var næsten, at Preusserne altid vidste saa forbistret god Besked med, hvor vore Forposter stod, og hvad der tildrog sig ved dem. Deres Hjemmelsmænd var de sydslesvigske Desertører. Det er en gammel Erfaring, at Soldater altid kæmper bedst, naar de har deres egen Hjemstavn bag sig og dækker den; men Slesvig var nu i Tyskernes Vold, og de gjorde deres bedste for at lokke de slesvigske Soldater til sig ved straks at lade dem rejse hjem, saa snart de meldte sig hos dem og havde fortalt, hvad de vidste om de Danskes Stillinger og Planer.

Strandvagt paa Als.

Det mærkede vi snart. Natten mellem den 11te og 12te stod 12te Regiment i Sundeved. I Mørkningen blev der fremsendt en Patrouille paa 2 Mand under menig af 4de Komp., Nr. 38 Holdt fra Lygumkloster; da Patrouillen var kommen et Stykke frem, udbrød en af de menige: »Her var god Lejlighed til at desertere.« — »Prøver du derpaa, skyder jeg dig,« var Førerens hurtige Svar; men i samme Øjeblik sprang den menige ind paa ham, rev Riflen fra ham, kastede ham til Jorden og løb saa med sin Kammerat over mod de preussiske Linier. Holdt kom hurtig op, greb sit Vaaben og skød efter sine troløse Kammerater, uden at kunne se, om han traf; saa vendte han ene tilbage til sit Kompagni.

Overkommandoen nævnte ham med Ros i Hærens Dagsbefaling for den Troskab, han her havde vist.

Preusserne fandt efter nærmere Undersøgelse, at vor Forpoststilling ligefrem indbød til Overfald, og, som vi snart skal se, forsømte de ikke Lejligheden. Feltmarschal Wrangel havde desuden i Anledning af en forøvrigt urigtig Meddelelse fra

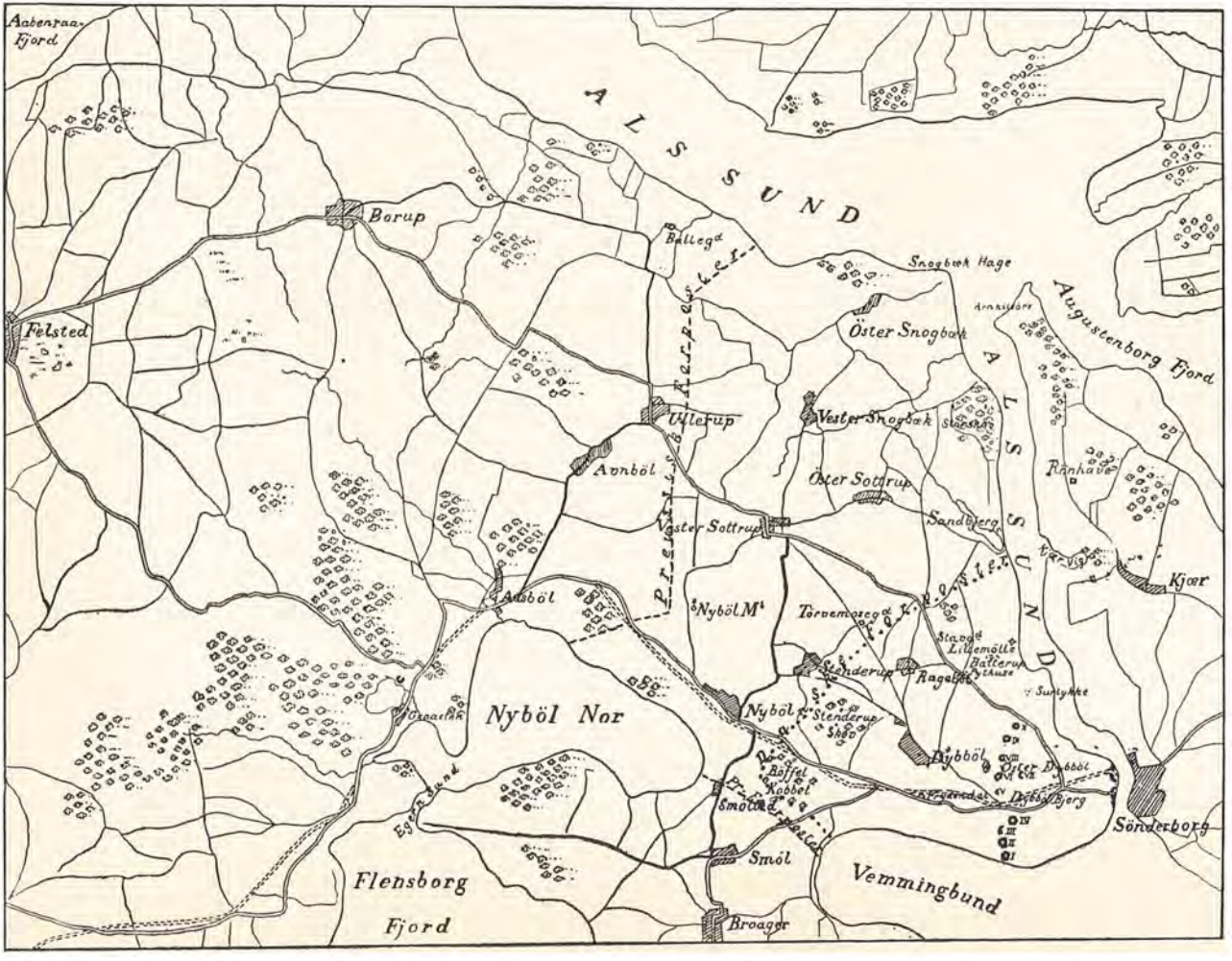
Aabenraa Fjord
ALSSUND
Borup
Felsted
Balleg.
Snogbæk Hage
Öster Snogbæk
Augustenborg Fjord
Vester Snogbæk
Ullerup
Avnböl
Öster Sottrup
Ranhave
Vester Sottrup
Sandberg
Kjær
Nyböl M.
Törvemose
Lillemölle
Batterup
Ragelund
Nyböl Nor
Nyböl
Stenderup
Dybböl
Öster Dybböl
Smöl
Vemmingbund
Flensborg Fjord
Broager
Sönderborg

nogle Hjemmetyskere paa Haderslevkanten om, at to Batailloner ad Søvejen var sendt fra Als til Fredericia, paalagt Prins Friedrich Karl at beskæftige den danske Styrke i Sundeved, saaledes at der ikke blev sendt flere Tropper bort derfra. Feltmarschallen raadede derfor til en Beskydning fra Broager med riflet Skyts; derved kunde hele vor venstre Fløj til Skanse IV eller maaske V tages under Behandling, og blev Skansernes Skyts bragt til Tavshed og Besætningerne dreven bort, saa kunde Stillingen gennembrydes. Prinsen var dog fra første Færd af imod et Angreb udelukkende med Feltkanoner; han mente ikke, det førte til noget. Skulde Skanserne tages, maatte der hentes svært Skyts og indledes en formelig Belejring. Imidlertid fandt ogsaa han det formaalstjenligt at sikre sig Broagerland.

Færgen over til Broagerland ved Egernsund havde vi ladet urørt; først da der kom Efterretning om, at Fjenden havde taget den, kom man i Tanker om, at den burde ødelægges. Kaptajnløjtnant Wilde fik Befaling til at gaa ind paa Flensborg Fjord med Panserskonnerten »Absalon« og søge at ødelægge Færgebaaden og i det hele undersøge, hvad Fjenden tog sig til i den Egn. Skonnerten kom dog ikke ret langt ind paa Fjorden, inden den blev beskudt fra Land; det preussiske Strandbatteri ved Holdnæs var vel ikke færdigt og armeret, men en Kanon blev hurtig gjort klar paa Vejen Syd for Drejet ved Kobbelløk, og nogle Skud fra den bragte Kaptajnløjtnanten til at vende om.

Prins Friedrich Karl var imidlertid en forsigtig Mand, forsigtigere end hans Stabschef, General Blumenthal, egentlig syntes om; inden der var slaaet Bro over Egernsund og bygget Batterier, som kunde holde danske Krigsskibe paa Afstand, vilde Prinsen ikke sende nogen større Styrke til Broagerland, og der kom derfor en forholdsvis rolig Tid, til Preusserne var færdig med Forberedelserne.

Det kom dog næsten daglig til smaa Sammenstød mellem Forposterne. En Patrouille, som 10de Regiment den 12te sendte frem fra Tørvemosegaard, var saa uheldig at løbe lige paa et fra Vester Sottrup kommende preussisk Kompagni og en Deling Ulaner, som fangede hele Patrouillen, 6 Mand, efter en Kamp, ved hvilken en Ulanofficer blev skudt i den søndre Gade i Sottrup. Siden pryglede Ulanerne en af Bymændene, fordi han havde sagt, at der ingen Danske var i Byen; Manden kunde dog ikke vide, at der 1000 Alen fra hans Bolig var en lille dansk Patrouille. Hen paa Eftermiddagen samme Dag blev en Dragon fangen.

Vort hele Tab i disse Smaafægtninger ved Forposterne var 2 Underofficerer og 40 menige; men der forestod i de næst paafølgende Dage Kampe, som skulde komme til at koste langt mere.

17de Kapitel

Det første Sammenstød i Sundeved. – Prins Friedrich Karl planlægger et Overfald paa vore Forposter med hele sit Korps.

Det gik hurtigt op for Prins Friedrich Karl, at enten Dybbølstillingen skulde angribes paa den ene eller den anden Maade, saa maatte han have fast Fod paa Broagerland; Færgeforbindelsen var ikke nok, der maatte slaas Bro over Egernsund; men som forsigtig Mand vilde han ikke indlade sig paa nogen Broslagning, inden Strandbatterierne, der skulde holde de danske Orlogsmænd paa Afstand, var færdig. »Absalon«s lille Rekognoscering i Fjordmundingen havde jo vist, at et Angreb fra den Kant ikke var udelukket. Batterierne blev først færdig den 16de Februar ved Middagstid, og endnu samme Aften blev der færget to Batailloner af Cansteins Brigade over Sundet; de besatte uden Modstand Færgegaarden paa den modsatte Bred, og deres Patrouiller mærkede ikke noget til de Danske. Den næste Dag blev Broen slaaet, flere preussiske Tropper gik over, Forposterne blev skudt frem til foran Smøl, og de udsendte Rekognosceringskommandoer opdagede snart, hvor uheldigt den danske Forpostlinie gik, med det skarpe Hjørne i Bøffelkobbel Skov lige foran Preussernes Opstilling. Det indbød ligefrem til Overfald, og Prins Friedrich Karl lod ikke en saadan Indbydelse gaa fra sig.

Prinsen ønskede dog først at faa lidt nærmere Kendskab til Dybbølskansernes Beliggenhed, særlig paa venstre Fløj ned imod Vemmingbund. Fra Højderne ved Dynt paa Broagerland havde man en vid Udsigt over Skanserækken; derfra vilde Staben tage dem i Øjesyn; men for at dække denne Rekognoscering og aflede de Danskes Opmærksomhed derfra, skulde der samtidig finde en Alarmering af Forposterne Sted. General Canstein skulde drage endnu en Bataillon over til Broager;

General Roeder skulde med sin Brigade gaa frem fra Nybøl, medens Goebens Brigade holdt de Danske i Aande nordligere. Noget egentligt Angreb var dog ikke tilsigtet, kun hvis der lød stærk Geværild fra Broagerland, som Tegn paa, at General Cansteins Tropper der var i alvorlig Kamp, skulde de andre to Brigader gaa kraftigere frem for at yde Hjælp. Foretagendet skulde iværksættes hen paa Morgenen den 18de Februar.

Nu vilde vort Uheld, at ogsaa vi havde noget for netop ved samme Tid. Da vor Overkommando fik at vide, at Fjenden trængte frem paa Broagerland, fik Panserbatteriet »Rolf Krake« Befaling til at gaa ind paa Flensborg Fjord for at forsøge paa at ødelægge Broen over Egernsund. Det var klart, at saa snart et saadant Forsøg blev gjort, maatte de preussiske Tropper i Broagerland finde deres Forbindelseslinie tilbage strækt truet og derfor med Nødvendighed støde fremad for at sikre sig Vejen Nord om Nybøl Nor. Vore Forposter paa den Kant burde derfor have været underrettet om »Rolf Krake«s Angreb og forstærket for at møde Følgerne deraf; men det var ikke sket.

Nu faldt det hele saaledes sammen, at netop som den preussiske Bataillon, som skulde over til Broagerland, kommer til Broen over Egernsund, nærmer »Rolf Krake« sig og begynder at sende sine svære Kugler og Granater ind mod Broen.

»Rolf Krake« var lettet Kl. 7 om Morgenen og var Kl. 9 naaet saa langt ind, at det preussiske Batteri paa Holdnæs aabnede Ilden; uden at svare stod Panserbatteriet længere ind og ankrede en halv Time senere saa nær under Land som Dybden tillod, men uden at det var lykkedes at faa Egernsund aabent, saa at Broen kunde ses. Preusserne beskød straks »Rolf Krake« med alt, hvad der kunde bære; Batterierne ved Sundet, som havde riflet 12 Pds. Skyts, et Par Feltkanoner og et Par Kanoner, som fra Batteriet ved Holdnæs blev slæbt ned til Færgestedet, endog et Kompagni Fodfolk gav sit Besyv med i Laget og sendte Hundreder af Riffelkugler ud mod det pansrede Uhyre; men alt prellede af paa den tykke Hud; behageligt var det dog ikke at være om Bord paa »Rolf Krake«, naar Skud paa Skud dunkede mod de pansrede Sider. Det var, fortalte senere en af Underofficererne, omtrent som at sidde i en Fastelavnstønde, naar der blev slaaet løs paa den med Køller. Preusserne havde endda fyldt nogle af deres Granater med Bly, for at de bedre skulde slaa igennem; men Rolfs Jærnsider modstod ogsaa dette.

Men kunde Preusserne saaledes ingen Skade volde den pansrede Modstander, kunde »Rolf Krake« heller ikke udrette stort mod dem. Broen, som ikke kunde ses, var vanskelig at træffe og blev ikke truffen, nogle Artillerister blev saaret paa Land, det var alt; om Bord var en Officer og et Par Mand ligeledes bleven saaret. Chefen, Orlogskaptajn H. P. Rothe, besluttede derfor at forlade Fjorden; men forinden skulde Ankerkæden stikkes fra, om at lette Ankret kunde der ikke være Tale. De, som skulde arbejde med Kæden, maatte imidlertid forlade det skærmende Panser og stille sig frit for Fjendens Kugler paa det aabne Dæk; Arbejdet blev roligt udført af Baadsmand Ferdinand Pantmann og befaren Matros Jørgen Jensen fra Odense, hvilket bragte dem begge Danebrogsmændenes Hæderstegn. Foruden dem fremhæves Sønder-

borglodsen for den Ro og Bestemthed, hvormed han ledede Skibets Bevægelser under den hæftige Ild. Batteriet ved Holdnæs skød 94 Granater, det ved Alnor 170, omtrent 100 af disse Skud traf.

Saa snart »Rolf Krake«s Kanoner hørtes hen over Egnen, antog Prins Friedrich Karl, at det var Indledningen til et Angreb, som skulde spærre Preusserne paa Broagerland inde, og for at hindre dette fik General Roeder Befaling til at gaa rask frem fra Nybøl; men da han var kommen i Kamp med vore Forposter ved Bøffelkobbel og Stenderup Skov, blev Befalingen forandret til, at kun, hvis der hørtes stærk Geværild fra Broagerland skulde der angribes kraftigt; saa længe det kun var Kanonaden mod Panserskibet, som lød, var der ingen Fare.

Saa hørtes paa engang stærk Riffelild fra Broagerland; det var det preussiske Kompagni, som skød paa »Rolf Krake«, men General Roeder antog som rimeligt var, at det betød en hæftig Kamp mellem Fodfolk og gav paany Ordre til Fremrykning.

Vort 17de Regiment havde lige afløst 3die paa Forpost; det var som nævnt et af de tidligere holstenske Regimenter, som var bleven omordnet umiddelbart før Krigens Udbrud, og som nu kom første Gang i Ilden under ret vanskelige Forhold. Preusserne gik stærkt paa med Overmagt mod Stenderup Skov, en Bataillon drev hurtigt vore Feltvagter tilbage, samtidigt med, at Bøffelkobbel blev angrebet baade Vest og Syd fra, saa Feltvagterne ogsaa der maatte vige, dog ikke uden Kamp. Sekondløjtnant Hoffmann forsøgte saaledes, understøttet af Komp. Svane af 3die Regiment et Fremstød mod Fjenden, men blev kastet af Overmagten. Løjtnanten blev selv saaret og fangen. Først ved Avnbjerg standsede Forposternes Tilbagegang og der hørte Kampen op. Ved Middagstid afbrød Preusserne Fægtningen og gik tilbage til deres forrige Stilling, saaledes at vi uden Modstand kunde lade vore Forposter indtage deres tidligere Pladser.

Vore Tab var ret betydelige, 17de Regiment havde saaledes 2 Underofficerer og 12 menige døde, 2 Officerer, 1 Underofficer og 33 menige saarede og 13 usaarede Fanger; desuden benyttede 1 Underofficer fra Sydslesvig og 12 af hans Fæller Lejligheden til at løbe over til Preusserne. 3die Regiment mistede ialt 25 Mand, hvoraf de 22 var usaarede Fanger. Preusserne opgiver, at de, de saarede medregnet, ialt fik 53 Fanger; men en af deres Officerer fortalte rigtignok, at det snarere maatte kaldes Overløbere, da de havde vinket, at de ikke vilde skyde og overgivet sig frivillig. Deres eget Tab sætter de til 3 saarede. Hovedøjemedet med Angrebet blev dog ikke naaet, da den tykke Sneluft hindrede al Udsigt fra Højderne ved Dynt.

I de følgende Dage kom det hyppigt til mindre Sammenstød ved Forposterne, navnlig paa vor højre Fløj, hvor vi havde den unge, energiske General Goeben mod os. Prins Friedrich Karl sagde ham en smuk Kompliment for hans Iver ved for den 20de Februar at give som Parol »Dristig fremad«, som Feltraab »Goeben«.

Det var maaske derfor, at Generalen mente at burde gøre noget den Dag. Han gik selv frem med 5 Kompagnier og indledede en lille Fægtning, som kostede Preusserne 3 let saarede, os 3 usaarede og 2 saarede Fanger og desuden 4 døde og 6 saarede.

Alt i alt mistede vi i disse Smaafægtninger i Dagene før den store Rekognoscering den 22de, naar Tabene ved de lidt større Fægtninger den 10de og 18de fraregnes, 2 Underofficerer og 40 Mand, blandt dem 1 Underofficer og 21 Mand usaarede Fanger.

Alle disse smaa Held maatte naturligvis bestyrke Prins Friedrich Karl i sin Plan, ved stadige Angreb at udmatte de danske Forposter, saaledes at den langt fremskudte Forpoststilling maatte opgives. Sine egne Forposter vilde han ikke have længere frem, før et virkeligt Angreb skulde foretages, for ikke at trætte sine Folk og tage dem ud af de gode, udstrakte Kvarterer før nødvendigt.

Disse Angreb med store Styrker paa vore svage Forposter havde ogsaa den store Fordel, at de vænnede de preussiske Soldater til Kuglerne samtidig med, at de let købte Sejre gav dem Selvtillid.

Menige af 18de Regiment.

Imidlertid ønskede dog Prinsen at komme til at tage Skanserækken nærmere i Øjesyn, og da Erfaringen havde vist, at dette kun vanskeligt kunde gøres fra Broagerland, bestemte han sig til ved et større Angreb, hvorved hele det preussiske Korps skulde medvirke, at kaste de danske Forposter tilbage og selv trænge frem, indtil Skansernes Kanoner tvang til Standsning.

Den lille Kamp den 18de Februar havde desuden bragt fuld Klarhed over, hvor uheldigt de danske Forposter stod, og Prinsen besluttede derfor at begynde sin Fremrykning med et Overfald paa den sydlige Del af vor Forpostlinie. Skjult af Mørket skulde de preussiske Afdelinger samles tæt foran vore Vedetter, for saa kort før Dagningen at bryde overvældende og overraskende frem, løbe Forposterne overende, afskære og fange saa mange af dem som muligt og saa følge lige i Hælene paa dem ind mod Skanserne.

Det var igen 18de Regiment, som skulde tage Tørnen. Regimentet havde hvilet ud paa Als, siden den drøje Forposttur straks efter Tilbagetoget, og med friske Kræfter og muntert Sind var det igen draget over til Sundeved; det var bleven forøget med 300 Sydslesvigere, hvad der var en noget mislig Sag. Ikke saaledes at forstaa, at alle Sydslesvigere var at betragte som troløse Soldater, som løb over til Fjenden ved første Lejlighed; ingenlunde, mange af dem kæmpede baade trofast og tappert i vore Rækker; men der var altid nogle af dem, adskilligt for mange, som deserterede eller lod sig fange ved første Lejlighed. Oftest var det sydslesvigske Forstærkningsmænd, der var tilgaaet de danske Afdelinger, ældre Folk, som havde Hustru og Børn hjemme. De var uden Tøven mødt under Fanerne ved Indkaldelsen, og den danske Regering havde sørget for, at Kommunerne understøttede deres

Familier, naar det gjordes nødigt. Da Preusserne og med dem Slesvigholstenerne fik Magten i Sydslesvig, inddroges disse Understøttelser, derimod blev det bekendtgjort, at enhver Sydslesviger, som rømte fra Danskerne, straks vilde blive sat i Frihed og faa Lov at rejse hjem. Den Fristelse var for svær for mange blandt dem, navnlig dem, der frygtede, at de kære i Hjemmet led Nød, medens de var borte.

Regimentet havde været Skansebesætning, staaet som Hovedpost og havde nu, den sidste Forpostdag, sin Plads i første Linie. Sydligst stod Major Lundbye med 1ste Bataillon og vogtede Strækningen fra Stenderup Skov til Vemmingbund; der var 6 Feltvagter, 2 Nord for Flensborgvejen og 4 Syd for; de var besat af 2det Komp.,

Paa Marsch ud mod Skanserne.

hvis Chef, Kaptajn Schow, var falden ved Mysunde, og som nu blev ført af Premierløjtnant Bruun, en kæk Soldat, der som ganske ung var gaaet frivillig med i 1848 og havde vundet sin Officersrang paa Valpladsen; Premierløjtnant Ahlmann stod ved Dybbøllund med sit Komp. og havde Korporal Hansens Deling fremme paa Vejen til Smøl som Feltvagt. Han skulde dække Pikettet ved Hvilhøj mod Angreb i Flanke og Ryg. Ved Hvilhøj stod Bataillonschefen selv med Kompagnierne Baller og Breton som Piket; Komp. Baller havde dog en Deling paa Feltvagt Nord for Vejen. Som nærmeste Reserve stod en Bataillon af 22de Regiment. Fra Vedetlinien ved Bøffelkobbel og ind til Skanserne var der godt en halv Mil, saa nogen Hjælp derfra kunde ikke paaregnes.

Mod Bataillonen Lundbyes Forpoststilling førte Prins Friedrich Karl 11 preussiske Bataillioner. Generalmajor Canstein fik den taknemligste Opgave; han skulde samle hele sin Brigade, forstærket med en nylig indtruffen Jægerbataillon, paa Broagerland mellem Smøl og Skodsbøl; i første Træfning satte han 4 Bataillouer, det 35te Regiment og Jægerbataillonen, samt en Eskadron Ulaner, et Batteri Artilleri og et Ingeniørkompagni; bagved fulgte saa i 2den Træfning 2 Bataillioner og en Ulaneskadron. Kl. $6^3/_4$ om Morgenen skulde hele denne Styrke overraskende og voldsomt bryde frem mod Bøffelkobbel og Hvilhøj. Kronprinsen af Preussen og Feltmarschal Wrangel var kommen fra Haderslev for at overvære Kampen; de holdt alt Kl. 5 om Morgenen sammen med Prins Friedrich Karl paa en Høj tæt Nord for Smøl.

Samtidig med, at Cansteins Brigade brød frem, skulde Generel Roeder føre sine 5 Bataillioner frem over Nybøl mod Bøffelkobbel og Stenderup Skove, og bag ham samlede sig ved Fiskebæk som Reserve Avantgardens 5 Bataillioner. Preusserne optraadte som forsigtige Folk.

Nordligere skulde Brigaden Goeben gaa frem over Sottrup mod Ragebøl med Brigaden Schmidt som Reserve. Det Stød vilde blive ført mod vor nordligste Forpostbataillon, Bataillonen Weyhe af 18de Regiment; men det var ikke saa farligt, da det kun kunde træffe lige i Fronten.

Naturligvis kunde der ingen Tvivl være om Udfaldet af denne Kamp. Kunde Preusserne, som det viste sig, samle saadanne Troppemasser lige foran vore Forposter, uden at vi anede det, saa var Sagen dermed afgjort, og det var givet, vi maatte lide store Tab; tilmed blev Anfaldet begunstiget af særlig heldige Forhold, over hvilke vi ikke var Herrer.

Dagen den 21de forløb rolig, vore Patrouiller bemærkede ikke noget usædvanligt hos Fjenden. Preusserne havde sat sig fast i et lille Hus tæt Vest for Bøffelkobbel og sendte derfra af og til nogle Kugler paa maa og faa ind i Skoven, hvorved de saarede et Par Mand. Hen paa Eftermiddagen kom et lille Ingeniørdetachement for at hjælpe ved lette Forsvarsanlæg, og Premierløjtnant Ahlmann lod dem danne nogle Gennemskæringer i Hegnene Syd for Vejen til Frydendal Kro, saaledes at han derved fik en lettere Tilbagegang til Avnbjerg, hvor Kampen skulde optages, naar Fjenden angreb med større Styrke.

Ved Mørkets Frembrud begyndte det at sne og fryse; de to Kompagnier ved Hvilhøj maatte skiftes til at staa under Gevær, hvert en Time ad Gangen. Vore Snigpatrouiller kunde i Mørket og Snetykningen intet opdage om Forholdene hos Fjenden. Fra Feltvagten ved Vejen til Dybbøllund var der udstillet to faste Lytteposter foran Vedetkæden; men uheldigvis havde man til denne farlige og vigtige Tjeneste brugt Sydslesvigere. To af dem løb straks over til Preusserne og meddelte dem alle Enkeltheder ved vore Forposters Opstilling. Følgen deraf var, at de to Lytteposter blev opsnappet, inden de kunde advare de bagved staaende Vedetter, og at Vejen var fri lige ind til Forpostkæden.

18de Kapitel

Vore Forposter overrumples den 22de Februar.

Med preussisk Præcision brød Prins Friedrich Karls Korps frem til Angreb Kl. $6^{3}/_{4}$ Morgen.

En bidende Nordøst-Vind jog Sneen lige i Ansigtet paa de fremilende Kolonner, men dæmpede Lyden og førte den bort, saaledes at de danske Vedetter intet mærkede, før Preusserne i Løb dukkede op foran dem. Der faldt kun et Par Skud fra Barrikaden ved Smøl-Vejen, hvor Løjtnant J. C. W. Hansen netop var ved at afløse Feltvagten, inden Fjenden stod paa den anden Side og begyndte at omgaa og overstige Barrikaden. Forsvaret blev straks opgivet, og de to Delinger søgte hurtigt tilbage til Kompagniet ved Dybbøllund. Der blev kun sendt et Par Skud efter dem, af hvilke et saarede Løjtnant Hansen; Preusserne vilde nemlig ikke alarmere vore bagved staaende Afdelinger ved stærk Skydning.

Premierløjtnant Ahlmann fik hurtigt sit Komp. samlet, men da hans Feltvagt meldte om den store Overmagt, der brød frem, opgav han straks Haabet om at standse Fjenden og veg over Markerne Syd for Vejen mod Avnbjerg. Kommandersergent Møller fulgte med ham med venstre Fløjfeltvagt. Derved lod Ahlmann Vejene til Hvilhøj og Frydendal Kro helt aaben og gav Preusserne Lejlighed til ogsaa Øst fra at trænge ind i Bøffelkobbel Skov. De undrede sig over, hvor han paa engang blev af; man benyttede den Blottelse hans Forsvinden gav.

Jægerbataillonen sværmede ind i Skoven baade Syd og Øst fra, samtidig med, at en Bataillon brød frem ad Nybøl-Vejen mod Vestranden og en tredie nærmede sig

Nord fra over Stenderup. Vore Folk kunde ikke forstaa, hvorledes der paa engang stod Preussere næsten bag hvert Træ.

Løjtnant Helms, som kommanderede Feltvagten lige Syd for Nybøl-Vejen, blev skræmmet op ved, at en af hans Folk kom løbende og meldte, at der blev skudt bagved; i samme Øjeblik hørte han selv Skud og saa en Dragonordonnans komme sprængende i fuld Karriere frem ad Vejen fra Hvilhøj. Der blev vinket til Dragonen, at Fjenden alt var i Skoven, hurtigt kastede han sin Hest om, men sank i det samme af Sadelen, ramt af et dræbende Skud. Det er denne Dragon, Jens Christensen hed han, som sammen med menig af 18de Regiment, Hans Hansen, nu hviler i det gamle Ægtepar Finks Have ved Bøffelkobbel.

Løjtnant Helms kaldte straks sine Vedetter tilbage og i Løb gik det gennem Skoven; men Preusserne var der alle Vegne. Da det lille Kommando løb over en Lysning, stod der 2 til 3 Skytter ved hvert Træ og fyrede paa dem, og saa snart de igen kom ind i Skoven, kastede flere Hundrede Preussere sig over vore knap 40 Mand; der blev slet ikke spurgt om Overgivelse, vore Folk blev ligefrem overmandet og tagen. En preussisk Underofficer løb med fældet Bajonet mod Løjtnant Helms; han skød ham ned med sin Revolver; men i samme Øjeblik omklamrede en anden Preusser ham saa fast, at begge Arme blev klemt mod Siden, medens en tredie rev Sabel og Revolver fra ham. Dermed var Løjtnanten fangen og med ham alle vore Folk i Bøffelkobbel, vel omkring 100 Mand.

De blev hurtigt samlet, afvæbnet og ført mod Broagerland. Feltmarschal Wrangel standsede dem og spurgte Løjtnant Helms, hvor stærk Skansernes Besætning var. »Det ved jeg ikke«, svarede Løjtnanten. — »Naa saaledes, De vil ikke sige det«, sagde Wrangel og red videre.

Feltvagtkompagniets Chef, Premierløjtnant Bruun, havde Natten igennem ufortrødent tilset sine Poster i Skoven, ved 7-Tiden om Morgenen kom han ind i et lille Hus ved Skovens Begyndelse, hvor Hornblæseren, Oppasseren og nogle Ordonnanser havde søgt Ly og var ved at koge Grød. Ved Lyden af Skuddene kom de alle hurtigt ud og traf nogle forsprængte Folk fra Feltvagterne. Der blev i Hast kastet nogle Avlsredskaber over Vejen for at spærre den og saa gik det i Løb ind ad Sønderborg til. Lidt længere fremme paa Vejen kom en 4 til 6 Mand frem og gav sig til at skyde paa dem. »Er I gale, I skyder jo jeres egne Folk«, raabte Premierløjtnanten; men da han fik Kikkerten frem, saa han det var Preussere. Han brød saa gennem Vejhegnet med sin lille Flok og løb over Markerne mod Dybbøl By; Kuglerne svirrede dem om Ørene og de spredtes for at afgive mindre Maal. Et meget højt Hegn spærrede Vejen, Hornblæseren søgte og fandt en Aabning deri og slap igennem; da han kiggede efter Premierløjtnanten, saa han ham ligge falden paa Hegnet; men han fik ikke Tid til at naa frem til ham, da et Par forfølgende Preussere lagde an paa ham. Skønt Kræfterne næsten var udtømt, gik det dog videre i Løb over en Pløjemark, stadig med Kuglerne om Ørene, indtil endelig Husene i Dybbøl By gav Læ.

Premierløjtnant Bruun var falden; den danske Hær havde en kæk og dygtig Officer mindre. Det var den anden Chef, Kompagniet mistede.

Ved Pikettet ved Hvilhøj blev der raabt: »Til Gevær!« saa snart Skuddene hørtes; men da Vinden bar fra, og Sneen dæmpede Lyden, var Preusserne allerede naaet frem mod Ny Frydendal Kro, da vore Folk blev kaldt til Vaaben. Fjenden var saa tæt paa Livet, at Løjtnant Bokkenheuser, som blev et Øjeblik længere i et Hus, nær var bleven fangen, og en Underofficer, som samtidig gik ud af en anden Dør i samme Hus, løb lige i Armene paa Preusserne. Kuglerne peb om Ørene paa Folkene. og det blev hurtigt klart, at Vejen tilbage til Avnbjerg var spærret, en voldsom Salve fra Egnen ved Frydendal Kro viste kun altfor tydeligt dette. Vest-

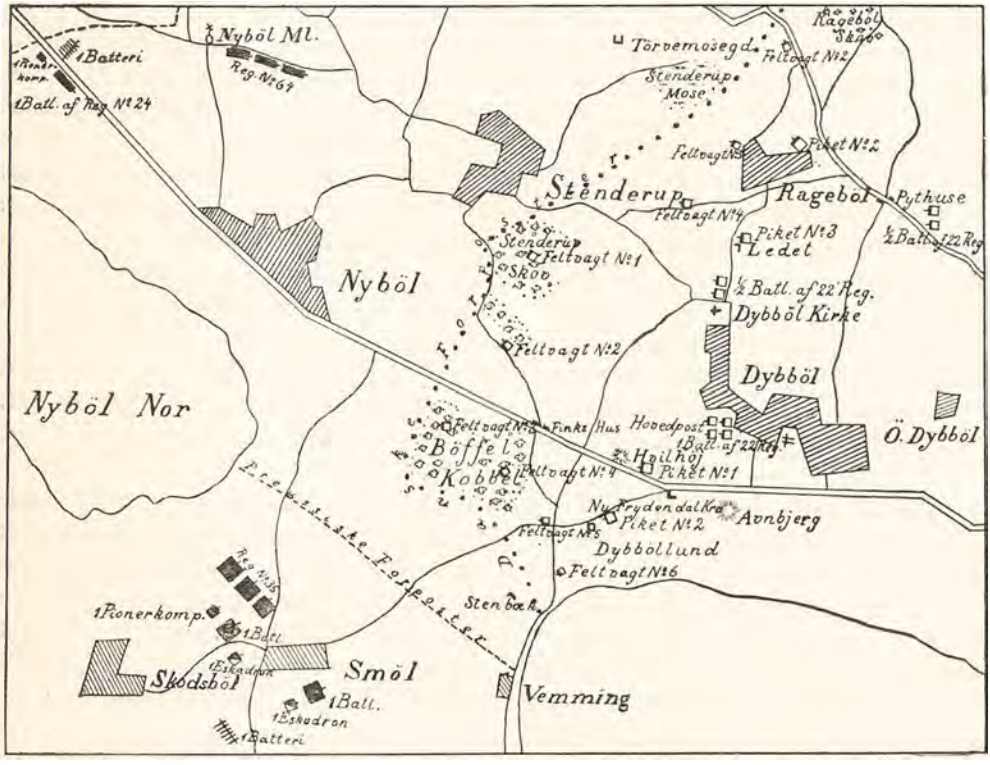

fra var Roeders Brigade nu i rask Fremrykning; der var kun en Vej aaben, den over Markerne til Dybbøl By, og mod dette Maal styrtede begge Kompagnier i vildt Løb med Preussernes Kugler susende om Ørene. Menig Bredsdorf, som var med blandt de flygtende, fortalte senere saaledes derom: »Det var en forfærdelig Tur, i fuldt Løb over Grøfter og Gærder, med fuld Oppakning og de af Sneen tunge Kapper og med en stadig Regn af Kugler efter os; men det var ikke til at tænke paa at tage Stilling før i Dybbøl, da Fjenden endog var betydeligt foran os paa venstre Fløj. Især over Mosen var det uhyggeligt; disse Kugler var ligesom en Flok pibende og hylende Djævle, der var sendt efter os. De fleste af os styrtede

et Par Gange og adskillige saa vi ikke mere til, de blev enten skudt, saaret eller fangen«.

Udaset til det yderste, saa mange trods Kugleregnen kun gik langsomt, naaede endelig de to Kompagnier Dybbøl By, som var besat af den ene Hovedpostbataillon af 22de Regiment. Saa snart Major Lundbye igen fik Hold i sine Folk, førte han dem ned i Højde med Avnbjerg og tog Stilling med dem der.

Alle de her skildrede Tildragelser, Kompagniet Ahlmanns Fordrivelse, Tilfangetagelsen af Feltvagterne i Bøffelkobbel og Piketkompagniernes Flugt over mod Dybbøl By, alt dette foregik næsten samtidigt og har næppe taget mer end højst en lille halv Time. Dermed havde Preusserne vundet, hvad Overraskelsen kunde indbringe. Under den videre Fremtrængen blev de standset af Hovedposten i Dybbøl By og Komp. Ahlmann paa Avnbjerg.

Foran Avnbjerg mødtes Cansteins Folk med Brigaden Roeder, som kom fra Egnen ved Nybøl. Generalen var forøvrigt syg den Dag og Oberst Kamiensky førte de 4 Batailloner, som deltog i det egentlige Angreb. Den Bataillon, som fulgte Flensborgvejen, holdt sig lidt tilbage for ikke for tidligt at alarmere de Danske, inden Afdelingerne fra Broager var kommen om i Ryggen paa dem; men da vore Vedetter forlod Skovbrynet, fulgte de preussiske Skytter rask efter, hjalp til med at fange vore Feltvagter og gik saa videre mod Hvilhøj, mod vort Piket der.

De tre andre Batailloner førte Obersten selv fra Nybøl Mølle frem imod Stenderup By. Snefoget hindrede alt Overblik, og Vinden piskede Sneen lige i Ansigtet paa Soldaterne. I Stenderup var der ingen Danske; en Bataillon blev efterladt som Reserve, de to andre ilede bestandigt fremad. Da de preussiske Blænkere var kommen Stenderup Skov paa et Par Hundrede Skridt nær, peb nogle Kugler dem om Ørene, og de fik Øje paa en dansk Dobbeltpost. I Løb gik det fremad, ind i Skoven, hvor den danske Feltvagts Plads fandtes tom, og efterladte Udrustningsgenstande vidnede om Hastværket. Først i Skovens østlige Udkant maatte Preusserne standse, da vore Folk havde taget Stilling bag et Jorddige, omtrent 300 Skridt fra det østre Skovbryn og derfra modtog Fjenden med en livlig Ild. Et Kompagni blev udviklet, men det forslog ikke, skønt der ikke var flere danske Soldater end de to Feltvagter af Bataillonen Lundbye, som havde staaet Nord for Vejen, vel knap 100 Mand. Først da det preussiske Komp. fik Forstærkning, veg Feltvagterne tilbage mod Dybbøl By, fulgt af den ene preussiske Bataillon, medens den anden gik gennem den sydlige Del af Stenderup Skov og ned mod Hvilhøj, hvor den vel kom for sent til at være med til Overrumplingen, men dog tidsnok til at se Avnbjerg blive stormet.

Ved Avnbjerg skulde hele Major Lundbyes Bataillon have været samlet, naar Fjenden angreb for Alvor, men da Angrebet havde sprængt Bataillonen, var kun Ahlmanns Kompagni og Kommandersergent Møllers Deling af Komp. Bruun naaet derhen. Selv var Ahlmann den eneste Officer ved sit Kompagni, Løjtnant Hansen var saaret og fangen, Premierløjtnant Kelner var bortkommanderet og den tredie Løjtnant syg.

Ahlmann havde aldrig været paa Avnbjerg og vidste ikke, hvor det laa, Navnet stod ikke paa hans Kort; men da han paa Vejen kom forbi en Bakke, paa hvilken der var begyndt nogle Skyttegrave, tænkte han, at det maatte vel være Avnbjerg, og det var rigtigt nok. Han gjorde Holdt og løb selv med 1ste Deling under Korporal Frandsen (senere Stabssergent ved 18de Bataillon) op paa Højen, og de saa da en lille Afdeling Preussere, vel en 30 Mand, staa rolig med Geværet ved Foden 37 Skridt (Afstanden blev senere skridtet af) foran sig. Vore Folk kastede sig ned og kom hurtigt til Skud, og Preusserne var ikke længe om at svare. Sydslesvigeren Wilhelm Friedrich Mohrbøtter plantede Kompagniets Fane i Jorden og sendte

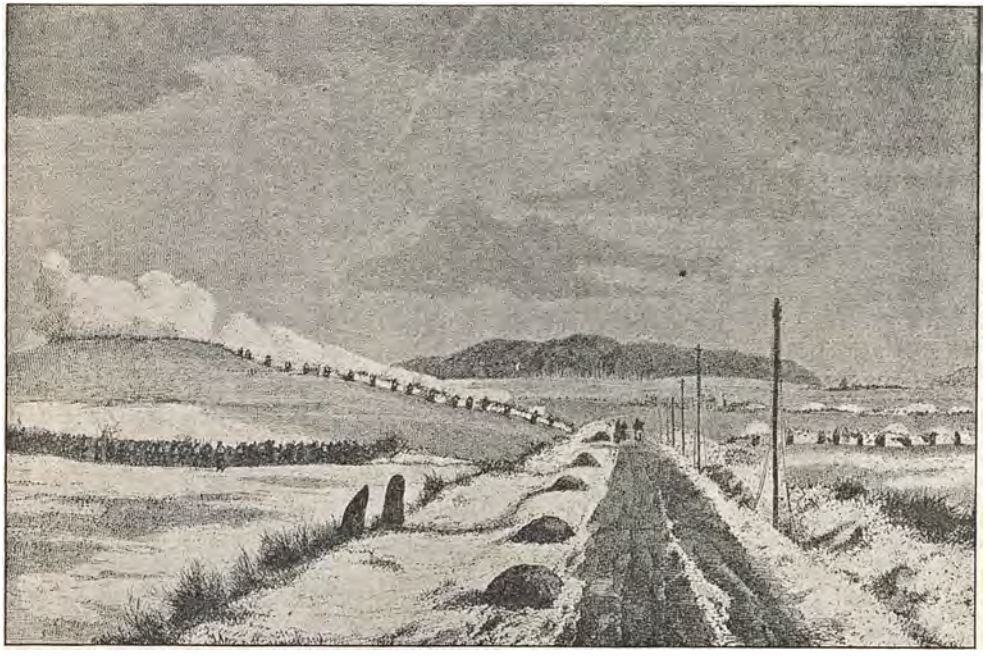

Paa Avnbjerg den 22de Februar 1864. I Baggrunden Bøffelkobbel Skov.

staaende oprejst tre Skud mod Fjenden, inden han selv blev ramt af en dræbende Kugle.

Preusserne samledes hurtigt i tætte Kæder foran Avnbjerg; foruden Afdelingerne af Cansteins Brigade, som kom fra Broager, var der to Batailloner af Brigaden Roeder tæt bagved. Ahlmann maatte derfor snart føre alt, hvad han havde, i Ilden; Korporal Hansen kom frem til højre og Korporal Lindhardt til venstre af den først udsendte Deling. Det er værd at lægge Mærke til, at det var tre Korporaler, som her førte vore Delinger mod de preussiske Officerer. Med sin fjerde og sidste Deling, Sergent Christensens, forsøgte Premierløjtnant Ahlmann at falde Preusserne i Flanken; men de passede for godt paa; Forsøget maatte opgives og Delingen lægge

sig paa Linie med de andre. Kommandersergent Møller havde ogsaa ført sin Deling frem i Ildlinien, saa der var ikke en Mand i Reserve.

Det blev en haard Kamp; vore Folk viste, at naar de var under god Kommando og vidste, hvad de skulde gøre, saa kunde de holde Stand, selv mod de i Tal langt overlegne Preusseres Bagladerifler. Premierløjtnant Ahlmann forsøgte endog endnu engang et Flankeangreb; men uden bedre Held; af Vanvare skød hans egne Folk paa ham og saa maatte det opgives.

Bataillonsadjutanten, Løjtnant Grev Sponneck, kom nu til for at se, hvorledes Sagerne stod. Ahlmann bad ham hente Kompagnimærket, som stod i Ildlinien, for at det kunde bruges ved næste Flankestød og hindre, at vore Skytter forvekslede egne Folk med Preusserne. Greven red straks derhen, men blev haardt saaret, da han til Hest viste sig i Skyttekæden.

Nu begyndte Preusserne at trænge frem langs Stranden i Siden og Ryggen paa vor Linie, og Stillingen maatte opgives. I omtrent en Time havde et Par Hundrede danske Soldater der standset Preusserne. Major Lundbye havde ved denne Tid ført de to Kompagnier, som var bleven kastet over mod Dybbøl, ud Syd for Byen og havde ladet dem tage Stilling bag et Hegn omtrent med Fløjen til Vejen. Han gik saa selv hen til Premierløjtnant Ahlmann, og de blev snart enig om, at Stillingen nu var uholdbar; men Sagen var, hvorledes vore Folk skulde slippe derfra. Derfor vidste Korporal Frandsen Raad. Paa engang lod han sin Deling springe op, fyre en Salve ned i Tjørnehegnet, som dækkede Preusserne, og saa gik det i vildt Løb tilbage ned ad Bakken; de to nærmeste Delinger fulgte med og naaede bag Dækning uden synderligt Tab. Kun Korporal Lindhardts Deling, som stod længst til venstre, slap ikke bort; baade Bataillonschefen og Premierløjtnanten blev hos den og søgte at faa den tilbage langs Stranden, da Preusserne alt stod paa Avnbjerg; men Delingen blev omringet og tagen, de to Officerer reddede sig i sidste Øjeblik gennem en Aabning i et Hegn, men den første menige, som fulgte efter, en Mand fra Ullerslev Mark, blev skudt. og Delingen maatte overgive sig.

Regimentskommandøren, Oberstløjtnant Hirsch, beordrede nu Bataillonen tilbage bag Skanserne til Dybbøl Mølle, da han maatte opgive igen at faa den samlet og ordnet.

Bag 18de Regiment stod 22de som Hovedpost med 1 Bataillon i Dybbøl By, to Kompagnier ved Dybbøl Kirke og to ved Pythuse paa Aabenraa-Vejen; det var et af de tidligere holstenske i Hast med Forstærkningsmandskab udfyldte Regimenter, det samme, som man ikke havde turdet betro Strandvagten bag Slien paa en samlet Strækning; nu skulde det første Gang i Ilden. Omtrent samtidig med, at vore fra Stenderup Skov vigende Feltvagter naaede Dybbøl, kom ogsaa Preusserne frem. Om et haardnakket Forsvar kunde der imidlertid ikke være Tale; Fjenden trængte frem baade Nord og Vest fra, og vore Folk gik derfor ud af Byen tilbage til en Stilling nærmere Skanserne. Preusserne vilde følge efter; men just som de brød frem, spredte et Solglimt Snetaagen og Skanse VI modtog dem saa eftertrykkelig med svære Granater, at ethvert Forsøg paa at naa længere frem blev opgivet med det samme.

Endnu nordligere, ved Vester Sottrup, brød Brigaden Goeben Kl. 7 om Morgenen frem med sin Hovedstyrke mod Ragebøl, medens en mindre Kolonne gik over Øster Sottrup mod Sandberg. Vedetter og Feltvagter blev i Snetykningen næsten løbet overende; først ved Ragebøl og den lille Skov Nord derfor satte de sig fast. General Goeben lod sine Kanoner kaste nogle Granater mod disse Steder, og dette bragte vore Folk til at gaa nærmere Skanserne. Vor nordligste Feltvagt blev næsten helt fangen, da den blev angreben fra flere Sider og Vejret paa den Tid var saa usigtbart, at endog Preusserne selv fyrede paa hverandre. Skansernes Ild bragte dog ogsaa her Fjenden til at standse. Preusserne havde hidindtil haft let Spil og ved deres store Overmagt kastet vore Forposter foran sig uden synderlig Tab eller Møje; nu kom de i Skansernes virksomme Ild og helt upaavirket deraf blev de ikke. »Der var Uro nok overalt«, skrev General Goeben, »jeg maatte fare frem og tilbage, opmuntre og skælde«. Da de preussiske Feltkanoner havde gjort nogle Skud, befalede Generalen dem at køre bort; en Hest styrtede, en Skagle gik itu, kun med Møje blev Kanonen reddet. Saa skulde Skytterne springe op og gaa tilbage. Det gik heller ikke i den bedste Orden; i Stedet for at gaa tilbage i spredt Orden trængte Folkene sig sammen paa Vejen. »Jeg havde igen nok at gøre«, fortæller Generalen, »formane, skælde, spøge midt under Granaternes Larm og Susen«. Generalens Hest blev let saaret, to Officerer og to Mand blev ramt af Kardæskkuglerne.

Stillingen var, kort før General Goeben efter Ordre gik tilbage, følgende: Omtrent 1000 Alen foran Skanserækken laa de preussiske Skyttekæder, mellem dem og Skanserne 18de og 22de Regiment i spredte Grupper. I Skanserne var Artilleristerne ved Kanonerne og fyrede, saa snart der viste sig et Maal, 2det Regiment havde besat Skanserne, og 5te Regiment, som var kommanderet paa Arbejde i Sundeved, havde kastet Spaderne, grebet Riflerne og stod i Løbegravene.

Oberst Lasson havde overtaget Kommandoen; men med den Styrke, han raadede over, lod Preusserne sig ikke drive tilbage. Styrken paa Als var imidlertid bleven alarmeret og samledes omkring Sønderborg, og da 6te og 10de Regiment, som skulde afløse Forposterne, var naaet op i Stillingen, befalede Oberst Lasson de foran Skanserne staaende Afdelinger at gaa frem for at prøve paa at kaste Fjenden ud af Forpostterrainet.

Dette var næppe lykkedes, havde Prins Friedrich Karl ikke omtrent samtidig besluttet at gaa tilbage, da et længere Ophold i Skansernes Ild vilde volde store Tab, uden at gøre nogen Nytte, og Angrebets Hovedformaal at undersøge vore Skanser nærmere, var umuliggjort ved Snetykningen. Da vi ved 10-Tiden begyndte Fremrykningen, mødte vi saaledes ingen Modstand. Forpoststillingen blev indtaget fra Avnbjerg over Dybbøl Kirke og Pythuse; den gamle Stilling foran Bøffelkobbel tænkte ingen paa at benytte igen, skønt Preusserne med stor Beredvillighed overlod os den.

Vore Tab maatte naturligvis være forholdsvis store under en Kamp af en saa voldsom og overraskende Natur, og mest var det gaaet ud over 18de Regiment; det mistede af døde 1 Officer, den kække Løjtnant Bruun, og 23 Mand; saaret blev 4 Officerer, 1 Underofficer og 22 Mand, af hvilke nogle faldt i Fjendens Hænder; de usaarede Fanger naaede det uhyggelig store Tal af 1 Officer, 6 Underofficerer

og 130 Mand, foruden 85 savnede, som antages at være sydslesvigske Desertører. Forstærkningsmændene i 22de Regiment slap heller ikke let fra deres Ilddaab, 3 Underofficerer og 33 Mand faldt, 3 Officerer og 44 Mand blev saaret, men kun 19 Mand faldt usaaret i Fangenskab. Af Brigadestaben blev Premierløjtnant Rosen saaret og foruden den dræbte Dragonordonnans blev en anden fangen. Hele vort Tab var saaledes 10 Officerer, 10 Underofficerer og 362 Mand, deri indbefattet de sydslesvigske Desertører, som det dog nærmest var en Vinding at blive af med.

Preusserne opgiver deres hele Tab til 6 menige døde, 4 Officerer og 27 menige saarede; men i denne Opgivelse mangler vistnok de lettere saarede. I 64de Regiments Historie omtales saaledes, at Regimentet den Dag mistede 2 Fanger, de nævnes endog ved Navn; men de er glemt paa den preussiske Tabsliste; alle de nævnte saarede Officerer hørte til samme Regiment, nemlig Nr. 55, som General Goeben havde ført saa tæt ind paa vore Skanser paa højre Fløj.

Efter Kampen den 22de Februar blev der mere stille i Sundeved. Der forefaldt vel daglig mindre Sammenstød; men vore Forposter stod nu nærmere Skanserne i en bedre Stilling og indbød ikke længere saa meget til Overrumpling. General Goeben blev den 26de afløst i forreste Linie af General Schmid, en ældre, svagelig Mand, som ikke følte sin Forgængers Trang til idelig Virksomhed; et Par Dage efter forbød Prins Friedrich Karl alle større Foretagender mod vor Forpostlinie uden Overkommandoens Tilladelse.

Nægtes kan det ikke, at naar man sammenligner vore Tab med Preussernes i disse Forpostkampe foran Dybbøl, hvor vi først mødte dem i aaben Mark, saa synes Udfaldet af Sammenligningen at retfærdiggøre den pessimistiske Anskuelse, at vi slet ikke kunde tage det op med dem. Der var dog adskilligt, som kunde undskylde vore Uheld. For det første er det saa ulige lettere at angribe under saadanne Forhold end at gaa tilbage; selv General Goeben indrømmer, at da han den 22de Februar skulde føre sine Folk tilbage, og det endda under ret lette Forhold, kneb det at holde Orden paa dem; naar hertil kommer den store Overmagt, Preusserne altid straks mødte op med, deres Bagladegeværers Overlegenhed over vore Forladere, hver Preusser skød 3 à 4 Skud, naar vore skød et, vore Forposters uheldige Opstilling og endelig de upaalidelige Elementer, Afdelingerne havde i en Del af deres sydslesvigske Mandskab, saa laa der i vore Uheld i den stærkt splittede Forpostkamp intet afgørende Bevis for, at vore Folk ikke kunde gaa frem, naar de blev samlet mandstærke og ført med Fasthed.

Preusserne indrettede sig saa hyggeligt som muligt, deres Forpostkompagnier fik hver tildelt 30 Faareskindspelse til Brug for Vedetterne, og forøvrigt snart ogsaa for en Mængde ikke hyggelige Smaadyr; desuden fik Mandskabet Tilladelse til at lade Skæget staa, tage uldne Tørklæder paa og ryge Pibe paa deres Poster.

Vi fik saaledes Ro i nogen Tid til at styrke vor Stilling og ordne Tjenesteomgangen; men forinden vi gaar over til at skildre disse Forberedelser til det forestaaende alvorlige Angreb, vil vi følge, hvad der imedens har tildraget sig ved den nørrejydske Grænse.

19de Kapitel

General Hegermann-Lindencrones Tilbagetog. – Preusserne overskrider Nørrejyllands Grænse.

Medens Vaabnene saaledes næsten hviler i Sundeved, vender vi atter tilbage i Tiden til hin brydsomme Februar-Morgen i Flensborg efter Tilbagetogsnatten for at følge General Hegermann-Lindencrone og hans Ryttere paa Toget langs Sønderjyllands Østkyst mod den nørrejydske Grænse.

General Hegermann var med 4de Division: tre Rytterregimenter, et Fodregiment og et Batteri hen paa Aftenen den 6te Februar naaet til sine Kantonnementer Vest for Flensborg i Harreslev. Ellund og Frøslev. Alarmeringen efter de foruroligende Meldinger om Kampen ved Sankelmark, bragte ikke Rytterne ud af Kvartererne; den næste Morgen holdt de Bov besat, til Styrken fra Frederiksstad var passeret; drog saa videre Nord paa ad Oksevejen og naaede hen paa Aftenen til det ny Kantonnement Sydvest for Aabenraa.

Fjenden havde opgivet Forfølgningen. Først den 10de Februar, to Dage efter at General Hegermanns Korps havde forladt Egnen, kom en østerrigsk Bataillon og en preussisk Eskadron til Hostrup, godt tre Fjerdingvej Syd for Aabenraa, og sendte derfra Patrouiller frem mod Byen, som meldte, at de danske Tropper var gaaet for to Dage siden, men at der endnu laa to danske Kanonbaade paa Fjorden. Den næste Morgen, den 11te, blev Aabenraa besat af den samme svage Styrke, som havde kantonneret ved Hostrup.

Vor Rytterdivision kunde derfor have fortsat sit Tilbagetog med stor Ro; men

Generalen længtes efter at naa Kvarterer, hvor Korpset virkelig kunde udhvile og igen bringes i kampdygtig Stand. Skønt Sneen faldt saa tæt Natten mellem den 7de og 8de, at man ved Dagens Frembrud næppe kunde skelne Vejene, brød Korpset dog op, og da Vejret blev godt op ad Dagen, naaede det noget over Middag til Haderslev, hvor der var bestilt Kvarter for Natten. Mandskabet var meget udmattet; Cheferne for 7de Regiment og 1ste Rytterbrigade havde alt inden Afmarchen fra Kantonnementerne Vest for Flensborg erklæret deres Afdelinger for ukampdygtige. Der kom nu, meddeler Generalen selv i sin Redegørelse, et Andragende fra samtlige Afdelingsførere om, at Marchen efter et lille Hvil maatte fortsættes til Kolding, hvor Divisionen skulde forblive, og dette blev indrømmet.

Hovedgrunden hertil var vistnok den, at Generalen svævede i den Vildfarelse, at Fjenden fulgte efter ham. Ved Halvsyv-Tiden om Aftenen telegraferede han til Overkommandoen, at hans Korps stod i Haderslev, men samme Aften agtede at afmarchere videre til Kolding. »Fjenden siges at være i Aabenraa og Nord for samme«. Det sidste var en fuldstændig Fejltagelse, og i en Egn, hvor saa godt som hele Befolkningen var ivrigt dansksindet, havde det vel ikke været vanskeligt at skaffe paalideligere Oplysninger om de virkelige Forhold; men Generalen fæstede Lid til de falske Rygter og besluttede at drage videre mod Nord.

Cai Hegermann-Lindencrone.

Derfor blev det forbudt Mandskabet at sprede sig i Byen; de maatte nøjes med den Hvile, de kunde faa ved at lægge sig paa Fortove eller sidde paa Hustrapperne. Haderslev Borgere kappedes i Iver for at bringe Mad og Drikke til de trætte og sultne Soldater; men naturligvis kunde et saadant Hvil paa nogle Timer under aaben Himmel ikke bøde paa de forudgaaende Savn og Anstrengelser, og da Korpset ved Mørkets Frembrud brød op, havde Mandskabet endnu ikke forvundet Trætheden fra Tilbagetogets første Døgn. Tilmed forhalede »nogle ikke fuldstændig oplysende Meldinger fra Forposterne ved Vartenbjerg« yderligere Afmarchen og bragte Generalen til at lade Korpset tage Stilling ved Haderslev og blive under Gevær til nøjere Oplysninger var indhentet. En Officer af Divisionsstaben blev afsendt til Rødekro, ca. 4 Mil Syd for Haderslev, og først da han vendte tilbage med beroligende Melding, blev Marchen tiltraadt i Mulm og Mørke.

Snart efter rejste der sig en heftig Storm fra Nord, som piskede Frostsne i Øjnene paa Folkene; det blev Billedet af den første Tilbagetogsnat om igen; Heste

snublede og faldt hvert Øjeblik paa den spejlglatte Vej, Kanonerne og de Vogne, der var skaffet paa Haderslev-Egnen til Befordring af Fodfolket, vandt kun frem med store Anstrengelser; men Divisionen naaede dog Kl. 2 om Morgenen den 9de Februar til Kolding. Tropperne var yderst udmattet, Fodfolket, Batteriet og en Eskadron blev i Byen, det øvrige Rytteri søgte Kvarter nordligere og østligere henimod Gudsø.

I Kolding blev Divisionen forstærket med 2det Dragonregiment og et kørende Espingolbatteri; desuden var der der 300 Forstærkningsmænd, som egentlig var bestemt for 12te Regiment, men nu blev indlemmet i 7de. Dragonregimentet var imidlertid endnu saa mangelfuldt organiseret, at det snart blev beordret til at gaa over Snoghøj til Fyn for at ordne sig videre der.

Det gjorde et nedslaaende Indtryk paa de Danske at se deres egne Tropper trætte og udasede bestandig ile mod Nord, skønt de fleste godt vidste, at der ingen overhængende Fare truede, og de ret faatallige Slesvigholstenere fik derved Mod og Tid til at forberede de Demonstrationer, hvormed de vilde modtage »Befrierne«. Vel vovede man kun de færreste Steder at hejse Oprørsfanen eller proklamere Hertugen af Augustenborg, inden de tyske Tropper var paa Egnen; men der var for de Danske noget ydmygende i, at det ikke var den stærke Fjende, som samlet kom til dem og ved sit Overtal tvang deres egne til at vige; men at det oftest var svage Rytterpatrouiller, som uden at møde Modstand red ind i Byer og Landsbyer og lod de faa Hjemmetyskere og de sydfra tilløbende Spektakelmagere demonstrere, som udtrykte de Landets Stemning.

Vi har set, hvorledes en lille Rytterpatrouille, fremsendt fra Eskadronen ved Hostrup to Dage efter at General Hegermann var draget bort, kom til Aabenraa, og bedre gik det ikke i Haderslev. Torsdag den 11te, altsaa rigeligt et Par Døgn efter at de sidste danske Tropper var draget bort, kom to preussiske Officerer ridende ind i Byen med 40 Kyrasserer; de red lige til Borgmesteren, Etatsraad Hammerich, krævede i en brutal Tone Pen, Blæk og Papir, og bød ham skriftligt svare paa de Spørgsmaal, der blev forelagt ham; der maatte kun svares ja eller nej. Da Borgmesteren saaledes til Spørgsmaalet om, hvorvidt der var danske Soldater i Byen, vilde gøre en Bemærkning om, at der var en syg Soldat, blev han barsk afbrudt med Ordren: »Ingen Bemærkninger; skriv bare«. Kyrasserne lod sig traktere paa det bedste og lagde sig saa rolig til Sengs i Kvartererne uden Frygt for mulige Overfald af de Danske. Fire Wühlere fik travlt med at faa alt paa Benene, hvad der lod sig rejse af slesvigholstensk Oprørssind, og om Fredagen den 14de var man naaet saa vidt, at der vajede slesvigholstenske Flag fra 39 Huse og at en Skare paa et halvthundrede Mennesker fra By og Land paa Torvet udraabte Hertug »Friedrich der achte« som Landsherre. Senere paa Dagen rykkede en preussisk Gardebataillon ind i Byen, og dermed var der sat en Stopper for de altfor vidt drevne Demonstrationer.

Hovedmassen af den preussiske Garde og det østerrigske Korps rykkede imidlertid i smaa Dagsmarcher op langs Sønderjyllands Østkyst; Gardekorpset var bleven forstærket med et Garde-Husarregiment, som kom lige fra Berlin og den 14de naaede

Haderslev; desuden afgav Prins Friedrich Karl et Rytterregiment til Garden, og der blev dannet en Rytterbrigade under Oberst Flies, bestaaende af Gardehusarerne og det 6te Kyrasserregiment; Brigaden fik tildelt et ridende Batteri.

Feltmarchal Wrangel agtede at fortsætte Fremrykningen ind i Jylland, og han havde meldt sin Regering, at han den 17de vilde overskride Grænsen; men her mødte han diplomatiske Vanskeligheder. Østerrig afgav i Berlin den Erklæring, at en Overskriden af den jydske Grænse krævede ny Aftaler mellem de to allierede Magter og anmodede om, at Overkommandoen maatte faa Ordre til ikke at rykke ind i Jylland, inden disse Aftaler var truffen. Om Aftenen den 15de blev der derfor telegraferet fra Berlin: »Hans Majestæt Kongen befaler, at den allierede Hær ikke overskrider den jydske Grænse inden nærmere Befaling.«

Wienerhoffets Ønske var saaledes opfyldt; men Bismarck var alt den Gang fast bestemt paa ikke at lade sig standse af Kolding Aa; Østerrig skulde bringes til at følge Preussen i tykt og tyndt, og for at det desto lettere kunde ske, var det bedst at skabe en Kendsgerning, som kunde overtyde den tøvende Allierede om, at Evropa ikke kom ud af sine Folder, fordi to Stormagter misbrugte deres Vælde til at krænke et lille Folks Ret. Det kunde bedst ske ved at lade en underordnet Fører ligesom ved eget Initiativ gaa over Grænsen uden Ordre, saa kunde man senere misbillige eller godkende hans Handling, som det nu passede bedst.

Dette diplomatiske Intrigespil var dog gamle Wrangel for fint. Han kaldte sin Rytterfører, Oberst Flies, til sig og instruerede ham uden Vidner om at lade hele Rytterkorpset gaa over Grænsen. Kronprinsen af Preussen havde imidlertid anet Uraad og passede Obersten op i en Tværgade, da han kom fra Wrangels Kvarter. Da Obersten kom gaaende, standsede Kronprinsen ham og spurgte, hvilken Ordre Feltmarschallen havde givet ham. Flies var Soldat af den gamle Skole, han svarede, at hans Ordre kun angik ham selv. »Jeg vil sige Dem,« sagde Kronprinsen, »han har befalet Dem at gaa over den jydske Grænse i Morgen.« — »Ja, naar Deres kongelige Højhed ved det, saa behøver jeg jo ikke at skjule det,« svarede Obersten. — »Jeg ved det, og jeg giver Dem herved Befaling til ikke at gøre det,« sagde Prinsen videre. — »Jeg kan ikke modtage en saadan Befaling,« erklærede den stivnakkede Oberst. — »Jeg befaler det i Kongens Navn og overtager Ansvaret derfor,« og dermed faldt endelig Obersten til Føje.

Forsøget blev saa gjort mere fint og lykkedes, som vi snart skal se, kun altfor let. Bismarck sagde senere derom, at han kildrede Evropa under Næsen med en Deling Husarer, for at se, om det vilde nyse.

Det nøs ikke.

I Kolding modtog General Hegermann-Lindencrone Overkommandoens Ordre om, hvorledes han havde at forholde sig med Hensyn til Grænsens Forsvar.

Rytterdivisionen skulde holde den jydske Grænse besat saa vidt dens Kræfter tillod; 3die Division, som nu blev kommanderet af Generalmajor Wilster, da Steinmann var saaret, skulde rykke frem til Grænsen og underlægges General Hegermann, saa længe han stod der; men blev han tvungen til at gaa Nord paa, skulde Ryt-

teriet tilligemed 7de Fodregiment gaa tilbage gennem Jylland, medens Wilster trak sig ind imod Fredericia og dannede Fæstningens Besætning.

Scharffenbergs og Neergaards Brigader kom efter en haard Overfart i stærkt Snefog med Frost og Blæst til Fredericia den 10de og 11te Februar, og da Folkene havde hvilet en Dagstid efter den Tørn rykkede Brigaden Neergaard til Kolding og overtog Vogtningen af Grænsen hen til Hvilested Kro ved Egstrup. Rytterdivisionen og 7de Fodregiment laa længere tilbage langs Vejen til Vejle.

Vort Rytteri var endnu alt andet end i god, kampdygtig Stand, Eskadronerne, som skulde have 120 Mand, havde gennemsnitlig kun 80, men derimod ofte Heste til det Mandskab, de manglede, saa der maatte bruges Ryttere til Hesteførere; Udrustningen var mangelfuld, og Batteriet, som skulde følge med Rytteriet, havde, efter at det holstenske Mandskab var hjemsendt, saa faa Folk, at det kun kunde medføre 4 Ammunitionsvogne. General Hegermann vilde derfor helst have hele sit Korps overført til Fyn, for at faa det bragt i Orden, inden det skulde bruges mod Fjenden; i hvert Fald vilde han have mindst et Par Fodregimenter med foruden det han havde, hvis han skulde gaa tilbage gennem Jylland. Overkommandonen vilde intet høre om Overførelsen til Fyn; derimod blev det lovet, at naar Max Müllers Brigade var bleven ordnet efter Sankelmark-Kampen, skulde Generalen faa den med gennem Jylland. Opgaven var da den at hindre Fjenden i at trænge frem med mindre Styrker; for Overmagt skulde der viges, men ikke mer end nødvendigt. Det var det samme Hverv, som Olaf Rye havde haft i 1849 og løst saa smukt.

Foreløbig gjaldt det om at hindre Fjenden i uden videre at gaa over Grænsen; ligesom Bismarck lagde Vægt paa, at denne Grænseovergang fandt Sted saa ubemærket som muligt for at blive en Kendsgerning, inden nogen ret blev opmærksom derpaa, saaledes maatte man fra dansk Side se at sørge for, at Indfaldet i det egentlige Kongerige Danmark blev konstateret ved en Kamp og senere fulgt af en energisk Protest hos de neutrale Stormagter.

Desværre lykkedes det dog Preusserne saa at sige at liste sig over Grænsen. Den preussiske Garde og bag den Østerrigerne var sluttet tæt op til Grænsen, og baade Befalingsmænd og menige higede efter at plukke de lette Lavrbær, som kunde vindes i Kampen mod det svage danske Korps. Syd for Aaen stod godt og vel 30,000 Mand, Nord for havde General Hegermann af Fodfolk kun Neergaards og Scharffenbergs Brigader og 7de Regiment, det vil sige ca. 8000 Mand; de manglede endda deres Patronvogne, som endnu ikke var bleven overført fra Als, og de to Brigader skulde senere danne Besætningen i Fredericia; blev de ødelagt i Kampen i aaben Mark var Fæstningens Skæbne afgjort med det samme. Rytterkorpset talte vel et Par Tusinde Ryttere; men det hele blev dog næppe en Trediedel af Fjendens Styrke; og General Hegermann besluttede at undgaa en saa ulige Kamp.

Der blev derfor i Kolding kun efterladt et eneste Komp., som stillede sine Forposter 1500 Alen Syd for Byen; længere Vest paa ved Paaby og Egstrup stod en Eskadron Dragoner, som sendte Patrouiller ud mod Vest og Syd, forøvrigt stod de danske Tropper fordelt saaledes, at Rytterdivisionen og 7de Regiment var Nord for

Kolding, rede til at drage mod Vejle, Oberst Neergaard østligere paa Fredericiavejen. Vor Overkommando syntes ikke om denne meget tilbagetrukne Opstilling og telegraferede til Generalen, at hvis Fjenden i dette Øjeblik med stor Styrke gik over Grænsen, saa kunde det vel forsvares at staa saa langt tilbage; men saa snart General Wilsters Division var samlet, skulde han gaa frem igen.

Tæt Syd for Grænsen stod den preussiske Oberst Bentheim med Avantgarden. Han fik Natten mellem den 17de og 18de Februar Melding om, at de Danske havde rømmet Vonsild, som den Gang laa paa slesvigsk Grund, og nu stod ganske tæt Syd for Kolding. Han sendte straks Meldingen til Kristiansfeld til Gardedivisionens Chef, og derfra gik den videre til Overkommandoen med den Tilføjelse, at Avantgarden havde faaet Befaling til at passe nøje paa, om de Danske ogsaa forlod Kolding. Til Meldingen blev knyttet en Forespørgsel om, hvorvidt der var nogen Hindring for at

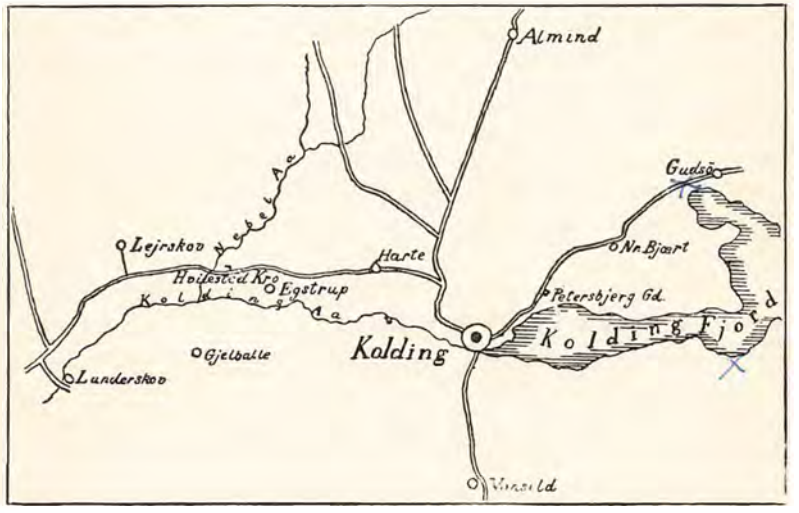

følge efter, hvis de Danske gik endnu længere tilbage. Feltmarschallen og Staben var netop den Dag paa Vejen fra Aabenraa til Haderslev, Foresp[illegible]rgslen naaede ham derfor først Kl. 2 om Eftermiddagen, og Svaret med Ordren om ikke at overskride den nørrejydske Grænse, selv kun med en Patrouille, kunde ikke afsendes[illegible]inden Kl. $4^1/_2$, og før det naaede frem, var Overskridelsen alt sket.

Preusserne var fulgt efter, da vi gik tilbage, et Gardekomp. besatte Vonsild og Gardehusarerne blev sendt frem foran, saa de stod lige overfor vore Vedetter Syd for Kolding. Henad Middagstid voksede Styrken ved Vonsild til 7 Kompagnier og 2 Eskadroner. Naturligvis var det en højst mislig Sag for det danske Komp. i Kolding, som Kaptajn Darre den Dag førte, at have en saa stærk Fjende lige foran sig. Kaptajnen holdt dog sin Post, indtil han fik Melding om, at Dragonerne Vest for Byen var gaaet tilbage, saa gik ogsaa han.

Hele denne Forstyrrelse voldte en Deling preussiske Gardehusarer, som gennem

Gjelballe Skov var reden frem mod Broen over Kolding Aa Syd for Egstrup, for at se, om den var afbrudt; vore Dragonposter Nord for Aaen vekslede nogle Karabinskud med Gardehusarerne og gik saa tilbage til deres Eskadron, den mere vestligt staaende Post ved Hvilested Kro gik ogsaa tilbage, da den saa de andre gøre det, og da det samtidigt blev fortalt Ritmesteren, at Preusserne var i Lejrskov, som ligger Nord for Kolding Aa, saa gik han med hele sin Eskadron tilbage til Harte Kirke.

Det var der ikke den fjerneste Grund til. De preussiske Husarer gik tilbage, saa snart de havde set, at Broen over Kolding Aa var afbrudt, og Fjenden var ikke i Lejrskov, men i Lunderskov, som vel laa paa nørrejydsk Grund, men Syd for Kolding Aa. Ved Harte Kirke stod den Gang desuden hele vort 6te Dragonregiment; vi havde altsaa nu 7 Eskadroner der, og Brigadekommandøren, Oberst Scharffenberg, var selv til Stede. Han nøjedes dog med at sende en Patrouille hen imod Lejrskov, som laa smaa tre Fjerdingvej borte, og da den kom tilbage og meldte, at Landsbyen »skulde være besat af Fjenden« samt at den havde set en mindre fjendtlig Patrouille, undersøgte Obersten ikke Forholdene nærmere, men drog med 6te Dragonregiment mod Nord til Vester Nebel, medens Ritmesteren med Forposteskadronen red til Almind paa Vejle Vejen og sendte Melding derom til Kaptajn Darre i Kolding. Da General Hegermann-Lindencrone gennem den tilbagevendende Forposteskadron fik Meldingen om, at Preusserne rykkede frem, gik han med hele sit Korps tilbage til Vejle, udstillede Forposter mod Syd, besatte Overgangene over Aaen og gik i Kvarter i og omkring Byen.

Kaptajn Darre kunde naturligvis ikke blive staaende alene med sit Komp. i Kolding, naar hele Landet Vest derfor var forladt; han inddrog derfor sine Vedetter, og da det Komp., som skulde afiøse, netop kom, tog han det med og marcherede ud af Byen mod Gudsø.

Klokken var halvto om Eftermiddagen da de preussiske Eskadroner foran Vonsild saa vor Vedetkæde Syd for Kolding samle sig i Smaatroppe og rykke ind i Byen. De to Eskadroner Gardehusarer og det nærmeste Komp. Fodfolk fulgte efter. Broen over Aaen var spærret af en Barrikade, men da den var ryddet trængte Preusserne ind i Kolding, uden at der blev løsnet et Skud. Snart kom Oberst Bentheim til med den øvrige Styrke fra Vonsild, han besatte med Fodfolket Byens nordlige Udkant og indrettede den til Forsvar.

Husarernes Fører, Major von Alvensleben, var imidlertid med en Patroille reden rask frem ad Vejen mod Fredericia; tæt Nord for Kolding stødte han paa danske Dragoner og standsede derfor til begge Husareskadronerne naaede ham, saa gik det igen fremad. Fra Bakkerne ved Petersbjerggaard saas en Husarpatrouille i Kamp med danske Dragoner, men da Dragonerne fik Øje paa de fremsprængende preussiske Eskadroner, red de skyndsomst mod Nørre Bjært, skarpt forfulgt af Husarerne.

Kaptajn Darre var kort forinden kommen til Nørre Bjært med de to Forpostkompagnier; der traf han Brigadechefen, Oberst Neergaard og fik af ham Befaling til at gaa tilbage til Gudsø. To Eskadroner af vort 3die Dragonregiment, som stod Vest for Nørre Bjært, skulde dække Tilbagegangen. Den ene af dem holdt paa

Landevejen, omtrent der, hvor Jernbanen nu fører over; det var dens fremsendte Patrouiller, som havde tumlet sig med de preussiske Husarer paa Markerne foran; den anden Eskadron havde faaet Lov til at hvile lidt ud i de omliggende Gaarde efter en streng Nattevagt; men den var nu bleven samlet, og begge Eskadroner holdt paa Vejen, da vor Patrouille kom jagende tilbage, forfulgt af Husarerne.

De to preussiske Husareskadroner var vel langt stærkere end vore, de var tilsammen over 200 Mand, vore ikke stort over 120; men i et Chok paa Landevejen havde vi dog vistnok staaet os med vore sværere, kraftigere Heste; dertil kom det imidlertid ikke; der blev kommanderet omkring, og tilbage gik det mod Gudsø.

Lidt Vest for Nørre Bjært naaede de lette Husarer Dragonernes Bagtrop og vekslede Hug med dem; men den vilde Jagt fik snart en Ende. Kaptajn Darre havde ladet sine to Kompagnier tage Stilling i Udkanten af Hulskov, og da Preusserne hørte Riffelkuglerne pibe om Ørene, vendte de hurtigt om. Vi mistede 2 døde og 3 Fanger, Preusserne havde 1 Officer og 4 Husarer saarede.

Det var det første lidt større Sammenstød mellem vore Ryttere og Preussernes. Nogen synderlig Ære vandt vi ikke derved; men de preussiske Gardehusarer fik en hel Bedrift ud deraf. Den preussiske Generalstab opgiver saaledes vort Tab til 5 døde, 4 saarede og 2 Fanger, skønt Husarerne umulig kunde vide, hvor mange døde og saarede vi havde, og vort Tab faktisk kun var 2 døde og 3 Fanger, altsaa i Tal netop lig deres eget.

Baade Kaptajn Darres Infanterister og Dragonerne naaede uden at forulæmpes videre til Gudsø, hvor de blev optagen af Brigaden Neergaard.

Det sørgelige Resultat af Dagens Tildragelser var altsaa det, at Preusserne uden Kamp havde overskredet Kongerigets Grænse, og at vore Tropper var vegen bag Vejle Aa og Elbo Dalen; alt fordi en Husardeling vekslede nogle Karabinskud med vor Dragonpost ved Egstrup, uden at der blev en eneste Mand ramt paa nogen af Siderne. Det afgørende Skridt var taget og taget netop saaledes som Bismarck vilde have det. Feltmarschal Wrangel, som stadig havde ondt ved at forstaa det fine Rænkespil, gav rigtignok Befaling til, at Kolding skulde rømmes og alt gaa tilbage sønden for Grænsen; men Kronprinsen af Preussen blandede sig igen i Kommandoen og lod Feltmarschallens Befaling holde tilbage.

20de Kapitel

Rytterfægtninger mellem Forposterne.

Baade den tyske Overkommando og Regeringen i Berlin anstillede sig forbavsede over, at den nørrejydske Grænse var overskreden, men lod det dog blive derved, siden det en Gang var sket; kun maatte der ikke rykkes længere frem, før der kom nærmere Ordre. Forøvrigt har de preussiske Officerer, som tilsyneladende overtraadte den givne Befaling ved at rykke ind i Kolding, nok vidst, at de havde Ryggen fri. Den gamle Feltmarschal har aabenbart misforstaaet en halvkvædet Vise, da han vilde have Oberst Flies til at gaa frem med hele Rytterbrigaden, og Bismarcks før nævnte Ytring om at kildre Evropa under Næsen, tyder ogsaa paa, at han ikke blev stærkt overrasket ved Meddelelsen om Koldings Besættelse. De modvillige Østerrigere kunde nu se, at der var ingen, som rørte sig af den Grund.

Imidlertid trak Tiden ud til 1ste Marts, inden Preusserne og Østerrigerne blev enig, og saa hengik der endnu en Uge, inden de for Alvor begyndte deres Fremrykning. Der kom derfor et Tidsrum af 18 Dage, hvori der kun forefaldt Smaakampe, og det skaffede en Ro, som baade General Hegermann-Lindencrone ved Vejle og General Lunding i Fredericia havde god Brug for.

General Hegermann var gaaet bag Vejle Aa, og snart efter kom Max Müller til ham med sin Brigade. General Lunding vilde gerne have beholdt et af Regimenterne i Fredericia, men Hegermann vilde ikke afstaa det, og den 22de Februar havde han hele sit Korps samlet. Det bestod da af 3 Fodregimenter, 1ste, 7de og 11te; $3^1/_2$

Rytterregiment, 2 Batterier og 1 Komp. Ingeniører. Styrken blev fordelt saaledes, at Max Müller med sine to Regimenter, den ene Bataillon af 7de Regiment og det ene Batteri, skulde forsvare Stillingen paa Bakkerne Nord for Vejle, med 2den Rytterbrigade under Oberst Scharffenberg, 6te Dragonregiment, 2det Halvregiment Gardehusarer og et halvt Batteri bag sig som Reserve. Vest paa stod 1ste Rytterbrigade under Generalmajor Honnens; han havde foruden sine to Rytterregimenter; 3die og 5te Dragonregiment, af hvilke det første dog havde efterladt en Eskadron ved Fredericia og sendt en ud for at strejfe paa Hederne, tillige et halvt Batteri og den anden Bataillon af 7de Regiment. Obersten tog selv Kvarter i Jellinge og lod udstille Feltvagter ved alle Overgangene over Vejle Aa helt ud til Vingsted Vandmølle.

Det var saaledes et ikke helt uanseligt Korps, som Generalen havde under sig; men ulykkeligvis led det bestandig under mange Mangler, som skrev sig fra Hastværket og den mangelfulde Udrustning, hvormed Afdelingerne var kommen i Marken. Da 1ste Regiment kom til Vejle, maatte Generalen saaledes melde Krigsministeriet, at det var uden Støvler og Saaler, 11te Regiment var ikke stort bedre forsynet, og i Vejle var der intet Fodtøj at faa. Rytterregimenterne manglede snart Mandskab, snart Heste, snart Udrustning baade til Mand og Hest; desuden var Eskadronerne ved bortkommanderede og syge svunden saaledes ind, at de kun havde mellem 70 og 80 kampdygtige; saa var Underofficererne endda regnet med.

Det bedrøveligste Skue afgav dog Ordonnansafdelingen; næsten ingen af Folkene havde Kapper, de red med forskelligt farvede Uldtæpper om sig; den ene Trediedel manglede Sabelgehæng og bar Sablen i et Tov om Livet.

Alle disse Mangler maatte der nu paa bedste Maade raades Bod paa, saa godt det lod sig gøre, og alt imens blev der tænkt paa det videre Tilbagetog, naar Fjenden rykkede frem med Overmagt. Ingeniørmajor Jørgensen blev sendt op til Limfjorden for at undersøge Overgangsstederne og samle Baade og Færger til at bringe Korpset over Vandet; Amtmændene fik Paalæg om at holde Vejene i god Orden og passe vel paa alle Løsgængere for at hindre Spioneri. Den under Bygning værende jydske Jærnbane skulde om muligt gøres farbar paa Strækningen Viborg—Struer.

Fra disse lidet lystelige indre Forhold i det Hegermann'ske Korps vender vi os igen til Begivenhederne i Marken, hvor vore Ryttere fik Lejlighed til at vise, at de trods alle Mangler dog med Klingen i Haand kunde hamle op med de letbenede preussiske Husarer.

Den preussiske Garde stod altsaa i Koldig; der var trukken flere Tropper frem dertil, og de havde befæstet sig; men da det ikke kom til at spille nogen Rolle, skal vi ikke dvæle derved. Det røde Gardehusarregiment sendte oftere Rekognosceringskommandoer frem imod Vejle og havde smaa Sammenstød med vore Dragoner.

Ved Højen Kro, en tre Fjerdingvej Syd for Vejle paa Koldingvejen (se Kortskizzen Side 148), stod en Deling Ryttere paa Forpost; den 28de Februar var det en Deling af 6te Dragonregiments 4de Eskadron under en ung Reserveløjtnant de Saint-Aubain. Fra Feltvagten var der sendt en Korporal med 6 Dragoner endnu

fem Fjerdingvej frem til Landsbyen Viuf; det var en farlig Post, som krævede stor Opmærksomhed.

Den samme Dag var tidlig om Morgenen en Eskadron Gardehusarer reden ud fra Kolding frem ad Vejlevejen; forrest var der en Deling paa 40 Mand under Sekondløjtnant Grev Wartensleben, og han havde igen fremsendt en Forspids paa 1 Underofficer og 12 Husarer under den unge Fændrik Grev Lüttichau. Korporalen, som stod ved Viuf, havde, som han skulde, straks da han kom paa Post sendt en Mand tilbage med Melding; han havde derfor kun 5 Dragoner hos sig, da de preussiske Husarers Forspids viste sig Nord for Almind. Om at indlade sig i Kamp kunde der ikke være Tale; Korporalen gjorde det fornuftigste, der var at gøre; han lod sine Folk give Hestene Sporene og red skyndsomst Nord paa mod Feltvagten. Preusserne forfulgte ikke synderlig energisk, og da vore Dragoner red ind i Blaakær Skov tabte de Husarerne af Syne. De antog, at Fjenden næppe vilde vove at forfølge dem gennem Skoven, og da de var kommen Nord for den til Blaakærshus, lod de derfor Hestene puste ud efter det anstrengende Ridt paa over tre Fjerdingvej; en Dragon blev sendt med Melding ind til Feltvagten; et Par af de andre steg af for at skaane Hestene. Det var meget uforsigtigt at holde Hvil saa nær Skovbrynet, uden at have nogen Vagtpost ude, og det straffede sig.

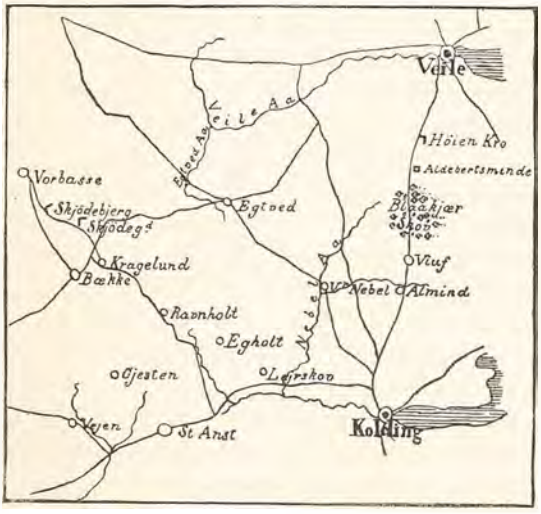

Da de preussiske Husarer fik Øje paa de danske Dragoner, fandt de samtidig Vejen spærret af et stort Forhug af Grene; da dette var ryddet, saa Føreren, Grev Lüttichau, netop den sidste danske Dragon ride ind i Viuf. Denne Landsby blev saa omhyggelig afsøgt, da vort Fodfolk tidligere derfra havde skudt paa de preussiske Ryttere. Delingsføreren, Grev Wartensleben, var selv kommen til med nogle flere Husarer og i Galop gik det fremad; ved det første Hus, som blev naaet, blev en af Beboerne kaldt ud og truet paa Livet, hvis han ikke oplyste, om der var danske Soldater i Byen eller ej. Han sagde, at der ingen var, men maatte dog blive tilbage som Gidsel, indtil Viuf var afsøgt; det gik i Galop fra den ene Gaard til den anden. I en Gaard, som Preusserne urigtigt antog for Præstegaarden, blev nogle af Ruderne slaaet ud, fordi ingen viste sig paa deres Kalden; da det var Søndag og i Kirketiden, var der ingen Grund til at forbitres over, at Gaardene var menneskетomme. Da Byen var afsøgt, jog Husarerne videre frem ad Vejen. Delingsføreren var selv bleven ved Forspidsen, men havde sendt sine Folk tilbage.

Snart efter forekom det Greven som saa han to Delinger danske Dragoner

komme frem fra Skoven ved Blaakjær; Husarerne standsede og sendte Melding til Eskadronen, som var saa langt tilbage, at den ikke kunde ses. Rimeligvis har vore Dragoner set, at Forfølgerne standsede og har derfor ment nu ogsaa selv at kunne tage Tingene roligere.

De to Delinger Dragoner viste sig imidlertid snart at være Kirkegængere, som vendte hjem fra Kirken, og Forfølgningen blev igen fortsat, skønt Haabet om at indhente den danske Patrouille nu kun var ringe, da den havde vundet stort Forspring; tilmed var det voveligt at trænge frem gennem Skoven, da den muligvis kunde skjule dansk Fodfolk. Faren skræmmede imidlertid ikke. Løjtnanten og Fændrikken red selv forrest, fulgt i 10 Skridts Afstand af 2 Husarer, og de naaede uden Hindring Nordranden af Blaakjær Skov, der stødte en Underofficer til dem og samtidig fik de Øje paa den danske Patrouille, Korporalen og de 4 Dragoner, af hvilke de tre var staaet af Hesten. Med et Brøl (fruchtbares Geschrei) satte de i Karriere ind paa dem. Ved Synet af Husarerne sprængte Korporalen og den Dragon, som var til Hest, straks afsted Nord efter, de andre tre kom i Sadlen saa hurtigt som muligt og fulgte efter; den bagerste blev dog snart indhentet og gav sig fangen til den preussiske Fændrik. Da Løjtnanten det samme kom til, red Fændrikken videre og overlod til sin foresatte at udspørge Fangen. Underofficeren og Husarerne havde imidlertid fortsat Forfølgelsen og desuden kom ogsaa den Del af Husarpatrouillen, som var gaaet Vest om Skoven, ind mod Vejen. Den næste Dragon, som blev naaet, overgav sig ligeledes; men den tredie, den kække Niels Kjeldsen, værgede sig mandigt. Underofficeren gjorde han ukampdygtig ved et Hug i Skulderen og et over Haanden, og han kæmpede derefter med Sabelen i Haand med en af Husarerne, da Fændrikken, Grev Lüttichau, som den Dag slet ikke trak sin Sabel, men stadig kæmpede med Revolveren, kom sprængende. Han opfordrede, efter hvad han selv to Dage efter Kampen fortæller i et Brev til sin Fader, Niels Kjeldsen, til at tage imod Pardon; men han nægtede det, og Fændrikken affyrede sin Revolver imod ham. En Revolver er imidlertid et vanskeligt Vaaben at bruge, særlig fra Hesteryg, naar Hesten er i Bevægelse; Kuglen ramte ikke Niels Kjeldsen, men saarede derimod Fændrikkens egen Hest let ved Øret. »Jeg tilraabte ham nu,« fortæller Fændrikken, »flere Gange, at han skulde tage imod Pardon; men som Svar huggede han omkring sig med sin Sabel. Fændrikken hævede da anden Gang Revolveren til Skud, trykkede løs, og uden at give en Lyd fra sig sank Niels Kjeldsen af Sadelen. Fændrikken sprængte videre, naaede

Dragon Niels Kjeldsen.

den sidste af vore flygtende Dragoner og tilraabte ham »Pardon«; Dragonen, hans Navn var Holsted, lod sig lige saa lidt skræmme som Niels Kjeldsen, han svarede ikke, men søgte at faa sin Karabin frem, Fændrikkens første Skud fejlede, og Holsted fortsatte sit Ridt, indtil et nyt Revolverskud saarede ham i venstre Arm, først da gav han sig fangen.

Niels Kjeldsen havde ved sin kække Færd vakt sine Fjenders Beundring og vundet Krav paa at mindes som en tapper Mand, der gjorde sin Pligt til det yderste; om han har skudt fra Hesten eller kun brugt Sabelen, om han har kastet sin Hest noget om under Kampen eller stadig er reden lige ud, gør ikke stort til Sagen, Hovedsagen er, at han uden Vaklen og uden at ænse Fjendens Tilbud om Pardon fortsatte sit Ridt mod vor egen Feltvagt og værgede sig mandigt til det sidste. I det preussiske Husarregiments Historie gives der ham ogsaa det Eftermæle: »Som brav Soldat foretrak han Døden for Fangenskab. Ære være hans Minde.« Holsted fortjener næppe mindre Ros; at det afgørende Skud blev et Saar i Armen og ikke en dræbende Kugle, raadede han ikke for.

Den unge Fændrik tjente den Dag sine Løjtnantsepauletter; han havde vist sig som en rask og modig Rytter. Det maa i det hele fremhæves som kækt, at en saa lille preussisk Patrouille tumlede sig godt et Par Mil foran deres egen Forpostlinie og ganske nær den danske; Husarerne stolede paa deres Hestes overlegne Hurtighed.

Preusserne vendte hjem med 1 saaret og 2 usaarede Fanger.

Vore Ryttere, særlig da »den jydske Dragon«, har altid været Folkets Yndlinge mellem Soldaterne, og skønt der i Krigens første Tid kun var ringe Lejlighed for dem til at vise sig denne Folkeyndest værdig, gik Beretninger om deres Mod og Styrke dog snart fra Mand til Mand. I et Brev fra Kolding, skrevet den 21de Februar, fortælles saaledes: »Her ligger en Dragon paa Lazarettet. som blev tagen den Dag de danske Tropper trak sig ud af Byen. Omtrent ved Bjært blev han selvfjerde indhentet af Preusserne paa deres letfodede Blodsheste. Men skønt omgiven af flere værgede han sig saa drabelig, at de intet Saar kunde tilføje ham. Tilsidst fuldstændig omringet lod han Sabelen synke og sagde Pardon. Da foer en Preusser, som formodentlig ikke havde hørt det, ind paa ham og hug ham et alvorligt Saar i Hovedet. De andre skal være meget ærgerlige derover og vrede paa Gerningsmanden. Mange preussiske Officerer har besøgt ham paa Lazarettet, og en Oberst sagde til ham: »Er der mange Danske som du, da bliver det drøjt for os!« Han bliver plejet med særlig Omhu.«

Vore Dragoner skulde imidlertid snart faa Lejlighed til at vise, at godt førte kunde de jage Preusserne af Marken, selv om de var i Overtal. Dagen efter den lille Patrouillefægtning ved Blaakjær Skov kom det ved Vorbasse til den første egentlige Rytterkamp.

Paa Hederne Vest for Vejle—Kolding-Vejen tumlede Ritmester Moe sig med 3die Dragonregiments (Aarhus Dragonerne) 5te Eskadron. Ritmesteren var, alt inden General Hegermann-Lindencrone gik tilbage til Vejle, Vester ude ved Kongeaaen; da

Preusserne besatte Kolding, veg han til Vorbasse, en Landsby ca. 4 Mil VSV. for Vejle, og fremsendte derfra Patrouiller. Disse Patrouiller stodte oftere sammen mod Fjendens, uden at det dog kom til nogen videre Kamp; men Preusserne blev noget foruroligede derved, og de besluttede at skaffe sig nøjere Underretning om, hvor stor en Styrke vi havde derude. Kromanden i Vejen var uforsigtig nok til at for-

Saaret Dragon i en Bondestue.

tælle, at der stod en Eskadron i Bække, hvad der jo næsten var rigtigt, og Oberstløjtnant, Grev Rantzau, som stod med et lille Flankekorps Vest for Kolding, fik saa Befaling til at jage den bort.

Hvervet blev overdraget til 2 Eskadroner af det westphalske Husarregiment; de samledes ved Lejrskov om Aftenen den 27de Februar og red saa frem den næste

Morgen, den ene over Egholt, Ravnholt og Kragelund mod Bække, den anden over St. Anst og Vester Gjesten mod samme Maal. (Se Kortet Side 148).

Eskadronen Moe stod som sagt den Dag i Vorbasse, en Milsvej Nord for Bække. Morgenpatrouillerne havde meldt, at der intet fjendtligt var at mærke; Dagen skulde derfor anvendes til et længe paatrængt Arbejde, et grundigt Hesteeftersyn, og Mandskabet stillede med Hestene i Vorbasse. Overvagtmester Jøns stod paa Piket ved Skødegaard med 16 Mand; ved Bække og Kragelund stod Feltvagter, hver paa en Underkorporal og 6 Mand; paa Skødebjerggard laa Sekondløjtnant Sauerbrey med 3 Underofficerer og 20 Mand; Ritmesteren selv laa med Resten af Eskadronen i Vorbasse. Hele den kampdygtige Styrke udgjorde, Officerer og Underofficerer medregnet, 104 Mand. Et Par Mand var sendt frem til Ravnholt som Patrouille.

Kampen ved Vorbasse.

Saa kom de preussiske Husarer susende med deres sædvanlige Hastværk; Patrouillen ved Ravnholt maatte ilsomt gaa tilbage, og medens den blev jaget mod Kragelund, kom en Deling af den anden Eskadron frem og jog vor Feltvagt i Bække foran sig. Pikettet ved Skødegaard var bleven alarmeret og forsøgte at standse Preusserne; men det lykkedes ikke, Overvagtmesteren og nogle Dragoner blev fangen, de andre sprængte ad Vorbasse til, forfulgt af Husarerne.

Ved Skødebjerggaard kom Underofficererne og de 20 Dragoner hurtig til Hest tildels uden Sadler og kun i Staldkitler med Sabelen i Haanden, de ilede Forposterne til Undsætnng, men blev kastet sammen med dem. Omtrent 400 Alen Syd for Skødebjerggard mødte Løjtnant Sauerbrey Dragonerne, vel henved 40 Mand. Preusserne var standset ved Gaarden for at afsøge den, og dette korte Pusterum benyttede Løjt-

nanten til at faa sin lille Skare ordnet og føre den frem til Indhug; Preusserne veg uden Kamp lidt Syd for Gaarden, og Løjtnanten, som fandt dette mistænkeligt, standsede, da han naaede den, og lod et Par Mand ride uden om for at sikre sig mod Baghold. Snart efter saa han den preussiske Eskadron ride frem i Trav med Halvdelingsfront. Løjtnant Sauerbrey kommanderede Karriere og satte ind paa dem; de forreste Husarer blev reden ned ved Sammenstødet, de andre vendte deres Heste til Flugt trods alle Officerernes Anstrengelser, og da Ritmester Moe i det samme brød frem fra Vorbasse med Resten af Eskadronen, opgav Preusserne al Modstand. Marken var som oversaaet af sprængte og til Fods flygtende Husarer, medens der ved Vejen laa og stod saarede Folk og Heste. Ved Kragelundshusene ophørte Forfølgningen, da Sideblænkerne meldte, at Husareskadronen i Bække nærmede sig til Undsætning.

Alle vore fangne Dragoner blev befriet paa 4 nær. Overvagtmester Jøns stod til Fods paa Heden, da han saa Preusserne komme tilbage i rask Flugt; en Husar styrter tæt ved ham, Overvagtmesteren springer til og afvæbner ham; i det samme farer en Gruppe Husarer og Dragoner forbi blandet mellem hverandre og i vild Nærkamp; en Husar styrter igen, Overvagtmesteren griber Hesten, og da Stigbøjlerne er meget for korte, lader han Husaren selv spænde dem længere; saa svinger han sig i Sadelen og deltager i Kampen.

De omkringboende Bønder kørte de saarede til Skødebjerggaard, hvor den fangne tyske Kirurg forbandt dem ved Damernes Hjælp; siden blev de kørt til Grindsted og overgivet til Distriktslægens Pleje.

Preusserne opgiver selv deres Tab til 1 Husar død og 3 saarede, desuden savnede de 1 Officer, 32 Mand og 23 Heste. Officeren og 5 Husarer faldt saarede i de Danskes Hænder, desuden tog vi 1 Feltkirurg, 6 Underofficerer og 21 menige Husarer som usaarede Fanger. Vort eget Tab var 4 Underofficerer og 3 Dragoner saarede, den ene af Underofficererne døde senere af sit Saar. 4 Dragoner førte Preusserne fangen med sig.

Da Feltmarschallen fik Melding om den Kamp, forbød han for Fremtiden alle slige langtud gaaende Strejftog.

Sekondløjtnant Sauerbrey fik Ridderkorset for sit kække Indhug, og Overvagtmester Jøns tjente ved den Lejlighed Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

De diplomatiske Forhandlinger mellem de to allierede Stormagter om, hvorledes Krigen videre burde føres, var imidlertid endt; General Mannteuffel havde været sendt til Wien, og det var lykkedes ham at overvinde den østerrigske Kejsers Betænkeligheder. Preussen gjorde gældende, at en Erobring af Dybbøl i hvert Fald vilde tage Tid, og dermed var heller ikke Als vundet, endsige Vesterhavsøerne og Ærø, imens kunde de Danske blokere tyske Havne og kapre tyske Handelsskibe i aaben Sø; der var derfor intet andet Middel til at fremtvinge en Afgørelse end at besætte den Del af Danmarks Rige, som kunde naas, nemlig Nørrejylland. Bismarck var fuldt overtydet om, at ingen anden Stormagt hjalp Danmark med andet end Ord og Noter; det bedste Middel til at forebygge Indblanding var forøvrigt at stille Evropa

overfor en fuldbyrdet Kendsgerning. Koldings Besættelse havde saaledes ingen Vanskeligheder fremkaldt.

Det viste sig derved, hvor uheldigt det var, at vi havde ladet Preusserne gaa over den nørrejydske Grænse uden Kamp, og uden straks energisk at paatale den ny Voldshandling, der laa heri. Nu kom der kun en temmelig spag Indsigelse en halv Snes Dage efter, at Overskridelsen var sket. Den blev af General Hegermann-Lindencrone sendt til Feltmarschal Wrangel; men øvede naturligvis ingen Indflydelse.

Østerrig føjede sig om end kun nødigt efter Preussens Ønsker, og den 1ste Marts indgik de to Magter en ny Overenskomst, i Følge hvilken der samtidig med at Angrebet paa Dybbøl-Als blev fortsat, blev givet Overkommandoen fuld Frihed til at gaa saa langt frem i Jylland, som den skønnede nødvendigt. Den 6te Marts afgik Telegram herom til Feltmarschal Wrangel, og England, Frankrig og Sverige-Norge blev underrettet derom.

I Danmark var man nærmest tilbøjelig til at tro, at Overgangen over Koldingaa forbedrede Rigets Stilling. Det var det tredie Stadium i de tyske Voldshandlinger; først Forbundseksekutionen i Holsten, saa Panttagelsen af Sønderjylland og nu endelig Indfaldet i selve Kongeriget. Lord Palmerston havde kort forinden udtalt i det engelske Parlament, at et Angreb paa Jylland vilde være værre end al den Vold, som hidindtil var bleven øvet; men han tilføjede rigtignok, at Regeringen dog maatte vægre sig ved at udtale, hvilken Politik den agtede at følge lige overfor en saadan Mulighed. Bismarck gennemskuede naturligvis let Betydningen af dette Forbehold.

Selv vore nordiske Broderfolk kunde ikke mande sig op til virkelig Hjælp, da Angrebet gjaldt selve det danske Rige. Nordmændene sammenkaldte et ekstraordinært Stortingsmøde, og det blev paa Tinge udtalt, »at skønt det store Flertal af det norske Folk sikkerlig ikke ønskede nogen nærmere politisk Forbindelse mellem de forenede Riger og Danmark«, saa skulde der dog hjælpes, men Hjælpen blev knyttet til saa mange Forbehold, at den blev betydningsløs. Med Rette skrev Bjørnstjerne Bjørnson i den Anledning spottende:

Naa saa du vil hjælpe alligevel
— O Gud! hvor stort.
Naar først du faa afstængt det norske Fjeld
Til sidste Port.
Naar først du er vis paa, han kommer ej hid
Med sine Saar,
Og fylder med sin bestandige Strid
Din stille Gaard.
— — — — — — — — — — — — — —
Du raaber ud til ham: »staa fast, slaa paa!«
Forsvar vor Grund.
Naar andre vil komme, jeg kommer ogsaa
Om en liden Stund.

Men der kom ingen andre, derfor blev Svenskerne og Nordmændene ogsaa hjemme; nu som før stod vi ene til at møde Indfaldet i Jylland. Rollerne blev fordelt saaledes, at Østerrigerne skulde gaa Nord paa og angribe os ved Vejle, medens den preussiske Garde gik Øst paa mod Fredericia. Fremrykningen skulde begynde den 8de Marts om Morgenen.

Vi vil først følge Østerrigerne, som nu havde hvilet ud i gode Kvarterer en Maanedstid siden Kampen ved Sankelmark. De østerrigske Officerer havde aldrig omfattet Krigen med Begejstring, og alt som Tiden gik, voksede deres venskabelige Følelser for den Nation, de kæmpede mod, medens Uvillien mod Preusserne næsten udartede til Fjendskab og ofte gav Anledning til bitre Sammenstød. Dog Kejserens Soldater havde faaet Befaling til at gaa frem, og fremad gik de.

21de Kapitel

Kampen ved Vejle den 8de Marts.

Stemningen i Jylland var naturligvis trykket med den truende fjendtlige Invasion over Hovedet; navnlig gjaldt dette om Egnen mellem Vejle og Kolding, som laa mellem vore og Fjendens Forposter. Al regelmæssig Postforbindelse var ophørt, og de vildeste Rygter svirrede stadig gennem Luften; snart fortaltes om store Sejre, snart om store Nederlag, snart om Stormagternes vældige Indgriben til Danmarks Hjælp; men baade det ene og det andet viste sig at være rene Fantasier, og det eneste virkelige var det hyppige Besøg af danske og fjendtlige Patrouiller.

I Vejle herskede der et livligt militært Røre; Adgangene blev barrikaderet, Indskæringer til Kanoner indrettet paa Bakkerne Nord for Byen og alle Forberedelser truffen til et kraftigt Forsvar. De ældre, som mindedes Kampen om Byen 1849, saa med nogen Ængstelse paa alt dette, de yngre haabede sangvinsk paa en Sejr, skønt Forsvarsstyrken var bleven svækket ved, at 7de Regiment var beordret overført til Als; det var netop paa Marchen til Horsens den Dag Angrebet skete.

Den 8de Marts om Morgenen havde General Hegermann-Lindencrone fordelt sin Styrke i og omkring Vejle saaledes: 1ste Regiment havde sendt et Kompagni ud til Overgangene over Vejle Aa ved Haraldskjær og et til Overgangene over Greis Aa ved Greis og Leerbæk Mølle, et tredie var afgivet til 1ste Rytterbrigade, som stod længere Vest paa og med et Par Eskadroner af 3die Dragonregiment sikrede Broerne

over Vejle Aa. Gik man ad Koldingvejen frem mod Vejle, mødte man først ved Højen Kro en Rytterfeltvagt under Sekondløjtnant Saint-Aubain, den samme, som havde haft Vagten den Dag Niels Kjeldsen blev skudt; han hørte til Eskadronen Sehested, der besatte de yderste Feltvagter i en Bue fra Vinding over Højen Kro til Vingsted Mølle; var Ryttervagterne passerede, stødte man paa et Komp. Fodfolk under Premierløjtnant Scheel af Københavns borgerlige Artilleri, som havde sine Feltvagter paa Bakkerne tæt Syd for Vejle; lidt længere tilbage, der, hvor de tre Veje mødes, stod Premierløjtnant Wilhelmi med sit Komp. og ved Sønderbro Kaptajn Axel Staggemeiers Komp.; alle tre Kompagnier var af 11te Regiment. Inde i Vejle By holdt Eskadronen Sperling som Piket.

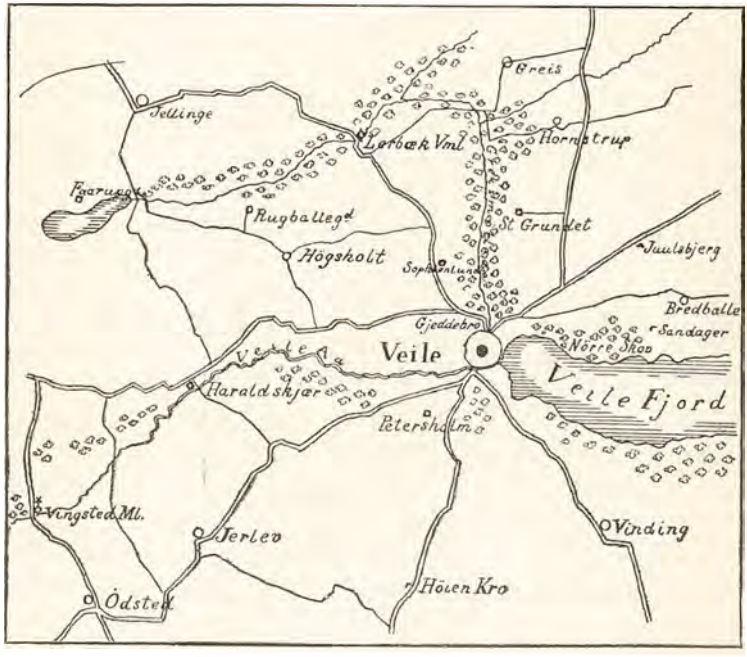

Vort øvrige Fodfolk, altsaa 5 Kompagnier af 1ste og 5 af 11te Regiment, stod sammen med Batteriet Johansen rede til at indtage deres Pladser i Stillingen Nord for Vejle, det var nemlig Hensigten at forsvare Bakkerne der og langs den østlige Rand af Greis Aa. 2den Rytterbrigade stod med det halve af Batteriet Lønborg bag ved som Reserve ved Bregdal, medens 1ste Rytterbrigade og det andet halve Batteri Lønborg tilligemed et Kompagni af 1ste Regiment stod længere Vest paa.

Mod denne Stilling var det at General Gablenz skulde føre sine Østerrigere den 8de Marts om Morgenen. Han delte sine 4 Brigader i to Kolonner; selv gik han ad den lige Vej fra Kolding til Vejle med de to Brigader Nostitz og Gondrecourt samt

Rytterbrigaden Dobrzensky og Reserveartilleriet, medens General Grev Neipperg med de to andre Brigader og den preussiske Rytterbrigade Flies skulde følge den vestligere Vej over Egstrup. Planen var, at hvis de Danske gjorde stærk Modstand, skulde den vestlige østerrigske Kolonne se at komme over Vejle Aa og true os i Flanke og Ryg.

Med den vestlige Kolonne fik vi imidlertid slet intet at gøre; for at den kunde komme frem, skulde der slaas en Bro over Kolding Aa ved Egstrup; men det tog saa lang Tid og sinkede saa meget, at hele Grev Neippergs Korps kom for sent til at deltage i Kampen. Det var saaledes de samme to Brigader, som 1ste og 11te Regiment havde kæmpet imod ved Bustrup og Sankelmark, som igen skulde maale sig med dem.

Mellige af 1ste Regiment.

Natten forløb rolig. Vore Rytterposter langs Vejle Aa trak sig, da Mørket faldt paa, over de halvt ødelagte Broer, under hvilke den af Isstykker opfyldte Aa hvirvlede afsted. Det regnede, og 1ste Regiments Patrouiller fik en stræng Tjeneste med at ælte sig frem ad de bundløse Veje i Aadalen; Hvilen bestod i al sidde paa en Jærntrappe.

Kl. 3 om Morgenen gik vore Rytterpatrouiller som sædvanlig frem og naaede ad den vestlige Vej helt ned til Dons i Højde med Almind uden at møde nogen Fjende, kun saas Øst paa østerrigske Dragonpatrouiller, som dækkede General Gablenz' Fremrykning. En Gaardmandssøn blandt vore Dragoner havde den Ærgrelse paa Afstand at se Østerrigerne husere i sit Fædrehjem.

Der var saaledes ingen Grund til at vente noget Angreb, og det blev op paa Formiddagen, inden vi mærkede noget til Fjenden. General Gablenz, som var brudt op Kl. 6 fra Kolding, rykkede nemlig kun langsomt frem for at give Grev Neipperg Tid til at komme op i Højde med sig. Ved Bramdrup standsede han og ventede; men for ikke at lade Tiden unyttet, red Generalstabskaptajn Grev Uexküll frem, dækket af en Eskadron Windischgrätz-Dragoner, for at undersøge vor Stilling. Kaptajnen

travede ad den samme Vej, som vor uheldige Patrouille havde fulgt den Dag Niels Kjeldsen faldt, altsaa over Almind og Viuf, gennem Blaakjær Skov mod Højen Kro. Vor fremskudte Dragonpost ved Viuf veg denne Gang i Tide; Hovedstyrken af den østerrigske Eskadron standsede Syd for Blaakjær Skov, kun Generalstabskaptajnen red længere frem, ledsaget af en Deling under Premierløjtnant Grev Czernin.

Ved Højen Kro stod som nævnt en Feltvagt paa 25 danske Dragoner af 6te Regiments 4de Eskadron under den ganske unge Reserveløjtnant Cai de Saint-Aubain; han var i Tide underrettet om Fjendens Nærmelse og holdt sine Dragoner rede, skjult bag Krobygningen. Da Østerrigerne kom nær nok, sprængte han mod dem; Sammenstødet fandt Sted omtrent 1000 Alen Syd for Kroen, og efter en kort Kamp vendte Windischgrätz-Dragonerne sig til Flugt, efterladende den saarede Grev Czernin og tre saarede Dragoner som Fanger. Generalstabskaptajnen slap bort, ramt af flere Hug i Hovedet, og tre af de Dragoner, der fulgte ham, var ligeledes saaret, medens vi kun havde en Underofficer let saaret og det uagtet den østerrigske Delingsfører Jabuka, efter hvad Østerrigerne fortæller, »havde stukken flere Fjender af Hesten og fik Haanden hugget af, da han førte et Stød mod en Fjendes Hals.« Østerrigerne fik ogsaa Tid til at tælle, at der laa to danske Dragoner døde paa Marken, »medens 13 var bedækket med mer eller mindre svære Saar«.

Reserveløjtnant i Dragonerne Cai de Saint-Aubain.

Efter Kampen, da de Danske var ved at afvæbne Fangerne, satte pludselig Grev Czernin afsted i Firspring; han forklarede senere, at Hesten tog Magten fra ham; men vore Folk troede, han vilde løbe sin Vej, og en af dem gav ham et Hug i Hovedet, som kastede ham af Hesten med et haardt Saar.

Det kække Indhug skaffede Løjtnant Saint-Aubain Plads blandt Hærens faste Officerer og Ridderkorset.

Sammenstødet ved Højen Kro fandt Sted omtrent Kl. 9 om Morgenen. Da Oberst Max Müller fik Melding derom, gav han Eskadronen Sperling, som stod i Vejle, Befaling til at rykke frem paa Rekognoscering sammen med et halvt Komp. af 11te Regiment under Kaptajn Axel Staggemeier; ligesom dette Kommando naaede Feltvagten ved Højen Kro, kom hele det østerrigske Dragonregiment frem, tilligemed to Kanoner, som straks aabnede deres Ild. Vore Dragoner vendte om for denne overlegne Modstander; men Kaptajn Staggemeier bed sig fast i Terrainet og veg kun langsomt, efterhaanden som Fjenden trængte stærkt paa.

I Vejle var der imidlertid blæst Alarm, og Soldaterne ilede hurtigt gennem Gaderne for at naa Samlingspladsen; just i det samme blev de fangne Østerrigerne ført gennem Byen, den haardt saarede Premierløjtnant liggende blodig i Halmen i en Slagtervogn fra Højen, de menige til Hest, værre var deres Saar ikke. Snart efter kom den udsendte Eskadron tilbage og meldte sig til Oberst Max Müller, som holdt paa Torvet; han gav den først Befaling til at gaa frem igen, men betænkte sig dog og lod den ride bag Skovene Nord for Byen.

Det var nu Fodfolket og Artilleriet, som skulde optage Kampen. Ved Lille Grundet, tæt Nord for Byen, havde vi fire Kanoner af Batteriet Johansen i en Indskæring, de kunde skyde over den lavtliggende By mod Bakkerne Syd for Aaen; o andre Kanoner stod østligere, der, hvor Horsensvejen fører over Højderne, de to sidste stod i Reserve længere tilbage.

Feltmarschalløjtnant Gablenz havde sat Brigaden Nostitz, vor Modstander fra Sankelmark, forrest; men denne Gang blev Regimentet »Storhertugen af Hessen« sendt først i Ilden. Det trængte Axel Staggemeiers Halvkompagni tilbage til Møllebakken Syd for Vejle; der stod Kaptajn, Grev Ahlefeldt-Laurvig, som den Dag førte 11te Regiments 1ste Bataillon, da Chefen, Kaptajn Stricker førte Regimentet i den saarede Major Rists Sted, med to andre Kompagnier, og de modtog Østerrigerne med en levende Ild, som i nogen Tid standsede deres Fremrykning. Saa blev Kaptain Staggemeier sendt tilbage for at indtage en Optagelsesstilling; men omtrent i det samme gik Østerrigerne saa stærkt paa, at vore to Kompagnier maatte vige gennem Staggemeiers Komp. over Sønderbro og ind i Vejle By. Staggemeier fulgte efter; men Fjenden var da saa tæt paa, at det kneb at naa over Broen. Kaptajn Johansens Kanoner ved Lille Grundet fik nu frit Skud mod Østerrigerne, da de viste sig paa Møllebakkens nordre Skraaning, men det varede kun kort, inden de fik Svar paa Tiltale, først af de to Kanoner, som fulgte Avantgarden, siden af hele Brigaden Nostitz's Batteri. De østerrigske Kanoner delte deres Opmærksomhed saa nogenlunde ligeligt mellem vort Artilleri ved Lille Grundet og vort Fodfolk, som kæmpede i Byen. Granaterne foer uafbrudt hen over Husenes Tage og slog stundom ned, medens Kardæskerne fejede op ad Gaderne. En Familiefader var netop ved at lade sin Hustru og Datter køre ud paa Landet, da en Granat sprang paa Gaden ud for Huset og voldte stor Forstyrrelse i Værelserne; hele Familien skjulte sig saa i Kælderen, og lignende Skjulesteder søgte de fleste af Vejles Indbyggere, medens Kampen rasede i og om deres By.

En Deling af Kompagniet Axel Staggemeiers under Sekondløjtnant Uldall havde besat alle Vinduerne i Dambrænderiet i det sydøstlige Hjørne af Søndergade, medens en Halvdeling fra Gavlvinduerne i Huset lige overfor bestrøg Broen; for denne Ild veg Østerrigerne igen noget tilbage, saa Kaptajnen selv med sine Folk slap igennem den smalle Aabning i Forhugget, som spærrede Broen; men nu gjaldt det om at faa den med Grantræer fyldte Vogn, som skulde lukke Aabningen, rullet frem. Trods Fjendens paa nært Hold afgivne voldsomme Ild gjorde Kommandøren for 7de Komp., Premierløjtnant Wilhelmi, og Sergent Schobius ihærdige Anstren-

gelser for at faa Vognen frem; men det lykkedes ikke, og da vore Folk maatte vige, havde de derfor Fjenden lige i Hælene. Østerrigske Pionerer ryddede Forhugget trods vore Skytters Ild, og under vilde Raab stormede de med Grankviste paa Hovedbedækningen prydede Kompagnier af Regimentet »Hessen« gennem Søndergade op mod Torvet. Halvdelingen i Hjørnehuset Vest for Gaden blev fangen, derimod lykkedes det de fleste af Axel Staggemeiers andre Folk at komme bort.

Efter Regimentet »Hessen« fulgte Jægerbataillonen og derefter Regimentet »Kongen af Belgien«. Vejle By genlød af Raaben, Skrigen, Riffelskud og Kanontorden. Ungarerne stormede frem under Hujen og Skrigen, vore Folk raabte til hverandre for at holde sammen gennem Gaderne; snart blandede de østerrigske Militærorkestre, som mødte op paa Torvet ligesom Danskerne var borte, deres Toner i hele den øvrige, øredøvende Larm. De af vore Folk, som fandt Vejen spærret eller forvildede sig i Gaderne, søgte ind i Husene, hvor adskillige fik civilt Tøj og slap bort, medens andre maatte give sig fangen for ikke at bringe Borgerne i Fortræd. Blandt de sidste var Kaptajn Axel Staggemeier selv; han blev saaret i Foden og kunde kun med Vanskelighed flytte sig; Korporal Wilhelm Jantzen kaldte nogle Folk til, for at de skulde hjælpe; men Kaptajnen raabte til dem: »Sørg for jer selv, Folk!« og søgte ind i et Hus i Haab om at kunne holde sig skjult; men det lykkedes ikke.

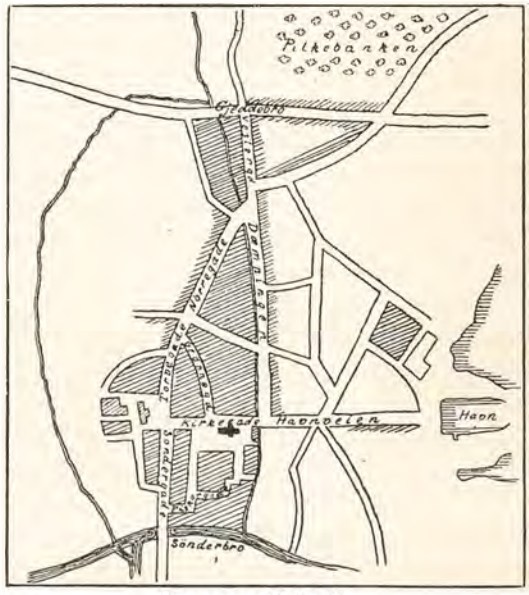

Kort over Vejle By.

Da Østerrigerne naaede Byens nordlige Udkant, slog der dem en Regn af Kugler i Møde fra Bakkerne hinsides Dalen, og de blev tvungen til at søge Ly bag Husene.

Der oppe, skjult mellem Træerne og dækket i Skyttegrave, laa nemlig 11te Regiment og til højre for det langs Højderne mod Grejs Dalen tre Komp. af 1ste med et halvt Komp. skudt frem Vest for Dalen til Sofielund og med to Komp. bag ved som Reserve. Vi havde saaledes her 13 Komp. med 8 Kanoner, vel en halvtredie Tusind Mand at sætte mod Østerrigernes 5000 Mand stærke forreste Brigade; men vore Skytter laa vel dækket og vore Kanoner var saa godt stillet, at Fjenden havde svært ved at faa Ram paa dem, medens derimod de østerrigske Soldater frembød et ypperligt Maal, saa snart de forlod Husene.

Kampen trak derfor i Langdrag, og alle Østerrigernes Forsøg paa at trænge frem Nord for Byen blev afvist. Baron Gablenz var imidlertid klar over, at lyk-

kedes det ikke at fordrive de Danske fra Højderne, kunde han ikke blive i Byen Natten over, Angrebet maatte derfor føres igennem, hvad det end kostede. Fra Artillerireserven blev der hentet to svære 8 Pds. Batterier, som kørte op nær ved Vindmøllen og ved 4-Tiden aabnede Ilden mod vore Skytter paa Skovskrænten; omtrent samtidig naaede Brigaden Gondrecourt Vejle By. Baron Gablenz lod da den 9de Jægerbataillon, støttet af nogle Kanoner, som blev trukket frem til den nordlige Udkant af Byen, gøre et Forsøg paa at trænge frem over Gjeddebro mod Sofielund. Jægerne vandt dog kun smaat frem, indtil Grev Gondrecourt selv kom dem til Hjælp i Spidsen for den 18de Jægerbataillon, fulgt af en Bataillon af Regimentet »Baron Martini«. Generalen rev Jægerne med sig, alle Hindringer blev overvundet, og vort halve Kompagni ved Sofielund veg for disse Masser over Grejs Aa mod Store Grundet. Den Daad huskede de østerrigske Soldater længe, og Grev Gondrecourt blev for dem Dagens Helt. »Wir folgen den Grafen Gondrecourt, der bei Vejle gesieget hat,« sang Mandskabet i hans Brigade senere stolt under Marchen.

Baron Gablenz havde nu 7 Batailloner fremme i forreste Linie og besluttede at foretage et Angreb baade forfra og fra Siden mod de saa haardnakket forsvarede Skovbanker, 4 Batailloner; de to Regimenter »Hessen« og »Kongen af »Belgien« skulde bryde frem fra den nordlige Udkant af Byen samtidig med, at Grev Gondrecourt med to Jægerbatailloner og den ene Bataillon af Regimentet »Martini« brød frem Vest fra over Grejs-Dalen.

Angrebet blev udført med al den Raskhed, Østerrigerne plejede at vise; men det blev tildels et Stød i Luften. De Danske var nemlig ved at rømme Stillingen, da Stormen fandt Sted; kun de gennem Hulvejen til Lille Grundet fremstormende Kompagnier af Regimentet »Hessen« traf endnu Komp. Stricker af 11te Regiment og Komp. Andresen af 1ste Regiment, som Max Müller havde draget hen til dette stærkt truede Punkt. Det kom til en kort Nærkamp, som voldte navnlig 11te Regiment ikke ubetydelige Tab.

General Hegermann-Lindencrone vilde undgaa en Kamp i Mørke og havde derfor bestemt hen paa Eftermiddagen at gaa tilbage mod Horsens. Max Müller trak efterhaanden 11te Regiments Kompagnier ud af Ilden og henimod Juulsbjerg paa Horsensvejen. 1ste Regiment, hvis spredte Opstilling langs Højderne Øst for Grejs Aa var bleven mindre haardt angreben, forenede sig tildels ad Omveje og efter besværlige Marcher med det øvrige Korps ved Horsens, Rytterbrigaden Honnens gik fra Jellinge uden at mærke noget til Fjenden, til Egnen Vest for Horsens.

Fra Højderne ved Juulsbjerg aabnede vort Artilleri paany Ilden, saa snart Fjenden viste sig Øst for Skoven, og de østerrigske Soldater fik med stort Besvær nogle Kanoner slæbt op ad Bakkerne for at svare; men Mørket gjorde snart Ende paa Kampen. En Snes tysktalende Sydslesvigere havde nyttet Lejligheden til at kaste sig ned under Tilbagegangen og lade sig fange.

Efter Kampen marcherede Korpset til Horsens; 7de Regiment havde først naaet Valpladsen ved 7-Tiden og havde derfor ikke kunnet deltage i Kampen; det maatte derimod marchere mellem 6 og 7 Mil den Dag, frem og tilbage paa Vejle—Horsens

Landevejen, og baade Befalingsmænd og menige var derfor meget trætte, da Forposterne skulde udstilles for Natten; det forefaldt endog, at Vedetter blev udstillet med Front mod Nord, medens Fjenden kun kunde ventes Syd fra.

Østerrigerne var imidlertid ogsaa for udmattet til at foretage sig videre. Forposterne blev udstillet paa Skovbakkerne, og Korpset gik i Kvarter i og om Vejle.

Det var næsten udelukkende vort 11te Regiment, som havde været i Ilden den Dag, og Regimentet havde derfor saa godt som hele Tabet; det mistede 3 Officerer, 4 Underofficerer og 142 menige; deraf blev 1 Officer, den saarede Kaptajn Axel Staggemeier, og 118 menige tagne til Fange i Vejle By og ved Kampen ved Lille Grundet, af de menige var 3 saarede. 1 Underofficer, Vaabenmester H. H. Traub, og 8 Mand faldt, 2 Officerer, 3 Underofficerer og 18 menige blev bragt som saarede til vore egne Lazaretter; 5 Mand savnedes. Første Regiment slap med 2 saarede menige og 3 usaarede Fanger foruden 22 savnede, af hvilke de 21 var Sydslesvigere. Artilleriet mistede som døde 2 Konstabler. Vort samlede Tab var saaledes 3 Officerer, 5 Underofficerer og 171 menige, drages de usaarede Fanger og Desertører fra, bliver Tabet af døde og saarede menige kun 33. Østerrigerne mistede af døde 1 Officer og 11 Mand, af saarede 7 Officerer og 73 Mand.

Blandt dem, der særlig fremhævedes for Mod og Duelighed, var de to Brødre Kaptajnerne Stricker, den saarede og fangne Kaptajn Axel Staggemeier foruden adskillige andre Officerer og en Række Underofficerer og menige. Særlig bør fremhæves, at Premierløjtnant af Københavns borgerlige Artilleri N. C. L. Scheel, som den Dag var Kompagnichef og ved Kampens Begyndelse stod Syd for Vejle By, blev saaret og nævnt i Rapporten for sin hæderlige Færd.

22de Kapitel

General Lunding søger at bringe Fredericia i Forsvarsstand. – Kystbevogtningen paa Fyn.

Foruden Skanserne paa Dybbøl Banker havde vi endnu en Flankestilling: Fredericia Fæstning.

Fredericia Fæstnings Skæbne under de vekslende Tider er et Stykke karakteristisk Danmarkshistorie. Da Wallensteins og Torstensons frygtelige Hærgninger havde gjort Nødvendigheden af et fast Bolværk i den sydlige Del af Halvøen iøjnespringende, blev der taget fat paa at bygge en stærk Fæstning paa Odden mellem Vejle og Kolding Fjord; der blev gjort et stort Arbejde, og Fæstningen var næsten færdig, da man kom i Tanker om, at Freden varede vel nok ved, saa der var ingen Grund til at ofre Penge og Arbejde paa Rigets Forsvar; snart efter kom Karl Gustaf Wrangel med sine Svenskere, og omgik Voldene langs Strandkanten, hvad der lod sig gøre, fordi Fæstningen kun var »næsten« færdig, og hele det øvrige store Arbejde var dermed spildt. Saa lod man igen Fæstningen forfalde, saaledes, at da Fjenden, atter en Feltherre af Slægten Wrangel, i 1848 nærmede sig, blev Forsvaret helt opgivet. I Vinteren 1848—49, med Krigens snarlige Genoptagelse lige for Øjnene, blev der taget fat paa Udbedringeu, saaledes at Fredericia i 1849 kunde tage en Tørn og holde Fjenden fra Livet indtil Øjeblikket kom, da General Bülow kunde føre den bag Voldene samlede Hær frem til det natlige Udfald, som ved Daggry kronedes med den herlige Sejr over Oprørshæren.

Saa kom Freden igen, og Fredericia Volde fik Lov at skøtte sig selv; først i 1861, da Faren igen blev overhængende, toges der fat paa at bygge 5 aabne Skanser ved Stranden Nord for Fæstningen, for at hindre Fjenden i ved langtrækkende Skyts derfra at afskære Forbindelsen med Fyn, Fæstningsværkerne blev ogsaa lidt udbedrede; men da Bevillingen var brugt op, blev der sagt stop, og i de paafølgende Aar blev der intet gjort.

Da Krigen igen stod for Døren, og Fredericias strenge og dygtige Kommandant fra 1849, Generalmajor Niels Christian Lunding, den 21de December 1863 kom til Fæstningen for at overtage det samme vanskelige Hverv, han alt engang havde røgtet med saa stor Hæder, fandt han derfor Forholdene meget utilfredsstillende; der kunde da end ikke være Tale om at betegne Fæstningen som »næsten« færdig, og hele Besætningen bestod tilmed kun af en Bataillon af 13de Regiment med ret upaalideligt sydslesvigsk Mandskab, et Kompagni Fæstningsartillerister og nogle Ingeniørsoldater.

General Lunding, som alt forud kendte Fæstningen saa nøje, gav sig straks til at undersøge dens Tilstand, og han kom hurtig til det Resultat, at der mindst krævedes 1500 dygtige Arbejdere i to Maaneder for at gøre Fredericia modstandsdygtig, men efter mere indgaaende Overvejelser fandt han det dog rigtigst at henstille til Krigsministeriet, »om det ikke var bedre aldeles og i Tide at forlade Fæstningen, end at udsætte sig for, at et meget betydeligt Artilleri og en Fjerdedel af Hæren blev Offer for et Forsøg paa at forsvare en Fæstning, hvor saa væsentlige Betingelser for at gennemføre Forsvaret endnu ikke var tilstede«. — »Der var«, skrev Generalen videre, »noget saa uhyggeligt, saa modløst ved at opgive Forsvaret af et saa vigtigt Punkt, at han ikke uden en aldeles tvingende Nødvendighed vilde overvinde sig til at bringe et saadant Skridt i Forslag«.

Krigsministeren vilde dog dengang intet høre om Fæstningens Rømning, og den 29de December udgik der Ordre til at sætte den i Forsvarsstand.

Januar Maaned igennem blev der saa arbejdet med den Arbejdskraft, der kunde skaffes, mest civile Haandværkere og Jordarbejdere, Soldaterne gravede og tumlede jo dengang nede ved Danevirke, men Frosten vanskeliggjorde her som overalt Arbejdets Fremme.

General Lunding var saaledes hverken helt eller halvt færdig med sine Forberedelser, da han den 6te Februar fik Telegram om, at Danevirke var rømmet og samme Aften Meddelelse om, at Divisionen Steinmann vilde komme til Fæstningen, som kunde erklæres i Belejringstilstand, naar Kommandanten fandt det nødvendigt. Denne Bemyndigelse blev straks benyttet, og hele den øverste baade militære og civile Myndighed blev derved samlet i Kommandantens Haand. Borgmester Jørgensen fik Borgervæbningen til sin Raadighed for at opretholde Ordenen, hverken Officerer eller menige af dette Korps maatte derfor forlade Fæstningen uden Tilladelse. Brandvæsenet blev underlagt Ingeniørkommandoen.

Divisionen Steinmann gik imidlertid, som vi alt har set, til Als; i Stedet for myldrede det ind ad Fæstningsportene med forsprængt Mandskab og Train samt Kommandoer af forskellige Slags, som havde været paa Vejen sydefter, men var vendt om

ved Efterretningen om Danevirkestillingens Rømning; General Lunding sendte hele denne Sværm over til Fyn for at faa den sorteret og ordnet; først da Kaptajn Otto Moltke den 9de Februar kom med sit Kompagni Fæstningsartillerister, fik Besætningen nogen virkelig Tilvækst; to Dage senere kom den utrættelige Kaptajn Mønster med det fra Frederiksstad reddede Skyts; men af Fodfolk kom foreløbig kun den anden Bataillon af 13de Regiment, som ikke var mere paalidelig end den, der alt var der; til Gengæld tyndede det ud mellem de civile Arbejdere, saa snart Faren truede, og da Bombardementet begyndte, forlod de sidste af dem Fæstningen. Tilstanden var saaledes alt andet end betryggende, og General Hegermann-Lindencrones Ankomst til Kolding med Rytterdivisionen hjalp ikke stort, da Generalen erklærede sit Korps for foreløbig ukampdygtigt. Heldigvis standsede Preusserne af politiske Grunde Syd for Kolding Aa, og General Lunding fik derfor Tid til at bringe Fredericias Forsvar lidt bedre i Orden, inden han havde Fjenden for Portene.

Divisionen Steinmann, over hvilken Generalmajor Wilster havde taget Kommandoen, da Steinmann blev saaret, skulde udgøre Hovedmassen af Fredericias Besætning. Max Müllers Brigade var dog for medtaget af sine Tab ved Sankelmark til straks at kunne tages i Brug igen; de to andre Brigader, Neergaards og Scharffenbergs, stillede derimod efter Ordre den 9de Februar om Morgenen Kl. 7 ved Havnen i Sønderborg for at overføres til Fredericia. Det var en bitter, kold Morgenstund med skarp østlig Vind og fin Frostsne, som føg ind overalt; de syv Dampskibe, som tilligemed nogle Transportbaade laa ved Bolværket, skulde først indtage nogen Proviant; det varede derfor til Kl. 11 om Formiddagen, før alt var klart til Afsejling, og Tropperne maatte tilbringe de lange Ventetimer med at trampe i den frosne Jord og slaa Armene mod Skuldrene for at holde lidt Varme i Kroppen; tilmed viste det sig, at der manglede Plads, der maatte skaffes endnu et Dampskib og endda efterlades et Komp. af 19de Regiment.

Om Bord i Damperne stod Folkene tæt sammenstuvet baade i Lasten og paa Dækket, det blæste op til en halv Storm, og Sneen skjulte næsten baade Skibe og Land. Søen slog gennem Lugerne, som maatte være aabne for at skaffe Luft ned i Lasten, og øgede Søsygens Kvaler; kun tre af de 8 Dampere naaede Fredericia om Aftenen og fik landsat deres Mandskab tildels i Baade. »Dania« løb i Tusmørket og Snetykningen paa Grund ved Lyngsodde, de andre Dampere ankrede allerede ved Assens. Først i Løbet af den næste Dag var de to Brigader samlet og indkvarteret, dygtig medtaget af den strenge Sørejse. Divisionens Rytteri, Artilleri og Train manglede endnu; for at bøde lidt herpaa blev den ene Halvdel af Rytterdivisionens Batteri og et Halvregiment af 3die Dragonregiment afgivet til Fodfolket.

General Hegermann-Lindencrone tænkte imidlertid ikke paa at gøre Modstand ved Kolding, han havde saaledes heller ikke Brug for de to Fodbrigader; Brigaden Neergaard nøjedes derfor med at sende et Komp. frem til Kolding, medens Hovedstyrken blev i Egnen ved Gudsø, og Scharffenbergs Brigade blev snart sendt tilbage til Fredericia. Koldings Besættelse den 18de Februar berørte derfor ikke de to Brigader synderligt, hele Styrken gik bag Elbo Dalen og udstillede Forposter langs den;

det fra Rytterdivisionen laante Halvbatteri og to af de tre Eskadroner gik til Vejle. Da Max Müllers Brigade passerede Fredericia paa Vejen til Vejle, bad General Lunding indstændigt General Hegermann om at nøjes med 1ste Regiment og lade ham beholde 7de og 11te; men derpaa vilde Ryttergeneralen ikke indlade sig, han maatte have alle tre Fodregimenter for at løse sin Opgave; derimod lovede han at efterkomme General Lundings Ønske om, ikke at benytte en tilfældig Blottelse hos Fjenden til et Sammenstød, som kunde fremkalde et Angreb paa Fredericia Fæstning, inden Kommandanten, som han udtrykte sig, havde sin Stormhat i Orden.

Og deri manglede der saa meget, at selv en Mand som General Lunding nok kunde tvivle om Muligheden af at udrette noget. Først hen i Midten af Februar var det nødvendigste Skyts, Sikkerhedsarmeringen som det kaldes, bragt paa Plads paa Volden, og Skanserne Nord for Fæstningen udrustet med tre svære Kanoner hver, foruden det nødvendigste Smaaskyts til Flankeringen. Forsyningen med Ammunition var stadig utilstrækkelig, og i Stedet for de 16 Batailloner, som Generalen ansaa for den nødvendige Besætning, var der kun de 8 af Neergaards og Scharffenbergs Brigader foruden de 2 sydslesvigske Batailloner af 13de Regiment. Hertil kom endnu, at Generalen næsten var helt blottet for Hjælpere ved Udførelsen af den mangfoldige Tjeneste, som paahvilede ham, og at næsten ingen af de Forlangender, han stillede, blev opfyldt, medens han, som han skrev til Ministeriet, under den forrige Belejring »uden Tøven fik alt, hvad der forlangtes til Fæstningen«. Alt dette gjorde Kommandanten saa mistrøstig, at han meldte sig syg og tænkte paa helt at forlade sin Stilling, men da Meldingen kom om, at Preusserne var gaaet over Kolding Aa, og Fjenden saaledes med kort Varsel kunde ventes for Fæstningen, kunde den gamle Soldat ikke holde sig tilbage, han meldte sig rask og overtog atter sit brydsomme Hverv.

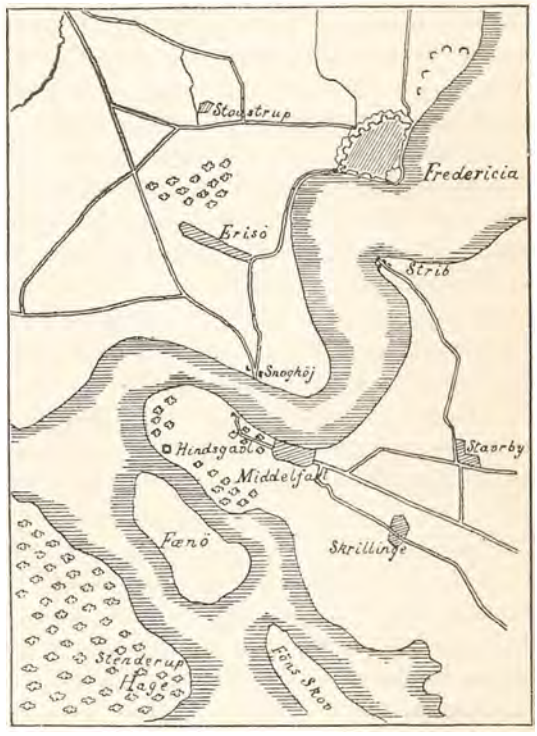

Kort over Lillebelt.

Skønt Omsorgen for Fredericia Fæstning var nok til at lægge Beslag paa en Mands hele Arbejdskraft, maatte General Lunding dog se videre ud. Fjenden stod nu paa begge Bredder af Kolding Fjord, han kunde let sætte over til Fænø og der-

fra til Fyn, eller paa Timer kaste vore Forposter ved Gudsø tilbage og naa Snoghøj for derfra at sætte over til Middelfart. Fyn var helt uden Forsvar. 11te Regiment havde foreløbig efterladt et Par Kompagnier i Middelfart, men dem havde General Hegermann forlangt til Vejle, og General Lunding maatte telegrafisk melde Overkommandoen: »Fæstningen kan ikke afgive noget. At Fyns Kyst er uden Bevogtning, indmeldes«. Samme Melding fik Krigsministeriet. Overkommandoen gav Anvisning paa 2det Dragonregiment, som var overført til Fyn, fordi det endnu ikke var fuldt tjenstdygtigt, men forlangte to Kompagnier og et halvt Batteri af Fæstningens utilstrækkelige Garnison som fast Besætning paa Hindsgavls Odde. Krigsministeriet mente, at General Hegermann ikke behøvede at have saa meget Fodfolk ved Vejle, nu da Forsvaret af Grænsen dog var opgivet, og vilde derfor have de tre Regimenter til Fyn, hvorhen 14de Regiment, det gamle lauenborgske, ogsaa skulde komme, saa snart det kunde rykke i i Marken. Overkommandoen vilde dog lade General Hegermann beholde et af Fodregimenterne og gav Ordre til, at 7de og 11te Regiment skulde overføres til Fyn; men Generalen bad saa indtrængende om at beholde, hvad han havde, at Ordren blev kaldt tilbage. Med stort Besvær lykkedes det saa at skrabe ca. 1000 Mand sammen til at vogte den fynske Kyst, det var 2det Dragonregiment og en Eskadron af 4de, to Kompagnier af 13de Regiment, et Batteri, som var bleven overført fra Als, og en lille Trop Ingeniører. For at blive fri for General Lundings idelige Paamindelser, blev hele Kystbevogtningen underlagt Kommandøren for 3die Division, General Wilster.

Under Fredericias Belejring i 1849 var der anlagt forskellige Batterier paa Fyn, som dels understøttede Fæstningen, dels bestrøg Beltet og hindrede Landgang; nu begyndte man at undersøge, hvorledes det stod til med dem. Store Hindsgavl Batteriet kunde uden stort Arbejde sættes i Stand; men Lille Hindsgavl Batteriet og Mellembatteriet var helt sløjfet og paa deres Plads voksede Graner, Kongebro Batteriet var helt sløjfet, men da der ingen Tilplantning var, kunde der køres Kanoner op der, Skovbatteriet kunde sættes i brugbar Stand; men Middelfart Batteriet var helt sløjfet. Af 6 Batterier var saaledes de 4 helt sløjfet straks efter Krigen, uden nogen Tanke om, at der ogsaa i Fremtiden kunde blive haardt Brug for dem; et nyt Batteri var under Arbejde paa Strib, og der blev midt i Marts taget fat paa at istandsætte Store Hindsgavl og genopføre Kongebro Batteriet og bygge et nyt Batteri ved Skjærbæk Mølle; men det kneb svært at skaffe Mandskab til Kanonernes Betjening; baade her og i Fredericia maatte der gives Fodfolk til Hjælp for Artilleristerne, dels af 13de Regiment, dels af Københavns Garnisons Bataillon. Chefen for 2det Dragonregiment, Major E. P. Bruhn, fik den direkte Kommando over Kystbevogtningen. Fodfolket laa paa Hindsgavls Odde, paa Fænø, i Middelfart og i Skrillinge, Rytteriet vogtede Kysten Nord og Syd for disse Steder; det halve Batteri stod ved Middelfart, det andet halve ved Nørre Aaby; Kanonbaaden »Willemoës«, Løjtnant Bille, laa i Fænø Sund og vogtede Farvandet fra Hindsgavl til Gamborg Fjord. Synderlig stærk var dette Forsvar af Fyns Kyst ikke, men heldigvis blev det ikke sat paa nogen Prøve.

Tilbage i Fæstningen havde General Lunding omkring 13,000 Mand af meget forskellig Godhed. Neergaards og Scharffenbergs Brigader var stadig Besætningens Kerne, videre var der 13de Regiment paa de to Kompagnier nær, som stod paa Fyn,

Paa Forpost foran Fredericia.

og det nyorganiserede ret svage 14de Regiment; desuden tre Kompagnier Fæstningsartilleri, tre Feltbatterier og et Espingolbatteri samt to Eskadroner Dragoner.

General Lunding delte sin Styrke saaledes, at Brigaden Neergaard skulde forsvare Volden og Udenværkerne fra Stranden ved Møllebugten til Prinsens Port, Bri-

gaden Scharffenberg Volden derfra videre mod Nord og den befæstede Lejr, hvor 14de Regiment dog var afgivet som fast Besætning. 13de Regiment dannede Hovedreserven. Til Trods for Generalens ihærdige Anstrengelser og al den gode Villie hos hans Undergivne, var der dog store Mangler, som ikke lod sig afhjælpe. I en Indberetning, som blev fremsendt Dagen før Fjenden kom for Voldene, gjorde han Rede for alle disse uheldige Forhold, som endog efter hans Mening ikke udelukkede, at Fæstningen uden Belejring toges med stormende Haand, eller blev tvungen til at overgive sig, naar Besætningen af Mangel paa skudsikre Rum var udmattet ved Beskydningen, men han udtalte dog: »Ikke desto mindre staar det naturligvis Kommandantskabet fuldstændig klart, at vor bele Situation med Nødvendighed udkræver, at et alvorligt Forsvar forsøges og føres igennem, saa længe indtil det er afgjort, at dets Fortsættelse kun vil være unyttigt og haabløst Myrderi, der ikke vil kunne gavne Fædrelandet.«

Inden det Tidspunkt kom, fik dog General Lunding Befaling til at rømme Fæstningen, en Befaling, som fyldte ham med langt større Forbitrelse end alle de Skuffelser, han havde lidt under det ihærdige Arbejde for at sætte Fredericia i Forsvarsstand.

Endnu stod dog Forposterne langt foran Fæstningen langs Elbodalen, og saa længe det gjaldt Kampen i aaben Mark, var det ikke Fæstningens Kommandant, men General Wilster, som havde Ledelsen.

23de Kapitel

Kampen foran Fredericia den 8de Marts.

Generalmajor Ernst Henrik Claude Wilster, som havde faaet Kommandoen over 3die Division, da Generalmajor Steinmann var saaret, var født i København i August 1808; han var saaledes kun 55 Aar gammel, da han førte Division i Krigen; han var meget lille af Vækst og kaldtes derfor i daglig Tale altid »lille Wilster«; men som Fører saa alle op til ham, paa Grund af hans Mod og Dygtighed og stærke Fædrelandskærlighed. Han havde været en kær Gæst baade i Øhlenschlægers og særlig i Ingemanns Hjem, og de stærke Indtryk, han havde faaet der, prægede hele hans Tankegang. Før 1848 fandt mange den lille ivrige Officer lidt komisk, men som Kaptajn i 1ste Jægerkorps vandt han snart Navn for sin Færd i Slaget ved Slesvig og i Kampene paa Dybbøl; 1849 blev han Major og Korpsets Chef og udmærkede sig i Kampen ved Kolding og under Ryes Tilbagetog gennem Nørrejylland; i det følgende Aar kæmpede han med Hæder ved Isted. I Tiden mellem Krigene steg han til Generalmajor, og da Hæren blev sat paa Krigsfod, fik han Kommandoen over 4de Brigade, som stod omkring Frederiksstad.

Da Wilster den 20de Februar kom til Fredericia, havde Preusserne alt besat Kolding, og Hegermann var gaaet bag Vejle Aa; Generalen beordrede straks vore Forposter foran Fæstningen skudt længere frem paa venstre Fløj, saaledes at de

kom til at følge Østranden af Elbodalen fra Rands Fjord til Gudsø Vig, det blev, naar Posterne bag Rands Fjord medregnes, en Linie af 2 Mils Længde, hvis yderste Poster stod henved en Mil, paa venstre Fløj endog nærmere halvanden, fra Fæstningen. Det var det samme, som gentog sig overalt; vore Stillinger var ikke færdig, naar Fjenden kom, derfor frygtede de kommanderende en Overrumpling og vilde have Forposterne langt frem; selv om de derved kom til at svæve i Luften og blev ilde farne, naar de pludseligt og uventet blev angrebet med stor Overmagt.

Den egentlige Forposttjeneste bestredes af et Regiment med en Eskadron Dragoner og to Kanoner; to Kompagnier og Batteriets seks andre Kanoner dannede Forpostreserven i selve Fæstningen. Kaptajnerne Beissenherz og Harald Stockfleth skiftedes som Forpostkommandører, og Brigaderne afløste hinanden hveranden Dag i Forposttjenesten.

Ernst Henrik Claude Wilster.

Den 8de Marts, da Preusserne rykkede frem fra Kolding imod Fredericia, var vort 20de Regiment under Oberstløjtnant J. G. Scholten paa Forpost; nordligst stod Kaptajn Sperling med 2den Bataillon og havde, som Kortet viser, et Komp. ved Bredstrup, et bag Havreballepasset og to som Hovedpost ved Skovstrup, hvor ogsaa de to Forpostkanoner stod. 1ste Bataillon havde 5te Komp. under Premierløjtnant Steinmann ved Tavlov Nebel med Feltvagter ved Taarup Gaard og Tavlov Kirke; Syd derfor stod Kaptajn Daue ved Sandagergaard med en Feltvagt ved Krybily Kro og en ved Studsdal. Som Hovedpost stod Komp. Riise i Børup, medens Komp. Stockfleth var fordelt med et halvt Komp. i Erisø og et halvt bag Randsfjord ved Vejlby.

Det var forbudt at sende Patrouiller frem uden særlig Ordre fra Forpostkommandøren; men da de fjendtlige Rytterpatrouiller i den sidste Tid havde været mer end sædvanlig nærgaaende, blev der givet Ordre til, at der om Morgenen den 8de Marts Kl. 8 skulde fremsendes to stærke Officerspatrouiller, en over Havreballepasset og en fra Krybily Kro; det burde have været Rytterpatrouiller, men det var Fodfolk, som blev kommanderet frem. Natten mellem den 7de og 8de skylregnede det, og de alt af smeltet Sne gennemvædede Marker blev saa bløde, at de næsten var ufremkommelige.

Chefen for den preussiske Gardedivision, General v. d. Mülbe, havde faaet Befaling til at angribe vore Forposter den 8de Marts om Morgenen og kaste dem inden for Rækkevidde af Fæstningens Kanoner; hans Rytterpatrouiller havde meldt, hvad der forøvrigt var urigtigt, at Passet ved Gudsø var stærkt besat, og han besluttede

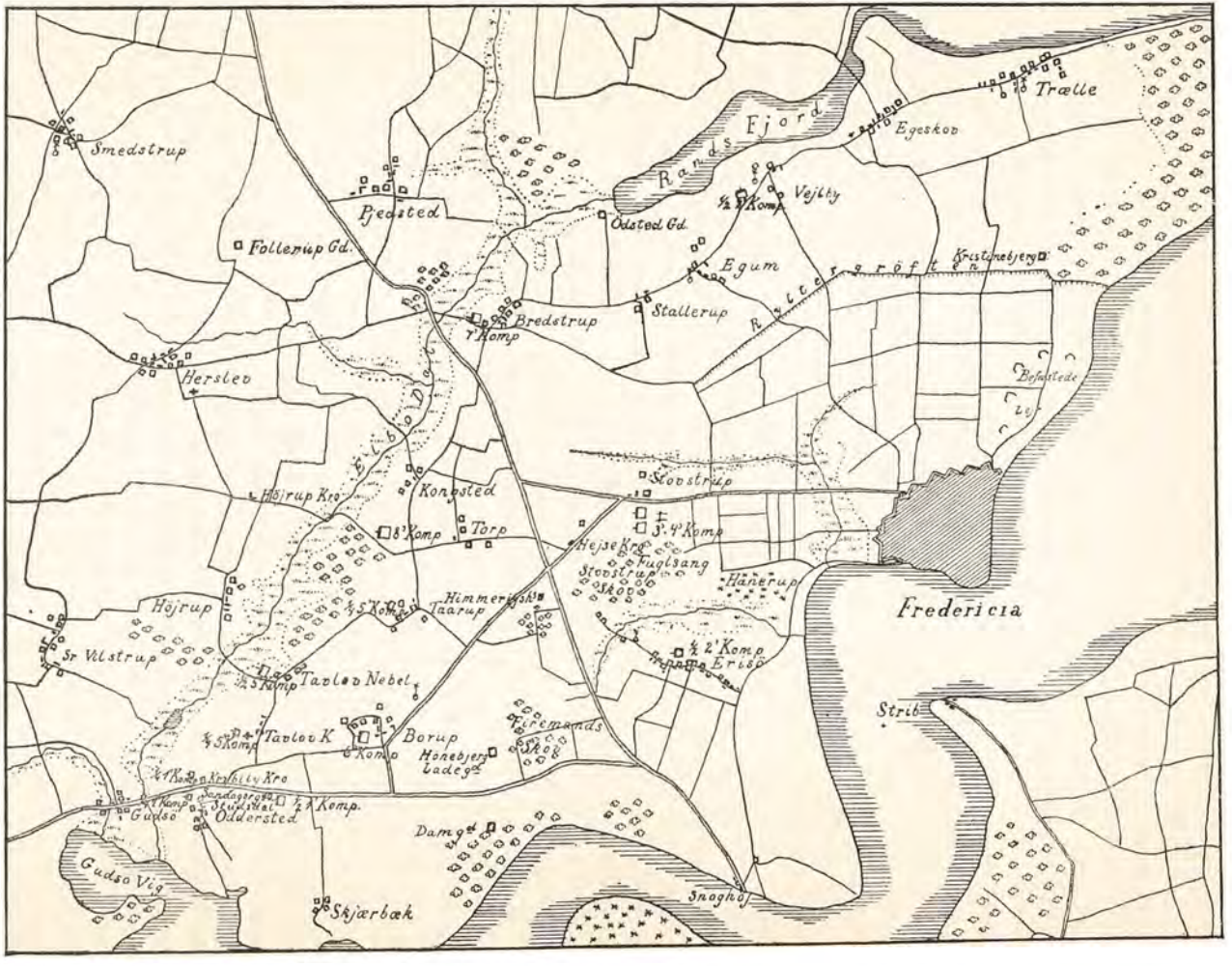
Smedstrup
Pjedsted
Follerup Gd.
Herslev
Højrup Kro
Konnested
8' Komp
Torp
Højrup
Sr Vilstrup
5' Komp
Taarup
Himmerigsh
Tavlov Nebel
5 Komp
Tavlov K
Borup
Komp
Honebjerg
Ladeg
Kirkeby Kro
Gudsø
Oddersted
Damg
Gudsø Vig
Skjærbæk
Snoghøj
Ødsted Gd.
Fjord
Rands
Vejlby
Egeskov
Trælle
Egum
Stallerup
Bredstrup
1 Komp
Kristinebjerg
Befæstede
Stovstrup
3' 4' Komp
Hejse Kro
Fuglsang
Stovstrup Skoug
Hanerup
Fredericia
2' Komp
Erisø
Strib
Kirkemands Skov

derfor kun at lade en mindre Flankekolonne: 1 Eskadron, 1 Bataillon og 2 Kanoner under Major v. Beeren gaa mod Gudsø, medens han selv med Hovedstyrken, 10 Batailloner, 9 Eskadroner og 24 Kanoner, gik mod Passet ved Havreballe i det Haab ved en rask Fremtrængen muligvis at afskære vor Styrke ved Gudsø. Det var saaledes med et rundt Tal 10,000 Mand med 26 Kanoner, som blev ført mod 20de Regiments omtrent 1600 Mand med 2 Kanoner i den spredte Forpostopstilling.

Hovedstyrkens Avantgarde skulde Kl. 4 bryde op fra Mødeopstillingen en halv Mil Nord for Kolding, men Mørket og Æltet paa Landevejene sinkede saa meget, at Klokken blev 8, da den naaede Landerup Gaard, hvor den holdt Hvil en god halv Timestid; de fremsendte Husarpatrouiller meldte, at Havreballe Passet var besat, og at der saas danske Tropper Øst for Elbo Dalen.

Netop samtidig med, at Preusserne naaede Landerup Gaard, gik Reserveløjtnant Rosenstand (senere Professor, Genremaler R.) efter Forpostkommandørens Ordre frem med en Patrouille paa 20 Mand. Han naaede Højrup Kro uden at mærke noget til Fjenden, udstillede der en Dobbeltpost og gik selv med Resten af sine Folk ned mod Højrup By, hvor der sagdes at være en halv Eskadron preussiske Husarer. Han naar Højrup paa samme Tid som hele den preussiske Avantgarde bryder frem, bliver beskudt fra Gaardene og ser fjendtlige Ryttere ride over Passet ved Havreballe, han bøjer saa rask af mod Øst og slipper over Aaen lige Nord for Tavlov Sø, men kun for der at støde paa nye preussiske Masser og finde alle Udveje spærret. Løjtnanten fattede under disse fortvivlede Forhold den eneste rigtige Beslutning, han opløste sin Patrouille og gav Folkene Befaling til enkeltvis at se at naa tilbage, hvilket ogsaa lykkedes for 7 af dem. Selv prøvede Løjtnanten først at løbe imod Torp, i hvis Nærhed Pikettet stod, og hvor der lød stærk Skydning; men da han fandt Vejen spærret, søgte han ind i et Bondehus, kastede sin Uniform, fik civile Klæder paa og slap ud til Kysten, hvor et Skib optog ham og førte ham til Aarhus. Tre Dage efter mødte han til stor Glæde for Kammeraterne atter ved Regimentet, som alt havde opført ham mellem de savnede.

De preussiske Gardehusarer sprængte altsaa Kl. lidt over 8 om Morgenen mod Passet ved Havreballe, men fandt det spærret af en Barrikade, bag hvilken Sekondløjtnant Knubs Deling sendte sine Kugler mod Rytterne, de veg ud til Siden og gav Plads for Gardeskytterne af Regimentet »Königin Elisabeth«. Ogsaa dem holdt Feltvagten fra Livet, indtil de blev for mange, og der kom Ordre fra Kompagnichefen, Premierløjtnant Willerup, til at gaa tilbage. Willerup samlede sit Komp. langs Vejen mellem Taarup og Kongsted og holdt ud her saa længe som muligt; som brav Kammerat vilde han nødigt gaa tilbage, inden han havde faaet Løjtnant Rosenstands Patrouille med; af Skydningen i Egnen ved Højrup sluttede han, at den kæmpede der. Han fik ogsaa sin nærmeste Sidemand til venstre, Premierløjtnant Steinmann, til at blive staaende en kort Tid; men da der lød stærk Skydning fra Gudsø, fortsatte Komp. Steinmann snart Tilbagegangen, og Premierløjtnant Willerup maatte ifølge med; med Ro og Orden førte han sine Folk tilbage, under stadig Skudveksling med Fjenden, idet de to Halvkompagnier skiftevis gik igennem hinanden. Selv da Preus-

serne fik et Par Kanoner frem, gik det lige sindigt fra Hegn til Hegn, indtil Kompagniet naaede Hejse Kro. Der holdt Regimentschefen og gav Premierløjtnanten Befaling til at besætte Vestkanten af Stovstrup Skove.

De to Hovedpostkompagnier havde taget Stilling ved Hejse Kro og Vest for Stovstrup. Kanonerne kørte op paa Vejen ved Stovstrup, da det var umuligt at komme frem over Markerne. 3die Komp. under Premierløitnant Weien kom i en haard Kamp ved Hejse Kro, Premierløjtnanten blev selv saaret, og Sekondløjtnant Køhler fik Ulivssaar. Kommandersergent Daniel førte det ene Halvkomp. tilbage gennem Premierløjtnant Petersens Styrke ved Vejsammenstødet og forenede sig med det endnu længere tilbage staaende 4de Komp. under Kaptajn Baland. Stillingen over Stovstrup og Stovstrup Skove hævdede vi i en Timestid og veg saa til en ny Stilling foran Oversvømmelsen.

Klokken var omtrent 10, da det forreste preussiske Komp. naaede Hejse Kro; vore tre Forpostkompagnier havde ført Kampen mod den fjendtlige Avantgardes tre Bataillioner med Ro og Sejghed, saaledes at Preusserne brugte to Timer om at kæmpe sig frem den halve Mil fra Havreballe til Hejse Kro. Vore nordligere staaende Komp. blev slet ikke angreben, og gik rolig tilbage, da Ordren kom, men sydligere, ned ad Gudsø til, var der en Usikkerhed i Ledelsen, som straffede sig haardt.

Saa snart Meldingen om Angrebet naaede Fredericia, blev der blæst Alarm, og Artillerister og Fodfolk ilede skyndsomst til deres Pladser paa Volden. General Wilster mødte straks hos Kommandanten for at indhente hans Ordre og fik Forpostreserven, to Kompagnier af 21de Regiment og 6 Kanoner af Batteriet Klein, stillet til Raadighed. General Lunding bad ham undersøge, hvorledes Fægtningen stod, og et Øjeblik efter red Wilster med sin Souschef, Kaptajn Tvermoes, sin Ordonnansofficer, Premierløjtnant Nysted, og sine Ordonnanser gennem Prinsens Port og rask frem ad Vejen mod Stovstrup, som han naaede netop da vore Forpostkompagnier blev dreven tilbage til Stovstrup Skove. Snart efter greb endnu en fjendtlig Bataillon, sendt frem fra Hovedstyrken, ind i Kampen ved at rykke frem fra Hejse Kro, samtidig med, at to Kanoner kørte op foran Kroen og aabnede deres Ild. Vore 3 Kompagnier, som nu havde 3 Bataillioner mod sig, fik Befaling til at gaa tilbage, og kort inden Tilbagegangen begyndte, red Generalen med sin Stabschef, Kaptajn J. A. Hoffmann, som lige var kommen derud, og øvrige Følge rolig ad Landevejen ind mod Fredericia.

De to preussiske Kanoner foran Hejse Kro havde da lige begyndt Skydningen, og Generalen var næppe naaet et Tusind Alen fra Stovstrup, før en Granat sprang i Staben med frygtelig Virkning. Generalen og Stabschefen laa kastet til Jorden under deres dræbte Heste, Ordonnanserne, af hvilke kun en var let saaret, spredtes som Avner for Vinden og vendte ikke tilbage, saa Kaptajn Tvermoes og Premierløjtnant Nysted maatte ene søge at vælte de dræbte Heste bort. Først blev General Wilster dragen frem, han var sluppen med et Saar i Armen og kunde, støttet til Premierløjtnant Nysted, gaa ind til Fæstningen. Værre var det med Kaptajn Hoff-

mann, hans Ben var knust, og han kunde ikke røre sig. Kaptajn Tvermoes blev hos ham, indtil Underlæge Møller af 20de Regiment kom forbi med en Vogn, der blev Stabschefen lagt op og saaledes friet fra Fangenskab.

Oberst Neergaard tog Kommandoen over Divisionen med Kaptajn Tvermoes som Stabschef; det var den tredie Kommandør, Divisionen fik i de fem Uger, Krigen havde varet. Han lod Forpostreserven tage Stilling Vest for Oversvømmelsen foran Fæstningen og der optage de vigende Forpostkompagnier. Preusserne gik imidlertid ikke længer frem, da de ikke vilde inden for Skudvidde af Kanonerne paa Volden. Kl. halv et meddelte Oberst Neergaard Kommandanten, at Ilden var standset over hele Linien.

Desværre var denne Melding ikke rigtig, der blev endnu kæmpet foran Fæstningen og denne Kamp fik en sørgelig Udgang. Vi har fulgt Tildragelserne ved den Del af Forpoststyrken, som veg mod Stovstrup; vi skal nu se, hvorledes det gik Kompagnierne, der trak sig mod Erisø.

Premierløjtnant Steinmanns Komp., som stod lige Syd for Premierløjtnant Willerup, havde inddraget sine Poster og var gaaet tilbage i god Tid, det standsede vel noget for at understøtte Komp. Willerups Kamp, men fortsatte snart igen sin Tilbagegang. Efter Ordre skulde det gaa mod Stovstrup Skove; men da den Vej alt var for truet, trak Premierløjtnanten sig hen til Erisø, hvor han, som vi snart skal se, mødte Komp. Riise og kom under Bataillonschefens Kommando.

Sydligst og længst fremskudt stod Komp. Daue ved Gudsø. Da Major v. Beeren omtrent Kl. 8 rykkede frem med sin Flankekolonne, blev han livlig beskudt fra vor Feltvagt i Krybily Kro og Have; skønt Preusserne kun gik smaat paa, da de netop ønskede at fastholde os paa dette Sted, veg dog Kaptain Daue, idet Halvkompagnierne skiftevis gik igennem hinanden tilbage mod Børup, hvor Komp. Riise stod; under Tilbagegangen blev Sekondløjtnant Vincent saaret af et Strejfskud i Hovedet; men han vedblev at føre sin Deling.

Klokken var henad 9, da Komp. Daue naaede Børup; nordligere var den Gang Komp. Steinmann standset, der hvor Taarupvejen munder ud i Vejen fra Børup til Hejse Kro, for at dække Komp. Willerups venstre Flanke; der var saaledes nu Sammenhæng i den danske Fægtningslinie, og den kunde have fulgtes ad under en rolig samlet Tilbagegang; men det skete desværre ikke. Bataillonskommandøren, Major Schack, var kommen til og tog Befalingen over de to Komp. i Børup; hans Modstander, Major Beeren, havde paa den Tid næsten helt ophørt med Angrebet, og Major Schack troede derfor, at det hele kun var en Rekognoscering af vore Forposter, og at Preusserne nu havde set, hvad de vilde. Uagtet der lød Skydning nordligere, og Komp. Steinmann snart efter saas i Tilbagegang, ikke mod Stovstrup Skove, som dets Ordre lød paa, men mod Erisø, hvad der maatte tyde paa, at Preusserne trængte stærkt frem nordligere, saa forblev dog Major Schack i næsten en Time ved Børup, uden at tage Hensyn til, at Kaptajn Daue gjorde Indsigelse mod denne Forsinkelse af Tilbagegangen. Major Schack, som var staaet af Hesten, gik op og ned paa Vejen og søgte med Kikkerten at følge Kampens Gang længere

mod Nord; der var ved Forpostkompagniet 7 Dragoner; men de blev ikke brugt til at søge Oplysning om Forholdene paa den øvrige Del af Valpladsen.

Major von Beeren havde en klarere Forstaaelse af Situationen; saa snart han af Skydningens Retning sluttede, at den preussiske Hovedkolonne var naaet henimod Hejse Kro, begyndte han at røre paa sig igen og gaa frem Syd om Børup; Komp. Daue kastede en Kæde ud vinkelret paa Vejen fra Børup til Hejse Kro for at møde dette Angreb; men Preusserne kørte deres to Kanoner op og lod dem bestryge den brede, lige Landevej efter Længden. Først da gav Major Schack Befaling til at fortsætte Tilbagegangen. Han red selv op ad Vejen mod Hejse Kro, da de opblødte Marker ikke var til at passere til Hest; men da en Bonde fortalte ham, at Preusserne alt var ved Kroen, bøjede han af ad en Markvej ned mod Hønebjerg Ladegaards Skov. Her traf han Komp. Riise, som marcherede langs Skovens Nordrand, han gav det Ordre til at følge Vejen videre til Erisø Mølle, og red selv derhen, hvor han traf Komp. Steinmann og hvor Riises Komp. snart efter kom til. Majoren førte saa begge Komp. ned mod Sandalshus i Tillid til at Kaptajn Daue fulgte efter. Adjutanten blev sendt frem med en Hornblæser, som blæste af sine Lungers fulde Kraft: »1ste Komp. tilbage«, men Kaptajn Daue kunde desværre ikke følge de kaldende Toner. Han havde brugt nogen Tid til at faa sine Folk samlet; Tilbagegangen over de opblødte Marker, hvor Lerjorden i Pundevis klumpede sig til Støvlerne, gik langsomt og trættede Mandskabet. Da Skoven ved Hønebjerg Ladegaard blev naaet, lod han derfor holde et lille Pusterum; han troede endnu, at Tilbagevejen var helt fri, Major Beerens Bataillon, fulgte kun langsomt efter, og ved Erisø saa han vore egne Tropper staa rolig, som var der ingen Fjende at øjne.

Men denne Ro over Valpladsen var kun tilsyneladende. Major von Beeren havde sendt Melding om, at Danskerne fra Krybily trak sig henimod Ladegaards Skoven, og saa snart General v. d. Mülbe naaede frem til Hejse Kro, det vil sige omtrent Kl. 10, sendte han to Eskadroner Husarer og 1 Bataillon Gardegrenaderer mod Syd for muligvis at afskære vore vigende Kompagnier; lidt senere blev Generalmajor v. d. Goltz med to Batailloner og to Kanoner sendt frem ad selve Snoghøjvejen i samme Øjemed. Fra Krybily Kro er der ad den Vej, Komp. Daue fulgte, en Milsvej til Erisø; der havde saaledes været Tid nok til at naa tilbage, men Tiden var ikke bleven udnyttet, og der var ikke holdt Forbindelse mellem Kompagnierne.

Da Kaptajn Daue mente, at Folkene havde pustet ud og vilde til at gaa videre, gik han endda Nord paa mod Stovstrup Skove; men da han ser den først udsendte preussiske Bataillon komme imod sig fra den Kant, bøjer han af mod Erisø og faar saa Øje paa v. d. Goltz Kolonne i Ilmarch mod Snoghøj, som alt var besat af Husarerne. Vejen er saaledes spærret, og han søger hurtigt tilbage til Skovene ved Hønebjerg Ladegaard, for gennem dem skjult at naa ned til Stranden og søge at slippe væk over Søen, enten ved Kystens Baade eller muligvis ved Hjælp fra en Orlogsmand. Der, hvor Vejene til Kolding og Vejle mødes Vest for Snoghøj,

kom han imidlertid i Kamp med Preusserne, som endda kørte Kanoner op mod ham. Kaptajn Daue afbrød snarest Kampen, smuttede ind i Skovene Syd for Koldingvejen og søgte gennem dem først mod Snoghøj, for at skuffe Forfølgerne, men gør saa rask omkring og gaar mod Skjærbæk. De udmattede Folk anspænder Kræfterne til det yderste; men alt ved Damgaard er Vejen spærret af v. Beerens Folk. Atter omkring og helt ned i Strandkanten bag Skrænterne for at prøve paa at aabne Vejen tilbage med Bajonetten ved at tage Snoghøj, hvor der hidtil kun havde vist sig Husarer.

Et Par Tusinde Alen fra Snoghøj strækker der sig fra Kysten ind i Landet et Engdrag, omkredset af Skrænter, langs disse Skrænter laa et Par Tusinde preussiske Skytter, medens en lille Afdeling spærrede selve Strandkanten; Komp. Daue kastede denne Afdeling til Side med Bajonetten, men kun for at blive modtaget af en overvældende Ild fra Skytterne langs Skrænten, saasnart Engen blev naaet. Sekondløjtnant Vincent, som trods sit smertefulde Saar var forrest med sin Deling, blev strakt til Jorden af et nyt, alvorligere Saar, og Folkene kastede sig ned bag Sand- og Tangbunkerne i Strandkanten for at finde lidt Dækning. Alt Haab om at undkomme var udelukket, og al Tanke om Modstand maatte opgives lige overfor den mangedobbelte Overmagt. Kaptajn Daue vinkede med sit Tørklæde, Ilden standsede, og Kompagniet gav sig fangen. Klokken var den Gang halv 2.

Johan Anton Frederik Hoffmann.

Blandt dem, der særlig viste Mod og Snarraadighed under disse vanskelige Forhold nævnes, foruden den haardt saarede Sekondløjtnant Vincent, Kompagniets to andre Løjtnanter Holstein og Brandt; to Underofficerer Amelung og Petersen; blandt de menige fortrinsvis Holsteneren Haase.

Aarsagen til Kompagniets Ulykke var først og fremmest Bataillonschefens fejle Skøn over Fægtningens Gang, som gjorde, at der blev spildt en kostbar Time ved Børup; men Kaptajn Daue burde have gaaet raskere tilbage, da han fik frie Hænder. Da det først stod ham klart, at Vejen til Fæstningen var spærret, handlede han rask og resolut og gjorde alt, hvad der var muligt, for at frelse sit Kompagni fra Fangenskab.

Saa snart General Lunding fik at vide, at Komp. Daue ikke var kommet tilbage, blev der straks telegraferet til Middelfart om at sende Baade ud fra den fynske Kyst for at optage forsprængte Tropper i Egnen ved Snoghøj, samt lade Løjtnant

Bille løbe ud med Kanonbaaden »Willemoës« for at yde Hjælp; men desværre var det for silde, Svaret lød, at man mellem Kl. 12 og 1 havde set en Styrke paa omtrent et Komp. blive omringet og fanget ved Kysten Vest for Snoghøj.

Vort Tab var, navnlig paa Grnnd af Komp. Daues Tilfangetagelse, betydeligt. Kaptajn Hoffmann døde snart efter paa Bogense Lazaret; han havde været Helgesens Stabschef ved Frederiksstad og havde sin store Del af Æren for det modige Forsvar; han var derfor, da Krigen brød ud, igen bleven sendt til Frederiksstad for at bistaa General Wilster ved sit indgaaende Kendskab til alle de vanskelige Forhold i Marsken. Siden fulgte han Generalen, da han fik Kommandoen over 3die Division, indtil den fjendtlige Granat kastede dem begge til Jorden.

Foruden ham faldt Sekondløjtnant Køhler af 20de Regiment; de saarede Officerer var General Wilster, Premierløjtnant Wejen og Sekondløjtnant Vincent; den sidste var fangen tilligemed de tre andre Officerer af Komp. Daue. Desuden havde vi 3 menige døde, 2 Underofficerer og 15 menige saarede og 19 savnede, af hvilke de 18 var Sydslesvigere; 7 Underofficerer og 158 Mand faldt usaarede i Fangenskab. Vort hele Tab blev saaledes 8 Officerer, 9 Underofficerer og 195 menige.

Preusserne opgiver deres Tab til 2 Officerer og 18 Mand.

Efter Kampen blev vore Forposter staaende tæt foran Fæstningen, bag Erisø Mose, Vest om Oversvømmelsen og foran den befæstede Lejr.

Den preussiske Garde, som havde haft den Ære at have Kronprinsen af Preussen og Feltmarschallen som Øjenvidner til Fægtningen, blev kun kort i de vundne Stillinger; saa snart det var bleven klart, at Fredericia kun kunde tages ved en Belejring, gik Hovedstyrken igen Vest for Elbodalen; Forposterne blev stillet over Damgaard til Taarup og videre til Bredstrup. Der var saaledes en halv Milsvej mellem Vedetkæderne til Tumleplads for Patrouillerne; men det kom ikke mer til nogen større Kamp i Egnen foran Fredericia, og vore Folk havde det ret fredeligt, i det mindste i Sammenligning med Kammeraterne paa Dybbøl.

General Lunding ventede et alvorligt Angreb og fandt stadig Fæstningens Garnison for lille, de 12 Bataillonер talte midt i Marts tilsammen ikke 8000 Mand, saa fik de en Tilvækst af et Par Tusinde Mand fra Eksercerskolerne; men til Gengæld blev der udskilt 800 upaalidelige Sydslesvigere af 13de Regiment, saa Øgelsen var ikke saa særlig stor. Sydslesvigerne blev samlet i en særlig Arbejdsbataillon. Manglen af Artillerister og Ingeniører var ikke mindre følelig, og Feltartilleriet havde det saa smaat med Heste, at Batteriet Recke maatte anvendes som fast Skyts i Fæstningen.

Den største Del af Indbyggerne havde forladt Byen, da Angrebet truede, og havde medtaget det meste af deres Indbo; det faldt derfor svært at skaffe Kvarter, selv om der ikke manglede Tag over Hovedet; der maatte sendes Feltsenge, Feltborde o. s. v. fra København for at møblere de tomme Stuer.

24de Kapitel

Slesvigske Tilstande.

Den 1ste Februar, da Feltmarschal Wrangel som den preussisk-østerrigske Hærs højstbefalende gik over Ejderen, udsendte han en Proklamation til indbyggerne i Hertugdømmet Slesvig; de tyske Tropper kom, sagde han, for at beskytte Slesvigernes Rettigheder, som var bleven krænket ved Fællesforfatningen af 18de November; derfor vilde de tyske Regeringer besætte Hertugdømmet og midlertidig overtage dets Bestyrelse. Landets Love skulde beholde Gyldighed, for saa vidt ikke Troppernes Sikkerhed uundgaaelig fordrede øjeblikkelige og forbigaaende Undtagelser. Han forventede derfor, at Befolkningen afholdt sig fra Demonstrationer, i hvad Retning de end gik, da sligt ikke vilde blive taalt.

Dette lød beroligende, og i Virkeligheden herskede der fuldstændig Ro i Sydslesvig, uagtet der ikke var Tale om Belejringstilstand; Pressefriheden var ubunden, og Samfærdslen med Holsten og Tyskland uhindret lige til Krigen brød ud. Fra tysk Side var der imidlertid alt forud truffen omfattende Forberedelser til at sætte Spektakler i Scene, saa snart de danske Soldater var borte; en Komite i Frankfurt havde til dette Øjemed indsamlet 603,257 Gylden og af det offentlig aflagte Regnskab fremgaar det, at af disse Penge blev 341,814 Gylden stillet til Raadighed for Prætendenten, Hertug Friedrich, 12,123 Gylden blev givet til den slesvigholstenske Bevægelses Fremme, 16,507 til Modarbejdelse af den danske Agitation i Nordslesvig, hvilket var ensbetydende med tysk Agitation der, da de Danske ikke behøvede at agitere mellem de rent danske Sønderjyder, og 105,129 til Udlændinge og Agenter

samt udprægede slesvigholstenske Partimænd for at sætte Demonstrationer i Gang, hvor de kom frem. Naturligvis lod der sig noget udrette med saa mange Penge, og det manglede derfor heller ikke paa Agitatorer og Demonstranter, som fulgte i den allierede Hærs Fodspor og straks tog fat, hvor de kom frem.

Dette viste sig allerede, da Egnen Syd for Dannevirke og Slien blev besat af de preussisk-østerrigske Tropper, og Feltmarschallens smukke Proklamation fik kun ringe Betydning. Vi har alt tidligere omtalt den Behandling, Borgmester Leisner i Ekernførde og Herredsfoged Blauenfeld i Hütten Herred fik. Det skal dog her bemærkes, at Blauenfeld ikke slap saa let derfra som tidligere nævnt; han blev paa en aldeles løs og ugrundet Mistanke om Spioneri underkastet en langt grusommere Behandling, for hvilken de preussiske Militærautoriteter ene bar Ansvaret. Den 65-aarige Mand maatte først tilbringe Vinternatten under aaben Himmel ved en preussisk Feltvagt, blev senere ført, bunden med Reb mellem to Dragoner, til Rendsborg og gennem denne Bys Gader, omringet af en hujende og pibende Pøbel, blandet med saksiske, hannoveranske og preussiske Soldater, for Kommandanten, som lod ham hensætte i Vagten uden andet Leje end en Halmbunke, hvilken han endda i den første halve Snes Dage maatte dele med to til tre Mand af Vagtmandskabet, som for Penge gav baade Civilpersoner og Militære Adgang til Vagtstuen for at se den mærkelige Fange. Kun en Gang blev der som et Slags Forhør rettet nogle Spørgsmaal til ham af en forøvrigt humant optrædende Løjtnant, men ellers blev han holdt fangen i Rendsborg under de haardeste Vilkaar til 25de Marts, derefter blev han overført til Flensborg, stadig som Fange, men under bedre Livsvilkaar. Den 28de Maj, altsaa efter næsten 4 Maaneders Fængsel og Mishandling, blev det kort tilkendegivet ham, at han var frigiven af Overkommandoen og skulde overleveres som Fange til Civilregeringen; denne erklærede ham straks for fri med den Tilføjelse, at han havde været mistænkt for Spioneri og inden tolv Timer skulde være ude af Hertugdømmet.

Hans Søn gik det ikke bedre; hans Hus og Hjem blev ødelagt.

Da Danevirkestillingen var rømmet, brød Sværmen ind over Slesvig. Med Feltmarschal Wrangel fulgte som preussisk Civilkommissær Friherre v. Zedlitz, en Mand, hvis Opfattelse af sin Stilling som midlertidig Bestyrer af det danske Kronland Slesvig er betegnet ved hans Optræden, da en Del af de faldne danske og tyske Krigere skulde stedes til Hvile paa Flensborg Kirkegaard den 12te Februar. Efter at Pastor Peters havde talt paa tysk, skulde Pastor Graae tale paa dansk; det syntes Hr. v. Zedlitz ikke om og vinkede lidt uforskammet til Præsten, at han skulde holde op; men Kommandanten traadte hen til Civilkommissæren og lod ham vide, at det var efter Aftale, at der blev talt baade dansk og tysk, hvor danske og tyske Soldater blev begravet i samme Grav.

Samme Dag som Wrangel kom til Flensborg udstedte han en Bekendtgørelse, som han betegnede som Fortsættelse af sin Proklamation ved Ejderens Overskridelse; det meddeltes i denne, at Styrelsen af Hertugdømmet var overdraget en preussisk og en østerrigsk Civilkommissær, den preussiske var Hr. von Zedlitz, den østerrigske,

som kom en Ugestid senere, var Grev de Revertera. Alle civile Embedsmænd blev foreløbig stadfæstet i deres Embeder og fik Befaling til i alle Anliggender vedrørende den indre Styrelse at henvende sig til Civilkommissærerne, hvis Sæde foreløbig skulde være Slesvig By (de blev dog i Flensborg); enhver Embedsmand, som ikke vilde rette sig herefter, vilde øjeblikkelig blive afskediget. Tysk skulde fremtidigt være det eneste Forretningssprog, og der blev givet udtrykkeligt Forbud mod politiske Demonstrationer, som gik i nogensomhelst anden Retning end den, de to Stormagters Regeringer fulgte, eller paa at skaffe nogen anden Autoritet Indgang.

Ikke desto mindre blev det dog taalt, baade at Embedsmænd blev afsat, og at Augustenborgeren blev udraabt som regerende Hertug. Oftest skete det, at et Par Borgere eller stundom nogle helt ukendte Syd fra komne Personer mødte hos de kongelig danske Embedsmænd og bød dem inden en kort Frist, stundom kun 12 Timer, at være ude af Byen, ellers kunde man, blev der tilføjet, ikke indestaa for deres personlige Sikkerhed. Hyldningen af Hertugen foregik saa overalt paa samme Maade, hvad klart viste, at den var bleven forud planlagt og blev gennemført af de samme Ledere; en Hob saa stor, som man formaaede at skrabe den sammen af Byens Folk og tilstrømmende Mennesker Syd fra, drog gennem Gaderne med med slesvigholstenske Flag i Spidsen, den standsede paa Torvet, der blev Prætendenten udraabt som Hertug af Slesvigholsten, og Forsamlingen afsang saa tilsidst Salmen: »Nun danket Alle Gott« for at give det hele et vist højtideligt Præg. Det blev befalet at illuminere Byen om Aftenen, og Ruderne blev slaaet ind hos dem, der ikke efterkom Befalingen.

Det mærkeligste var, at de Embedsmænd, som kom til at undgælde for deres Troskab mod Konge og Fædreland, næsten alle var barnefødt i Hertugdømmerne. I det sydligste Slesvig, i Gottorp og Hütten Amter, i Svansen og Dänischwold, var saaledes Amtmanden i Slesvig, den kongelige Kommissær i Ekernførde, Borgmesteren i Ekernførde, Flekkefogden i Kappel, Præsidenten i Frederiksstad, Landfogden i Stapelholm, 7 Herredsfogder, 6 Aktuarer og 32 Præster fødte i Slesvig eller Holsten, medens kun 1 Borgmester, 1 Herredsfoged, 3 Aktuarer og 9 Præster var født i Kongeriget, 1 Præst var født i Preussen og 1 paa Island; nordligere, i Husum og Bredsten Amter samt i Ejdersted, var Amtmanden, 1 Borgmester, 2 Landfogder, Stalleren i Ejdersted, 4 Landskrivere og 47 Præster fødte i Slesvig eller Holsten, medens kun 2 Borgmestre og 3 Præster var født i Kongeriget. Næsten alle disse Embedsmænd, som virkede i Egne med rent tysk baade Skole- og Kirkesprog blev forjaget af Slesvigholstenerne. I de sproglig blandede Distrikter i Mellemslesvig lykkedes det kun Oprørspartiet at fordrive de kongelige Embedsmænd fra Købstaden Tønder og enkelte Sogne, som grænsede op til de helt tysktalende Egne; i Flensborg By og i over 40 Sogne med blandet Kirke- og Skolesprog kunde der ikke rejses nogen Bevægelse, som truede de danske Embedsmænds personlige Sikkerhed, og i Egnene med rent dansk Kirke- og Skolesprog lykkedes det hverken i Købstæderne eller paa Landet at fordrive en eneste Embedsmand.

Men hvad de Syd fra indtrængende Urostiftere og de hjemlige Slesvigholstenere

saaledes ikke formaaede at sætte igennem, tog Hr. von Zedlitz og de preussiske Militærmyndigheder paa sig. Uagtet Bekendtgørelsen om, at alle Embedsmænd kunde blive i deres Stillinger, fandt de sig roligt i, at de blev jaget bort af Pøbelen; naar Embedsmændene klagede til Civilkommissærerne, fik de intet Svar; stundom blev de snart efter afskediget, »fordi de frivilligt havde forladt deres Post«. Husfoged Bülow i Broager blev fængslet af Militærmyndighederne paa Grund af »Mistanke for Spioneri« og derefter afsat af Civilkommissærerne, fordi han var fraværende fra sit Embede. Stempelpapirsforvalter Christiansen blev afskediget for »Kassemangel«, uagtet han kunde bevise, at de manglende Penge var afleveret til rette Vedkommende i København og tilmed tilbød straks at lægge et tilsvarende Beløb i Kassen af sine egne Penge. Den nyindsatte Amtmand i Gottorp og Hütten Amter, den slesvigholstenske Krigsminister fra 1849, Jacobsen, spurgte Aktuaren i Hütten Herred, Bauditz, om han »vilde være en Slesvigholstener« og om han »vilde anerkende Prætendenten som den retmæssige Landsherre«. Bauditz svarede, at han ikke kendte noget Slesvigholsten, og fik saa af Amtmanden den Oplysning, at det netop var Krigens Øjemed at oprette et saadant, og at alle kongelige Embedsmænd skulde fjernes fra deres Poster. Denne Udtalelse stred bestemt mod Civilkommissærernes Bekendtgørelser; men derom brød Amtmanden sig ikke.

Samtidig gik Jagten løs mod Præster og Skolelærere; vi skal her kun fremdrage et enkelt betegnende Tilfælde; den ny Amtmand i Husum, Thomsen, beskyldte Sognepræst Mule i Fjolde for ikke at være det tyske Sprog tilstrækkelig mægtig; Mule oplyste da, at han i 12 Aar havde prædiket hveranden Søndag paa tysk og oversat flere Bøger paa tysk; desuden var Familiesproget i Fjolde dansk. Hr. Thomsens Svar var, at han havde spurgt nogle Medlemmer af Menigheden, om deres Præst talte tilstrækkelig godt tysk; men de havde erklæret, at det kunde de ikke bedømme; derimod havde en Mand fra Husum sagt, at Præsten ikke var øvet nok i tysk, og paa den Udtalelse blev han afskediget. Sammen med ham blev fjernet 7 Skolelærere i Fjolde Sogn, alle fødte Slesvigere, dels fordi de paa Forespørgsel erklærede at være dansksindede, dels fordi man ikke fandt deres tyske Sprog rent nok.

Teologiske Kandidater fra Kiel slog sig ned i Kirkebyerne i de sprogblandede Sogne for at være ved Haanden, og søgte at indynde sig hos indflydelsesrige Folk af Oprørspartiet for ved deres Anbefaling at flytte ind i Præstegaarden, naar Præsten var bleven jaget bort. Det var ikke nok, at Præster og Skolelærere lovede at lyde den af de allierede Magter indsatte Øvrighed, de skulde ogsaa være »inderlig beredt« til at samvirke med de ny Myndigheder mod et Maal, som man endnu ikke turde betegne; men som for de sprogblandede og rent dansktalende Egnes Vedkommende dog i hvert Fald kom til at bestaa i at virke for Indbyggernes Fortyskning. Fremgangsmaaden blev snart den, at der i hvert Sogn blev holdt et Møde med Menigheden, hvor der blev givet enhver Lejlighed til at fremkomme med Beskyldninger mod Præster og Lærere, og der forlangtes intet Bevis for disse Beskyldningers Sandhed, blot de fremførtes, var det nok. I Eskris blev en Klage fra en Mand, som havde været i Tugthuset, taget for god andet Sted blev en Skolelærer afskediget,

fordi han havde omgaaedes med danske Embedsmænd. I Bov Sogn tæt Nord for Flensborg viste Afstemningen om Sprogforholdene, at af Sognets 323 Familier erklærede 231 at være dansktalende, 70 tysktaleude (deraf 34 ved en Kobberfabrik, som bestyredes af en for Tyskhedens Fremme meget ivrig Holstener), og 22 Familier erklærede at have blandet Sprog; det passede naturligvis ikke de nye Magthavere, og ved en ny Afstemning, hvor Spørgsmaalet stilledes anderledes og hvor der blev øvet alt muligt Tryk, lykkedes det at finde Paaskud til at indføre tysk i 2 af Sognets 7 Skoledistrikter.

Naturligvis gik det værst ud over de Egne, der direkte blev berørt af Krigen, og navnlig var de kendte danske Patrioter, som havde virket blandt Sønderjyderne, udsat for den mest oprørende Vilkaarlighed. Pastor Bülow i Dybbøl, en Søn af Sejrherren ved Fredericia, havde med sin Hustru maattet forlade sin Præstegaard, da den laa i Kampterrainet, og var flyttet til en anden god, dansk Mand, Godsinspektør Thoyssen paa Sandbjerg. Den 17de Februar om Morgenen kom en preussisk Rytterpatrouille til Gaarden, en Officer red hen til Vinduet, slog paa det med sin Sabel og raabte: »Præsten herud!« Da Pastor Bülow kom ud, greb Officeren ham i Brystet og raabte igen: »De er arresteret!« Præsten rev sig løs fra dette Greb med et Ryk, som nær havde draget Løjtnanten af Sadlen. I det samme trængte Fodsoldater ind gennem Haven, en Officer satte Præsten Revolveren for Brystet, en Soldat greb ham i Armen; Rytterne forsvandt, og der udspandt sig en livlig Skydefægtning med de danske Forposter, under hvilken Kuglerne peb Præsten om Ørerne. Fru Bülow besvimede, uden at hendes Mand fik Tilladelse til at komme hende til Hjælp.

Pastor Bülow.

Kort efter blev Godsinspektør Thoyssen uden videre slæbt ud af sit Kontor, og ligesom han var, barhovedet, i en tynd Kontorfrakke og med Morgensko paa, ført i det kolde Vintervejr gennem Sneen ad Sottrup til. Her holdt Kommandøren for det 2det westphalske Fodregiment, Oberst v. Alvensleben; til ham henvendte Pastor Bülow sig med Klage over den Fremfærd, der var vist mod dem, og med Spørgsmaal om Grunden. »Det faar De tidsnok at vide,« lød Svaret. Præsten gjorde saa Forestillinger om det uforsvarlige i at lade Godsinspektøren føre videre, uden Støvler eller Overtøj, men Obersten vinkede blot ad en Underofficer, lod ham binde Godsinspektørens Arme med Reb paa Ryggen og kommanderede saa »March«. Pastor Bülow demonstrerede højlydt mod denne Behandling og rakte sine Arme frem for at ogsaa de kunde blive bundne; men Obersten sagde kort: »Præsten skal ikke bindes; men

De maa huske paa, at De er Præst og tie;« da Pastor Bülow vedblev at protestere, hviskede Underofficeren, som holdt ham i Armen: »Ti dog endelig!« og føjede til med et Tegn paa Obersten: »Han er en grov Karl.« Ved Ullerup blev Fangerne stillet op ad Kirken, Obersten forlod dem; men en forbigaaende Kaptajn udbrød: »Saaledes skal Spioner behandles.« Da Præsten foreholdt ham det urigtige i at haane dem, svarede han: »De har Ret! jeg burde ikke sagt det, og dette her er da ogsaa for galt.« Kaptajnen fik saa udvirket, at Godsinspektøren blev løst af Rebene; en Bonde bragte ham en laadden Hue og der blev skaffet Fodtøj, men hans Fødder var saa opsvulmet, at han ingen Støvler kunde faa paa; derimod laante Kaptajnen ham en af de Faareskindspelse, de preussiske Forposter brugte, og lod ham bringe et Glas varm Punch fra nærmeste Kro.

En Løjtnant, som viste dem al den Venlighed, han kunde, førte dem saa videre til Graasten. Paa Vejen mødte de Oberst Blumenthal; han spurgte, hvem det var, der blev saaledes ført afsted, og da han fik det at vide, sagde han »Schön!« og red videre. I Graasten blev de ført til Hovedkvarteret, en Major Rose fortalte dem, at de var anklaget for Spioneri, og at Auditøren nu snart vilde forhøre dem. Det varede imidlertid en stiv Time, inden han kom, og Sagen drejede sig da væsentlig om, at der var hørt et Skud i Sandbjerg Skov og straks efter to Fløjt. Pastor Bülow oplyste, at han havde skudt sin Faders gamle Hest, den han red i Slaget ved Fredericia, for at den ikke skulde komme til at trælle for Preusserne, og at han saa havde fløjtet efter sin Hund. Efter at der var bleven spurgt om forskellige andre Ting, blev begge Fangerne ført ned i et Kælderrum, hvor der alt sad to preussiske Soldater, som var arresteret for Tyveri, og laa noget fugtigt Halm til fælles Afbenyttelse. Kort efter blev Pastor Schleppegrell, Husfoged Bülow og Tingskriver Hanssen, alle fra Broager, ligeledes lukket ind i Kælderen. Fangerne fik hentet lidt Hvedebrød og en Flaske Rom og sov saa ind paa Halmen.

Næste Dag blev de alle under Eskorte kørt paa en Ægtvogn til Flensborg; der blev de visiteret paa Raadhuset og alle Lommer tømt; hvorefter de to og to blev fordelt i Fangeceller med en Briks med Halm til Sovested.

Efter nogle Dages Forløb blev de ført til Civilkommissæren, Hr. von Zedlitz's Kontor, hvor en høflig Sekretær meddelte dem, at de var sat i Frihed, da der intet graverende var funden i deres Papirer. De fik et Legitimationsbevis; men da de foreviste det ved Hovedkvarteret i Graasten for Major v. Rose, smed han det haanligt hen ad Bordet med de Ord: »Fra Civilembedsmænd. De er paany arresteret og skal tilbage igen.« Tilbage kom de og sad ialt 7 Uger i Fængslet, som dog navnlig i den sidste Tid blev noget mildere. Pastor Bülow blev saa endelig virkelig sat i Frihed; men samtidig erklæret »uværdig til at være Præst i Hertugdømmet Slesvig paa Grund af Mistanke for Spioneri«. I Præstegaarden i Dybbøl havde preussiske Soldater i Mellemtiden sønderslaaet og ødelagt alt »Spionen«s Indbo.

Godsinspektør Thoyssen blev løsladt lidt senere; men den kraftige 38-aarige Mand var fuldstændig brudt ved den Behandling, der var overgaaet ham. Da Overgangen til Als stundede til, blev han paa ny arresteret, og kort efter døde han.

Der kunde med Lethed fyldes en Bog med Skildringer af den raa Ubarmhjærtighed, hvormed Preusserne gik frem mod den danske Embedsstand i Sønderjylland; men de anførte Eksempler maa være nok, kun staar endnu tilbage at skildre Preussernes Fremfærd mod Mindesmærket paa Flensborg Kirkegaard over de ved Isted faldne danske Soldater.

Løven paa Flensborg Kirkegaard og »Den tapre Landsoldat« i Fredericia havde altid været Slesvigholstenerne en Torn i Øjet, og der var bleven tømt mangt et Bæger paa, at det maatte lykkes at ødelægge disse to Mindesmærker. »Den tapre

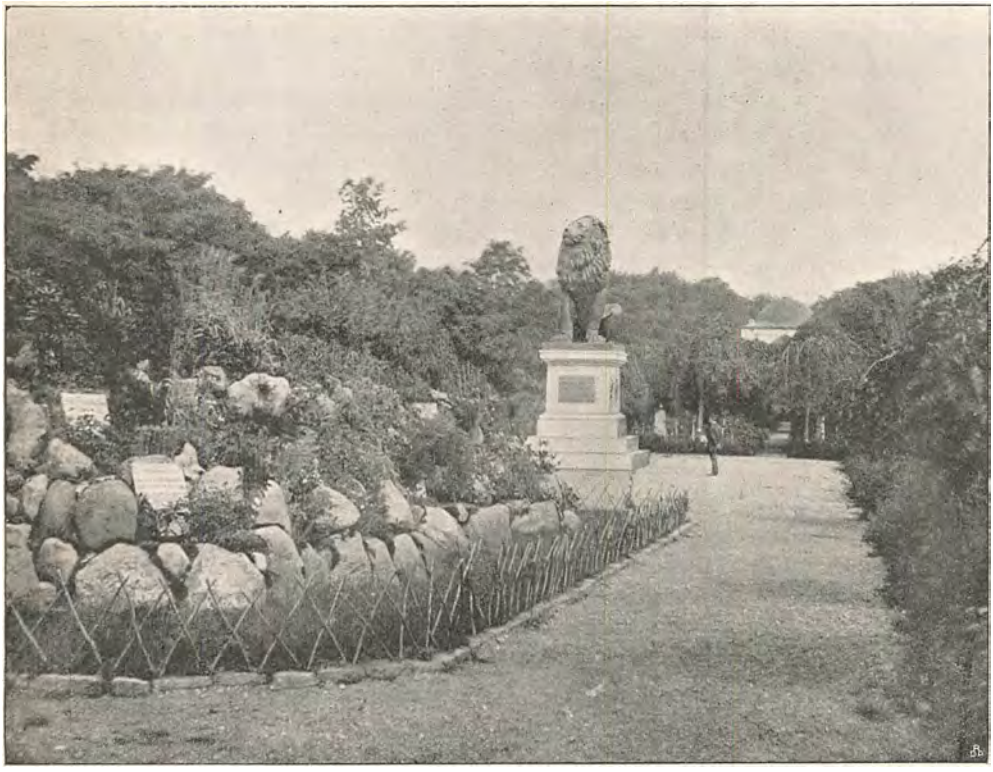

Mindesmærket paa Flensborg Kirkegaard over de ved Isted faldne Danske.

Landsoldat« stod endnu bag Fredericias Volde; Istedløven derimod var kun værnet af den Helg, som civiliserede Nationer viser Gravfreden, men det var for lidt til at redde Krigergravens Prydelse for tysk Vandalisme.

Det var dog ikke fra Flensborgs Borgere eller overhovedet fra Slesvigere, at Signalet til dens Ødelæggelse blev givet; nogle Maskinarbejdere fra Altona fattede den Beslutning at optræde som Gravrøvere og ødelægge Mindesmærket paa Krigergraven; forsynet med fornødent Værktøj rejste de til Flensborg, og Natten mellem den 22de og 23de Februar forsøgte de at udføre deres smukke Forehavende. Løven var dog

sværere at rokke, end de havde troet, og da flensborgske Borgere anmeldte det paabegyndte Hærværk for den preussiske Vagt, blev Ugerningsmændene arresteret, inden det var lykkedes dem at komme videre end til at faa Halen hugget af; da de medførte en Blokvogn og alle nødvendige Redskaber til Ødelæggelsen, er det dog næppe rimeligt, at Preusserne har været helt uvidende om deres Forsæt. Hr. v. Zedlitz beroligede ogsaa snart sine Venner med den Forsikring, at Løven vilde blive fjernet.

Fra de danske Flensborgeres Side blev der gjort alt for at hindre dette. Stenhugger Klewig tilbød at udbedre den Skade, som Maskinarbejderne fra Altona havde tilføjet; men det blev afslaaet ligesom en Ansøgning om at maatte opstille Løven paa et andet Sted; al det Hensyn, der blev vist den danske Befolkning, var, at Civilkommissærerne forbød enhver Højtidelighed ved Gravmonumentets Fjernelse. Det blev saa overdraget til Metalvarehandler Lorenzen fra Altona at sønderbryde og nedtage Kunstværket, og han brugte til Arbejdet de samme Folk, som Preusserne havde arresteret, men atter sat i Frihed. 150 tyske Borgere i Flensborg med Købmand Funcke i Spidsen søgte om Tilladelse til at indsmelte Metallet og deraf danne Medailler til Fordel for et østerrigsk og et preussisk Invalidefond; men fik til Svar, at der foreløbig hverken vilde blive taget Bestemmelse om Monumentet eller om Pladsen, hvorpaa det stod. De danske Borgere tilbød at købe Stykkerne for 5000 Rdl.; men ogsaa dette Tilbud blev afslaaet. I tyske Kredse sagdes det, at en højtstaaende Person havde taget det i sin Varetægt; men foreløbig laa de sønderskaarne Stykker henslængt i Raadhusgaarden i Flensborg, hvor de blev behandlet paa den mest hundske og raa Maade af Soldaterne, der færdedes der.

Hemmeligheden var, at Gravmælet skulde føres som Sejrstrofæ til Berlin, det skulde være preussisk Krigsbytte ligesom de to Hertugdømmer; men det var for tidligt at komme frem med saadanne Planer.

For at vise de preussiske Officerer Retfærdighed skal det dog siges, at de paa flere Steder optraadte hensynsfuldt og søgte at holde Spektakelmagerne i Ave. I Aabenraa hændte det saaledes en Eftermiddag, da den preussiske Kommandant, Major L., sad og læste Bladene paa Gæstgivergaarden, at nogle Wühlere kom hen til ham og spurgte, om de maatte have lidt Kommers om Aftenen. Majoren svarede, at det kunde der ikke være noget i Vejen for, forudsat, at det var uskyldig Morskab; men han maatte vide, hvad det var. Det kom saa frem, at de havde tænkt, naar det blev mørkt, at drage gennem Gaderne og slaa alle de Danskes Ruder ind. »Det forbyder jeg paa det bestemteste«, sagde Majoren, og deres Forsøg paa Overtalelse var unyttig. Hele Natten igennem blev Ordenen opretholdt ved stærke Patrouiller, og Ruderne blev hele; men Slesvigholstenerne hørte op med at hilse Majoren paa Gaden og kaldte ham senere spotvis »Der dänische Major«.

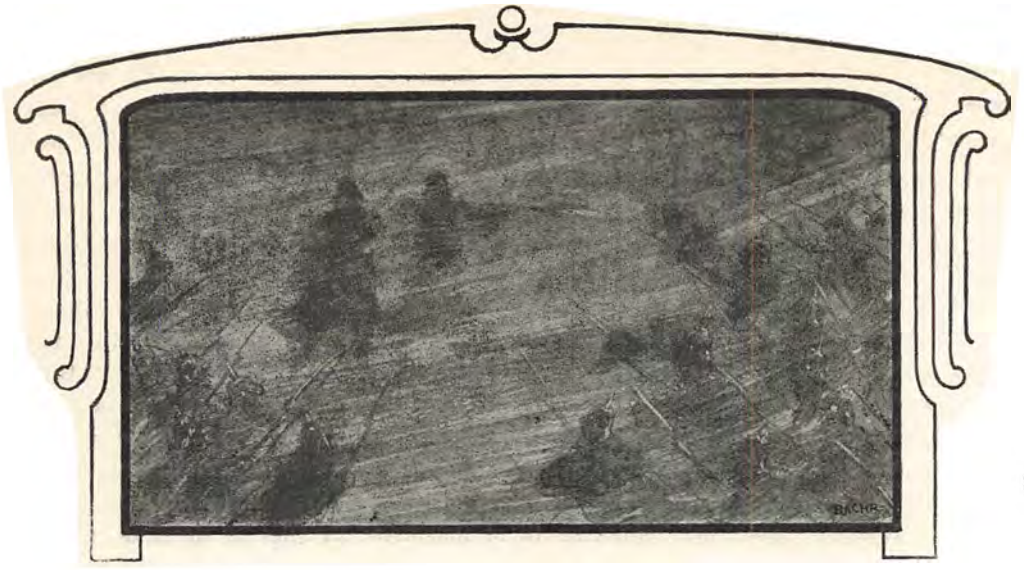

25de Kapitel

I Sundeved før Belejringens Begyndelse.

Vi vender igen tilbage til Egnen ved Dybbøl, hvor de langskæggede preussiske Vedetter i deres Faareskindspelse med Piben i Munden ventede paa, at de høje Herrer skulde blive enig om, hvad der videre var at gøre.

Prins Friedrich Karl havde sit Hovedkvarter paa Graasten Slot; han indrettede sig hyggeligt der, bad sine Officerer til Taffel og lod Musikken oplive Aftenerne med preussiske Nationalmelodier. Om Hovedsagen, Maaden hvorpaa Dybbøl skulde angribes, var han og Feltmarschallen, det vil sige hans Stabschef og de toneangivende Officerer i Staben, stadig uenig. Overkommandoen holdt paa, at en kraftig Beskydning med Feltskyts burde forsøges; der var dog altid en Mulighed for paa den Maade at drive de Danske ud af deres Skanser; men Prins Friedrich Karl blev haardnakket ved sit og hævdede, at en saadan Beskydning vilde være vanskelig og let volde store Tab. Ledelsen af Operationerne mod Dybbøl var, gjorde han gældende, lagt i hans Haand, og uden Belejringsskyts foretog han intet virkeligt Angreb.

Feltmarschal Wrangel og Kronprinsen af Preussen tog saa selv ned til Sundeved og overværede Forpostkampen den 22de Februar; det Selvsyn, de der fik, omstemte dem, og de skrev nu til Berlin, at Skansernes Erobring dog vilde naas sikrest og med færrest Ofre ved en regelmæssig Belejring; men denne vilde volde store Vanskeligheder, da det var tvivlsomt, om der kunde bygges Batterier paa Broager af Hensyn til de danske Panserskibes Ild, og selv om Skanserne blev tagen, var det dog ikke muligt at komme over til Als uden Hjælp af Krigskibe. Overkommandoen mente derfor, at man burde nøjes med at indeslutte Stillingen.

Nu blandede imidlertid en tredie Myndighed sig i det omtvistede Spørgsmaal, det var Chefen for den preussiske Generalstab. Moltke havde tidligere været imod Angrebet paa Dybbølskanserne; men nu da hele Krigen truede med at gaa i Staa paa Grund af Østerrigernes Vægring ved at overskride den nørrejydske Grænse, nu fandt han, at der burde gøres en Kraftanstrengelse for at jage de Danske helt bort fra Slesvigs Fastland; det kunde, efter hans Mening, kun ske ved en regelmæssig Belejring, og derfor var det bedst snarest mulig at begynde paa de ret besværlige Forberedelser dertil. Moltkes Tilslutning gjorde Udslaget, og det blev besluttet i Berlin, at der snarest skulde afsendes en Belejringspark og hvad der ellers udkræ. vedes til en Erobring af de danske Skanser.

Artillerioberst Colomier skulde sammen med Oberstløjtnant v. Kriegsheim lede Belejringsarbejderne, og sammen med den øvrige Stab foretog de omhyggelige Undersøgelser af Terrainet foran Skanserne. De var snart enig om, at Angrebet burde rettes mod Stillingens venstre Fløj. Skanserne I til III; men senere bestemte de sig til at tage de to nordligere Værker, IV og VI, med under Behandling, da de kunde understøtte de tre Fløjskanser. Til Angrebet skulde bruges et meget betydeligt Skyts, nemlig 12 riflede 24 Pds., 12 riflede 12 Pds., 24 riflede 6 Pds., 12 korte 12 Pds. Kanoner, 16 7 Pds. Haubitzer og 16 25 Pds. Morterer, tilsammen saaledes 60 Kanoner og 32 Haubitzer og Morterer, hvis Bueskud skulde naa bag Volde og Brystværn, desforuden havde Belejringskorpset over 80 Feltkanoner og en halv Snes svære, riflede Stykker, som alt tidligere var sendt Nord paa for at bruges i Strandbatterier mod de danske Krigsskibe.

Prins Friedrich Karl vilde dog ikke nøjes med den store Overvægt i Kanonantal, han vilde ogsaa have mer Fodfolk for at kunne optræde med Overmagt paa alle Punkter, og der var desuden ogsaa andre Omstændigheder, som gjorde, at de Allierede, særlig Preusserne, gerne vilde være mandstærke paa Halvøen Nord for Elben. Tysklands Indblanding i de danske Forhold var, som vi alt har omtalt, begyndt med, at Forbundstropperne, Saksere og Hannoveranere, besatte Holsten, og det stemte ingenlunde med de mindre tyske Staters Planer, at de to Stormagter havde taget Sagen i deres Hænder. Forbundsdagen ønskede ubetinget at skabe en ny tysk Smaastat, Slesvigholsten, under Hertug Friedrich der achte; men det passede ikke Preusserne. Forbundstropperne stod imidlertid endnu bestandig i Holsten, saaledes at den preussisk-østerrigske Hærs Forbindelseslinie med Hjemlandene førte gennem Omraader, hvor andre Stater var Herrer; Preusserne havde allerede den 12te Februar ladet en Fodbrigade rykke ind i Altona, trods Indsigelser fra Forbundstroppernes Chef, og havde uden videre besat Kiel, Neumünster og flere Byer, særlig ved Kysten, for derved at skaffe Støttepunkter for den preussiske Flaade, naar det lykkedes den at bryde gennem de danske Blokadeskibe. Der blev nu ført Forhandlinger om at overdrage Feltmarschal Wrangel Kommandoen over alle tyske Tropper Nord for Elben; men Forbundsforsamlingen nøjedes med at henvise dette Forslag til et Udvalg, hvad der var det samme som at skyde det ud paa ubestemt Tid; dermed vilde de to Stormagter ikke lade sig nøje, og de besluttede at øge Styrken i Hertugdøm-

merne, saaledes at de ogsaa var Forbundstropperne voksen. Østerrig skulde efter Aftale sende en Brigade til Krigsskuepladsen; men da Italien netop ved den Tid foretog truende Rustninger, vilde Kejseren nødig blotte sine egne Lande mer end højst nødvendigt; han bad derfor Kongen af Preussen om at tage denne Sag paa sig alene, og han var villig nok; endnu en preussisk Brigade, den 9de, blev sendt Nord paa, og der samledes saaledes i Holsten en hel preussisk Division under Generalløjtnant v. Tümpling, ialt 12 Batailloner, 3 Eskadroner og 14 Kanoner. Af denne Styrke blev snart udskilt en Fodbrigade paa 6 Batailloner, til hvilken der fra Preussen

Preussiske Officerer paa Rekognoscering foran Dybbøl.

yderligere blev sendt 2 Husareskadroner og 14 Kanoner; det hele blev underlagt General v. Raven og draget frem til Understøttelse for Prins Friedrich Karl.

Prinsen og hans Stab haabede desuden stadig paa Medvirkning af preussiske Krigsskibe; først havde man tænkt at samle dem i Femern Sund, senere paa Flensborg Fjord, der skulde de, skærmet af stærke Strandbatterier, afvente det Øjeblik, da de med Held kunde gribe ind i Kampen om Dybbøl og Als. Dette skulde snart vise sig at være et forfængeligt Haab; men større Betydning havde det, at Østerrig, den eneste Sømagt i det tyske Forbund, nu ogsaa begyndte at ruste paa Havet. Danske Orlogsmænd truede østerrigske Handelsskibe, hvor de viste sig i de nordiske Farvande, alene i England laa 70 Skibe under østerrigsk Flag, som ikke turde løbe ud, og havde maattet afgive deres Ladning til nevtrale Fartøjer. Fra

Preussisk Belejringspark foran Dybbøl.

første Færd af tænkte Regeringen i Wien kun paa at lade et Linieskib og en Korvet krydse udenfor Gibraltar, men sidst i Februar blev det bestemt, at en stærk Eskadre skulde afgaa til Nordsøen under Kontreadmiral Friherre v. Wüllerstorf-Urbair. Dette vakte stor Opsigt i England og baade i Parlamentet og i Pressen hævede sig Stemmer for at forbyde Østerrigerne at sejle gennem Kanalen; den engelske Eskadre i de portugisiske Farvande var bleven kaldt hjem ved Budskabet om, at Kolding Aa var overskreden; nu indberettede den preussiske Gesandt i London, at en Eskadre, bestemt til Angreb paa Danmark, næppe vilde faa Tilladelse til at komme ind i Nordsøen; men da Østerrig først i Marts afgav den beroligende Erklæring, at Hensigten kun var at beskytte den tyske Handel, faldt England til Føje, og de østerrigske Orlogsmænd passerede, som vi senere skal se, uhindret Kanalen.

Glemmes maa des dog ikke, at Østerrig kunde have endt Krigen meget hurtigt ved en stærk Flaadedemonstration i danske Farvande; Københavns og Sjællands Forsvar vilde dermed være kommen i første Linie, og Forsvaret af Dybbøl og Als, maaske selv Fyn maatte være opgivet, og saaledes den Situation fremkommen, som det var de Allieredes Hensigt at fremtvinge. Dette skete ikke; dels vel fordi Østerrig fandt det betænkeligt at lade Hovedmassen af sin Flaade forlade Middelhavet, naar Forholdet til Italien endog gjorde det utilraadelig at sende endnu en Brigade til Elbhertugdømmerne; dels ogsaa paa Grund af Englands Holdning.

Saa længe Kampen om Dybbølskanserne stod paa, var vort Herredømme baade i vore egne Farvande og i Vesterhavet imidlertid uomtvistet, og skønt ugerne maatte Preussen derfor bestemme sig til at tage Tyren ved Hornene og skride til en formelig Belejring.

Der begyndte nu en travl Virksomhed bag de preussiske Forpostlinier; en Virksomhed, som dog til første Maal havde at sikre sig mod et stort Udfald fra Skanserne og Angreb fra Søen. Prins Friedrich Karls Stabschef, Oberst von Blumenthal, havde ikke for intet tjent i samme Egenskab hos General Bonin under Fredericias Belejring 1849. Forposterne blev skudt noget frem, saa de stod i Linien fra Sandbjerg ved Als Sund over Fuglsang, Øster og Vester Sottrup til Nybøl Vandmølle. Vester Sottrup blev sat i Forsvarsstand og Kirken indrettet til befæstet Tilflugtssted; nordøst for Lundsgaard blev bygget en Skanse til 6 Kanoner; ved begge Nybøl Møller blev Forsvaret ligeledes forberedt, og der blev givet bestemte Ordrer om, hvor Afdelingerne skulde samles for at møde det ventede Udfald. Den 1ste Marts begyndte man paa Forarbejderne til at bringe det svære Skyts i Stilling; 8 Dage senere ventede man, det skulde indtræffe, og 4 Dage derefter skulde den preussiske Flaade komme. 7 Ingeniørkompagnier og 2000 Mand Fodfolk blev sat i Gang med at fælde Træer, lave Faskiner og Skansekurve og samle andre Fornødenheder til det forestaaende Angreb; der blev til en Begyndelse forfærdiget 5500 Skansekurve, 6000 Faskiner, det vil sige lange, runde Bundter af Grene, sammenholdt ved Pilevidier eller Jerntraad, og 500 Horder, Flader af Fletværk til at beklæde stejle Jordskraaninger med.

Natten til den 11te Marts begyndte Batteribygningen ved Gammelmark paa Bro-

agerland, efter at der først var slaaet en ny, solid Bro over Egernsund; men de slette, opblødte Veje voldte store Hindringer ved Fremskaffelsen af de tunge Belejringskanoner. Der blev først bygget to Batterier, det ene væbnet med 4 riflede 24 Pd.s Kanoner, det andet foreløbig med 6 riflede 6 Pd.s; senere, Natten mellem den 14de og 15de blev endnu et Batteri med 4 riflede 24 Pd.s Kanoner gjort færdig; mellem disse Batterier stilledes om Morgenen den 15de Marts, den Dag, som regnes for Belejringens Begyndelse, endnu to riflede 6 Pd.s Batterier, saaledes at 8 svære 24 Pundinger og 18 6 Pundinger stod rede til at begynde Ødelæggelsesværket mod vore Skanser paa venstre Fløj.

Sønderborg, set fra Sundeved.

Forinden det første Kanonskud falder fra Broagerland, maa vi dog gøre Rede for, hvorledes de Danske havde benyttet de tre Ugers Pusterum, Fjendens Overvejelser skaffede, og hvad der i den Tid havde tildraget sig i Egnen mellem Forposterne.

Tjenesten i og foran Skanserne var bleven ordnet saaledes, at vi bestandig havde tre Brigader rede til at møde et Angreb. Den bagerste Brigade stod først i Sønderborg, hvor Folkene havde det rigtig godt; mange kom i Seng, og naar de blot ikke forlod Byen, maatte de gaa, hvorhen de vilde; senere, da Barakkerne blev færdig, blev dog denne Brigade trukken over i Sundeved, hvor Bekvemmelighederne var adskilligt færre. Den næste Brigade skulde være ved Haanden til straks at besætte Skanser og Løbegrave; om Dagen maatte Mandskabet arbejde, og det endda temmelig haardt, med at bygge Hytter, grave Løbegrave, sløjfe Hegn og fælde Træer

foran Stillingen; om Natten kom de under Tag og sov trygt i Halmen, da Preussernes Kugler og Granater endnu ikke var naaet bag Skanserne.

Den tredie Brigade stod paa Forpost foran Stillingen, og det var naturligvis den besværligste og farligste Tjeneste; selv om der ikke forefaldt større Kampe, saa blev der dog idelig plaffet, og Vedetterne maatte have Øjnene godt med sig for at passe paa de preussiske Patrouiller, som meget yndede at snige sig saa nær som muligt for at prøve paa at pille en Mand væk. Vore Folk lærte snart at bevæge sig flinkt i Terrainet, to—tre Mand dannede en lille Patrouille, Kappen og alt, hvad der kunde tynge, blev efterladt, Riflen og et Par Patroner i Bukselommen var hele Bagagen,

Forspidsen af en Morgenpatrouille støder paa Fjenden.

saa gik det i den graa Morgenstund frem mod den fjendtlige Forpostlinie for at se om der var noget i Gære der, eller for at gøre Genvisit med et Par Riffelskud.

Forpostlinien var delt saaledes, at et Regiment vogtede Strækningen fra Lille Mølle og Randsgaard ved Als Sund tæt Vest om Ragebøl til »Ledet«, omtrent midtvejs mellem Ragebøl og Dybbøl; her tog det andet Regiment fat og fortsatte Vedetlinien tæt Vest om Dybbøl By over Avnbjerg ned til Vemmingbund. Paa hvert Stykke stod der 5 Feltvagter, oftest paa et halvt Kompagni, og der var Tjenesten streng, særlig i de lange, kolde Vinternætter, naar Sneen føg og gjorde Mørket endnu mer uigennemtrængeligt; slige Nætter valgte Fjenden fortrinsvis til Overfald, og selv om der blev passet nok saa godt paa, var det stundom umuligt at opdage ham, inden

han var lige paa Livet. Bag højre Fløj stod 4, bag venstre 2 Piketter; hvert paa et Komp. eller lidt derunder; de havde det lidt bedre, kunde bygge Snehytter til Værn mod Vejret og i det mindste om Dagen gøre sig det lidt bekvemt; Forposternes faste Støttepunkter dannede de to Hovedposter, en paa 4 Kompagnier i den østlige Udkant af Dybbøl og en paa 2 ved Pythuse. Tornisteren var aflagt under Forposttjenesten, hvad der var en Lettelse; men Bajonetten var stadig paasat.

De to Divisionsgeneraler, du Plat og Vogt, skiftedes til at føre Kommandoen i Sundeved.

Skønt Prins Friedrich Karl havde forbudt alle »Ekspeditioner« mod vore Forposter, forsøgte Preusserne dog ofte at overrumple snart en, snart en anden Del af vor Forpostkæde; især naar vi havde General Goeben foran os paa højre Fløj.

En Snehytte ved Forposterne i Sundeved.

»Jeg kalder det altid Rekognoscering«, sagde Generalen, »for rekognoscere maa jeg nok, men Ekspeditioner er forbudt«. General Goeben omtalte altid de Danske yderst hensynsfuldt, men lod os aldrig have Ro, naar hans Brigade var forrest; hans Kollega, General Schmid, som havde tjent i Oprørshæren og bar Mærke af en dansk Kugle, levnede os ikke megen Ære i Omtale, men lod os i Fred ved Forposterne.

General Goeben laa længe i Kvarter hos den danske Fædrelandsven Pastor C. Krog-Meyer i Sottrup, og trods den nationale Modsætning kom de paa en god Fod sammen. Generalen udviklede ofte for sin Kvartervært, hvad de Danske efter hans Mening burde gøre, og fremhævede stærkt det umulige i det rent passive Forsvar.

Om Eftermiddagen den 24de Februar »rekognoscerede« General Goeben saaledes med et Par Bataillioner og to Kanoner mod Ragebøl; men der kom ikke noget ud

deraf, da vort 5te Regiment var paa sin Post; Preusserne dræbte en af vore og fik selv to saarede; 5 Holstenere løb over til dem, og en af dem glædede Generalens Hjærte ved en frygtelig Røverhistorie, som imidlertid blev troet og fortalt videre. Holsteneren meddelte, at han den 22de Februar havde staaet bag Skanserne og set en preussisk Granat slaa ned i en dansk Bataillon, dræbe 8 Mand og saare mange; vore Afdelinger bag Skanserne mistede ikke en Mand ved den Lejlighed, saa det hele var fri Fantasi; men det har vel sagtens sikret Fortælleren en venlig Modtagelse. General Goebens Kanoner fik kun Lejlighed til at afgive 4 Skud den Dag, saa det maatte være en Trøst, at et af dem havde en saa frygtelig Virkning.

Komp. Svane af 3die Regiment kom den 3die Marts, da det dækkede et Arbejds-

Preussisk Parlamentær ved Forposterne i Sundeved.

kommando, i Kamp med Preusserne; Komp. mistede nogle Mand, og Kaptajnen selv blev saaret i Haanden. Han gik i Regimentet under Navnet »Garibaldi«, dels fordi han havde tjent under den berømte italienske Patriot, dels paa Grund af sit Mod.

Disse Smaakampe mellem Forposterne fortsattes næsten daglig i hele den første Halvdel af Marts, og voldte navnlig Beboerne i Husene og Gaardene mellem Forpostlinierne store Ulykker. Preusserne lod bekendtgøre, at ethvert Hus, hvorfra der blev skudt paa tyske Soldater, vilde blive brændt, og det var dog umuligt for Beboerne at hindre de danske Soldater i at kaste sig ind i Bygningerne og fyre ud af Vinduerne. Preusserne opbød ogsaa Omegnens Bønder til Skansearbejde og tvang dem saaledes til at tjene Fjenden mod deres egne Landsmænd.

Natten til Søndagen den 13de Marts havde General Goeben desværre bedre Held

Fægtningen ved Rygen d. 17. Marts 1864 Efter Maleri af *C. Fr. Sørensen*

med sig; selv gik han med en Bataillon mod Ragebøl og sendte Oberstløjtnant v. d. Goltz med omtrent tre Kompagnier mod Lillemølle. Det hele var planlagt som et regulært Overfald, der maatte ikke skydes et Skud, Riflerne var slet ikke ladte, Bajonetten skulde klare det hele.

Under Fremrykningen rejste der sig en voldsom Snestorm, som stod lige i Øjnene paa de Danske, og dækket af Mørket og Sneen naaede Preusserne ubemærket helt ind paa vore Linier. Vedetterne fik lige Tid til at anraabe og affyre deres Rifler, inden de havde Fjenden paa Livet; Feltvagterne blev overrumplede og vi mistede 2 Underofficerer og 29 Mand fangne, »denne Gang ægte Ødanskere, godt udseende Folk«, blev der sagt om dem. Officeren, som kommanderede Feltvagten, slap bort, men maatte efterlade sin Sabel og sin Dagbog.

Ikke saa heldig var Preusserne, da de Dagen efter forsøgte sig mod Egnen ved Dybbøl By, hvor 3die og 18de Regiments Forposter mødtes. De to Regimenter havde et særligt Held til at være i første Linie, naar Fjenden havde noget for. Den Dag vilde han, som Indledning til det egentlige Angreb, skyde sine Forposter noget længere frem og kom som sædvanlig i den tidlige Morgentime.

Det 64de Regiment gik Kl. 6 om Morgenen frem ad Sønderborg—Flensborgvejen og gav sig til at udstille Forposter ved Hvilhøj og Sydøst-Spidsen af Stenderup-Skov, kun et Tusind Alen fra vor Kæde. Vore Vedetter gav Ild og saarede et Par Musketterer haardt, da de blev stillet paa Post.

Søsterregimentet, det 24de, slap ikke saa let. Den ene af dets Batailloner stormede Kl. 6 frem mod Dybbøl Kirke, medens 2 andre Kompagnier gik mod Ragebøl; med tætte Skyttekæder foran trængte Preusserne frem; men Angrebets Kraft brødes mod de Danskes gode Stilling ved Dybbøl Kirke; Kirkegaarden var helt omkring omgivet af et Dige af Kampesten, og oven paa det havde vore Folk anbragt mægtige Favnestykker, taget fra Brændestablerne i Præstegaarden, og saaledes indrettet Skydeskaar, bag hvilke de vel dækket tog de fremstormende Preussere paa Kornet. Løjtnant Hansen og Kommandersergent Madsen, som stod der med deres Delinger af Komp. Baller, mistede ikke en Mand, og de blev flinkt hjulpen af Løjtnant Voldby, som med sin Deling blev sendt frem til Hegnet om Præstegaardshaven lige Syd for Kirkegaarden.

3die Regiments Feltvagter, som stod Nord for Kirken, havde ikke noget fast Støttepunkt og maatte derfor vige, men da Premierløjtnant F. F. Hansen optog dem ved Pikettet mellem Ragebøl Kro og Pythuse, blev Kampen staaende. Kompagnierne Duus og Svane, som stod paa Hovedpost en 500 Alen Syd for Pythuse, hindrede ved deres flankerende Ild ethvert Forsøg fra Preussernes Side paa at trænge frem fra Ragebøl, og bedre gik det dem ikke, da de vilde gaa frem Nord om Dybbøl Kirke; Feltvagten af 3die Regiment, hjulpen af Komp. Duus, viste dem bestemt tilbage; Premierløjtnant Duus, en kæk og dygtig Officer, frivillig fra første Krig, blev ved den Lejlighed alvorlig saaret.

En lille Hob Preussere var dog naaet frem til et Gærde kun 100 Alen fra Kirkegaardsmuren og laa saa vel dækket der, at vore Folk ikke kunde faa Ram paa dem,

selv ikke fra Kirketaarnet, hvor et Par af de bedste Skytter havde Plads. En rask Mand i Løjtnant Voldbys Deling, Korporal Nielsen, fik 6 Kammerater med sig, sneg sig ud i Flanken paa Preusserne og styrtede saa paa en Gang med et Hurra ind paa dem. Preusserne — en Officer og 14 Mand — blev helt betuttet over dette Angreb, to af dem smed sig ned og overgav sig, de tolv andre løb, Officeren, Løjtnant Grev Yorck, forsøgte at optage Kampen alene med sin Revolver, men fulgte dog snart efter sine Folk. Korporal Nielsen blev Danebrogsmand for den Daad.

Ved 8-Tiden tvang en fremadgaaende Bevægelse Preusserne til ogsaa at forlade Ragebøl; vi indtog igen vor gamle Forpoststilling og Preusserne udstillede deres Poster i en Grøft, som løb parallel med Stenderup Skovs østre Skovbryn, hvor de under vore Vedetters Ild skaffede sig Dækning ved at opkaste et Brystværn.

Hos Lægen inden Udrykningen.

Preusserne havde for en Gangs Skyld større Tab end vi, nemlig 1 Officer og 2 Mand døde og 1 Officer og 17 Mand saarede foruden tre Fanger. 3die Regiment mistede den saarede Premierløjtnant Duus, 2 menige som døde og 6 saarede, 18de Regiment havde 2 saarede. Kort efter Kampen løste 2det og 22de Regiment af ved Forposterne; der blev hele Dagen igennem vekslet Skud med Fjendens Vedetter, hvorved Reservelløjtnant Jacobsen af 2det Regiment blev saaret. Efter saadanne Smaafægtninger sendte Preusserne i Reglen Parlamentærer frem for at give og bede om Oplysning om de saarede og Fangerne.

Den 14de om Aftenen stod Forposterne saaledes indenfor Riffelskudvidde af hinanden, og det var tydeligt, at den forholdsvise Ro, der hidindtil havde hersket, var forbi. Rekognosceringerne havde vist Preusserne, at de Danske havde bidt sig fast i Terrainet foran Skanserne og næppe slap det uden en Kamp, som da heller ikke lod vente paa sig, nu da Stillingen for Alvor skulde angribes.

Hovedbegivenheden i dette Tidsrum var den, at General Gerlach overtog Kommandoen; den 4de Marts forkyndte han det for Hæren ved følgende Dagsbefaling:

Soldater!

Hans Majestæt Kongen har allerhøjst betroet mig Kommandoen over den aktive Armé. Vi staar lige overfor mægtige Fjender; men jeg, der i 50 Aar færdes imellem Eder, ved, hvad I kan udrette, ved, at I uforsagt vil følge Eders Førere.

I Krigen 1848—50 har aldrig nogen Mand under min Kommando svigtet sin Fane og sin Pligt. Jeg tør som eders gamle General frejdigt indestaa for Eder — I ville som tro og tapre danske Mænd vise Eder den Tillid værdig, som Kongen og Nationen sætter til Eder.

Det skal være min Opgave af bedste Evne at sørge for Eders Vel. Til Gengæld forlanger jeg Eders uskrømtede Tillid. Uforsagt vil vi gaa Faren imøde med Gud for Konge og Fædreland.

Gerlach.«

Generalen søgte straks at hjælpe paa den store Mangel paa Befalingsmænd ved at lade Afdelingerne foreslaa Underofficerer og menige, som havde vist Mod og Duelighed i Kampen, til Officerer og skaffede derved ikke faa kække og flinke Delingsførere; men Mænd til de højere Kommandoposter lod sig ikke saaledes skabe i en Hast. Han søgte ogsaa at raade Bod paa den store Ulæmpe, det sydslesvigske Mandskabs Upaalidelighed voldte. Skride ind med strenge Straffe mod Faneflygtninge, som grebes paa fersk Gerning, vilde Generalen ikke; det mest upaalidelige Regiment 12te, blev derfor taget bort fra Tjenesten i Sundeved og afløste 4de ved Vogtningen af Kjær Halvø, og for at faa endnu et fuldt paalideligt Regiment til Dybbøl blev 7de Regiment taget fra General Hegermann-Lindencrones Korps. Da der henimod Midten af Marts Maaned kom Mandskab fra Rekrutskolerne, blev der udskilt 400 Sydslesvigere af 10de Regiment, saaledes at Regimentet kun beholdt danske Sønderjyder og Mandskab fra Kongeriget; 12te Regiment blev ogsaa af med de fleste af de upaalidelige Elementer, og af dem blev der dannet Arbejdsafdelinger.

Den tidligere saakaldte Infanterireserve mistede snart efter sit særlige Navn og kom til at indgaa som en Fodbrigade mellem de andre. Vi havde saaledes 6 Brigader ved Dybbøl, fordelt til to Divisioner; 1ste Division kom stadig til at bestaa af de samme Afdelinger, medens der omkring Midten af Marts Maaned oftere blev foretaget Forandringer i 2den Division; under den største Del af Belejringen var den dog sammensat saaledes som nedenfor angivet. 12te Regiment regnedes en Tid til 4de Brigade, men laa som fast Besætning paa Kjær Halvø, 7de Regiment blev den 22de Marts sendt til Fredericia; Garden, som samme Dag afgik fra København, blev vel underlagt 2den Division, men deltog ikke i Skansernes Forsvar eller Forpostlijenesten; den havde fast Kvarter i Sønderborg som Reserve og brugtes forøvrigt ved Skansearbejde.

1ste Division blev kommanderet af Generalmajor Vogt, medens Generalmajor Steinmann var saaret; den bestod af:

1ste Brigade, Oberst Lasson { 2det Regiment. / 22de —

2den Brigade, Oberst Kauffmann { 3die Regiment. / 18de —

3die Brigade, Oberst Wörishöffer { 16de Regiment. / 17de —

2den Division under Generalmajor du Plat bestod af:

4de Brigade, Oberst Faaborg { 4de Regiment. / 6te —

5te Brigade, Oberst Harbou { 8de Regiment. / 15de —

6te Brigade, Oberst Bülow { 5te Regiment. / 10de —

Hver af Divisionerne havde endvidere et Halvregiment Ryttere; men Rytterne blev paa Als og vogtede Kysterne; desuden havde de to Feltbatterier, som dog snart kom til at virke som fast Skyts i Skanser og Indskæringer.

Alt i alt havde vi paa Als og Dybbøl den 15de Marts, da Belejringen begyndte, 22,420 Mand Fodfolk kampdygtige og 1053 syge; 669 Ryttere foruden 47 syge, 2893 Artillerister foruden 144 syge, 309 Ingeniører foruden 14 syge og 259 Mand ved de overordnede Stabe foruden 8 syge. Der stod saaledes alt i alt 26,550 Mand under Vaaben den Dag da Angrebet begyndte; hver 12te Mand i Fodfolket var alt den Gang paa Sygehusene, hvad der vidnede om, hvor streng Vintertjenesten var, og hvor travlt Lægerne havde.

Til Vogtning af Nordlandet paa Als, Landet Nord for Augustenborg Fjord, var der dannet en særlig Afdeling, kaldet »Mels Detachement«; det bestod af tre Kompagnier Fodfolk med 10 Officerer. 24 Underofficerer og 600 Mand udtagne af alle Afdelingerne ved Dybbøl; desuden var der en lille Rytterstyrke paa 20 Mand og et Feltbatteri. Panserskonnerten »Esbern Snare« laa bag Arnkilsøre og en Dampkanonbaad i Stegsvig for at holde Søen ryddelig. Havde man vidst, at Fjenden syslede ivrigt med Tanken om en Overgang til Nordlandet paa Als for at komme i Ryggen af hele vor Stilling, var Vogtningen næppe bleven betroet en saa svag Styrke; men til alt Held var vor gamle Hjælper, Havet, for en Gangs Skyld gunstig i denne Krig og holdt Fjenden borte ved sine vrede Bølger, uden at Mels Detachement løsnede et Skud.

26de Kapitel

Gardens Strejftog til Holstens Kyst. – Preusserne gaar over til Femern.

Krigsministeren i København, som saa Tingene paa Afstand, var stadig stemt for en mere angrebsvis Krigsførelse fra vor Side; han vilde ikke unde Fjenden Ro i den Tid, der medgik til Overvejelsen af den videre Felttogsplan. Navnlig fandt Ministeren, at Fjenden ikke skulde have Lov til uforstyrret at staa med næsten hele sin Styrke Nord for Flensborg, medens Sydslesvig og den holstenske Kyst kun var svagt vogtet, og han opfordrede derfor Overkommandoen til at foretage noget, som kunde skræmme Fjenden op af denne Tryghed; med et Fodregiment og et Par Feltkanoner indskibet paa Transportbaade og dækket af Orlogsfartøjer maatte meget kunne udrettes, mente Ministeren; men General Gerlach var ligesaa overbevist om, at der intet vilde vindes derved og nægtede bestemt at indlade sig paa sligt.

Krigsministeren besluttede saa at lede Landgangsforsøgene paa egen Haand fra den røde Bygning paa Slotsholmen. Fodgarden laa endnu i København, og den 4de Marts om Eftermiddagen blev to Kompagnier under Kaptajn Holcks Kommando indskibet paa Postdampskibet »Freia« for under Ledsagelse af Korvetten »Dagmar« at afgaa til den berømmelige Colberger Heide og prøve en Landgang paa Holstens Kyst ved Hohwacht, trænge frem til Lütjenburg og gøre Fjenden saa megen Skade som muligt.

»Freia« dampede om Eftermiddagen Kl. 3 fra København med Garderne om Bord, men naaede kun ind under Lolland, hvor der maatte ankres for Snetykning! den næste Dag hen paa Formiddagen kom »Dagmar« til; men da der endnu skulde en Kanonbaad fra Femern Sund med paa Turen, naaede de tre Skibe først ind til

Holstens Kyst, efter at Garderne havde været søsyge i næsten to Døgn. Der gik høj Sø, og Baadene kunde ikke naa ind til Strandbredden, Garderne maatte derfor vade ind med Vandet til midt paa Livet, og da der var kommen 50 Mand i Land, besluttede man ikke at landsætte fler. Der stod nemlig ingen fjendtlige Tropper i den Egn, saa der var ingen at overrumple; brandskatte vilde man ikke; Jærnbaner eller Telegrafledninger var der ikke at ødelægge, der var i det hele intet at udrette; desuden friskede det stadig op med Regn og Sne, saa man maatte være glad ved atter at faa de landsatte om Bord, hvorefter »Freia« satte Kursen hjemefter.

Overkommandoen blev just ikke derved overbevist om Nytten af slige Landgangsforetagender; men den indvilgede dog senere i, at der blev oprettet et særligt Korps med det Formaal at forurolige Fjendens Forbindelseslinier langs Kysten. Korpset blev ført af Premierløjtnant Aarøe og kom snart under Navn af Aarøes Strejfkorps i Folkemunde; vi skal senere give en samlet Fremstilling af dets Bedrifter.

Forinden vort Strejfkorps traadte i Virksomhed, foretog Preusserne imidlertid et Tog over til Femern og vandt denne Ø fra os; det havde ikke stort at betyde, og vor Styrke paa Øen var heller næppe stor nok til et virkeligt Forsvar; men det gav Preusserne yderligere Mod og Lyst til at vove sig ud paa Søen, hvor vi var vant til at betragte os som Eneherre.

Som tidligere omtalt, hørte Bevogtningen af Øen Femern med under de Opgaver, som var stillet Eskadren i Østersøens vestlige Del. Allerede forinden Krigens Udbrud, ved Midten af Januar Maaned, viste der sig blandt Femerns Befolkning udpræget tyske Sympatier, og Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig rettede derfor til Marineministeriet en Anmodning om at hindre Samfærdselen imellem Øen og de tilgrænsende Dele af Hertugdømmet Holsten. I dette Øjemed stationeredes Kanonbaaden »Krieger«, Løjtnant L. Braag, i Femern Sund, og Kanonbaadschefen forbød straks ved sin Ankomst al Passage over Sundet om Natten, men nogen virkelig Kontrol var det enkelte Skib ikke i Stand til at udøve i det 3 Fjerdingvej lange Sund om Natten; kun ved en Stationering af Kanonbaade ved begge Farvandets Ender kunde man vente, at Forbudet vilde blive opretholdt.

Da der ikke var militær Besætning paa Femern — der fandtes kun 1 Gendarm — var de stedlige Autoriteter ikke i Stand til ved Strandvagter eller lignende Foranstaltninger at bidrage til, at Forbudet mod Passage om Natten med Fartøjer over Sundet blev respekteret. Straks ved Krigens Udbrud fandt Marineministeriet Anledning til at foreslaa Krigsministeriet at opkaste et Batteri ved Femern Sund og besætte Øen med en passende militær Styrke, for at forhindre, at et slesvig-holstensk Frikorps uden Modstand skulde kunne gaa over i Baade fra Heiligenhafen og sætte sig i Besiddelse af Øen. Marineministeriets Forslag i Forbindelse med en indtrængende telegrafisk Anmodning fra Amtmanden bevirkede, at et Detachement paa 100 Mand henlagdes til Øen, og at Søstyrken forøgedes med Kanonbaaden »Marstrand«, Løjtnant G. J. G. Mac-Dougall. Detachementet indkvarteredes i Byen Burg, med Udkigsposter ved Burgtiefe og ved Sundet ved Færgegaarden paa Femern. Om Dagen, hvor Sundet kunde overses, og Kanonbaadene om fornødent gaa helt derind, kunde disse

virksomt tage Del i Farvandets Bevogtning, hvorimod Forholdet om Natten var et andet. Kanonbaadenes Ankerplads om Natten var nemlig med Forsæt valgt uden for de Grunde, som ligger ved Indløbet til Sundet, for at Baadene paa enhver Tid af Døgnet kunde komme til de bestemte Udskibningssteder og optage Detachementet i Tilfælde af en fjendtlig Overgang til Øen. Som Følge heraf var Bevogtningen af Sundet ved Nattetid i Virkeligheden overladt til Vagtposten ved Færgegaarden. En Skildvagt var her udstillet paa Skibsbroen, medens det øvrige Mandskab opholdt sig i Færgegaarden, hvor der tillige fandtes en opsadlet Hest, saaledes, at der i Tilfælde af en fjendtlig Overgang til Øen, straks kunde sendes Melding med ridende Bud til Hovedstyrken i Burg.

Femern var til Trods for sit 100 Mand stærke Detachement og sin Bevogtning fra Søsiden, der nu udgjorde 3 Kanonbaade, dog saa forsvarsløs, at Fjenden temmelig snart bestemte sig til at vove en Overgang over det smalle Farvand, som skiller dem fra Fastlandet.

Foretagendets Udførelse blev bestemt til Natten mellem den 14. og 15. Marts. Otte store Fartøjer, som hvert kunde tage ca. 20 Mand, var i dette Øjemed udtagen i Heiligenhafen og transporteredes om Natten ned til Sundet paa den holstenske Side, hvor der ved Stranden holdt Vogne i Beredskab til at køre ud i Vandet, for derved at lette Indskibningen.

Natten til den 15. Marts, da Overgangen fandt Sted, blæste der en vestlig Storm. Kanonbaadene laa paa deres Ankerpladser, »Krieger« Vest for Strukkamp Odde, og »Buhl« og »Marstrand« ved Burgtiefe.

Det første Hold af de preussiske Tropper gik i Baadene omtrent Kl. 5 om Morgenen. Styrken udgjorde et Kompagni, og Farten over Sundet gik hurtigt, paa Grund af den svære medgaaende Kuling. Begunstiget af Mørket lykkedes det Baadene at passere Farvandet, uden at blive bemærket fra Kanonbaadene; »Krieger« havde 8 Mand paa Udkig, fordelt Skibet rundt, men i den mørke, stormfulde Nat, hvor man ikke kunde se en Kabellængde fra sig, blev de fjendtlige Fartøjer slet ikke bemærket, skønt de nærmeste af dem maa have passeret »Krieger« i en Afstand af 3—400 Alen.

En dansk Patrouille, som var udsendt fra Detachementet i Burg, patrouillerede omtrent ved denne Tid langs Øens sydlige Strandbred, men hverken Patrouillen eller den paa Skibsbroen ved Færgegaarden udsatte Post, kunde paa Grund af det mørke og stormfulde Vejr med Sne og Regn se eller høre noget til Fjendens Nærmelse, førend Landgangen var iværksat.

Baadene, som havde overført det første Hold fjendtlige Tropper, satte straks Kursen tilbage over Sundet, og skønt Tilbageturen var forbundet med en Del Vanskelighed, da der skulde krydses op imod Stormen, lykkedes det dog endnu medens det var mørkt at overføre 2 Baadhold til, saaledes at der ved Daggry befandt sig ca. 500 Mand preussisk Infanteri paa Øen.

Om Bord i Kanonbaaden »Krieger« fik man omtrent Kl. 7 om Morgenen Øje paa 3 af de fjendtlige Baade under klodsrebede Sejl i Sundet. Da al Passage over dette Farvand var strengt forbudt, maatte Baadenes Tilstedeværelse forekomme mis-

tænkeligt, og der afgaves derfor straks Allarmskud fra Kanonbaaden. Disse besvaredes øjeblikkelig med skarpe Skud med Granat fra den holstenske Side, og Chefen var derfor ikke længere i Tvivl om, at Fjenden maatte være gaaet ubemærket over Sundet i Løbet af Natten. Han lettede derfor med Kanonbaaden og afgik til Prikkerne ved Lemkenhafens Red, hvor han hejste Lodsflag. Den haarde Storm i Forbindelse med meget lægt Vande gjorde, at Kanonbaaden ikke kunde løbe ind paa Reden, hvor der laa en Transportbaad, og da denne ikke forstod Signalet, som blev gjort til den, blev »Krieger« liggende udenfor, for at afvente nærmere Oplysninger.

Kl. $11^1/_2$ om Aftenen ankom Kanonbaaden »Marstrand« og »Buhl« fra Tiefet. Heller ikke om Bord i disse to Skibe havde man mærket noget til Fjendens Foretagende. Deres Ankerplads var for langt fjernet fra Femern Sund til, at Overgangen kunde være bleven iagttaget, og da Detachementet i Burg overrumpledes uden at faa Lejlighed til at gøre nogen Modstand, hørtes ingen Skydning i Land.

Om Eftermiddagen gik Cheferne for de to Kanonbaade i Land. Af Lodsfolkene fik de Underretning om, at Fjenden havde besat Øen og havde taget de danske Tropper tilfange, og da Rigtigheden heraf syntes at bekræftes derved, at man fik Øje paa to preussiske Soldater, som kom marcherende over Dæmningen ned imod Lodshusene, gik Cheferne atter om Bord og lettede med deres Skibe, for at forlade Stationen. »Krieger« og »Marstrand« bjergede nu i Forening den 16de om Morgenen den tidligere omtalte Transportbaad ud fra Lemkerhafen Red og begav sig derpaa til Nakskov, for at fylde Kul og Vand, medens »Buhl« afsendtes til Hørup Hav med Melding om det passerede til Eskadrechefen.

Den 20de Marts overførte Fjenden Kanoner til Øen, og de danske Smaaskibes Virksomhed blev herefter paa dette Sted uden Betydning, da de uden riflet Skyts hverken var i Stand til at forhindre Fuldendelsen af de fjendtlige Skanseanlæg eller forbyde Passagen over Sundet. Efterretningen om Femerns Erobring fremkaldte megen Begejstring i Tyskland, dels paa Grund af den resolute Raskhed, hvormed Overgangen blev iværksat til Trods for Stormen, men navnlig fordi det viste Vejen til lignende Foretagender imod andre af de danske Øer.

Det var Ministeriets Hensigt under Krigen at etablere to Eskadrer i Østersøen, en i den vestlige Del og en i den østlige Del af dette Farvand, og til Chef for den første af disse, der ifølge Krigsbegivenhedernes sandsynlige Udvikling snart vilde komme i Virksomhed som Understøttelse for Hærens venstre Flanke, udnævntes Orlogskaptajn F. C. G. Muxoll. Den Rolle, der tiltænktes den nydannede Eskadre, var Blokade af Kyststrækningen fra Dars vesterefter langs Hertugdømmernes Østkyst og saa langt Nord paa, som denne eventuelt blev besat af Fjenden, samt Dækning af Øerne Als og Femern. Den Styrke, som Orlogskaptajn Muxoll raadede over ved Kommandoens Overtagelse, bestod kun af 2 Skibe (Korvetten »Thor« og Panserskonnerten »Esbern Snare«), men efterhaanden som Udrustningerne skred fremad, kom flere til (Kanonbaadene »Marstrand«, »Buhl« og »Willemoës«, Skonnerten »Absalon« og Dampskibet »Skirner«), og endelig var det Meningen, saa hurtigt det lod sig gøre, at forstærke Eskadren med Panserbatteriet »Rolf Krake«.

Efter Tilbagetoget fra Danevirke, og efter at Hæren havde indtaget sine Stillinger paa Dybbøl, vilde der blive Brug for maritim Assistance til at understøtte Armeens venstre Fløj under et fjendtligt Angreb paa Dybbølstillingen. Intet af de Skibe, som for Øjeblikket hørte til Eskadren, egnede sig imidlertid til denne Tjeneste, da de under et Angreb paa Stillingen sandsynligvis vilde blive udsat for Ilden fra en meget betydelig Artilleristyrke, og Eskadrechefen anmodede derfor om, at Panserbatteriet »Rolf Krake« maatte blive sendt Eskadren til Forstærkning, snarest mulig.

Ministeriets Svartelegram paa denne Henvendelse lød saaledes: »Arbejdet paa »Rolf Krake« fortsættes Dag og Nat; den vil blive afsendt snarest mulig«.

Den 11te Februar hejste »Rolf Krake« Kommandoen og afsejlede næste Eftermiddag til Sønderborg, eskorteret af Korvetten »Dagmar«. Da Skibet paa Grund af Hastværket afgik direkte fra Værftet til Krigsskuepladsen, havde Tiden ikke tilladt nogen Indøvelse af Mandskabet, hvorfor Chefen paa Overrejsen lod holde klart Skib om Bord med skarpe Skud fra Taarnkanonerne, for at Mandskabet i Taarnene kunde blive nogenlunde fortrolig med Betjeningen, forinden Batteriet kom i Ilden. Foruden den ovenfor nævnte Tilvækst af Skibe til Muxolls Eskadre, bestemte Ministeriet sig til at forøge den maritime Styrke i Farvandet omkring Als med Skruelinieskibet »Skjold«, der under Orlogskaptajn J. P. F. Wulffs Kommando laa under Organisation i Sundet.

Grunden til denne Forholdsregel var forskellige Rygter om, at Fjenden tænkte paa at gøre et Forsøg paa at landsætte Tropper paa Als i Ryggen paa den danske Hær. Skønt Ministeriet ansaa Rygtet for at være usandsynligt, bestemte man sig dog til at afsende »Skjold« i den Tanke, at Linieskibets Stationering ved Als vilde afgive en moralsk Betryggelse for Hæren.

27de Kapitel

Granatilden fra Broager begynder. — Kampen foran Skanserne den 17de Marts.

Det kom os ikke overraskende og undgik heller ikke vor Opmærksomhed, at Fjenden byggede Batterier paa Broager; men vi kunde ikke hindre det. I Skanse II var der den 12te Marts om Aftenen bleven anbragt to 12 Pds. riflede Kanoner paa den Flanke, som vendte mod Broager, og allerede den følgende Eftermiddag ved 5-Tiden faldt det første Skud; den Hilsen kom Preusserne uventet; da Granaten sprang i Skrænten, foer de op ad Bakkerne som om Pokker var i Hælene paa dem; men de fik hurtig en Kanon bragt frem og sendte os et Par Skud til Svar. Natten igennem blev der gjort et Skud hver Time, for ikke at give Fjenden helt Ro til sine Arbeider; men da Morgenen kom, syntes de dog at være skredet godt frem; der blev sendt nogle Skud derover med passende Mellemrum, og Preusserne svarede af og til ligeledes med et enkelt Skud.

Den 15de Marts om Morgenen var endelig Batteribygningen paa Broager færdig og Kanonerne paa Plads; 8 24-Pundiger og 18 6-Pundiger, alt riflet Skyts stod ved Dagens Frembrud rede til at begynde Ødelæggelsesværket; men Taagen gjorde det foreløbig umuligt at skelne noget Maal og tvang til at vise Taalmodighed, selv da Skanse II sendte enkelte Skud over Vandet mod de nyanlagte Batterier.

Henad Middagstid aabnede de preussiske Kanoner paa engang deres Ild. Hurtigt efter hverandre susede Granaterne over Vemmingbund og slog ned i og omkring Skanserne paa venstre Fløj og i Egnen omkring Dybbøl Mølle. 15 Granater fandt

endog Vejen til Sønderborg, uden dog at volde synderlig Skade der. I de henved tre Timer, hvori den stærke Beskydning varede, sprang der 2 til 3 Granater hvert Minut; ialt blev affyret 463 Skud.

Den pludselige heftige Beskydning vakte naturligvis Bestyrtelse mellem vore Folk, som alt havde begyndt at vænne sig til Riffelkuglerne, men endnu kun kendte lidet til Granaterne. I Skanse II sad Artilleristerne netop omkring deres Kogekedler og søbede Grønkaal; det første Skud ænsede de ikke; det tog Skorstenen af Krudtmagasinet paa Skanse I og lød derfor lidt fjernt; den næste Granat sprang faa Skridt fra Barakkerne, saa Stumperne slog gennem Brædderne ind mellem Folkene; der kom nogen Uro, men man vilde nødig fra Maden. Saa kom den tredie Granat, ramte en af Hytterne og sprængte Brædderne, saa de hang ned fra begge Sider. Ved samme Tid hørtes Løjtnant Anckers Tordenstemme: »Mandskabet til Kanonerne!« og ud strømmede de, nogle i Støvler, andre i Tøfler, nogle med, andre uden Lædertøj og Udrustning; men de riflede 12 Pds. og den 84 Pds. Granatkanon i Skansehjørnet var hurtig klar til Skud og gav Preusserne Svar paa Tiltale saa godt de formaaede. Vejret var imidlertid saaledes, at de fjendtlige Batterier ikke kunde ses, og vore Granaters Nedslag ikke iagttages; Ilden blev derfor snart efter indstillet, og de preussiske Kanoner førte saa ene Ordet. Skanse II vandt dog alt fra første Færd af et godt Navn hos Fjenden. »Dens Kommandør maa være en dygtig Mand«, sagde de preussiske Artilleriofficerer ved Batterierne paa Broager allerede et Par Dage efter Skydningens Begyndelse, og med stor Interesse læste de snart efter i »Dagbladet«, som de holdt for at faa lidt Nyt fra den Kant, at hans Navn var Ancker.

Preussisk 6 Pds. Batteri i Stilling mod Dybbøl.

Vort Fodfolk var ved de sædvanlige Jordarbejder i og bag Skanser og Løbegrave, da Granatregnen begyndte; senere under Belejringen blev denne Regn langt voldsommere, og vore Folk fandt sig rolig deri; men til at begynde med voldte den Uro, fordi den kom saa overraskende og overvældende ved de svære 24-pundige Granaters uanede Sprængvirkning. Blokhuset i Skanse II blev ramt af en saadan svær Granat; den gik gennem det nogle Fod tykke Jordlag, gennem det dobbelte Lag svære Bjælker, sprang inde i Blokhuset og dræbte den unge, livsglade Løjtnant Voldby af 18de Regiment; en Granatstump knuste hans Skulder, en anden slog et saa stort Hul i Brystet, at man næsten kunde stikke en Haand derind; desuden blev

3 Mand saaret. Alt Arbeide ophørte og Folkene søgte Dækning, hvor den var at finde.

Hen paa Eftermiddagen sagtnedes Ilden, og Folkene aandede friere, baade i og bag Skanserne; ingen var dog i Tvivl om, at Granatregnen kunde begynde igen, naar det skulde være, og hele Opfattelsen af Stillingen, Kampen og Faren var med et Slag forandret. Vore Folk havde vænnet sig til at betragte Skanserne og Løbegravene som den faste Borg, der ydede Værn og Tilflugt mod Fjendens Overmagt; derude ved Forposterne ventede Faren og lurede Døden; men var man først kommen bag Skanserne, var næsten al Fare forbi; nu var det sikre Tilflugtssted gennemfuret af Granater, selv Blokhusene, hvor man Dagen forud trygt vilde have lagt sig til at sove under den værste Kugleregn, bar blodige Spor af at have skuffet denne Tillid. Nu blev Tjenesten foran Skanserne den letteste og ufarligste; hvad var vel de Smaabyger af Riffelkugler, som lejlighedsvis faldt der, at agte mod Granaternes Plaskregn.

Et Blokhus efter en Granatsprængning.

Natten forløb rolig; men Kl. 10 den næste Formiddag begyndte de preussiske Batterier deres Arbejde paany, nogle af deres Kanoner havde skiftet Plads, saaledes at ogsaa Egnen foran Skanserne paa venstre Fløj, henimod Avnbjerg, den Egn, gennem hvilken Belejringsarbejderne skulde føres frem, kunde tages under Behandling. I omtrent 5 Timer varede Bombardementet, og der blev i den Tid gjort 595 Skud, altsaa omtrent to Skud hvert Minut. Det var især Skanserne I, II og IV det gik ud over, navnlig havde Skanse II et Par Gange den Ære, at hele den fjendtlige Ild samledes mod den; den var nemlig den eneste, som kunde give Svar paa Tiltale.

Desværre var vi ikke bleven klog af Skade, og havde endnu ikke indset, at naar Blokhusene kunde gennemskydes, var de det farligste Opholdssted, som kunde vælges. Den 16de Marts skulde 17de Regiments 5te Komp. danne Besætningen i Skanse I; alt under Fremrykningen blev det stærkt beskudt fra Broager, og den fri Mark bag Skansen maatte passeres i Løb. Da Komp. kom ind i Skansen, blev det bestemt, at det skulde søge Dækning i Blokhuset mod Granaterne. Blokhuset dannede en aflang Firkant, hvis længste Side vendte mod Broager; Gulvet laa omtrent i Højde med Jordoverfladen og under det var der en Kælder, hvortil man kom

gennem et Hul med Lem midt i Gulvet. Mandskabet blev nu fordelt saaledes, at der i Kælderen kom saa mange, den kunde rumme, og Resten, de fleste, blev i selve Blokhuset. Kompagnichefen, Premierløjtnant Bruhn, de to Sekondløjtnanter, Gløerfeldt og Christensen, samt Kompagniets eneste faste Underofficer, Korporal Lassen, satte sig omkring Kælderhullet, med Benene ned i Kælderen. Nogen Tid efter at Kompagniet var kommet ind, traf en Granat et af Skydehullerne i Blokhusvæggen, brød igennem og sprang i selve Bygningen med rædselsfuld Virkning. Braget gjorde i Øjeblikket alle bevidstløse, men saa snart de kom til sig selv styrtede, hvem der kunde, mod Udgangen; Døren var til at aabne indad, og for at faa den op, maatte døde og saarede skaffes til Side; de, som slap ud, søgte straks Skjul i Graven eller hvor det var at finde. Korporal Lassen (senere Stabssergent ved 17de Bataillon) begyndte, skønt selv let saaret, paa det uhyggelige Arbejde at bringe de døde og saarede ud, hjulpen af Regimentets Underlæge Gedalia, som foretog Forbindingen under den heftige Beskydning, og en Del flinke Ambulancesoldater, ført af Underkorporal Søren Sørensen. Kompagnikommandøren var dræbt af et Granatstykke, som gik ind i Baghovedet og ud ved Hagen, Løjtnant Gløerfeldt var fuldstændig knust, Løjtnant Christensen havde flere Saar, men kunde dog selv gaa til Sønderborg. Ved Siden af de to Officerer laa Korporal Dinesen og 8 Underkorporaler og menige dræbte paa Stedet, medens 2 Korporaler og 31 Underkorporaler og menige blev draget frem som saarede, af dem døde dog de seks snart efter. Flere af de døde var fuldstændig ukendelige, to havde faaet Hovedet helt reven af. Korporal Lassen tog Kommandoen over Kompagniet, men før henad Mørkningen fik han ikke ret Samling paa det, og det blev da afløst. Regimentets rolige, koldblodige Chef, Oberst Bernstorff, kom til og roste særlig de menige Kjeldahl og Hendriksen for deres Frejdighed og Taalmodighed, da de haardt saarede blev ført ud af Skansen. De fik begge et Ben sat af, og den ene døde samme Dag. I Indberetningen om denne Ulykke fremhæves særlig Korporal Lassen, Underlæge Gedalia og Ambulanceunderkorporalen Søren Sørensen og hans 10 flinke Hjælpere, som alle ved Navn blev rost i Dagsbefalingen. De andre Kompagnier mistede den Dag 1 død og 7 saarede menige.

Det blev efter denne dyre Lære befalet, at Fodfolksbesætningen i Skanserne paa venstre Fløj skulde opholde sig om Dagen tæt bag Skanserne og søge at skaffe sig Dækning der, og at ingen sluttede Kolonner maatte vise sig mod Broager. Foruden Blodbadet i Skanse I mistede vi den Dag som døde 7 raske Konstabler og fik 3 saarede, 2det og 22de Regiment fik hver en menig dræbt.

Ved Forposterne var der forholdsvis roligt under Granatbeskydningen; en af vore Morgenpatrouiller kom i Fægtning med Fjenden ved Ragebøl Skov, hvorved Sekondløjtnant Burmeister af 16de Regiment blev saaret. General Goeben, som atter stod i første Linie foran vor højre Fløj agtede efter Mørkets Frembrud at foretage en af de sædvanlige Forpostoverrumplinger og sendte derfor om Formiddagen nogle stærke Patrouiller frem for at Officererne og Underofficererne kunde gøre sig bekendt med Egnen; det kom til en lille Fægtning, som gav Generalen Aarsag til at nævne i Brevet

til sin Hustru: »Vi havde intet Tab; men en tapper dansk Officer, som vilde føre sine Folk frem og sprang op paa et Gærde, blev dræbt«. Den af Fjenden saa hæderlig omtalte Officer var Reserveløjtnant C. L. Barner af 3die Regiment.

Om Formiddagen blev General Goeben telegrafisk kaldet til Møde i Nybøl med Prins Friedrich Karl sammen med General Roeder. Prinsen spurgte de to Generaler, hvad de mente om et Angreb paa Skanserne, efter at disse var bleven dygtig beskudt i Flanken fra Batterierne ved Broager; man var nemlig utaalmodig i Berlin og drev bestandig paa, at der burde udrettes noget afgørende. General Goeben svarede, at han kun ansaa et gunstigt Udfald af en Storm for muligt efter et regelmæssigt Artilleriangreb; men at en Overgang til Als vilde have en langt større Virkning. Prinsen udtalte da, at efter Ingeniør- og Artilleriofficerernes Udsagn havde de to Dages Beskydning udrettet særdeles meget; det syntes som Skanserne paa højre Fløj var forladt. Generalen spurgte, om Prinsen selv havde set dette; men det havde han ikke, og han red derfor med de to Generaler til Broager for ved Selvsyn at danne sig en Mening.

Fra det høje Land saa de, hvorledes de preussiske Granater fandt Vej til hele den danske Stillings venstre Fløj; men General Goeben overvurderede dog ikke Betydningen heraf. Denne Flankeild, sagde han, er generende for de Danske og volder dem Tab; men den kan ikke fremkalde en Afgørelse eller ødelægge Skanserne. Heri gav de andre ham Ret, og det blev besluttet, at der skulde bygges Batterier til at beskyde vore Skanser forfra, saa baade de og Egnen bagved kom under en stadig krydsende Ild. For at det kunde ske, skulde de Danske den næste Dag kastes ud af Dybbøl By og Ragebøl.

Hen paa Eftermiddagen blev vore Forposter ved Ragebøl angreben af en fjendtlig Bataillon med to Kanoner; Kanonerne var kun med, for at Fændrikken, som førte dem, kunde vinde Adkomst til at blive indstillet til Løjtnant; det hele blev ogsaa kun en ret betydningsløs Skydefægtning, og stort mer kom der ikke ud af det saa omhyggeligt forberedte natlige Overfald. 6 Kompagnier brød kort før Midnat frem langs Kysten af Als Sund. Det gik som sædvanlig, vore Vedetter blev med Voldsomhed kastet ind paa Feldvagterne, og disse maatte efter en kort Kamp vige ind til Pikettet; dermed havde Preusserne naaet, hvad de vilde; de gik snart efter tilbage, og vore Forposter indtog deres tidligere Plads. Foruden den dræbte Løjtnant Barner havde 3die Regiment ved denne Kamp kun et Tab af to saarede og to fangne menige.

Den 16de Marts havde været en blodig Dag, væsentlig paa Grund af den ulykkelige Granatsprængning i Blokhuset; men den følgende Dag kom til at kræve langt større Ofre; den blev en af Mærkedagene i Dybbølskansernes Historie.

I København syntes man lige saa lidt som i Berlin om den forholdsvise Ro i Sundeved, kun afbrudt ved betydningsløse Smaakampe ved Forposterne; men vor Overkommando var kun lidet tilbøjelig til at gaa angrebsvis frem; General Gerlach tilbød endog engang at fratræde Stillingen som Overgeneral, en Stilling han, som han skrev til Ministeren, aldrig havde ønsket, hvis der kunde findes en anden Fører,

som var mere villig til at rette sig efter Krigsministeriets Ønsker; men derom vilde Ministeren intet høre. For dog at gøre noget, blev det bestemt at foretage en Rekognoscering foran højre Fløj den 17de Marts om Formiddagen, naturligvis med en saa lille Styrke, at det paa Forhaand var givet, der intet kunde komme ud deraf; men dette faldt netop sammen med Preussernes Plan om at vinde Dybbøl By og Ragebøl fra os, og det kom derved til en Kamp i aaben Mark foran Skanserne, den eneste af Betydning under hele Belejringen.

General Vogt havde holdt Stillingen besat med sin Division og skulde Kl. 10 afløses af General du Plat. Just som de afløsende Afdelinger ved 10 Tiden rykkede over i Sundeved begyndte Granatilden fra Broager, og denne Gang var det ikke alene

Efter Fægtningen.

I og II, men ogsaa Dybbøl Mølle, det særlig gik ud over. Preusserne troede nemlig, at vi havde en Iagttagelsespost i Hatten, og vilde derfor skyde Møllen ned. Skanse II optog som sædvanlig Kampen og trak derved Ilden hovedsagelig hen paa sig. Ved Middagstid hvilede de preussiske Artillerister en halv Times Tid; men paa Slaget 1, da Angrebet skulde begynde, tog de fat igen og beskød de Skanser, hvis Ild antoges at kunne naa de frembrydende preussiske Batailloner. Løjtnant Ancker var dog straks ved Haanden igen og tvang paany Broagerbatterierne til at rette deres Opmærksomhed mod ham, saaledes at de andre Skanser fik nogenlunde Ro til at virke mod Egnen foran. Det maa altsaa fastholdes, at under den Kamp foran Skanserne, som snart udviklede sig og varede næsten hele Dagen igennem, vedligeholdt Broagerbatterierne stadig deres Ild.

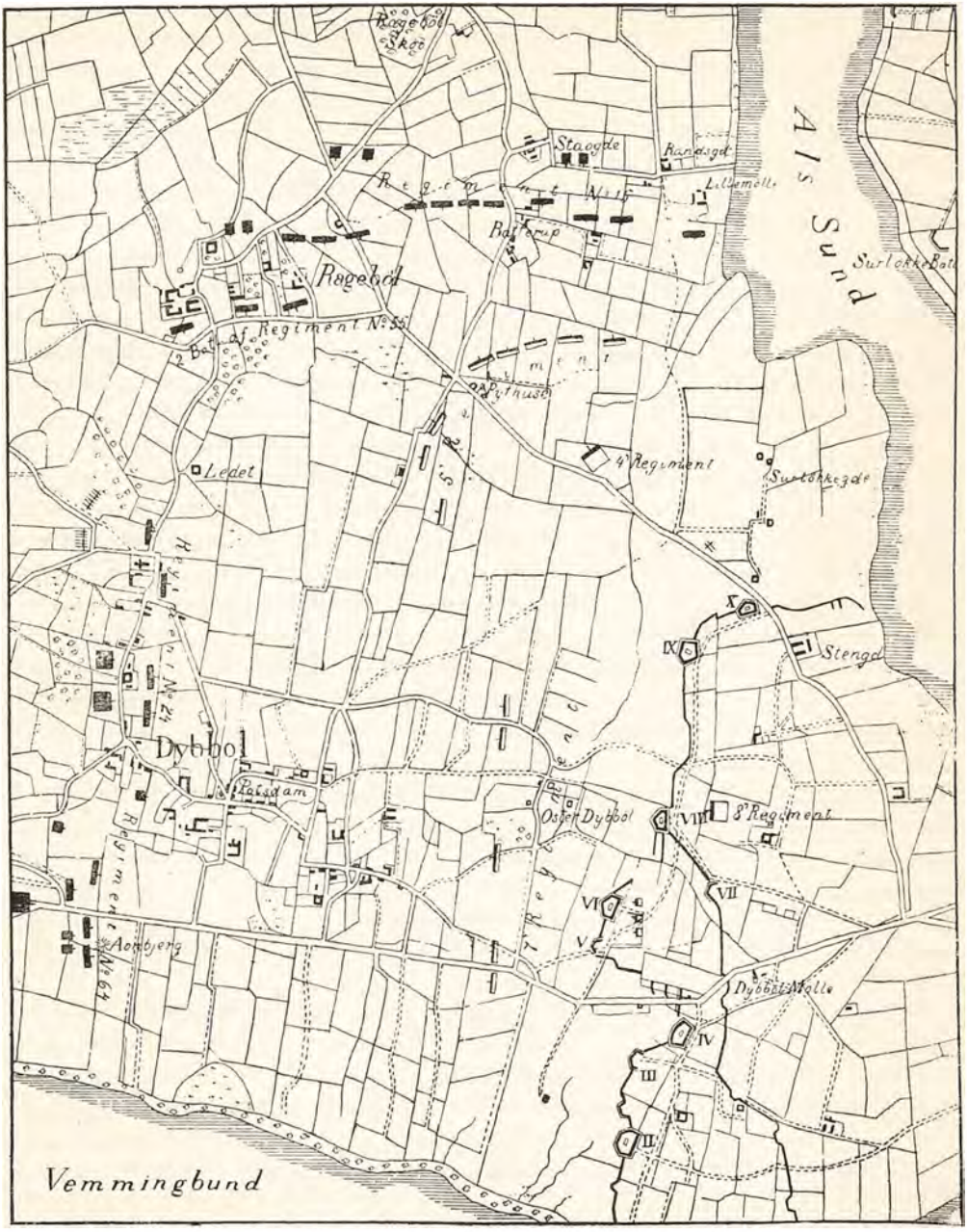
Rægebøl
Skov
Stavgde
Rundsgd
Lillemølle
Alsund
Surløkke Bat
Regiment
Batterup
Rægebøl
1 Bat af Regiment N:55
Pesthuse
Ledet
4 Regiment
Surløkkegde
Stengd
Dybbøl
Dybbøl Dam
Aarhus Nørre Allé
Aarhus Nørre Allé
Aarhus Nørre Allé

Vort 5te Regiment, Fynboer under Major Myhre, skulde afløse 3die Regiment paa Forpost foran højre Fløj, men det fik Befaling til inden Afløsningen skete at rykke frem til Ragebøl Skov, som var meldt besat af Fjenden; 4de Regiment, Sydsjællændere, Lolliker og Falstringer, førte af Kaptajn P. J. F. Bauditz i den syge Chef, Major du Plats, Sted, skulde tillige med 2 Kanoner af Batteriet Messerschmidt (8de) danne Reserven, det hele under Befaling af Chefen for 6te Brigade, Oberst Bülow. Kanonerne kunde dog kun følge med kort uden for Skanselinien, da Vejen længere fremme var ødelagt. Inden 5te Regiment naaede frem, kom der imidlertid Meddelelse om, at hele den fjendtlige Styrke i Ragebøl Skov kun var 100 Mand; dermed kunde Foretagendet være opgivet; men Regimentet fik Ordre til at gaa frem alligevel, dog uden at indlade sig paa nogen alvorlig Kamp. Det er ikke let at se, hvad der saa skulde udrettes; men fremad gik det imidlertid med en Bataillon paa hver Side af Skoven. Det viste sig snart, at den ikke engang skjulte de ventede 100 Mand, men kun en lille Patrouille, som hurtigt gik tilbage til nogle Gaarde; derfra blev den ogsaa jaget bort, og 5te Regiment tog Stilling omtrent 600 Alen Nord for Skoven og gav sig til at afbrænde nogle Huse, som tjente Preusserne til Dækning.

Vore Skansers høje Beliggenhed gjorde det imidlertid let for Preusserne at tælle hvert Komp., som gik ud mellem dem og ned ad Bakkeskraaningen, og da 5te Regiment rykkede frem, fik derfor General Goeben hurtig Meldingen: Danske Kolonner i Fremrykning mod Ragebøl Skov. Forposternes to Reservekompagnier blev straks kaldt til Gevær og kastet mod os, medens Ordonnanser sprængte i Karriere til Sottrup for at alarmere Styrken der. Saa snart Generalen havde samlet omtrent 3 Batailloner om sig, førte han dem frem mod Ragebøl og lod et Par Kanoner, som snart forstærkedes til et Batteri, aabne Ilden mod samme Maal. Da der efter Ordren ikke skulde leveres nogen større Fægtning foran Forposterne, gik 5te Regiment tilbage gennem 4de Regiments Opstilling ved Ragebøl, og da Fjenden lod sine Kanoner spille mod Byen og angreb den med Overmagt baade forfra og fra Siden, maatte 4de Regiment snart ligeledes vige. Regimentskommandøren, Kaptajn Bauditz, fik under Kampen først Hesten skudt væk under sig og blev siden haardt saaret af en Granatstump og maatte efterlades nær Ragebøl Kro. General Goeben fik efterhaanden fem Batailloner frem, bag hvilke Brigaden Schmid samlede sig som Reserve; men da han ikke vilde indenfor Skansernes Kanoners Rækkevidde, standsede han og nøjedes i nogen Tid med at føre en jævn, langsom Skydefægtning med vort 5te Regiment, bag hvilket 4de paany samlede sig som Reserve.

Vi skal nu vende os til den sydligere Del af Valpladsen, hvor Kampen snart fik en langt voldsommere Karakter. Vort 7de Regiment, Fyenboerne under Oberstløjtnant Muus, skulde om Formiddagen afløse 18de ved Forposterne. Regimentet var lige kommen fra Nørrejylland og skulde første Gang bruges paa Dybbøl; man gik ud fra, at det maatte være vel kendt i Egnen, fordi det havde Fredsgarnison i Sønderborg; men de fleste af de faste Befalingsmænd var borte. Af de 8 Kompagnier blev et ført af en Kaptajn af Linien, tre af Premierløjtnanter, et af en Sekondløjtnant og tre af Reserveofficerer; alle de andre Befalingsmænd, paa faa faste Underofficerer

nær, var værnepligtige; med Kendskabet til Egnen var det derfor ikke synderligt bevendt, og Folkene havde for faa kyndige Befalingsmænd til at kunne tage den haarde Tørn mod de overlegne, veløvede og velkommanderede Preussere.

Kl. 1 stod det 64de preussiske Regiment paa to Komp. nær samlet i Bøffelkobbel Skov; den ene Bataillon skulde derfra gaa løs paa Dybbøl By, den anden rykke frem ad Sønderborg-Vejen mod Avnbjerg, den tredie danne Reserven. Nordligere stod to Batailloner af 24de Regiment og et Batteri mellem Stenderup Skov og Vejen fra Stenderup til Dybbøl. De tre Kompagnier af 7de Regiment, som skulde dække Sønderborg-Vejen, blev hurtigt kastet, og stort bedre gik det ikke ved Kampen om Dybbøl

Dybbøl Kirkegaard den 17de Marts.

By. Preusserne kørte et Batteri op mod Kirken, de vidste af Erfaring, at det var det sværeste Punkt at tage, og samtidig trængte de to Batailloner af 24de Regiment og 6 Kompagnier af 64de Regiment Nord og Vest fra ind i Byen, uden at finde synderlig Modstand undtagen netop ved Kirken. Der stod den tapre Premierløjtnant Munck med sit Komp., og hans Folk viste, at Fynboerne godt kunde slaas, bare de blev godt ført. Selv gik Premierløjtnanten oppe paa Kirkegaardsdiget for at opmuntre sine Folk til ikke at dække sig for meget. Riffelkuglerne peb tæt om Ørerne, og Granaterne sendte en Regn af Murbrokker og knuste Tagsten ned over vore Skytter; men først da Forposterne var kastet tilbage baade Nord og Syd for Kirken, veg Premierløjtnant Munck ogsaa tilbage ind mod Skanserne. Sekondløjtnant Baggesen

med sit Komp. og en Deling fra Hovedposten under Sekondløjtnant E. la Cour støttede ham under Tilbagegangen.

Dybbøl By var saaledes uden synderligt Tab falden i Preussernes Hænder, men værre var det at hævde den; den ligger lige ved Foden af Dybbøl Banke, kun 1200 Skridt fra Skanse VI, og alle Hegn paa Skraaningen var sløjfet, saa Kanonerne i Skanserne havde frit Skud. Preusserne vovede ikke at bringe Feltskyts frem, da det i kort Tid vilde blive helt ødelagt af vore svære Kanoner. Fodfolket maatte derfor klare sig paa egen Haand, og saa snart vort 7de Regiment var naaet saa langt tilbage, at Skudlinien var fri, blev Dybbøl By overdænget med Granater fra Skanserne VI og VIII, medens de andre Skanser fyrede paa de preussiske Tropper, hvor de ellers viste sig.

Preusserne maatte nu engang prøve, hvad det vil sige at staa uvirksom i en voldsom Granatild, uden at kunne svare med et Skud. I det klare Vejr kunde de se, hvorledes Kanonerne blev bragt tilbage fra Skydeskaarene, ladede og igen bragt frem til Skud; hver Kanon havde sit bestemte Maal, og de preussiske Afdelinger, som stod i Skudlinien, vidste, naar Turen kom til dem; hvert 3die, 4de Minut kom en Granat flyvende, saa var der igen lidt Ro. Naar Øjeblikket kom, smed Folkene sig ned paa Jorden og trykkede sig saa tæt som muligt op ad Digerne, skønt disse intet Værn ydede mod saa svære Granater. Siden fandt de paa, Nøden gør opfindsom, at passe nøje paa det Øjeblik, da Skuddet vilde komme, og saa paa engang alle at springe op og styrte et halvt Hundrede Skridt frem, tilbage eller til Siden for at komme bort fra Stedet, hvor Faren truede. Mange Granater blev dog stikkende i den bløde Markjord uden at springe; meget hjalp det ogsaa, at Gaardene i Dybbøl By laa saa spredt; det gjorde det lettere at finde Skjul.

Der hengik saaledes et Par Timer, hvori vore Kanoner næsten ene førte Ordet, kun Broagerbatterierne fortsatte deres Kamp med Skanse II. General Roeder fandt det dog i Længden utilraadeligt at lade sine Folk blive staaende uvirksomme i Granatilden, og da han mente at have udrettet, hvad han skulde, ved at holde den Vest for Vejen liggende Del af Dybbøl By, Kirkedybbøl, besat, gik han tilbage dertil; General Goeben havde ogsaa rømmet Ragebøl, og de to Generaler troede, at deres Dagværk var endt, da der ved 4-Tiden kom Ordre fra Prins Friedrich Karl til at gaa frem paany; baade den Øst for Vejen liggende Del af Dybbøl By og Ragebøl skulde atter besættes og hævdes. General Roeder kunde bruge hele sin Brigade mod Dybbøl, da General Canstein, med hvad han i Hast kunde faa samlet af sine Folk, skulde gaa frem sydligst ad Sønderborg-Vejen til Gamle Frydendal.

Tilfældet vilde, at denne ny Fremrykning fra Preussernes Side faldt sammen med et Forsøg fra vor Side paa at vinde vort gamle Forpostterrain tilbage. I Middagsstunden havde det meste af vor Styrke været samlet i Sundeved, og der havde været god Lejlighed til endelig engang at slaa et ordentligt Slag foran Skanserne, men Tiden blev ikke benyttet, og da Preusserne forlod Ragebøl og den østlige Del af Dybbøl By, gav General Gerlach først Brigaden Kauffmann, siden hele Divisionen Vogt Tilladelse til at gaa til Kvartererne paa Als, kun 16de Regiment blev i Løbegravene mellem Skanserne og 2det ved Brohovedet.

7de Regiment var bleven samlet og ordnet paany bag Skanserne og fik nu Befaling til at gaa frem og indtage den tidligere Forpoststilling; for Sikkerheds Skyld skulde en Bataillon af 8de Regiment følge med som Reserve bag højre Fløj, der gik mod Dybbøl By; der skete imidlertid, allerede da Fremrykningen begyndte, det Uheld, at de tre Forpostkompagnier, som skulde gaa frem ad Flensborg-Vejen, misforstod Ordren og blev bag Skanserne. Derved kom hele det sydlige Stykke af vor Fremrykningslinie, som skulde have mødt Cansteins Folk, til at mangle.

Straks syntes dog alt at gaa godt. Oberstløjtnant Muus troede endog at kunne udstille sine Forposter uden Modstand; hele den østlige Del af Dybbøl By var jo forladt; men da Komp. Munck nærmede sig sin gamle Plads paa Kirkegaarden, blev det modtaget af en saa stærk Riffelild, at det maatte standse, medens de over den fri Mark mellem de to Bydele fremtrængende Kompagnier vel til at begynde med drev Preussernes Forposter tilbage, men snart efter selv maatte vige for det stærke Modangreb.

Menig Baron J. Rosenkrantz.

Det var den af Prins Friedrich Karl befalede ny Fremrykning, som nu mødte vort Forpostregiment, og netop som vore Skytter trængte ind i den vestlige Bydel, kom det preussiske Fremstød og kastede dem atter ud paa fri Mark. De preussiske Forposters Vigen var bleven set af alle Naboafdelingerne, og fra alle Sider ilede Hjælp til, særlig fra Syd, hvor Preusserne havde frit Spillerum, da de tre Kompagnier af 7de Regiment, som skulde have været der, manglede.

Bataillonen af vort 8de Regiment, der fulgte efter Forpostregimentet, havde, da det syntes, som om vi ingen synderlig Modstand mødte, ladet Mandskabet lægge sig ned og tage en Bid Brød, hvad det haardt trængte til; men da Premierløjtnant N. P. Jensen under Hvilen saa Preussernes Fremrykning, blev Bataillonen kaldt til Vaaben, og Regimentschefen, Oberst Hveberg, bragte hurtig Hjælp. Kompagnierne N. P. Jensen og Rosenkrantz blev kastet frem mod Dybbøl By, medens de to andre, Ejsing og Pio, mødte den Syd fra fremtrængende Fjende. Selv fulgte Regimentschefen til Fods Komp. Rosenkrantz; ved Indgangen til Byen vilde han stige til Hest for bedre at overse Kampen; men næppe var han kommen i Sadelen, før han blev dødelig saaret. Vort Angreb skete efter Preussernes eget Sigende »mit groszer Bravour«; i Komp. Rosenkrantz's Rækker kæmpede foruden Kompagnichefen selv to andre af Ættens Mænd, blandt Befalingsmændene en ung Officersaspirant og i Rækkerne blandt menige Kompagnichefens Broder, Baron J. Rosenkrantz, en gammel frivillig fra første Krig, som heller ikke denne Gang sparede sig, men stadig mente, han gjorde mest Gavn blandt de menige. Angreb fulgte paa Angreb trods Bagladeriflernes Hurtigild, og da vi til at begynde med var overlegen i Tal, drev vi Preusserne tilbage.

Men snart fik de Hjælp. Fra Avnbjerg førte Oberstløjtnant Blumenthal 3 Jægerkomp. frem mod Komp. Pio, medens 7 andre Komp. af forskellige Afdelinger Vest fra ilede mod Dybbøl By; paa vor Side kom de tre manglende Kompagnier af 7de Regiment endelig til. Preussernes Hurtigild fra Huse og Gaarde gjorde videre Fremtrængen umulig; men det vundne Terrain blev haardnakket forsvaret. »Vore i den sydlige, med Huse dækkede Del af Valpladsen kæmpende Kompagnier«, siger en tysk Beretning, »udfægtede en Kamp, som, hvad Forbitrelse og Heftighed angaar, næppe finder sin Lige. Med ægte dansk Haardnakkethed og ofte med sandt Bersærkerraseri forsvarede de Danske hver Bygning til det yderste, og det kom hver Gang til blodig Nærkamp«. De Danske var, fortælles der videre samme Sted i det 64de Regiments Historie, ældre, højere Folk end vore, i Legemskraft vore langt overlegen, de slog helst med Kolberne, og hvor de slog til, voksede ingen Græs mer; men de stod under os i militær Uddannelse, Behændighed og Dygtighed i Vaabenbrug.

Efterhaanden blev vore Folk delvis igen trængt ud af Byen, og saa snart dette blev set fra Skanserne, begyndte de igen at overdænge Huse og Gaarde med Granater, skønt de Danske endnu holdt Stand flere Steder mellem de brændende og styrtende Bygninger. Med Preusserne omkring sig og vore egne Granater springende imellem sig blev der kæmpet en fortvivlet Kamp med Bajonetter, Kolber og Kugler. I en snæver Gyde brødes en preussisk Jæger med en dansk Soldat, da en Granat slog ned imellem dem og sønderrev dem begge, saaledes at de omstaaende maatte tørre Blod, Køddele, Hjærne og Indvolde af Ansigterne for igen at kunne se.

Kl. halvfem om Eftermiddagen var vore Kompagnier i Tilbagegang mod Skanserne; ved samme Tid fik den anden Bataillon af 8de Regiment Befaling til at gøre et Angreb mod Egnen omkring Dybbøl Kirke; Angrebet kom naturligvis for sent, da Kampen var opgivet paa den øvrige Slaglinie, det brødes mod Overmagten, skønt det blev udført med stor Tapperhed. Kompagnierne Bern og Schiøtt forsøgte at storme Kirkegaarden, Korpsauditøren, Niels Tvede, fulgte frivillig med for at opmuntre Mandskabet, og Premierløjtnant Husher var forrest blandt sine Folk med Kompagnifanen i Haanden; men Bagladeriflernes knittrende Hurtigild gjorde det umuligt at gennemføre Angrebet.

Et andet Forsøg paa at vinde det tabte tilbage blev gjort af 3 Kompagnier af 4de Regiment. Bataillonskommandøren, Kaptajn Wedege, havde indtaget en Reservestilling ved Ledet, Mandskabet var ved at hvile, det var brudt op fra Kvartererne paa Als Kl. 4 om Morgenen, og Officererne var samlet for at afgive foreløbig Melding om Fægtningen om Formiddagen, da en Adjutant fra Overgeneralen kom sprængende med Ordre til at gaa mod Dybbøl By. I et Nu var Mandskabet kaldt til Gevær og med Komp. Bodin og Winsløv i første Linie og Komp. Bügel som Reserve gik det rask frem ned ad den svagt heldende Bakkeskraaning, som ikke frembød ringeste Dækning; den nedgaaende Sol skinnede Folkene lige i Ansigtet. Kaptajn Wedege red selv med sin Adjutant og Stabshornblæseren og fulgt af Ambulancebærerne mellem Skyttekædens nærmeste Reserver. Kæden naaede frem til næppe et halvt

Hundrede Alen fra et højt Gærde, som var besat af Preusserne, og Kaptajn Wedege havde lige ladet blæse: »Gaa paa!« da en vældig Kugleregn fra Bagladeriflerne slog vore fremstormende Folk i Møde. Premierløjtnant Winsløv faldt med gennemboret Bryst; Løjtnant Breyen laa dræbt paa Marken, og Premierløjtnant af Reserven Admiraille var saaret; Kompagniet havde saaledes paa en Gang mistet alle sine Officerer. En Riffelkugle ramte Adjutanten, den unge Reserveløjtnant P. Gersdorff, i Brystet; han udaandede faa Minutter efter; Bataillonskommandøren vendte sig om for at kalde paa Ambulancen, for at Hesten ikke skulde løbe med den døende Adjutant; men i samme Øjeblik blev hans egen Hest ramt, gik til Vejrs og begravede ham i Faldet under sin store Krop; med stort Besvær arbejdede Kaptajn Wedege sig fri af Hesten, men lige som han rejste sig, blev han ramt af en Kugle, som gik gennem Ryggen fra Lænd til Lænd; han faldt til Jorden ude af Stand til at rejse sig og for ikke at ligge værgeløs i den værste Kugleregn krøb han paa alle fire fremad hen til det Gærde, bag hvilket Preusserne laa.

Det store Tab af Befalingsmænd og den Overlegenhed, Preusserne havde i deres Bagladerifler, tvang 4de Regiments Kompagnier til at vige henimod Skanserne; de havde lige saa lidt som Kammeraterne i 8de Regiment formaaet at fravriste Fjenden det engang vundne Terrain, men de mange døde og saarede vidnede om den Dristighed, hvormed de var gaaet frem.

Tilbage er endnu at fortælle om 5te Regiments Forsøg paa at kaste Fjenden paa vor yderste højre Fløj. For engangs Skyld blev det os, som beredte General Goeben en Overraskelse, han troede Kampen endt og havde sendt sine Afdelinger paa Forposterne nær tilbage for at hente deres Tornistre og Forplejning, da Major Myhre ved 4-Tiden brød frem paany og tvang Preusserne til at rømme Ragebøl, Stavgaarde og Randsgaard, som vi besatte; undtagen Ragebøl, der blev stærkt beskudt af Fjendens Artilleri. Ordonnanser blev sendt tilbage i fuldt Firspring for at hente, hvad der var i Nærheden af preussiske Tropper, og da General Goeben fandt Styrken stor nok, gik han frem til Angreb; Kaptain Rothes Bataillon, som kæmpede foran Ragebøl, maatte vige, og da Kaptajn Hammer, som stod til højre af ham, derved fik Ilden baade i Front og Flanke, maatte han snart følge efter, og hele Regimentet trak sig nærmere ind mod Skanserne, omtrent i Linien Pythuse—Ballerup.

Først ved Solnedgang endte den blodige Kamp, som gjorde Preusserne til Herrer over Dybbøl By og Ragebøl og drev vore Forposter tilbage til tæt foran Skanserne. Selv om det maa siges, at vort 7de Regiment, som var meget svagt forsynet med Førere og ukendt med Forholdene, paa Komp. Munck nær ikke gjorde Fyldest, det blev ogsaa snart efter sendt bort fra Dybbøl, saa havde dog 4de, 5te og særlig 8de Regiment kæmpet baade tappert og dygtigt; Aarsagen til, at de dog ikke formaaede at knytte Sejren til deres Faner laa dels i de preussiske Bagladegeværers store Overlegenhed over de langsomme Forladere, dels i vaklende Ledelse. Bataillonerne blev sendt i Ilden efterhaanden, naar den ene havde udtømt sin Kraft, kom en ny til, men aldrig en energisk, kraftig Fremrykning med en samlet Styrke, stor nok til at kæmpe Kampen igennem.

7de Regiment stod højst paa Tabslisten; men desværre var det de usaarede Fanger, som skaffede det denne Plads; 5 Underofficerer og 113 menige faldt i Fangenskab foruden 2 Underofficer og 7 menige som var saarede, af døde mistede Regimentet 1 Underofficer og 27 menige, af saarede, som blev indbragt hos os selv, 3 Underofficerer og 39 menige, savnede var 6 menige, af hvilke en var Desertør, tilsammen et Tab af 9 Underofficerer og 195 Mand. Det største Antal døde og saarede havde 5te Regiment, nemlig 1 Officer, Reserveløjtnant Steffensen, 5 Underofficerer og 34 Mand døde og 2 Officerer, 2 Underofficerer og 65 menige saarede, af dem blev kun 4 efterladt til Fjenden, 15 menige faldt usaarede i Fangenskab. 4de og 8de Regiment mistede begge deres Chefer, Kaptajn Bauditz og Oberst Hveberg; 4de Regiment desuden Bataillonskommandøren, Kaptajn Wedege; alle tre maatte efterlades paa Valpladsen. De to Regimentschefer døde snart af deres Saar, Kaptajn Wedege blev Invalid for Livstid. 4de Regiment havde desuden 3 Officerer, 1 Underofficer og 20 Mand døde, 8de 1 Underofficer og 23 Mand; af saarede havde 4de Regiment 2 Officerer, 2 Underofficerer og 56 menige, 8de 1 Officer, 7 Underofficerer og 48 menige; hvert af Regimenterne maatte efterlade omtrent en halv Snes saarede paa Valpladsen. Desuden mistede 4de Regiment 1 Underofficer og 41 Mand som usaarede Fanger, 8de 2 Underofficerer og 71 menige; der savnedes 13 og 12 Mand ved Regimenterne.

Vort samlede Tab, naar medregnes, hvad der faldt i og bag Skanserne, var den Dag 11 Officerer, 36 Underofficerer og 630 menige, blandt dem var 8 Underofficerer og 259 menige usaarede Fanger. Det store Antal usaarede Fanger vakte den Gang en Følelse, som grænsede til Skam baade i Hæren og Folket, først senere efter Krigene 1866 og 1870—71, hvor det samme gentog sig i langt større Maalestok, forstod man, at det hører med til Ejendommelighederne ved den ny Kampmaade, som indviedes ved de hurtigskydende Bagladerifler, at mange af de raskeste Soldater, som er gaaet dristigt frem under Angrebet, naar dette afslaas, kun har Valget mellem den næsten visse Død, hvis de springer op og løber tilbage, eller at blive liggende paa Marken og lade sig tage til Fange.

Om Aftenen besatte 8de Regiment Stillingens højre Fløj med 1 Bataillon paa Forpost og 1 i Skanserne. 15de Regiment stod i Løbegravene; paa venstre Fløj stod 6te Regiment paa Forpost og i Skanserne, 4de i Løbegravene. Dagen havde været anstrengende. Frem og tilbage og frem og tilbage igen var det gaaet, ofte i Løb, gennem de bundløse, opblødte Pløjemarker; Sveden havde haglet ned under de tykke Vinterkapper; nu kom Hvilen paa den aabne Mark uden Dækning mod Nattefrosten. Lukkede Søvnen de trætte Øjne et Kvarterstid, maatte der en hel Times Bevægelse til for igen at faa lidt Varme i Kroppen; men Døden havde gjort saa stor en Høst i Rækkerne, at de levende tog Livet som det bødes og var glade til endda. Natten skred, uden at der skete noget nævneværdigt, og med Morgenen kom Solen og tøede de forfrosne Lemmer op.

Preussernes Tab var vel langt mindre end vort; de mistede 16 Officerer og 122 Underofficerer og menige; men ogsaa blandt dem havde den langvarige, haardnakkede Kamp fremkaldt en Følelse af Uhygge. Sottrup Kro var den første Forbindingsplads;

der henbragtes de saarede i stadig voksende Mængde; de lettere trufne blev hurtigst muligt kørt længere tilbage; men da Natten brød frem, var de tre Krostuer dækket af et Lag Halm, hist og her blandet med lidt Sengetøj; der laa de haardt saarede og døende, Danske og Preussere mellem hverandre, nogle blødende af 3 til 4 Saar, nogle jamrende sig, andre med krampagtig sammenbidte Tænder, atter andre med det forsonede Udtryk i det bristende Blik. Lægerne fik en drøj Virksomhed, ofte midt i Faren. Da Kaptajn Wedege var bragt indenfor de preussiske Linier og var ved at blive forbunden, slap Lægen ham paa engang med et Skrig og tog sig til sit Ben; det var ramt af en Geværkugle.

General Schmidt stod i Reserve med sin Brigade; hans Bagagevogne var fuldtpakkede, rede til at køre bort, hvis de Danske vandt; først Kl. 7 Aften gav han Ordre til at pakke ud. Da han ved 10-Tiden kom til sit Kvarter hos Pastor Feilberg, bad han Præsten komme ind og ryge en Pibe hos sig; han var, netop fordi han havde været Øjenvidne til Kampen uden at deltage deri, stærkt greben ved Synet af alle de saarede og lemlæstede, som blev bragt forbi. Pastor Krog-Meyer og hans Hustru var utrættelige i at hjælpe de saarede, til dem blev blandt andre den haardtsaarede Kaptajn Bauditz bragt; Præsten skrev et Brev for ham, som General Goeben straks lod sin Tjener besørge til Flensborg; han besøgte ham og gav ham hans Kaarde tilbage. Bauditz døde den 20de April i Flensborg, han havde været haardt saaret ved Isted, da han tjente i Schleppegrells Stab.

De preussiske Forposter stod Natten igennem mellem Ruinerne af de brændte og sønderskudte Gaarde i Dybbøl og Ragebøl. Medens Vedetterne i Mørket spejdede over mod Skanserne for at varsko for et natligt Udfald, samlede Feltvagternes og Piketternes Mandskab de døde sammen, vel ogsaa for at slippe for deres uhyggelige Naboskab; i Rækker blev de lagt i lange Grave, Jorden blev kastet over dem og en Gravtue højnet over dem. Siden dannede venlige Hænder et Trækors og satte det ved Graven, mens man endnu huskede Tallet. Det meldte kort og godt: »Hier ruhen in Gott 24 tapfre Dänen« eller hvor mange de nu havde lagt der. Deres Navne var ukendt, men deres Daad blev aldrig glemt. Endnu freder de Dybbøl-Bønder om Mindet om de danske Soldater, som trofast stred for at værne deres By.

28de Kapitel

Eskadren i Østersøens østlige Del. – Blokade. – Den preussiske Marines Krigsplaner. – Kampen ved Rügen den 17de Marts 1864.

Admiral van Dockum var Højstbefalende i Østersøens østlige Del og ledede Blokaden af Preussens Østersøhavne. Han havde hejst sit Flag paa Fregatten »Sjælland« og havde desuden under sig Fregatten »Jylland« og Korvetterne »Dagmar« og »Thor«. Admiralen holdt sine Skibe samlede Øst for Rygen for at kunne møde et Udfald med hele sin Styrke; selv om Blokaden derved næppe blev saa virksom som ønskeligt. General Moltke stod nemlig stærkt paa, at den preussiske Flaade skulde bryde Blokaden og slaa sig igennem til Flensborg Fjord, for derfra at støtte Hærens Planer om Overgang til Als; han drømte endog om en Landgang paa Fyn. Preusserflaadens Chef, Prins Adalbert, var ikke uvillig til at vove Forsøget; naaedes ikke andet derved, fik den unge Marine dog Ilddaaben, og han gav Orlogskaptajn Jachmann Ordre til at fordrive den danske Blokadeeskadre eller i hvert

Admiral v. Dockum.

Fald forurolige den. Den 16de Marts foretog han en Rekognoscering, ved hvilken han saa tre større danske Orlogsmænd udfor Swinemünde, og han besluttede den næste Dag at søge Kamp med dem med hele den Styrke, han raadede over.

Den danske Eskadre, der den 17de Marts om Formiddagen indtog samme Plads i Farvandet, som Dagen forud, nemlig ca. 2 Mil OSO. for Jasmund, havde imidlertid siden Gaarsdagen modtaget en meget betydelig Styrkeforøgelse, idet Skruelinieskibet »Skjold« om Formiddagen Kl. 10 var stødt til Flaget, og dette Skib med sin Armering af 64 Stykker Skyts vilde, forudsat at det kunde komme til at virke med sit Artilleri i passende Afstand, gøre den danske Eskadre absolut overlegen overfor de preussiske Stridskræfter.

Uagtet de danske Skibes Overlegenhed, savnede Eskadren dog i Øjeblikket Fregatten »Jylland«, der paa Grund af sin større Hastighed vilde kunne lægge Preusserne store Hindringer i Vejen for et heldigt Tilbagetog til Svinemünde. Fregatten var under Reparation i København efter et Havari, men kunde hver Dag ventes tilbage, og da man i Eskadren, samtidig med, at man fik de fjendtlige Skibe i Sigte i Syd, opdagede et Skib, kommende Nord fra, som snart efter viste sig at være en Fregat under Damp, haabede man, at det maatte være »Jylland«, der var paa Vej ned til Eskadren fra København. Admiral v. Dockum bestemte sig derfor til at afvente denne vigtige Forøgelse af sin Styrke og blev rolig liggende med sine Skibe, for i det Tilfælde, Fjenden vilde angribe, at trække ham saa langt tilsøs som muligt.

Straks efter Middag saa man fra de danske Skibe de preussiske Korvetter liggende stille under Greifswalde; 1ste Kanonbaadsdivision var i Sigte kommende Vest fra.

Omtrent Kl. 1 satte den preussiske Eskadre Kursen Nord paa, ud imod de danske Skibe. Korvetten »Arcona« var østligst i Farvandet, »Nymphe« vestligere, og imellem dem, men noget længere tilbage og sydligere, Dampskibet »Loreley«, medens Kanonbaadsdivisionen holdt sig inde under Land. Det var nemlig Kaptajn Jachmanns Hensigt at angribe, og paa Grund af det stille Vejr gjorde han Regning baade paa den ankommende Kanonbaadsdivisions Medvirkning i Fægtningen og paa de preussiske Skibes Hurtighed i Tilfælde af et Tilbagetog.

Det var Planen at angribe med »Arcona«, »Nymphe« og »Loreley« i Frontlinie, derefter falde af Øster over i Kølvandslinie og under Besnydning med Bredsiden gaa over til en Tilbagetogsfægtning med Swinemünde som Retraitepunkt. Kanonbaadsdivisionen, som imidlertid var kommen frem i Linie, fik Ordre til at opstille sig nordlig og sydlig for Greifswalder Øje for at dække Tilbagetoget; men denne Befaling blev misforstaaet, og i Stedet for fulgte Divisionen endnu et Stykke Vej med til Søs og trak sig derefter tilbage under Land ved Granitz, hvorfra den ikke var i Stand til at tage Del i Fægtningen.

Under de preussiske Skibes Fremrykning fik man omtrent Kl. $2^1/_2$ om Bord i den danske Eskadre Vished for, at det Skib, som var under Opsejling Nord fra, ikke var »Jylland«, men Skruefregatten »Tordenskjold«, hvis svage Maskiner kun var i Stand til at præstere 6—7 Mils Fart.

Vore Skibe havde paa dette Tidspunkt Dampen oppe, og Kl. $2^1/_2$ hejste Eskadrechefen Signal for klart Skib. Omtrent 10 Minutter senere hejste »Sjælland« Signal til at følge den kommanderendes Kurs og Bevægelser, og med 9 Mils Fart stod den danske Eskadre med Kommandoskibet i Spidsen ned imod Fjenden, der omtrent i 1 Mils Afstand saas kommende op sønder fra med fuld Fart imod de danske Skibe.

Det første Skud faldt kort efter fra Korvetten »Arcona«, men vandede paa Grund af den store Afstand langt forud for de danske Skibe, hvorimod det næste Skud fra »Arcona«, som affyredes nogle Minutter senere, gik hen over det danske Admiralskib uden at ramme.

Fregatten »Sjælland« drejede Styrbord over og affyrede sit Bagbords Lag imod »Arcona«, der ligeledes drejede til Styrbord og aabnede Ilden fra sine Bagbords Kanoner. Da den fjendtlige Korvet var drejet Øster over, uden at signalere Bevægelsen til de andre Skibe, stod »Nymphe« og »Loreley« endnu en kort Tid videre paa deres første Kurs, men da de saa, at »Arcona« fortsatte Drejningen indtil Syd og stod derefter mod Land med fuld Fart, fulgte de Kommandoskibets Manøvre Øster og Sønder over, idet de under Drejningen passerede forbi de danske Skibe under en livlig Beskydning.

Efter denne Bevægelse gik Kampen over til en løbende Tilbagetogsfægtning. Det var Admiral v. Dockums Hensigt med Fregatten »Sjælland« at forcere frem, Vesten om »Arcona«, og derved tvinge denne Korvet til at vige bort fra sin Kurs efter Swinemünde og saaledes komme mere østligt i Farvandet. Hvis denne Manøvre lykkedes, vilde det fjendtlige Skib blive drevet bort fra sin Tilbagetogslinie og komme tvers paa den danske Eskadres Retning, hvad der under en fortsat Forfølgelse vilde kunne blive en meget mislig Situation.

»Sjælland« satte Kursen lige ind imellem de fjendtlige Korvetter. Afstanden fra »Arcona« var i dette Øjeblik neppe over 2000 Alen, idet Mellemrummet imellem de to Skibe, som Følge af den preussiske Korvets Drejning til modsat Kurs, var bleven formindsket en Del.

Paa Grund af, at Admiral v. Dockum straks ved Fægtningens Begyndelse havde begaaet den Fejl at lade »Sjælland« gaa Fjenden i Møde alene, uden at afvente, at de øvrige Skibe i Eskadren sluttede op i Linien, var det danske Kommandoskib fra først af stillet ene imod de to preussiske Korvetter og blev saa varmt modtaget af disse, at det saa sig nødsaget til at mindske sin Fart noget for en Tid. Herved kom det næste Skib i den danske Linie, Linieskibet »Skjold«, tæt op i Kølvandet paa Fregatten »Sjælland«, der endnu nogen Tid vedblev at gaa med mindsket Fart. Den kommanderende burde straks, da »Skjold« kom op, have givet denne Ordre til at forcere frem, selv om den derved skulde komme til at løbe Kommandoskibet forbi, og burde samtidigt selv straks have sat fuld Kraft paa sin Maskine. Men dette fandt ikke Sted, og de kostbare Minutter gik tabt, hvori ogsaa »Skjold« mindskede sin Fart og altfor pligtmæssig holdt sig det tidligere modtagne Signal efterretteligt, om at følge den kommanderendes Kurs og Bevægelser. Var »Skjold« i dette Øjeblik med fuld Fart skudt op paa Siden af Kommandoskibet, med Signal

vajende om Tilladelse til at forcere frem, vilde dette næppe være bleven nægtet, og Admiral v. Dockum vilde derved være kommen i Tanker om, at »Sjælland«s Maskiner ikke arbejdede med fuld Kraft.

Medens »Sjælland« med »Skjold« i Hælene paa sig løb med reduceret Fart, og Linieskibets Chef, Orlogskaptajn P. Wulff, stod paa Kommandobroen, stampende i Dækket af Forbavselse og Misbilligelse, udfoldede de preussiske Skibe den yderste Energi for at bringe Maskinerne op til den største Kraftudvikling, for at slippe bort fra de danske Forfølgere, og fik ogsaa hurtigt saa stort et Forspring, at Forfølgelsen med det Maal for Øje at afskære »Arcona« fra dens Retraitepunkt, snart maatte opgives. Eskadrechefen fandt det under disse ugunstige Forhold for rigtigst at anvende Fregattens Bredside-Ild imod Fjenden, medens man endnu var indenfor virksom Skudvidde. Der blev derfor om Bord i »Sjælland« giret snart Styrbord, snart Bagbord over, for at faa Bredsiden til skiftevis at bære paa de to fjendtlige Korvetter, medens Fregatten samtidigt med sine Bougkanoner beskød Dampskibet »Loreley«, der vedblivende beholdt sin Post omtrent ret forud for det danske Kommandoskib. Under denne Giren ud til Siden for at faa Kanonerne til at bære, blev Fregatten skiftevis udsat for de to fjendtlige Korvetters Langskibsild, og hvad der var det uheldigste, tabte efterhaanden hurtigt i Afstand, medens den nærmeste Agtermand, Linieskibet »Skjold«, med altfor stor Pligtmæssighed stadig holdt sig tæt op i Kølvandet paa Kommandoskibet, og som Følge heraf var ude af Stand til at komme til at virke med sit overlegne Artilleri.

»Sjælland«s Beskydning af de fjendtlige Skibe havde dog ikke været uden Virkning. Dampskibet »Loreley«, der blev ramt agterind fra en af Fregatten »Sjælland«s Jagerkanoner, stod ind under Peerd tillige med Kanonbaadene, for at unddrage sig videre Beskydning, hvorimod Korvetten »Nymphe«, der fik Skorsten og Damprør beskadiget af et Skud, vel en kort Tid saa sig nødsaget til at mindske sin Fart og forandre Kurs, medens Skaden blev udbedret, men derefter igen optog Fægtningen og stod indefter imod Swinemünde med fuld Kraft, sammen med »Arcona«.

Afstanden imellem de to Eskadrer forstørredes efterhaanden mere og mere under Løbet, samtidigt med, at Bredside-Ilden ophørte, og Skydningen indskrænkede sig nu til Brugen af de to forreste danske Skibes Bougkanoner og de preussiske Korvetters Agterkanoner. Lidt efter lidt døde ogsaa denne Skydning hen, og Kl. $4^3/_4$ var Fægtningen tilende.

De fjendtlige Skibe var paa dette Tidspunkt omtrent $^1/_2$ Mils Vej forud for de danske, og da Jagten henved Kl. 8 om Aftenen fandt sin Afslutning ved, at de to Korvetter naaede Swinemünde, var de danske Skibe omtrent en Mil agten for dem. Fyret ved Swinemünde var bleven tændt, men saa snart »Arcona« og »Nymphe« var inden for Havnehovederne, blev det slukket igen. Efter et kort Ophold gik Fregatten atter til Søs Nord paa, fulgt af »Skjold«; »Hejmdal« og »Thor«, der imidlertid var kommen op, sluttede til, og et Stykke Sønden for Greifswalde Fyr samledes det agterst blevne Skib, »Tordenskjold«, igen med Eskadren. Chefen for »Tordenskjold« gik om Bord i »Sjælland« for at melde sin Ankomst til Flaget, og

endnu førend han havde forladt Fregatten, fik man i nordlig Retning en Orlogsmand i Sigte med Kendingssignalet vajende. Det viste sig at være den længe ventede og savnede Fregat »Jylland«, der efter endt Reparation i København nu vendte tilbage til Eskadren. Tabene var ikke store paa nogen af Siderne. Den danske Eskadre havde 3 døde og 19 saarede, den preussiske 5 døde og 8 saarede.

Forsøget paa at drive den danske Blokadeeskadre bort og derved frigøre de tyske Skibe til Deltagelse i Hærens Operationer var mislykket og blev heller ikke senere fornyet i Løbet af Krigen; men man var dog i Tyskland saa tilfreds med Resultatet af den unge preussiske Flaades Foretagsomhed, at Eskadrechefen, Kaptain Jachmann, umiddelbart efter Affæren forfremmedes til Kontreadmiral.

29de Kapitel

Under Broagerbatteriernes Ild.

I den blodige Kamp den 17de Marts var altsaa vore Forposter bleven dreven tilbage, saaledes at de om Dagen stod i Skyttegrave kun 500 Alen foran Skanserne, medens Vedetposterne om Natten blev skudt 600 Alen længere frem for i Tide at advare imod Overrumpling. Kom Fjenden skjult af Mørket, skulde der fra Dybbøl Mølle gives Tegn med Lygter til »Rolf Krake«, naar der var frit Skud foran Skanserne.

Der kom nu igen en noget roligere Tid, hvor kun den stadige Skydning fra Broager-Batterierne hærgede den venstre Fløj af Stillingen, i Hovedsagen Egnen mellem Vejen til Flensborg og Vemmingbund. Vi lærte imidlertid snart at indrette os derefter, saaledes at Tabet af Menneskeliv blev ringe i Forhold til den Masse Granater, Preusserne slyngede imod os; Blokhusene og andre slige farlige Steder blev skyet efter den dyrekøbte Erfaring, og vore Folk søgte om Dagen Dækning spredt omkring i Terrainet og viste sig saa lidt som mulig; men saa snart Mørket brød frem, blev der livligt i og bag Skanserne; saa skulde al den Skade, Granaterne havde voldet Dagen igennem, udbedres. Riflerne blev sat hen, hvor de hurtigt kunde gribes, naar Fjenden kom, Spader, Skovle og Trillebøre kom frem; hvem der kunde skaffe sig et Par Træsko, stak i dem for at gaa tørbenet i Pløret; saa blev der trillet Jord og Sandsække paa de nedskudte Brystværn, Dækningstværvoldene blev gjort højere og tykkere; derved maatte vel Kanonernes Antal formindskes noget; men de, der blev tilbage, blev bedre dækket. Nyt Skyts blev ført ud i Skanserne til Erstatning for sønderskudt, det ødelagte blev bragt til Sønderborg eller, naar det

hørte til det sværeste, givet en hæderlig Begravelse under Jordsmonnet i Skansen. Af og til sendte vel Broagerbatterierne paa maa og faa nogle Skud over Vemmingbund for at forurolige de travle Arbejdere; men sligt skræmmede ikke. Med øvet Øje fulgte Folkene Granaten paa dens lysende Bane og søgte Dækning, naar det viste sig, hvor den vilde slaa ned. En af de raske Artillerister fra Skanse II fortæller, at naar han spurgte Kammeraterne om, hvad de tænkte paa, naar de laa langs Jorden og ventede paa Granaten, svarede de oftest først med Udflugter som: »Jeg tænkte paa ingen Ting!« eller: »Jeg tænkte: Nu har vi vel snart Granaten;« men kom man dem nærmere og fik dem lukket op, lød Svaret gerne: »Jeg tænkte paa Vorherre og paa Danmark og paa mit lille Hjem deri.«

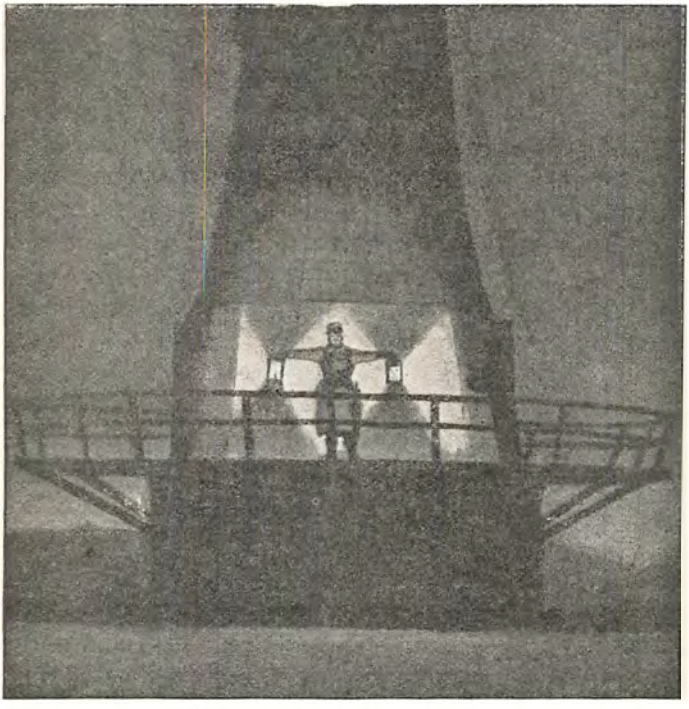

Signaler fra Dybbøl Mølle.

Naar saa Dagen brød frem, forsvandt den travle Hob; Besætningerne til Skanser og Løbegrave søgte Ly paa de nu velkendte Steder; kun Vagter og Udkigsposter stirrede ud over Egnen foran Skanserne; de højere Officerer vandrede uberørt af den nu begyndende Granatild deres Gang gennem Værkerne for at forvisse sig om, at alt var i Orden, og Artilleristerne i Skanse II, stadig den eneste, som kunde tage Kampen op med Batterierne paa Broager, sendte Preusserne Svar paa Tiltale, dækket bag de i Nattens Løb genrejste Brystværn.

Broager-Batterierne begyndte gerne deres Dagværk ved 9—10 Tiden, undertiden nøjedes de med lidt over 100 Skud i Døgnet, ofte gik det dog op til henimod halvfjerde Hundrede, Gennemsnittet var 180 Skud i Døgnet; Preusserne havde det endnu lidt knapt med Ammunition. Ilden var hovedsagelig rettet mod Skanse II, undertiden hen paa Eftermiddagen, naar vore Afløsninger antoges at være under Fremrykning, mod Egnen mellem Skanserne og Brohovedet. Som Regel voldte denne Skydning dog ikke stor Skade, der var endog en Dag, den 21de Marts, hvor vi ikke havde en eneste Mand død eller saaret; flere Dage indskrænkede Tabet sig til en

enkelt saaret; men stundom kunde dog et uheldigt Skud volde stor Skade. Den 19de Marts dræbtes saaledes 2 Officerer af 10de Regiment, Kommandøren for dets 2den Bataillon, Kaptajn Gyldenfeldt, og hans Adjutant, Reserveløjtnant Carlson, en ung, lovende Kunstner. Artilleriet havde den Dag en Konstabel dræbt og en saaret. Den følgende Dag blev mærkbar ved et endnu større Tab. Blokhusene var vel bleven forladt, men i Skanse II havde Fodfolksvagten søgt Dækning bag Blokhuset, hvis vestre Halvdel blev anset for nogenlunde sikker, fordi den tildels var i Læ af Krudtmagasinet. Der laa nu i en stor Klynge paa 5 til 6 Rækker et halvt Komp. af 6te Regiment, og Skydningen havde alt varet en 3 til 4 Timer uden Uheld, da en 24 Pds. Granat, uden at springe, slog gennem begge Blokhusvæggene og foer ind igennem Klyngen; flere af de ramte laa som uformelige Masser i en Blodpøl, andre haardtkvæstede jamrede højt. Løjtnant Ancker sprang hurtig derhen, og da han saa, hvorledes det stod til, raabte han med Tordenrøst hen over Skansen: »Charger med alle Kanoner saa hurtigt som muligt for at indhylle hele Batteriet i Røg, mens vi faar de saarede bort.« De flinke Konstabler gjorde deres bedste, og Preusserne, som mærkede, der maatte være noget galt paa Færde, svarede straks med fuld Kraft. Det blev en hidsig Kanonduel; men Skanse II holdt ud, og efter en Timestids Forløb døde Ilden hen.

Da det sidste Skud var faldet, saa Konstablerne med Sorg, at deres djærve Kommandør var saaret. Flere havde lagt Mærke til, at han under Kampen trak noget paa den ene Skulder, og at Distinktionen var reven itu. Underkorporal Christensen Dons, en af Skansens faste Grundpiller, fortæller, at han sagde til ham: »De er nok bleven ramt af en Granatstump, Hr. Løjtnant,« men han svarede: »Nej, det har ikke noget at betyde.« Efter Kampen gik Løjtnanten ned i Krudtmagasinet, hvor han havde sine Sager, og snart efter sendte han Bud efter Christensen Dons. Da han kom, fik Løjtnanten stærke Krampetrækninger, saa han vred sig som en Orm; da de stillede lidt af, sagde Christensen: »Maa jeg tage en Ambulance, Hr. Løjtnant, og føre Dem til Feltlazarettet;« men dertil svarede Løjtnant Ancker bestemt Nej. Der blev hentet en Læge, som gav ham Draaber, og vilde have ham ind til Sønderborg; men han vilde ikke. Han var imidlertid saa udmattet, at han næppe kunde staa paa Benene; han laa stille paa sit Tæppe under aaben Himmel, kun en Gang udbrød han: »O, det gamle Danmark.« Hans omstaaende Konstabler bad ham igen lade sig føre til Sønderborg, og han sagde da til Underkorporal Jørgensen: »Ja, vil De gaa med mig.« Jørgensen svarede straks ja, og sammen gik de til Sønderborg. Reserveløjtnant Petersen kom ud og tog Kommandoen i Anckers Sted; Kampen blev ikke saa haard den næste Dag, og der var intet Tab. Ved Solnedgang kom Løjtnant Ancker rolig som altid vandrende ind i Skansen sammen med flere Officerer, han bar Armen i Bind; ingen havde ventet ham saa snart; men den første, som saa ham, raabte straks: »Længe leve Løjtnant Ancker!« og snart lød der et rungende Hurra fra de spredt i Skansen færdende Konstabler; selv under Jorden fra Mandskabet, som arbejdede i Magasinerne, lød der Jubelraab til Velkomst for den kække Skansekommandør.

Løjtnant Ancker kunde dog endnu ikke overtage Kommandoen, og hen paa Aftenen kom der en ny Mand, som afløste Løjtnant Petersen og meldte sig som den, der fremtidig skiftevis med Ancker skulde være den faste Skansekommandør. Konstablerne tog Maal af ham for at skønne om, hvorvidt han var den Gerning voksen; det var ligesom Ancker en Reserveløjtnant, en rolig, stilfærdig Mand, hans Navn var Castenschiold. Natten forløb som sædvanlig ret rolig, og det syntes som om Preusserne den Dag sov noget længe; deres Batterier forblev tavse, og Kl. halvti fandt Løjtnant Castenschiold det derfor belejligt at sende dem en Granat for at vise dem, at vi var vaagen. For at straffe denne Frækhed aabnede straks alle Batterierne paa Broager deres Ild mod Skanse II, og der udspandt sig en heftig Artillerikamp; Skansens Kanoner blev saa varme, at de næsten ikke kunde røres. Konstablerne saa snart, at Løjtnant Castenschiold netop passede for Nummer II. »Kunde vi blot beholde ham,« sagde de mellem hverandre, »han gaar saa roligt og taler saa venligt under Granaternes Drøn og Stumpernes Hvislen, som var det bare en Smule Regnvejr, man kunde slaa en Paraply op imod.« Castenchiold og Ancker skiftedes saa under hele Belejringen til at kommandere i Nummer II, og det gjorde ingen Ting, om den ene eller den anden var der, i Mod, Fædrelandskærlighed og Evne til at vinde deres Folks Hengivenhed, saa de fik dem med til alt, var de hinanden lige.

Johan Andreas Peter Ancker.

Naar Skanse II stadig nævnes, laa det ikke i, at Kommandørerne i de andre Skanser var mindre modige eller ivrige; men man skød i Dybbølstillingen ikke efter som man havde Lyst til, men efter Artillerikommandoens Befaling, og Skanse II blev anset for bedst egnet til at optage Kampen med Broagerbatterierne. Den laa nemlig paa en Skraaning, som hældede mod Vemmingbund, og Følgen deraf var, at Fjendens Granater ikke, som paa flad Mark, efter det første Nedslag hoppede videre langs Jorden; de blev straks stikkende og voldte derfor mindre Skade. Skanse I laa for lavt og var for overset til at kunne gøre ret Gavn, II havde derimod en Flanke, som netop viste mod Broager, og den blev væbnet med 3 riflede 12 Pds. og 1 riflet 4 Pds. Kanon; mer var der ikke Plads til og disse fire Stykker maatte ugevis daglig kæmpe mod de fire faste Batterier paa Broagerland med deres 8 24 Pds. og 4 12 Pds. Riffelkanoner, foruden det riflede Feltskyts, som blev anvendt der. Skanse II havde Befaling til at beskyde Broagerbatterierne paa det kraftigste, saa snart de rettede deres Ild mod noget andet Punkt i eller bag Stillingen for at drage Ilden hen paa sig, og det ærefulde og farefulde Hverv løste den uden at trættes. Da Preusserne begyndte deres Angreb, stod Skanse II's Kanoner

bag et 12 Fod tykt Brystværn, men under den heftige Ild voksede det efterhaanden ved Opstilling af Skansekurve og Paafyldning af Jord til 24 Fod; saa lidt udrettede hele den vældige Beskydning med Tusinder af svære Granater.

Det var ogsaa en udsøgt Besætning baade af Underofficerer og Mandskab, som var sendt ud i Skansen. Castenschiold nævner selv med Hæder Reservekorporal Christensen; han var fra den 13de Marts, da det første Skud faldt fra Skanse II, og til den 18de April, da det sidste blev løsnet, næppe mer end 4 Dage borte fra Skansen, hvor han ved sin Paalidelighed og sit rolige, bramfri Væsen under alle Forhold ikke lidet bidrog til Forsvaret. Menig Konstabel Bie berømmes baade for sit Mod og sit uopslidelige Humør, som ofte opmuntrede Kammeraterne, naar Faren var størst. Han var blandt dem, der vandt Sølvkorset paa Dybbøl.

Den højstbefalende Artillerioffícer i Stillingen, Major Jonquières, fortæller selv følgende lille betegnende Træk fra Skanse II's Kamp. En Dag, det var mens Løjtnant Ancker havde Kommandoen, var Preussernes Ild heftigere end sædvanlig og ene rettet mod Skanse II; det syntes, som om de havde foresat sig endelig engang for Alvor at skaffe sig denne lille, besværlige Modstander fra Halsen. Svaret fulgte saa hurtigt som de 4 Kanoner kunde lades; men tilsidst gjorde den voldsomme Granatregn det umuligt at vedblive Skydningen. Skanse II tav. Over hele Dybbølstillingen vakte det Sorg og Bekymring, da vore Kanoners Røst forstummede, og Preusserne søgte andre Maal. Men næppe var Skydningen mod Nummer II hørt op, før Ancker fik sine Kanoner ladt og lod hver af dem sende et Skud over mod Broager, netop saa hurtigt efter hverandre, at Preusserne kunde mærke, alle 4 Kanoner endnu var fuldt kampdygtige. Naturligvis fik han straks igen Svar paa Tiltale; men han og hans Konstabler havde faaet pustet lidt, og Skanse II kunde igen røgte sit Hverv, at drage Fjendens Granater hen paa sig. Der lød et Hurra fra alt Mandskabet i Skanserne, da Drønet af Anckers Kanoner igen hørtes hen over Bankerne.

Carl Vilhelm Behagen Castenschiold.

Preusserne paa Broager havde, ligesom vi, deres Vagtposter ude, som raabte »Bombe«, naar det glimtede fra Skansernes Kanoner. Mandskabet søgte da Dækning bag Brystværnene, og naar Granaten var sprungen, gik Konstablerne igen til Arbejde, ofte ogsaa Lægerne og Sygebærerne. Paa Kirketaarnet i Broager var imidlertid en Udkigspost, hvorfra hele vor Stilling, Sønderborg og en stor Del af Als kunde overses, saaledes at ingen Troppebevægelser om Dagen kunde blive skjult for Fjenden.

Tjenesten i Stillingen var bleven strængere, efter at Fjenden var kommen saa nær. Vi havde, som alt nævnt, seks Fodbrigader til Forsvaret; to af dem stod i Skanserne og Løbegravene, saaledes at den ene besatte højre, den anden venstre Fløj. Hver Brigade delte saa igen sin Strækning mellem sine to Regimenter, og hvert Regiment besørgede tillige Forposttjenesten foran sit Stykke. En tredie Brigade laa i Barakker nær Brohovedet, en fjerde i Sønderborg, disse to skulde stadig være rede til hurtig Udrykning. De to sidste Brigader var der anvist Kvarter paa Als i Sønderborgs Omegn, og kun de var helt uden for de fjendtlige Granaters Rækkevidde og fik nogen virkelig Hvile. Regimenterne i første Linie havde 4 Komp. paa

I Skanse Nummer II.

Forpost, 20 i Skanser og Løbegrave og 8 som Reserve for Løbegravenes Besætning. Regnes hertil Artilleristerne i Skanserne og det Mandskab, som fra Mørkets Frembrud blev beordret til Arbejde, var der Natten igennem omtrent 8000 Mand rede til at modtage Fjenden.

Mandskabet kom til at være 6 Døgn i Træk i Stillingen, deraf 3 Døgn som Besætning i Skanser og Løbegrave, 3 som Reserve i Barakkerne og i Sønderborg, derefter fulgte 3 Døgn i Kantonnementerne paa Als, og saa gik det over i Sundeved. Om Dagen maatte Fodfolksbesætningerne paa venstre Fløj søge Dækning bag det Sted, de skulde besætte, kun en mindre Del skulde blive i Skanserne og Løbegravene for at holde Øje med Fjenden; men fra Mørkets Frembrud til Daggry skulde hele Besætningen være paa den Plads, den skulde forsvare. Artilleristerne, som havde

det strenge Dagværk, kunde om Natten nøjes med at efterlade Mandskab til det halve Antal Kanoner, medens de øvrige søgte Hvile i Nærheden. Artilleristerne blev der i det hele stillet næsten overmenneskelige Krav til; for nogenlunde at sætte dem i Stand til at røgte deres Gerning, maatte der udtages frivillige blandt Fodregimenterne til at hjælpe dem; 100 Mand af 18de Regiment, 50 af 2det og 50 af 5te; god Villie maatte træde i Stedet for Øvelse, og man naaede derved, at hver tredie Dag blev en Hviledag for Konstablerne. Værre var det med Artilleriets Befalingsmænd; for dem var der ingen Afløsere; alt, hvad der kunde gøres, var at lade dem skifte mellem Skanselinien og Batterierne paa Als; senere, da Fjendens Kugler og Overanstrengelse tyndede ud imellem dem, fik mange end ikke denne tarvelige Hvile. Underofficerer blev Kommandører i de aabne Værker og selv i de lukkede Værker maatte Kommandoen stundom overlades unge Korporaler.

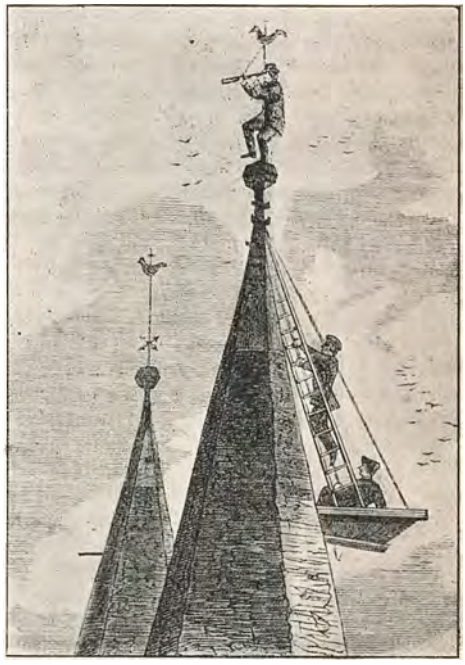

Preussiske Udkigsposter paa Broager Kirketaarn.

Var den haarde Vinterkulde end vegen i Marts Maaned, saa voldte dog det bundløse Ælte i de af Granater gennempløjede og Tusinder af Fødder optraadte Veje og Marker i Sundeved vore Folk mange Lidelser, som de bar med den trofaste Udholdenhed, der var den danske Soldats Hæder i de strænge Dage paa Dybbøl. Et Øjenvidne fortæller saaledes om det Indtryk, vore Afdelinger gjorde, naar de vendte hjem fra Stillingen. De var tilsølet i næsten utrolig Grad. Støvlerne var som trukken op af et Morads, den lange Feltkappe, de opsmøgede Benklæder, ja endog Vaabenfrakken garneret med et saa tykt Lag Snavs, og Folkene forøvrigt saa overstænket fra Top til Taa, at man knap kunde tænke sig Muligheden af, at de nogensinde igen blev rene; men hver Gang disse, ved Hjemkomsten til Kantonnementerne saa tilsølede og dertil i Reglen af Regn og Sne gennemblødte Afdelinger, efter faa Dages Forløb igen drog over i Stillingen, havde Mandskabet altid et om ikke propert saa dog rent og anstændigt Udseende. Og enten Marchen gik frem eller tilbage, lød Sangen endnu den Gang bestandig muntert fra Rækkerne; det var først senere, da Beskydningen af Dybbølstillingen blev mer og mer overvældende, og den sagtnede noget — den forstummede aldrig.

Endnu i det Tidsrum, vi her taler om, som naar til 2den April, var det dog kun Skydningen fra Broager, vi havde at dække os imod; kun engang havde et Batteri, bygget mellem Dybbøllund og Avnbjerg deltaget i Kampen, men vore Skan-

Efter Maleri af *Otto Bache*.

Kong Christian IX's Besøg i Dybbølskanse II d. 22. Marts 1864.

sers Kanoner havde bragt det til Tavshed. Først senere, da talrige Batterier foran vor Skanserække krydsede deres Ild med Broagerbatteriernes, blev Faren mere overvældende. Blandt de ledende troede den Gang ingen rigtig paa, at Preusserne vilde begynde en virkelig Belejring efter alle Kunstens Regler mod vor Skanserække, som slet ikke var bygget med en saadan Mulighed for Øje; det var, som tidligere fremhævet, en Feltstilling, beregnet paa at lette Frembrud fra Als og Tilbagetoget til denne Ø. Vel voksede Stillingen betydelig i Styrke i de Uger, Preusserne brugte til at overveje, hvorledes de bedst kunde drive os bort fra Dybbøl Banker, men noget, der lignede en Fæstning, blev Skanserækken aldrig. Den almindelige Mening

Opbrud fra en Bondegaard paa Als.

var, at Preusserne vilde bringe et stort Antal Kanoner frem foran Stillingen og overvælde den med Ild baade derfra og fra Broager, for saa at prøve en Storm; men den Tanke blev, som vi snart skal se, forkastet i Fjendens Hovedkvarter. Den danske Soldat havde alt givet saadanne Prøver paa sit Mod og sin Sejghed i Forsvaret, at Preusserne, som ikke vilde udsætte sig for noget, der blot kunde ligne et Nederlag, ikke vilde vove et saadant Stormforsøg. De syslede paa denne Tid med helt andre Planer for om muligt at undgaa en virkelig Belejring.

En Mærkedag paa Dybbøl blev det, da Kong Christian besøgte Skanserne. Hans Majestæt kom den 22de Marts om Eftermiddagen til Sønderborg, ledsaget af Krigs-

ministeren, Hofmarschal Løvenskjold og andre Herrer af sine Omgivelser. General Gerlach meldte sig straks til ham og kørte med over til Dybbøl Mølle. Her steg Kongen ud af Vognen og vandrede med sit Følge, ledsaget af Oberst Kuuffmann, hvis Brigade den Aften holdt venstre Fløj besat, først til Skanse VI og derfra langs Løbegravene til Skanse II, hvor han dvælede nogen Tid, medens Arbejdet for at udbedre Skaden efter Dagens Skydning gik sin uforstyrrede Gang. Den kommanderende Fodfolksofficer i Skansen vilde henlede Hans Majestæts Opmærksomhed paa, hvor der skulde søges Dækning, naar en Granat kom, men derom vilde han intet høre. Der faldt dog intet Skud i Skansen i den Tid; men paa Vejen tilbage op mod Møllen fløj et Par 24 Pds. Granater hen over Hovedet paa Kongen og hans Følge. Ved 11-Tiden kom Kongen til Sønderborg og kørte straks til Hørup, hvor han tilbragte Natten. Dagen efter tog han til Augustenborg, talte med og trøstede de saarede paa Lazarettet i den lille flagsmykkede Flække og drog saa videre til Jylland.

Under Opholdet paa Als hædrede Kongen adskillige Officerer ved at tildele dem forskellige Grader af Danebrogsordenen. Den højstbefalende General Gerlach, blev saaledes Storkors af Danebroge, Løjtnant Ancker, Ridder.

Ved Forposterne var der nogenlunde roligt, de stod nu saa tæt under Skansernes Kanoner, at de ikke fristede til Overfald. Kun engang, Natten mellem første og anden Paaskedag, forsøgte Preusserne et Angreb, men blev vist grundigt tilbage, som vi senere nærmere skal fortælle om. Dagen efter Kampen den 17de Marts ønskede Prins Friedrich Karl Vaabenhvile fra 3 til 6 om Eftermiddagen for at Egnen kunde blive eftersøgt og alle saarede og døde optagen. Vi indvilgede deri; men Batterierne paa Broager blev saa sent underrettet derom, at de fortsatte Skydningen efter den fastsatte Tid. For at paatale dette, sendte vi en Officer med en Hornblæser frem som Parlamentær; han traf i den preussiske Vedetkæde Forpostkommandøren, Major v. Jena, og denne lod straks en Husar ride til Batterierne med Ordre til at indstille Skydningen. Medens den danske Parlamentær ventede paa Husarens Tilbagekomst, kom flere preussiske Officerer til fra Dybbøl og fortalte, at de lige havde begravet 24 Danskere, og at der i Kirken laa Ligene af to faldne danske Officerer; vor Parlamentær bad om at maatte gaa derhen for at se, hvem det var; men det blev afslaaet. Derimod tilbød man at lade Ligene hente, saa kunde han tage dem med tilbage. Det var de to Officerer af 4de Regiment, Premierløjtnant Winsløv og Løjtnant Gersdorff; den første var ramt af en Kugle i Tindingen, Ansigtet bar endnu efter den pludselige Død Udtrykket af den Begejstring, hvormed han havde opmuntret sine Folk til at gaa frem i Kampen.

Medens nu Ambulancebærerne kom frem fra begge Sider og bar de døde bort, samlede der sig i vor Vedetlinie en Klynge Soldater, som nysgerrigt betragtede Preusserne. Major v. Jena benyttede sig heraf; han gik uden videre over til dem, spurgte, om der var en, som kunde tysk, idet han stolede paa, at hans frygtelig snavsede Ydre skjulte, at han var Officer. Han lod, som om han havde en Besked at bringe, begyndte med at sige, at han skulde melde fra Parlamentæren, at han

Mlle. Godeau paa Sønderborg Teater.

først kom om en halv Time, og imens han passiarede videre, brugte han Øjnene og mærkede sig alt i Terrainet lige hen til Skansernes Fod. Sligt burde være hindret.

I Sønderborg gik Livet i denne Tid sin daglige Gang; de enkelte Granater, som af og til blev sendt derover fra Broager, vakte kun liden Uro. »Det er jo, som om man kom til København«, udbrød en Officer, som aflagde et kort Besøg i Byen, »Gas i Gaderne, fulde Butikker, Damer i Vinduerne«. Paa Teatret spillede et Provinsskuespillerselskab, og den ikke helt unge Mademoiselle Godeau glædede Jenserne ved Dans; Publikum var næsten udelukkende militært, Tonen noget fri, man sad med Hatten paa og røg Tobak i Salen. Engang gik Gassen ud under Forestillingen; men det blev taget gemytligt, og under Afsyngelsen af »Den tapre Landsoldat« vandrede Tilskuerne ud.

Hver Dag Kl. 4 blev der musiceret af et større Orkester foran den kommanderende Generals Kvarter, og der samledes altid mange Tilhørere; om Aftenen Kl. 9 blev Tappenstregen spillet gennem Gaderne med fuld Musik, som altid endte med »Den tapre Landsoldat«. Forøvrigt kunde man ogsaa nyde Preussernes musikalske Præstationer, naar man trættedes ved de danske. Foran Sandbjerg kunde man se Regimentsmusikken opstillet, medens Grupper af Militære vandrede rundt omkring; kun maatte dette Syn nydes lidt paa Afstand; kom man Stranden for nær, hvislede en Spidskugle snart om Ørene.

Paa Hotellerne vrimlede det altid med Officerer, og ikke sjældent oplivedes Sammenkomsterne af fremmede Gæster. Besøg af Venner og Slægtninge var ikke helt udelukket, saa længe Faren ikke var større, og flere Stormagter, ja endog det fjerne Japan, sendte Officerer derover for at se Krigen paa nært Hold. En ejendommelig Fremtoning var de to engelske Turister, Mr. Auberon Herbert og Mr. William Hall, den første klædt fra Top til Taa i garvet Dyreskind; de færdedes ude i Skanserækken om Dagen, uden at ænse Granaterne, og hjalp Ambulancebærerne, hvor der var noget at udrette.

En særlig Stilling ved Hæren indtog de to frivillige Artillerister, Fyrskipper Peter Larsen og cand. polyt. Eugen Ibsen. Ibsen opholdt sig mest ude i Skanserne, hvor han opmuntrede Mandskabet, medens Larsen særlig var knyttet til Artilleristaben; man saa ham jævnlig til Hest med Pelshue paa Hovedet og Pelsfrakke over en Konstabeltrøje. Siden gik han til Aarøes Strejfkorps, hvor hans Sømandskundskab kom til god Nytte.

30te Kapitel

Kampen den 28de Marts. – Preusserne vil gaa over til Als. Sønderborg bombarderes.

Prins Friedrich Karl havde faaet sin Villie sat igennem. De Danskes Stilling paa Dybbøl Banker skulde angribes ved en Belejring efter alle Kunstens Regler, og alt dertil fornødent var stillet til hans Raadighed; man længtes i Berlin stærkt efter at høre afgørende Nyt fra Krigsskuepladsen, hvor der siden Danevirkes Rømning ikke var foregaaet noget af Betydning, og man frygtede, at det skulde lykkes England at fremtvinge en Konference i London med Vaabenhvile, inden Slesvigs Fastland var helt i tysk Vold. Og dog tøvede Prinsen bestandig med at tage det afgørende Skridt. Marts Maaned nærmede sig sin Ende; Preusserne havde snart staaet i seks Uger foran de danske Skanser, uden at udrette andet end at drive Forposterne tilbage og volde os noget Tab af Mandskab og Materiel paa de venstre Fløjskanser, hvis Modstandskraft dog ikke var væsentligt svækket. Prinsen forudsaa, at det næppe vilde lykkes at bryde de Danskes Modstand i den Tid, han mente at have til Raadighed inden Vaabenhvilen, og han bestemte sig derfor til at forsøge at omgaa Stillingen ved en Overgang til Als; lykkedes den, stod han i Ryggen af Dybbølskanserne, og de Danske havde da kun Valget mellem et ilsomt Tilbagetog eller Fangenskab.

Tanken om en Overgang til Als var ikke ny; General Goeben havde blandt andre meget snart efter Preussernes Ankomst til Sundeved gjort sig til Talsmand for den; men i den første Tid, da den var lettest at udføre, fandt man den for vovelig. Jo mer det viste sig, at de Danske vilde forsvare deres Skanser haardnakket, og at en

Storm vilde volde store Tab, desto mer voksede imidlertid Ønsket om paa en eller anden Maade at omgaa Stillingen; det blev desuden gjort gældende, at selv naar Skanserne var tagen, og de Danske kastet over paa Als, var Opgaven kun halvt løst; Als' Erobring stod endnu tilbage, og en Overgang over Vandet kunde derfor ikke undgaas. Det Held, som fulgte Overrumplingen af Femern, bidrog ogsaa til at øge Troen paa slige Overgange, trods de danske Orlogsskibe.

Der var tre Steder at vælge imellem, naar man vilde over til Als. Man kunde samle Transportfartøjer i Flensborg Fjord og lande paa Sydkysten, f. Eks. ved Kajnæs, hvor den første landsatte Styrke let kunde indrette sig til Forsvar, indtil der kom Forstærkning; men derude laa »Rolf Krake«; uden den preussiske Flaades Medvirkning var det for farligt at vove sig inden for dens Virkefelt med Transportfartøjer, og skønt man i Berlin bestandig nærede store Forhaabninger til, hvad de preussiske Orlogsmænd kunde udrette, naar de først fik gennembrudt den danske Blokadelinie, saa nærede de ledende paa selve Krigsskuepladsen ingen synderlige Forhaabninger i den Retning, og gjorde med fuld Føje gældende, at slap Skibene igennem og naaede Flensborg Fjord, trak de hele den danske Blokadeeskadre efter sig, saa der var næppe vundet synderligt derved.

I en Skanse paa Dybbøl.

Bedre var det at vælge det smalle Farvand, som skiller Als fra Slesvigs Fastland; her kunde de svære Kanoner bestryge Vandet fra Bred til Bred og holde de danske Orlogsmænd paa Afstand eller skyde dem i Sænk. Blev der plantet 50 til 60 riflede Belejringskanoner langs Kysten ved Overgangsstedet, kunde selv »Rolf Krake« næppe klare sig. En Overgang over det smalle Sund, f. Eks. til Arnkilsøre, var lettest at iværksætte; men den havde den Ulempe, at de danske Reservebrigader, som laa omkring Sønderborg, hurtigt kunde være ved Landingsstedet og slaa den først landsatte Styrke, inden Hjælpen kom. Gik man nordligere op og satte over Als Sund fra Ballegaard til Nordlandet, var Farvandet vel bredere, de danske Skibe fik mere Plads at røre sig paa; men selv der kunde Kystkanonerne nok jage dem bort, og i Land stod der kun svage Troppestyrker, som man hurtig kunde faa Bugt med. Preusserne ventede endda, at de straks kun vilde faa med 12te Regiment at gøre, og gjorde Regning paa, at det vilde vise sig

lige saa upaalideligt som i Sundeved; men her var de fejl underrettet; 12te Regiment stod sydligere nede ved Arnkilsøre, og de fleste Sydslesvigere var desuden fjernede derfra.

Af alle disse Grunde bestemte Oberst v. Blumenthal sig til at vælge Ballegaard som Overgangssted, og Prinsen gik ind paa hans Plan. Medens Belejringsarbejderne tilsyneladende gik deres Gang, og et Bombardement af Sønderborg sammen med en voldsom Beskydning af Skanserne baade fra Broager og Batterierne i Sundeved skuffede de Danske og bragte dem til at tro, at en Storm var nær forestaaende, skulde mindst 15,000 Mand preussiske Tropper i al Stilhed ved Nattetid samles nær Ballegaard, hvor Transportmidler stod rede, og hvor de skjult byggede Kystbatterier pludseligt og overraskende kunde aabne deres Ild. Overgangen skulde finde Sted sidst i Marts; paa den Tid plejede der i et Par Uger at være roligt, stille Vejr, og stille Vejr maatte der til, ellers kunde de svært ladede Transportbaade ikke klare sig i Søen.

Oberst v. Blumenthal skrev til Moltke om sin Plan; men Generalstabschefen var en forsigtig Mand. Han syntes vel godt om Tanken i og for sig, men mente, den kun kunde udføres, naar Flaaden hjalp med. »Overførelsen maa ske ved Flaaden,« svarede han; »at udføre den med Pontoner er umuligt.«

Det hele maatte komme fuldstændig overraskende, og de svære Kystbatterier derfor udelades. Foran Dybbøl skulde kun efterlades en Brigade, som kunde trække sig tilbage, hvis de Danske gjorde Udfald. Den øvrige Del af Korpset skulde om Natten samles ved Ballegaard. Naar saa den preussiske Flaade en tidlig Morgenstund for fuld Damp stod ud fra Stralsund, kunde den den næste Morgen være ved Ballegaard. Korvetterne og de tre store Kanonbaade skulde lægge sig mellem Snogbækhage og Arnkilsøre, 50 til 60 Feltkanoner køre op ved Kysten, og de mindre Kanonbaade tage Tropper om Bord, 3000 Mand i hver Vending.

Desværre blev denne smukke Plan aldrig udført; det havde været en god Dag for vore Fregatter, for ikke at tale om Linieskibet »Skjold«, endelig engang at træffe de preussiske Korvetter i aaben Sø; Moltke var en stor Feltherre paa Landjorden; men hans Planer paa Søen var vilde.

De kom heller ikke til at spille nogen Rolle; den lille Søkamp under Rügen den 17de Marts viste tilstrækkeligt, at det var ugørligt saaledes at bryde igennem og løbe fra den danske Blokadeeskadre. Blumenthal fastholdt sin Plan, og den blev det, som skulde forsøges. Prins Friedrich Karl vilde heller ikke nøjes med at efterlade en Brigade foran Dybbøl, han vilde være de Danske voksen, selv naar han delte sit Korps. De Danske havde ved Dybbøl 25 Bataillioner; Prinsen raadede, efter at General Raven var kommen til ham, over 32, som baade i Mandtal og Vaaben var de danske overlegen; men dette var ham ikke nok. Da han forhandlede med Overkommandoen om Landgangsplanen, bad han samtidig Feltmarschallen om at faa Hjælp fra de i Nørrejylland staaende Korps, og det blev da bestemt, at den preussiske Garde kun skulde efterlade 3 Bataillioner, tagen fra forskellige Regimenter, ved Vejle, og med de 9 andre med 20 Kanoner ilsomt marchere til Sunde-

ved, for at forstærke Prinsens Korps, som saaledes kom til at tælle 41 Bataillioner; Gardedivisionen kom den 29de Marts til Sundeved; de sidste Kanoner til Belejringsparken var tidligere indtruffen, saaledes at Prinsen havde alt samlet til det afgørende Angreb.

Allerede den 28de Februar havde Oberst Blumenthal sendt Bud efter Ingeniørkaptajn Schütze og overdraget ham sammen med Skibskaptajn Bartelsen, som var vel kendt i de slesvigske Farvande, at ordne alt med Hensyn til Transportmidlerne. De Pontoner, Preusserne og Østerrigerne førte med til Broslagning, og nogle, vi havde efterladt uskadte ved Danevirke, blev to og to samlet og overdækket med Planker, saaledes at de kunde overføre 30 til 35 Mand Fodfolk; skulde der overføres Ryttere eller Kanoner, blev der indsat endnu en tredie Ponton mellem de andre; alle Baade langs den nærmeste Kyst blev beslaglagt, og de ulyksalige Baade fra Ekernførde, som alt var taget i Brug ved Sliovergangen, kørt til Flensborg. Foruden Ingeniørsoldaterne blev der blandt Fodfolket udtaget det nødvendige Antal øvede Roerkarle, og paa Nybøl Nor blev der holdt flittig Øvelse baade med at ro og tumle Pontonerne og med at ind- og udskibe Tropperne. Der var derfor næppe en Soldat i hele den preussiske Hær eller en Bonde i Sundeved, som ikke vidste, at en Overgang over Søen blev forberedt, og selvfølgelig fik de Danske det ogsaa at vide.

Tiden til at udføre den velovervejede Plan nærmede sig; det første, der skulde gøres, var at bygge den første Parallel, det vil sige grave en dyb Grøft med bred, flad Bund, og kaste den opgravede Jord foran som Brystværn, saaledes at der fremkom en Linie, i hvilken man kunde bevæge sig, dækket mod Skansernes Ild, og bag hvilken der kunde bygges Batterier til Kanoner og Morterer. Parallelen skulde graves foran Frydendal, altsaa mellem 1000 og 1100 Skridt foran vor Skanselinie, Syd for Flensborgvejen ned til Vemmingbund, og for at det kunde ske, maatte vore Forposter paa venstre Fløj først kastes helt tilbage, saaledes at de preussiske Vedetter kunde staa nedgravet i Skyttehuller 3 til 400 Alen foran Skanselinien. Dette skulde udføres den 28de Marts, Natten mellem første og anden Paaskedag, henad Morgenstunden.

General Raven, som nylig var kommen med sin Brigade, bestaaende af det 1ste posenske Infanteriregiment Nr. 18 og det brandenborgske Livgrenaderregiment, skulde foretage Angrebet; hans Folk havde ikke tidligere været i Kamp og havde derfor endnu ikke faaet den samme Respekt for Skansernes Kanoner som de Afdelinger, der havde mærket dem. Det posenske Regiment skulde gaa frem Syd for Vejen, Livgrenaderne Nord for den; hvert Regiment medførte 100 Spader og Skovle for hurtigt at kunne grave sig ned. I Mulm og Mørke rykkede de preussiske Afdelinger paa Plads, og paa Slaget 3 om Morgenen blev Signalet til Angrebet givet.

Brigaden Lasson, 2det og 22de Regiment, stod den Nat i Skanser og Løbegrave paa venstre Fløj; 22de stod sydligst fra Vemmingbund til Skanse III; 2det derfra til midtvejs mellem VI og VIII, hvor det mødtes med 10de Regiment; Brigaden Harbou, 8de og 15de Regiment, laa i Barakkerne foran Brohovedet, og Brigaden Faaborg, 4de og 6te Regiment, var i Sønderborg.

Det havde regnet Dagen igennem; men henad Aften slog det om til let Frost; vore vaade Folk frøs. Ved Skansearbejdet gik det nogenlunde med at holde Varmen; men i Løbegravene kneb det. Natten var mørk, men stjerneklar; i Skyttegravene ca. 800 Alen foran Skanserne stod Feltvagterne med Rifflerne klar til Skud og spejdede ud mod Fjenden; men noget større Angreb ventede de ikke, da det led henad Morgenstunden og intet havde varslet om noget usædvanligt i Fjendens Linier.

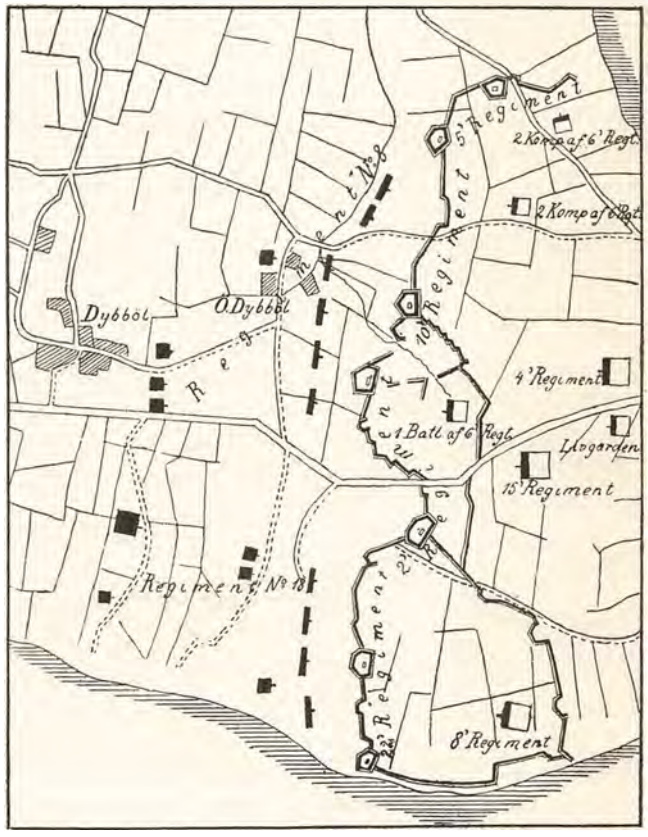

Ved 3-Tiden hørtes et Par Skud nede fra Dybbøl By, snart fulgt af en livlig knittrende Riffelild, saa lød der vilde Skrig, der blev sagt, det var det brandenborgske Livregiments nedarvede Kampraab, og de fremstormende preussiske Kompagniers tunge Fodslag hørtes, inden de endnu kunde skelnes i Mørket. Snart naaede de vore Skyttegrave; en Salve paa nært Hold slog dem i Møde, hist og her krydsedes Bajonetterne; men saa gik vore Feltvagter hurtigt tilbage for at give Kammeraterne i Skanser og Løbegrave frit Skud. Sekondløjtnant Dickmeis af 2det Regiment, som stod i Skyttegraven lige Syd for Flensborg Landevej, faldt; Premierløjtnant Secher, som stod paa selve Vejen, slap derimod tilbage. Foran 10de Regiments Front fik svensk Løjtnant Wester givet to Salver inden han veg; hans Nabo, Reserveløjtnant Gerstenberg, førte sine Folk tilbage under Kamp i god Orden. Nordligere naaede Angrebet ikke.

Da Forposterne kom tilbage, var Løbegravene tæt besat med Skytter og Konstablerne klar ved alle Kanoner. Trods Mørket knittrede Riffelilden langs hele Linien, medens Skansernes Kanoner kun lod deres dumpe Drøn høre, naar Larmen røbede, at Preusserne samledes i Klynger. Maanen brød frem og begyndte noget at sprede Mørket; Preusserne arbejdede ivrigt med Spader og Hakker for at vende vore Skyttegrave om, saa de gav Dækning mod Skanserne; Ingeniørsoldater kom

16*

frem for at hjælpe ved Gravningen. Alt imens søgte Officererne ivrigt at opmuntre deres Folk til at trænge ind i selve Skanselinien; ideligt hørtes gennem Mørket Kommandoen: »Vorwärts!« »Vorwärts«! efterfulgt af Hurraraab; hos de Danske førte mest Riflerne Ordet.

General Vogt, som den Nat befalede i Stillingen, troede det gjaldt en Storm og lod blæse Alarm. Fra Brohovedet ilede Brigaden Harbou frem, fra Sønderborg kom straks efter Brigaden Faaborg og Garden; medens Brigaderne Kauffmann og Wörishöffer saa snart de blev samlet i Kantonnementerne paa Als i Ilmarch og Løb under frejdig Sang drog mod Sønderborg. Vore Folk havde længe ønsket en Storm,

Episode af Kampen ved Dybbøl Natten mellem 1ste og 2den Paaskedag.

for at faa en ordentlig Kamp og ikke ligge værgeløse som Maal for preussiske Granater, nu mente de, Øjeblikket var kommet og skyndte sig for ikke at komme for silde. General Gerlach tog selv Overbefalingen og gav General Vogt Kommandoen over højre Fløj, General du Plat over venstre. Henved et Par Timer overdængede de preussiske Bagladere vore Skanser og Løbegrave med Kugler, medens der blev svaret fra Skyttegravene saa hurtigt Riflerne kunde lades; Kaptajn Roos, Bataillonskommandør i 2det Regiment, var blandt de saarede. Saa begyndte Dagningen at gry; Preusserne arbejdede febrilsk, ikke blot med Spader, Hakker og Skovle, selv med bare Næver rodede de Jorden op for at skaffe sig Dækning mod den Granat- og Kardæskild fra Skansernes Kanoner, som de vidste nu kunde ventes.

Den udeblev heller ikke og gjorde snart Opholdet i Forterrainet næsten umuligt, og samtidigt søgte vort Fodfolk at genvinde Forpoststillingen. Nordligst brød Premierløjtnant H. E. Petersen af 10de Regiment frem med sit Komp., hjulpen af to Delinger under Sekondløjtnant Goldschadt og svensk Løjtnant Björck; de kastede Preusserne ud af Skyttegravene; men det kostede Løjtnant Goldschadt og flere tapre Kammerater Livet, og videre lod Fjenden sig ikke drive; først da Premierløjtnant Hammeleff kom til Hjælp med 4 Delinger af forskellige Kompagnier, gik det fremad igen. Premierløjtnant Petersen faldt tilligemed Sekondløjtnant Benzon og Kommandersergent Most; Premierløjtnant Hammeleff, Kommandersergent Pagh og mange tapre Kammerater blev saaret, men Øster Dybbøl blev taget. Under Kampen hjalp de to engelske Tilskuere, Sir Auburn Herbert og Sir William Hall, troligt vore Ambulancebærere med at skaffe de saarede bort.

Fra de af 2det Regiment besatte Løbegrave brød Premierløjtnant Secher frem med et halvt Komp.; men kort efter kom en af hans Folk løbende tilbage og meldte, at Premierløjtnanten var falden. Sekondløjtnant Frits Holst blev kaldt hen til Bataillonskommandøren, Major Gedde, og fik Befaling til at gaa frem og tage Kommandoen over Sechers Halvkompagni. Han spurgte, om han maatte tage sit eget med, men Majoren svarede Nej, han spurgte saa om, hvor Sechers Halvkompagni stod, og Svaret lød: »Foran i Terrainet!« Løjtnant Holst gik saa i Halvmørket ene ud ad Flensborgvejen og fandt noget Mandskab spredt i Vejgrøfterne og Lavningerne ved Siden; en 30 Mand fik han samlet, med dem kastede han sig, saa snart det blev saa lyst, at Skyttegravene kunde skimtes, mod Preusserne, som hurtigt løb tilbage, forfulgt af vore Skytters Ild. Den Daad blev lønnet med Ridderkorset. I Skyttegraven laa Løjtnant Dickmeis' Lig, hans Sabelgehæng var overskaaret og Sablen tagen fra ham; et Hundrede Alen længere tilbage laa Premierløjtnant Secher med gennemskudt Bryst og Arm. Skyttegraven var vendt om mod Skanserne og laa fuld af Patronbundter, som Preusserne havde lagt ved Siden af sig for at skyde hurtigere.

Syd for Flensborg-Vejen slap vi lettere til at vinde vor Forpoststilling tilbage. Premierløjtnant Jæger havde lige faaet Befaling til at gaa frem, da »Rolf Krake« kom dampende ind i Vemmingbund; Premierløjtnanten holdt derfor klogelig sine Folk tilbage for at give Batteriet frit Skud.

»Rolf Krake« var lettet og havde gjort klart Skib, da Skydningen begyndte; Signalet om at yde Hjælp kunde derfor følges, saa snart det blev lyst nok til at navigere under Land. Batterierne paa Broager fik straks Fuldkugler lagt for og rettede alle Kanoner mod »Rolf«; men uden at svare dampede Taarnskibet videre til det fik Slugterne, som fra Flensborg-Vejen strækker sig ned mod Vemmingbund, aaben, og sendte saa sine svære Granater ind mellem de Klynger af preussiske Soldater, som havde søgt Ly der mod Ilden fra Skanserne. Det hjalp. Var Preusserne kommen hurtig frem i Mørket, kom de endnu hurtigere tilbage ved Dagslyset, og 22de Regiments Delinger besatte uden Modstand atter deres Skyttegrave.

Da Reserveløjtnant Wørmer havde fordelt sine Folk i Skyttegravene, gik han selv frem med 1 Underkorporal og 6 Mand for at se, hvorledes det saa ud i Slug-

terne foran, som »Rolf«s Granater havde renset; paa Vejen kom Regimentsskriver Klint til ham. Ved Kanten af den første Slugt kom først 3 Preussere frem; de afleverede paa Opfordring Geværerne og Sablerne; siden kom bestandig flere, saaledes at Løjtnanten snart stod med 14 til 16 Fanger omkring sig; en af dem røbede, at der ogsaa var en Officer dernede. Løjtnanten førte saa selv sine Fanger bort og lod Regimentsskriver Klint blive tilbage med 3 Mand for at samle de øvrige. Han fandt den preussiske Løjtnant, som efter nogen Tøven udleverede sin Sabel, og Klint vendte tilbage med Officeren og 7 andre Fanger. Alt i alt blev der taget 1 Officer og 26 Mand. Det var Polakker, som vore Folk straks trakterede med Brød, Flæsk og Brændevin. Da Fangerne blev ført frem for Regimentschefen, Oberstløjtnant Falken-

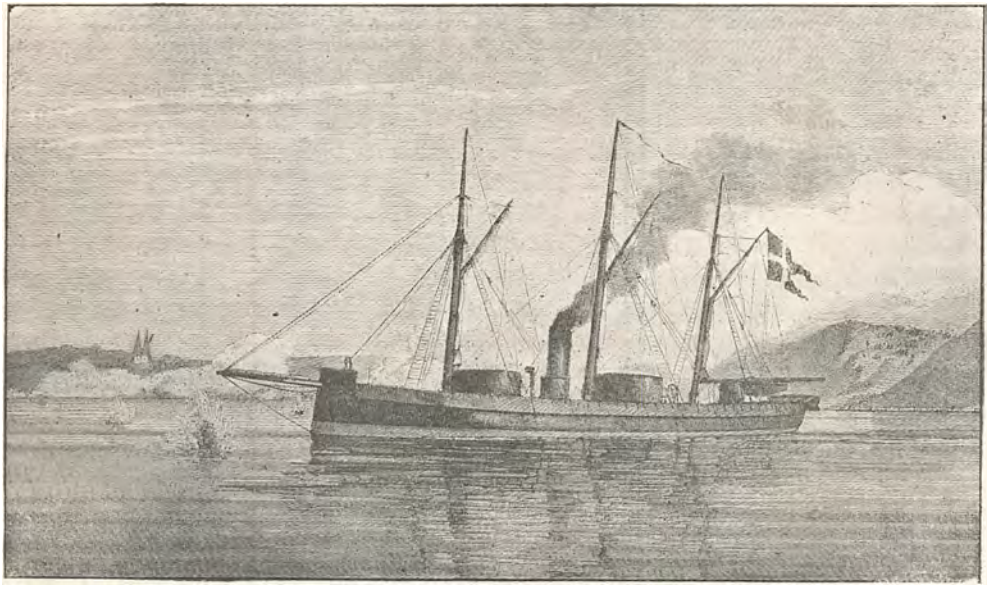

»Rolf Krake« i Vemmingbund den 28de Marts.

skjold, fløj i det samme en Granat fra Broager hen over Hovedet paa dem, og de kastede sig alle ned. »Hvad Pokker vil I bryde jer om den«, sagde Falkenskjold, »det er jo en af eders egne.« Løjtnant Wörmer blev Ridder og Klint Danebrogsmand for deres raske Færd.

Kl. var henimod 7 om Morgenen, da Kampen ophørte; Preusserne var over alt trængt tilbage, og vi havde indtaget vor tidligere Forpoststilling. »Rolf Krake« dampede igen ud af Vemmingbund, Broagerbatterierne begyndte at overøse Terrainet bag Skanserne paa venstre Fløj med Granater, og Skanse II gav Svar paa Tiltale; vore Reserver gik tilbage, medens Mandskabet i første Linie søgte de sædvanlige Dækninger; kort, alt vendte tilbage til de snart velkendte Forhold paa Dybbøl.

Preusserne havde lært, at Skansernes Besætning snart var paa Plads, og hurtig

var kampberedt, og helt billig havde de ikke købt den Lærdom. 12 Officerer og 176 Mand var døde eller saarede; foruden den Officer med 26 Mand, som Løjtnant Wörmer fangede, indbragtes 3 Officerer og 2 menige som saarede til de danske Linier.

Vort eget Tab var heller ikke ringe, navnlig paa Grund af Udfaldene for at vinde Forpostterrainet tilbage; ialt havde vi 5 Officerer døde og 3 saarede; desuden havde vi 4 Underofficerer og 47 menige døde og 8 Underofficerer og 90 menige saarede; af usaarede Fanger mistede vi 2 Underofficerer og 37 menige, foruden en 12—13 Sydslesvigsre, navnlig af 2det Regiment, som deserterede.

I Skanse II den 28de Marts 1864.

Kampen var endt til Fordel for de Danske; endnu stod vore Forposter foran Skanserne, og Preusserne maatte tage Hensyn dertil, naar de begyndte deres Belejringsarbejder. Stemningen i Hæren var oplivet. »Alle er enig om, at det var en brillant Affære for os, og at den har givet Soldaterne Tillid til sig selv og til Dybbølstillingen«, skriver en Læge, som gæstede Sønderborg den følgende Dag og talte med Officerer af mange Afdelinger. Der var nogen Skuffelse i Hæren over, at Angrebet ikke var bleven alvorligere gennemført; men ellers var man glad ved Kampen. Sønderjyderne i 10de Regiment havde kæmpet fortræffeligt; blandt dem, der blev særlig

fremhævet og hædret med Danebrogskorset var Bataillonskommandøren, Kaptajn Otto Vaupell, Svenskeren Premierløjtnant Björck, Reserveløjtnanterne Carl Aagaard, Honoré og Monrad, Officersaspiranterne Schou og Waage og deres Kammerat ved 2det Regiment, Aspirant Bosen. 2 Underkorporaler og 2 menige af 10de Regiment fik Sølvkorset.

Særlig bør nævnes Ambulancesoldat Lüchow; han kaldte af egen Drift sine Kammerater til, for at de skulde gaa ud og indsamle de saarede, endnu medens Kuglerne peb om Ørerne.

Om Formiddagen blev der Vaabenhvile for at afsøge Valpladsen; da Mørket faldt paa, begyndte Preusserne Belejringsarbejderne mod Dybbøl. General Ravens Brigade fik Lov at gaa tilbage mellem Graasten og Ringenæs for at hvile ud efter Forposttjenesten og Kampen, og de nylig ankomne Garderegimenter indtog dens Plads. Da Forsøget paa at kaste vore Forposter helt ind i Skanserne var mislykket, maatte den

En preussisk Parallel foran Dybbøl.

første Parallel bygges ca. 150 Alen længere tilbage end først bestemt; det vil sige omtrent 1400 Alen fra vor Skanselinie. Ved 7-Tiden, da Mørket var brudt frem, blev en Bataillon af Garderegimentet »Königin Elisabeth« skudt frem foran den Linie, hvor der skulde arbejdes, medens 2 Bataillioner af det 55de Regiment blev holdt rede til at understøtte Garderne. I Løbet af et Par Timer var Linierne udstukken i Marken, og Klokken halvelleve rykkede henved 3000 Mand Fodfolk og Pionerer frem for at begynde Gravningen; Folkene havde Spaden eller Skovlen i Haanden, Riflen hængt over Ryggen og Patronerne i Frakkelommen; de sled med god Villie hele Natten igennem for at skaffe sig Dækning mod Skansernes Ild, naar det blev lyst; men den vaade Lerjord var sejg og tung, og Vandet stod snart højt i Udgravningen. Da Dagen gryede, var Arbejdet derfor ikke fremmet mere, end at det maatte hvile til det atter blev mørkt, for ikke at lade Mandskabet være Skiver for de danske Kanoner.

Batterierne paa Broager havde tiet Natten igennem, dels for at lade de Danske have Ro, saa de mærkede mindre til Arbejderne foran, dels fordi nogle af de svære Kanoner blev taget bort for at føres til Kysten ved Ballegaard. Fra Skanse II blev

der dog af og til skudt fremefter, da Lyden af Gravningen blev hørt. Om Morgenen fik vi Øje paa den nyopkastede Jordvold; der blev ogsaa meldt om Batterianlæg nær Als Sund overfor Rønhave. I Dagens Løb sendte Broagerbatterierne os 169 Skud og saarede derved 1 menig; Skanse II sendte dem 80 Granater til Svar.

Da det atter blev mørkt, mødte 2000 Gardere til Arbejde i Parallelen, og ved Daggry var den næsten færdig; den var henved 800 Alen lang, og strakte sig omtrent fra Flensborgvejen ned mod Vemmingbund; den var godt halvanden Alen dyb, næsten 8 Alen bred i Bunden og forsynet med Tværvolde til Dækning mod Beskydning fra Søen. Stor Vanskelighed voldte det at holde Grundvandet borte i den vaade Aarstid; skønt der blev gjort alt muligt for at faa det bort, stod det stundom fodhøjt. For uhindret af Skansernes Ild at kunne naa frem til Parallelen, blev der gravet Forbindelsesgange tilbage; de lagdes i Zigzag saa de ikke kunde bestryges efter Længden.

Da der saaledes var tilvejebragt Dækning mod Udfald og Værn for Arbejdsmandskabet, skred man til at anlægge Batterier bag Parallelen; der blev lagt et Batteri foran hver af vore Skanser I til V, men to foran VI, for den var den stærkeste; endnu nordligere, omtrent et Tusind Alen Øst for Dybbøl Kirke, blev lagt et Batteri for at bestryge Mellemrummet mellem Skanse VII og Skanse IX.

De først anlagte preussiske Batterier paa Broager var nummerede fra 1 til 4; Nummer 5 var senere bygget mellem Dybbøllund og Avnbjerg; de otte ny anlagte Batterier fik saaledes Nummere fra 6 til 13. Foreløbig blev der dog kun stillet mest glat Skyts i Batterierne, da det riflede skulde bruges ved Kysten til at dække Overgangen; medregnes de 8 svære Riffelkanoner, som endnu var bleven tilbage paa Broager, stod den 1ste April om Morgenen 52 Kanoner færdig til at aabne Ilden mod vor Stillings venstre Fløj og Sønderborg By.

Preusserne havde nemlig bestemt at ødelægge Sønderborg; det skulde kraftigt overbevise de Danske om, at det var Alvor med Angrebet i Sundeved og lede Opmærksomheden bort fra Overgangen til Als; det havde været humanere, vel ogsaa mere stemmende med Folkeretten, forud at meddele denne Beslutning og givet Byens Indbyggere Frist til at komme bort; men derpaa tænkte Preusserne ikke.

Vi havde den 2den April anmodet om en kort Vaabenhvile for at opsamle nogle døde, som endnu henlaa foran Skanserne. Vaabenhvilen udløb Kl. 2 om Eftermiddagen, og paa samme Klokkeslet aabnede de preussiske Batterier deres Ild. Et af Broagerbatterierne skød mod Sønderborg, de andre mod Skanserne paa venstre Fløj.

En Regn af Granater blev kastet ind over Stillingen; medens der Dagen forud kun var bleven sendt os 48 Granater, fik vi den 2den April fra Kl. 2 Eftermiddag Døgnet ud 3721; navnlig lige før Mørkets Frembrud, mellem Kl. 5 og 7, var Ilden voldsom. Klokken halvfem faldt den første Granat i Sønderborg, den blev hurtig efterfulgt af flere, saaledes at det snart blev klart, at Byen uden Varsel var underkastet et formeligt Bombardement, som navnlig var rettet mod Egnen omkring Raadhuset og den sydlige Del af Byen. En af de første Granater sprang paa Gaden i et Komp. af 16de Regiment og dræbte og saarede 28 Mand. Den sydlige Del af Byen

stod snart i Luer, og Beboerne flygtede med den Smule Ejendele, de kunde medføre, ud paa Landet, hvor de lejrede sig langs Grøfterne, ventende paa bedre Tider; man saa gamle Kvinder, rystende, understøttet af deres Børn, vakle ud af Byen. Man saa Rædsel og Angst malet paa mange Ansigter; men i den nordre Bydel, hvor Granaterne endnu faldt sjeldent, blev hele det vante Liv mærkeligt lidt paavirket deraf. Butikkerne stod aaben, gennem de oplyste Vinduer kunde man se Familier, samlede om Thebordet, unge Damer serverede The og passiarede, som om intet mærkeligt ellers tildrog sig. Musikken spillede, trods Granaterne, som sædvanlig fra Kl. 5 til 6 uden for General Gerlachs Kvarter, og Kl. 9 gik Tappenstregen gennem Gaderne med

16de Regiment ved Dybbøl.

»Den tapre Landsoldat«. Afløsningerne til Skansebesætningen trak gennem Byen med munter Sang; var den voldsomme Beskydning Indledningen til en Storm, skulde Preusserne nok komme til kort; det var Folkene fuldt overtydet om.

Ude i Skanserne kom Artilleristerne i fuld Virksomhed; alle Kanoner, som kunde række de preussiske Batterier, fyrede saa livligt som muligt; men Fjenden stod spredt i Egnen og vel dækket, han var ikke til at faa Ram paa. Naturligvis led vore Skanser en Del, men ikke saa meget, som det var at vente. Masken for Krudtmagasinet i Skanse I blev skudt itu, og Brystværnet foran nogle Kanoner Syd for Skanse V næsten jævnet; men sligt var ikke vanskeligt at udbedre. Kun én Kanon, en 24 Pd.s i Skanse IV, blev ødelagt.

Sønderborg bombarderes.

Skydningen vedblev efter Mørkets Frembrud og tre brændende Gaarde bag Skanserne lyste sammen med Luerne fra Sønderborg op i Natten til Vejledning for de preussiske Artillerister.

Og alt imens de Danske saaledes var fuldt optagen af at skyde, redde og slukke, stod Prins Friedrich Karl selv tilligemed Kronprinsen af Preussen og andre af den tyske Hærs højeste Førere og passede paa, naar det gunstige Øjeblik kom til at gaa over Als Sund, for at falde de Danskes Stilling i Ryggen og ende Krigen med eet Slag.

Henad 5-Tiden om Eftermiddagen den 2den April, da Ilden mod Skanserne var heftigst, blev 50 svære Riffelkanoner kørt fra Nybøl hen imod Kysten ved Ballegaard; efter dem fulgte henved 300 Bøndervogne med Ammunition, saa Køretøjer med Materiale til Batteribygning, og endelig ved 7 Tiden, da Mørket var brudt frem, Pontontrainet fra Alnor; ved Nybøl Vandmølle stødte et nyt Vogntog til med 39 Fiskerbaade. Samtidig satte omtrent 20,000 Mand sig i March fra forskellige Sider hen imod Indskibningspunkterne; foran Dybbøl blev kun efterladt General Wintzingerode med Brigaden Schmid og de 9 Gardebatailloner, medens Brigaderne Goeben, Roeder, Canstein og Raven tilligemed 2 Jægerbatailloner, 1 Husar- og 1 Ulaneskadron og 5 Batterier skulde udføre Angrebet mod Als.

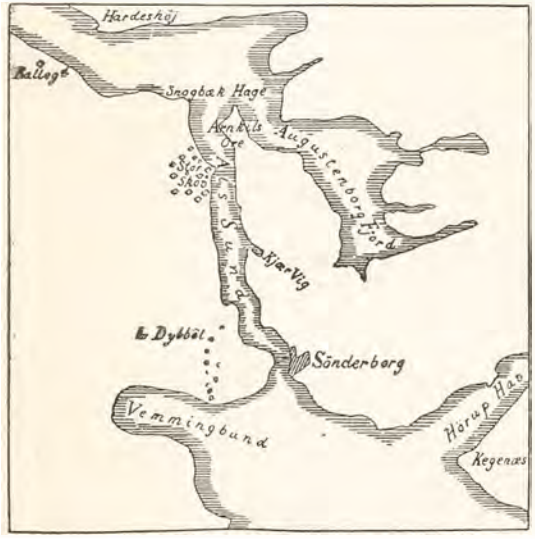

Spændingen var stor mellem de preussiske Tropper, Forberedelserne og de forudgaaende Øvelser havde oplyst alle om, hvad der forestod; Mandskabet talte ikke om andet, og det var derfor en overflødig Forsigtighedsforanstaltning blandt andet at give alle de danske Præster i Sundeved Stuearrest i de Dage; hvad hele Sundeved vidste, kunde ikke blive skjult for de Danske; vi havde faaet at vide, at en Overgang skulde forsøges; men Tiden og Stedet kendte vi ikke.

Den 31te Marts red Kronprinsen af Preussen med Goeben til Ballegaard, hvor de traf General Roeder. Det var herligt Solskin, Als Fjord laa stille og spejlblank foran dem, hinsides Vandet saas enkelte danske Vagtposter; Bøndergaardene laa stundom næsten lige ved Kysten og lovede gode Støttepunkter for den først landsatte Styrke; 1600 Mand kunde sættes over i hver Vending. Alt tegnede godt. Om Aftenen blev Befalingen til Overgang given; men hen paa Natten blev den telegrafisk kaldt tilbage. Blæsten var kommen og havde rejst Søen; Preusserne turde ikke vove deres fladbundede Pontoner i det Vejr. Den 1ste og 2den April gik hen;

Granatregnen mod Skanserne og Sønderborg begyndte. Den 3die skulde det endelig være Alvor; Kl. 4 Morgen skulde Oberst Goltz gaa over med de første Afdelinger af Goebens Brigade; med næste Hold vilde Generalen selv komme.

Kl. 2 blev der purret ud i Kvartererne. Bælgmørk Nat med Regn og Blæst. Vognene med Baade og Pontoner arbejdede sig møjsommeligt frem gennem Vejæltet. Kronprinsen af Preussen, Prins Friedrich Karl, Oberst Blumenthal og Brigadegeneralerne saa med Mismod paa de skumhvide Bølger; de søkyndige og Pionererne erklærede enhver Overgang for umulig. Endnu før det blev lyst kom Befalingen: »Opgivet. Alt gaar til Kvartererne.«

Dermed var Planen skrinlagt. De Danske kunde umulig være uvidende om, hvad der var i Gære, og Overraskelse var nødvendig for at Landsætningen kunde krones med Held. Nu stod kun en Vej aaben, den at angribe Dybbølskanserne forfra med fuld Kraft, og den blev der taget fat paa med al Energi; Tiden for Konferencen i London stundede til, og endnu var der intet udrettet mod de Danskes faste Stilling.

Forinden vi gaar over til at skildre Dybbølkampens sidste blodige Uger, skal vi gøre Rede for, hvad de Danske havde gjort for at møde den forventede Overgang til Als, og se, hvilken Modstand Preusserne vilde have mødt, hvis Sø og Vind ikke havde standset dem.

Allerede den 20de Marts meldte vort Feltpoliti, at Als vilde blive angrebet i de nærmeste Dage; man vidste, at Preusserne daglig manøvrede i Nybøl Nor med 100 til 200 Pontonbaade, øvede Indskibning af Skyts samt indladede og lossede Heste med forbavsende Hurtighed. I Flensborg, Aabenraa og Haderslev var der beslaglagt en Mængde Smaaskibe. Hvor Landgangen skulde ske, vidste man derimod ikke, hvilket ikke var saa underligt, da Preusserne ikke vidste det selv; dog syntes det, som om Arnkilsøre var det truede Punkt. Den lige til det sidste fastholdte Plan om en Medvirkning af den preussiske Flaade, anede man intet om i det danske Hovedkvarter før længe bagefter; den var ogsaa for fantastisk til, at nogen skulde komme i Tanker derom.

Paa Nordlandet paa Als, altsaa paa det i Virkeligheden truede Sted, stod det nydannede Melsdetachement, 3 Kompagnier under Kaptajn Wildenrath, sydligere fra Arnkilsøre ned mod Sønderborg stod 12te Regiment, som Preusserne saa gerne vilde træffe; men som nu, efterat Sydslesvigerne var bleven udskilt, var en hel Del paalideligere. Mer Fodfolk kunde vanskeligt afgives, da Skansernes Forsvar lagde Beslag paa hele den øvrige Styrke; Rytteriet blev sendt paa Kystbevogtning Øen rundt fra Hellesøgaarde ved Sundets Nordspids til Kegenes Ende, og de paa Als hvilende to Brigader fik Befaling til at holde sig rede til at hjælpe, naar Landgang blev forsøgt.

Da der var Tale om en Overgang over Søen, laa det nær at paakalde Marinens Hjælp til at afslaa den; men det viste sig desværre her, som oftere under Krigen, at det skortede paa Forstaaelse og godt Samarbejde mellem Hæren og Flaaden, hvad der dog var af saa stor Betydning, naar det gjaldt Forsvaret af Kyster og Øer.

Hvad der trængtes til i Farvandene ved Als var kraftige Skibe, som kunde ud-

sættes for Ild fra Landbatterier; dem havde vi ikke mange af. Vort bedste Skib, »Rolf Krake«, laa Syd for Broerne ved Sønderborg og kunde ikke tages bort derfra; den gamle Sejlkorvet »Najaden« og det let armerede Hjuldampskib »Slesvig«, egentlig bestemt til Brug for Kongen, var til ingen Nytte i Als Fjord og Sund; derimod var de to Panserskonnerter »Absalon« og »Esbern Snare« ret brugbare; men netop som Meldingerne om Preussernes Landgangsplaner kom, telegraferede Marineministeriet: »Bydende Omstændigheder gør Nærværelsen af en større Styrke i Nordsøen nødvendig«. Derfor skulde »Absalon« og Hjuldamperen »Gejser« straks afgaa fra Farvandene ved Als, til Gengæld blev der lovet den gamle Sejlfregat »Thetis«, et ved Forsvaret af Als fuldstændig umuligt Skib. »Absalon« sejlede saa bort, og »Esbern Snare«, som laa bag Arnkilsøre, blev det eneste brugbare Skib i Als Sund og Fjord. Eskadrechefen bad da ogsaa Overkommandoen om »ikke at stole trygt paa den maritime Bevogtning, da denne i stormende Vejr og i Tykning er tvivlsom«. Til Marineministeren skrev Eskadrechefen, at efter at de kraftige Skibe »Absalon«, »Hekla« og »Gejser« var taget bort, var hans Styrke ikke i Stand til at hindre en Overgang. Overkommandoen maatte indrette sig paa at forsvare Øen alene ved Tropperne. Da de preussiske Kystbatterier, efter at Landgangen var opgivet, blev synlige ved Kysten ved Snoghøj Færgegaard, meldte Eskadrechefen, Orlogskaptajn Muxoll, klart og kort, »at den nuværende maritime Styrke paa Als Fjord er aldeles intet, og at Marinen ikke har Midler til at forhindre en Overgang«.

Forsvaret af Als hvilede saaledes næsten udelukkende paa Hæren; Overkommandoen vilde derfor have 11te Regiment derned; det var et Kærneregiment, som der kunde betros noget. Regimentet var beordret til Fredericia, men da ingen Fare truede der, telegraferede Overkommandoen den 26de Marts, at det skulde gaa videre til Als. Da Telegrammet kom, var Krigsministeren selv i Fredericia, og han ophævede uden videre Overkommandoens Befaling; først efter lange Forhandlinger fik Overkommandoen sin Villie sat igennem; men Følgen deraf var, at 11te Regiment først kom til Als om Aftenen den 1ste April, altsaa for sent til at hjælpe, hvis Vejret ikke havde hindret Landgangen. Regimentet blev samlet til en Brigade sammen med 12te Regiment, og det hele underlagt Oberst Max Müller. 11te Regiment fik Kyststrækningen fra Arnkilsøre og Syd efter at vogte, 12te Regiment afmarcherede til Nordlandet som Reserve for Melsdetachementet; det naaede derhen Natten mellem den 1ste og 2den April.

Den 3die April ved Daggry, da alt stod rede paa den slesvigske Kyst til at begynde Landgangen, stod der altsaa i Landet lige overfor paa Als, de tre Kompagnier af Melsdetachementet paa Kystvagt, og to af dem kande straks være anvendt ved Kysten, det var 600 Mand mod de 1600 i Baadene; lidt senere kunde saa 12te Regiment og et Batteri komme til Hjælp. Styrken var ikke overvældende; og det var vistnok til Held for os, at den ikke blev sat paa nogen Prøve.

31te Kapitel

Aarøes Strejfkorps.

Vi har alt tidligere nævnt Ministeriets Ønske om, at Fjendens Forbindelseslinier blev foruroliget, saaledes at der bandtes en større Styrke til deres Sikring; Overkommandoen vilde ikke anvende meget hertil; men helt tryg skulde Fjenden dog ikke være; det blev derfor bestemt at danne et lille »Flyvende Korps«, bestaaende af Fodfolk og nogle Ryttere, forsynet med Transportmidler til hurtigt at komme over Søen og med fri Hænder til at lande hvor og naar det passede paa de af Fjenden besatte Kyster.

Til Fører for dette Korps blev valgt Premierløjtnant Bent Christian Mogens Aarøe af 17de Regiment; han havde som ung Løjtnant vunden sit Ridderkors 1849 ved Kolding og været Læssøes Adjutant ved Isted; alt flere Aar før Krigens Udbrud havde han gjort Kong Frederik den syvende bekendt med sin Plan om at oprette et saadant Korps, og i Efteraaret 1863 havde han indsendt Forslag derom til Krigsministeriet. Det var derfor naturligt, at han blev Manden, da Tanken skulde virkeliggøres, og efter en kort Forhandling mellem Ministeriet og Overkommandoen, blev Sagen ordnet saaledes, at Korpset skulde bringes op paa en Styrke af 200 Underofficerer og menige, helst frivillige; Underofficererne skulde som Regel udtages blandt de menige. Det blev til at begynde med delt i to Afdelinger, en svensk-norsk under svensk frivillig Premierløjtnant Friherre v. Raab, bestaaende af 1 Officersaspirant, 4 Underofficerer og 36 Mand, og en dansk under Sekondløjtnant Bjerager med Reserveløjtnanterne Dohlmann og Grev Ahlefeldt-Laurvigen og 3 Underofficerer som Underførere og 142 Underkorporaler og menige, af disse var de 100 foreløbig tilkommanderet fra 2det Regiment. Desuden stødte til Korpset Sekondløjtnant af Dragonerne W. J. R. Baumann med 2 Underofficerer og 22 menige af 4de Dragonregiment.

Korpset blev først samlet paa Nordlandet paa Als; men saa længe det ikke havde selvstændig Raadighed over Søtransportmidler, lod der sig intet udrette. En Plan om et Angreb paa det preussiske Kompagni i Haderslev, udført samtidig af Strejfkorpset og et Kommando fra Fredericia blev opgivet, da man tvivlede om, at to Styrker, som kom fra saa fjernt fra hinanden liggende Steder, kunde samvirke paa rette Maade.

Aarøe benyttede Tiden til at knytte Forbindelser i Sønderjylland; der var Folk nok der, som vilde hjælpe, og han var snart vel underrettet om alt, hvad der tildrog sig langs Kysten. Den 30. Marts blev det lejede Dampskib »Aurora« og en Jerntransportbaad stillet til hans Raadighed, og paa dem sejlede han om Aftenen til Assens, som foreløbig var valgt til Udgangspunkt for Ekspeditionerne; der fik han yderligere tildelt den lille Dampbaad »Marie«, som kunde rumme 30 Mand. Mandskabet blev nu i de første Dage af April øvet i hurtigt at komme i Land og om Bord igen, samt i at ro de 4 Joller, som hørte til Dampskibene. Aarøe selv undersøgte den sønderjydske Kyst og ordnede Forbindelserne med sine Tillidsmænd i Land. Den lille Ø Barsø tæt ud for Gjenner Fjord, omtrent 5 Fjerdingvej Nord for Aabenraa, blev et godt Støttepunkt for Landgang paa Kysten.

Aarøe og hans Officerer

Preusserne skulde vogte Kysten fra Sundeved til Haderslev, der tog Østerrigerne fat; men som vi ved, var der netop paa denne Tid Brug for saa stor en Styrke som muligt, for paa engang at indeslutte Skanserne ved Dybbøl og forberede Overgangen til Als. I Aabenraa stod en Eskadron Dragoner, og langs Stranden derfra til Haderslev kun en Eskadron af 2det brandenburgske Ulanregiment under Premierløjtnant von Bülow, som tog Kvarter i Hoptrup. Mellem Aabenraa og Gjenner Fjord var Kystbevogtningen overdraget Løjtnant, Friherre v. Strombeck med 40 Ulaner. Løjtnanten var selv i Løjt Kirkeby med to Underofficerer og 20 Ryttere, forøvrigt havde han Underofficersposter i Aabæk, Elsholm, Brøde og Slibemølle. Eskadronens anden Løjtnant, v. Korchow, laa i Aarø Sund Færgegaard, to Underofficerer og 20 Ryttere stod i Halk, mindre Underofficersposter i Sønderballe og Vilstrup.

Aarøes Spejdere havde givet ham en omtrent rigtig Fremstilling af Kystvagter-

nes Fordeling, og han bestemte sig til at begynde sine Strandhug med at forjage og om muligt tage Vagten ved Gjenner. Kommandoet fik Befaling til at indskibe sig paa »Aurora« om Aftenen den 4de April; »Marie« og Transportbaaden skulde tages paa Slæb, og ved Midnatstid skulde Styrken være ved Barsø. I Nattens Mørke skulde Fartøjerne gaa ind i Gjenner Fjord, lande paa Kalvø, tage den der staaende Ulanpost og trænge frem til Feltvagten i Gjenner.

Foretagendet blev imidlertid uden Udbytte, dels paa Grund af Uheld, dels paa Grund af Mandskabets Mangel paa Øvelse. »Aurora« kom i rette Tid til Barsø; »Marie« tog Transportbaaden paa Slæb og stod ind paa Fjorden; men blev siddende i det dybe Mudder i den snævre Vig mellem Kalvø og Fastlandet. Et lille Kommando blev hurtig smidt i Land, men naaede kun at se Ulanerne paa Kalvø sprænge over Tangen ind i Landet. Det tog et Par Timer, inden Fartøjerne igen blev flot; imens var det bleven lyst, og »Aurora« kom og tog det meste af Styrken om Bord. Alt, hvad der blev naaet, var, at der blev ført nogle Jagter bort, som ellers kunde have tjent Fjenden ved et Overgangsforsøg. Ulanerne blev holdt paa Afstand ved Riffelskud. Preusserne blev dog i høj Grad alarmeret; det lille Strejfkommando voksede i den telegrafiske Melding til »flere Krigsdampere og 1000 Mand«. Der blev sendt nogle Bataillioner og et Batteri fra Ballegaard til Aabenraa, og østerrigske Pionerer ilede til Hjælp fra Landsbyen Felsted. Da der imidlertid ikke var et Fartøj at se i Beltet, lagde Uroen sig; Tropperne blev beordret tilbage, kun blev der foreløbig to Bataillioner i Aabenraa.

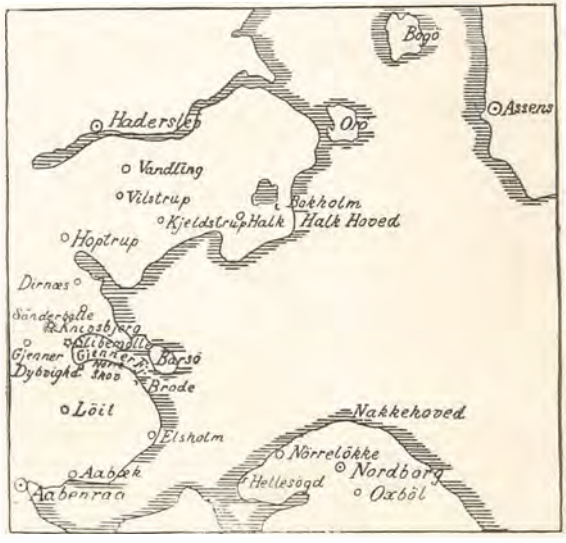

Ikke heldigere var en Ekspedition for at tage Vagten i Aarø Sund Færgegaard. 40 Mand under Løjtnant Bjerager blev fordelt i 4 Joller, som af Dampbaaden »Marie« Natten mellem den 8de og 9de April blev slæbt over under Aarø. Mandskabet knagfrøs og blev delvis søsyge i de aabne Baade, og Stemningen var derfor trykket, da Kysten endelig blev naaet; tilmed vakte et flammende Baal inde paa Land Formodning om, at Fjenden var underrettet og paa sin Post. Folkene trykkede sig ved at springe ud i det kolde Vand for at vade i Land, og da de kom ind, dumpede de i Vandhuller og Tørvemoser. Langs Stranden naaede de endelig Færgegaarden, men kun for at høre Hovslagene af de bortsprængende Ulaners Heste. En efterladt Sabel var hele Krigsbyttet; med den kom Folkene vaade og udaset og noget flove henad Morgenstunden tilbage til Assens.

Den følgende Nat var Strejferne ude igen. Denne Gang ført af den svenske Premierløjtnant, Friherre v. Raab; under sig havde han Løjtnanterne Bjerager og Baumann, Kommandersergent Andersen og 53 Mand; 22 Svenskere og Nordmænd og 31 Danskere. Officererne og 10 Mand gik om Bord i »Marie«, det øvrige Mandskab blev fordelt i 4 store Baade, som Dampbaaden slæbte, og Kl. henad 10 om Aftenen stod det lille Kommando ud af Assens Havn.

Snart bredte Taagen sig over Beltet, saa tæt, at »Marie«s Fører frasagde sig Ansvaret for Sejladsen; Premierløjtnant Raab lod sig dog ikke standse heraf; han tog selv Ansvaret paa sig og sejlede langsomt videre paa Loddet. Noget efter Midnat lettede Taagen, og Skibet med Baadene naaede ind under Barsø; det var imidlertid bleven for silde til at udrette noget den Nat; Raab lod derfor sine Folk trække Baadene paa Land og skjule sig paa Øen; Dampbaaden vendte tilbage til Assens med Ordre til næste Nat igen at være under Barsø.

Friherre Raab, Løjtnant ved Kalmar Regiment. Chef for 1ste Kompagni i Aarøes Strejfkorps.

Paa Øen fik han aldeles bestemt Underretning om, hvor de preussiske Ulanposter stod, og han besluttede, ikke som først bestemt, at gaa mod Kalvø og Gjenner, men mod Løjt Kirkeby. En Vejviser, som var nøje kendt med Gaardenes Beliggenhed, fulgte med, en Baad til blev skaffet, og Kl. 9 om Aftenen den 10de April roede det lille Kommando Nord om Øen over til Bugten ved Dybvighoved. Taagen sænkede sig paa ny over Beltet; men denne Gang var den velkommen, den skjulte Baadene. Lydløst og uset nærmede Strejferne sig Stranden ved Nørreskov og steg i Land ved 2 Tiden; to Mand blev efterladt i hver Baad, og de lagde igen lidt fra Land under Underlæge Poulsens Kommando; de øvrige 43 Mand delte de tre Officerer imellem sig, hver fik sin Gaard at overrumple, og i Ilmarch gik det fremad ad en Markvej under den stedkendte Vejvisers Ledelse.

I Løjt Kirkeby havde, som vi ved, Løjtnant v. Strombeck sit Kvarter. Det var intet mageligt eller behageligt Hverv, han havde faaet overdraget. Dagen igennem var han i Sadelen for at efterse sine Poster, og om Natten blev han idelig kaldt op ved rigtige eller urigtige Meldinger om, at Fartøjer bevægede sig nær Kysten. Det var ham, som var mødt frem paa Stranden ved Kalvø, da »Marie« og Transportbaaden sad fast i Mudderet, og havde hørt de danske Riffelkugler pibe om Ørerne. Kl. 2 samme Eftermiddag blev der igen meldt Landgang. Blind Alarm. Henad Midnat blev han atter purret ud.

Kort før Midnat den 10de kom en Ulan fra Stranden sprængende og meldte, at der laa en Dampbaad bag Barsø, og at det forekom Udkigsposterne, der roede Baade

ind mod Gjenner Bugt. Løjtnanten stod straks op, klædte sig paa og vækkede sin Oppasser og den Ulan, som laa i Gaarden. Sergenten og Trompeteren, som laa i Nabogaarden, fik Bud om hurtigst mulig at sadle op og vente Løjtnanten ved Vejviseren paa Aabenraa-Vejen. Selv stod han i sit Kammer og saa paa sit Kort, medens han gennem det aabne Vindue raabte til sine Folk om at skynde sig, da der paa engang hørtes et gennemtrængende Skrig i Gaarden og hurtig Løben over Stenbroen fra alle Sider. »Jeg springer til Vinduet, hvor min Revolver laa, og støder det helt op«, fortæller Løjtnant Strombeck, »da i det samme en Revolver holdes mod mig; jeg river Døren op; men 4 til 5 Bajonetter spærrer mig Vejen. Den ene Mand giver jeg et Stød for Brystet; men hvis ikke den kommanderende Officer og en stor norsk Sergent var traadt imellem, vilde Folkene have stødt mig ned«. Friherre Raab traadte ind i Værelset, Løjtnant Strombeck rakte ham sin Sabel; men den ridderlige Svensker sagde: »Behold den, De er Officer.«

Friherre Raab var, da han forrest trængte ind i Gaarden, i Mørket løbet lige paa en Ulan, som skulde over i Stalden. Raab greb ham i Nakken; Ulanen skreg op og kaldte derved Løjtnant Strombeck til Vinduet. Raab sprang hurtig derhen og holdt en Revolver mod ham, medens hans Folk spærrede Døren. Den fangne Løjtnant fik Lov at pakke en Vadsæk og maatte saa følge med; ved at undersøge Gaarden fandtes endnu en Ulan

Da Løjtnant Bjerager nærmede sig sin Gaard, saa han to Ulaner gaa forbi et Gavlvindue, den ene med et tændt Lys i Haanden. Han trængte ind gennem Porten, og ved Indgangsdøren kom en Kvinde imod ham. »Er der Preussere her?« spurgte Løjtnanten. »Nej«, svarede Kvinden. Løjtnanten, som selv havde set de to Ulaner, truede hende, og hun pegede da paa en Dør. Medens Mandskabet omringede Gaarden, gik Løjtnanten med en Underkorporal gennem Dagligstuen ind i Soveværelset, hvor Manden og Konen sad meget forskrækket i Sengen, de svarede slet ikke, da der blev spurgt, om der var Preussere i Stuen; men straks efter kom en Sergent og en Trompeter krybende frem fra en Krog bag Sengen og bad om Pardon. I den tredie Gaard, som Løjtnant Bauman afsøgte; var der ingen; Trompeteren laa i Kvarter

17*

der; men han var ovre for at besøge Sergenten. Preusserne var meget forbavset over, hvor godt de Danske var underrettet.

Fangerne, 1 Officer, 2 Underofficerer og 2 Ulaner, blev saa samlet; desuden medtoges en Del Lanser, som de bortkommanderede Ulaner havde efterladt; Hestene maatte man lade løbe, da de ikke kunde medtages i Baadene, og endnu i Mulm og Mørke gik det tilbage mod Stranden. Ved hver Tværvej stod en Dobbeltpost, som blev inddraget og fulgte med. Engang troede man at høre preussisk Fodfolk i Nærheden; men det forsvandt i hvert Fald uden at mærke noget. Baadene blev naaet, Mandskabet indskibet og der blev roet tilbage til Barsø, hvor Sognefogden gav Officererne en god Frokost, og Øens Beboere trakterede Mandskabet og Fangerne paa det bedste. Den preussiske Løjtnant spurgte Baron Raab, hvorfor han som Svensker kæmpede mod Tyskerne; han svarede, at det dels var af Lyst til Vikingetog, dels fordi han ved Frederik den syvendes Begravelse havde faaet Dannebrogsordenens Ridderkors og nu vilde fortjene det.

Kl. 9 om Morgenen slæbte »Marie« Baadene tilbage til Assens, hvor de første Fanger, Strejfkorpset hjembragte, vakte megen Glæde. Løjtnant v. Strombeck blev forøvrigt udvekslet inden Maaneden gik ud og overtog igen sin gamle Post i Løjt Kirkeby.

Premierløjtnant Aarøe havde imidlertid undersøgt Kysten helt op til Kolding Fjord, han planlagde en Ekspedition mod Stenderup Strand; men den maatte opgives, da Østerrigerne forandrede deres Kantonnementer. Den 13de April om Aftenen kom han tilbage til Assens, og endnu samme Nat foretog han en Ekspedition mod Halk.

Han medtog 50 Mand. Halvdelen Svenskere og Nordmænd under Raab, Halvdelen Danske under Bjerager, Baumann, Dohlmann og 2 Underofficerer. Styrken blev indskibet i »Marie« og 7 Joller. »Aurora« fulgte efter for at tage dem om Bord efter Landgangen. Under Orø blev der ankret, til Maanen var gaaet ned; »Marie« slæbte saa Jollerne videre ind mod Land, det sidste Stykke blev der roet. Kl. 2 om Natten stod det lille Kommando uopdaget paa Kysten ved Halkhoved og i Hurtigmarch med et Par Mand et halvt Hundrede Alen foran til Sikring gik det mod Landsbyen Halk. Folkene i en Udflyttergaard blev vækket, og en ung Bondepige tilbød at vise, hvor Ulanerne var at finde. De fleste, sagde hun, var om Natten ude for at patrouillere; men ellers holdt de til i en stor Gaard midt i Byen. (Se Kortet Side 257).

I Gaarden laa en Underofficer og 11 Ulaner; de var lige vendt tilbage fra Patrouilleringen og var ved at fodre, da de Danske trængte frem. Underofficeren og seks af Ulanerne kom til Hest og sprængte bort i sidste Øjeblik, de andre fem gemte sig under en stor Halmdynge. De blev imidlertid funden og dragen frem, og med de 5 Fanger, en Snes Lanser og noget Ridetøj vendte Strejferne tilbage til Stranden uden at forulempes. Hestene maatte som sædvanlig slippes løs, da de ikke kunde medtages i Jollerne.

Den 15de April om Aftenen var Raab i Orø Sund med sine Svenskere og Nord-

mænd, men Fjenden var alarmeret og modtog dem med en saa levende Ild, at de maatte vende om.

Hidindtil var det kun Dele af Korpset, som havde været virksom ved Ekspeditionerne, nu da Folkene havde faaet lidt Øvelse, besluttede Aarø at foretage en Landgang med hele Styrken under egen Ledelse. Til Landingssted valgte han Stranden ved Sønderballe for at tage eller forjage Ulanfeltvagten i Landsbyen, trænge frem til Hoptrup, overfalde Besætningen der og bortføre eller ødelægge Magasinerne. Han haabede derved at volde Preusserne saa megen Uro, at der maaske blev trukken Tropper bort fra Dybbøl for at styrke Kystvagterne. Landgangen skulde foretages Natten mellem den 17de og 18de April, hin skæbnesvangre Nat, da de preussiske Kolonner stod rede i Løbegravene til Storm paa vore sønderskudte Skanser paa Dybbøl. Aarøe var den 17de bleven Kaptajn efter sin Tur.

Kysten ved Sønderballe blev naaet uden Vanskelighed. Løjtnant Bjerager roede med sin Deling i Jollerne ind mod Land for at dække det øvrige Korps' Landgang; fra Kysten blev der affyret Pistolskud, men uden at svare sprang Folkene i Vandet, vadede i Land, steg op ad den høje Skrænt og lagde sig der paa Linie med Riflerne klar til Skud. En Patrouille hentede Fiskeren fra et nærliggende Fiskerhus, og han bragte den ubehagelige Underretning, at en preussisk Bataillon paa Gennemmarch havde taget Kvarter i Hoptrup. Et Øjeblik efter foretog en Afdeling Ulaner et Indhug mod Bjeragers Deling; de red frem til et Hundrede Alen fra den og affyrede der deres Pistoler; men da der ikke blev løsnet et Skud fra de danske Linier, vendte de igen om.

Imidlertid var hele Korpset kommen i Land. Løjtnant Baumann sprængte med sine Dragoner frem ad Markvejen mod Sønderballe. Ulanerne blev overrasket ved uventet at faa Ryttere mod sig, de gjorde hurtigt omkring; men Baumann indhentede dem og tog to af dem. Løjtnant Bjerager trængte samtidig med de tre Delinger af sit Komp. frem til Landsbyens nordøstlige Udkant, den fjerde Deling blev i sin Stilling ved Stranden, med Svenskerne og Nordmændene, som Reserve. Medens Baumann med Dragonerne red videre mod Hoptrup, tog Bjerager med to af sine Delinger Stilling Nord for Landsbyen og lod den tredie afsøge Gaardene, hvor de dog ikke fandt nogen Preusser. (Se Kortet Side 259).

Imidlertid var der bleven alarmeret i Hoptrup, hvor der foruden Ulanerne vel ikke laa en Bataillon, som Fiskeren havde troet og fortalt, men et Kompagni. Eskadronskommandøren, Premierløjtnant v. Bülow, samlede Infanteristerne fra de nærmeste Gaarde, vel et halvt Hundrede Mand under Løjtnant Mantowt, og gav Befaling til, at Resten af Kompagniet skulde følge efter, saa snart det var samlet, Premierløjtnanten gik saa med Ulanerne og Infanteristerne mod Dirnæs, omtrent midtvejs mellem Hoptrup og Sønderballe, herfra sendte han Løjtnant Mantowt med 30 Mand ned mod selve Landgangsstedet og gik selv med den øvrige Styrke mod Sønderballe. Lidt fremme paa Vejen kom Løjtnant Baumann imod ham med sine Dragoner. De blev i Mørket anraabt, og da Løjtnanten mærkede, at han havde Fodfolk imod sig, lod han Dragonerne gøre omkring, medens han selv blev holdende

og svarede paa Anraabningen paa tysk for at vildlede Fjenden. Preusserne lod sig dog ikke skuffe, der faldt nogle Riffelskud, og en Kugle knuste Baglaaret paa Baumanns Hest, som dog endnu formaaede at bære ham til Sønderballe, inden den styrtede.

Dragonerne var suset gennem Sønderballe og ned til Stranden, hvor de straks begyndte at indskibe sig, og ved den Forvirring de vakte, fik de Fodfolket til at gøre det samme. Kaptajn Aarøe kom selv til og befalede, at alt skulde gaa om Bord, da der var Sandsynlighed for, at der var stærke preussiske Fodfolksstyrker paa Benene. Delingen, som skulde dække Indskibningen, troede, at denne Ordre ogsaa gjaldt den og ilede ned til Stranden, hvor snart efter en Deling under Løjtnant Dohlmann, som Bjerager havde sendt tilbage, ogsaa kom til. Midt under denne Forvirring falder der Skud fra Siden ind blandt de tæt sammenklyngede Folk ved Stranden, flere blev dræbt og saaret, og der begyndte at komme Panik, alle styrtede mod Transportbaaden.

Til Held for os kom Løjtnant Bjerager netop i dette Øjeblik tilbage fra Sønderballe med sine to sidste Delinger; da han bliver modtaget med Skud, tror han først, det er vore egne, som i Mørket tager ham for Fjende; han gaar frem for at opklare Fejltagelsen, men faar saa Øje paa de hvide Armbind. Straks kommanderer han »Løb«, og Preusserne viger for dette Angreb noget ud til Siden; Bjerager lader sine Folk besætte et Hegn og veksler derfra Kugler med Preusserne, som han paa Grund af Bagladevaabnenes hurtige Ild antager for langt stærkere, end de er.

Hele det øvrige Korps var imidlertid kommen om Bord; det gjaldt nu om at faa Bjerager og hans to Delinger med. Løb de ned til Stranden, vilde Preusserne straks følge efter og tilføje dem følelige Tab, inden de kom i Baadene; tilmed begyndte Dagen at gry. Løjtnanten havde imidlertid mærket, at Preusserne alligevel næppe var synderlig stærke, siden de holdt sig saa rolig. Han bad derfor Kaptajn Aarøe om at lade en lille Afdeling gaa frem langs Strandkanten for at tage dem i Siden, samtidig med, at han selv brød frem for at skaffe sig Luft. Raab og hans raske Folk sprang straks i Land igen og trængte langs Strandkanten frem i Siden paa Fjenden, Bjerager lod nogle af sine Folk true Preussernes anden Fløj, og det hjalp. Ilden ophørte og man hørte Fjenden løbe tilbage. Det Øjeblik maatte benyttes, hurtigt var baade Svenskerne og Bjeragers Delinger ved Stranden og om Bord.

»Marie« begyndte nu at gaa frem, men man kom ingen Vegne; Søfolkene havde i Forvirringen glemt at kaste Landfortøjningen los, først da Tovet var bleven kappet, gik det fremad. Imidlertid var baade Premierløjtnant v. Bülow og Løjtnant Mantowt naaet ned til Stranden og skød Salver mod Baadene, heldigvis uden at ramme nogen. Lidt ude til Søs kom »Aurora« til, tog Folkene om Bord og hele Styrken dampede til Assens.

Under Forvirringen ved Indskibningen havde vi 2 døde og 4 saarede, det eneste Tab, Korpset nogensinde led. Bjeragers to Delinger mistede ikke en Mand i det Kvarterstid, de vekslede Skud med Preusserne. Udbyttet var 2 fangne Ulaner med Heste.

Hen paa Dagen kom Budskabet om, at Dybbøl-Stillingen var falden. Sekondløjtnant Bjerager med 100 Mand af 2det Regiment blev kaldet tilbage til sin Afdeling, »Aurora« og Transportbaaden maatte afgaa til Høruphav. Da Overkommandoen snart efter blev forlagt til Assens, maatte den Rest, der endnu var tilbage af Strejfkorpset foreløbig tjene som Stabsvagt, medens Baumann og hans Dragoner vogtede Kysten.

Kaptajn Aarøe fik dog Tilladelse at øge sit Korps ved frivilligt Mandskab fra Eksercerskolen og blandt de frivillige Svenskere og Nordmænd i Hæren; der skulde saaledes begyndes forfra med Uddannelsen til den vanskelige og farefulde Tjeneste. En Ugestid ind i Maj blev Dampskibet »Niord«, Kaptajn Jespersen, den senere Søfartschef ved Statsbanerne, stillet til Raadighed, og der blev udført nogle Alarmeringer ved Kysten, men ingen egentlig Landgang før efter den store Vaabenhvile.

32te Kapitel

General Hegermann-Lindencrones Tilbagetog gennem Nørrejylland.

Efter Kampen den 8de Marts var General Hegermann-Lindencrone gaaet til Horsens og bag Ølsted Aa. Den følgende Dag besatte Divisionen Horsens-Stillingen Nord for Bygholm Aa med 1ste Rytterbrigade ude Vest paa for at dække højre Fløj. Generalen var dog klar over, at han ikke her vilde modtage noget Angreb af den overlegne Fjende; Tilbagetoget skulde fortsættes med Hovedstyrken over Skanderborg, Viborg, Skive mod Salling og derfra over Salling Sund til Mors for at lægge Vandet mellem Fjenden og Divisionen og derved skaffe den Tid og Ro til at fuldende sin Ordning.

Østerrigerne var dog ikke særlig ivrige i at følge efter. Dagen efter Kampen ved Vejle benyttede de til at samle hele deres Styrke omkring Byen, kun Rytterbrigaden Flies blev sendt frem til Hedensted omtrent midtvejs mellem Vejle og Horsens og Brigaden Dormus lagt til Engom, en Milsvej Nordøst for Vejle paa Horsensvejen; den næste Dag skulde være Hviledag. Efter den af Overkommandoen givne Ordre skulde Gablenz følge efter de Danske med den preussiske og den østerrigske Rytterbrigade og to Fodbrigader og om muligt søge at afskære dem fra Kysten; de to andre østerrigske Fodbrigader skulde igen gaa tilbage Syd for Vejle til Viuf og Almind for at tjene som Reserve for den preussiske Gardedivision, som indesluttede Fredericia; man frygtede nemlig stadig et større Udfald fra Fæstningen. Gablenz fandt imidlertid to Fodbrigader at være for lidt til Fremrykningen mod General Hegermanns Division, og han sendte derfor sin Stabschef til Hovedkvarteret i Kolding for at faa Tilladelse til kun at efterlade én Fodbrigade og tage tre med sig. Dette blev

indrømmet paa Betingelse af, at den ene Brigade dog alt den 14de igen skulde være tilbage Syd for Vejle. Det var saaledes kun muligt at rykke en 2—3 Dagsmarcher frem med hele Styrken. Den 11te skulde Fremrykningen begynde; men allerede den 10de blev to Bataillioner af Brigaden Dormus og en Eskadron skudt frem til Ølsted Aa, der skærer Hovedlandevejen en Milsvej Sydvest for Horsens; derfra blev der sendt Patrouiller frem mod Byen, som meldte, at den var forladt af de danske Tropper.

General Hegermann vilde nemlig ikke have sit Korps indviklet i nogen alvorlig Kamp. Da Fjendens Fremrykning til Hedensted blev meldt, brød han derfor op allerede Natten mellem den 9de og 10de Kl. 1 og efterlod kun en lille Forpoststyrke, som blev staaende til Kl. 4 om Morgenen uden at mærke noget til Fjenden. Sne og Islag gav denne Nattemarch den samme uhyggelige Karakter som Marchen op gennem Sønderjylland. Træt og udmattet kom Max Müllers Brigade til Egnen om Skanderborg. 11te Regiment blev lagt i Byen, 1ste besatte Passene Syd derfor. 7de Regiment gik tilbage mod Aarhus for at indskibe sig til Als. Regimentet gik om Bord den 11te og kom, som vi har set, tidsnok til Als til at deltage i Kampen foran Dybbøl-Skanserne. Hans kongelige Højhed Kronprins Frederik var den 10de Marts kommen til Divisionen for at forrette Tjeneste i General Hegermann-Lindencrones Stab. Han fulgte Generalen under Resten af Krigen, og hans venlige Tiltale og friske, kammeratlige Samliv med Soldaterne opmuntrede dem tit under Feltlivets Strabadser.

Kronprins Frederik.

Et Strejfkommando af preussiske Husarer og østerrigske Feltjægere fandt saaledes om Eftermiddagen den 10de Horsens ubesat. Et Fodregiment blev straks sendt frem til Byens sydlige Udkant, og der blev udskrevet Levnedsmidler til 10,000 Mand.

Den følgende Dag myldrede det med Tropper gennem Hørsens; den preussiske Rytterbrigade, Lichtensteinske Husarer og to østerrigske Fodbrigader; hen paa Aftenen kom yderligere Brigaden Gondrecourt til, saaledes at Baron Gablenz havde hele sit Korps samlet om sig. Rytterpatrouiller blev sendt frem ad alle Veje Nord efter og meldte snart, at de var stødt paa danske Forposter Syd for Skanderborg. Baron Gablenz mente, at de Danske vilde forsvare denne Stilling, og han besluttede derfor den næste Dag, den 12te, at lade et Korps under Grev Neipperg, bestaaende af den preussiske Rytterbrigade, Brigaden Dormus og Reserveartilleriet foretage et Skin-

angreb paa Stillingen bag Søerne Syd for Skanderborg, medens han selv med den østerrigske Rytterbrigade og Brigaderne Tomas og Gondrecourt gik frem ad Aarhus-Vejen for at omgaa de Danske og tvinge dem bort fra Kysten. Det sidste var let nok, da General Hegermann-Lindencrone agtede sig ind i Landet over Viborg mod Skive og Mors. Den 12te om Morgenen rykkede Østerrigerne frem; Natten igennem havde det regnet, Vejene var bundløse, og Storm og Hagel vanskeliggjorde ydermere Marchen.

Baron Gablenz raadede ialt over 13 Batailloner, 14 Eskadroner og 40 Kanoner; General Hegermann-Lindencrone havde kun 4 Batailloner og 16 Kanoner, men derimod 21 Eskadroner, som imidlertid i Mandtal var Fjenden underlegen, de talte tilsammen kun 1600 Ryttere, og Fjenden havde mindst et Par Hundrede flere. Generalen antog imidlertid med fuld Føje sin Modstander for at være endnu stærkere, da han ikke kunde vide, at der var efterladt Tropper ved Vejle som Reserve for Preusserne foran Fredericia, han troede at have hele det østerrigske Korps mod sig, forstærket med den preussiske Rytterbrigade med tilhørende Kanoner, og lige overfor en saa knusende Overmagt fandt han det raadligst snarest muligt at bringe sit Korps i Sikkerhed. Der blev truffen Foranstaltninger til at rømme Aarhus for alle militære Etablissementer og fjerne alle overflødige private Skibe fra Havnen. Ved Aalborg skulde indrettes en Trækfærge over Limfjorden; Færgerne ved de øvrige Færgesteder, som kunde komme i Brug under Tilbagetoget, blev paa Plads, alt øvrigt Færgemateriel og alle Dampskibe skulde samles i Salling Sund.

General Hegermann-Lindencrone havde meddelt Krigsministeriet, hvor truet han fandt sin Stilling, og Ministeriet, som meget ønskede at hindre Fjenden i at udbrede sig i Jylland, telegraferede til General Gerlach om at gaa angrebsvis frem ved Dybbøl og Fredericia for at tvinge Fjenden til at holde sin Styrke mere samlet. Overgeneralen hverken kunde eller vilde indlade sig paa saadanne Foretagender og nøjedes derfor med at tilraade Generalen at dele sit Korps i fire Dele og lade hver Del gaa mod sit Indskibningspunkt ved Limfjorden, for derved at vildlede Fjenden og hindre ham i at kaste sig over hele Divisionen paa en Gang; men General Hegermann fastholdt sin Plan om at føre sin Hovedstyrke samlet tilbage til Mors.

Dagen den 11te forløb nogenlunde rolig. Baron Gablenz samlede den Dag sit Korps i Horsens. Østerrigske og preussiske Patrouiller viste sig dog foran vore Forposter og hindrede vore Folk i at faa ordentlig Hvile. 11te Regiments Feltvagt ved Nybro blev en kort Tid trængt tilbage, men indtog snart efter igen sin Plads. Et senere udsendt dansk Rekognosceringskommando fangede i Tepstrup to østerrigske Infanterister. Paa Vejen Horsens—Aarhus havde vor Husarfeltvagt under Premierløjtnant Dinesen et Sammenstød med en fjendtlig Rytterpatrouille og fangede en Mand og to Heste.

Af de indkomne Meldinger sluttede General Hegermann-Lindencrone, at det var Hensigten at fastholde os i Fronten og omgaa os i Flanken, hvad Fjendens store Overlegenhed gjorde let udførligt, og i Virkeligheden ogsaa var Gablenz's Tanke, som skulde iværksættes den følgende Dag. Generalen frygtede for at blive trængt

op mod Limfjorden med hele det fjendtlige Korps tæt efter sig, og han besluttede derfor ved et hurtigt, skjult Tilbagetog at lægge et Par Dagsmarcher mellem sig og Fjenden; de højere Førere, som var kaldet til Raadslagning, billigede denne Plan, og det blev bestemt, den skulde udføres endnu samme Nat Kl. 2. Max Müllers to Fodregimenter og den ene Rytterbrigade skulde gaa mod Silkeborg, Fodfolket dog foreløbig tage en Stilling bag Knudsø og Ravnsø; den anden Rytterbrigade skulde, for at vildlede Fjenden, først gaa lige mod Nord, men siden bøje af mod Vest, gaa over Gudenaaen ved Resen Bro og derfra til Viborg.

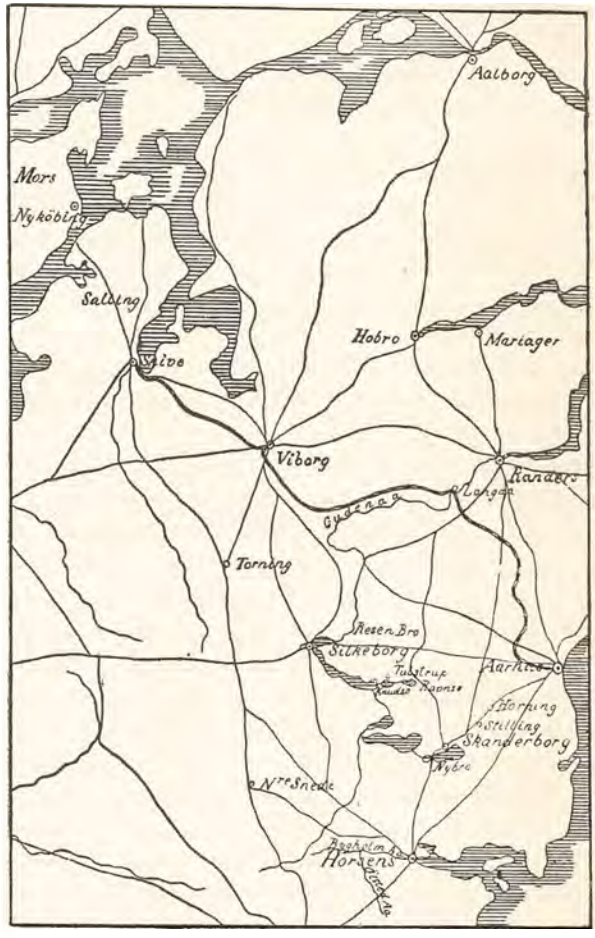

Et lille Kommando, »det østre Strejfkorps«, bestaaende af 2 Eskadroner Dragoner og Kompagniet C. Th. Sørensen af 1ste Regiment skulde under Ritmester Castenschiolds Kommando gaa lige mod Nord over Aarhus og Randers mod Aalborg for at bibringe Fjenden den Tro, at en større Styrke fulgte denne Vej.

Baade Befalingsmænd og Mandskab var meget udmattet ved denne Tid. Den 8de havde de kæmpet ved Vejle, Natten mellem den 8de og 9de marcheret til Horsens, Natten mellem den 9de og 10de til Skanderborg, ofte under højst uheldige Vejrforhold. Den 11te havde de faaet en ret utilstrækkelig Hvile i de trange Alarmkvarterer, forsaavidt de ikke var paa Forpost eller i Bevægelse i Nattens Løb, og nu forestod igen et natligt Opbrud, som tilmed blev fremskyndet og gjort mere hovedkuls ved en uventet beklagelig Tildragelse.

Et Komp. af 11te Regiment skulde vogte Passet ved Nybro Vest for Skanderborg. Kompagnichefen var en afskediget Kaptajn, som i 6 Aar havde været uden for Tjenesten, men ved Krigens Udbrud havde meldt sig som frivillig; han var tilmed i høj Grad medtaget af Anstrengelserne og fuldstændig hehersket af den Tanke, at

vi var omgaaet paa alle Sider, at Tilstanden var fortvivlet, og at vi vilde blive taget i Nattens Løb. Da der lidt hen paa Natten lød Skud fra en lille Skov, og en Dragonpatrouille meldte, at der var skudt paa den, samlede Kaptajnen sit Komp., forlod sin Post og marcherede til Skanderborg. Der blev straks blæst Alarm i Byen; 11te Regiments trætte Folk strømmede til fra alle Kanter, alle Lygter blev slukket for ikke at vejlede Fjenden, og i Mørket søgte enhver at finde sin Plads saa godt det lod sig gøre. Det viste sig senere, at det var en af vore egne Fodfolkspatrouiller, som i Mørket havde skudt paa Dragonerne; der var slet ingen Østerrigere. Kaptajnen blev stillet for en Krigsret og dømt til at skydes; men H. M. Kongen benaadede ham med Afsked uden Pension; Ridderkorset blev frataget ham.

Det mærkedes snart, at det var blind Alarm, en lille Vagt blev paany sendt frem til Broerne; men da den øvrige Styrke var kaldt sammen, blev Tilbagetoget tiltraadt.

Det regnede og sneede afvekslende. Allerede om Formiddagen Fredagen den 11te var det meste af Trainet sendt til Silkeborg og holdt tæt sammenpakket i den lille By; alle Gader, Pladser, Torve og Gaarde fyldtes med Vogne, bevogtet af Dragoner, som knap kunde holde sig i Sadelen af Træthed, og som af og til maatte muntre Hesten lidt for at den ikke skulde falde omkuld af Stivhed og Udmattelse. Paa det store Torv holder Dragon- og Husareskadroner, Folkene bøjer sig fremad og hviler mod Hestens Hals, eller søger at redde lidt Brød til sig og Hestene i de nærmeste Huse.

Henad Morgenstunden var vor Hovedkolonne naaet bag Gudenaa mellem Knudsø og Ravnsø, en Vagt blev efterladt ved Broen og nær Landsbyen Tulstrup holdtes et længere Hvil; derefter sendte Max Müller tre Kompagnier af 1ste Regiment til Rytterbrigaden Scharffenberg, et blev sendt Øst paa til Castenschiolds Strejfkorps, og med de tre andre Bataillioner, to af 11te Regiment og en af 1ste, og Batteriet Johansen marcherede Obersten selv ad forskellige Veje til Langaa, som han naaede hen paa Aftenen. Her ventede Jernbanetog og i Løbet af Natten blev alle Afdelingerne kørt til Skive. Rytteriet drog over Viborg mod samme Maal, og der samledes Natten mellem den 13de og 14de Marts efterhaanden hele General Hegermann-Lindencrones Division paa de to smaa Strejfkommandoer nær.

Da Baron Gablenz den 12te Marts om Morgenen drog frem for at omslutte den lille danske Styrke, fandt han saaledes Fuglen fløjen, kun mindre Kommandoer, efterladt i Forpoststillingen, viste, hvor de Danske havde staaet. Ved Nybro kom det endda til en flink lille Kamp. Der var efterladt en Officer og 20 Mand af 11te Regiment, de lagde sig bag nogle Buske omtrent 100 Alen fra Aaen og ventede der paa Fjenden. Da Dagen brød frem saas en østerrigsk Styrke paa omtrent et Komp. i Fremrykning mod Broen. Vore Folk lod dem nærme sig paa et Par Hundrede Alen, gav dem saa en Salve og skød derefter saa hurtigt de kunde lade. Østerrigerne søgte snarest Dækning bag et Hus og nogle Bakker; de rev Tagsten af Taget for derved at danne Skydehuller, og i henved halvanden Time opholdt vore 20 Mand dem der, saa gik de hurtigt tilbage til nogle Vogne, som holdt parat til dem, og forsvandt med det samme for Østerrigerne.

Baron Gablenz rykkede ind i Skanderborg, men kunde der ingen Oplysning faa om, hvilken Vej de Danske var gaaet; der blev sendt stærke Afdelinger frem baade mod Silkeborg og Aarhus, den første standsede dog Syd for den afbrudte Bro over Gudenaa, den anden en tre Fjerdingvej fremme ved Stilling med Rytteriet ved Hørning.

De østerrigske Officerer følte næppe synderlig Skuffelse over deres Uheld, mange blandt dem syntes meget lidt om denne Krigen mod et lille fjerntboende Folk, med hvilket de i Virkeligheden slet ingen Aarsag havde til Strid. En ældre østerrigsk Kaptajn, som skulde have Kvarter hos Byfogden i Skanderborg, fremstillede sig for Husets Folk med de Ord: »Jeg skammer mig over, at jeg er her«, og mange af hans Kammerater tænkte som han.

Baron Gablenz kunde imidlertid ikke rykke længere frem, naar den Tid skulde overholdes, inden hvilken han havde Wrangels Befaling til atter at være ved Vejle. Brigaden Tomas og Brotrainet marcherede allerede om Morgenen den 13de tilbage til Horsens, medens den øvrige Styrke blev i sine Stillinger og sendte Kommandoer frem mod Aarhus og Silkeborg.

Mod Silkeborg gik General Gondrecourt med tre Eskadroner Lichtensteinske Husarer og en Jægerbataillon; han naaede dog kun til de afbrudte Broer over Gudenaa; hinsides Aaen saas enkelte danske Rytterposter. Da Generalen imidlertid fik at vide, at fire danske Bataillioner Dagen forud var dragen denne Vej, fandt han det utilraadeligt at rykke længer frem med saa svag en Styrke og vendte atter tilbage til Skanderborg.

Mod Aarhus gik Feltmarschalløjtnant Neipperg med Rytterbrigaden Flies, tre Eskadroner Windischgrätz-Dragoner og en Jægerbataillon. Castenschiolds to Eskadroner var Aftenen forud gaaet tilbage Nord for Aarhus, saa der var ingen danske Soldater i Byen, da Grev Neippergs Kolonne Søndag Eftermiddag ved 1-Tiden rykkede derind. Greven blev dog kun nogle Timer i Aarhus; hans Folk kamperede paa Gaderne, hvor de nød den Fortæring, som blev indkrævet til dem; der blev paalagt Byen en Kontribution paa omtrent 11,000 Rdl., at betale inden Kl. 2 om Natten, og desnden skulde der udredes en betydelig Mængde Levnedsmidler og Saalelæder. Rytterpatrouiller hentede Vogne i de nærmeste Landsbyer til at bortkøre Byttet. Da Østerrigerne hen paa Eftermiddagen igen drog bort, medtog de Politimesteren, Kammerjunker Scholten, borgerlig Raadmand Konsul Mørck og Byraadsmedlem, Købmand Secher som Gidsler for den endnu ikke leverede Proviant.

Henad Aften modtog Stiftamtmanden i Aarhus, Dahl, og Borgmesteren, Etatsraad Hertz, en Skrivelse fra det fjendtlige Hovedkvarter, som lød saaledes: »Udførselen af Heste, Slagtekvæg og Korn fra Jylland forbydes herved under Straf af Konfiskation. Hovedkvarteret i Kolding d. 12te Marts 1864. Feltmarschal v. Wrangel«. Desuden medfulgte en trykt Ordre til Amtmændene i Vejle, Ribe, Skanderborg og Aarhus Amter samt Borgmestrene i Vejle, Ribe, Varde, Horsens, Skanderborg, Silkeborg og Aarhus om ufortøvet at møde ved det fjendtlige Hovedkvarter i Kolding for at træffe Aftale om en ligelig Fordeling af Krigskontributionerne, som skulde udredes af Jylland.

Denne Opfordring faldt altsaa netop sammen med, at Østerrigerne igen gik tilbage mod Vejle. Brigaden Nostitz blev i Almind og Viuf, Brigaden Tomas i Vejle By, Brigaden Gondrecourt lagde sig i Hedensted, midtvejs mellem Vejle og Horsens; i sidstnævnte By blev Brigaden Dormus og den preussiske Rytterbrigade Flies, medens de østerrigske Ryttere vogtede Egnen Vest paa. Den 16de Marts havde Østerrigerne indtaget deres Stillinger, og naar Feltmarschal Wrangel vilde udstede Udførselsforbud for hele Jylland og sætte hele Landet Syd for Aarhus under Kontribution, medens han i Virkeligheden kun holdt en Strimmel langs Østkysten op til Horsens besat, saa var dette stridende mod Folkeret og Krigsbrug. De til Kolding stævnede Amtmænd, Borgmestre og Herredsfogder, 11 til 12 i Tallet, nægtede da ogsaa at være behjælpelig ved Udskrivningen i deres Distrikter, dels paa Grund af, hvad der blev forlangt, dels fordi deres Distrikter slet ikke var besat af Fjenden. Feltmarschal Wrangel lod dem da føre som Fanger til Rendsborg, hvor de blev behandlet saaledes, at i det mindste en af dem der hentede Spiren til den Sygdom, som snart efter lagde ham i Graven.

Imens stod General Hegermann med sit Korps i Salling. Han vidste, at Fjendens Hovedstyrke ikke var gaaet ud over Skanderborg, og at der havde været et Kommando i Aarhus, som dog allerede samme Dag var gaaet Syd paa. Imidlertid laa deri ingen Sikkerhed for, at Fjenden ikke vilde rykke hurtigt frem og prøve paa at sprænge Divisionen. Til Uheld blæste det op til en forrygende Storm, saaledes at Færgefarten over Salling Sund maatte opgives og alle Transportmidler, som var paa Vej til Færgestedet, søge Læ under Land. Under disse Omstændigheder var intet andet at gøre end at indrette Stillingen til Forsvar, og forberede sig paa at modtage et Angreb.

Den 16de bedredes Vejret, og Overførselen til Mors begyndte; Kl. 6 om Eftermiddagen tog General Hegermann-Lindencrone selv til Nykøbing. Vel indtraf der nu paalidelig Efterretning om, at Fjenden stod mindst 3 Dagsmarcher borte og var under stadig Tilbagegang; men Generalen ansa a det for rigtigst at fastholde den en Gang tagne Bestemmelse og lod hele sin Division overføre til Mors.

Kun de to Strejfkorps blev saaledes Syd for Limfjorden. Det østre var gaaet tilbage til Hobro for at lade Mandskab og Heste hvile ud. Officerer og Delingsførere ved Kaptajn Sørensens Komp. fik Rideheste, Mandskabet skulde køre, og det hele blev gjort saa let bevægeligt som muligt. Saa snart Fremrykningen begyndte, blev ogsaa en Deling Fodfolk sendt helt over mod Viborg, medens Hovedstyrken gik til Viby, tæt Syd for Aarhus, og fik der Røring med fjendtlige Rytterpatrouiller, fremsendt fra Horsens.

De to Dragoneskadroner, som dannede vestre Strejfkorps, kom kun til at udrette lidet. Efter at have ladet en Patrouille gaa til Silkeborg for at skaffe Sikkerhed for, at Fjenden virkelig gik tilbage, blev de inddraget og forenet med deres Afdelinger Nord for Limfjorden. Et nyt vestre Strejfkorps blev sendt frem, og Fjenden kom snart til at mærke det.

Styrken paa Mors blev efterhaanden mere spredt, idet der blev sendt Kom-

mandoer af forskjellig Størrelse, særlig af 11te Regiment til de forskjellige Overgangssteder ved Limfjorden. 100 Mand af samme Regiment under Sekondløjtnant Uldall blev langs Vestkysten sendt ned til Hjerting og derfra overført til Fanø for at underlægges Kaptajn Hammer af Marinen, hvem Vesterhavsøernes Forsvar var overdraget. Der vil vi senere træffe dem.

Det varede dog ikke længe, inden General Hegermann-Lindencrone maatte afgive hele 11te Regiment, som man skønnede kunde være til mere Nytte andre Steder end bag Limfjorden. Regimentet blev paa Jagter ført til Aalborg, dets egen Garnisonsby, som modtog det med Glæde, og derfra om Bord i en stor Damper, der bragte det til Baaring Vig. Den 29de Marts kom det til Fredericia, men Overkommandoen krævede bestemt dets Nærværelse paa Als, og trods General Lundings Modstand, som blev støttet af Krigsministeren, gik Regimentet allerede Dagen efter atter over til Fyn, marcherede i to Dagsmarcher til Faaborg, blev overført til Hørup Hav og overtog, som vi tidligere har fortalt, Kystbevogtningen langs Als Sund op til Arnkilsøre, netop ved den Tid, da Preusserne truede med Overgangen fra Ballegaard. Brigadechefen, Max Müller, var selv fulgt med 11te Regiment.

General Hegermann-Lindencrone havde nu kun et Fodregiment, 1ste, tilbage, det maatte foreløbig indtage 11te Regiments Plads ved Vogtningen af Limfjordens Kyster.

Hans Majestæt Kongen kom den 28de Marts til Nykøbing paa Mors og afsluttede der sine Besøg ved Hærens Afdelinger. Der som overalt virkede det oplivende paa Mandskabet at se Kongen hos sig.

Inden Marts Maaned gik ud, fik de danske Ryttere dog Lejlighed til atter at give Livstegn fra sig, og det paa en Maade, som tilligemed det omtrent samtidige vellykkede Streiftog fra Fredericia til Assendrup vakte megen Uro blandt Preusserne i Jylland. Det ny vestre Strejfkorps, som bestod af 2det Komp. af 1ste Regiment og to Eskadroner af 6te Dragonregiment, alt under Ritmester Sehested, var den 29de naaet til Brande og Nørre Snede, og fik der at vide, at Fjenden stod ved Vejle med Forposter omtrent halvanden Mil fjernede fra Byen.

Den 30te Marts var 6te Eskadron og to Delinger Fodfolk fra Brande rykket til Nordre Kollemorten, en lille Landsby paa Heden omtrent 4 Mil Vest for Horsens; her gjorde Ritmester Sehested, som selv var med, Holdt for at vente paa Melding fra et Kommando, han havde sendt frem mod Horsens.

Kl. 11 om Formiddagen meldte Vedetterne, at en fjendtlig Rytterpatrouille paa 4 til 6 Heste var i Sigte, og det viste sig snart, at den var Forspidsen for en Afdeling paa 25 til 30 Husarer, som ad Herning-Vejen rykkede Syd fra mod Brande, en Landsby omtrent halvtredie Mil Nordvest for Kollemorten. Ritmester Sehested besluttede at prøve paa at afskære dem og sendte Sekondløjtnant Døcker med 45

Dragoner og 20 kørende Infanterister under Sekondløjtnant V. Christensen ud for at røgte dette Hverv.

Det fjendtlige Kommando, 38 preussiske Husarer under Løjtnant Friherre v. Fürstenberg, var imidlertid forsvundet bag nogle Bakker, det naaede uset til Hjortsballe Kro, hvor de standsede for at fodre Hestene, sikret af Vedetter og Patrouiller. Her opdagede Sekondløjtnant Døcker dem igen. Han lagde de 20 Infanterister og 13 Dragoner i Baghold i en Skov Syd for Kroen og rykkede selv med Resten af sin Styrke, altsaa 32 Dragoner, frem mod Preusserne. Saa snart disse fik Øje paa vore Folk kom de til Hest og red først samlet imod dem i Skridt; men da Løjtnant Døcker sendte en Underkorporal og 12 Mand ud til Siden for at falde dem i Flanken under Kampen, vendte Husarerne tilbage til Kroen og skød derfra med Karabiner paa de fremsprængende danske Dragoner, som uden at ænse Kuglerne gav Hestene Sporene og susede ind paa Fjenden. Da Husarerne holdt stille, medens vore Dragoner var i fuld Fart, blev de straks kastet; men deres hurtige Heste lettede dem Flugten, kun 3 Underofficerer og 7 Husarer blev fangen, Resten slap bort. Af vore blev Løjtnant Døcker, en Underofficer og en Dragon let saaret af Sabelhug.

Løjtnant Døcker havde været lidt for ivrig med sit Angreb; Styrken, som skulde ligge i Baghold i Skoven, var ikke naaet frem, inden Preusserne flygtede; havde den været der, var de næppe sluppen saa godt derfra.

Som vi senere skal se, blev denne lille Rytterkamp sammen med Overfaldet ved Assendrup Aarsag til, at en hel østerrigsk Brigade og et Batteri blev trukket fra Fredericia-Egnen op til Vejle.

Det østre Strejfkorps stod ved den Tid i Skanderborg-Egnen og sendte Patrouiller frem mod Horsens. Fjenden mærkede, at han overalt var omsværmet af danske Ryttere.

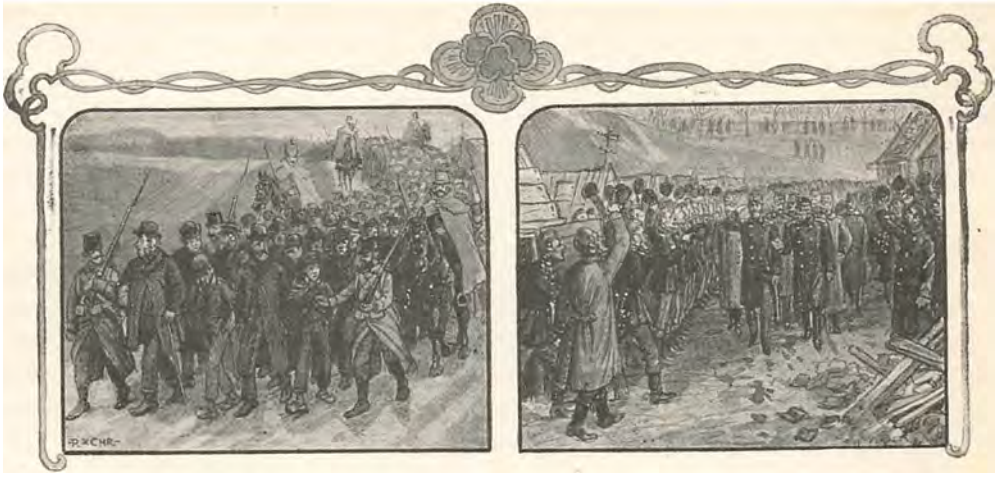

33te Kapitel

Fredericias Bombardement. – Strandhug ved Assendrup.

Medens Feltmarschal Gablenz med sin Hovedstyrke drog efter General Hegermann op i Jylland, var der, som tidligere nævnt, bleven efterladt en Brigade i og Syd for Vejle, og denne tog straks fat paa at indrette Stillingen til Forsvar, dog ikke derved, at de østerrigske Soldater gav sig til at grave; der blev forlangt af Øvrigheden, at den skulde udskrive Mandskab til Skansearbejde, og da dette folkeretsstridige Krav blev afvist, tog Østerrigerne det paa sig selv at drive Arbeidere sammen.

Torsdag den 10de Marts om Aftenen omringede de Landsbyen Jellinge, hvor det store Seminarium er, med Ryttere og Fodfolk. I Hobe paa tre til fire Mand trængte de med Lygter ind i Husene og slæbte alle Mandfolk, som ansaas for arbeidsdygtige, frem; Familiefædre og Sønner, Tjenestekarle og Haandværkere, gamle, svagelige Mænd og Drenge under 15 Aar. Byens Læge maatte følge Trop; han kunde vel være bleven fri, men vilde dele Skæbne med de andre. Fra Seminariet toges en af Lærerne, den ordinerede Medhjælper hos Forstanderen, Pastor Madsen, Byens Skolelærer og største Delen af Seminaristerne. Enkelte Steder optraadte de østerrigske Soldater med Mildhed og gav Folk Tid til at skjule sig; men oftest for de raat og hensynsløst frem. Seminarieelever blev reven op af Sygelejet, mange maatte afsted som de stod og gik i en enkelt, tynd Frakke, i Slobrok eller med Morgensko. Desuden forsvandt en Del Ure, Piber, Støvler, Fødevarer m. m.

Det saaledes sammenbragte Mandskab blev samlet i Landsbyens Udkant og i Mørket ført ned til Herregaarden Lerbæk, hvor de blev anbragt i Halm i en Lade for Natten. Den næste Morgen blev de opstillet udenfor Laden og ført Syd paa gennem Vejle under stærk militær Bevogtning. Ingen vidste, hvorhen det gik, og man begyndte at frygte for at blive tvungen til at grave paa Befæstningsarbejder mod Fredericia. Kolonnen slog dog ind paa Kolding-Vejen; paa Bakkerne ved Vindmøllen blev der standset, Spader og andre Arbejdsredskaber blev uddelt og derefter blev de med Vold bortførte sat til at grave Skanser, som skulde bestryge Vejle By og tjene Fjenden til Dækning mod deres egne Landsmænd. Østerrigske Soldater var Tilsynsmænd og sparede ikke paa Skældsord, ja brugte selv Slag, naar de syntes, det ikke gik rask nok.

Henad Mørkningen samledes Arbejderne fra Jellinge tillige med de i de andre Landsbyer omkring Vejle sammendrevne Folk paa Landevejen og blev ført til Herregaarden Petersholm, hvor de, omtrent 600 i Tallet, blev sammenstuvet for Natten. Der hengik henved 3 Timer med Indkvarteringen, i den Tid maatte de ventende fryse i Pløret og Æltet; saa blev der uddelt nogle Levnedsmidler, mest Brød og raat Kød, udskrevet i Vejle. Den næste Morgen blev de dreven til Arbejde igen, efter at have faaet nogen Forplejning, som Vejle By med stor Besvær skaffede, og først Lørdag Aften fik de Lov til at gaa hjem, naar de havde hentet Passerseddel i Vejle.

Kort forinden havde Preusserne sprængt Støtten paa Skamlingsbanken. Den var rejst i Eftersommeren Aaret forud og skulde have været festlig indviet i den kommende Sommer. Æren for Mindesmærkets Ødelæggelse tilkommer i første Linie Præsten Gaffe ved Brødremenigheden i Christiansfeld, en indvandret Tysker, som mente at lønne dansk Gæstfrihed paa den Maade. Han fik nogle preussiske Ingeniører til at køre med til Banken og ved Sprængning vælte den høje Paramide, som skulde bringe Navnene paa Sønderjydernes Foregangsmænd til sene Slægter. Støtten blev efter Freden atter rejst, og kun bortsprængte Hjørner og Fliser minder endnu om den preussiske Voldsdaad.

Foran Fredericia stod General v. d. Mülbe med den preussiske Gardedivision; men i Hovedkvarteret i Kolding ængstedes man stadig for, at denne Styrke skulde være for lille og friste de Danske til at prøve et nyt Fredericia-Slag, skønt General Lunding kun havde 12 Bataillioner i Fæstningen, altsaa samme Tal som sin Modstander, og umulig kunde føre hele Garnisonen ud i Marken til Udfald. Det tænkte han da heller ikke paa; tværtimod antog han, at Angrebet paa Dybbøl ikke var alvorlig ment; men at Fjenden snart med hele sin Kraft vilde vende sig mod Fredericia. Han bad derfor idelig om Forstærkning, som han ikke fik, før 7de Regiment efter den uheldige Fægtning foran Dybbøl den 17de Marts blev sendt til ham. Han vilde endog have »Rolf Krake« derop; men den kunde naturligvis ikke undværes ved Als Sund, og han maatte nøjes med et Par smaa Dampkanonbaade og nogle af de gamle Rokanonbaade. Forposterne stod tæt foran Fæstningen og den befæstede Lejr.

De preussiske Gardere holdt sig foreløbig paa Afstand og befæstede deres Stilling helt ude ved Elbo-Dalen bag Spangaa og Gudsø, kun af og til foretoges nogle

mindre Rekognosceringer; den 11te Marts mente General v. d. Mülbe paa den Maade at have faaet opklaret, at der var 8 Regimenter, altsaa 16 Batailloner i Fæstningen, medens der i Virkeligheden blot var 12; men det gavnede kun, at Styrken blev overvurderet.

Tre Dage senere var Generalen igen fremme og kom til det Resultat, at den befæstede Lejr ikke var færdig og vel kunde tages ved et rask Angreb, men ikke holdes under Ilden fra Fæstningens Kanoner.

Østerrigerne var imidlertid kommen tilbage fra deres Tog mod General Hegermann-Lindencrone, og den tyske Overkommando bestemte derfor, at der nu skulde foretages noget alvorligt mod Fredericia for at binde Styrken der og hindre, at der blev sendt Hjælp derfra til Dybbøl. Begge de preussiske Gardebrigader og en østerrigsk Brigade skulde rykke tæt ind paa Fæstningen for at dække Bygningen af Batterier, hvorfra Byen kunde bombarderes, en anden østerrigsk Brigade skulde holdes rede bag ved som Reserve. Netop som denne Bevægelse skulde begynde, fik Feltmarschal Wvangel imidlertid Meddelelse om, at der fra Als var afgaaet et større Antal Transportskibe Nord paa op ad Beltet; han mente, det nu igen gjaldt et Udfald fra Fredericia og gav sine Afdelinger Befaling til at blive staaende i de befæstede Stillinger ved Elbo-Dalen. General Gablenz lod endog forespørge, om han maatte rømme Horsens.

Den 17de Marts blev Fæstningen igen undersøgt paa nærmere Hold, hvilket gav Anledning til en lille Fægtning, som kostede os 1 død, 4 saarede og 3 fangne menige; denne Gang fik Fjenden dog større Respekt for den befæstede Lejr. Værkerne meldtes at være færdig og væbnet, kun paa Forbindelseslinierne mellem dem blev der endnu arbejdet.

Overkommandoen var imidlertid bleven beroliget med Hensyn til Transporterne i Lille Belt, og den 19de Marts skulde Fremrykningen mod Fæstningen derfor finde Sted. Wrangel kom selv tilligemed Kronprinsen af Preussen og andre høje Herrer for at følge Bevægelserne. Vore Forposter meldte i rette Tid Fjendens Nærmelse og trak sig efter en kort Skydefægtning ind til Fæstningen, kun ved Igum-Vejen, der, hvor Insurgenternes Skanse havde ligget 1849, fik Kampen en lidt alvorligere Karakter; Fjenden kom os der lovlig tæt paa Livet, og to Kompagnier, et af 20de og et af 21de Regiment, forsøgte at kaste ham tilbage igen. 21de Regiment havde lige faaet en Del nyt Mandskab fra Eksercerskolen og det fik her Ilddaaben. En Rekrut af 21de fortæller, at Kuglernes Fløjten til at begynde med var noget ubehagelig; men Kompagnichefen, Premierløjtnant Dreves, og Fourer Larsen gik oprejst bag Kæden og talte beroligende til Folkene. »Bryd jer ikke om de Kugler, der fløjter,« sagde Løjtnanten, »de rammer ikke;« i det samme tog en Kugle Huen af ham. Han bukkede sig, tog den op og raabte arrigt: »De Pokkers Mennesker, kan de ikke en Gang lade en gammel Mand beholde Huen paa.« En lille Jyde, som hed Greis, foruroligede i høj Grad sine Sidemænd ved sin ivrige Skyden og det stærke Smæld, hans Skud gav. »Pas paa, Greis!« raabte de til ham. »De' ska' a nok,« svarede Greis. Siden blev Aarsagen til det stærke Smæld forklaret. Da Foureren sagde, vi

skulde tage 1200 Alens Visér, fortalte han, saa tænkte jeg, at det vel kneb at række saa langt, derfor tog jeg Krudt fra to Patroner og satte en Kugle for. Ingen undrede sig over, at Greis's Riffel smældede saa stærkt.

Fjendens Tab var den Dag forholdsvis stort; den preussiske Garde mistede 3 Officerer og 17 Mand, Østerrigerne 1 Officer og 9 Mand; paa vor Side faldt Reserveløjtnant C. P. C. Christensen af 21de Regiment, en ung, lovende juridisk Kandidat, Søn af den velkendte Politiker Balthasar Christensen. Han var ved at føre sin Feltvagt frem, for at indtage den gamle Plads og sprang op paa en Grøftevold, hvorfra han muntert opfordrede sine Folk til at skyde godt, da en Kugle traf ham i Panden og fældede ham paa Stedet. Han var den eneste faldne den Dag; af saarede havde vi Premierløjtnant Riise, en Underofficer og 12 menige. Fjendens Tab var saaledes i Tal dobbelt saa stort som vort.

Voldgrav ved Fredericia.

Saa snart vore Forposter var dreven tilbage, begyndte Fjenden at mærke Stederne af til Batteribygning, og da Mørket faldt paa blev der taget fat paa Arbejdet. Østerrigerne, som stod sydligst, medførte 16 8 Pds. riflede Kanoner, som blev fordelt ligelig til to Batterier; Preusserne byggede tre Batterier, et til 12 riflede 6 Pds. Kanoner, et til 8 4 Pds. og et med glatte 12 Pds. bestemt til at beskyde den befæstede Lejr. Batterierne var paa det sidste nær lagt saa langt ude, at det glatte Skyts paa Voldene ikke kunde række dem; medens Riffelkanonerne kunde naa over hele Byen; desuden laa Batterierne saa vel dækket i Terrainet, at de var vanskelige at se fra Volden.

Det var en Lørdag Nat, at disse Arbejder blev udført. Søndag Morgen stod de 36 riflede Kanoner rede til at begynde deres Ødelæggelsesværk; her som senere ved Sønderborg blev det anset for overflødigt at give den civile Befolkning Fred til at drage bort.

Natten igennem havde der jævnlig været vekslet Riffelskud med Fjendens Forposter, og Volden havde delvis været besat. Da Dagen brød frem Palmesøndag, en smuk, klar Solskinsmorgen, spejdede vore Folk ud over Marken for at faa Øje paa Fjenden; da lød der en Susen over Hovedet og snart efter et Brag fra Byen;

en Granat var sprungen i et Hus; den efterfulgtes hurtigt af flere, og alle forstod, at Fredericia blev bombarderet. Den tidlige Morgenro afløstes af Larm og Forvirring; de endnu tilbageværende Indbyggere ilede forskræmte ud i det fri for at søge Ly mod de springende Granater; Mødre med Børn paa Armene, i Hast sparsomt paaklædte i det kolde Martsvejr; gamle Mænd, Drenge og Piger, alle forlod de Hjemmene, hvor de sammenstyrtende Mure, nedraslende Tage og Ildens Rasen øgede Rædslerne ved Granaternes Sprængning. Generalmarchen gik i Byen, og Soldaterne strømmede fra alle Kanter til deres Stillingspladser for at være rede til at møde den forventede Storm.

Fredericia manglede fuldstændig skudsikre Rum; Soldaterne, som ikke var til Volds, søgte derfor Dækning saa tæt op ad den indre Voldskraaning som mulig, medens Indbyggerne søgte ned til Stranden for at blive overført til Fyn. En Mand og et Barn blev dræbt, tre Mænd og en Kone saaret; blandt Soldaterne faldt den første Bombardementsdag 16; 1 Officer og 19 Mand blev saaret. Det var dog ikke udelukkende Bombardementet, som voldte dette Tab; foran Volden blev der skærmyslet mellem Forposterne, paa Vestfronten maatte vore Feltvagter gaa tilbage bag Oversvømmelsen; Fjenden mistede 13 Mand under disse Smaakampe.

Blandt de 188 Stykker Skyts, som stod paa Fredericia Volde og i Udenværkerne var der kun 17 riflede, og de 12 af dem var endda af letteste Kaliber, kun 4 Pds.; i Bombardementsdagene blev der yderligere opstillet 21 Stykker, deraf 7 riflede 12 Pds. Med vore riflede Kanoner søgte vi at besvare Fjendens Ild, men hans Batterier var svære at finde, og vore 145 Skud og 13 Morterkast tilføjede ham ikke noget Tab. Skaden paa Fæstningsværkerne var forøvrigt ogsaa meget ringe; mod den befæstede Lejr blev der sendt omtrent 800 Skud uden nogen nævneværdig Virkning; den langt overvejende Del af dem faldt paa Marken bag Skanserne. Et Par Kanonaffutager blev beskadiget, en Konstabel dræbt og to Infanterister saaret.

General Lunding troede, at den stærke Beskydning var Indledningen til en Storm paa den befæstede Lejr; han lod Besætningen forstærke, gav Oberst Scharffenberg Kommandoen over den og holdt forholdsvis stærke Reserver rede til at ile til Hjælp; men en Storm laa uden for Fjendens Planer.

Hen paa Eftermiddagen greb Ilden stærkt om sig i Byen, det brændte i Reglen paa 5 til 6 Steder paa engang og Slukningen var yderst vanskelig, saa meget mere, som Fjenden fortrinsvis rettede sin Ild mod de Steder, hvor Luerne slog op.

Ved Mørkets Frembrud sagtnede Skydningen; men den blev, om end svagere, fortsat Natten igennem for at holde Besætningen i Aande og hindre Slukningsarbejderne; ved Daggry tog den igen til i Voldsomhed og vedblev med usvækket Kraft til Kl. 1 om Eftermiddagen, saa blev der paa engang stille og kort efter meldte en Parlamentær sig ved Forposterne med et Brev fra Feltmarschal Wrangel til General Lunding. Brevet var skrevet paa Tysk og lød saaledes:

»Unyttig Blodsudgydelse og den uundgaaelige Ødelæggelse, som enhver Belejring af en Fæstning medfører, bestemmer mig til at opfordre Deres Højvelbaarenhed til at træde i Underhandling med mig paa et for Garnisonen ærefuldt Grundlag. Den Officer, som overbringer denne Skrivelse, har Befaling til at vente paa Svar til Kl. 2 Dags Middag, indtil da vil Batteriernes Ild tie.

Jeg forsikrer ved denne Lejlighed Deres Højvelbaarenhed om min særdeles Højagtelse.

Foran Fredericia, den 21de Marts.

Feltmarschal Wrangel.«

General Lunding svarede straks paa Fransk:

»Efter at have modtaget Deres Ekcellences Skrivelse Kl. 1,45, har jeg den Ære at svare Deres Ekscellence, at jeg ingen Myndighed har til at føre Underhandlinger af den Art.

Modtag, Hr. Marschal, Forsikringen om min særdeles Højagtelse.

Fredericia, den 21de Marts 1864.

Lunding,
kommanderende General.«

Saasnart Svaret naaede Feltmarschallen, begyndte Bombardementet paany og varede til Mørkets Frembrud, saa standsede det, og alt var roligt Natten igennem. Vort Tab den anden Bombardementsdag var 3 døde og 13 saarede.

Fæstningen og Garnisonen havde næsten intet lidt, derimod blev 93 Ejendomme mere eller mindre beskadiget, og 35 Bygninger brændte; navnlig gik det ud over Kvarteret Nord for Danmarksgade mellem Vendersgade og Kongensgade. Allerede tidligt den første Dag tændte en Granat Garnisonssygehuset, hvor der laa omtrent 200 syge og saarede; Overlæge Collstrop fik dog alle reddet ud af den brændende Bygning, og samme Formiddag blev de overført til Bogense.

Allerede da Danevirke blev rømmet, havde den velhavende Del af Fredericias Indbyggere begyndt at forlade Fæstningen, og da Fjenden gik over Kolding Aa, voksede stadig Tallet paa Flygtninge. Det var dog ikke udelukkende Frygten for et Bombardement, som gav Anledning hertil; den tætte Indkvartering gjorde det ligefrem vanskeligt at finde Plads i eget Hjem. Den fattigere Befolkning vilde imidlertid nødig forlade Hus og Ejendom. Naar Fæstningen blev alarmeret, stimlede de sammen for at blive ført bort; men naar Faren drev over, søgte de igen deres Hjem. Da Bombardementet begyndte, samledes den sidste Rest af Byens Indbyggere ved Østre Strand med alt det rørlige Indbo, de kunde medføre; nu vilde alle bort, saa hurtig de vel sparsomme Transportmidler tillod. Præsten, Pastor Zeuthen, færdedes mellem dem og søgte at indgyde dem Mod og Trøst. Under den søndre Vold havde nogle Fiskerfamilier slaaet sig ned og følte sig ret tryg der, i Læ baade for Granaterne og den skarpe Paaskeøsten; de var snart næsten de eneste civile i Byen.

Da Soldaterne frøs i den skarpe Østenvind, fik de Tilladelse til at hente Ved fra Brandstederne; dette gav stadig Anledning til nogen Uorden, idet de tog for sig af Spise- og Drikkevarer, hvor de fandt sligt. »Vi kan jo lige saa godt tage det som lade det brænde«, sagde de, og deri var der noget sandt; men Selvtægt blev det alligevel, og da 4 menige blev greben paa fersk Gerning i at plyndre, vilde den strenge Kommandant lade dem stille for en Standret og skyde, andre til Skræk og Advarsel. Forinden han traf sin Bestemmelse, gik han dog til Feltpræsten, Peter Rørdam fra Lyngby, og talte med ham om Sagen. »Lad mig faa fat paa de Karle,« sagde Rørdam, »jeg skal nok formane dem og tillige huske paa stadigt at foreholde Karlene, at de opfører sig ordentligt, hvad fremmed Gods angaar.« Kommandanten og Præsten enedes dog om, at Mad, Øl, Vin og Brændevin samt Skjorter og Uldtøj, det maatte Folkene gerne tage, »og det er der Mening i«, føjer Rørdam til.

Rørdams Breve til sin Hustru giver et godt Indblik i vore Folks Stemning og Tankegang under Bombardementet. Han var den Gang snart 58 Aar gammel; men havde dog forladt den lune Præstegaard i Kongens Lyngby for at tale Guds Ord til de danske Soldater paa sin egen djærve, friske Maade, og da alt Hushold var umuligt, satte han sig ved Officerernes Bord og delte Savn og Farer med dem. En Dag kom han ud til Soldaterne under en Forpostfægtning foran Fæstningen; da han saa dem dukke sig for Fjendens Kugler, sagde han til dem: »Ved I, hvorfor I dukker jer? Fordi vi er Syndere«.

Palmesøndag, da Bombardementet begyndte, færdedes han i tre Timer paa Volden »og talte fornøjeligt med de forskellige Grupper«, gik saa til Kirken og holdt Gudstjeneste. Den anden Bombardementsdag tog han først om Morgenen en Officer og en Oppasser til Alters, gik saa til Lazarettet og talte under Vejs fornøjeligt med de Grupper af Soldater, han traf. Naar han sagde til dem: »Vorherre være med eder«, svarede nogle: »Ja, det tror jeg ogsaa, at Vorherre vil staa med Dansken«, andre ytrede mere tvivlende: »Ja, gid Vorherre vilde være med os«.

Rørende er det at høre ham fortælle om Begravelsen af det lille Barn, som Granaten havde dræbt. Forældrene var flygtet, og det lille Lig laa forladt i det sønderskudte Hus. Peter Rørdam og Graveren gik hen for at stede det til Jorden; men da de to gav sig til at synge ved Graven, stimlede der Soldater til, »og saa tog jeg fat, talte og sang, saa det var en Lyst, og derpaa gik jeg paa Volden og holdt der en stor og dejlig Forsamling, saa jeg kan ej noksom prise Vorherre, der har givet mig denne jevne og naturlige Ligefremhed, saa det gaar af sig selv«.

Brandvæsenet var underlagt Premierløjtnant Hoskjær af Ingeniørerne; men næsten hele det borgerlige Brandkorps' Betjeningsmandskab havde forladt Byen; i deres Sted kom der 10 københavnske Brandfolk med 8 Sprøjter, som under deres Vejledning blev betjent af Soldater; men meget kunde de naturligvis ikke udrette under Bombardementet.

Heldigvis varede det kun to Dage; Fjenden har næppe haft Ammunition nok til at fortsætte det videre og havde vel desuden indset, at det ikke førte til Maalet, Fredericias Erobring. Allerede om Tirsdagen drog Wrangel med Hovedkvarteret fra

Kolding til Flensborg for at være Dybbøl nærmere, nu da Overgangen til Als skulde prøves. Den preussiske Garde marcherede til Vejle og lagde sig i og om denne By; Østerrigerne blev ene tilbage foran Fredericia. General Gablenz selv tog Kvarter i Kolding med Brigaden Gondrecourt; to andre Brigader holdt Stillingen bag Elbodalen besat, og den fjerde stod længere tilbage som Reserve.

Kort efter Bombardementet den 25de Marts kom Hans Majestæt Kongen en Aftenstund sent til Fredericia. Kommandanten havde ventet det høje Besøg Dagen igennem, men da Mørket faldt paa, troede han det udsat. Da Skibet om Aftenen lagde til i Havnen, var der derfor ingen til at modtage; nogle tilfældig nærværende Fredericia Borgere fulgte Kongen og hans Følge i Mørket gennem de af Granater oppløjede Gader til Kommandantens Bolig, hvor General Lunding blev meget overrasket ved det sene Besøg. Den næste Dag gik Kongen langs Voldene; det ikke tjenstgørende Mandskab var ved at sove ud i Hytter, indrettet ved Voldenes Fod af Materiale fra de nedskudte Huse; pludselig kom en Stabsofficer farende og spurgte, om der ingen Officerer var; det var der ikke, men de behøvedes heller ikke. Mandskabet kom hurtigt af Halmen, og var end Paaklædningen lidet parademæssig, var de Hurraer, som fulgte efter et af en Kommandersergent udbragt »Leve Hs. Maj. Kongen«, desto kraftigere. Kongen hilste venlig, henvendte et Par Ord til Folkene og gik saa videre ad Kongens Port ud i den befæstede Lejr, hvor Majestætens Tilsynekomst ligeledes vakte stor Glæde.

Blandt dem, Kongen talte med, var ogsaa Peter Rørdam. »Officererne har fortalt mig, at De gik uforfærdet mellem Kuglerne, og det har glædet mig«, sagde han til ham, »og jeg«, skriver Rørdam, »fortalte ham igen alle Dele, som kunde fornøje ham«. Han blev saa tilsagt til Taflet samme Dag, og efterat Kongen havde udbragt en Skaal for 3die Division, drak han et Glas med Rørdam. »Jeg takker Deres Majestæt, fordi De sendte mig ud! Jeg takker Deres Majestæt, at De sendte mig til 3die Division, her befinder jeg mig godt! Gud velsigne Kongen, at De altid maa finde det trygge Hjem i det danske Folks Hjerter«, svarede Præsten.

Kongen af Preussen syntes ikke om, at hans Gardere skulde staa ved Vejle, hvor der næppe var synderlig Udsigt til at plukke krigerske Lavrbær, han telegraferede derfor til Wrangel, at i det mindste den ene Brigade skulde ned foran Fredericia. Kronprinsen af Preussen fik dog sat igennem, at denne Ordre blev forandret derhen, at Gardedivisionens Fodfolk paa tre Batailloner nær og det meste af Artilleriet skulde gaa til Sundeved for at medvirke ved Angrebet paa Skanserne og det samtidige Overgangsforsøg ved Ballegaard. De tre Gardebatailloner og de to Batterier lagdes i Vejle. To Husarregimenter skulde sikre Byen mod uventet Angreb; det ene vogtede Egnen Vest for Horsens-Vejen, det var et Kommando derfra, som blev kastet ved Hjortsballe; det andet, Gardehusarregimentet, stod østligere inde i Bjerge Herred; det fik ligeledes snart uventet Besøg af de Danske.

General Lunding var noget forbavset over, at de to Dages heftige Bombardement endte med Fjendens Tilbagegang; han lod sine Forposter igen indtage deres tidligere Stilling og derfra fremsende Patrouiller, som næsten daglig vekslede Skud med Øster-

rigerne, uden at nogen af Parterne vandt synderligt derved. 7de Regiment kom til Fæstningen Dagen efter Bombardementet; det blev underlagt Chefen for 8de Brigade, Oberst Scharffenberg, som saaledes nu havde 4 Regimenter, 7de, 9de, 13de og 20de, under sig; Halvdelen af Styrken dannede Besætningen i den befæstede Lejr, den anden Halvdel vogtede den nordre Del af Voldlinien; 9de Brigade under Oberst Neergaard, 14de, 19de og 21de Regiment, besatte Vestfronten. Generalmajor Caroc havde overtaget Kommandoen over Divisionen i den saarede General Wilsters Sted.

For at holde Fjenden i Aande og øve sine Folk, gav General Lunding nogle udvalgte Kompagnier Tilladelse til at foretage Strejftog i Egnen foran Fæstningen; men det gav kun lidet Udbytte, da der var saa lille Plads at tumle sig paa. Bedre Lykke

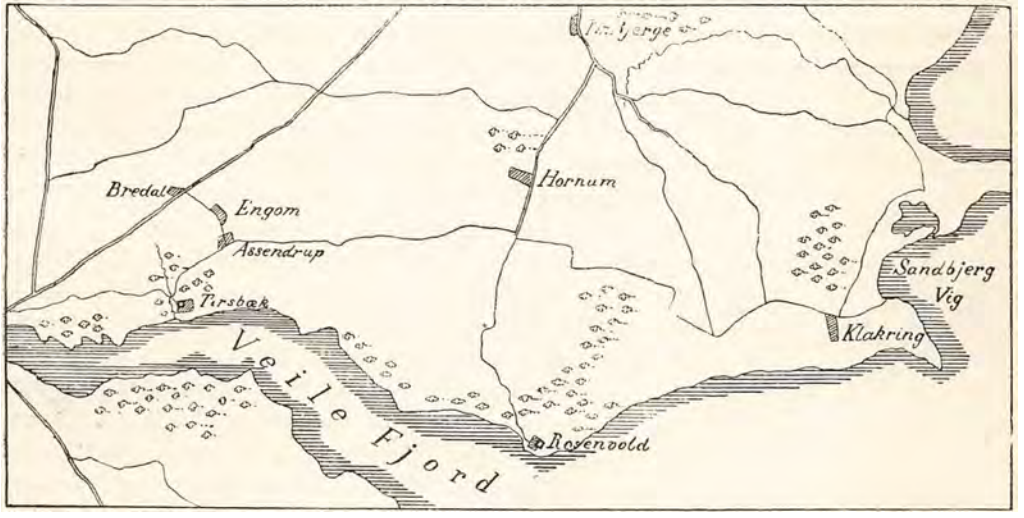

havde derimod en Ekspedition, som blev foretaget til Landsbyen Assendrup Nord for Vejle Fjord.

Om Formiddagen første Paaskedag fik Premierløjtnant Poul Harboe, Føreren for et af de saakaldte Udfaldskompagnier, af en Spion Underretning om, at de preussiske Gardehusarer stod ret spredt i Bjerge Herred, Halvøen mellem Vejle og Horsens Fjord. Premierløjtnanten foreslog Kaptajn Harald Stockfleth, at de skulde benytte Lejligheden til en Overrumpling, og General Lunding gav dem straks Tilladelse til at drage ud.

Om Aftenen Kl. 10 mødtes de ved Havnen, hver med en 15 til 16 Underbefalingsmænd og 100 Mand af 9de og 20de Regiment; desuden medfulgte 4 Husarer. Det blev sagt til Folkene, at det hele skulde være en rask lille Tur; hvem der var syg eller bange kunde blive hjemme, men ingen svigtede. Løjtnant Christiansen tog hele Styrken om Bord i Skruekanonbaaden »Schrødersee« og en Transportbaad, som slæbte efter, og i Nattens Mørke dampede Fartøjerne forbi Trælle Næs, tværs over

Vejle Fjord til Sandbjerg Vig, hvor Kommandoet blev landsat Kl. halvtre om Morgenen. Kaptajn Stockfleth red straks, endnu skjult af Mørket, med Husarerne et Par Mil mod Nordvest til Landsbyen Nørre Bjerge og fik der at vide, at Fjenden havde forladt Horsens og var gaaet til Vejle. Da Kaptajnen kom tilbage, blev »Schrødersee« sendt til Fredericia for at melde General Lunding dette og derefter dampe til Rosenvold Strand ved Vejle Fjords Nordkyst for at tage Styrken om Bord igen den næste Nat. Transportbaaden blev lagt for Anker et Stykke fra Land, med 25 Mand af 20de Regiment som Besætning.

Da det var besørget, marcherede Kommandoet til Landsbyen Klakring, hvor Beboerne blev i høj Grad overrasket ved pludselig at faa Besøg af danske Soldater. Glæden var stor, Folkene blev fordelt i Gaardene, og det bedste Huset formaaede blev sat paa Bordet for dem. Ved Middagstid stillede Landsbyens Vogne og kørte Kommandoet en halvanden Mil ind i Landet til Hornum. Langs Vejen, fortæller en Deltager, stod Folk i Højtidsdragt, det var jo anden Paaskedag, og ønskede os Lykke paa Rejsen. Bønderne i Hornum tog vel mod de kære Gæster, og da Forposterne var udstillet, blev der spist og drukket, sungen og danset, som var der Fred og ingen Fare.

Harald Stockfleth.

Alt imens indhentede Førerne nærmere Underretning om Fjenden; de fik at vide, at der stod tre Batailloner i Vejle, hvilket var rigtigt; i Landsbyerne Bredal, Engom og Assendrup var der preussiske Husarer; i Bredal og ved Tirsbæk desuden Fodfolk. I Assendrup sagdes der at være en halv Eskadron, fordelt med 20 Mand i hver af de større Gaarde, og dette stemte ogsaa omtrent med de virkelige Forhold. Om Dagen blev der udsendt Smaapatrouiller i forskellige Retninger, om Natten blev Tilgangen til Landsbyen spærret ved Barrikader, foran hvilke stod Vagtposter. De to danske Officerer besluttede, at Overfaldet skulde rettes mod Assendrup.

Kl. 11 om Aftenen samledes de 200 Mand, Befalingsmænd og menige, Bajonetten blev sat paa og lydløst gik det fremad mod det en god halv Mil fjerne Maal. Stedkendte Folk viste Vej i den mørke Nat; Førerne gik selv foran som eneste Marchsikring, de 4 Husarer og en ridende Hornblæser sluttede Kolonnen, efter den fulgte 4 Vogne med Straa til de saarede. I tavs Spænding æltede Mandskabet frem ad den stærkt opblødte Vej; lidt efter Midnat skimtedes de hvide Gaarde i Assendrup, alt syntes at hvile i sorgløs Ro, end ikke en Hunds Gøen hørtes. »Nu ganske stille fremad, Folk!« var den Befaling, som hviskende gik fra Mand til Mand.

Snart faar de forreste Øje paa Barrikaden, som spærrer Vejen, og et skarpt Raab: »Wer da!« lyder dem i Møde. Premierløjtnant Harboe svarer paa Anraabet: »Hold Mund, det er Fjenden«, kommanderer i det samme »Fremad!« og med et Hurra sætter Kolonnen sig i Løb; Husarerne bag Barrikaden, 6 Mand, affyrer deres

Karabiner og løber saa alt hvad de kan tilbage, tæt forfulgt af vore Folk. Løjtnant Hammer af 14de Regiment fik Tag i en Husar; men han slap fra ham. Snart er Landsbyen naaet, alle vore Hornblæsere blæser af deres Lungers fulde Kraft: »Gaa paa!« for at bibringe Fjenden Indtrykket af, at det er en stor Styrke, der kommer, og imens slaar vore Folk Kreds om de nærmeste Gaarde.

Hurraraabene, Skuddene og Hornsignalerne bragte de preussiske Husarer til søvndrukken at springe op fra Lejet; Portene smeldes op, danske Soldater trænger ind i Gaardene, Bøssepiber stikkes ind ad Vinduerne. Husarerne søger i Mørkets Skjul at redde sig, som de kan bedst, enkelte griber Karabinen til Modværge, de fleste overgiver sig villigt. Kun i en Stald sætter Husarerne sig kraftigt til Modværge, dækket bag deres Heste, og først efter at flere af dem er saaret og nogle Heste dræbte, lader de sig fange.

Poul Harboe.

Imidlertid var der slaaet Alarm mellem Preusserne; Signaler kaldte dem til Vaaben i hele Egnen. Det gjaldt om at naa tilbage i god Tid, for at slippe om Bord, inden Fjenden kom til Stranden. Rygtet sagde, at en Eskadron Kyrasserer var under Fremrykning; Rytterne brød vore Folk sig vel ikke stort om i Nattens Mørke; men Fodfolk vilde de nødig have paa Halsen; Fanger og Heste blev bragt ud paa Landevejen; de saarede Preussere blev ladet tilbage paa en Trompeter nær. Saa snart Kolonnen var samlet, gik det hurtigt mod Stranden ved Rosenvold, hvor »Schrødersee« og Transportbaaden ventede. Det kneb lidt at faa Hestene om Bord; men henad Sekstiden var alt indskibet, uden at Fjenden havde vist sig, og under munter Sang gik det tilbage til Fredericia.

22 Gardehusarer og 25 Heste var Udbyttet af det raske Strandhug; desuden havde Preusserne et Par saarede, medens kun en af vore, en menig af 19de Regiment, blev saaret. Hestene blev vurderet og Byttepenge udbetalt Mandskabet; Kanonbaaden »Schrødersee«s Besætning skænkede sin Del til de faldnes efterladte. Kaptajn Stockfleth fik Tilladelse til selv at bringe Fangerne til København og derved en i Krigen sjelden Lejlighed til at gense sine kære. De saa ham sidste Gang; han fandt snart efter Heltedøden paa Dybbøl.

Dagen efter Overfaldet ved Assendrup var det, at Sekondløjtnant Døcker ved Hjortsballe fangede 10 Husarer, og disse to sammentræffende Begivenheder foruroligede i høj Grad den i Vejle kommanderende preussiske Generalmajor Grev Münster; han troede endog, at der forestod et større Angreb paa Byen. Den østerrigske Brigade

Dormus blev i Hast dragen derhen tillige med et Batteri, og Baron Gablenz kom selv for at undersøge Forholdene. Dette virkede, siger den østerrigske Beretning, kendelig opmuntrende paa den noget nedtrykte Stemning. Preusserne fandt dog stadig Stillingen meget udsat; ved mindste Anledning blev der slaaet Alarm. »Hvad er der nu paa Færde?« spurgte en Vejleborger en Østerriger en Dag, da Hornsignaler i alle Gader igen kaldte Mandskabet under Vaaben. »Aa, Preusserne har set to Danskere«, svarede Østerrigeren med et Skuldertræk.

Der blev nu ogsaa dannet preussiske og østerrigske Strejfkommandoer paa en Eskadron og en Deling kørende Fodfolk. Et saadant aflagde den 6te April et kort Besøg i Ribe for at fremme Inddrivningen af de udskrevne Rekvisitioner.

Alarmering i Fredericia. April 1864.

Foran Fredericia maatte af og til nogle af Østerrigerne vandre i dansk Fangenskab. Anden Paaskedag kom saaledes en dansk Patrouille paa 6 Mand til Stovstrup, hvor nogle Østerrigere nylig var forsvunden i en Gaard. Da vore naaede derhen, aabnede en Pige en Luge og raabte til dem, at der var Østerrigere i Stuen; to Mand ilede derind, men fandt kun en Østerriger, som straks raabte: »Ja, jeg er fangen; men I gør mig vel intet ondt?« — »Vi er danske Soldater, og vi behandler vore Fanger godt«, lød Svaret. »Guds Moder være lovet. Aa, min Redningsmand«, udbrød Østerrigeren og kastede sig om Halsen paa en af de danske Soldater, men en Kammerat, en Slagtersvend, som stod nær, misforstod Østerrigerens kærlige Hensigt og slog en Klo i ham, som nær havde faaet ham til at synke til Gulvet.

Bedre Udbytte gav et lille Baghold i Vejlby. En Gaardmandssøn fra Landsbyen havde meddelt, at der daglig kom østerrigske Patrouiller dertil, en af Bataillons-

adjutanterne ved 7de Regiment, Sekondløjtnant C. T. A. Nielsen (senere Præst i Magleby paa Møen) fik sin Regimentschefs Tilladelse til at tage to frivillige af hvert Kompagni med sig, altsaa 16 Mand, og lægge sig i Baghold. Den 1ste, Kl. $2^1/_2$ om Morgenen, sneg de sig ud fra den befæstede Lejr og laa et Par Timer efter vel skjult i Vejlby. Klokken noget over 7 nærmede en Patrouille paa 5 Infanterister og 2 Husarer sig Vest fra og gik i Fælden. Paa et givet Signal sprang Danskerne frem; de 2 Husarer slap bort, skønt den ene Hest blev skudt; men de 5 Infanterister maatte overgive sig efter nogen Modstand. Føreren, en lille rask Underofficer, svarede paa Løjtnant Nielsens Opfordring til Overgivelse, idet han holdt sin fældede Bajonet frem: »Men, Hr. Løjtnant, min Ære«. Han opgav imidlertid snart Modstanden og fulgte med sine Folk til den befæstede Lejr, hvor de blev modtaget med et Hurra.

Naar undtages saadanne Smaakampe, holdt Fjenden sig rolig baade foran Fredericia og ved Vejle, medens den store afgørende Kamp blev udkæmpet paa Dybbøl Banker. Dette hindrede dog ikke, at Garnisonen stundom blev alarmeret, naar Fjenden rekognoscerede med større Styrker end sædvanlig.

34te Kapitel

Preusserne graver sig frem mod Stillingen. – Stormen udsættes.

Hverken i Berlin, hvor Kong Wilhelm og General Moltke fulgte Krigstildragelserne i alle Enkeltheder, eller ved den allierede Hærs Hovedkvarter var man paa denne Tid synderlig tilfreds med Sagernes Gang. Det saa omhyggelig forberedte og med saa store Forventninger imødesete Overgangsforsøg til Als var bleven til intet, og Fredericias Bombardement havde vist sig virkningsløst. England drev stærkt paa, at Konferencen snarlig skulde begynde, og Tidspunktet var foreløbig fastsat til den 12te April; men Preussen vilde meget nødig møde i London uden med en afgørende Sejr paa Haanden, og vel lovede Bismarck, at han ved diplomatiske Kneb nok skulde forhale Konferencens Sammentræden noget; men ikke desto mindre maatte der handles mere kraftigt og energisk, hvis det ønskede Maal skulde naas i rimelig Tid.

Den gamle Feltmarschal Wrangel, som halvvejs gik i Barndom, blev derfor sat fra Styret, ganske vist paa en hensynsfuld Maade, men dog saaledes, at den øverste Ledelse faktisk overgik til Kronprinsen af Preussen. Kong Wilhelm udstedte den 30te Marts en Kabinetsordre, hvori han takkede Feltmarschallen, fordi han havde draget Kronprinsen ind i alle Overvejelserne, og for at give dette et mere officielt Præg, bestemte Kongen, at Stabschefen og alle Stabens Officerer herefter skulde give Kronprinsen Melding om alt forefaldende, og at Feltmarschallen selv intet maatte holde skjult for ham, saaledes at ingen Befaling, intet Telegram af militært Indhold blev udsendt, forinden der var forhandlet med Kronprinsen derom. Dermed var han faktisk traadt i Spidsen for Hærledelsen, selv om Wrangel, vel nærmest af Hensyn til Østerrig, endnu af Navn var Overgeneral.

Mellem Prins Friedrich Karl og hans Stabschef, Oberst Blumenthal, var Forholdet alt andet end godt. Stabschefen beskyldte Prinsen for at lytte til alle mulige ukaldede Raadgivere; stundom talte de to ikke med hinanden i Dage, og Prinsen udstedte Befalinger, som Stabschefen ikke kendte og først senere blev underrettet om af Stabens andre Officerer.

Et Udslag af denne Uoverensstemmelse var det, at Prinsen vedblev at fastholde Tanken om en Overgang til Als, efter at den var opgivet af alle hans Omgivelser, og dette skaffede Dybbølskanserne endnu et Par Dages Frist. Den 3die April var der givet Artillerioberst Colomier, som skulde lede Angrebet paa Skanserne, fri Raadighed over alt det svære riflede Skyts, som havde været samlet ved Kysten for at dække Overgangen, men Prinsen greb igen forstyrrende ind, og først da Obersterne Blumenthal og Colomier den 5te April paany havde undersøgt Kysten fra Snogbæk Hage til Lillemølle og fastholdt deres Mening om det usikre i, at en Overgang vilde lykkes, naar ikke den danske Hærs Hovedstyrke blev bunden til Skanserne ved en Storm, gav Prinsen delvis efter, stillede sine Overgangsplaner foreløbig i Bero og gav Ordre til, at det energiske Angreb mod Skanserne nu skulde fremmes.

Planen havde de to ledende tekniske Officerer, Artillerioberst Colomier og Ingeniøroberst v. Mertens, hurtig færdig; paa 12 Dage skulde det hele være afgjort. Natten mellem den 5te og 6te April skulde Forposterne paa Angrebsstedet, Egnen mellem Vemmingbund og Flensborg Landevej, skydes frem; den følgende Nat skulde det glatte Skyts i Angrebsbatterierne ombyttes med riflet fra Kystbatterierne og et nyt Strandbatteri bygges. Den 7de April skulde alle disse Batterier aabne deres Ild, og Natten derpaa skulde der graves en ny Angrebsparallel 650 til 700 Meter fra Skanserne. Den 8de og 9de skulde Skydningen mod Skanserne fortsættes, medens Nætterne blev brugt til at bygge Batterier til svært Kasteskyts og bringe det paa Plads. Den 10de, 11te og 12te skulde saa baade Kanoner og Morterer beskyde Skanserne og Egnen bag ved paa det kraftigste, og den 13de Kl. 10 om Formiddagen skulde der stormes med 32 Kompagnier, godt og vel 7000 Mand, medens den øvrige Hær stod rede bag ved som Reserve.

Paa Udførelsen af denne Plan blev der nu taget fat med al Kraft; men forinden vi begynder Skildringen af dens Fremgang, vil vi gøre Rede for, hvorledes Tilstanden var hos Forsvarerne, nu da det alvorlige Angreb stundede til.

Dagene fra den 3die til den 6te April er betegnet ved, at Fjenden om Dagen og tildels ogsaa om Natten beskød baade Skanserne og Sønderborg med alt det Skyts, han raadede over. Branden i Sønderborg greb stærkt om sig; den samme Storm, som hindrede Preussernes Overgang til Als, forplantede Luerne fra Hus til Hus. De kjøbenhavnske Brandfolk, som var kaldt derover, arbejdede flinkt; men Slukningsredskaberne blev ødelagt, og Fjendens Ild rettedes fortrinsvis mod de Steder, hvor Luerne slog kraftigst op, saa Branden lod sig ikke dæmpe. Adskillige Borgere var vendt tilbage efter den første Dags Bombardement i Haab om, at alt var forbi dermed; nu gentog de samme Scener af Jammer og Rædsel sig, og Byen stod snart forladt af alle sine Indbyggere. 50 Huse og Gaarde nedbrændte, mest i den sydlige

Del, dog faldt Granaterne ogsaa i den nordlige Del, helt op til den store Mølle Nord for Byen.

General Gerlach flyttede sit Hovedkvarter til Ulkebøl Præstegaard; Brigaden, som hidindtil havde ligget i Sønderborg, blev forlagt til Teltlejren i Brohovederne i Sundeved. Den Divisionsgeneral, som havde Kommandoen i Stillingen, skulde fremtidig have Kvarter i Færgegaarden i Brohovedet, den anden i Barakkerne ved Sundsmark. Oberst Hirch blev Kommandant i Sønderborg, og i hans Sted tog Major Lundbye Kommandoen over 18de Regiment. Et Komp. af Garden skulde holde Orden i Byen, og det kunde nok gøres nødig; thi her ligesom i Fredericia fandt der grove Uordener Sted under Bombardementet. Afdelingerne skulde passere gennem Byen ad bestemte Veje og i mindre Dele ad Gangen. Afløsningen til Skansebesætningen skulde kompagnivis samles i Brohovedet og Kl. 8 om Aftenen saa skjult som mulig gaa frem til Skanserne.

Flygtninge fra Sønderborg.

Fjenden skød mellem 2 og 3000 Skud i Døgnet; men Skanserne led kun lidt ved denne Beskydning, derimod fik vi nogle Kanoner gjort utjenstdygtige. Det daglige Tab var størst den 3die April, da mistede vi 10 døde og 33 saarede, mindst den 5te April, hvor vi havde 1 Officer, Sekondtløjtnant F. C. C. Schmidt af 15de Regiment, og 4 menige døde og 1 Officer og 10 menige saarede.

Natten til den 5te April skød Fjenden næsten slet ikke, og vi fik derved god Lejlighed til at udbedre Skaden, saaledes at alle vore Skanser om Morgenen var i tjenstdygtig Stand.

Det Par Maaneder, der var hengaaet inden det egentlige, afgørende Angreb begyndte, var ikke ladet unyttet. Dybbøl-Stillingen var med Fjenden foran og tildels under hans Ild bleven gjort saa stærk, som Forholdene paa nogen Maade tillod. Det er sagt før, men maa stadig fastholdes, at Stillingen aldrig havde været indrettet til at skulde kunne modstaa en virkelig Belejring; det var en stærk Feltstilling, bestemt til at lette et Frembrud fra Als og sikre et Tilbagetog til denne Ø, naar Overmagten blev for stor. Med de nu indtraadte, langt alvorligere Forhold for Øje var Skanserne blevet noget omdannet i deres Indre; Brystværnene var gjort tykkere, der var rejst Tværvolde til Dækning mod Sideilden fra Broager; Kanoner, som hidindtil havde

været stillet højt, saa de ved at skyde over Brystværnet kunde gives frit Skud i mange Retninger, blev sænket, saaledes at Mundingen ragede ud gennem et i Brystværnet udgravet Skydeskaar, derved vandtes bedre Dækning; men Skudfeltet blev snævrere begrænset. Værkerne blev stærkere; men det fri Rum i det Indre blev formindsket, saaledes at der blev Plads til færre Kanoner, og den Fodfolksstyrke, som skulde forsvare mod en Storm, maatte gøres mindre. Indbyrdes var Skanserne bleven forbundet med Løbegrave, Nedgravninger, hvorved Jorden var kastet fremefter som Brystværn, og som saaledes omtrent kom til at se ud som de før skildrede preussiske Angrebsparalleler; hist og her var i disse Løbegrave indrettet Pladser til Feltkanoner; men i det væsentlige var de bestemt for Fodfolket; de havde Tværvolde til Dækning mod Flankeilden ligesom Skanserne. Alt i alt stod der den 2den

»Dæk«, Skizze fra Løbegravene.

April om Morgenen 83 Kanoner i Skanserne, deraf kun 10 riflede; otte 12 Pds. og to 4 Pds., af dem stod de 4 i Skanse II for at virke mod Broager. Stærkest var Skanse VI med 15 Kanoner, svagest den tilbagetrukne VII med 4 Kanoner. I Løbegravene mellem Skanserne stod 16 Feltkanoner, i den tilbagetrukne Linie 8 og i Brohovedet 4 Kanoner.

Det hele dannede en sammenhængende Linie fra Strand til Strand, og bag denne blev der, saasnart det viste sig, at Fjenden vilde rette sit Hovedangreb mod venstre Fløj, bygget en tilbagetrukken Linie, som udgik fra Skanse IV, Skansen tæt Syd for Flensborg-Vejen, og først i sydøstlig, siden i sydlig Retning, blev ført ned til Skrænterne mod Vemmingbund, som den naaede et Tusind Alen bag Skanse I; der blev indrettet nogle Kanonpladser i denne Linie, som var bestemt til at standse Fjenden, naar den forreste Linie var tagen. Senere, da Fjenden udvidede sit Angreb, tog man fat paa at bygge endnu en Linie bag Skanserne fra VIII over den tilbagetrukne

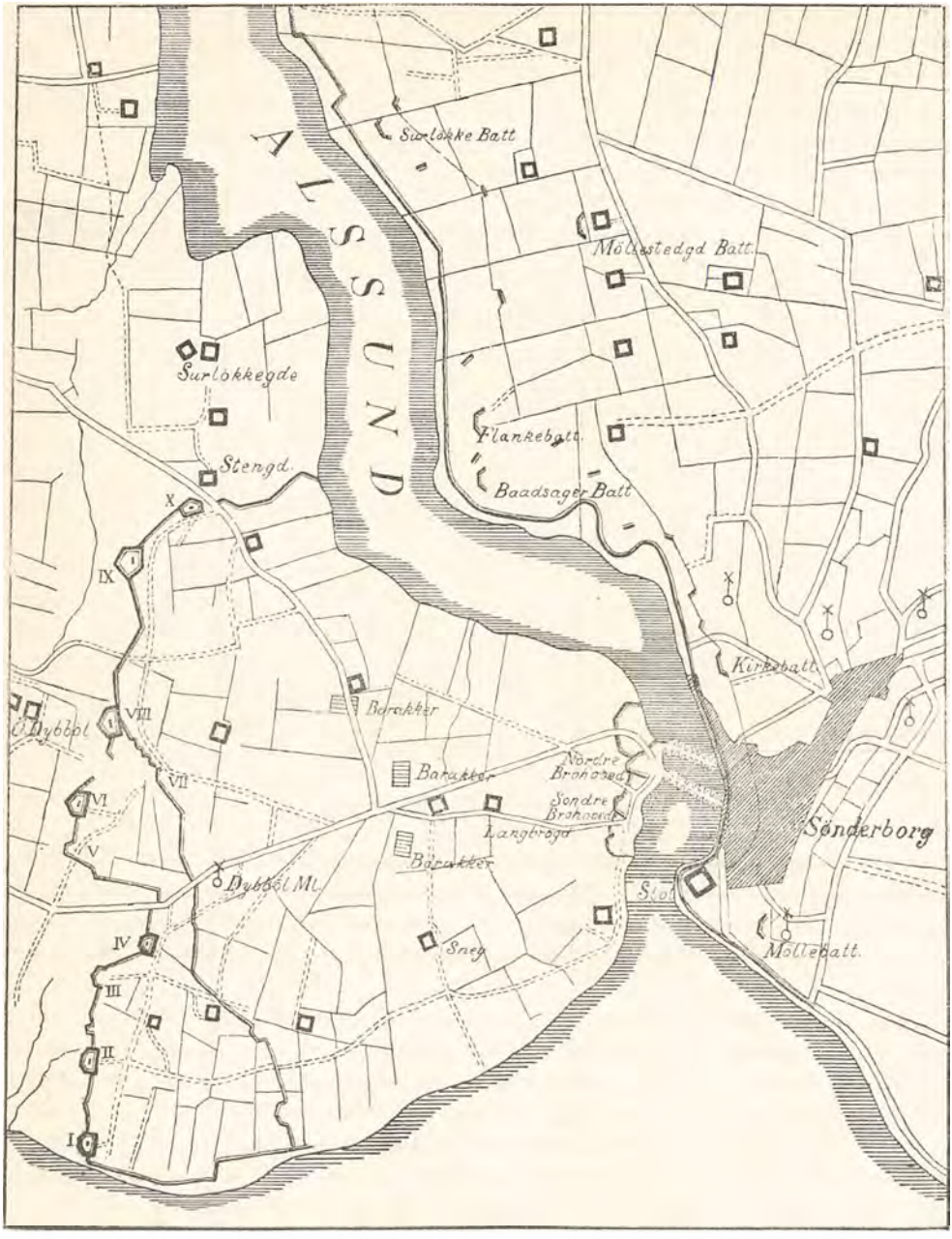
ALSSUND
Surlökke Batt
Mölleredgd Batt.
Surlökkegde
Flankebatt.
Stengd.
Baadsager Batt
X
IX
VIII
VII
VI
V
IV
III
II
I
Dybböl
Dybböl Mt.
Barakker
Barakker
Barakker
Nördre Brohoved
Sondre Brohoved
Langbrogd
Sneg
Kirkebatt.
Sönderborg
Stod
Mollebatt.

Skanse VII, tæt Vest om Dybbøl Mølle, ned til den første tilbagetrukne Linie tæt bag Skanse IV.

Foran og dækkende de to Broer over Als Sund laa »Nordre Brohoved« og Syd derfor, omtrent overfor Sønderborg Slot, »Søndre Brohoved«, de to Brohoveder var indbyrdes forbunden ved Løbegrave, som fortsattes mod Nord, tværs over Flensborg-Vejen og bøjede af ned mod Alssund. Det hele dannede en omtrent et Tusind Alen lang sammenhængende Linie, som skulde dække Forsvarernes Tilbagetog til Als, naar Stillingen maatte forlades.

En virksom Støtte fik Forsvaret fra Batterierne paa Als. Tæt Syd for Sønderborg Slot laa Møllebatteriet og Nord for Kirken Kirkebatteriet; de kunde bestryge Egnen mellem Skanserne og Brohovedet og dettes Indre; de kom saaledes først i Virksomhed efter en Storm. Nordligere, omtrent ud for Stillingens højre Fløj, laa Baadsagerbatteriet, som ligeledes bestrøg Egnen bag Skanserne og Flankebatteriet, som støttede Forsvaret af højre Fløj. De endnu nordligere Batterier, 8 i Tallet, var bestemt til at virke mod en Overgang over Sundet, dog kunde det sydligste, Surløkkebatteriet, ogsaa virke mod Engen foran Skanserne paa højre Fløj.

Alle Skanser var som nævnt i kampdygtig Stand ved Udløbet af den første Uge af April; sirlige var de vel ikke, Brystværnenes Kroner saa, som en Deltager i Forsvaret bemærker, nærmest ud, som var de gennemrodet af Svin; men de var der og gav endnu Dækning.

Ved April Maaneds Begyndelse havde vi alt i alt 52,482 vaabenøvede Mænd paa Krigsskuepladsen og omtrent et Par Tusinde uden for den; desuden var der under Uddannelse 8,600 Mand, saa vi ialt havde indkaldt 63,115 Mand, Officerer og Underofficerer medregnet; det var det største Tal vi nogensinde naaede. Af de vaabenøvede var de 5,093 Mand syge, saaledes at vi altsaa havde 47,389 kampdygtige Soldater paa Krigsskuepladsen; af disse stod ved Dybbøl og paa Als 27,723, i Fredericia og paa Fyn 15,014, i Jylland 4,652. Af Styrken ved Dybbøl var 668 Ryttere og 3,574 Mand Fodfolk fast Besætning paa Als; tilbage til Stillingens Forsvar blev saaledes 23,481 Mand, af dem var godt og vel 3000 Mand Artillerister, 450 Ingeniørtropper og Resten, altsaa ca. 20,000 Mand, Fodfolk.

Stemningen blandt Forsvarerne var god; hverken Kulden, Anstrengelserne eller Fjendens Kugler havde kuet Modet eller svækket Offervilligheden, og Udfaldet af Kampen den 28de Marts blev taget for et godt Varsel.

Tæt foran Skanserne stod, rigt udstyret med alt, hvad der krævedes til en planmæssig Belejring, og ledet af den tekniske Dygtighed, den preussiske Hær kunde frembringe, Prins Friedrich Karl med sine 41 Bataillioner, som selv om henimod 3000 Mand fraregnes som syge, dog var en halv Gang stærkere end det danske Fodfolk. Desuden blev de preussiske Afdelinger ved Tilgang af nyt Mandskab holdt saa temmelig paa Krigsstyrke.

Natten til den 6te April skulde de preussisek Forposter Syd og tæt Nord for Flensborg-Vejen skydes længere frem. Disse overraskende natlige Angreb var efterhaanden bleven sat i System, der var givet bestemte Regler for, hvorledes de skulde

udføres. Sædvanlig anvendtes dertil en Bataillon, denne Gang en Gardebataillon af Regimentet »Kônigin Augusta«; om Aftenen stilledes de 4 Komp. i Kolonner i Parallelen, hvor Stormtrin dannede Vej over Brystværnet. Et preussisk Komp. var delt i 3 Delinger, ikke i 4 som hos os. Riflerne var uladt, al Hurraraaben eller anden Larmen strengt forbudt. Et Stød i Fløjten var Signalet til, at den forreste Deling i hvert Komp. paa engang styrtede op af Parallelen, formerede Kæde og løb saa hurtigt som muligt frem mod de danske Skyttegrave, sprang over dem og de deri liggende Vedetter, løb et Hundrede Skridt videre, kastede sig fladt ned paa Jorden med Ansigtet mod Skanserne, ladede Riflerne og forberedte Afvisningen af et muligt Udfald. 50 Skridt bagefter fulgte ligeledes i hurtigt Løb de næste Delinger, men i sluttet Orden; de kastede sig over vore Skyttehuller og fangede Besætningen der, hvis den vilde give sig, ellers Kamp i Mørket med Bajonetten. Kneb det, ilede endnu Kompagniernes tredie Deling til Hjælp.

Saasnart Kampen var endt, kom Pionererne og begyndte at grave Skyttegrave til Forposterne i den ny Stilling, naar de vundne ikke kunde bruges. Ingeniørofficererne afmærkede hurtigt med hvide Baand den ny Linie i Marken, et Arbejdskommando, som stod rede, kom frem, stillede Skansekurve langs Baandene og gav sig til at grave sig ned bag ved. Stundom gik det hele saa stille af, at Skansernes Besætning intet mærkede, før Arbejdet var i fuld Gang. Der blev saa kastet elektrisk Lys ud over Egnen for at finde Arbejdsstedet, og naar det var lykkedes, sendte Skansekanonerne deres svære Kardæsker derimod: men Angriberne var da ofte saa dybt nedgravet, at de kunde arbejde videre, dækket mod Kuglerne.

Saaledes skildrer Preusserne det sædvanlige Forløb af disse Overfald; men Reglen havde dog adskillige Undtagelser; i det mindste siger de danske Beretninger, at Garderne, da de Kl. 10 om Aftenen den 5te April brød frem, begyndte med et Hurra, som straks kaldte vore Forposter til Vaaben; de fik da ogsaa kun 13 Fanger, foruden 9 sydslesvigske Desertører. Premierløjtnant Ravn, som stod tværs over Flensborg Vejen med sit Komp. af 5te Regiment, maatte rømme baade Barrikaden, som spærrede Vejen, og Skyttegraven ud til Siden og søge ind bag Stillingen; derved fik 10de Regiments sydligere staaende Forposter Fjenden baade forfra og i Siden, hvilket kostede nogle Fanger; men Kaptajn Hansen, som førte Forpostkompagniet, holdt dog sine Skyttegrave, indtil der kom Hjælp fra Skanserne.

General du Plat, som den Nat kommanderede i Stillingen, troede det gjaldt en Storm, lod Reserverne alarmere og Signal give til »Rolf Krake«. I et Par Timer blev der ført en livlig Skydefægtning med Rifler; men da det blev derved, lod Generalen ved 1-Tiden atter Reserverne gaa tilbage og underrettede »Rolf Krake« derom. Et Par Timer efter forsøgte Premierløjtnant Ravn at tage de tabte Skyttegrave tilbage, dette lykkedes ogsaa, men snart efter aabnede de preussiske Gardere en voldsom Ild; baade Premierløjtnant Ravn og den ældste Fører efter ham, Reserveløjtnant Jensen, faldt, og Mandskabet veg igen ind mod Skanserne. Snart igen ramte en dræbende Kugle Kaptajn Hansen, medens ban færdedes i Løbegraven; hans Hornblæser, Bottelé, var falden ved hans Side kort forinden, og Ambulancesoldaten, som

vilde bære Kaptajnen bort, blev dødelig saaret. Den Morgenstund kostede os saaledes tre kække Officerer; desforuden faldt 12 Mand, 9 blev saaret og 13 fangen. 9 Mand deserterede. Preusserne havde 3 døde og 18 saarede; de havde naaet deres Hensigt; vore Forposter stod nu ganske tæt foran Skanserne.

Fjenden lod os den Dag have Ro indtil Kl. 1 om Eftermiddagen, saa sendte han indtil Mørket brød frem et Par Tusinde Granater ind over Stillingen og Sønderborg; vore Skanser paa venstre Fløj helt hen til VIII svarede efter Evne og søgte at hindre Preusserne i at arbejde foran Fronten; vi havde 7 døde og 16 saarede; desuden led Brystværn og Kanoner en Del Skade, særlig i Skanse IV.

Gade i Sønderborg under Bombardementet.

Natten igennem lod Fjenden os nogenlunde i Ro, kun af og til blev der sendt en Granat ind mod Stillingen eller over mod Sønderborg, hvor nu ogsaa de nordligere Bydele begyndte at brænde. I Angrebsbatterierne skulde nu i Nattens Løb det glatte Skyts afløses af riflet, der blev derfor arbejdet flittigt, og naar Larmen røbede Arbejdsstedet, fyrede vore Skanser. Før Dag var dog Hensigten naaet, og den 7de April om Morgenen stod 62 Kanoner, hvoraf 44 riflede, rede til at begynde Skydningen. Skytset var fordelt i 15 Batterier; af dem laa de første 4 paa Broager, alle væbnede med svære riflede Kanoner, tilsammen 4 12 Pds. og 8 24 Pds. De 11 andre Batterier laa hovedsagelig spredt fra Vemmingbund til Flensborg Vejen; det først anlagte Nr. 5 langt tilbage mellem Avnbjerg og Dybbøllund, Nr. 15 endnu

længere tilbage Syd for Dybbøllund ved Strandkanten for at virke mod »Rolf Krake«, naar den viste sig i Farvandet; 7 Batterier laa tæt bag den første Angrebsparallel, og et, Nr. 13, nordligere Øst for Dybbøl Kirke, for med sine 6 riflede 6 Pds. Kanoner at tage vore Skanser paa venstre Fløj i Flanken. Batterierne foran Fronten var dels, hvad man kalder Demonterbatterier, bestemt til at ødelægge Skansernes Skyts og sønderskyde Brystværnene, dels Kasteskyts, som sendte sine Bomber højt til Vejrs, for at de i Nedfaldet kunde ramme bag Dækningerne, som skærmede mod Riffelkanonerne. Senere voksede Antallet af Batterier meget betydeligt, særlig da de 24 svære Riffelkanoner kom fra Berlin.

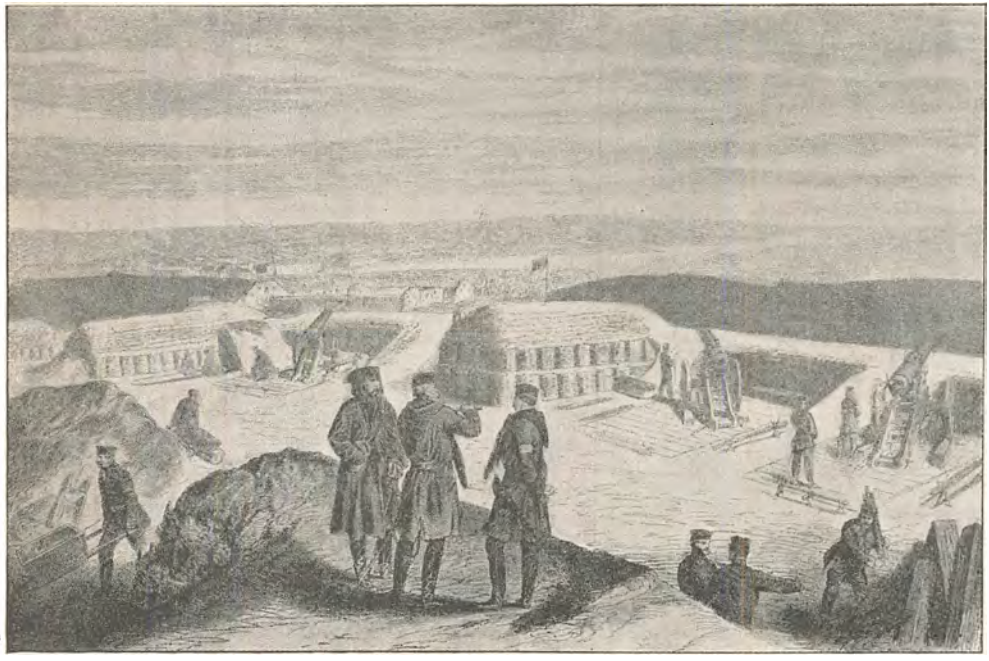

Et preussisk 24 Pds. Batteri paa Broager.

Efter Preussernes Plan skulde, som nævnt, alt Forarbejdet til Stormen være endt den 13de, saaledes at den sorthvide Fane den Dag kunde plantes paa Skansernes Brystværn. Vi vil nu først i korte Træk gøre Rede for, hvorledes Angrebet skred frem i disse Dage for derefter at dvæle ved vor Hærs og vore Soldaters Forhold i denne Trængselstid.

For den 7de April lød Programmet kort og godt paa »Aabning af Ilden fra samtlige Batterier«; Kl. 9 om Morgenen blev der taget fat paa Udførelsen og til halv syv om Aftenen var der kastet 3463 Granater af forskellig Slags ind over Stillingen. Vore Skanser svarede jævnt paa Ilden; navnlig gjorde Skanse IV med de 8 Kanoner, som kunde virke mod Fronten, sit bedste og trak derved den fjendtlige Ild i den

Grad hen paa sig, at Kommandøren Kl. 5 om Eftermiddagen maatte melde Skansen ukampdygtig, da Brystværnet var nedskudt og to Kanoner gjort ubrugelige. Ialt blev 12 Kanoner den Dag sat ud af Stand til at skyde, desuden havde Skanserne lidt meget betydeligt, 9 Mand var dræbt og 32 saaret. I Sønderborg faldt af og til nogle Granater, som bragte Ilden til at blusse op med ny Kraft, navnlig i Kvarteret bag Raadhuset.

I den paafølgende Nat skulde der graves en ny Parallel for at faa en nærmere Stormstilling og for at beskytte Anlæg af Morterbatterier, som paa nært Hold kunde bekaste Skanserne med svære Bomber. Dels for at dække disse Arbejder, dels for at hindre de Danske i at udbedre den Skade, Dagens Skydning havde voldet, vedblev Ilden Natten igennem, stærkere end ellers, baade mod Skanserne og Sønderborg, der blev skudt med en Kanon fra hvert Batteri. Ikke desto mindre fik vi dog de sunkne Brystværn rejst noget igen, og adskillige af de beskadigede Kanoner gjort brugbare paany eller afløste af andre.

Medens vi saaledes under Fjendens Ild arbejdede paa at reparere Skaden, byggede Preusserne uhindret videre paa deres Angrebsværker, og desuden blev der stillet endnu 6 Riffelkanoner i Batteri paa Broagerland, og foran Ragebøl 4 andre, de sidste maatte dog foreløbig atter drages tilbage, da Brystværnet var for svagt til at modstaa vore Kanoner. Kl. $10^1/_2$ om Aftenen mødte 1500 Infanterister med Spader og Hakker for, vejledede af et Par Hundrede Ingeniør-Soldater, at tage fat paa Gravningen; ikke et Skud fra vor Side forstyrrede Arbejdet; først da Dagen brød frem, aabnede Skanserne Ilden og tilføjede i kort Tid Preusserne et Tab af 4 døde og 7 saarede. Efter en Artillerikamp paa omkring tre Timer maatte vore Kanoner dog tie, og Preusserne kunde baade grave videre og genoptage Ødelæggelsesværket. Paa hver Side af den ny Parallel blev bygget et Batteri, Nr. 16 og 17, og i den paafølgende Nat blev der bag Parallelen bygget 4 Morterbatterier med Numrene 18 til 21. Der blev kun skudt lidt i Nattens Løb; Sønderborg blev dog af og til betænkt med en Granat. Vi fik saaledes nogenlundt Ro, og der blev arbejdet ivrigt for at udbedre Skansernes og Løbegravenes Brystværn og Tværvolde; det var nu næsten umuligt at bringe nyt Skyts ind i Skanserne i Stedet for det sønderskudte; dertil var Jorden for oprodet bag Stillingen og Broerne ind til Skanserne for ødelagte. Nogle af de Kanoner, som hidindtil havde skullet virke bagud, blev draget frem i Fronten, og beskadiget Skyts, som endnu kunde skyde et Par Skud, blev dækket saa godt som muligt for at bruges mod en Storm. For hver Nat, der gik, øgedes imidlertid Kanonantallet i de fjendtlige Batterier, medens Skansernes formindskedes; blev det saaledes ved, var Kampens Udfald snart givet.

Vor Overkommando besluttede derfor som et sidste Forsøg den 9de om Morgenen paa engang at lade alle de endnu brugelige Kanoner i Skanserne aabne Ilden mod de preussiske Angrebsbatterier, samtidig med, at »Rolf Krake« løb ind i Vemmingbund og tog dem i Siden. Panserbatteriet maatte dog ikke ødelægges, da der var haardt Brug for det mod en Storm, og da Chefen, Orlogskaptajn Rothe, erklærede, at efter det Kendskab, han og hans Officerer havde til Fjendens Batterier, maatte

det anses for givet, at »Rolf« under en Kamp vilde lide saa meget, at det rimeligvis vilde blive ukampdygtigt paa længere Tid, maatte Planen opgives.

Den 9de April var ellers en af de faa nogenlunde rolige Dage paa Dybbøl. En tæt Taage vanskeliggjorde Skydningen; i hele Døgnet gjorde Preusserne kun 1372 Skud.

For at hindre vore Skanser paa højre Fløj, som ikke var direkte angrebne, i at understøtte de andre med deres Ild, blev der nu ogsaa bygget Batterier mod dem. Den 9de og 10de April kom den lovede Hjælp, 8 riflede 24 Pds. og 16 riflede 12 Pds. Kanoner med 600 Skud til hver; de blev hovedsagelig anvendt mod vore Skanser paa højre Fløj og mod Batterierne paa Als. Tallet paa de preussiske Batterier voksede derved til 27, og da de var færdige, var Kanonantallet mod Skanserne steget til 118, hvoraf 78 var riflede.

Den 10de skulde efter den lagte Plan den tre Dages voldsomme Beskydning begynde, som skulde indlede Stormen; imidlertid var man, trods al den Skade, vor Stilling havde lidt, ikke helt tilfreds. Allerede den 6te April havde Kong Wilhelm beordret Generalløjtnant Hindersin til Krigsskuepladsen for at overtage den tekniske Ledelse af Angrebet, hvad ikke var særlig smigrende for dem, som det hidindtil havde været betroet. Generalen kom den 8de April og fandt, at den sidst anlagte Parallel laa for langt borte til at en Storm derfra turde voves; den blev døbt om til Halvparallel for at det ikke skulde se ud, som blev der gravet altfor meget frem mod vore Skanser, og det blev besluttet at grave en ny 2den Parallel. Dette Arbejde blev udført Natten mellem den 10de og 11te April under let Fægtning med vore svage Posteringer foran Skanserne, og Preusserne arbejdede sig derved saaledes frem, at der nu kun var en Strækning af 400 Meter mellem Modstanderne. I tre Døgn overøste alle de preussiske Kanoner og Morterer Stillingen med Granater og Bomber; Jordvoldene sank sammen, Palisader og Broer splintredes; men bag de sønderskudte Brystværn laa stadig de danske Soldater med Riflerne klar til Skud, rede til at møde en Storm.

Den 11te April om Aftenen samlede Prins Friedrich Karl sine Raadgivere for at drøfte med dem, naar Øjeblikket til at storme var kommen; baade General Hindersin og Oberst Blumenthal udtalte sig mod at foretage en Storm, inden endnu en tredie Parallel var bygget endnu nærmere Skanserne, medens andre, Flertallet, hævdede, at de Danske i den sidste Tid havde vist sig lidet virksom, at deres Kanoner helt var bragt til Tavshed, og at Udfaldet af Stormen derfor var sikkert. Prinsen holdt med Flertallet og bestemte, at Stormen skulde finde Sted den 14de April, altsaa kun en Dag senere end efter den første Plan.

General Hindersin og Oberst Blumenthal havde imidlertid Moltke og gennem ham Kong Wilhelm selv i Ryggen, og Natten mellem den 12te og 13de April kom en Fløjadjutant til Graasten med en Skrivelse fra Kongen, hvori han anbefalede at grave en tredie Parallel tæt under Skanserne og først storme derfra. Wellington havde, skrev Kongen, engang fortalt ham, at efter Erfaringerne fra Krigen i Spanien, lykkedes Stormen paa befæstede Stillinger kun, naar der straks kom en Overmagt frem.

Skønt dette ikke var nogen Befaling, fulgte Prins Friedrich Karl dog den givne Anvisning. Stormen blev udsat; den tredie eller rettere sagt den fjerde Parallel skulde graves og Stormkolonnen øges fra 32 til 46 Kompagnier.

Bedre for os havde det været, om der var bleven stormet tidligere efter den første Beslutning, men en Ære for den tapre Landsoldat var det, at man endnu frygtede ham bag de sammenskudte Brystværn. Preusserne kunde fra høje Standpladser overse hele vor Stilling om Dagen; en Korrespondent, som den 10de April fulgte Bombardementet i Kikkert, fortæller saaledes om, hvad han den Dag saa; »hvor var Skansernes tidligere Nethed; Brystværnene var gennempløjet, Kronerne og Hjørnerne afkæmmet. Tidligere havde de Danske altid hurtigt gjort alt saa pænt i Stand igen, at Major v. Jena ærgerlig udbrød: »Vi sender dem hver Dag fem Hundrede Guldstykker (i kostbare Granater) og for fem Sølvgroschen laver det Pak (Schwefelbande) det i Stand igen om Natten.« — »Kikkerten viste«, fortæller Korrespondenten videre, »ødelagte Kanoner og Kanoner, som blev ødelagt, den viste de ødelagte Blokhuse, som ikke ydede Fodfolket noget Værn; den viste, naar en Bombe slog ned, flyende Danskere, søgende Dækning i Barakkerne, som snart ogsaa blev givet til Pris for den tilintetgørende Ild. Opholdet i Skanserne maa have været rædselsfuldt. Vi nægtede ikke Danskerne, som i deres Haardnakkethed viste sig som tapre Fjender, vor Anerkendelse.«

Lad os da nu se, hvorledes den danske Soldat holdt ud under de haarde Prøvelser, som Fjenden selv betegnede som rædselsfulde.

35te Kapitel

Dybbølskanserne skydes til Storm.

Saa længe Batterierne paa Broager var ene om Skydningen, havde Tjenesten i Stillingen, naar netop undtages i Skanse II og paa de stærkest bestrøgne Steder, været forholdsvis let. De nordlige Skanser blev sjeldent naaet, og bag Tværvoldene var der sikkert Ly, naar Raabet »Broager dæk!« lød. Var en Granat slaaet ned, plejede de nærmest efterfølgende omtrent at springe i det samme Hul, og holdt man sig i passende Afstand derfra, var man nogenlunde sikker, selv om en eller anden vildsom Granat undertiden kunde volde stor Skade, ved at springe paa et aldeles uberegneligt Sted. Da Preusserne ogsaa begyndte at skyde fra Egnen foran Stillingen, blev det ulige vanskeligere at finde Dækning; bag Tværvoldene, som skærmede mod Broager, laa Folkene udsat for Granaterne fra Fronten, og søgte de Ly mod disse tæt under Løbegravenes Brystværn, var der frit Skud mod dem fra Broager. Den 11te April om Morgenen laa saaledes 7 Mand af Komp. Snertinge af 5te Regiment Skulder ved Skulder trykket tæt op mod Løbegravenes Brystværn for at finde Dækning mod Riffelkuglerne, som svirrede ind over dem, da der blev kæmpet ved Forposterne tæt foran Stillingen. Saa kom en svær Granat fra Broager, fløj tæt over Hovedet paa de to nærmeste Mænd, sprang med øredøvende Brag og dræbte de fem andre Mænd i Rækken; halvt besvimede arbejdede de to eneste levende sig frem gennem Dyngen af døde og døende.

Det var som tidligere nævnt den 7de April om Morgenen Kl. 9, at den egentlige afgørende Artillerikamp begyndte. Vi søgte saa godt som muligt at tage den op; den 8de blev det befalet, at Skanse II vedblivende skulde skyde mod Batterierne paa Broager, medens de andre Skanser med deres riflede og svære glatløbede Kanoner

tog Batterierne i Fronten til Maal og med de lettere beskød de preussiske Jordarbejdere, hvor de viste sig; desuden skulde Dybbøl og Ragebøl skydes i Brand. Det varede imidlertid desværre ikke længe, inden det blev klart, at vi trak det korteste Straa i den Kamp. Allerede den 9de April om Morgenen var Ødelæggelsen skreden saa vidt frem, at Overkommandoen maatte telegrafere til Krigsministeriet:

»Vel findes endnu i alle Skanserne nogle Piecer, der kan skyde; men vort Artilleri er nu i en saadan Underlegenhed, at det maa antages rettest ikke mere systematisk at optage Kampen; men at indskrænke sig til at søge at forhindre Fjendens Arbejder i Nærheden af Fronten, at forurolige ham ved Bekastning fra Morterer og forresten at bevare Piecerne til det afgørende Øjeblik.«

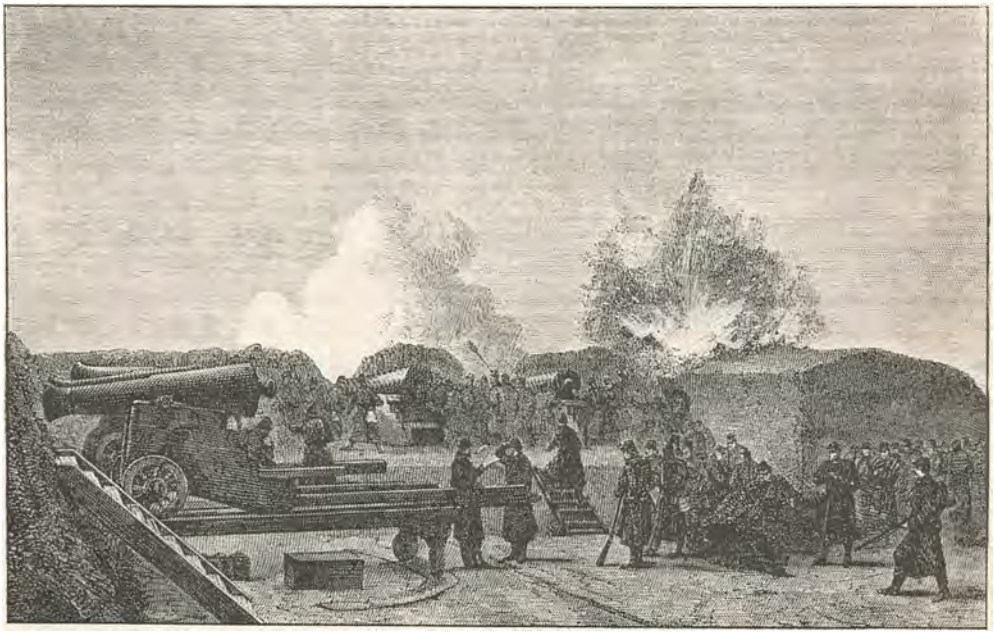

I en Skanse paa Dybbøl.

Den 9de blev imidlertid en af de roligere Dage; en tæt Taage hindrede væsentlig Fjendens Skydning; der blev kun sendt os 1372 Bomber og Granater, medens Tallet de foregaaende Dage havde været mellem tre og fire Tusinde; vort Tab af Menneskeliv den Dag var ogsaa forholdsvis ringe, kun 3 døde og 6 saarede. Taagen vedblev Natten igennem, og skjult af den blev der arbejdet saa ivrigt paa at udbedre Skaden og gøre Kanonerne brugelige til Skud, at Skanserne den 10de om Morgenen igen var nogenlunde modstandsdygtige. Det var dette ihærdige Arbejde for stadig at bygge op, hvad den hærgende Ild ødelagde, som tvang Preusserne til at udsætte Stormen og gennem skærmende Jordværker bestandig grave sig nærmere ind paa Stillingen. Om Morgenen, da Taagen lettede, begyndte Skydningen med øget

Kraft; der faldt den Dag 4743 Bomber og Granater, til Tider blev der sendt os 12 Skud i Minuttet; Dybbøl Mølle sank sammen under Hurra fra de preussiske Artillerister, og vi mistede 12 døde og 18 saarede. Den følgende Dag faldt i Skanse IV 800 Granater, ialt fik vi 3886; den kække Artillerikaptajn Johansen faldt tilligemed 30 Underofficerer og menige, og 3 Officerer og 40 Uderofficerer og menige blev saaret. Skydningen vedblev Natten til den 12te, saaledes at der næsten ikke kunde arbejdes, da Mandskabet idelig maatte søge Dækning; i Døgnet fik vi 4811 Skud; Kommandøren for 10de Regiment, Major Rohweder, faldt tilligemed Premierløjtnant Eising af 17de Regiment og 27 Underofficerer og menige, 1 Officer og 71 Underofficerer og menige blev saaret. Den 13de, den sidste Dag før den først fastsatte Stormdag, steg Antallet af Bomber og Granater til 7320; det voldte os et Tab af 2 Officerer, Ingeniørløjtnant H. P. Larsen og Reserveløjtnant af Artilleriet Weitemeyer, og 29 Mand døde og 84 saarede Underofficerer og menige; men derefter sank Skudantallet ned til henimod 5000. Preusserne havde i Tillid til, at der skulde stormes den 14de om Morgenen, fyret løs saa stærkt de formaaede; nu da Afgørelsen blev udsat, maatte de igen holde Maade med Ammunitionen, som skulde række mindst 4 Døgn endnu.

Meget var der forøvrigt ikke tilbage at udrette for at gøre Skanserne fuldstændig ukampdygtige. Efter de den 13de April indkomne Beretninger var alle Kanonerne i Skanse I gjort ubrugelige, en havde dog kun mistet et Hjul og kunde derfor til Nød anvendes mod en Storm; i Skanse II kunde endnu 2 12 Pds. Riffelkanoner skyde mod Broager, medens alle de mod Fronten virkende Kanoner kun var brugelige til enkelte Kardæskskud; Skanse III havde 3 og IV 6 tjenstdygtige Kanoner; men Brystværn og Tværvolde var meget ødelagt. I V var der 2 brugelige Kanoner; men her var Døren til Krudtmagasinet bragt i Ulave af en Granat, som sprang i Jordopfyldningen. Skanse VI havde af sine 15 Kanoner kun 3 fuldt og 2 tildels tjenstdygtige tilbage; Broen over Graven var ødelagt, saaledes at intet nyt Skyts kunde føres derind, og det Indre saa oprodet af Granater, at Kanonerne kun med stort Besvær kunde skifte Plads. De nordligere Skanser fra VII til X havde vel lidt en Del paa Brystværn og Tværvolde, men havde dog endnu alle deres Kanoner i skudfærdig Stand.

Selv Batterierne paa Als led meget ved Fjendens Ild. Surløkkebatteriet maatte midt paa Dagen den 13de standse sin Skydning; hen paa Eftermiddagen tog det fat igen; men da henad Aften en Granat gik gennem Brystværnet, maatte Batteriet atter tie. Barakkerne ved Rønhave blev skudt i Brand tilligemed flere Gaarde langs Kysten.

Men selv da Skanser og Batterier saaledes var bragt fuldstændig til Tavshed, fik Preusserne dog ikke helt Ro til deres Nattearbejder. Efter Major Kauffmanns Forslag blev der fra den 12te April hver Nat skudt fra Als med nogle riflede 12 Pds. Kanoner over hele Dybbølstillingen mod Angrebsarbejderne. Kanonerne blev rettet ind om Dagen, og ved hyppigt at lade dem skifte Plads, blev det gjort vanskeligt for Fjenden at ødelægge dem. Hver Nat sendte de Preusserne et Par Hundrede

Skud til Tak for de Tusinder, vi havde faaet i Dagens Løb. De lettere 4 Pds. Riffe kanoner tog ligeledes fra skiftende Standpladser paa Als Kampen op med Fjendens svære Batterier hinsides Sundet. Den 14de April om Morgenen aabnede de Danske saaledes aldeles uventet en heftig Ild fra 8 4 Pds. Riffelkanoner ved Rønhave paa Als mod de preussiske Batterier Nr. 25 og 26; to Kanoner i det sidstnævnte Batteri

Dybbøl Mølle efter Stormen.

blev gjort utjenstdygtige, to Mand dræbt og en saaret, inden Preusserne fik opdaget vore Kanoners Standplads og tvunget dem til at tie.

Men det var ogsaa det eneste Livstegn fra de Danske. Vovede en af Skanserne at løsne Skud mod de tæt foran arbejdende Preussere, trak den straks derved de fjendtlige Batteriers Ild hen paa sig og blev hurtig bragt til Tavshed. Skydeskaarene blev derfor spærret med Sandsække, som kunde fjernes, naar Kanonen skulde virke

mod Stormkolonnerne, og det endnu brugbare Skyts blev stillet tæt op ad Brystværnet, for at bevare det saa længe som muligt.

I Løbegravene og bag Skanserne laa de danske Infanterister rodet ned i Jorden saa godt det var mulig; Mandskabet gravede selv Fordybninger og Huller endog ind under Løbegravenes Brystværn for at skaffe sig Dækning; men derved blev det i Forvejen af Granater oprodede Jordsmon endnu mere ufremkommeligt, og det kneb ofte at finde Vej. Da Barakkerne foran Brohovedet blev for farlige Opholdssteder, lavede Mandskabet ogsaa der Jordgrotter, hvori de klumpede sig sammen.

Tjenesteomgangen var ordnet saaledes for Fodfolket, at Mandskabet hvilede i tre Dage paa Als, vel stadig klar til hurtig Udrykning, naar Stormsignalet lød, men dog helt uden for den fjendtlige Ild. Saa samledes Afdelingerne en Eftermiddag i Kvartererne og marcherede kompagnivis med Mellemrum gennem det nedskudte, endnu brændende Sønderborg, hvor enkelte Granater plaskede ned som Forbud for, hvad der var at vente længere fremme. Hurtigt gik det over Broerne til Brohovedet; Mørket havde nu sænket sig over Egnen, Granater og Bomber foer som skinnende Ildstriber gennem Luften, slog ned og sprang med Brag, kastende Smaakugler og Jærnstumper i en Regn foran sig. I Løb og hurtig Gang søgte Kompagnierne hver for sig henimod den Skanse eller det Sted i Løbegravene, som skulde besættes; svært faldt det ofte at finde frem mellem de mange Jordhuler og Granathuller, som gennemrodede Jordsmonet. Naar Skanselinien var naaet, gik Afløsningen hurtig for sig, den gamle Besætning længtes efter at komme bort. Forposterne sneg sig ud gennem de snævre Aabninger i Spærringerne foran Værkerne til Skyttehullerne tæt foran; ved Aabningen blev efterladt et Par Mand, som ved Raab skulde vejlede Vedetterne, naar et pludseligt Angreb tvang dem til at vige. Udkigsposter og Vagtposter blev udstillet; Officererne gik det Stykke, de skulde forsvare, igennem for at undersøge dets Tilstand, Mandskabet satte Geværerne sammen og begyndte Arbejdet for at udbedre Skaden. Var Natten mørk og taaget, saa meget desto bedre, saa faldt Granaterne sparsommere og havde vanskeligere ved

I en Løbegrav ved Dybbøl.

at finde deres Maal; var den lys og klar, øgedes Faren. Hyppigst bestod Arbejdet i bag Skanserne at fylde Sække med Jord, bringe dem frem og lægge dem paa de sønderskudte Brystværn; det sidste var det farligste; de, som skulde lægge Sækkene paa Plads, maatte staa oprejst, udækket paa Kronen. En Nat hændte det i Skanse V, at to Mand blev ramt under dette Arbejde, og de andre begyndte at trykke sig ved at gaa derop; saa meldte sig uventet som frivillige to civile Tømmersvende, der var antagen til om Natten at bøde paa Palisaderne. De sprang op paa Brystværnet og tog imod Jordsækkene, som nedenfra blev langet op til dem. Snart efter sank den ene død om med en Kugle i Tindingen; hans Kammerat var utrøstelig over at

16de Regiments 1ste Komp. ved Dybbøl.

have mistet ham, og der blev ikke lagt flere Jordsække paa den Nat. Fra de kun faa Hundrede Meter fjerne tyske Poster hørtes med Mellemrum stærke Hurraraab; Preusserne vilde derved hindre os i at hvile, da Raabene kunde være Tegnet til en Storm.

Værst var det næsten, at der ikke maatte skydes fra vore Linier, for ikke derved at kalde hele Uvejret fra de preussiske Batterier ned over os; medens ikke blot Granaterne, men ogsaa da Fjenden var kommen nær nok, Riffelkuglerne bestandig svirrede vore Folk om Ørerne, maatte de selv ikke røre Aftrækkeren uden Ordre. Da den tætte Taage, som saa velsignet belejlig havde skjult vore Arbejder for Fjenden Natten mellem den 9de og 10de, om Morgenen ved 9-Tiden paa engang lettede, saa vore Folk i Skanser og Løbegrave med Undren en mylrende Mængde Preussere

i hvide Trøjer, som helt ugenert arbejdede paa deres Løbegrave en 500 Meter foran Stillingen. Preusserne studsede lidt, da de saaledes kom i fuldt Dagslys; men fortsatte snart deres Arbejde, stundom stillede sig op og saa med korslagte Arme ind paa vore Folk, som havde svært ved at forstaa, at de skulde finde sig i sligt.

Hen paa Morgenstunden begyndte den voldsomme Beskydning, som varede til Mørket igen faldt paa. Tæt trykket op af den ofte tvivlsomme Dækning stod eller laa vore Folk hele den lange Dag igennem, følgende med Øjnene Granaterne paa deres Baner gennem Luften; de kendte snart de forskellige Slags paa Lyden; ovre fra Broager kom de svære 24 Pds., »de sorte« kaldet, for de lyste ikke i Luften; de slog svært igennem, hvor de traf; saa var der de smaa Granater fra det lettere Skyts i de nærmeste Batterier foran Fronten, de var saa kort i Luften og sprang saa hurtigt efter Glimtet, at det var svært at dække sig mod dem. Saa var der Shrapnels, Granater med smaa Metalstykker uden om Sprængladningen, de sprang i Luften inden Nedslaget og sendte hele Sværmen af Metalstykker svirrende foran sig; vore Folk kaldte dem »Agerhøns«, for de gav Lyd, som naar en Flok af disse Fugle sværmer op. Endelig var der de store, runde Bomber, som langsomt steg op i Luften, for siden at dale med stigende Hastighed og bringe Død og Ødelæggelse ind bag de svage Værn, som dækkede mod de mere fladt gaaende Granater.

Medens alle disse Bomber og Granater i Tusindvis regnede ned over Stillingen, rørte vore Folk sig næsten ikke fra de Pladser, de engang havde valgt; Kulden rystede ofte Lemmerne; Fødderne sank dybt i Jordsmonets Lerpløre; men et Skridt bort fra Dækningen kunde være Døden; kun Ambulancesoldaterne var virksomme, naar de rygtede deres sørgelige Dont.

Men selv til saadanne Forhold vænte Soldaterne sig efterhaanden; Madposen kom frem, og det varme Øl med Sirup, som Kokkene bragte frem i Spande, hjalp godt mod Kulden i Kroppen. Samtalen gik ofte muntert; Granaterne blev fulgt af spøgende Bemærkninger. »Der kommer en, den skal nok til Sønderborg efter en Pægl Brændevin og en Flaske Øl.« — »Den skal nok til Mølle.« Mellem Befalingsmænd og menige faldt Ordene frit og utvungen, uden at Disciplinen led mindste Skaar derved. Disciplinærforseelser kendtes overhovedet næsten ikke paa Dybbøl.

Endelig brød saa Mørket frem; Dagen havde været saa lang, at ingen troede, den vilde faa Ende. Granaterne faldt sparsommere; snart hørtes tunge Trin mellem Tuer og Huller, Afløsningen kom. Officererne vekslede nogle tjenstlige Bemærkninger: hvad Stillingen havde lidt i Dagens Løb; hvor mange der var falden; saa blev der afløst hurtigst mulig. De to næste Døgn tilbringes i Barakkerne, eller rettere i Jordhuler nær det Sted, hvor Barakkerne stod, og i Brohovedet, stadig under Fjendens Ild og stadig i Klæderne under aaben Himmel, og dog formede Livet her sig stundom ganske hyggeligt. Den 8de April fejrede 6te Regiments Officerer Kongens Fødselsdag med et Chokoladegilde i Brohovedet. Hen paa Aftenen samlede en Kolportør en Skare Soldater om sig i sit sønderskudte Hus i søndre Brohoved; med et flimrende Lys i den ene Haand og en Salmebog i den anden, sang han for, medens de andre stemte i, og de springende Granater gjorde Musik.

Var de tre Døgn i Stillingen forbi, gik det atter tilbage til Als, til Hvile og Varme i andre tre kun altfor hurtig svindende Dage og Nætter. Alsingerne viste deres trofaste danske Sindelag ved at pleje og hygge om de forkomne Soldater, som var det deres egne Børn; mange dyrebare Minder tog vore Folk med fra de gæstfri Hjem paa Als, og mange Venskabsbaand blev der knyttet, som bandt, da den dejlige lille Ø kom under Preusservælden. Blandt dem, som gik foran i denne Offervillighed, kan nævnes Pastor Krogh Meyer i Ulkebøl, Broder til Præsten i Sundeved, hos hvem General Goeben boede saa ofte, og som Generalen skattede saa højt.

Det var den danske menige Landsoldats og gennem ham hele det danske Folks uvisnelige Hæder, at disse haarde Trængselsdage paa Dybbøl blev baaren med aldrig svigtende Mod og Udholdenhed. En menig af Bondestanden fortalte senere, da han blev indkaldt til Krigen, sagde hans Fader, som havde været Soldat i den forrige Krig, til ham: »Ja, jeg har egentlig ikke andet at sige dig, end det, hvor de stiller dig, der skal du blive staaende«. De Ord udtrykker den Formaning, det danske Folk gav sine Sønner paa Dybbøl, og de blev staaende, hvor de blev stillet, selv under den haardeste Prøvelse, den at staa uvirksomme i Dage og Nætter med Døden stadig for Øje.

Pastor Krogh Meyer i Ulkebøl.

Det var ikke fortrinsvis den militære Disciplins faste Baand, som holdt vore Afdelinger sammen i hine Dage; Kugler og Sygdom tyndede svært ud mellem Hærens ikke talrige faste Befalingsmænd; ofte maatte helt unge Reserveløjtnanter og Korporaler føre større Kommandoer; men Folkene fulgte dem og adlød dem i Kugleregnen. Kærlighed til Fædrelandet, Pligtfølelse og for manges Vedkommende en sand, usminket Gudsfrygt og Tillid til Forsynets Styrelse, holdt Modet oppe og bar frem gennem alle Farer. »Gamle Danmark leve!« sagde den dødelig saarede Konstabel Estrup af 9de Batteri, da han blev lagt paa Baaren; han var ellers Landsbyskrædder. En Officer af 6te Regiment fortæller, at en dødelig saaret Ingeniørsoldat, som den 8de April blev baaren forbi ham i Brohovedet, med Møje løftede sig lidt op og spurgte: »Ved De ikke, hvor Løjtnant N. af Ingeniørerne er?« — »Nej«, svarede Officeren, »men har De noget, der skal siges ham, skal jeg meddele ham det«. — »Vil De sige ham«, sagde den døende Soldat, »at jeg har maattet forlade min Post, og at der ingen anden er til at røgte min Gerning.«

Befalingsmændene foregik Folkene med det bedste Eksempel, særlig blandt de ældre, krigserfarne og kyndige Officerer var der naturligvis ingen Tvivl om, hvorledes Kampens Udgang vilde blive; vi skal snart se, hvorledes de søgte at gøre denne Opfattelse gældende paa rette Maade; men ogsaa de fulgte trofast Ordet: »Der hvor du

staar, skal du blive staaende«. De to Divisionsgeneraler, du Plat og Vogt, skiftedes til at være i Stillingen tre Døgn ad Gangen; i de sidste Dage før Stormen overtog den atter helbredede General Steinmann Kommandoen over 1ste Division i Stedet for General Vogt; af Overkommandoens Officerer var Stabschefen, Oberstløjtnant Stiernholm, og Souschefen, Major Rosen, skiftevis i Stillingen. Rolig og uforfærdet gik de der i deres Gerning uden at lade sig mærke med den Bekymring, det preussiske Artilleris knusende Overlegenhed og Angrebsarbejdernes ustandselige Fremskriden maatte vække hos dem, Brigade-, Regiments- og Bataillonschefer og alle de øvrige Befalingsmænd ned til de lavere Grader fulgte Eksemplet fra oven, ofte staaende oprejst, i den voldsomme Granatild; medens deres undergivne søgte Dækning, holdt de Øje med Fjendens Bevægelser for at kalde Mandskabet frem, naar Stormen kom. Tjenesten var for dem nok saa streng som for Mandskabet; Chefen for 17de Regiment, den ridderlige Oberst Bernstorff, som aldrig kastede sig ned, sprang end Granaterne nok saa nær ved ham, havde saaledes, da Stormen kom, været uafbrudt i Stillingen i over fem Døgn. Som midlertidig Chef for 5te Brigade var han den 13de April i Skanserne paa højre Fløj, den 14de i Brohovedet, den 15de blev han afløst som Brigadechef og gik med 17de Regiment til Skanserne paa venstre Fløj, den 16de stod han i Brohovedet, den 17de om Aftenen besatte han atter Skanserne paa højre Fløj, den 18de fandt han Heltedøden, da han vilde tage en stormet Skanse tilbage.

Dansk Bondesoldat.

Var Tjenesten haard for Fodfolket, var den det ikke mindre for Artilleristerne, særlig mod Slutningen, da Mandefald og Sygdom tyndede ud, saa det kneb med Afløsningen; men ingen svigtede saa længe Kræfterne blot nogenlunde strakte til. Konstablerne, som skulde ud og løse af i Stillingen, samledes ved Aftenstid i Brohovedet, hver Mand gik saa for sig selv ud til den Post, som var anvist ham, og der manglede aldrig nogen. Den øverste Ledelse af Artilleriforsvaret i Stillingen var betroet til Major Henri Alexandre Antoine de Dompierre de Jonquières, og i bedre Hænder kunde det ikke være lagt; trods det fremmed klingende Navn, som Soldaterne havde svært ved at huske og udtale, var der over hele hans Personlighed den velgørende Ro, den stille bramfri Ihærdighed, og det rolige, beherskede, aldrig svigtende Mod, som den danske Soldat skatter saa højt. Hans Opgave var vanskelig, ikke alene ved Skytsets Underlegenhed under det preussiske, men ogsaa ved de mange kun lidet uddannede og helt urutinerede Befalingsmænd, han havde under sig og ofte maatte bruges ved selvstændige, ansvarsfulde Kommandoer; han var ufortrøden i at vejlede og opmuntre de unge, altid venlig imod dem, skaanede dem, hvor han kunde, men kendte ikke til Skaansel for sig selv. Ved den urokkelige Koldblodighed, hvormed han røgtede sin daglige Dont, forstod han at berolige og opretholde Modet hos sine undergivne. Enhver, der kendte ham nøjere, vidste, at det var en fast Tro paa den

almægtige Gud og hans naadige Forsyn, som forlenede ham med denne uforstyrrede Sindsligevægt selv med Døden for Øje. Han betragtede det som Synd at søge Faren og dadlede strengt sine undergivne, naar nogen af dem i Kaadhed vovede Livet; men kaldte Pligten, var han paa Valpladsen saa rolig som i sit Hjem. Da han en Dag under en heftig Ild eftersaa sine Kanoner, vandrende fra den ene til den anden, hist og her skrabende med sin Pennekniv paa et truffet Sted for at undersøge Skadens Størrelse, var der en Soldat, som ved dette Syn foldede sine Hænder og udbrød: »Se den Mand! han gaar, som var han i Kirke og gik til Alters for at modtage Sakramentet«.

Som Herren er, saa følger ham Svendene; det mærkedes helt igennem paa de danske Artillerister paa Dybbøl. Næstkommanderende ved Stillingens Artilleri, Major W. Kauffmann, og Kommandøren over de faste Batterier paa Als, Major Schreiber, de tre Artillerikaptajner Hertel, Kanoneren fra Mysunde, Sick og Bartholin, hvis Kompagnier dannede Skansebesætningerne, og Batterichefferne af Feltartilleriet, hvis Kanoner stod i Løbegravene, fulgte alle i deres Chefs Spor, og deres Undergivne søgte at ligne dem.

Henri Alexandre Antoine de Dompierre de Jonquières.

Den uløselige Opgave at genrejse om Natten, hvad Preusserne ødelagde om Dagen, paahvilede naturligvis nærmest Ingeniørerne, omend Fodfolket stillede det meste Arbejdsmandskab; den øverste Leder var Oberstløjtnant J. C. F. Drejer, og under sig havde han til Arbejdet i Stillingen to Ingeniørkompagnier under Premierløjtnanterne Kolderup-Rosenvinge og M. O. Asmussen foruden Brokompagniet under Kaptajn J. G. C. Hedemann, som passede Broerne over Als Sund; desuden var der en lille Skare kække, kyndige Officerer til Oberstløjtnantens Raadighed; hans Stabschef, Major Schrøder, Kaptajnerne Brummer, Thulstrup og Good, Løjtnanterne Keyper, O. K. Larsen og Dyhr, som alle delte Faren og Æren for det ihærdige Arbejde med deres Chef. Trods det, at de stadig færdedes i den stærke Ild, var der dog kun en af dem, Sekondløjtnant H. P. Larsen, som fandt Døden for en Kugle.

Men trods al Mod, al Udholdenhed, al Offervillighed, stod det dog vor Overkommando klart, at fra det Øjeblik af, da det regelmæssige Angreb var aabnet og det preussiske Artilleris afgjorte Overlegenhed en Kendsgerning, var Stillingens Modstandskraft brudt; Afgørelsen kunde forhales ved store Ofre, men om det endelige Udfald af Kampen kunde der ikke være Tvivl. Ganske naturligt kom da den Tanke frem, hvor længe skal denne haabløse Modstand fortsættes; Dybbølstillingen havde

den store Fordel, at den ikke kunde omringes, det stod os stadig frit for at forlade den, naar vi ansaa det videre Forsvar for umuligt; den havde, da Belejringen for Alvor begyndte, alt bunden den fjendtlige Hærs Hovedstyrke i næsten et Par Maaneder, og tvungen Preusserne til at udfolde et meget stort Apparat for at angribe den; dermed havde den gjort sin største Nytte; men ogsaa ydet, hvad den evnede. Et Angreb, som det, der nu blev ført, var den ikke bygget til at modstaa, og kunde den ikke modstaa.

Efter de to Dages voldsomme Beskydning den 7de og 8de April var Preussernes

General Gerlach med Stab.

Overlegenhed fastslaaet, og Overkommandoen udbad sig derfor allerede den 9de Regeringens Instruktion om, hvorvidt den Kamp, der var begyndt i Dybbølstillingen, skulde gennemføres eller om den Del af Hæren, som blev anvendt der, skulde søges bevaret ved en frivillig Tilbagegang, idet Overkommandoen mente, at politiske Overvejelser her maatte være de bestemmende.

Det blev alt i denne Indstilling bestemt udtalt, at »Fjendens heldigere Stilling, der gør det muligt at bringe vore Batterier under en krydsende Ild, hans Artilleris Talrighed, dets Kaliber, dets Rækkeevne, dets Præcision, dets Betjenings Hurtighed er i saa Henseende de givne Momenter, der faar en forøget Vægt derved, at vi paa

vor Side mangler de materielle Kræfter til en hurtig Erstatning af de Tab vi lider, og det tilstrækkelige Befalings- og Betjeningspersonale til at etablere en saadan Tjeneste, at vi bestandig med usvækket Kraft kan benytte de svagere og mere forældede Vaaben, vi besidder.«

Om vort Fodfolk blev sagt: »Infanteriet bærer de store Anstrengelser, der fordres, med en paaskønnelsesværdig Holdning; men Overkommandoen kan ikke skjule, at ogsaa dette Vaabens Kræfter svækkes daglig og navnlig er bleven formindsket efter at Sønderborg er skudt i Brand og siden Barakkelejren ikke mere kan anses for noget sikkert Opholdssted. Ikke alene en uafbrudt Aarvaagenhed fordres af Infanteriet, efter at Fjenden er i Stand til ubemærket at samle sine Kolonner i en Afstand af ca. 800 Alen fra Løbegravene; men de mangfoldige Jordarbejder, der skal udføres, berøver det en Del af den nødvendige Hvile, og medens Fordringerne til Arbejdskræfter maa stige, bliver de i saa Henseende til Overkommandoens Raadighed staaende Hjælpekilder stedse mindre.«

To Dage senere, den 11te April, kom Krigsministerens telegrafiske Svar: »Det er Regeringens Anskuelse, at Dybbølstillingen maa forsvares til det yderste. Nærmere Underretning kan imødeses«.

Imidlertid sank Stillingen bestandig mere i Grus, og Forsvarernes Kræfter udtømtes. For at opmuntre Tropperne lod Overgeneralen følgende Dagsbefaling udgaa. »De store Prøver, Hæren i Dybbølstillingen har gennemgaaet, har den hidindtil baaren med en mønsterværdig Holdning. Jeg sætter min Lid til, at den Udholdenhed, som fordres, fremdeles vil bevares, og at ingen vil trættes i Opfyldelsen af sine Pligter, saa længe Kampen for Kongens og Fædrelandets Vel og Ære fordrer det.«

Den 14de April, den Dag Stormen skulde være foretaget, havde ikke Kongen af Preussens personlige Indgriben udsat den endnu nogle Dage, skrev Overkommandoen igen til Ministeriet, at Dybbølstillingen i dette Øjeblik havde udfoldet al den Modstandskraft, den havde, og at en fortsat Kamp kun kunde føre til et Nederlag, som intet Udbytte kunde bringe for Kongens og Landets Sag; Stillingen burde derfor opgives og Tilbagetoget til Als tiltrædes. Der blev for at fremme Afgørelsen telegraferet til København, at den voldsomme Beskydning tvang til for Størstedelen at standse Arbejdet, og at det ikke var muligt længer at holde Værkerne i forsvarsdygtig Stand.

Om Formiddagen samme Dag havde Krigsministeren en telegrafisk Samtale med Hærens Stabschef. Han erkyndigede sig om Kampens Gang og spurgte om Tilbagegangen var begyndt, hvilket blev besvaret med Nej. Stabschefen udtalte: »Overkommandoen maa have aldeles fri Hænder i det nuværende Øjeblik«. — Ministerens Svar lød: »Overkommandoen har fri Hænder. Regeringen stoler paa den saavel i militær som i politisk Henseende«. Denne Ret til selv at tage Bestemmelse varede dog kun kort, tidlig paa Aftenen kom et nyt Telegram fra Krigsministeren, som udtalte: »Efter min Samtale med Stabschefen i Formiddag, forelagde jeg Regeringen de gjorte Meddelelser. Den fastholder sin tidligere omtalte Anskuelse om

Vigtigheden af at holde Stillingen, selv om heri skulde resultere forholdsvis betydelige Tab«.

Dermed var Sagen klar. Forsvaret af Dybbølstillingen skulde fortsættes til Trods for Overkommandoens bestemte Udtalelse om det haabløse deri og de store Tab, det vilde medføre. Overkommandoen havde at lyde; Ansvaret var lagt over paa Regeringen og dens Chef, Biskop Monrad.

Det blev meddelt, at Konferencen i London skulde træde sammen den 20de April; mindst saa længe mente vel Regeringen, at Forsvaret endnu kunde vare; men dets Grænse var alt naaet, og kun Preussernes forsigtige Tøven forlængede det endnu i fire svære, dyrekøbte Dage.

36te Kapitel

De sidste Dage paa Dybbøl.

Dybbølstillingen skulde altsaa forsvares til det yderste, hvad det saa maatte koste, og nogen synderlig Hjælp var ikke at vente. General Hegermann-Lindencrone havde vel udtænkt en Plan til ved en forenet Kraftanstrengelse af Besætningen i Fredericia og sit eget Korps at sprænge de fjendtlige Tropper i Jylland og saa trænge ind i Slesvig til Undsætning for Hæren i Sundeved; men den kom ikke til Udførelse; derimod blev General Lunding saa betagen over et Telegram fra Overkommandoen, som han modtog den 9de April og hvor Øjeblikkets Alvor og Fare var klart fremstillet, at han overvandt alle sine Betænkeligheder og samme Eftermiddag telegrafisk tilbød at afsende 4 Bataillioner og 1 Feltbatteri til Hjælp ved et muligt Udfald; mer end nogle Dage maatte disse Afdelinger dog ikke være borte fra Fredericia, og naar Udfaldet var foretaget, ventede General Lunding dem bestemt tilbage.

Overkommandoen greb med Begærlighed dette Tilbud, og endnu samme Aften kom Ordre til, at Oberst Scharffenberg med 8de Brigade skulde snarest mulig afgaa til Als; blev Fredericia angrebet, skulde Regimenterne blive sendt tilbage. General Lunding fandt, at dette var noget andet, end han havde tilbudt, og søgte at fremkalde Krigsministeriets Indblanding; men det paadrog ham kun en Tilrettevisning fra Overkommandoen og en ny bestemt Befaling.

Scharffenbergs Brigade bestod af to af Hærens bedste Regimenter, 9de og 20de; de havde hidindtil haft en sammenligningsvis let Tjeneste i Fredericia og mødte derfor med friske Kræfter, da de den 13de April blev indlemmet i Steinmanns Division. Den skulde nu gaa i Tur med de andre Brigader ved Stillingens Besættelse;

men for at dette kunde ske, maatte Tjenesteomgangen forandres; Brigaden Wörishöffer, 16de og 17de Regiment, fik derved sin Hviletid paa Als afkortet paa en Tid, da hvert Døgn i Stillingen kostede døde og saarede. Mandskabet forstod ikke, at frisk tilkommende Tropper kunde volde dem yderligere Savn og Fare, og Misfornøjelsen gav Anledning til et beklageligt Optrin, det eneste af den Art under hele Dybbølstillingens Forsvar.

Den 13de April var 16de Regiment bleven afløst Kl. 4 om Eftermiddagen, 17de tre Timer senere; det naaede derfor først sit Kantonnement paa Als sent om Aftenen. Den næste Dag fik Brigaden Befaling til allerede den 15de igen at gaa over i Stillingen; Hviletiden var saaledes bleven afkortet betydeligt, og dette fandt Mandskabet meget ubilligt, skønt Befalingsmændene forklarede dem Grunden og søgte at paavirke dem ved at minde dem om deres Pligt og paakalde deres Fædrelandskærlighed, Troskab mod Konge og Fædreland og Afdelingens Ære. General Wörishöffer maatte indberette, at der begyndte at brede sig en daarlig Aand mellem Mandskabet.

Imidlertid samledes de uden Knurren i Kantonnementet og marcherede mod Sønderborg; paa en Mark 500 Skridt Øst for Byen blev der holdt Hvil; men under dette voksede Misstemningen; paa Marchen havde de mødt Afdelinger, som havde afløst dem for to Dage siden og nu atter drog til Hvilen i Kantonnementerne; det var tilmed yngre Soldater, medens 16de og 17de fortrinsvis bestod af ældre Forstærkningsmænd. »De unge Folk skal skaanes, og vi, vi sendes til Slagtebænken«, lød det mellem Rækkerne, og nogle Arbejdstropper og tjenstfri Artillerister, som stod ved en nærliggende Mølle, opmuntrede dem til Ulydighed ved Tilraab. Kl. 5 skulde Brigaden afmarchere; men ikke en Mand rørte sig. General Wörishöffer red til Kommandøren for 17de Regiment, den egentlige Chef, Oberst Bernstorff, var i Stillingen som midlertidig Brigadekommandør, og bød ham fremskynde Marchen, men han svaredc: »De vil ikke«. Obersten red da til det nærmeste Kompagni. Mandskabet her rettede sig vel, men da der blev kommanderet »Gevær i Hvil!« fløj kun et eneste Gevær op, det tilhørte frivillig Balthasar Christensen, en Søn af Politikeren. Brigadekommandøren henvendte nogle varme Ord til Mandskabet; men da det ikke hjalp, red han med Officererne i sin Stab ind iblandt dem og fik Kompagniet til at gaa frem. Sekondløjtnant Carl Galster, som stod længere tilbage i Kolonnen, fik ogsaa sine Folk til at gaa lidt frem; men da de andre raabte til dem og mindede dem om Aftalen, standsede de igen. Oberst Wörishöffer talte kraftige Ord til dem og spurgte dem, om ikke deres foresatte delte alle Farer med dem, og om de ikke daglig saa deres Brigadekommandør i Løbegravene. En enkelt Stemme raabte: »Nej!« men dette Nej havde en vidunderlig Virkning. »Jo! jo!« raabte Hundreder af Stemmer, »Hurra!« og Marchen gik fremad. Chefen for 16de Regiment, Major Wolle, havde imidlertid faaet et af sine Kompagnier til at marchere, og alle de andre af begge Regimenter fulgte, om end trevent, efter.

Saasnart Broen over Als Sund var passeret, var al Modvillie og Ulydighed borte; Kompagnierne indtog villigt deres Pladser ved Skanserne paa venstre Fløj, den farligste Post, og den 18de April under Stormen gjorde hver Mand sin Pligt. Rygtet

om, at de to Regimenter nægtede at marchere, spredtes hurtigt; men intet Steds smittede Ulydigheden. Mandskab af 3die og 18de Regiment, som laa i Barakkerne ved Vollerup og Sundsmark, var Vidner til Optrinet. »Og ingen var gladere end vi«, fortæller en iblandt dem, »da det lød, at vore Regimenter da skulde tage Turen, og det var maaske netop af denne Grund, at de andre Regimenter saa endelig gik«. I 6te Regiment, som var paa Vejen mod høire Fløj, hørtes i Rækkerne harmfulde

Underofficerer af 16de Regiment.

Ytringer om, at det vel var bedst først at skyde paa dem, der ikke vilde gøre deres Pligt, og saa igen gaa over i Skanserne.

Stemningen var ellers, trods alt, endnu mærkelig frejdig. Da Brigaden Kauffmann den 16de om Eftermiddagen skulde over i Stillingen, lød Fædrelandssange kraftigt fra Rækkerne, og da de to Regimenter skiltes for at gaa hver til sin Post, hilste de hinanden til Afsked med et »Leve 3die Regiment! Hurra!« besvaret med et »Leve 18de Regiment! Hurra!«

Preusserne vilde, som tidligere nævnt, grave en ny Parallel endnu nærmere vor

Stilling, og for at det kunde ske, maatte vore Forposter kastes helt tilbage til Skanserne og Løbegravene; dette blev udført Natten mellem den 13de og 14de April af en Bataillon af det 60de Regiment under Major v. Jena. Om Aftenen den 13de kom Regimentskommandøren, Oberstløjtnant v. Hartmann, som endnu led af sit Saar fra den 17de Marts, til Bataillonen og sagde til Mandskabet: »Soldater af det 60de, I har et godt Navn i Hæren og hjemme i Fædrelandet, særlig i Hovedstaden. Nu velan, i Aften vil I faa Lejlighed til paany at gøre eders gode Navn Ære! Vi vil kaste Fjendens Poster tilbage og tage dem til Fange, vi vil derved faa et ægte københavnsk Regiment imod os, saa vil jeg se, hvem der er stærkest, Københavnerne eller Berlinerne«.

Talen gjorde god Virkning, skønt den ikke stemmede synderlig med Sandheden; det var ikke et københavnsk Regiment, vort eneste københavnske Regiment var i Nørrejylland, men et fynsk Kompagni af 5te Regiment, som skulde tage Tørnen. Det var en kold, mørk Nat, da de preussiske Kompagnier stille samlede sig i Parallelen; Kl. halvti stødte Oberstløjtnanten i sin Fløjte, og i samme Nu sprang Kompagniernes forreste Delinger frem paa vanlig Vis. Vore Folk stod i Skyttehuller, smaa Grave i Jorden, hvor 4 til 6 Mand kunde staa oprejst; tæt bag sig havde de Spærringerne foran Stillingen, Jærntraadshegn, Smaapæle, Ulvegrave o. s. v. Ordren lød paa, at Posterne kun skulde avertere om, naar Fjenden kom, det vil sige skyde og saa gaa tilbage; hver Mand maatte da sørge for selv; først bag Skanserne skulde det hele igen samles. Vagttiden var næsten til Ende, allerede hørtes Afløsningen af 6te Regiment bag ved, da Preusserne brød frem, og Skydningen begyndte, først med Rifler fra Skyttegravene, snart efter med Kanoner fra Skanserne. Da vore Folk havde skudt, løb de tilbage, men blev indhentet af Preusserne, som med Riflen i Haanden og Patronerne i Lommen, uden ellers at være besværet af noget, løb dem forbi og først standsede, da de naaede Spærringen. 2den Linie af Preusserne fulgte hurtig efter den første, og da det lød »kast Vaabnene« og »tilbage«, var Overmagten for stor til, at videre Modstand var mulig. I Løb gik det mod Preussernes Parallel, medens Kardæskkuglerne fra vore Skanser peb om Ørerne. Vi mistede paa den Maade henved 100 Fanger.

Imidlertid havde Afløsningen af 4de og 6te Regiment besat Stillingen og rettede en livlig Ild mod de gravende Preussere; Major v. Jena blev dødelig saaret af en Kardæskkugle, og Preusserne fik desuden en Løjtnant dræbt, en Kaptajn haardt saaret og 38 menige døde og saarede; hos os faldt Reserveløjtnant A. V. Hansen af 6te Regiment; foruden ham havde vi 4 døde og 11 saarede. Efter Kampen holdt vore Vedetter endnu Skyttehullerne Nord for og tæt Syd for Flensborg Vejen; men paa vor yderste venstre Fløj foran Skanserne I, II og III havde vi nu slet ingen Forposter; det Komp., som hidindtil havde været foran Stillingen her, skulde øge Løbegravenes Besætning, kun enkelte Lytteposter sneg sig om Natten frem foran Skanserne. En overraskende Storm kunde fra nu af ventes naar som helst, og de bag ved værende Reserver fik derfor Befaling til at staa under Vaaben fra om Morgenen Kl. 3 til det blev lyst. Der blev med Mellemrum stillet Hornblæsere, som

skulde kalde hele Styrken til Vaaben, naar Stormen kom; de 4 Batailloner foran Brohovedet skulde da efterlade 1 Bataillon ved Aabenraa-Vejen og med de 3 andre besætte den tilbagetrukne Linie indtil 200 Alen Nord for Flensborg Vejen; en Bataillon fra Brohovedet besatte det sidste Stykke, medens en anden blev efterladt ved Aabenraa Vejen. Først naar Reserverne fra Als naaede over Sundet, skulde disse Batailloner gaa frem til deres Regimenter. Besætningen i Skanser og Løbegrave var saaledes henvist til at hjælpe sig selv. Forøvrigt var allerede nu alle Skanserne paa venstre Fløj forladt om Dagen, kun enkelte Artillerister stirrede, saa godt dækkede som muligt, ud over Egnen foran; de andre søgte Ly i Krudtmagasinet, det eneste nogenlunde sikre Sted, og Fodfolksbesætningen laa i sine Jordhuler bag ved. Selv

Paa Strandvagt ved Als Sund.

paa Als var Opholdet i Gaarden nær Kysten alt andet end sikkert; Reserverne for Strandvagterne maatte anbringes i Barakker paa skjulte Steder længere borte.

Medens vore Folk endnu stod i Skyttehullerne ofte nær de preussiske Forposter, kom det stundom til et under de alvorlige Forhold mærkeligt Samliv med dem; »Skyd højt, Kammerater, det gør vi«, kunde man høre Tyskerne raabe, og af og til gik Posterne ligefrem hen til hverandre og passiarede. Om Dagen var der ogsaa forholdsvis ufarligt ude i Skyttehullerne, da Granaterne gik over dem mod Skanser og Løbegrave. Frivillig Korporal Christian Leth i 3die Regiment fortæller saaledes, at han en Gang stod med en Postering paa 15 Mand helt nede ved Vemmingbund; Preusserne var kun 60 Skridt fra dem, men efter gensidig Overenskomst skød man

ikke paa hinanden. Som nu Leth sad i en udgravet Jordhule og spiste Frokost med sine Folk, stod pludselig en Preusser for dem og søgte ved Tegn at vise, at han kun kom for at gøre en venskabelig Visit; særlig vilde han gerne have en Feltflaske, da vore var langt bedre end Preussernes. Han fik en og gik glad med den. De preussiske Officerer var ved den Lejlighed gaaet helt hen til vore Vedetter og trakterede dem med Pølser, Tobak og Cigarer. Vor Overkommando forbød alt sligt Samkvem med Fjenden; kom han nær paa 150 til 200 Alen, skulde der skydes paa ham.

Da Preusserne havde taget alle vore Skyttehuller, var ogsaa den sidste Rest af den Slags Gemytlighed forbi; fra Fjenden kom intet andet Bud end den voldsomme, uafbrudte Granatregn. Den 14de blev der sendt os 4708 Skud, og vi fik 2 Offieerer og 63 Mand saarede og 27 døde. Det blev den Dag befalet, at i de Skanser, hvis Broer var saa ødelagt, at de ikke kunde istandsættes, skulde alle Forsøg paa at skaffe nyt Skyts frem opgives; man skulde kun søge at gøre Broen farbar for Fodfolk, saa Skansebesætningen kunde naa derind ved en Storm. De Skanser, hvis Kanoner ikke mer kunde bruges, skulde forberedes til Sprængning, naar Løbegravene ved Siderne maatte forlades. Skydningen fortsattes jævnt Natten igennem, medens Preusserne arbejdede paa den ny sidste Parallel, hvis højre Fløj kun var ca. 480 Alen fra Skanse II, den venstre ca. 350 Alen fra Skanse V, det vil sige Strækninger, som kunde gennemløbes i 2 til 3 Minutter.

Hos Marketenteren i Barakkerne.

Den følgende Dag, den 15de, fik vi 4034 Skud; i Skanse I blev alt Skytset ødelagt for anden Gang. Reserveløjtnant Eduard Lassen af 6te Regiment faldt, og 1 Officer blev saaret, desuden havde vi 17 døde og 39 saarede. Vi besvarede Ilden fra Batterierne paa Als og fra enkelte af Skanserne paa højre Fløj; i den paafølgende Nat, hvor Skydningen var forholdsvis svag, fik vi en Kanon transporteret ud til Skanse I og en af de sønderskudte gjort nogenlunde tjenstdygtig. Den 16de skød Fjenden ogsaa mindre end ellers, kun et Par Skud i Minuttet, ialt 3032 Skud. Reserveløjtnant Seue af 16de Regiment faldt, 1 Officer blev saaret, desuden havde

vi 30 døde og 56 saarede. Ved Mørkets Frembrud kastede en Bataillon af det preussiske Livgrenaderregiment sig paa den sædvanlige voldsomme, overraskende Maade over vore Skyttehuller Nord for Flensborg-Vejen, som var besat af Komp. Gorm af 17de Bataillon; med et Tab af 1 Underofficer og 57 menige som Fanger maatte vi opgive Forpoststillingen, og da det afløsende Komp. af 18de Regiment under Premierløjtnant Benzon forsøgte at tage Skyttehullerne tilbage, blev det afvist efter at have mistet 3 døde, 3 saarede og 5 Fanger; Preusserne stod nu paa hele Strækningen fra Kløften ved Øster Dybbøl og ned til Vemmingbund, umiddelbart foran Stillingen,

Gruppe af Ingeniørofficerer.

saa nær, at Stumperne af deres egne Granater fløj dem om Ørerne, naar de sprang paa den ydre Brystværnskraaning og stundom voldte dem Tab.

Om Natten var Skydningen stærkere end ellers; vi svarede saa godt vi formaaede og søgte at hindre Fjendens Arbejder; der blev ogsaa gjort at muligt for at udbredre den værste Skade; Skanse IV var saa medtaget, at den kun kunde forsvares med Fodfolk. Skanse II var helt aaben bagud, og i V var der store Aabninger i Palisaderne, saa det var haabløst for vore Ingeniører at ville udbedre Skaden. I flere Dage havde der været forsøgt at faa en 24 Pds Granatkanon flyttet fra et Placement udenfor ind i Skanse V; men det havde ikke været muligt under den stærke Ild at faa den tunge Kanon ført over det gennemhullede og gennemrodede

Terrain; de to flinke Artillerikorporaler Vilh. Hansen og August, som skiftevis kommanderede i Skansen, havde ikke formaaet at efterkomme Ordren. Da Major Jonquières den 17de April gjorde sin sædvanlige Ronde, fremhævede han igen det vigtige i at faa denne Kanon ind i Skansen, og sagde til Korporal Hansen, at han kunde love det Mandskab, som kunde udføre det Arbejde, en Belønning af 20 Rdl. »Rigtignok tror jeg ikke,« sagde han, »at 20 Rdl., fordelt paa saa mange, skal blive nogen større Fristelse; men Tilbudet kan maaske gøre sin Nytte alligevel.« Og det gjorde det. Korporalen samlede sine Konstabler og meddelte dem, at der var udlovet 20 Rdl. for at bringe Kanonen ind; men han føjede til, at da der vel næppe var nogen iblandt dem, som vilde tage Penge for at gøre sin Pligt, saa foreslog han, at de hentede Kanonen og kvitterede de 20 Rdl. Der traadte straks et Par Konstabler frem og sagde, at de skulde ingen Penge have for at gaa med; snart var der frivillige nok, og Kanonen blev bragt paa Plads.

Pengebelønninger virkede naturligvis ikke synderligt under saadanne Forhold; men det var dog en Ære for Afdelingerne at modtage dem. En Borger i København havde sendt Overkommandoen 5000 Rdl. til Belønning til Soldater, som havde gjort sig fortjent til at belønnes, og til Opmuntring for dem, som mest kunne trænge dertil. Der blev straks heraf udbetalt 100 Rdl. til 6te Regiments 1ste Komp., Kaptajn C. Schøller, fordi Kompagniet altid havde arbejdet saa flinkt i Løbegravene, og lidt senere fik 10de Regiments 5te Komp., Kaptajn Lorentzen, en lignende Belønning; det blev nogle Mark til hver Mand; men Folkene følte det med Rette som en Hæder at modtage disse Penge.

Preusserne byggede den Nat to ny Batterier, Nr. 32 og 33, for at kunne virke kraftigere mod Skanserne, der blev ogsaa lagt endnu et Strandbatteri for at holde »Rolf Krake« paa Afstand. Paa Forsvarets sidste Dag blev der sendt 4222 Skud ind over Stillingen, baade mod Skanser og Løbegrave og Egnen bag ved, kun vore Batterier paa Als kunde svare lidt paa denne Ild; vi havde den Dag 2 Officerer og 55 Underofficerer og menige saarede og 24 døde. Tre riflede 12 Pds. Kanoner skød fra en Kløft nær Baadsagerbatteriet 150 Skud ud over Skanserne mod Fjendens Arbejdere i Løbegravene; men trak derved naturligvis en stærk Ild hen imod sig.

Om Forsvaret i disse sidste Dage paa Dybbøl er der kun det at sige, at det var en haard Prøve for Offervilligheden og Mandstugten i vor Hær, men den gik ud af den med uvisnelig Hæder. Londonnerbladet »Times« Korrespondent, Mr. Gallenga, som var ved Hæren under Belejringen, skrev bjem: »Om Morgenen og om Aftenen gaar de udholdende Soldater frem, fuldkommen vel bekendt med den Skæbne, som venter mange af dem; men dog endnu uden at vige tilbage for deres Pligt, uden at beklage sig over Trængsler eller Farer, medens de kun af og til knurrer over, at »det er haardt, at de maa underkaste sig dette blinde, passive Slagteri og ønsker, at de havde Lov til at bryde frem fra deres Skanser og trænge midt ind mellem deres Fjender uden at bryde sig om Ulighed i Antal og at møde dem i en Kamp, i hvilken de i det mindste kunde tage Liv for Liv og forbitre Preusserne deres Sejr ved den dyre Pris, som de vilde have at betale for den. Men det maa ikke være saaledes.«

Den Engelskmand havde forstaaet den danske Soldat paa Dybbøl, baade hans trofaste, aldrig svigtende Mod og Udholdenhed, og hans indædte Harme over at staa som værgeløst Maal for en Fjende, der selv næsten fuldstændig i Sikkerhed Dag og Nat sendte Død og Ødelæggelse ind over Stillingen, som skulde værges til det yderste.

Og alt imens traf Preusserne med Omhu deres Forberedelser til den sidste Afgørelse, Stormen. Slesvigs Befriere dækkede sig bag slesvigsk Jord mod de Danskes Kugler, skrev en højtravende Tysker; men samtidig blev, nogle Dage før Stormen skulde gaa for sig, Beboerne, som skulde befries, det vil sige Bønderne og Embeds-

Episode i Baadsagerbatteriet den 17de April 1864.

mændene i Sundeved og Broager, dreven sammen og sat under Bevogtning i et som Preusserne mente »høfligt Fangenskab«, hvilket blev kaldt en nødvendig Forholdsregel, da man ikke havde Grund til at nære Tillid til dem. Ved Lodtrækning var der ved forskellige Regimenter udtaget 46 Kompagnier til at danne Stormkolonnerne; de blev lagt uden for Skytsets Rækkevidde for at kunne møde friske og udhvilede paa Stormdagen, og de blev daglig øvet i at storme en af de preussiske Ingeniører bygget Skanse, som lignede vore, samt i at bortrydde eller uskadeliggøre Hindringer af den Art, som de ventede at træffe foran Stillingen. Stormens Udfald blev imødeset med stor Spænding, mest fordi den preussiske Hær trængte til noget, som kunde pustes op til en stor Bedrift. »Gud skænke Dem en Sejr, som ikke blev købt for dyrt«, skrev Moltke til Blumenthal, »thi det materielle Objekt, som bliver vundet, er

rigtignok lig Nul«. Vi har jo nu engang gjort en Æressag deraf, skrev han ved en anden Lejlighed, saa vi maa haabe, vi faar Lykke dertil. »Gud skænke Dem Besiddelsen af Dybbølstillingen og rige Trofæer for at tilfredsstille den store Hob; de sidder alt med opdragne Bryn og ønsker at forbavses.« Kun dersom Als tillige blev vundet, fandt Moltke, at en Sejr paa Dybbøl bragte nogen virkelig Fordel, og derfor ønskede han bestandig, at der samtidig med Stormen skulde foretages et Overgangsforsøg; her mødtes han med Prins Friedrich Karl, som bestemte, at Brigaden Goeben med nødvendige Transportmidler skulde under Stormen staa ved Kysten overfor Arnkilsøre, rede til at foretage en Overgang; men Generalen skulde selv afgøre, om Forsøget skulde gøres, og han var ikke stærkt stemt derfor, skønt to af hans undergivne udførte en rask lille Bedrift, som syntes at varsle godt for Foretagendets Udfald. En Kaptajn og en Løjtnant af det 55de Regiment roede den 17de April om Eftermiddagen med 16 Mand i to Baade over Sundet, landede ved Arnkilsøre og fornaglede to Kanoner i Batteriet der; da Kystvagten ilede til, trak de sig hurtig tilbage medbringende noget Ladetøj som Trophæ. Det blev straks telegraferet til Berlin og Kong Wilhelm svarede omgaaende: »Jeg gratulerer og dekorerer begge Officerer«.

Mest frygtede man i ledende preussiske Kredse, at de Danske skulde forlade Stillingen kort før den til Stormen fastsatte Tid. Moltke havde betegnet den Stump Jord, der blev kæmpet om, som uden Værd, og blev de preussiske Vaaben saa endog narret for det store Slutningsnummer, som skulde kaste Glans over det hele, saa var al Møje og alle Ofre spildt. Da Kanonerne i Skanserne begyndte at tie, troede General Goeben, at det egentlige Forsvar var opgivet, »og det er utvivlsomt det militært og politisk rigtige!« skrev han til sin Hustru. »Ved at forsvare Skanserne med Kraft, vilde de sætte hele deres Hær paa Spil«. Allerede den 8de skrev Moltke: »Jeg har det Indtryk af Forholdene, at de Danske rømmer Dybbøl i en af de nærmeste Dage og bringer deres Hær i Sikkerhed«, og den 15de udtalte han atter: »Det forekommer mig, at de Danske kun venter paa en anstændig Lejlighed til at gaa tilbage til Als. Lige overfor den eksalterede Stemning i København kan General Gerlach dog ikke gøre det uden at afvente et virkeligt Angreb.«

Desværre havde Moltke her Ret, som han havde det senere, da han skønnede, at Folkestemningen i Paris vilde drive Mac Mahon til Sedan mod al militær Fornuft. Vi har set, hvorledes vor Overkommando alt før den først ansatte Stormdag, den 14de, vilde opgive det umulige Forsvar; men blev hindret deri af Regeringen i København. General Gerlach havde den Opfattelse, at han havde bestemt Befaling til ikke at forlade Stillingen, medmindre Tropperne blev kastet ud ved et voldsomt Angreb; men han var klar over, hvilke store Ofre det vilde koste at lyde denne Befaling. »Tilliden til Dybbølstillingen er brudt«, skrev Overgeneralen den 17de April til Krigsministeren. »Det Tidspunkt, hvor Kræfterne er udtømt, vil derfor meget hurtigt og uventet kunne indtræde; jeg vil da føle mig stedt i den Nødvendighed at udsætte den bedste Del af den danske Armé for en sørgelig og ikke ærefuld Ødelæggelse, eller at maatte beslutte mig til, trods min bedste Villie, at handle

mod Regeringens Befaling. Kun naar Regeringen giver mig fuldkommen fri Hænder, vil det være muligt for mig i rette Tid at tage den Beslutning ikke at fortsætte Forsvaret af Stillingen til det yderste, og kun derved vil det være muligt for mig i rette Tid at sikre en hæderlig Tilbagegang til Als.«

Inden Svaret kom, var Dybbøls Skæbne afgjort; General Gerlach var forøvrigt paa dette Tidspunkt sygemeldt; han havde faaet en Benskade, som gjorde det umuligt for ham at gaa eller ride. Om Formiddagen den 16de April gik General du Plat, som om Aftenen skulde overtage Kommandoen i Stillingen, til Hovedkvarteret og søgte at bevæge General Gerlach til at nedlægge Kommandoen paa Grund af sin Svaghed; du Plat vilde da overtage den som den ældste Divisionsgeneral og rømme Stillingen den 17de om Aftenen, kun efterladende svage Poster i Skanser og Løbegrave, med Ordre til straks at vige, naar Fjenden gik frem; men General Gerlach vilde ikke gaa ind herpaa, og han vægrede sig ogsaa ved at følge General du Plats Raad om i det mindste at rømme Skanserne paa venstre Fløj og nøjes med at besætte den tilbagetrukne Linie. Du Plat gik saa over i Stillingen og fandt der Heltedøden; havde han faaet Lov at raade, vilde Preusserne den 18de April om Morgenen have sendt 7 til 8000 Granater ind over det menneskетomme Rum, og Stormkolonnerne vilde have staaet slukørede, naar de naaede de forladte Skanser.

Desværre gik det helt anderledes. Paa Valpladsen var baade danske og tyske kommanderende fuldt paa det rene med, at al videre Modstand var umulig; i Berlin frygtede man for at blive narret for den saa længselsfuldt ventede Sejr, naar de Danske gik tilbage til Als; i København befalede man at afvente Nederlaget, og det kom.

Vi er altsaa naaet frem til den 17de April om Aftenen. Skjult af Mørket, men dog under stærk Ild, indtager vore Afdelinger for sidste Gang deres Post bag de sønderskudte Skanser og i de halvsløjfede Løbegrave. Tilliden til Stillingens Styrke var, som Overkommandoen havde skrevet, brudt; men Soldaternes Kræfter var ikke udtømt; uden Vaklen og uden at kny gik de til deres farlige Post og lagde sig i de fugtige, kolde Jordhuler for at lade sig overdænge med Granater.

De 4 Regimenter i første Linie skulde tilsammen tælle 6400 Mand, de havde kun 4200, manglede altsaa paa Forhaand omtrent en Trediedel af Styrken.

Den venstre Fløj, foran hvilken de stærke preussiske Stormkolonner samlede sig, var besat af Brigaden Lasson. Fra Vemmingbund og hen til bag Skanse III laa 22de Regiment under Oberstløjtnant Falkenskjold, Nord derfor stod hen til bag Skanse VI 2det Regiment under Oberstløjtnant Dreyer; ikke et eneste af dets 8 Kompagnier blev ført af en Kaptajn, kun 3 af Premierløjtnanter, 3 af Sekondløjtnanter, 1 af en tidligere afskediget Premierløjtnant og 1 af en Reserveløjtnant; 3 Kompagnier havde ingen Officerer undtagen Kompagnikommandøren, af de 5 andre havde de 3 hver en svensk Løjtnant, de 2 en Reserveløjtnant. Paa højre Fløj stod Brigaden Wörishöffer med 17de Regiment fra Skanse VII til tæt Syd for IX og 16de derfra ned til Sundets Kyst. Ved Barakkerne stod Brigaden Scharffenberg, 9de og 20de Regiment, og i Brohovedet Brigaden Kauffmann, 3die og 18de Regiment.

General du Plat havde som nævnt Kommandoen i Stillingen, og desuden var Souschefen ved Overkommandoen, Major Rosen, derude. I første Linie stod saaledes omtrent 4200 Mand Fodfolk, i anden omtrent 2900, i tredie 2600, tilsammen ca. 9700 Mand, desuden var der 3 Kompagnier Fæstningsartillerister og Betjeningsmandskab til Feltkanonerne.

Styrken paa Søen var en kort Tid bleven øget ved, at Panserkorvetten »Danebrog«, Orlogskaptajn Paludan var kommen til Farvandet ved Als og havde lagt sig i den nordlige Del af Sundet; den skulde dog kun blive der nogle Dage, til Hjælp under en Storm kunde vi derfor bestandig kun regne med »Rolf Krake«, og det var endda at frygte, at Panserbatteriet vilde blive hindret i sine Bevægelser i Vemmingbund af de Fiskenet, Preusserne havde udlagt der.

Preusserne havde til Angrebet samlet 34 Bataillioner, 5 Eskadroner, 47 Feltkanoner og 5 Ingeniørkompagnier, desuden skulde 6 Bataillioner, 20 Kanoner og $2^1/_2$ Ingeniørkompagnier binde vor Styrke paa Als ved at true med en Overgang; tilsammen var saaledes 37,000 Mand under Vaaben for at overvælde Stillingens Besætning. Stormen skulde indledes med 6 Timers voldsom Beskydning med de 102 Kanoner, som kunde bringes i Virksomhed. Paa Slaget 10 om Formiddagen skulde 6 Stormkolonner gaa frem mod hver sin af Skanserne fra I til VI, det vil altsaa sige udelukkende mod den af Brigaden Lasson besatte Del af Stillingen. Stormkolonnerne var hver paa 6 Kompagnier, altsaa 1200 Mand, undtagen den, som gik mod Skanse II, den talte 10 Komp., altsaa 2000 Mand, og den, som gik mod Skanse IV, der talte 12 Komp., altsaa 2400 Mand. Hver Kolonne blev ført af en Stabsofficer, og Kompagnierne var rigelig udstyret med Befalingsmænd; med hver Kolonne fulgte en Afdeling Ingeniører og nogle Fæstningsartillerister. Før Daggry skulde Stormkolonnerne ligge skjult i 3die Parallel, kneb det med Plads kunde 2den Parallel ogsaa benyttes. Al Bepakning var efterladt; Officererne havde ved kraftig Tiltale opmuntret Mandskabet til at gaa dristigt frem, og Præsterne havde indviet Dybbølstormerne som Kæmpere for Preussens hellige Ret og Ære, en katolsk Præst skal endog have sagt: »Den, som stormer Dybbølskanserne, stormer Himmelskanserne«. Alle Stormkolonnerne var underlagt General v. Manstein.

Før Daggry den 18de April laa saaledes henved 10,000 Preussere rede til at kaste sig over de forladte Skanser, bag hvilke 2200 danske Soldater laa gemt i Jordhuler, ventende paa det Øjeblik, da Stormen kom, for saa at søge at naa den sønderskudte Stilling, inden Angriberne alt var der.

37te Kapitel

Den 18de April.

Natten var forløben omtrent som sædvanlig; jævn Skydning, særlig mod Skanserne, uden at dog Løbegravene og Reserverne længere tilbage blev glemt; Stillingen laa i Mørket tavs og som uddød under denne Beskydning; kun fra Als susede Granater over Hovedet paa vore egne Folk og søgte deres Maal i de fjendtlige Batterier. Arbejderne paa at rejse de nedskudte Brystværn og udbedre anden Skade gik deres Gang; den sidste af de to 12 Pds. Riffelkanoner, som fra Skanse II saa kækt havde kæmpet mod Broagerbatterierne under hele Belejringen, blev ført ind til Sønderborg for ikke at komme i Fjendevold, naar Stillingen blev stormet. Preusserne hørtes grave foran; men deri var intet usædvanligt. Natarbejderne ophørte; Dagstillingen blev indtagen, og det blev meldt, at de fjendtlige Skyttegrave nu kun var ca. 220 Alen fra Skanse VI.

Saasnart det første Skær af Daglys begyndte at sprede Mørket, aabnede paa en Gang alle de preussiske Batterier den voldsomste Ild, særlig mod Skanserne paa venstre Fløj; Klokken var den Gang omtrent 4, og i de seks Timer, som forløb inden Stormkolonnerne brød frem, blev der sendt os 7900 Skud; det vil sige i Gennemsnit mer end en Granat hvert tredie Sekund. Fra Broager, fra Batterierne lige foran og de nordligere Batterier krydsede Granaterne i Luften og slog ned med al den Sikkerhed, den lange Øvelse havde givet. Stundom lød det, som fyrede Preusserne Salver, saa tæt og samtidigt faldt Nedslagene. Brystværn og Tværvolde sank sammen; Blokhuse og Palisader splintredes og styrtede omkuld; Skansernes Indre var snart kun Huller og Grusbunker; det ringe Antal endnu brugbare Kanoner blev yderligere formindsket.

Ikke et Kanonskud blev der løsnet fra de næsten helt menneskетomme Skanser til Svar paa denne Granatregn; kun fra Skanse II sendte de flinke Artilleriunderofficerer Hansen og Christensen med en Voldriffel nogle Skud mod de altfor nærgaaende Preussere, som tumlede med at lægge Sække tilrette; ellers sad vore Folk rolig i deres Jordhuller eller tæt trykket op til Løbegravenes Brystværn og ventede i Tavshed paa, hvad der vilde følge efter. Det var en smuk, stille Foraarsdag; Solen skinnede klart fra den let skyede Himmel og lyste op for hele Ødelæggelsesværket; mangen dansk Soldat fandt Døden for Fædrelandet eller blev baaren lemlæstet bort, i de seks lange Timer, som gik forud for Afgørelsen. Ved Sekstiden om Morgenen sprang en Granat blandt 22de Regiments Reserver, hvor en Gruppe Officerer netop var samlet; Chefen for 1ste Bataillon, Kaptajn Baland, og Chefen for 3die Komp., Premierløjtnant Behrens, faldt; Sekondløjtnanterne Berlien og finsk frivillig Løjtnant Carlsson blev saaret; Regimentschefen, Oberstløjtnaut Falkenskjold, fik et Slag, som gjorde ham bevidstløs; men han kom dog til sig selv igen inden Stormen og fik ansat en Officer ved 3die Komp., som slet ingen havde; selv tog han tillige Kommandoen over Regimentets 1ste Bataillon med Sekondløjtnant Bache som Regiments- og Bataillonsadjutant. Ved 2det Regiment, som stod lige til højre for 22de, maatte blandt andre Chefen for 1ste Bataillon, Kaptajn Arnholtz, søge til Ambulancen, og Regimentets højre Fløj blev derved uden Kommandør.

Imens sad de preussiske Soldater, som hørte til Stormkolonnerne, hyggeligt i deres Løbegrave og glædede sig over, hvor flinkt deres Kammerater ved Artilleriet lod Kanoner og Morterer jævne Vejen for dem. Den Tavshed, som havde maattet iagttages Natten igennem, blev overflødig, da Kanonernes Drøn overdøvede al anden Støj; enhver kunde tale saa højt han vilde, »vore Venner bag Skanserne vilde selv ikke have hørt Jerichovs Trompeter«, fortæller en tysk Deltager. Urene kom hyppigt op af Lommerne for at se, hvor længe der endnu var til det skæbnesvangre Øjeblik. Lidt før der skulde trædes an, kom Intendanten med Kogekedler fyldt med en fortræffelig svensk Puuch, som vandt stort Bifald mellem Officererne, Mandskabet fik en dobbelt Ration »Nordhäuser«.

Da Uret viste halvti, gav Førerne for Stormkolonnerne Tegn; Kompagnicheferne ordnede deres Folk i den befalede Sektionskolonne, Arbejdskompagnierne greb deres Værktøj; den ofte gentagne Instruks blev paany indskærpet i faa, kraftige Ord: ustandselig fremad; tilbage kendes ikke; det første Hvilepunkt er i Skanserne; hvem der falder, bliver foreløbig liggende; ingen i Kolonnen maa yde nogen saaret Hjælp, ligegyldig hvilken Grad han beklæder, da Stormløbet hæmmes derved; Reserverne vil sørge for de saarede.

Prins Friedrich Karl holdt fra Kl. 9 Morgen med sin Stab paa Avnbjerg; Feltmarschal Wrangel og Kronprinsen af Preussen tilligemed Prinserne Karl og Albrecht indtraf paa samme Tid paa Højderne ved Dynt.

Paa Slaget 10 tav paa en Gang alle de preussiske Kanoner; den pludselig Stilhed efter det mægtige Bulder virkede næsten bedøvende. Broagerbatterierne tog dog snart fat igen og rettede deres Ild mod Egnen mellem Stillingen og Brohovedet.

Enhver forstod, hvad det gjaldt; Haanden knugedes fast om Riflen, saa skar de preussiske Hurraraab skingrende gennem Luften, fulgt af de danske Officerers kraftige: »Fremad, Folk!« Og i Løb gik det mod Skanserne for at naa dem, inden Fjenden stod der. Før Tankerne ret var klarede efter den bratte Overgang, var den vilde Nærkamp begyndt, Riffelskud, Hurraraab og højrøstet Kommando paa dansk og tysk lød fra alle Sider, blandet med York-Marchens Toner fra de preussiske Musikkorps, som var anbragt i Skyttegravene.

Den blodige Kamp om de sønderskudte Grusbunker blev udkæmpet i kortere Tid end den lader sig fortælle. Vi vil begynde fra venstre Fløj og følge Kampens Gang, til det preussiske Flag vajede fra den sidst stormede Skanse, for derefter at skildre 8de Brigades glimrende Modangreb og de slagne danske Troppers Overgang til Als.

22de Regiment skulde som nævnt forsvare Stillingen fra Vemmingbund til og med Skanse III mod de 22 preussiske Kompagnier, som delt i tre Kolonner stormede frem mod de tre Skanser. Vore Folk var alt inden Kampen begyndte medtagen af den stærke Artilleriild; medens Preusserne mødte friske og udhvilede, førte af talrige Befalingsmænd. Den korte Strækning, som skilte Stormstillingen fra Skanserne, var overskreden i et Par Minutter; Sække med Hø og Halm blev kastet over Harver og Stormpæle, og videre frem gik det ned i Skansernes Grave og op ad den sønderskudte Skraaning. Skanse III blev først naaet, den havde kun en Kanon, og den var kun tjenlig til et Skud, men det blev ikke affyret; derimod værgede Aspirant Jens Kørboe Smith (senere død som Sognepræst paa Langeland) sig tappert med de 19 Mand, som udgjorde hele Infanteribesætningen; de forreste preussiske Skytter kastede sig ned og begyndte at fyre; men et Øjeblik efter var ikke blot de sluttede Stormkolonner, men ogsaa ved en Misforstaaelse de, som skulde have gaaet mod Skanse IV, fremme; Graven blev overskreden, de vaklende Palisader væltede og 5 Minutter efter at Stormen var begyndt, stod Preusserne i Skansens Indre. Dermed var Forsvaret dog ikke opgivet, Aspirant Smith nedskød med sin Revolver den preussiske Fændrik, som plantede den sorthvide Fane paa Brystværnet, hans Folk kæmpede fra Tværvolde, ja endog fra Krudtmagasinet, indtil Aspiranten selv sank saaret om og Halvdelen af Mandskabet var dræbt; 9 Mand strakte saa Gevær for de preussiske Kompagnier. Preussernes Tab var betydeligt, de to Regimenter, som afgav Mandskab til denne Stormkolonne, mistede paa Stormdagen 4 Officerer og 70 Mand døde og 12 Officerer og 168 Mand saarede; men adskillige af dem faldt i den senere Kamp bag Skanserne.

Skanse I faldt omtrent paa samme Tid. Heller ikke her lykkedes det at faa den eneste brugelige Kanon affyret; men Premierløjtnant Johannesen og hans halve Kompagni, som udgjorde Besætningen, det vil sige en 70 Mand, naaede ind i Skansen omtrent samtidig med de stormende Preussere; der blev kæmpet en kort, men hæftig og forbitret Kamp med Kolber og Bajonetter, inden den mangedobbelt overegne Fjende tvang Resterne af den lille Besætning til at at nedlægge Vaabnene.

Skanse II hævdede sit Ry til det sidste. Løjtnant Ancker havde den 16de April

om Aftenen afløst Castenschiold, og han og hans Artillerister sad sammenklumpede i Krudtmagasinet under Morgenens voldsomme Beskydning, paa de enkelte Poster nær, som holdt Øje med Fjenden. Da Kanonerne paa en Gang tav, aabnede Konstabel Sørensen Døren til Krudtmagasinet og meldte, at der hørtes livlig Riffelskydning. Ud fo'r Konstablerne med Løjtnant Ancker, Korporal Hansen og Underkorporal

Bag en Skanse.

Christensen Dons i Spidsen. Ancker sprang op paa en Kanonbænk for at se, hvad der foregik, medens Hansen og Christensen løb hen til den endnu brugelige 84 Pds. Kanon, som vendte ud mod Marken foran. Et Blik gennem Skydeskaaret viste dem de preussiske Stormkolonners myldrende Mængde, med Halmsække foran sig styrtede de frem mod Skansen; den svære Kanon sendte sin Kardæskladning ind imellem dem; de studsede og spredte sig til Siderne. Den 12 Pds. Nabokanon var imidlertid

ogsaa bleven klar til Skud, Korporal Hansen sprang til den og kommanderede Fy til Konstablen, som stod med Aftrækkersnoren i Haanden. I det samme kom Fodfolksbesætningen ind i Skansen, et Halvkompagni under Sekondløjtnant Grünwaldt; Løjtnanten opfordrede med kraftige Ord sine Folk til at stride modigt. Den 84 Pds. Kanon var imidlertid bleven ladet og sendte paany sin Kardæsk mod de stormende, og skønt Preusserne alt da stod i Graven og helt havde omringet Skansen, blev dog det tredie Skud ilsomt ført ind og affyret. Fornaglingssømmet blev drevet i Fænghullet, just som den preussiske Fane blev plantet paa Brystværnet. Den vajede kun kort, Korporal Rasmus Schmidt Nellemann af 22de Regiment sprang op paa Brystværnet, greb Fanen, satte Stangen for Knæet, knækkede den over og kastede Stumperne ud imod de stormende; en ny Fane blev plantet, Nellemann greb ogsaa den og kastede den til Jorden, men sank i det samme selv død om, truffen af flere Kugler, hvoraf en gennem Hovedet; han var udskreven med den sidste Aargang af Forstærkningen, havde Hustru og Barn hjemme, og var alt forinden for sin brave Færd indstillet til at blive Officer. Imens kæmpede hans Kammerater en fortvivlet Kamp mod Overmagten, opmuntret, som en Deltager fortæller, af den tapre Løjtnant Grünwaldt. Snart var dog Skansen saa vrimlende fuld af Preussere, at de endnu levende Forsvarere smed Vaabnene og overgav sig. En Officer forlangte med høj Røst Anckers Sabel; Løjtnant Grünwaldt gjorde opmærksom paa, at det var Skansens tapre Forsvarer; men det nyttede ikke, Sabelen blev afleveret, og Ancker fik et Stød i Ryggen af en Geværkolbe for at fremme Farten. De to danske Løjtnanter og deres Folk blev under Raabet: »Vorwärts!« ført over Volden, gennem de sprængte Palisader til de preussiske Løbegrave.

Rasmus Schmidt Nellemann.

De tre Skanser var saaledes falden i mindre end en halv Snes Minutter; men i Løbegravene mellem Skanserne blev der endnu kæmpet. Helt nede ved Stranden var Kampen vel hurtig forbi; Halvkompagniet her blev overvældet, mange fangen, medens Resten reddede sig til den tilbagetrukne Linie. I Løbegravene mellem I og II stod halvandet Komp. under Premierløjtnant Carlsen og svensk Sekondløjtnant Knorring; de bed godt fra sig, og den flinke Artillerikorporal Danielsen, som kommanderede de to Kanoner, fik sendt Preusserne 4 Kardæskskud, inden han slog Fornaglingssømmene i Fænghullerne og saaret gav sig fangen. Angrebet forfra blev afvist; men da begge Skanserne paa Siden var tagen, trængte Fjenden derfra ind i Løbegraven; Kampen blev fortsat fra Tværvold til Tværvold; den kække Knorring sprang op paa Brystværnet og fyrede med sin Revolver, til han sank død om med

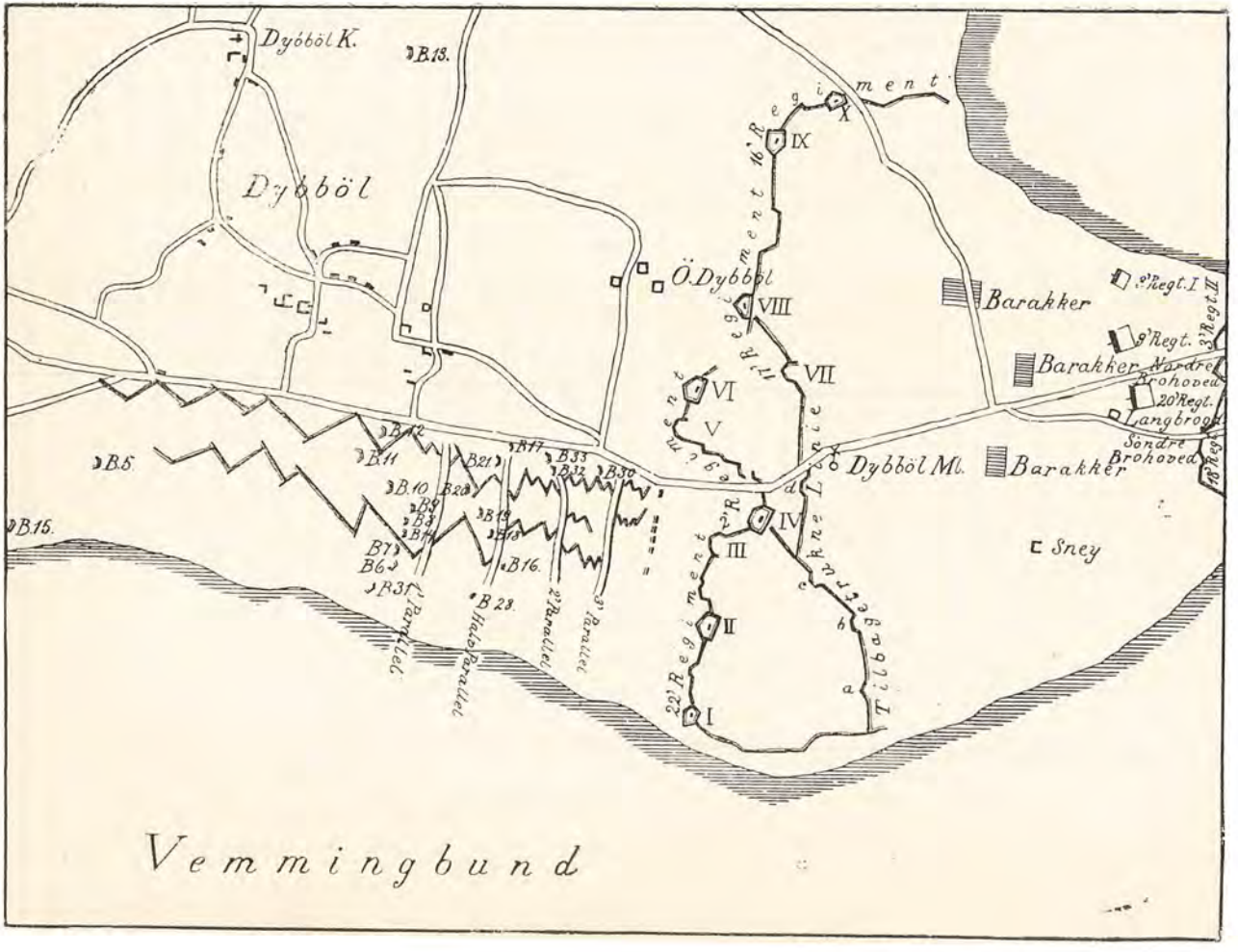
Dybböl K.
B.13.
Dybböl
Ö.Dybböl
B.5.
B.15.
B.12
B.11
B.10
B21
B17
B33
B32
B30
B23
B19
B18
B16.
B7
B6
B31
B 23.
1ste Parallel
Halv Parallel
2den Parallel
3die Parallel
16de Regiment
22ste Regiment
Tilbagetrukne Linie
Dybböl Mll.
Barakker
Sney
9de Regt. I
3die Regt. II
9de Regt.
Barakker
Nordre Brohoved
20de Regt.
Langbrook
Søndre Brohoved
18de Regt.
Vemmingbund

et Skud i Hovedet, og da Preusserne snart ogsaa trængte frem i Ryggen paa Forsvarerne, maatte de nedlægge Vaabnene; kun svage Rester frelste sig tilbage.

Bedre gik det ikke i Løbegravene mellem II og III; her stod det meste af tre Kompagnier, o. 250 Mand: men de formaaede kun kort at modstaa den fra alle Sider fremstormende Fjende. Premierløjtnant Jæger og Sekondløjtnant Averhoff gjorde deres Pligt som tapre Mænd, og deres Folk fulgte dem; men kun faa undgik at falde i Fangenskab. 2det Komp. under Kaptajn Grüner, som stod i Midten, holdt sig til det yderste; Kaptajnen selv faldt og med ham Løjtnant Kemp, svensk Løjtnant Lundegren, Kommandersergent Lorentzen, Fourer Cords, Aspirant Oest og mange af Folkene, før Modstanden var brudt. Artilleriunderkorporalen affyrede selv begge sine med Kardæsker ladede Kanoner, inden Fjenden var ham paa Livet.

Skanserækken var tabt, og Forsvarerne for største Delen dræbt, saaret eller fangen; tilbage var kun de to Reservekompagnier. Det sydligste under Sekondløjtnant Krogh rykkede straks ved Angrebets Begyndelse efter Bataillonskommandøren, Kaptajn Jensens, Befaling frem mod et foran liggende Hegn, stærkt beskudt fra Batterierne paa Broager; Løjtnant Krogh blev snart saaret, og Reserveløjtnant Wørmer, som overtog Kommandoen, førte, da han saa Skanselinien tabt og Preusserne i rask Fremtrængen, Folkene til den tilbagetrukne Linie, hvor de en kort Tid holdt Stand. Det andet Reservekompagni sendte Regimentschefen, som selv var der til Stede, frem til Hjælp for højre Fløj; men ogsaa det blev indviklet i Kamp mod den fra alle Sider fremtrængende Fjende og maatte snart vige.

Det var klart, at to svage Kompagnier, kun hjulpen af enkelte forsprængte Rester af Besætningen i Skanser og Løbegrave, ikke kunde standse Preussernes Stormkolonner, skønt Mandskabet gjorde deres bedste og skød flinkt, og Befalingsmændene anstrengte sig til det yderste for at holde ud. Begge Fløje blev omgaaet, og Regimentschefen maatte befale Tilbagegang til et ca. 100 Alen bag ved liggende Hegn. Bataillonschefen, Kaptajn Jensen, var saaret i Benet; men han slæbte sig dog ned mod Brohovedet for at undgaa Fangenskab, nær Sneygaard laa han bag et Gærde, da 20de Regiment brød frem; han rejste sig op for at se, hvorledes det gik, men blev atter ramt og segnede død om med de Ord: »Aah, den traf lige i Hjertet«. Sekondløjtnant Beck, Føreren for 3die Komp., og Adjutanten, Sekondløjtnant Bache, blev saaret; Kommandersergent Friederichson faldt. Brigadechefen, Oberst Lasson, som var ilet frem for at opmuntre Mandskabet til at holde ud, blev dødelig saaret, tilligemed sin Adjutant, Premierløjtnant P. F. V. Hansen; Regimentschefen, Oberstløjtnant Falkenskjold, blev fangen, da han paa ny søgte at føre sine Folk frem.

Dermed var 22de Regiment fuldstændig sprængt. Dets ca. 1000 Mand havde modigt mødt de henved 5000 Preussere, som stormede frem mod dem, Regimentet havde gjort sin Pligt til det yderste; men det eksisterede ikke mer. Da Sekondløjtnant Cajus Dreyer, den ældste tilbageværende Officer, samlede de sidste Rester paa Als, var der foruden ham selv kun Sekondløjtnant Renouard og 160 Underbefalingsmænd og menige. Af Regimentets 25 Officerer var 7 falden, 6 saaret, 10 fangen usaaret og 2

undkommen; af Mandskabet var mellem hver fjerde og hver femte Mand død eller saaret.

Til højre for 22de Regiment skulde 2det Regiment forsvare de to store, men stærkt ødelagte Skanser IV og VI og den mellem dem liggende aabne Skanse V; Regimentschefen, Oberstløjtnant Dreyer, stod med sin Adjutant, Premierløjtnant Rønnow, i Løbegraven nær V. Saasnart Kanonerne tav, sprang de op paa Bankettet, og da de saa de fremstormende Preussere, raabte Regimentschefen: »Til Gevær«. De 6 Kompagnier af Brigaden Roeder blev beskudt med Rifler, saa snart de viste sig uden for Dækningen, og paa det korte Stykke, de havde at gennemløbe, fik de 5

Preusserne stormer Skanse V.

Kardæskskud, som voldte betydeligt Tab, en Kaptajn, to Løjtnanter og mange af Folkene sank truffen til Jorden. Skytterne smed sig ned foran Skansen og de nærliggende Løbegrave, og Arbejdskompagniet kastede sine Halmsække over Ulvegravene og Stormpælene; Staaltraadshegnet blev gennemhugget, og Stormkolonnen trængte ned i Graven. Her blev den imidlertid opholdt af Palisaderne, som de medfølgende Ingeniører havde svært ved at faa ryddet, skønt de arbejdede ufortrødent. En Kanon fra Skanse VI bestrøg Graven med Kardæsker og gjorde Opholdet pinligt for de ventende, blandt andet faldt den ledende Ingeniørofficer; Nød gør opfindsom; de preussiske Soldater hjalp hurtigt hverandre over Palisaderne, besteg let det sønderskudte Brystværn og stod saa over for Skansens Besætning. Den var ikke talrig, og det var ikke den, som havde voldet Preusserne Tabet under Fremløbet; det lykkedes ikke Artillerikorporal Hansen at bringe den eneste bevarede Kanon til Skud, og

Fodfolksbesætningen, henved 40 Mand under svensk Løjtnant Sanmark, naaede først ind i Skansen samtidig med Preusserne og maatte overgive sig efter en kort Nærkamp, i hvilken Konstablerne tog stærk Del. Straks efter begyndte Preusserne at bryde frem i Egnen bag Skansen; Premierløjtnant Rønnov samlede efter Regimentschefens Ordre et Par Delinger for at prøve at tage Skansen tilbage; Preusserne studsede ved dette Angreb og veg ind i Skansen; men mer kunde den lille danske Styrke ikke udrette, og da Løbegravene ved Siderne nu ogsaa var i Fjendens Vold, førte Premierløjtnant Rønnov sine Folk tilbage og forenede sig med Kompagniet Frits Holst.

Skanse VI blev naaet omtrent samtidig med V; det var 6 Gardekompagnier, som her gik frem: Fodfolksbesætningen, under Sekondløjtnant Thestrup, laa halv-

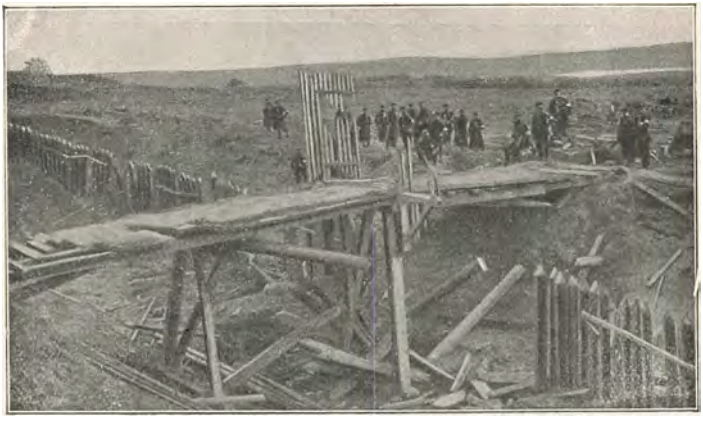

Broen ind til Skanse IV efter Stormen.

tredie Hundred Alen bag Skansen og naaede derfor ikke derind, før Fjenden alt var der; men Konstablerne brugte sig flinkt. Artillerikaptajn var selv til Stede, og han og den kommanderende Løjtnant, Jensen, fik afgivet 12 Skud; det sidste Skud affyrede svensk Korporal Rosell i samme Øjeblik som Preusserne sprang over Brystværnet; Kanonerne blev derfor ikke fornaglet. De forreste af vore Infanterister fandt, da de løb frem, alt Fjenden i Skansen og maatte overgive sig efter kort Modstand; de andre fik Tid til at vende om og besætte et lidt længere tilbage liggende Gærde, hvorfra de sammen med Reservekompagniet i nogen Tid hindrede Fjenden i at bryde frem. Mellem de Danske, som kæmpede her, var den senere saa vel kendte Forfatter og Børneopdrager L. Budde.

Sidst af Skanserne paa venstre Fløj faldt IV; den laa noget tilbagetrukken og fik derfor lidt længere Tid til at ordne Forsvaret. Fodfolksbesætningen, omtrent 70 Mand under Premierløjtnant Gjørup og svensk Løjtnant Åkerhjelm, naaede frem forinden de 12 Kompagnier af Goebens og Schmids Brigader; Premierløjtnant Crone

fik hurtig sine Kanoner klare til Skud, og Preusserne blev modtaget med en Kardæsk- og Riffelild, som bragte dem til at vige ud til Siderne; adskillige af dem forenede sig med Kolonnen, som gik mod III, og deltog i Stormen paa denne Skanse og Løbegravene der omkring. Skansebroen til IV kunde ikke trækkes ind; der var derfor truffen Forberedelser til at sprænge den, men de svigtede i det afgørende Øjeblik: Brandrøret vilde ikke tænde, skønt Løjtnant Crone koldblodigt skrabede Satsen ren med sin Lommekniv og forsøgte at faa den til at brænde med en Tændstik. Bataillonskommandøren, Kaptajn S. U. R. Lundbye, som selv var i Skansen, sendte sin Adjutant, Løjtnant Hindenburg, tilbage for at hente et Reservekompagni; men han blev saaret paa Vejen, og der kom ingen Hjælp. Reservekompagniet havde desuden alt faaet anden Anvendelse.

Snart saas de preussiske Faner vaje fra III, V, VI; men desuagtet fortsattes Forsvaret. Konstablerne havde svært ved at lade med de tunge Kardæsker, fordi Fod-

Det indre af Skanse IV med Blokhuset efter Stormen.

folket havde brugt dem til at staa paa og derved traadt Randen ud. Medens Løjtnant Crone var ved at faa en Kanon ladt, faldt de to Konstabler, som vilde putte Kardæsken i Løbet, begge paa en Gang, og snart efter blev Løjtnanten selv saaret.

Gennem Løbegraven henimod Skanse III myldrede nu Preusserne op paa Brystværnet, Kaptajn Lundbye ansaa videre Forsvar for umuligt og raabte til de paa Brystværnet staaende Preussere; men disse var bleven vilde af de store Tab ved Angrebet og svarede med en Salve; en Preusser sprang frem, satte Kaptajn Lundbye Riflen for Brystet og trykkede af; Kaptajnen faldt død om, og først da en preussisk Feldwebel kom til, lykkedes det at standse Myrderiet. Den svenske Løjtnant Åkerhjelm havde selv taget en Riffel og kæmpede i den anden Side af Skansen mellem sine Folk; under den sidste Nærkamp fik han en Kugle gennem Kinden. Løjtnant Crone slap bedst derfra; han blev af en preussisk Officer høfligt opfordret til at aflevere sin Sabel, og derefter ført fangen bort. Skansen var bleven forsvaret i henved en halv Time.

I Løbegravene havde Kampen været ikke mindre heftig. Premierløjtnant a Krigsreserven Tranberg, som med sit Komp. forsvarede Strækningen mellem III og IV, blev snart haardt saaret, og da han var den eneste Officer ved Kompagnist, overgik Kommandoen til Officersaspirant Barner, en ung Mand, som den Dag første Gang var i Ilden. Begge Stormkolonnerne, baade den mod III og den mod IV, angreb voldsomt, gennembrød Linien og trængte snart frem ogsaa fra Ryggen; den unge Aspirant fandt Heltedøden, og den haardt saarede Premierløjtnant bød sine Folk vige; kun de færreste kunde følge Befalingen og naa den tilbagetrukne Linie, hvor Sergent Sørensen ordnede dem til nyt Forsvar. Siden sluttede han ligesom adskillige andre af de spredt fægtende Førere sig til 8de Brigade, da den gik frem til Modangreb. Artillerikorporal Glud, som kommanderede de to Kanoner i Løbegraven, fik Tid til at affyre 9 til 10 Kardæskskud, særlig mod Kolonnen, som gik mod V, inden

Blokhuset i Skanse IV efter Stormen.

Preusserne naaede ham; selv slap han med 1 Mand tilbage, de andre Konstabler blev fangen.

Mellem Flensborg-Vejen og Skanse IV stod Kommandersergent Nyegaard med et halvt Komp.; han beskød de fremstormende Preussere livligt, og holdt Stillingen indtil Skanse IV var tagen og Løbegraven blev bestrøgen paa langs derfra; under Tilbagegangen blev han og hans Folk omringet og fangen. Artillerikorporal Jensen, som kommanderede de to Kanoner, blev saaret ved Kampens Begyndelse; der blev derfor kun affyret et eneste Kardæskskud. Det lige Nord for Vejen staaende Komp. under Premierløjtnant Larsen blev ikke direkte angrebet, da det stod noget tilbagetrukket; det beskød derfor Preusserne over alt, hvor de var at se; først da Premierløjtnanten opdagede Fjenden nær Dybbøl Mølle, gav han Befaling til Tilbagegang; men da var det for silde. Kompagniet blev omringet og maatte overgive sig. Premierløjtnant C. T. Nielsen brugte flinkt de to Kanoner; han fik gjort 20 Granatskud, som tilsidst, da Skanserne paa begge Sider var tagen, blev rettet mod dem og navnlig i V voldte Sejrherrerne betydeligt Tab. Da al videre Modstand var

haabløs, fornaglede han Kanonerne og slap heldigt med sine Konstabler tilbage til Brohovedet.

Nordligst, helt hen til V, stod Premierløjtnant N. H. Hiort og hos ham opholdt Regimentschefen sig. Kanonerne kom ikke til Skud, rimeligvis fordi Kommandøren, Korporal Springer, straks faldt; han opførtes blandt de savnede. Fodfolket kom derimod hurtigt frem, og først efter at Skanse V var tagen og Føreren for den nærmeste Deling, Sekondløjtnant Malling, falden tilligemed flere Underofficerer og menige, veg denne Deling ud af Løbegravene mod et bagved liggende Hegn.

Regimentschefen lod, som alt nævnt, sin Adjutant gøre Forsøg paa at tage Skanse V tilbage med to Delinger under Sergent Horsmann og Korporal Siewert; men det lykkedes ikke, og Kommandersergent Lommer, som straks efter gjorde et nyt Forsøg, var ikke heldigere; dog fik han Løbegraven renset helt hen til Skansen. Da Preus-

Løbegravene mellem Skanse III og IV efter Stormen.

serne nu saas under Fremrykning i Egnen bagved, gav Oberstløjtnant Dreyer Befaling til Tilbagegang; under dette blev Premierløjtnant Hiort saaret og maatte efterlades paa Valpladsen.

Mellem V og VI stod 3 Delinger af 6. Komp. under Premierløjtnant F. G. H. O. Gandil; han lod sine Folk beskyde de mod V og VI fremstormende Preussere, indtil han selv blev angreben forfra af et Par Kompagnier. Feldwebel Probst plantede den sorthvide Fane paa Løbegravens Brystværn, men blev i det samme skudt gennem Hjertet af menig Nr. 217 Vexø, en Preusser hævnede Feldwebelens Død og sendte Vexø en dræbende Kugle; men da Preusserfanen atter blev plantet, skød menig Nr. 77 Svendsen ham, som plantede den. Fra Graven ved Skanse V blev Kompagniet taget i Flanken. Aspirant Brun, som stod nærmest med sin Deling, faldt med de fleste af sine Folk; det gav nogen Uro og flere begyndte at vige; men da Premierløjtnanten raabte til dem: »Husk paa Folk, hvad I lovede mig i Gaar, at blive hos mig«, gjorde hver Mand sin Pligt. Først da Preusserne fra alle Sider trængte paa, overgav Gandil sig efter en Kamp med Kolbe og Bajonet.

I det lille Stykke Løbegrav Nord for Skanse VI stod svensk Løjtnant Holmertz med et halvt Komp. Han forsvarede sin Post tappert, og først da hans to Underførere, Sergent Sauermilch og Reservekorporal Nielsen, var falden og vore nærmeste nordligere Skanser VII og VIII aabnede Ilden mod de tagne, saa Folkene i Løbegraven blev beskudt baade af Ven og Fjende, prøvede han at gaa tilbage mod VII, men blev paa Vejen omringet og tagen.

Af de to Reservekompagnier stod det ene under Sekondløjtnant Reiter ved selve Flensborg-Vejen og havde en Deling fremme ved Barrikaden; da Angrebet skete, ilede en Deling under Sergent Horsmann til Hjælp for Skansen, men kom for silde og naaede kun at deltage i det forgæves Forsøg paa at tage den tilbage; med de to andre Delinger gik Løjtnant Reiter selv frem mod Løbegraven mellem IV og V; alt under Fremrykningen faldt Løjtnant Toxswerdt, og kort efter blev Løjtnant Reiter dødelig saaret; Kompagniet var nu helt uden Officerer og blev ligesom Besætningen fra Løbegravene tvungen til at overgive sig i Nærheden af Dybbøl Mølle.

Det sidste Komp., 5te under Sekondløjtnant Frits Holst, stod i Reserve bag Skanse VI og skulde, naar Angreb skete, besætte Løbegraven, som fra Nordsiden af Skanse VI strakte sig henimod VII og beherskede Slugten mellem VI og VIII. Komp. laa om Natten bag to Grøftevolde halvanden til halvtredie Hundred Alen fra Skansen, og rykkede da Stormen begyndte, frem til Løbegraven. Her blev det ikke direkte truet; men Angrebet kunde komme, naar det skulde være, saa Stillingen maatte hævdes, først da Komp. blev beskudt i Flanken fra de erobrede Skanser og Løbegrave, trak de sig tilbage til Grøftevolden, hvor det havde tilbragt Natten, og hvorfra det nu beskød de i Skanse VI og nærmeste Løbegrave myldrende Preussere. Forsprængte Rester af andre Kompagnier stødte efterhaanden til; men baade denne Stilling og en senere indtagen i den tilbagetrukne Linie maatte forlades, da Fjenden fra Chausseen og Egnen ved Møllen brød frem i Flanken. Løjtnant Frits Holst sluttede sig da til den fremrykkende 8de Brigade og deltog i dens Angreb, først da dette var brudt, førte Sekondløjtnanten sine Folk til Als. De spredte Rester af 2det Regiments andre Kompagnier, som stod sydligere i den tilbagetrukne Linie under Regimentschefens personlige Ledelse blev under Tilbagegangen omringet og maatte overgive sig ved Gaarden nordøst for Dybbøl Mølle.

2det Regiment var saaledes lige saa oprevet som 22de; Regimentsadjutanten, Premierløjtnant Rønnov, og Sekondløjtnant Frits Holst var de eneste Officerer, som naaede over til Als, og af hele Regimentet var der da kun 12 Underofficerer og 273 Underkorporaler og menige tilbage. Af de 18 Officerer var 4 falden og 5 saaret, 7 fangen usaaret og 2 undkommen; 46 Underofficerer var falden, saaret eller fangen, og af omtrent halvtolvte Hundrede Mand, hvormed Regimentet var rykket ud, var 45 døde og 165 savnet, hvad omtrent kommer ud paa et, 108 saaret og 601 fangen, omtrent hver 4de Mand var saaledes død eller saaret.

De seks Skanser, mod hvilke Preusserne havde sendt deres Stormkolonner, var tagen tilligemed de mellemliggende Løbegrave, og den voldsomme Kamp havde kun varet

kort, selv om det er vanskeligt at bestemme, hvor længe den stod paa. I de preussiske Skyttegrave stod Officerer, som skulde notere, naar Skanserne faldt, og efter deres Optegnelser skal den første tagne Skanse, Nr. VI, være falden Kl. $4^1/_2$ Minut over 10, III og V Kl. 5 Minutter over 10 og I 6 Minutter over 10; om II haves ingen Optegnelser, og IV, der holdt sig længst, skal være falden 13 Minutter over 10. Disse Klokkeslet er imidlertid noteret eftersom den preussiske Fane saas vajende paa Brystværnet; men dette var ingenlunde ensbetydende med, at Skansen var tagen. Oberstløjtnant Drejer hævder, at Skanse IV faldt tidligst $^1/_2$ Time efter Angrebets Begyndelse, og i det 60de Regiments Historie berettes, at Skanse V blev tagen næppe 15 Minutter efter, at Angrebet var begyndt. Rimeligst er det at antage, at der er hengaaet henimod en halv Time, inden Preusserne var fuldstændig Herrer over Skanseliniens venstre Fløj; men derfor kan godt alt før den Tid preussiske Afdelinger være trængt frem i Egnen bag Skanserne og henimod den tilbagetrukne Linie.

De fire nordlige Skanser fra VII til X var ikke bleven angreben under Stormen; men naar Fjenden trængte frem mod Brohovedet, blev de omgaaet og kunde ikke holdes, saa de maatte falde af sig selv, foreløbig var de dog i vor Magt, og de to nærmeste, VII og VIII, generede Preusserne en hel Del. Fra VII kunde der skydes bagfra lige ind i V, og da denne Skanse bagud kun var lukket med Palisader, voldte Skydningen Tab og truede med at bringe Krudtmagasinet til at springe, da det ikke var dækket mod den Side. Det blev hurtigt tømt af Artilleristerne, medens Fodfolket med ikke mindre Hast gav sig i Lag med at opstable de ved Skydeskaarene liggende Sandsække bag Palisaderne, hjulpen af de i Skansen værende fangne Danskere, da Kardæskkuglerne ingen Forskel gjorde paa Ven og Fjende. I Løbet af et Kvarterstid var Struben lukket til Mandshøjde med en dobbelt Række Sandsække; men forinden var 2 Løjtnanter og 1 Underofficer bleven saaret, 1 Underofficer falden tilligemed adskillige menige. Preusserne fik ogsaa den eneste brugelige Kanon vendt om, men inden den kom til Skud vajede den sort-hvide Fane fra VII's Brystværn. Skansen havde da fyret 15 til 20 Skud med sine 2 Kanoner, Kanonkommandøren, Korporal Schulian, var bragt saaret bort, og Fodfolksbesætningen, en halv Deling under Sergent Ditmar, formaaede ikke at modstaa de fra alle Sider fremmyldrende Preussere; ved halvelleve-Tiden var Skansen tabt; men dermed var Kampen om den ikke til Ende. Da 17de Regiments Mandskab i Løbegraven mellem VII og VIII led meget ved Riffelilden fra den erobrede Skanse, befalede Oberst Bernstorff Sekondløjtnant Dameck til at tage Skansen tilbage med sit Reservekompagni; selv gik Obersten i Spidsen ved dette raske Angreb og faldt dødelig saaret 20 Skridt foran Fjenden. Adjutanten, Sekondløjtnant Borck, bøjede sig over sin faldne Chef og spurgte, hvorledes det stod til med ham. »Gaa til Kaptajn Lund og sig, han tager Kommandoen over Regimentet«, svarede Obersten. »Men skal jeg ikke hjælpe Obersten«, spurgte Adjutanten paany. »Gaa til Kaptajn Lund og sig, han tager Kommandoen over Regimentet«, gentog Bernstorff bestemt og sank sammen.

Kaptajn Lund var i Nærheden; han indsaa det haabløse i at prøve paa at vinde det tabte tilbage og bød baade Kompagniet Dameck og de i Løbegraven mellem VII og VIII staaende Afdelinger, 7de Komp. under Premierløjtnant Ivar Nielsen og en Deling af 5te under Aspirant Wolff, at gaa tilbage, først til et Hegn noget bag Løbegraven senere til et andet Hegn, som gik vinkelret paa Løbegraven mellem VIII og IX; Preusserne kastede sig over de nærmeststaaende, Premierløjtnant Ivar Nielsen og Sekondløjtnant Borberg blev saaret, Sekondløjtnant Dameck og svensk Løjtnant Sparre omringet og tagen med deres Folk, men da Stillingen var naaet, var der dannet en mod Syd vendende Forsvarslinie, som foreløbig hindrede Preusserne i at trænge frem i Ryggen paa de tre nordligste Skanser. Snart efter saas vor 8de Brigade i rask Fremrykning mod Dybbøl Mølle, og Fjenden blev helt optaget af at møde dette djærve Angreb, som 17de Regiment understøttede efter Evne.

Fra Skanselinien ind til Brohovedet var udstillet en Række Hornblæsere, som skulde alarmere, naar Preusserne stormede; men dette Meddelelsesmiddel forsagede, muligvis fordi nogle af Hornblæserne blev skudt, inden de fik blæst. General du Plats Stabschef, Major Schau, var imidlertid lidt før Kl. 10 gaaet ud for at undersøge, hvorledes det stod til i Skanserækken; da han var kommen forbi Barakkelejren hørte han Geværild og sendte straks den ledsagende Adjutant, Premierløjtnant Nysted, til 8de Brigade med Befaling til, at Brigaden skulde gaa frem og besætte den tilbagetrukne Linie; selv gik han til Brohovedet for at afgive Melding til sin General.

Da Premierløjtnant Nysted omtrent Kl. $10^1/_2$ kom til 8de Brigade, stod begge Regimenter under Vaaben, rede til Frembrud, og saasnart Brigadechefen, Oberst Scharffenberg, kom fra Brohovedet, hvor han skulde opholde sig, gav han Ordre til Fremrykning, først til 20de Regiment, som stod Syd for Vejen, siden til 9de, som stod Nord for. Kaptajn Harald Stockfleth var forrest med 2det Komp.; inden han gik frem, sagde han til sine Folk: »Lad os nu slutte os sammen i Kærlighed, Folk, og gaa frem og tage Lykken, som Vorherre vil give os den.« Han gik mod Skanse c i den tilbagetrukne Linie, og Bataillonschefen, Major Schack, udviklede de tre andre Komp. til venstre for ham, 1ste, 6te og 5te under Sekondløjtnant Harland og Premierløjtnanterne Pingel og Steinmann; endnu længere til venstre sluttede Regimentets 2den Bataillon sig til. Bataillonskommandøren, Major Sperling, sendte Premierløjtnant Petersen med 3die Komp. mod Gaarden Sney, medens de tre andre, 4de, Sekondløjtnant Jantzen, 7de, Premierløjtnant Rasmussen, og 8de, Premierløjtnant Willerup, fulgte efter, saaledes at det ene var bagud til venstre for det andet; det yderste, Willerups, fik af Oberst Scharffenberg Befaling til at gaa helt ned til Stranden, da der dér saas spredte danske Afdelinger under Tilbagegang.

De 8 Kompagnier kom saaledes omtrent paa engang frem paa én Linie og overspændte ca. 1400 Alen; Førerne blev snart klar over, at ikke blot Skanserækken, men ogsaa den tilbagetrukne Linie, var i Preussernes Magt; deres Skytter sværmede frem mod Brohovedet og tvang vore fremilende Kompagnier til at formere Kæde. Da Kaptajn Stockfleth naaede Gærdet midtvejs mellem Sney og Hørlyk, maatte han standse for at lade sine Folk puste lidt; han saa da Oberst Lasson staa ved det

nærmest foran værende Hegn og vinke fremad; saa hurtigt som muligt fulgte Kaptajnen Vinket; men da han naaede Hegnet, fandt han Obersten liggende død omtrent 200 Alen Syd for Hørlyk. Kompagniet var imidlertid ved det raske Fremløb kommen forud for de andre, og blev meget stærkt beskudt, endogsaa i Ryggen, vistnok af egne Tropper, som ellers rettede Ilden mod de fra Dybbøl Mølle mod Sney fremtrængende Preussere; desuden var der kun ringe Skudfelt fra Kompagniets Standplads; Kaptajn Stockfleth og Regimentsadjutanten, Sekondløjtnant Baumann, sprang derfor rask over Hegnet, og Mandskabet fulgte dem til et nyt Hegn, ca. 400 Alen længere fremme, skønt med store Tab, da de kom den af Preusserne stærkt besatte Løbegrav i den tilbagetrukne Linie saa nær og desuden blev beskudt fra den nedbrændte »Jensens Gaard« (se Kortskizzen Side 341). Bataillonskommandøren, Major Schack, fik et Skud gennem Lungesækken, og da han gik tilbage, støttet til en menig, knuste en Granatstump hans højre Arm og tre Ribben. Han kom dog til Als og døde tre Dage efter i København. Han var bleven saaret baade ved Ullerup i 1849 og ved Frederiksstad 1850. Kaptajn Stockfleth blev let saaret under Fremløbet, men beholdt Kommandoen.

Georg Henrik Lasson.

For at vise de bagved værende, at det var egne Folk, som stod der, gik Løjtnant Baumann op paa en lille flad Høj bag Skyttelinien og svingede med et Kompagnimærke, som Fourer Kindt bragte ham; Kindt blev derved saaret. To Spillemænd, Petersen og Brügmann, lod Baumann lægge sig paa Ryggen for at de af al Magt skulde blæse »Venstre Fløj fremad«, men begge blev paa en Gang ramt af Fjendens Kugler, og Tonerne forstummede. Fanestangen blev skudt over mellem Hænderne paa Baumann; men han svingede ufortrødent videre med Stumpen, medens Kuglerne peb ham om Ørerne, og søgte deres Ofre trindt omkring ham. Aspirant Prior blev saaret og sank sammen med Udraabet: »Aa, Gud hjælpe mig«. Stockfleth bøjede sig over ham og sagde: »Det vil han nok, lille Ven«. Et Øjeblik efter fik Kaptajnen selv en Kugle i Baghovedet og sank død om.

Imidlertid havde Premierløjtnant Pingel med sit Komp. naaet Bakken ved Hegnet omtrent 600 Alen Vest for Sney; han understøttede fra denne Stilling Stockfleth med sin Ild og beskød navnlig Preusserne i Jensens Gaard; snart efter stormede de Danske denne Gaard og kastede derved Preusserne helt ind i den tilbagetrukne Linie; men Angrebet voldte store Tab; af Kompagnikommandørerne var Premierløjtnanterne

Petersen og Rasmussen saaret, den sidste dødeligt; svensk Løjtnant Roos, Officersaspirant F. F. Larsen og Kommandersergent Daniel var falden.

Regimentschefen var selv fulgt med frem til Jensens Gaard og ordnede derfra sine Kompagnier, som var bleven noget sammenblandet. Nærmest Flensborg-Vejen stod Stockfleths Folk, saa fulgte omkring Jensens Gaard Pingels, Jantzens, Resterne af Petersens og noget af Rasmussens Komp., sydligere laa Harlands Komp. og det meste af Steinmanns under Sekondløjtnant Lemvigh, de holdt Forbindelse med Willerups Komp. nær Stranden ved Vemmingbund. En mindre Del af Steinmanns Komp. var kommen helt op blandt Stockfleths Folk, Reserveløjtnant Looft blev truffen af to Kugler faa Skridt fra Stedet, hvor Oberst Lassons Lig laa.

Oberst Scharffenberg havde straks ved Alarmeringen sendt sin ene Adjutant, Sekondløjtnant Irminger, ud for at fremskynde Fremrykningen, samt derefter søge Oberst Lasson i Skanse *b*, som man antog endnu var besat af vore Folk. Irminger traf paa Vejen noget forsprængt Mandskab, samlede det og førte det fremad; men han gik for dristigt paa og blev omringet af en langt overlegen fjendtlig Styrke. En Officer opfordrede ham til Overgivelse; men i Stedet for at svare huggede Irminger rasende omkring sig med sin Sabel, han blev endnu to Gange opfordret til at overgive sig, men da han vedblev at hugge løs, blev han skudt. Den samme preussiske Officer, som kommanderede her, førte senere de faldne danske Officerers Lig til Sønderborg; »det er den Officer«, sagde han og pegede paa Irmingers Lig, »som jeg maatte lade skyde; det var det sværeste Øjeblik i mit Liv«.

20de Regiment formaaede ikke at trænge længere frem, og efter General du Plats Mening skulde det ikke have været saa langt. Da Generalen, som havde Overkommandoen i Sundeved indtil Overgeneralen kom, havde overset Valpladsen og var kommen til Klarhed over, at venstre Fløj af Skanselinien og den tilbagetrukne Linie var tabt, vilde han nøjes med at tage en Stilling med Reserverne nær Brohovedet for at redde, hvad endnu reddes kunde af Skanseliniens Besætning; Brigaden Kauffmann fik Befaling til ikke at gaa frem, men besætte Brohovedet med begge sine Regimenter, 3die og 18de. Selv gik Generalen med sin Stabschef og sine Adjutanter frem ad Flensborg-Vejen, hvor han snart mødte Skarer af forsprængt Mandskab, baade Fodfolk og Artillerister, som var undsluppen fra Skanselinien; af dem fik han Vished for, at Linien var tabt og sendte Melding derom til Overkommandoen i Ulkebøl.

Da Generalen naaede de nedskudte Barakker, hvor Brigaden Scharffenberg havde Samlingsplads, var 20de Regiment allerede gaaet frem til det Angreb, vi nylig har skildret; Klokken var den Gang omtrent $10^3/_4$; da baade Generalen og hans Stabschef snart efter faldt, er det aldrig blevet fuldt opklaret, om han her personlig har søgt at standse 8de Brigades Fremrykning; men rimeligt er det, at han har sendt en Ordonnans til 20de Regiment, som endnu ikke var helt udviklet. Oberst Scharffenberg mente imidlertid, at som Forholdet var, maatte Angrebet føres igennem, og denne Forskel i Opfattelsen gav Anledning til nogen Misforstaaelse; den ene af 9de Regiments Bataillioner, 2den under Kaptajn Christiani, rykkede i Løb frem ad Flens-

borg-Vejen, medens Bataillonen Ahlefeldt-Laurvig modtog Generalens Ordre og vendte om mod Brohovedet, men blev standset af Brigadechefen.

Ved Sammenstødet mellem Flensborg og Aabenraa-Vejen standsede Bataillonen Christiani en kort Tid; nogle af de bagerste havde hørt om Ordren til at vende om og begyndte at gaa tilbage; men Regimentsadjutanten, Sekondløjtnant Berg, kom til og hjalp til med at faa Ordenen genoprettet, og fremad gik det paany. Preussernes Kugler faldt nu saa tæt, at Kompagnierne maatte udvikles Nord for Vejen, de tre under Premierløjtnant Rosen, Sekondløjtnant Schmidt og Premierløjtnant P. L. C. F. Hansen i en tæt Linie; Premierløjtnant Grams Komp. blev foreløbig holdt i Reserve, men snart efter sendt hen til højre Fløj, hvor det kneb mest; her sluttede ogsaa Premierløjtnant Rønnov og Sekondløjtnant Frits Holst sig til med Mandskab af 2det Regiment. Bataillonen trængte paa den Maade en 6 til 800 Alen frem, inden de preussiske Bagladeriflers heftige Ild tvang den til at standse; den var da naaet op omtrent i Højde med 20de Regiment, og de tre Bataillloner hævdede tappert deres Stilling. Fra Jensens Gaard blev endog gjort Forsøg paa at trænge frem til den tilbagetrukne Linie, og det lykkedes at blive Herre over enkelte af Tværvoldene i Skanse *b*, men kun for en kort Tid; Willerups Komp., det sydligste, gjorde et Stød mod *a*; Sekondløjtnant Knub trængte frem langs Strandkanten, men ogsaa her gjorde Preussernes Bagladerifler snart al videre Fremløb umuligt. En 5 til 6 raske Karle brød frem fra et Hegn, men faldt næsten paa Linie en halv Snes Skridt foran og laa døde og saarede i Kugleregnen. Reservehornblæser Jens Christian Ovesen, »Slagteren«, løb frem og hentede først en saaret tilbage bag Hegnet, snart efter en til. Tredie Gang løb han frem og slæbte en døende Kammerat hen til Jordvolden; men han kunde ikke faa ham over. »Hils Faer og Moer, for nu døer jeg. Gud tilgive mig og give mig Fred«, sagde den saarede. Ovesen bøjede sig over ham for at løsne hans Tøj, men sank i det samme selv om med gennemskudt Hoved.

Paul Ulrich Scharffenberg.

Ved samme Tid kom »Rolf Krake« i Farvandet og kastede sine svære Granater op langs Bakkeskrænterne; det syntes næsten, som om det lysnede for os. Trods Preussernes paa knap 300 Alens Afstand afgivne Hurtigild fra den fortrinlige Dækning i Løbegrave og Skanser, hævdede vore Folk deres Stilling i henved en halv Time og fyrede saa hurtigt det var muligt at faa Forladeriflerne ladet.

Oberst Scharffenberg oversaa fra Sney Gaard sine tre Batailloners Kamplinie; hans Adjutant, Sekondløjtnant Harald Hollbøll, som den Dag var sin Chefs trofaste Støtte, og hvis Skildring af Angrebet vi i det væsentlige har fulgt, spurgte Obersten, som jo havde den store Krigserfaring fra Treaarskrigen, om dette var en jævn eller

en voldsom Ild. »Tak skal De have«, svarede Obersten, »det er noget af det voldsomste, man kan tænke sig«. — »Var det dog ikke værre ved Oversø i 48?« — »Ved Oversø, nej, det var kun Legeværk mod dette«.

Midt under Kugleregnen kommer en Oppasser, belæsset fra Top til Taa, gaaende ud efter. »Hvor skal du hen, min Søn«, spørger Scharffenberg. »Jeg skal ud til min Løjtnant«, svarer Manden, »han skal vel snart have noget at spise«. Smilende gav Obersten ham Befaling til at gaa tilbage til Brohovedet; der traf han senere sin Løjtnant som saaret.

Saa opdager Løjtnant Hollbøll pludselig en Bataillon, som gaar tilbage ad Vejen mod Brohovedet, han gør Oberst Scharffenberg opmærksom derpaa og tilføjer, at det vistnok maa være Grev Ahlefeldt-Laurvigs, da den ikke var fremme. Scharffenberg løber selv hurtigt over mod Vejen; han var som alle Officerer til Fods, da ingen kunde færdes til Hest i den voldsomme Kugleregn. Greven førte sin Bataillon med en Ro og Orden, som var det paa en Eksercerplads. Scharffenberg lader Bataillonen gøre Holdt og spørger om Grunden til, at den gaar tilbage; Greven melder, at han har faaet Ordre dertil direkte af General du Plat. »Den Ordre respekterer jeg ikke«, siger Scharffenberg og vender sig til Chefen for det forreste Komp., Løjtnant Redsted, med de Ord: »Vil De holde Chaussen ryddelig«. Ordren blev forstaaet saaledes, at Dybbøl Mølle skulde tages tilbage.

Og fremad mod Dybbøl Mølle gik det; et af de kækkeste og raskeste Angreb, vor Krigshistorie har at opvise. Til venstre af Vejen udviklede Redsted og Knauer deres Kompagnier, til højre Kaptajn H. J. V. Hansen og Premierløjtnant Voigt; Preussernes Kugler tynder ud i Rækkerne; men ustandseligt gaar det fremad; Bataillonen Christiani bliver reven med, da de fremstormende naar dens Stilling; men Modstanden vokser, og Fremrykningen gaar langsommere. Preusserne var imidlertid kommen i Uorden efter Stormen paa Skanserne; de kæmpede i Grupper og uden højere Ledelse, derfor vandt vore Kompagnier fremad, trods deres Underlegenhed i Tal og deres langsomt skydende Vaaben. Redsted fører sit Komp. mod Dybbøl Mølle, selv er han bestandig forrest; først tages Havediget og der efterlades Sekondløjtnant Vilh. Dinesen med sin Deling, medens Redsted selv med de tre andre

under Kommandersergent Hinge, Sergent Vissing og Korporal Møller trænger ind i Møllegaarden, hvor der opstaar en vild Nærkamp, i hvilken menig Jens Jensen Oxenbøll særlig udmærker sig. Redsted vil ind af et Vindue i Møllehuset, han hæver sig op i Karmen; men en Preusser sætter Bøssepiben mod ham og trykker løs; han synker ned ved Murens Fod ude af Stand til at tale, men giver ved Tegn Spillemand Wiedling, som ligeledes ligger ved Muren, Ordre til bestandig at blæse: »Fremad! Gaa paa!« Det lykkedes dog ikke at trænge ind i Bygningen, og snart ligger Kommandersergent Hinge, Sergent Vissing og en stor Skare tapre Mænd dræbte omkring Møllegaarden.

Knauer har sydfra ligeledes ført sit Komp. mod Møllen; selv synker han snart dødelig saaret om og beder Spillemand Behnke hente en Ambulance; Spillemanden kan ingen finde, og da han meddeler Kaptajnen dette, svarer han: »Det kan ogsaa være det samme«.

Dybbøl Mølle efter Stormen.

Regimentet har imidlertid lidt voldsomme Tab, Regimentschefen, Oberstløjtnant Tersling, er saaret, Grev Ahlefeldt-Laurvig er falden, og alle de 8 Kompagnikommandører ligger dræbt eller saaret paa Marken. Oppe nær Møllen ligger Redsted og Knauer; H. J. W. Hansen er dræbt og Voigt saaret; det var den første Bataillon; af anden er Gram og Schmidt falden, P. L. C. F. Hansen og Rosen dødelig saaret. Rosen var ualmindelig elsket; han faldt med det Udraab: »Farvel, Børn«, og hans Folk rejste siden et Æresminde paa hans Grav. Regimentets øvrige Befalingsmænd har for største Delen delt Skæbne med deres Chefer.

Bedre saa det ikke ud ved 20de Regiment. Regimentschefen og den ene Bataillonschef, Major Schack, var falden; den anden Bataillonschef saaret. Ved Harald Stockfleths Komp. var Kaptajnen selv, Sekondløjtnant Brønnum, Officersaspirant J. S. Prior og Kommandersergent Bugge falden, Fourer Kindt og Korporal Nielsen saaret; den Rest af Mandskab, som var tilbage, var næsten helt uden Førere. Ved Steinmanns Komp. var Premierløjtnanten selv og Sekondløjtnant Looft saaret, og Sekondløjtnant Lemwigh delte snart Skæbne med dem; Officersaspirant Oscar Petersen (-Plaun) og Kommandersergent Kirschner var ligeledes saaret; den eneste usaarede Officer ved Komp. var svensk Løjtnant Grønhagen; ialt var af de 8 Kompagnikommandører 2 falden og 3 saaret.

Oberst Scharffenberg saa med Stolthed sine Regimenters heltemodige Kamp. Foruden Løjtnant Holbøll havde han den Gang kun hos sig menig af Ordonnanskorpset, Dragon Anders Larsen; han skulde egentlig ikke have været med, da ingen red paa Dybbøl, og der altsaa ikke var Brug for Dragonordonnanser; men han var kommen over i Brohovedet for at lave Frokost til Officererne, ret som Stormen begyndte, og bad om Tilladelse til at maatte følge med. Adjutanten sagde nej; men Anders Larsen bad meget indtrængende Brigadechefen selv om Tilladelsen og fik den.

Da nu Oberst Scharffenberg havde sendt alle sine 16 Kompagnier frem, og den voldsomme Kamp rasede fra Dybbøl Mølle helt ned til Vemmingbund, vilde han have nogle Reserver for at optage de kæmpende Tropper, naar de veg. Adjutanten bad om at maatte gaa tilbage til Brohovedet for at faa et Par Bataillioner frem; men Obersten mente, det blev for silde, og desuden«, tilføjede han, »hvad nytter det? De bliver skudt, længe inden De kommer derind, ingen levende Sjæl vil naa 10 Skridt herfra uden at blive truffen«. Adjutanten trængte ind paa Obersten for at faa Lov til at gaa; men fik bestandig Nej, fordi der ikke var andre Officerer til Stede og der muligvis snart kunde blive vigtigere Ordrer at afsende. Dragonen havde hørt dette Ordskifte, og da Afgørelsen var kommen, sagde han: »Lad mig gaa med den Ordre, Hr. Oberst! Enten overbringer jeg den, eller — hvad siger det, om jeg bliver skudt«. Scharffenberg saa et Øjeblik paa ham, saa lagde han sin Haand paa hans Skulder og sagde: »Gaa med Gud, min Søn; jeg skal ikke glemme dig«. Da Obersten og Adjutanten siden kom ind i Brohovedet, fandt de den kække Dragon liggende haardt saaret paa en Baare.

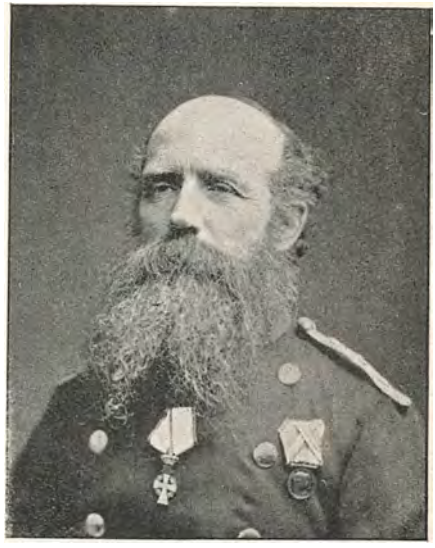

Valdemar Ferdinand Christian Redsted.

Vore Regimenters Modstandskraft var brudt, de havde forblødt sig; da de talrige, friske, preussiske Reserver brød frem, formaaede de ikke at hævde de vundne Stillinger.

Saasnart General Manstein, som ledede Angrebet, fik Melding om, at Skanserne var tagen, havde han givet de to Reservebrigader Canstein og Raven Befaling til at rykke frem; Klokken var da efter Preussernes Opgivelse 20 Minutter over 10. Brigaden Canstein gik sydligst, den delte sig i to Kolonner, hvoraf den ene, 9 Kompagnier stærk, gik mod Jensens Gaard, den anden, 8 Kompagnier, dels mod Dybbøl Mølle, dels sydligere frem over *d* i den befæstede Linie; til disse Afdelinger sluttede sig Dele af Stormkolonnerne; »Rolf Krake« beskød dem under Udviklingen.

Stormen paa Dybbøl den 18de April 1864, set fra Als.

Stødet frem fra *d* blev det farligste; det ramte i det aabne Rum mellem vore to Regimenter og skilte dem fra hinanden, 20de Regiment veg tilbage over Sney Gaard; Premierløjtnant Pingel og Løjtnant Baumann søgte af yderste Evne at holde sammen paa Folkene, og det lykkedes ogsaa et Par Gange at bringe dem til at tage Stilling mod den forfølgende Fjende.

De preussiske Kompagniers Frembrud mod Dybbøl Mølle virkede overvældende og knusende paa 9de Regiment. Regimentets Kompagnier Nord for Vejen blev desuden angreben af Brigaden Raven, som gik mod Skanserne paa højre Fløj. Kaptajn Christiani gjorde sit bedste for at holde sin Bataillon sammen under Tilbagegangen; de kække svenske Løjtnanter Ørholm og Tisell førte Resterne af 4de og 8de Komp., Sekondløjtnant Th. Arboe 7de, Svenskeren Løjtnant Forsell sluttede sig med Resterne af Knauers Komp. til 20de Regiment. Alt, hvad der kæmpede om selve Møllebygningen blev dræbt eller saaret; af Redsteds Komp., siger Løjtnant Vilh. Dinesen, at han kun ved to Mand af dem, der var trængt ind i Møllen, som kom fra det med Livet, Korporal Blinkenberg og Underkorporal Vestesen; begge var haardt saaret, den sidste døde af sit Saar. Da vi var kastet ud af Møllegaarden, maatte Omgivelserne ogsaa forlades; et Par af de Nord for Vejen kæmpende Komp. blev skilt fra de andre og kastet helt op mod de nordlige Skanser, hvor 17de Regiment endnu holdt sig, de andre søgte ilsomt langs Vejen tilbage mod Barakkerne og Brohovedet, skarpt forfulgt af Preusserne. Da Løjtnant Dinesen med den Flok af forskellige Komp., som fulgte ham, naaede henimod Barakkerne, stod General du Plat, Major Rosen og Løjtnant Nysted paa Vejen. Nysted blev straks sendt ud til Dinesen med Befaling til at besætte et mod Syd løbende Gærde; han gjorde det; men Folkene raabte endnu under Udviklingen: »Vi er omgaaet, Fjenden er i Ryggen paa os.« Dinesen forvissede sig derom og raabte det saa til Major Rosen. »Det er Løgn!« raabte Majoren, trak sin Sabel og løb til for at se selv; da han fik Øje paa Preusserne gjorde han kort omkring og løb tilbage til Vejen og derfra sammen med Generalen ind mod Brohovedet. Løjtnant Dinesen holdt endnu Stillingen lidt, han havde da 33 Mand omkring sig; da han gik tilbage var Marken bestrøet med døde og saarede; ved Barakkerne kom det endnu til en kort Kamp; men derfra gik det i vild Flugt mod Brohovedet. Lidt fremme paa Vejen stod Major Rosen og støttede den døende General du Plats Hoved; nogle Mand søgte at føre Generalen med tilbage, men da et Par af dem blev saaret, slap

Sigismund Ludvig Carl Rosen.

de andre den døende; han havde været haardt saaret i 1849. Snart efter blev Major Rosen ramt og tumlede om i Vejgrøften; Stabschefen ved Divisionen, Major Schau, faldt dødelig saaret nær samme Sted. Generalen var død med det samme; de to Stabsofficerer blev optaget af preussiske Ambulancer; Rosen døde kort efter i Nybøl, Schau levede endnu i seks Dage; Kongen af Preussen vilde beære ham med et Besøg, men Schau svarede kun: »Jeg vil gerne dø i Fred.« Hans Broder, som var Kompagnichef i 16de Regiment, faldt omtrent ved samme Tid. De hørte til en Helteslægt. Den ældste af Brødrene var falden ved Mysunde 1850, en anden var død som Følge af sket Overlast i Fredericia-Slaget og 3 andre Brødre var døde som Officerer. Deres Moder overlevede dem alle og fandt sin Trøst i det prægtige Kuld af kække Stridsmænd, hun havde opdraget for Fædrelandet.

Ernst Friedrich Schau.

Brigaden Scharffenberg var oprevet og sprængt, som Brigaden Lasson var blevet det kort forinden; de faa Rester, som naaede tilbage, søgte over paa Als og samledes efterhaanden der. Af Brigadens 62 Officerer og Officersaspiranter kom kun 24 uskadt tilbage, 37 laa paa Valpladsen, 22 som faldne eller dødelig saarede og 15 saarede; kun 1 Officer faldt usaaret i Fangenskab, han var før Kampen febersyg og kunde ikke røre sig. Ialt mistede Brigaden 780 døde og saarede og 622 Fanger; mere end hver fjerde Mand var falden eller saaret; begge Regimentschefer, 3 af de 4 Bataillionschefer og 13 af 16 Kompagnikommandører laa paa Valpladsen.

Johan Andreas Philipp Ferdinand Wørishøffer.

Kaptajn Lund, som havde overtaget Kommandoen over 17de Regiment efter Oberst Bernstorff, havde som tidligere nævnt taget Stilling mod Syd med Fløjkompagnierne, og baade de og Skanse VIII beskød paa det livligste de frembrydende Preussere. Skansen havde endnu 8 brugelige Kanoner, og Artilleriløjtnant A. Tillge brugte dem flinkt, han lod dem bestryge Flensborg-Vejen, saaledes at det blev umuligt for det preussiske Feltartilleri at komme frem; desuden blev Kampen ærmest liggende Skanser VI og VII, da Fjenden fik dem i sin Magt.

Preusserne rettede en voldsom Granat-, Kardæsk- og Riffelild mod Skansen, og Mandskabet begyndte at trykke sig noget derved; men Føreren for Fodfolksbesætningen, Sekondløjtnant Carl Galster, sprang op paa Brystværnet, udækket mod Fjendens Kugler, og satte derved paany Mod i Folkene. Mandskabet i Løbegravene mellem VIII og IX blev beskudt i Ryggen og maatte gøre omkring for at optage Kampen.

Da Brigaden Scharffenbergs Fremrykning begyndte, førte Kaptajn Lund to af sine Kompagnier frem under Hurraraab og kastede Preusserne bort fra det nærmeste Hegn; men omtrent ved samme Tid kom Befalingen til at gaa tilbage. General du Plat havde straks, da han fik Vished for, at den sydlige Skanserække var falden, sendt en af sine Adjutanter, Sekondløjtnant Marius Hedemann, med Ordre til, at Brigaden Wörishöffer skulde gaa tilbage gennem Brohovedet til Als og besætte Skyttegravene Nord for Sønderborg. Ordren naaede frem, og Brigadechefen, Oberst Wöris-

Det indre af Skanse IX efter Stormen.

höffer, var ved at udføre den, da den preussiske Reservebrigade Raven greb ind i Kampen og vendte sig imod de endnu hævdede Skanser paa højre Fløj. Skanse VIII blev derved omringet, inden Besætningen kunde forlade den; to Gange blev Angrebet afvist ved Riffel- og Kardæskild; Konstabel af 4de Batteri Nr. 293, Frederiksen, udmærkede sig herved særlig; men tredie Gang trængte de preussiske Stormkolonner fra alle Sider ind i Skansen. Galster samlede sine Folk paa den mod Syd vendende Flanke og i Struben, og fyrede til det sidste paa den over Graven og opad Brystværnet fremstormende Fjende, indtil Overmagten tvang dem til at nedlægge Vaabnene. Kl. var da $11^1/_2$. Sekondløjtnanterne Galster og Tillge og svensk Løjtnant Horn blev sammen med Mandskabet ført til Avnbjerg, hvor Officererne blev fremstillet for Prins Friedrich Karl. Prinsen roste det tapre Forsvar og gav som Tegn paa Anerkendelse de danske Officerer deres Sabler tilbage; Løjtnant Horn fik derimod ikke sin, fordi han var svensk. De danske Officerer kastede da deres Sabler fra sig og erklærede, at de vilde dele Skæbne med deres svenske Kammerat.

Skanse IX blev ligeledes omringet inden Besætningen kom bort. Artilleriløjtnant Brønnum havde fra Angrebets Begyndelse rettet sine Kanoner mod Flensborg-Vejen og siden mod det preussiske Feltartilleri; men da Løbegravene til begge Sider var forladt, havde Preusserne let ved at komme Skansen til Livs, og efter en kort Modstand overgav Besætningen 3 Delinger af 16de Regiments 6te Komp. sig. Svensk frivillig Artillerisergent Lundgren blev skudt ned, da han vægrede sig ved at overgive sig og vedblev at hugge fra sig med sin Sabel. Skanse X blev i Tide rømmet, efter at Skytset var fornaglet; fra Løbegravene mellem X og Stranden fyrede den flinke Korporal Morten Andersen med sine to Kanoner, indtil Preusserne var ham tæt paa Livet; han slog saa Fornaglingssømmet i Fænghullet og slap selv over til Als, skønt Kuglerne peb ham tæt om Ørerne.

Major Arntz havde med 3die Regiments 1ste Bataillon taget en Stilling bag Skanserne paa højre Fløj; Kaptajn Svane stod med sit Komp. ved den afbrændte Gaard bag Skanse VIII, Kaptajnerne Moltke og Schøning Nord for ham henimod Stengaard, og Premierløjtnant Hertz noget tilbagetrukken paa begge Sider af Aabenraa-Vejen; 16de og 17de Regiment skulde gaa gennem denne Stilling ned til Stranden og langs denne gennem Brohovedet over til Als. Levningerne af 17de Regiments 1ste Bataillon, Kompagniet Gandil og Dele af Kompagnierne Dameck og Ivar Nielsen slap nogenlunde helskindet bort, Overlæge Boesen blev dog dødelig saaret under Tilbagegangen; de andre Afdelinger, særlig 16de Regiment og Bataillonen af 3die Regiment, fik en drøj Tur, som voldte store Tab. Preusserne gik nemlig stærkt paa; baade Brigaden Raven mod Stengaard og, efter at Scharffenbergs Brigade var bleven kastet, de sydligere fremtrængende Afdelinger af Cansteins Brigade. General Raven blev dødelig saaret; men Major Arntz maatte opgive sin Stilling næsten umiddelbart

efter at 16de og 17de Regiment var kommen igennem og søge ned mod Skrænterne. Snart bevægede der sig i Strandkanten en lang Kolonne af Kompagnier af 17de, 16de og 3die Regiment, og da Preusserne naaede frem til Slugterne, som strakte sig ned mod Sundet, beskød de derfra de vigende, som Kanonerne fra Batteriet ved Battrup ogsaa kunde række. Allerede 17de Regiment, som var forrest, maatte kæmpe for at bane sig Vej; to Kompagnier tog en Tid Stilling ved Aabenraa-Vejen for at holde Fjenden fra Livet, og Kaptajn Gandil maatte, da han skulde passere Slugten, lade sine Folk løbe op ad Skraaningen og fyre.

Den forreste Bataillon af 16de Regiment under Major Hein sikrede sig nogenlunde ved at lade to Delinger under Sekondløjtnant Fischer og Kommandersergent Kohl besætte Skrænten; Premierløjtnant Vett maatte dog skaffe sig Luft ved et Flankeangreb, og Premierløjtnant Agerholm blev fangen med en Flok af sit Mandskab. Den efterfølgende Bataillon under Kaptajn Ravn udførte trods de vanskelige Forhold Tilbagetoget med stor Orden; Sekondløjtnanterne Lautrup og Thomsen kastede ved et rask Angreb med deres Delinger Preusserne noget tilbage fra Slugtens Rand og skaffede derved Luft for de efterfølgende; kun en enkelt Deling faldt i Fangenskab. Premierløjtnant E. V. Schau, Broder til den kort forud dødelig saarede Stabschef, faldt da han vilde ordne sine Folk, efter at Slugten var passeret.

Imidlertid laa de to Delinger under Fischer og Kohl bestandig oppe paa Skrænten, Regimentschefen, Major Hein, var selv hos dem tilligemed Kompagnichefen, Kaptajn C. L. B. Petersen, for at opmuntre Folkene til at holde ud; et Par Delinger af 3die Regiment under Sekondløjtnant Zornig og Korporal Rasmussen sluttede sig til dem; men Preusserne angreb snart saa haardt fra alle Sider, at Kampen blev haabløs. Kaptajn Petersen lod blæse »lang Tone« for at hidkalde Hjælp; men der kom ingen; et Forsøg paa at aabne Vejen til Tilbagetog mislykkedes, Sekondløjtnant Fischer blev saaret og Korporal Rasmussen faldt; alt Haab om Frelse var dermed udelukket, og Delingerne strakte Gevær. Major Hein og Kaptajn Petersen faldt derved ligeledes i Fangenskab.

Major Arntz' Bataillon havde i det hele et strængt Tilbagetog; Komp. Svane blev haardt engageret endnu før det forlod Gaarden Øst for Skanse VIII, og flere af de Smaaafdelinger, hvori Bataillonen var opløst, maatte gentagne Gange vende om og gøre Modangreb for at holde Preusserne fra Livet; værst gik det Komp. Herz, som stod bag Stengaard; det var det, der mistede de to Delinger sammen med de to af 16de Regiment.

Under Tilbagegangen blev svensk Sekondløjtnant O. Nordenfalk truffen af en Riffelkugle i Munden, der fyldtes med Blod; han sank bevidstløs om, men kom snart til sig selv igen, rejste sig og vandrede ind mod Brohovedet. Hans Kammerater havde imidlertid vundet Forspring, han blev derfor særlig Maal for Preussernes Kugler og naaede ikke ret langt, inden et Skud i Hoften paany strakte ham til Jorden. Ude af Stand til at rejse sig laa han der i Kugleregnen, da han ser en Afdeling Soldater komme hen imod sig. Han tror først, det er Preussere; men da de kommer nærmere kender han de danske Uniformer, og da de kommer endnu nærmere, kender

han i deres Fører sin Ven og Kammerat fra de svenske Livgrenaderer Løjtnant Ivar Key. Da han ikke kan raabe for Saaret i Munden, svinger han ivrigt med Sablen; Key ser det, iler til ham, tager ham paa Ryggen og bærer ham gennem Brohovedet over Broen til Als. Paa Broen springer en Granat i Nærheden af dem; den af Blodtab udmattede Nordenfalk besvimer, men Key siger roligt: »Var lugn, min bror, nu är det slut«.

Ind gennem Brohovedet myldrede det saaledes med Mandskab af alle de Afdelinger, som havde kæmpet foran; snart nogenlunde ordnede Kompagnier, snart Grupper og Flokke uden Førere; først de enkelte, spredte Rester af 22de og 2det Regiment og Konstabler fra Skanserne, saa de slagne Levninger af 9de og 20de, og endelig langs Stranden den lange Række fra højre Fløj af 16de, 17de og 3die Regiment. Strømmen bølgede videre over Broen til Als; de endnu ordnede og kampdygtige Afdelinger besatte Løbegravene langs Kysten og sendte derfra deres Kugler over mod de sejrrigt fremtrængende Preussere; Resterne af de helt sprængte Afdelinger samlede sig længere tilbage uden for den fjendtlige Ilds Rækkevidde. Ved Middagstid, altsaa efter at Kampen havde varet i to Timer, var kun Brohovedets Forsvarere tilbage som de sidste danske Soldater paa Sønderjyllands Fastland.

Det var Kauffmanns Brigade, altsaa de to Kerneregimenter, 3die og 18de; af 3dies Bataillon er havde Major Arntz' lidt meget ved Kampen foran Brohovedet, men det hindrede den ikke i at tage en ny Tørn sammen med Kammeraterne. I det nordre Brohoved stod Major Weyhe med 2den Bataillon af 18de Regiment; i Løbegravene mellem de to Brohoveder Kaptajn Baller med samme Regiments 1ste Bataillon og i søndre Brohoved stod 2 Komp. af 3die Regiment; de to andre blev af Kommandanten i Brohovederne, Oberstløjtnant Dreyer af Ingeniørerne, sendt hen for at besætte Løbegraven mellem det nordre Brohoved og Sundet, og da Major Arntz kom tilbage, blev der ogsaa anvist tre af hans Kompagnier Plads der. General Steinmann var kommen til Stede og havde taget Kommandoen i den faldne General du Plats Sted, Stabschefen ved Overkommandoen var ligeledes kommen derud, medens General Gerlach oversaa Kampen fra Als, da han ikke formaaede at gaa.

Morgenens voldsomme Beskydning havde voldet adskilligt Tab, ogsaa i Brohovedet, og blandt Officererne var man ikke i Tvivl om, hvad der vilde følge derpaa. Næsten samtidig med, at Kanonaden standsede, hørtes ogsaa Riffelkuglernes Piben; der blev kaldt til Vaaben og hver Mand tog sin Plads bag Brystværnet. Snart saas de preussiske Faner vaje fra Skanserne og tætte Skarer bryde frem mod den tilbagetrukne Linie; men saa kom de slagne Rester tilbage, enkeltvis og i Flok, slæbende sig frem, saa hurtigt som de sidste Kræfter tillod. Kammeraterne i Brohovedet hjalp dem over Brystværnet og styrkede dem med Indholdet af deres Feltflasker og Brødposer, inden de gik videre over Broerne.

Endnu før de sidste af de vigende var sluppen inden for Brohovedets Spærringer, kronedes Højderne ved de tagne Skanser af talrige preussiske Feltkanoner, som i Forening med Batterierne paa Broager og alt andet fjendtligt Skyts, som kunde række, beskød Brohovedet, Broerne, Sønderborg og Løbegravene langs Kysten og paa samme

Efter Maleri af *Vilh. Rosenstand.*

8de Brigades Modangreb ved Dybbøl d. 18. April 1864.

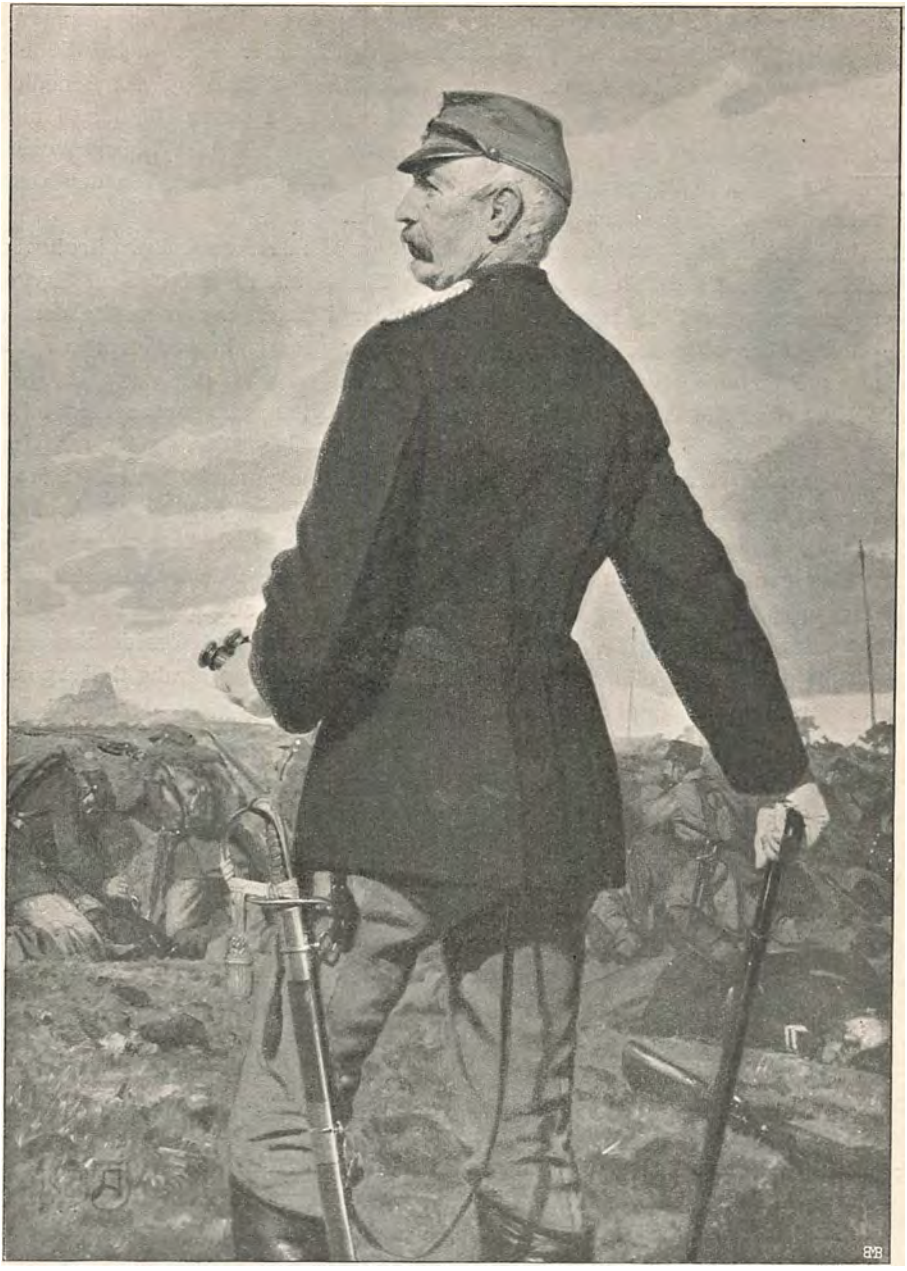

Efter Maleri af *A. Jerndorff*

General du Plat paa Dybbol d. 18. April 1864.

Tid begyndte de preussiske Skytter at sværme frem. De holdt sig paa en Afstand af 800 til 1000 Alen, og vore Skytter langs Brystværnet gav kraftigt Gensvar; da der manglede Konstabler til Betjening af Kanonerne, tog Infanteristerne ogsaa dette paa sig; Premierløjtnant Bretton, svensk Løjtnant Lindberg, Sekondløjtnant Benedictsen og deres raske Folk tumlede saa godt de kunde med de 4 svære Kanoner i nordre Brohoved og fik kaldt nogle Konstabler, som havde reddet sig fra Løbegravene, til Hjælp. Under Skydningen sprang Stoppetovet til en 84 Pds. Kanon, saa den væltede ned ad Skrænten, heldigvis uden at beskadige nogen.

Kun langs Stranden forsøgte Preusserne at trænge nærmere ind paa Brohovedet; deres Riffelkugler svirrede alt paa en uhyggelig Maade bagfra ind mellem Skytterne ved Brystværnet; men 3die Regiments Kompagnier i Løbegravene sendte dem den ene velrettede Salve efter den anden, og vore Skytter paa Als beskød dem saa livligt i Flanken, at Preusserne hurtigt søgte tilbage igen med stort Tab.

Hele Kysten af Als var nemlig bleven besat af Skytter; Livgarden stod i Løbegraven ved Sønderborg Havn fra Slottet til Kirkebatteriet; 16de og 17de Regiment besatte Løbegravene Nord for Byen, saa snart de havde passeret Broen. Nord for dem havde Brigaden Bülow taget Stilling og endnu nordligere, helt hen til Arnkilsøre 11te Regiment. Vore Feltbatterier var ogsaa hurtigt mødt frem. Batterierne Fallesen, Mønster, Messerschmidt og Lunn kappedes med Kanonerne i de faste Batterier i at svare det preussiske Artilleri og sende Granater mod Fodfolket. Møllen tæt bag Møllebatteriet kom i Brand, og Heden bragte vore Konstabler til at forlade Kanonerne, men da Kaptajn Fallesen kaldte frivillige frem, meldte der sig straks 2 Korporaler, 4 Underkorporaler og 8 Mand af hans Folk og til dem sluttede svensk Sergent Heinemann sig med nogle raske Folk fra Batteriet Salto.

Dybbølstillingen var imidlertid uigenkaldelig tabt, og Oberstløjtnant Dreyer fik Befaling til efterhaanden at rømme Brohovedet og afbryde Broerne. Først blev der udsvinget et Led paa 120 Alen af den nordre Bro, og hvad der blev tilbage paa Sundevedsiden, blev ødelagt med Økser og Ild, alt under Fjendens voldsomme Skydning; Oberst Kauffmann begyndte saa at føre sine Folk tilbage. Først gik Besætningen i Løbegraven mellem Brohovederne; men da den var naaet ned til Broen fik den Befaling til at vende om og besætte Stillingen paany. Mandskabet lystrede straks og gik frem med et Hurra; Kompagnierne i de nordligste Løbegrave og Reservekompagnierne gik nu først tilbage over Frederik VII's Bro; efterhaanden fulgte den øvrige Besætning efter; General Steinmann, Oberstløjtnant Stiernholm og Oberst Kauffmann med deres Stabe forlod Brohovederne med de sidste af Tropperne, medtagende de endnu tjenstdygtige Espingoler; det øvrige Skyts blev fornaglet; 18de Regiments 4de Komp. under Sekondløjtnant Christian Hansen var den sidste danske Afdeling, som gik fra Sundeved; Regimentschefen, Major Lundbye, fulgte med. Saa snart Komp. havde naaet Als, svingede Ingeniørerne 150 Alen Broled ud, og Kommandanten i Brohovedet fulgte med det udsvingede Broled. Klokken var den Gang omtrent 2. Preusserne besatte straks de rømmede Værker; men holdt sig paa den udvendige Side af Frygt for Riffelkuglerne fra Als.

Medens Preusserne var ved at besætte Brohovedet, saas fra Alssiden en dansk Soldat, som med sønderskudt Arm vandrede frem og tilbage paa Stumpen af den afbrudte Bro; han vinkede over mod Kammeraterne i Løbegraven og lod forstaa, at han grumme nødig vilde i preussisk Fangenskab; men Broerne var afbrudt, og over Sundet krydsedes uafbrudt de danske og tyske Riffelkugler og Granater. Saa tog Underkorporal Fillipsen af 2det Regiments 4de Komp. en Baad, roede under Kuglerregnen over Sundet og hentede den saarede. Fillipsen havde først kæmpet i Løbegraven mellem Skanserne III og IV; da han slap derfra, sluttede han sig til Scharffenbergs Brigade og deltog i dens dristige Angreb, kom sammen med de øvrige Rester over til Als og satte uden Tøven paa ny Livet paa Spil, da det gjaldt om at hjælpe

4de Batteri deltager fra Als i Kampen den 18de April 1864.

en saaret Kammerat. Han døde 1879 som Arbejder ved Porcelænsfabrikken i København.

Om Bord paa »Rolf Krake« var det ved halvelleve Tiden bleven iagttaget, at vore Tropper trak op mod Skanselinien i usædvanlig stor Mængde; der blev derfor straks lettet og gjort klart Skib, skønt det befalede Alarmeringssignal endnu ikke var givet. De preussiske Faner saas vajende fra Skanserne paa venstre Fløj; men der kunde ingen Skydning høres fra dem. »Rolf« stod straks ind i Vemmingbund og beskød med Granater de fremtrængende preussiske Kolonner; det var omtrent paa det Tidspunkt, da Brigaden Scharffenberg gik frem til Angreb. Alle de preussiske Batterier, som kunde række »Rolf Krake«, tog det straks til Maal, selv fra de

erobrede Skanser blev enkelte, endnu brugbare Kanoner rettet mod det. Om Bord var der intet Kommandotaarn; Chefen, Orlogskaptajn Rothe, stod derfor paa det øverste Trin af Agtertrappen; derfra havde han nogenlunde fri Udsigt; ved Trappens Fod stod den unge Løjtnant Jespersen rede til at bringe Befalingen videre. Da Chefen saa en stor Kolonne Preussere myldre frem ved Skanse VI, det var Brigaden Raven, gav han Løjtnant Jespersen Ordre til at befale Taarnkommandørerne at skyde derhen. Larmen gjorde Chefens Ord utydelig, Jespersen stoppede derfor et Øjeblik og sagde: »Det var jo mod Skanse VI«. I samme Øjeblik slog en Granat gennem Dækket, sprang og afrev en Strimmel paa 2 til 3 Alens Længde af det Jærndæk, hvormed Trædækket var beklædt paa Undersiden, Strimmelen gennemskar Jespersens Hoved og med Udraabet: »Aa—aa!« faldt han død om. Ved samme Granatsprængning saaredes desuden 9 Mand; et andet Skud saarede haardt en Kanonér i forreste Taarn. Disse Tab trods de skærmende Panservægge skyldtes tildels de af Preusserne udlagte Fiskenæt, som gjorde Skruen uklar og vanskeliggjorde Manøvreringen. Løjtnant Jespersen havde vel den 10de April med et Fartøj optaget 60 Favne Net; men der var nok tilbage til at Batteriet maatte bakke ud, da det kom ind imellem dem og derved blev det i længere Tid liggende paa et Sted som fast Maal for de preussiske Kanoner.

Da vore Tropper veg tilbage til Brohovedet, forlod »Rolf Krake« sin udsatte Stilling, dampede ud af Vemmingbund og holdt gaaende uden for Skudvidde, indtil Sundeved var helt rømmet af vore, saa søgte Panserbatteriet sin gamle Ankerplads.

Skydningen tvers over Sundet varede til Mørkets Frembrud. 1ste Division overtog Forsvaret af Kysten fra Sønderborg Slot til Kjær Vig. Brigaden Kauffmann og Garden besatte den sydlige Del, hvor navnlig Garden fik en haard Kamp, da den havde brændende Bygninger i Ryggen og blev stærkt beskudt forfra. Brigaden Wörishöffer blev stillet Nord derfor, og Brigaden Bülow af 2den Division indtog den Plads, som ellers de haardt medtagne Brigader Lasson og Scharffenberg skulde have forsvaret; Oberst Scharffenberg samlede Levningerne af de to Brigader i Reserve i Sønderborg.

General Goeben som skulde afgøre, om Als samtidig skulde angribes, havde ikke funden Tidspunktet belejligt og nøjedes med Skinangreb. Han lod sine Batterier aabne en livlig Ild, viste paa iøjnefaldende Maade Baade i Sundet og lod sit Fodfolk spredt gaa frem helt til Kysten; men derved blev det. »Jeg kunde have vundet et glimrende Navn der«, skrev han til sin Hustru, »men jeg kunde ogsaa smerteligt have formørket Dagens Glans«. Kongen af Preussen var selv ængstelig for, at Goeben skulde have indladt sig paa Vovestykker. Ved Middagstid den 18de April sagde han til sine Omgivelser. »Jeg er urolig for Goeben; jeg bæver ved at skulle høre fra ham«. Den Uro kunde være sparet; men Kong Vilhelm udtalte senere sin Billigelse af, at Goeben intet havde sat i Vove, til trods for Moltkes Udtalelse om, at blev Als ikke taget samtidig, var der i Realiteten intet vunden.

I Løbegravene paa Alssiden stod 11te Regiment klar til under Max Müllers Ledelse at møde den landende Fjende, men det blev ved Skydekampen over Sundet.

Endelig brød Mørket frem og gjorde Ende paa Kampen; men længe endnu varede det, inden vore udmattede Folk fandt Hvile. Imens spredte Telegrafen Budskabet om den haarde Kamp og det store Nederlag; Sorgen blev Gæst i mange Hjem, ikke blot i Danmark, men ogsaa i Sverige, hvorfra saa mange kække Mænd havde kæmpet i vore Rækker.

38te Kapitel

Vore Tab — Følgerne af Dybbøls Fald.

Da Mørket endelig havde endt Kampen, var det let nok at se, hvor mange der manglede; de svage Rester af Regimenterne, som havde kæmpet i forreste Linie, var snart talt; men hvorledes var det gaaet de Tusinder, som var bleven tilbage hinsides Als Sund? hvor mange af dem laa nu livløse paa de saa haardt omstridte Banker? hvor mange vaandede sig under de smertefulde Saar? og hvor mange vandrede den tunge Gang til tysk Fangenskab? derom kunde endnu ingen give Besked. Vel havde alle de frelste set Kammeraterne segne trindt omkring; men de havde været for optaget af Kampen til at kunne give paalidelige Oplysninger. Overkommandoen kundgjorde allerede Dagen efter Kampen i Dagsbefalingen, at Tabslisterne fra Afdelingerne paa Als imødesaas snarest mulig; men dette snarest mulig trak længe ud til Fortvivlelse for de mange Hjem, der i ængstelig Spænding ventede Budskab om de kære, som havde lidt og stridt for Fædrelandet.

Tabet var stort. Det havde Overkommandoen alt flere Gange forud meddelt, det maatte blive, naar vi afventede Stormen. Det viste sig, da alle Oplysninger var fremkommen, at den blodige Dag havde kostet 113 Officerer, 220 Underofficerer og 4477 menige af Hæren og 1 Officer, 2 Underoffioerer og 8 menige af Flaaden. De usaarede Fanger fyldte mest paa denne sørgelige Liste, de udgjorde 44 Officerer, 102 Underofficerer og 2730 menige; der var saaledes blandt de menige godt og vel halvanden Gang saa mange usaarede Fanger som døde og saarede; af Officererne var der omtrent halvanden Gang saa mange døde og saarede som usaarede Fanger; for Underofficerernes Vedkommende stillede Tabene sig omtrent lige, 118 døde og saarede

mod 102 usaarede Fanger. 39 Officerer var falden, 31 saaret, af hvilke de 11 maatte efterlades paa Valpladsen, 61 Underofficerer var falden og 48 saaret, af hvilke de 22 blev hos Fjenden. I Tabslisten opføres 291 menige som falden og 664 som savnet; de fleste af disse sidste er døde og begravet i de store Soldatergrave paa Dybbøl Bjerg, uden at deres Navne er bleven optegnet; dog fandtes der blandt de savnede ogsaa fangne Slesvigere, som Preusserne lod rejse hjem, og som derved gik helt ud af Regnskabet.

Tabet af menige var saaledes over 1000 Mand mere end i Slaget ved Isted, men der fyldte de usaarede Fanger rigtignok ikke ret meget; derimod var vort Tab af

Danske Fanger føres gennem Flensborg.

Officerer større ved Isted, der faldt 48 og saaredes 88, men der var ogsaa langt flere i Ilden, forholdsvis var Tabet betydelig større den 18de April.

General du Plats og mange af de andre faldne Officerers Lig blev den 20de April om Aftenen af en Parlamentær bragt til Brohovedet og derfra ført over til Als. Generalen var lagt i Kiste, og Feltmarschal Wrangel havde smykket hans Hoved med en Lavrbærkrans; flere af de andre Lig var forøvrigt slemt udplyndret. Under Kammeraters og Slægts og Venners Deltagelse blev de faldne stedt til Hvile paa Sønderborg Kirkegaard eller sendt til deres Hjemstavn for at jordes der.

Den egentlige Sørgehøjtidelighed ved Jordfæstelsen fandt Sted fra Garnisonskirke i København den 27de April; vel stod der kun 14 Kister i den med Danebrogsflag, Sørgedraperier og Blomster smykkede Kirkes Skib; men Konge og Folk hædrede de

deri hvilende som Repræsentanter for de faldne Helte. Der var Mænd af alle Grader; øverst stod Obersterne Lassons og Bernstorffs Kister, saa fulgte Oberstløjtnant Scholten, Kaptajnerne Lundbye, Jensen og Ahlefeldt-Laurvig. Løjtnanterne Behrens, Irminger Malling og Brønnum, Officersaspirant Barner, Korporal Iversen og de menige Mortensen og Christensen. Kongen, Dronningen og Enkedronningen mødte i Spidsen for den store Sørgeskare. Efter første Del af Plougs skønne Gravsang:

Se, Døden har høstet vor Ager,
Den skaaned ej Ungdommen fager,
Og Mændenes Kraft blev omhugget,
Derfor stiger Klagen og Sukket.

talte Pastor Blædel over de Ord af David: »Hvi bruser du min Sjæl og hvi er du urolig inden i mig mit Hjerte? Bi efter Herren, han skal endnu hjælpe, og du skal prise hans Navn, thi der er megen Frelse for hans Aasyn!« — »Danmarks Konge«, sagde Præsten, »er med sit Folk gaaet ind i Guds Hus for at hædre de Mænd, som højhjærtet og tappert har kæmpet for hans og Folkets Ret, for ved deres Dødsbaare at udtale sin Tak for alt, hvad de i opofrende Troskab har ydet ham og hans Land«.

Efter Talen blev anden Del af Gravsangen sunget:

O, gode Gud, du skænke
Din Naades rige Skat
Til alle dem, vi sænke
Idag i Gravens Nat!
Fordi de trofast strede
Forlen dem evig Fred!
Fordi de mandig lede,
Giv dem din Salighed!

Gennem de sorgsmykkede Gader gik det lange Ligfølge til Militærmusikens Sørgetoner. Livjægerne bar den forreste Kiste, Vaabenbrødrene den anden, Borgere og Soldater de ti næste, og endelig blev de to Obersters Kister som de sidste baaren af Hest- og Fodgardister. Arbejderforeningen og Studenterne dannede Espalier i Gaderne, og forrest i Sørgetoget gik Kongen og Landgreven af Hessen, tilligemed Repræsentanter for Enkedronningen og Arveprinsessen.

Trindt om i Købstæderne og paa Landet gentog det samme sig, om end i mindre Stil; alle kappedes om at vise de faldnes efterladte deres Deltagelse. Stundom skillingede Folkene sammen for at sætte deres faldne Fører et Minde; pragtfuldt blev det ikke, dertil var Kaarene for smaa, men stod der, som paa Premierløjtnant Rosens Gravsten paa Storehedinge Kirkegaard: »Kompagniet satte ham dette Minde«, saa vidnede de simple Ord om den indbyrdes Kærlighed, som var vokset frem i den lange, trange Tid paa Dybbøl og havde staaet sin Prøve selv ind i Døden.

Medens saaledes de tapre faldne under Sorg og Deltagelse stedtes til Hvile Landet over, henlaa i Kirken i Sønderborg i nogen Tid Liget af en ukendt Officer. Uniformen var dansk; men ingen vidste, hvem han var, og ingen spurgte efter ham. Han blev begravet paa Sønderborg Kirkegaard, og ved Hjælp af et efter Døden taget Fotografi blev det senere oplyst, at det var den frivillige Svensker Løjtnant Roos.

Han havde alt i første Krig kæmpet som frivillig i de Danskes Rækker, og da Faren atter kom, ilede han paany herned. Midt i Marts kom han til 20de Regiment i Fredericia, hvad der ikke glædede ham; han vilde saa gerne have været med paa Dybbøl. Det Ønske fik han opfyldt; han kom tidsnok til at se de sønderskudte

Sørgehøjtideligheden i Garnisonskirke den 27de April 1864.

Skanser og falde blandt deres Forsvarere. De to svenske Officerer, som fulgte ham, Løjtnanterne Lundegreen fra Kongsbacka og Knorring fra Elksjø, var kommen til deres Afdeling den 17de April og tjente saaledes kun et Døgn; Sergent Lundström, som faldt i Skanse II, havde derimod været paa Dybbøl siden 18de Marts og delt alle Savn og Farer med sine danske Kammerater.

De tunge Tab havde ramt det danske Folk haardt; men Bevidstheden om, at Hæren havde ydet, hvad der var menneskeligt muligt for at værge det sidste Stykke af Sønderjyllands Fastland, bar op under Sorgen. Tre Dage efter Stormen sendte Kongen Hæren sin Tak.

Tapre Soldater! Uforsagte, brave Kammerater!

Efter et Forsvar, som vil mindes til de sildigste Tider, ikke blot paa Grund af Kampens Ulighed, men ogsaa paa Grund af det Heltemod, hvormed der stredes mod Overmagten, har Armeen maattet vige tilbage fra Dybbølstillingen til Als. Tunge har de Lidelser været, som ledsagede Kampens Udvikling og uforglemmelige er de store og smertelige Tab, som dens sidste Dage har medført; men med Guds Hjælp vil baade Lidelserne og Tabene ikke have været forgæves! De vil bære Frugt i den Kamp, som I nu kæmper mod Vold og Uret, og hvis Formaal er vort dyrebare Fædrelands Tilværelse og Uafhængighed. Jeg bringer eder min og Folkets inderlige Tak for eders udholdende og opofrende Heltemod, og jeg er overbevist om, at den samme Aand fremdeles vil besjæle eder.

Gud bevare min brave danske Hær og skænke den Lønnen for dens udholdende Tapperhed, ligesom han vil skænke vore faldne Helte sin naadige Fred.

Christian R.

Københavns Kommunalbestyrelse sendte ogsaa Hæren en Hilsen som Udtryk for de Følelser, Budskabet om Nederlaget havde vakt blandt Hovedstadens Befolkning. En enkelt Stemme hævede sig vel i Borgernes Raad mod en saadan Hilsen; men den blev dog vedtaget enstemmigt mod et Par »stemmer ikke«. Hilsenen lød saaledes:

Til den danske Hær!

Med Beundring har vi fulgt eders heltemodige og udholdende Kamp mod en overlegen Fjende, og vi føler en Trang til paa eders københavnske Medborgeres Vegne at udtale den dybe Taknemlighed, der i dette Øjeblik besjæler ethvert dansk Hjerte. Trængte af Overmagten, udsatte for en uafbrudt Beskydning, hvis Voldsomhed er enestaaende i Krigshistorien, uden Ro, uden Hvile, er I vedbleven uforsagt at hævde eders Stilling, indtil Modstand var umulig — først da trak I eder overvældede tilbage. Mange har i denne Kamp ved deres Død beseglet deres Troskab mod Konge og Fædreland. — Fred være over deres Grave, æret være deres Minde!

Ved eders heltemodige Forsvar af Dybbøl har I udført en Bedrift, der vil bære sin Frugt og taknemlig skal ihukommes. I har givet eders Kammerater et lysende og opløftende Eksempel og styrket eders Medborgeres Villie til at bære selv de tungeste Ofre for Fædrelandets Frelse. I har vist Europa, hvilken Modstandskraft, der boer selv i et lille Folk, som kæmper for sin Tilværelse.

Modtager derfor eders Medborgeres varme og inderlige Tak!

Hvilke Prøvelser, Fremtiden vil bringe, ved vi ikke — men det ved vi, at

vi kæmper for en hellig og retfærdig Sag, for vor Konges Ret, for vort Lands Frihed og Selvstændighed, og i denne Kamp vil vi ikke forsage. Vi sætter vor Lid til ham, der styrer Folkenes Skæbne, og vi bevarer Haabet om, at han vil gøre Prøvelsens Udgang saaledes, at vi kan bære den.

Gud bevare Kongen og Fædrelandet!

Gud holde sin Haand over Danmarks tapre og trofaste Sønner!

Paa Københavns Kommunalbestyrelses Vegne:

Lüttichau, Overpræsident.

H. Kayser, Formand for Borgerrepræsentationen.

I Preussen blev der Glæde ved Budskabet om den vundne Sejr; men billigt var den ikke købt. 17 Officerer og 246 Underofficerer og menige var falden; 54 Officerer og 884 Underofficerer og menige saaret; blandt de faldne var Generalmajor v. Raven og Major v. Beeren. Medens Tabet blandt de danske Officerer saaledes var 38 døde mod 31 saaret, havde Preusserne kun 17 døde mod 54 saaret; det kom af, at de danske Officerer ofte vedblev at kæmpe, efter at de var saaret, indtil de fik det dræbende Skud. Moltke skrev ved Efterretningen om Tabet til Blumenthal, »de ikke ringe Ofre, som denne skønne Vaabendaad dog har kostet, viser fuldt ud, hvilke langt større, det vilde have krævet, endda uden Sikkerhed for Udfaldet, hvis Kanonen og Spaden ikke havde forberedt Argrebet.«

Kong Wilhelm var om Morgenen den 18de reden til Eksercerpladsen paa Tempelhofer Felde; paa Hjemvejen overrakte en Gendarm ham Prins Friedrich Karls første Telegrammer om Skansernes Fald. Kongen vendte straks om og meddelte de paa Eksercerpladsen værende Tropper Budskabet om Sejren, og dermed var det spredt over hele Hovedstaden. Berlin flagede og illuminerede i to Dage, tætte Folkeskarer jublede om Aftenen foran Slottet, hvor Kongen maatte vise sig paa Balkonen. »Man troede igen paa den Tid, da kun preussiske Hjærter slog ham i Møde«.

Kongen sendte straks Hærkorpset sin Tak og rejste selv til Sundeved for at se Valpladsen. Den 21de April traadte Stormkolonnerne atter an, i den Udrustning, hvori der var stormet, og til Tonerne af den nykomponerede Dybbøl-March defilerede de ved Adsbøl forbi Kongen, som udtalte sin Glæde og Tilfredshed over den øvede Vaabendaad, kaldte Officerer frem for at dekorere dem og lovede alle Deltagerne i Stormen et Dybbøl-Stormkors, et Løfte, som snart efter blev indfriet. Siden besøgte Kong Wilhelm Skanserne og kunde vel ligesom General Goeben ved Selvsyn forvisse sig om de preussiske Kanoners frygtelige Virkning og de Danskes sejge Udholdenhed.

Hvad nu? Det Spørgsmaal trængte sig frem baade for Sejrherren og den tabende. For os traadte efter Dybbøls Fald Als' Forsvar mere i Forgrunden; men paa den anden Side maatte vi ogsaa være klar over, at Fjenden nu havde faaet betydelige Troppemasser frigjort og kunde true andre Steder, f. Eks. med en Landgang paa Fyn; den preussiske Gardedivision og Brigaden Raven var i de nærmeste Dage efter Stormen afmarcheret Nord paa; det vidste vi. Det blev bestemt, at Hovedkvarteret

skulde forlægges til Fyn og Forsvaret af Als overdroges til General Steinmann med 1ste Division, som kom til at bestaa af de ved Stormen mindst medtagne Afdelinger; det var Brigaderne Kauffmann (2den), Faaborg (4de), Hein (5te) og Bülow (6te) med 4 Feltbatterier, hvert paa 6 Kanoner, 3 Kompagnier Fæstningsartillerister og to Halvregimenter Rytteri. Disse Afdelinger overtog Vogtningen og Forsvaret af Kysten langs Sundet fra Sønderborg til Arnkilsøre, medens Max Müllers Brigade gik til Nordlandet og vogtede Fjordens Kyst.

De ved Stormen stærkt medtagne Brigader Lasson, Wörishöffer og Scharffenberg blev overført til Fyn for sammen med Livgarden at danne 2den Division, foreløbig under Generalmajor Vogt. Kaptajn Tvermoes blev Stabschef i den faldne Major Schaus Sted. Den 23de drog Overkommandoen selv til Fyn og tog Kvarter i Assens. Ritmester Schrolls indtog den faldne Major Rosens Plads som Souschef.

Af de til Fyn overførte Regimenter maatte de 4 haardest medtagne indskrænkes til Bataillioner. 20de Regiment, som laa Øst for Assens, havde mistet sin Chef, begge Bataillonskommandører og alle Officererne ved Halvdelen af sine Kompagnier; af ældre Underofficerer var der kun 1 Kommandersergent og 6 Sergenter tilbage; det blev vedvarende kaldet 20de Regiment, men blev indskrænket til en Bataillon under Major de Plane, som blev hentet fra 14de Regiment. Faa Dage efter gik det Søsterregimentet 9de paa samme Maade; Major Nørager, som havde været syg og derfor ikke deltaget i Kampen den 18de, fik Kommandoen. 2det og 22de Regiment blev ligeledes ordnet som Bataillioner under Majorerne Olufsen og C. F. Schøning, og alle de fire nævnte Afdelinger kom til at danne en Brigade under Oberst Scharffenberg. Brigaden blev paa Fyn under Resten af Krigen og kom ikke mere i Ilden. Brigaden Wörishöffer vedblev at have to Bataillioner ved hvert Regiment; men her, som ved flere andre af Hærens Regimenter forekom det, at Regimentschefen tillige maatte kommandere den ene Bataillon, da der ikke var Bataillonschefer nok.

General Gerlach var ved denne Fordeling af de Tropper, han haade under sig, gaaet ud fra, at efter Dybbøls Fald maatte Forsvaret af Als være en Hovedopgave for Hæren; men alt inden April Maaneds Udgang modtog han en Skrivelse fra Krigsministeren, hvori denne fremsatte sin Opfattelse af Stillingen paa Krigsskuepladsen under de forandrede Forhold.

»Hverken fra Als«, skrev Ministeren, »eller fra Fredericia vil det være muligt for den danske Hær at angribe Fjenden, da denne er saa stærk, at han med Sikkerhed kan holde Als lukket ved Hjælp af Stillingen paa Dybbøl Bjerg, ligesom Fredericia er indesluttet ved Stillingen bag Elbodalen, og da vort Tab af Befalingspersonale er saa stort, at det vil være altfor voveligt i den nærmeste Fremtid at bringe Armeen i aaben Mark lige overfor en stor Overmagt. Øen Als har tilvisse sin politiske Betydning; men dog ikke større, end at Ministeriet anser de derværende Troppers Bevarelse og rolige Overgang til Fyn for at være mere vigtig for Landet end Bevarelsen af Stillingen«. Som Følge heraf skulde Fredericia rømmes frivillig, Als forsvares med den mindst mulige Styrke; derimod skulde General Hegermann-Linden-

crones Korps i Jylland forstærkes og Fyn sikres mod Landgang; desuden skulde Fjenden foruroliges ved hyppig Stranding.

Det var altsaa, hvad Overkommandoen havde at rette sig efter; General Gerlach var imod at øge Styrken i Nørrejylland betydeligt; den blev alligevel ikke stor nok til at tage Kampen op, og skulde Als forsvares, kunde Besætningen der ikke formindskes. Foreløbig sendte han derfor kun Brigaden Neergaard, 19de og 21de Regiment, til General Hegermann-Lindencrone; men Krigsministeren befalede, at Garden, 7de og 14de Regiment, skulde sendes efter. Paa Fyn blev saaledes kun et af de fra Fredericia kommende Fodregimenter, nemlig 13de; men 5te Brigade blev fra Als draget derover, og Oberst Max Müller fik Befaling til at tage Kommandoen over den og overgive sin egen, 7de, til Oberst Hein.

Vi skal snart se, hvorledes Bestemmelsen om Fredericias Rømning blev optaget af den nidkære Kommandant, General Lunding, og hvilken Brug General Hegermann agtede at gøre af den forholdsvis store Troppestyrke, som saa uventet blev underlagt ham; men forinden vil vi kort gøre Rede for vore Fjenders Planer.

Da Kampen var endt den 18de April, drøftede de preussiske Hærførere Muligheden af endnu samme Aften at gaa over til Als; men det blev opgivet. Udfaldet var ikke sikkert, og man vilde ikke sætte den vundne Sejrsglans i Vove. General Gablenz, som var kommen til Sundeved, ivrede stærkt for et Angreb paa Fredericia, i det mindste vilde han storme den befæstede Lejr. Hovedgrunden var nok den, at Østerrigerne ikke undte Preusserne de den 18de April vundne Lavrbær og derfor ønskede selv at vinde en Krans. Feltmarschal Wrangel føjede ham, for saa vidt som det allerede den 19de blev befalet, at Gardedivisionen, et Rytter- og et Fodregiment og en Jægerbataillon skulde marchere til Jylland og underlægges General v. d. Mülbe; Halvøen skulde fuldstændig besættes og Fredericia belejres. Tropperne satte sig i Bevægelse allerede den følgende Dag, og det blev bestemt, at der ogsaa skulde sendes Belejringsskyts derop.

Der var imidlertid en Mand, som var stærkt imod at belejre Fredericia, og det var General Moltke. Han havde sikkert gerne fulgt med Kongen til Sundeved, da den fremtidige Felttogsplan som rimeligt var blev drøftet ved den Lejlighed, men han havde maattet blive i Berlin. Da Kong Wilhelm var kommen tilbage til sin Hovedstad, havde Generalstabschefen imidlertid et Udkast til Krigens videre Førelse færdigt, som han straks meddelte Kongen.

Moltke begynder med at udtale, at om Muligheden af et Angreb paa Als kunde der kun dømmes paa Stedet, og han var, som han med en vis Bitterhed udtrykker sig, fuldstændig uvidende om, hvilke Beslutninger der var taget for den nærmeste Fremtid; men naar Aviserne meddelte, at det var Hensigten at belejre Fredericia, saa maatte han selv med Fare for at komme for sent, indtrængende fraraade dette. Det var paany at give Danskerne Lejlighed til udelukkende at føre Krigen under for dem gunstige Forhold og binde den tyske Hær i Uger foran deres Forskansninger; sandsynligvis vilde Forhandlingerne i London saa dog begynde under et ikke tilendebragt Foretagende. Fredericia havde desuden aldeles intet Værd for Preusserne, da

den dog maatte gives tilbage ved Freden; der var ingen Grund til at frygte Udfald, derfor borgede de 22,000 Østerrigere; saa mange Tropper kunde de Danske næppe samle paa Fyn. Man burde derimod lade, som om man vilde belejre Fredericia for at skuffe de Danske og saa forsøge en Overgang til Fyn; 60 til 80 svære Kanoner kunde holde det kun 1000 Skridt brede Farvand rent selv for Panserskibe og gøre det vanskeligt for Forsvarerne at holde sig paa Halvøen ved Hindsgavl. Moltke samlede sine Udtalelser i tre Hovedpunkter:

En voldsom Overgang til Als fører til det mest afgørende Resultat.

Kan dette ikke naas uden for store Ofre, bør Jyllands fuldstændige Besættelse gennemføres og en Landgang paa Fyn forsøges.

Fredericias Belejring maa bestemt fraraades.

Tanken om en Landgang paa Fyn vandt stærk Tilslutning; den 24de April gav Kong Wilhelm betingelsesvis sit Samtykke dertil, hvis Feltmarschallen holdt det for udførligt. Moltke gjorde sit bedste for at fremme Planen. Tyskerne havde den Gang 74,000 Mand i Marken mod os. 6000 stod ved Rendsborg og paa Fehmern, 22,000 ved Dybbøl klar til at angribe Als, 22,000 foran Fredericia og 9000 var under rask Fremrykning i Nørrejylland, kastende General Hegermann-Lindencrones lille Korps foran sig; der var saaledes endnu 15,000 Mand til Raadighed til Landgangen paa Fyn, hvor man kun ventede at træffe de fra Kampen den 18de mest medtagne danske Regimenter.

Kong Wilhelm fik imidlertid Skrupler; trods alle Bismarcks Udflugter var Konferencen i London dog bleven aabnet den 25de April, og det var at vente, at der vilde fremkomme Forslag til en Vaabenhvile paa Grundlag af den øjeblikkelige Tilstand paa Krigsskuepladsen. Det gjaldt altsaa om til den Tid at være Herre i saa meget dansk Land som muligt; Landgangen paa Fyn krævede Forberedelser og kom maaske for sent; bedre var det derfor at sætte al Kraft ind paa at faa saa meget som muligt af Jylland i Hænde. Moltke ærgrede sig derover og bad Feltmarschallen sende Kongen en i Enkeltheder gaaende Fremstilling af Forholdene, saa gav han vel Tilladelsen; der var jo Tropper nok til baade at rense Jylland og gaa over til Fyn. Det lykkedes ogsaa at overvinde Kongens Betænkeligheder; men General Gablenz gjorde Vanskeligheder; han fandt Foretagendet for voveligt og vilde i hvert Fald ikke indlade sig derpaa uden Samtykke fra Wien. Dermed trak Sagen i Langdrag.

Saa kom den overraskende Meddelelse om Fredericias Rømning den 29de April. Dermed forandredes hele Stillingen, og inden der var bleven Klarhed over, hvor de fra Fæstningen bortdragne Tropper var kommen hen, kunde ingen Bestemmelse tages. Moltke opnaaede da endelig selv at komme til at tage virksom Del i Krigen mod sit tidligere Fædreland. Umiddelbart efter at Budskabet om Fredericias Rømning var naaet Berlin, fik han Kongens Befaling til at overtage Stillingen som Stabschef ved Hæren mod Danmark, 10 Timer efter var han paa Vejen Nord paa, og den 2den Maj indtraf han i Vejle. General Vogel von Falkenstein blev Chef for det 3die tyske Korps, som blev dannet af det tidligere General v. d. Mülbe underlagte kombinerede 3die Korps og Divisionen Münster.

Moltke vilde ikke slippe Tanken om en snarlig Overgang til en af Øerne; »vi kan dog ikke i aarevis blive staaende paa den cimbriske Halvø med 60 til 70,000 Mand«, skrev han, »og paa den anden Side kan vi ikke formindske denne Magt, uden at sætte den i Vove, saa længe vi indskrænker os til blot Forsvar og overlader Initiativet til vor Modstander«. Han genoptog derfor Planen om et Angreb paa Als, den danske Fodfolksstyrke der anslog han til 9000 Mand, og da Kysten langs Sundet blev saa stærkt befæstet, foreslog han at gaa over Fjorden, »det maatte dog engang blive godt Vejr i dette hyperboræiske Land«, saa man kunde regne med rolig Sø. Vel slap de Danske lettere bort, naar Overgangen skete der; men en god Del Materiel maatte de dog efterlade, og, hvad der var det vigtigste, de mistede Øen, »som vi nu engang har faaet Lyst til«.

Men heller ikke denne Plan kom til Udførelse inden Vaabenhvilen den 12te Maj; gjorde Fnde paa Fjendtlighederne.

39te Kapitel

General Hegermann-Lindencrones Korps i Jylland. Fredericias Rømning. Hærens Fordeling ved Vaabenhvilens Begyndelse.

Vi forlod General Hegermann-Lindencrone i Stillingen paa Mors og bag Limfjorden, hvis nordlige Kyster vogtedes af 1ste Regiment. Hans Majestæt Kongen havde den 28de Marts besøgt Korpset, og to Dage senere havde det vestre Strejfkorps haft den raske Fægtning ved Hjorsballe Kro, medens det østre stod i Skanderborg-Egnen og sendte Patrouiller frem mod Horsens. I og omkring Vejle stod omtrent 3000 Mand preussisk Fodfolk og 4 Rytterregimenter for at dække Tropperne foran Fredericia mod Angreb Nord fra.

Overkommandoen havde længe ønsket, at Korpset skulde gaa længere Syd paa og forurolige den ved Vejle staaende fjendtlige Styrke; men General Hegermann nærede langt videre gaaende Planer, som krævede, at hans Korps var helt udhvilet og fuldt kampdygtigt; han blev derfor Nord for Limfjorden til ind i April Maaned.

Medens Krigsministeren i Kongens Følge var paa Mors, havde Generalen udviklet sin Plan for ham. Den gik ud paa, at Styrken i Nørrejylland skulde øges med en hel Division fra Als og om muligt et Par Fodregimenter fra Fredericia; Preusserne ved Vejle skulde saa overrumples og kastes, og Østerrigerne foran Fredericia tages i Ryggen samtidig med, at Fæstningens Garnison gjorde Udfald. Lykkedes dette, vilde Feltmarschal Wrangel være tvungen til skyndsomt at sende Tropper fra Sundeved Nord paa til Hjælp for de i Nørrejylland slagne Korps, og Hovedhensigten, den at drage Fjenden bort fra Dybbøl, var naaet. Krigsministeren fandt denne Plan dristig, men gik dog ind paa den, og efter General Hegermanns Udsagn lovede han ham inden Afrejsen, at hvis de indkomne Efterretninger om Fjenden bekræftede sig, og

Generalen bestemte sig til at rykke frem for at udføre sit Forehavende, skulde Divisionen du Plat med tilhørende Skyts og Rytteri blive landsat i Aarhus eller Fredericia og stillet til hans Raadighed. Gennemførelsen af dette Forslag var ensbetydende med at opgive Dybbøl-Stillingen, naar en hel Division toges bort; det kom derfor næppe heller alvorligt paa Tale.

Den 3die April begyndte General Hegermann at føre sit Korps Syd for Limfjorden; det var delt i to Brigader, en paa 12 Eskadroner, 2 Kompagnier og 1 Batteri og en paa 9 Eskadroner, 3 Kompagnier og 1 Batteri. 1 Ingeniørkomp. var delt mellem dem. Den 8de April var Korpset naaet til Stillingen bag Silkeborg Søerne og Skanderborg; det østre Strejfkorps, som havde holdt Horsens besat, var gaaet tilbage, saaledes at det sikrede Egnen ud til Kattegat, kun om Dagen holdt en Deling Fodfolk Horsens besat. Den 10de April gik Preusserne med en større Styrke mod Horsens og tvang den der staaende Deling under Korporal, senere Løjtnant, Stephansen, til at gaa tilbage efter en Kamp, som kostede Fjenden 3 døde og 6 saarede, os 1 død, 1 saaret og 1 fangen menig. Preusserne udskrev Levnedsmidler i Horsens og tog dem med, da de gik tilbage.

General Hegermann havde samme Dag sendt sin Souschef, Kaptajn Thomsen, til Fredericia for at bede om at faa overladt to Fodregimenter af Fæstningens Garnison; men General Lunding var altid meget utilbøjelig til at formindske sin Styrke, og han havde tilmed omtrent samtidig faaet Befalingen til at sende Brigaden Scharffenberg til Dybbøl; han svarede derfor nej, men gav General Hegermann det Raad at gaa udenom de preussiske Tropper ved Vejle og Kolding, trænge ind i Vestslesvig og derfra overraskende vise sig i Ryggen paa Belejringshæren foran Dybbøl. General Hegermann kunde med sit ene Fodregiment ikke foretage noget Angreb paa Preusserne ved Vejle; han optog derfor General Lundings Tanke og skrev til Overkommandoen for at faa dens Bemyndigelse til at iværksætte den. Hans Skrivelse naaede til Als den 18de April; Dybbøl var falden, ethvert selv nok saa dristigt Forsøg paa at undsætte Stillingen unyttigt.

Kort inden Budskabet herom indløb, var Korpset bleven forstærket med det tidligere holstenske Dragonregiment, 2det, og General Hegermann havde omfordelt sin Styrke for at gøre den mere bevægelig. Foruden to Rytterbrigader blev der dannet et særligt Kommando paa 1 Eskadron og 1 Komp. under Premierløjtnant Allan Dahl; et vestre Strejfkorps paa 2 Eskadroner og $^1/_2$ Komp. under Major Fibiger, et Kommando paa 4 Kompagnier, 1 Eskadron og $^1/_2$ Batteri under Oberstløjtnant Beck, Chefen for 1ste Regiment, og et østre Strejfkorps paa 3 Eskadroner og 1 Komp. under Ritmester Castenschiold.

Som tidligere nævnt besluttede den tyske Overkommando straks efter Dybbøls Fald at lade et stærkt Korps paany drive General Hegermann Nord for Limfjorden eller helst helt ud af Jylland. Hvervet blev overdraget til General Grev Münster med 9 Bataillioner, 12 Eskadroner og 16 Kanoner; mod dem havde General Hegermann 27 Eskadroner og 16 Kanoner, men kun $1^3/_4$ Bataillon; han var saaledes mer end dobbelt saa stærk i Rytteri, men meget svag, hvad Fodfolk angik. Grev Münster

havde Ordre til at gaa hurtigt frem, for at faa saa stort et Omraade som muligt besat inden Vaabenhvilen. Den 22de April stod han i Horsens.

Preusserne rykkede videre frem i samlet Masse; der kunde derfor ikke være Tale om at prøve paa at standse dem; desuden blev vort nørrejydske Korps' Virksomhed lammet ved, at det havde Limfjorden i Ryggen. Der fandtes den Gang ingen Broer over Fjorden; alt skulde føres over paa Færger, og dette tog Tid med de mange Heste. Korpset maatte have saa stort Forspring, at det var sikret imod at blive klemt mellem Fjorden og den stærke Fjende. Det kom derfor kun til et ubetydeligt Sammenstød Syd for Horsens mellem en Patrouille paa 5 Dragoner af 6te Regiment under Korporal Bovense og 1 Underofficer og 8 Mand af de preussiske røde Gardehusarer; vore Dragoner var bleven afskaaren og huggede sig igennem. Korporalen fik nogle lette Skrammer i Ansigtet, og et Par Dragoner blev saaret og siden taget i Horsens, hvor de var standsede for at forbindes. Korporalen og de andre Dragoner slap ud i Bjerge Herred og derfra over Øerne i Horsens Fjords Munding tilbage til deres Afdeling. De røde Husarer fik alvorlige Minder om vore Dragoners tunge Pallasker.

Ellers veg vore Afdelinger uden Kamp. I spredte Kolonner gik de mod alle Overgangsstederne ved Limfjorden; den 1ste Maj var hele Styrken igen i Vendsyssel, Thy og paa Mors. Et lille Kommando under Premierløjtnant C. Th. Sørensen blev den 3die Maj atter sendt over til Aalborg; men da Preusserne den 4de Maj rykkede frem til Svendstrup, omtrent 5 Fjerdingvej Syd for Byen, gik Kommandoet atter tilbage over Fjorden.

General Hegermann var paa dette Tidspunkt saa aldeles uden Efterretninger, at han kun rent tilfældig af en gammel »Berlingske Tidende«, som faldt ham i Hænde, fik at vide, at Fredericia var rømmet. Hans hele Kommandostilling var ogsaa uklar, han vidste ikke, om han var underlagt Overkommandoen paa Fyn eller stod direkte under Krigsministeren.

Saa blev Korpset uventet stærkt øget med en stor Del af de ved Fredericias Rømning frigjorte Tropper. Først kom Brigaden Neergaard, 19de og 21de Regiment, og blev landsat ved Hals; der skulde paa Vejen have været foretaget Landgang paa den jydske Kyst for at alarmere Fjenden; men stormfuldt Vejr med Snetykning gjorde det umuligt. Snart efter kom først Livgarden, siden Brigaden Nielsen, 7de og 14de Regiment, et Feltbatteri, et Ingeniørkompagni og Intendantur, Sundhedstropper m. m., alt under Befaling af Generalmajor Wilster, som nu var helbredet for sit Saar.

Hele den saaledes samlede Styrke blev kaldet »Det nørrejydske Armekorps« og underlagt Generalløjtnant Hegermann-Lindencrone; det blev delt i to Divisioner, hver sammensat af en Fod- og en Rytterbrigade og underlagt Generalmajorerne Wilster og Honnens. Med denne forholdsvis betydelige Styrke var det Hensigten igen at gaa Syd for Fjorden og prøve paa at vinde noget af det tabte Land tilbage, men da Vaabenhvilen, som begyndte den 12te Maj, foreløbig endte Fjendtlighederne, var kun Løgstør By og nærmeste Omegn bleven besat af de Danske.

General Vogel von Falkenstein havde som tidligere nævnt faaet Overbefalingen over det nydannede tredie preussiske Korps. Den 5te Maj rykkede Preusserne ind i Aalborg; den 10de blev vore Skanser ved Nørre-Sundby beskudt fra Møllebakkerne Øst for Byen. Da Meddelelsen om Vaabenhvilens Indtræden den 12te kom samme Dag, blev Nibe skyndsomst besat. General Vogel v. Falkenstein drog selv til Aarhus.

Jylland led haardt under denne fjendtlige Besættelse, men forinden vi kommer nærmere ind herpaa, vil vi følge Tildragelserne ved Fredericia, indtil Fæstningens Rømning ogsaa bragte den i Fjendens Vold.

Siden Bombardementet havde der været roligt foran Fredericia; Østerrigerne holdt sig paa Afstand, og det kom kun til ubetydelige Sammenstød mellem Patrouiller. General Lunding arbejdede ufortrødent paa at sætte Fæstningen i god Forsvarsstand; men han havde den Ærgrelse, at Fjenden altid var velunderrettet om, hvad han foretog sig, da Garnisonen, navnlig 13de Regiment, endnu rummede ikke faa upaalidelige Sydslesvigere. Han søgte, skønt forgæves, at hindre Brigaden Scharffenbergs Fjernelse og nægtede at afgive de to Regimenter, som General Hegermann saa ivrigt ønskede, alt for ikke at svække sin Fæstnings Modstandskraft. Efter Dybbøls Fald fik han som nogen Erstatning for Brigaden Scharffenberg Gardebataillonen sendt over, og han mente at have faaet sin Stormhat saa nogenlunde i Orden, da Ordren om Rømningen kom til ham som Lyn fra klar Himmel.

Straks efter Dybbøls Fald var Krigsministerens Opmærksomhed ganske naturligt bleven henledet paa vor anden Flankestilling, og da General Gerlach kom til Assens, fandt han en Skrivelse fra Ministeren, hvori han udtalte, at han var urolig for Fredericia. Uroen skrev sig fra, at han ikke øjnede nogen egentlig Grund, hverken militær eller politisk, til at søge at holde Fæstningen, og derfor ansaa det for rigtigst helt at forlade den, hvis Overkommandoen var enig med ham derom. Det var den imidlertid ikke, og svarede telegrafisk, at efter Dybbøls Fald var Fredericia den eneste Stilling, hvorfra vi kunde angribe; den burde derfor ikke rømmes, i hvert Fald da ikke inden Fjenden havde vist, det var Alvor med Angrebet. I en senere Indstilling fremhævede Overkommandoen, at Fredericia var langt stærkere end Dybbølstillingen, og derfor efter de Erfaringer, der var gjort, vilde kunne forsvares længe; den bandt en Del af Fjendens Styrke og gjorde Jyllands Besættelse vanskeligere. Den havde derfor større Betydning end Als, som dog ogsaa burde forsvares.

Krigsminister Lundbye fastholdt imidlertid sin Beslutning, trods Overkommandoens Modforestillinger og telegraferede den 25de April, at Rømningen skulde iværksættes og Sagen holdes hemmelig saa længe som mulig.

Efter Dybbøls Fald ventede General Lunding bestemt en alvorlig Belejring, han udfoldede den største Virksomhed og havde bedt Krigsministeren om Forstærkning af baade Artillerister, Ingeniører og Fodfolk, da han til sin store Overraskelse som Svar modtog Overkommandoens Skrivelse med Ordre til at begynde Fæstningens Rømning.

Ordren var bestemt og tillod ingen Tøven. General Lunding traf derfor straks Anstalter til dens Udførelse; der blev paabudt skærpet Kontrol med Færdselen

gennem Vedetkæden, og det blev forbudt at afsende private Breve og Depescher; de mindst paalidelige Afdelinger, 13de Regiment og Arbejderbataillonen, blev overført til Fyn tilligemed Rytteriet, Feltartilleriet og det bedste af Fæstningsskytset. Generalen vilde dog endnu forsøge at faa Lov til at forsvare sin Fæstning og bad derfor Krigsministeren om en telegrafisk Samtale. Denne fandt Sted den 26de April om Eftermiddagen, medens Overførelsen alt var i fuld Gang, og da den er meget betegnende for Ministeren og Kommandanten, skal vi meddele den i Hovedtrækkene.

General Lunding: »Er Rømningen uigenkaldelig bestemt? Den vil volde et meget stort Tab af Materiel og muligvis vil det ikke lykkes at faa de sidste Afdelinger over, da man kun har 3 Jerntransportbaade.«

Ministeren: »Ja, den skal udføres! Transportmidler maa rekvireres, om fornødent, til Afdelingerne.«

General Lunding: »Hvor lang Tid omtrent maa Rømningen vare? Skal den være meget hurtigt endt, eller kan man give sig Tid f. Eks. til i Overmorgen tidlig? Længere vil Transportvæsenet næppe kunne udholde uafbrudt Tjeneste.«

Ministeren: »Den maa vare omtrent en Uge, dog saaledes, at vore værdifulde, riflede Kanoner og Krudtforraad først bringes bort under Paaskud af f. Eks. at montere ved Lille Belt.

General Lunding: »Da Bevæggrunden til den modtagne Ordre er mig ubekendt, spørger jeg, om jeg skal forsvare mig, hvis Fjenden angriber, medens her endnu er saa stor Styrke, at der kan være Tale om Forsvar, eller om jeg skal kapitulere. Lykkes Rømningen maa efter min Mening den Styrke, som til allersidst markerer Besætningen, omtrent en Bataillon og noget Fæstningsartilleri, formelig overlevere Fæstningen til Fjenden for at sikre Byens Indbyggere. Er Ministeren enig heri?«

Ministeren: »Ja? Men de mobile Felttropper maa sikkert føres over til Fyn for ikke at tabe dem. Derefter kan kapituleres.«

General Lunding: »Hvis Fjenden angriber, mens jeg endnu har en antagelig Styrke af Felttropper, skal jeg da slaas eller kapitulere?«

Ministeren: Kapituler; men skaf Tropperne bort i saa stor Mængde som mulig.«

General Lunding maatte saaledes med tungt Sind opgive Tanken om Forsvar. Han havde, da han kom til Fæstningen, selv foreslaaet Krigsministeren, at man nøje overvejede, om det var tilraadeligt at binde saa stor en Styrke og anvende saa megen Bekostning paa Fredericia, men havde faaet bestemt Ordre til af yderste Evne at sætte Fæstningen i Forsvarsstand; nu efter over et Fjerdingaars ihærdigt Arbejde, efter at Byen havde været underkastet et Bombardement, nu fik han pludselig, uden at nogen særdeles Fare truede, Befaling til at opgive alt. Et haardere Bud kunde Fredericias gamle Kommandant næppe faa, men han var Soldat og maatte lystre. Overskibningen af Tropper og Materiel gik saa hurtigt som mulig, medens Forposterne blev paa deres Plads foran Fæstningen, for at Fjenden intet skulde opdage. Det blev bestemt, at Oberstløjtnant Nielsen skulde blive sidst tilbage med omtrent 1000 Mand, mest Fodfolk Østerrigerne syntes ikke at mærke det ringeste til, hvad der foregik, de stod nu som før rolig med deres Forposter omtrent 8000 Alen fra

Fæstningen; men den 27de om Aftenen meddelte Feltpolitiet, at de syntes at rykke nærmere, og at der mellem dem taltes om en Storm Vest fra, medens en preussisk Kolonne fra Vejle stormede Nord fra. General Gerlach meddelte Krigsministeren dette telegrafisk og spurgte, om Tropperne da ikke burde vende tilbage til Fæstningen; men Ministeren fastholdt sin Bestemmelse og svarede: »Tropperne maa helst forlade Fredericia, og denne paa Opfordring helst overgive sig. Befalingsmændene maa i Særdeleshed reddes fra Fæstningen.«

Den 28de April om Morgenen kunde General Lunding melde, at Garnisonen var overført til Fyn undtagen de 1000 Mand under Oberstløjtnant Nielsen; selv var

Færgebroen ved Strib.

Generalen dragen til Bogense. Dagen igennem fortsattes med at føre Materiel over, men da der kom alarmerende Efterretninger om, at Østerrigerne samlede sig til Fremrykning, forlod Oberstløjtnant Nielsen ved Midnatstid Fæstningen og gik med de sidste Tropper til Fyn.

Fredericia stod forladt i omtrent et halvt Døgn; i den Tid vedblev Overførelse af Materiel; der maatte dog efterlades 239 Kanoner, alle af de gamle glatte og fornaglede; desuden efterlodes ogsaa en Del Materiel af forskellig Art.

Hen paa Formiddagen den 29de April opdagede Østerrigerne, at vore Forposter var borte; deres Patrouiller nærmede sig Fæstningen og fandt den forladt. General

Nostitz rykkede ved Middagstid ind i Byen og Kl. 1 saas fra Fyn det østerrigske Flag vaje fra Citadellet; Indeslutningskorpset spredte sig mere i Kvartererne.

Fredericias Rømning kom Fjenden aldeles uventet; da man overhovedet slet ikke tænkte paa en Belejring, stod Østerrigerne saa langt borte, at de ingen Anelse havde om, hvad der foregik, før Rømningen var en Kendsgerning.

»Gaaden om Fredericias Rømning har indtil nu ingen kunnet løse«, skrev Moltke den 6te Maj, »selv Formodningen om politiske Arrangementer og Garantier forklarer kun paa meget kunstig Maade Danskernes Adfærd«. — »Havde Danskerne tilbudt Overgivelsen paa Betingelser, f. Eks. saadan noget som otte Dage til Rømningen og Fæstningsværkernes Bevarelse til Freden; jeg tror bestemt, vi var gaaet ind derpaa«.

Østerrigske Officerer ytrede senere for Oberstløjtnant Nielsen deres Forbavselse over det skete; Fæstningen var ikke direkte angreben, og en Kapitulation havde kunnet opnaas paa meget gunstige Vilkaar.

Imidlertid var Rømningen en Kendsgerning, udelukkende fremkaldt af Krigsministeren, Oberst Lundbye, imod Overgeneralens og Kommandantens Protest. Et Gode medførte den dog straks, netop ved den uventede, overraskende Maade, hvorpaa den blev iværksat; den gjorde Fjenden fuldstændig uvis om, hvad Aarsagen kunde være, og hvor de Tropper, som kom fra Fæstningen, drog hen. Angrebet paa Fyn blev derved opsat, vistnok til Held for os; thi der laa den Gang Hovedfaren. Havde Tanken om yderligere at sikre Fyn, været den bestemmende ved Beslutningen om Fredericias Rømning maatte den vel betegnes som noget for forsigtig, men dog ingenlunde helt forkastelig; men de frigjorte Tropper blev efter Krigsministerens udtrykkelige Befaling og ligeledes mod Overgeneralens Indsigelse næsten straks ført til Vendsyssel for at indordnes i Hegermann-Lindencrones Korps; paa Fyn efterlodes kun det ret upaalidelige 13de Regiment, og Øen var næppe stort bedre sikret derved.

Da Vaabenhvilen indtraadte den 12te Maj, stod vor Hær altsaa saaledes fordelt:

Paa Als under General Steinmann:

Brigaderne Kauffmann (2den), Faaborg (4de), Bülow (6te) og Hein (7de). Detachementet paa Mels under Kaptajn Wildenradt, et Halvregiment Gardehusarer under Major D. W. Hegermann-Lindencrone, 4 Feltbatterier, 3 Komp. Fæstningsartilleri og 4 Ingeniørkompagnier.

Paa Fyn direkte under Overgeneralen:

Brigaderne Wörishöffer (3die) og Scharffenberg (8de) og 13de Regiment; 4de Dragonregiment, 4 Feltbatterier, 8 Komp. Fæstningsartilleri og 1 Ingeniørkomp.; desuden var der Brigaden Max Müller (5te); men den var særlig udset til som Landgangskorps at forurolige Fjenden sammen med Aarøes Strejfkorps.

I Nørrejylland stod under General Hegermann-Lindencrone Fodgarden, Brigaderne Nielsen (1ste paa 3 Regimenter) og Neergaard (9de), 2den Rytterbrigade Scharffenberg paa 12 Eskadroner og 1ste direkte under Divisionsgeneralen paa 15 Eskadroner; 3 Feltbatterier og 2 Ingeniørkompagnier.

Hæren stod saaledes i tre Grupper:

en paa	16	Batailloner,	3	Eskadroner,	28 Kanoner,
en paa	14	—	6	—	32 —
en paa	11	—	27	—	24 —

og da Vaabenhvilen kom, spredte disse Grupper sig i videre Kantonnementer for at skaffe Mandskabet større Bekvemmelighed, men inden den saa haardt tiltrængte Hvile begyndte, kom et Budskab, som vakte Glæde og livede op i den nedtrykte Stemning, Det var Telegrammet fra Christianssand om Sejren ved Helgoland.

Den 1ste Maj var der ialt paa Krigsskuepladsen 41,848 kampdygtige Stridsmænd; som syge førtes 7322 Mand.

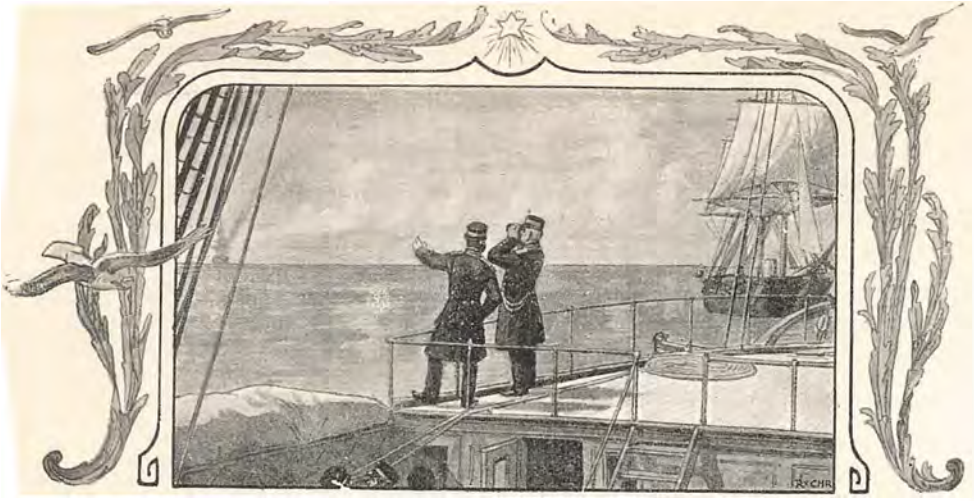

40de Kapitel

Fregatten »Niels Juel«s Togt. — Nordsøeskadrens Dannelse. Opholdet paa Hamburgerbugten. — Retræten til Christianssand. Den østerrigske Nordsøeskadre.

Skruefregatten »Niels Juel« var ved Krigens Udbrud det eneste Skib, som Regeringen havde til sin Raadighed til Anvendelse uden for vore nærmeste Farvande og Østersøen. Fregatten havde været udrustet siden 16de December 1863 under Orlogskaptajn O. H. Lütkens Kommando; men Nytaarsaftens Dag fratraadte han sin Chefspost og gik i Land paa Københavns Rhed, for at overtage Ledelsen af Marineministeriet, og hans Afløser, Orlogskaptajn J. L. Gottlieb, modtog Dagen efter Ordre til som Chef at gaa om Bord i Skibet. Umiddelbart forinden Fredsbruddet havde Fregatten været stationeret i Skagerak, nærmest for at holde et vaagent Øje med tre preussiske Kanonbaade, som man dengang havde Formodning om allerede kunde være i Nordsøen; men da denne Antagelse viste sig at være fejlagtig, fik Chefen en af de første Dage i Februar telegrafisk Ordre til at forlade den norske Kyst og forlægge sin Krydseplads til Kanalen, med den dobbelte Opgave at passe paa de preussiske Orlogsmænd og opbringe tyske Handelsskibe.

I Kanalen vakte den danske Orlogsmands Nærværelse megen Bestyrtelse. Hamburgske Assurandører havde lejet et Dampskib, der krydsede i Kanalen og advarede de tyske Skibe, som ikke holdt sig forsigtig i Havn, og ligeledes var der af forskellige Assuranceselskaber udsat en Belønning af 3 £ for hver engelsk Lods, der advarede et tysk Skib. »Niels Juel«s Krydstogt her i Kanalen og senere i Nordsøen, i Farvandet imellem Helgoland og Borkum, i den strængeste og mest stormende

Aarstid, var en haard og anstrængende Tid for alle om Bord, lige fra Chefen og ned til den menige Mand. Vejret var stormende og koldt, Regnslud og Snesjap afløste hinanden; Skibet, der under Krigsudsigterne skyndsomst var bleven ekviperet, lækkede, Kakkelovnene vilde ikke trække eller røg, saa at man maatte opgive at lægge i dem, og selv i Chefskahytten — selvfølgelig den hyggeligste, mest komfortable og bedst indrettede Del af Skibet — drev Vandet ind gennem de utætte Kanonporte og gjorde Dækket vaadt, og Chefen levede dagevis i Pels og Vandstøvler, for at skærme sig imod Kulde og Fugtighed.

Den 16de Marts om Morgenen kom Fregatten ind til Christianssand i Norge. Den havde lige udholdt en haard Storm paa Hamburgerbugten, hvor 3 Mand var gaaet over Bord fra Foremerseraa og druknede en mørk Nat, under Forsøget paa at beslaa Stumpen af Sejlet i det forrygende Vejr, og da Skibet tillige havde lidt en Del mindre Havarier, der satte det ud af Stand til for Øjeblikket at holde Søen, blev Fregatten kaldt til København, for at gaa i Dok og underkastes et Eftersyn paa Værftet, forinden den atter gik til Søs.

Fra Skruefregatten »Niels Juel«.

Allerede forinden sin Hjemkaldelse var »Niels Juel« udset til at være Kommandoskib i den Eskadre, Nordsøeskadren, som Ministeriet nu forberedte sig paa at sende til Nordsøen, dels for at opbringe tyske Koffardiskibe i dette Farvand og Kanalen, men navnlig fordi man vidste, at Østerrig ogsaa tænkte paa at optræde som krigsførende Magt paa Søen og udrustede en Flaade-Afdeling, hvis Maal foreløbig var Nordsøen. Det var ikke nogen ubetydelig Styrke, der begyndte sin Klargøring til Togt paa de kejserlige Værfter, 1 Skruelinieskib, 2 Panserfregatter, 1 Skruefregat og nogle mindre Skibe fik Ordre til at ekvipere, og foruden disse var Skruefregatten »Schwarzenberg« og en Kanonbaad, der under Linieskibskaptajn v. Tegetthoffs Kommando var paa Togt i den østlige Del af Middelhavet, bestemt til at deltage i Ekspeditionen. Den samlede Styrke skulde kommanderes af Kontreadmiral, Friherre v. Wüllerstorf-Urbair, men da Panserfregatternes Klargøring ikke vilde kunne tilendebringes i den nærmeste Fremtid, og det jo var ønskeligt, at

det østerrigske Flag snarest kunde vise sig paa Krigsskuepladsen, blev Tegetthoff med sine to Skibe, »Schwarzenberg« og »Seehund«, kaldet til Gibraltar, for her at afvente Fregatten »Radetzky«, der nu hurtigst mulig blev klargjort i Pola, for derefter, med Têten af den østerrigske Flaade-Afdeling at afgaa til Nordsøen, for at beskytte de tyske Handelsskibe og fordrive de danske Krydsere, der gjorde Farvandet usikkert.

Den danske Eskadre, som var bestemt til at optræde i Nordsøen under Orlogskaptajn E. Suensons Kommando, skulde, foruden Fregatten »Niels Juel«, bestaa af Korvetterne »Hejmdal« og »Dagmar«. Af de Eskadren tiltænkte Skibe var Korvetten »Dagmar« under Kaptajnløjtnant G. F. W. Wrisbergs Kommando afsendt til Nordsøen, for at erstatte »Niels Juel«, og Korvetten »Hejmdal«, Kaptajnløjtnant S. Lund, var indtil Slutningen af Marts Maaned underlagt Eskadrechefen i Østersøens østlige Del. Der var saaledes i Øjeblikket kun et af de tre Skibe disponibelt til at anvendes i Nordsøen, men som Forholdene var, ansaa Ministeriet det heller ikke for paatrængende nødvendigt, at Eskadren viste sig samlet, da det fremgik af forskellige Telegrammer og Meddelelser, at Østerrigernes Avantgarde ikke for det første kunde ventes at ville give Møde i Nordsøen. Med Hensyn til Efterretningen om de fjendtlige Skibes Bevægelser, da var dette et Spørgsmaal af saa stor Betydning, at Ministeriet ikke turde slaa sig til Ro med de telegrafiske Meddelelser, der kom det i Hænde gennem udenlandske Blade, og hvis Paalidelighed selvfølgelig var uden Garanti. Man havde derfor straks ved Krigens Begyndelse sat sig i direkte Forbindelse med Gesandtskaberne i London, Paris og Madrid, samt med Chefen for et bekendt Handelshus i London, og saaledes etableret et selvstændigt Efterretningssystem, der viste sig at være til stor Nytte under denne Periode af Krigen; thi hver Gang, de fjendtlige Skibe paa deres Vej nordpaa anløb eller forlod en Havn, havde Marineministeriet som Regel straks telegrafisk Underretning derom, og kunde som Følge deraf med langt større Sikkerhed træffe de nødvendige Forholdsregler.

Ad denne Vej fik man den 15de Marts Sikkerhed for, at Tegetthoff den foregaaende Dag om Bord i Fregatten »Schwarzenberg« var løbet ind til Gibraltar, men at han, uden at oppebie Fregatten »Radetzsky«s Ankomst, Natten til den 16de Marts var lettet igen og staaet Strædet ud, ledsaget af Kanonbaaden »Seehund«, og den 17de var ankommen til Lissabon. Da et Telegram fra London af 29de Marts meldte, at den anden østerrigske Fregat var ankommen til Gibraltar, og altsaa saaledes hele 1ste Deling af den ventede fjendtlige Flaadestyrke var paa Vejen til Nordsøen, ansaa Marineministeren Øjeblikket for kommet til at lade Nordsøeskadren træde i Virksomhed. Allerede Dagen efter — den 30te Marts — hejste Eskadreehefen sin Stander om Bord i »Niels Juel«, der efter endt Reparation var udlagt paa Rheden, og da Korvetten »Hejmdal« ved sin Ankomst til Københavns Rhed den 1ste April meldte sig til Standeren, var Nordsøeskadren dermed dannet og ventede nu kun paa at faa tilendebragt de sidste Kompletteringer og Klargøringer, for at kunne melde sig sejlklar og stikke i Søen

Nordsøeskadren laa den 4de April om Morgenen sejlklar paa Københavns Rhed. Dampen var oppe, Fartøjerne satte ind, alle Mand om Bord, kort sagt alt klart til at

stikke i Søen, og da Klokken var 11 om Formiddagen, vajede Signalet fra »Niels Juel« til den lille Eskadre om at lette. Næppe en Time efter at Skibene havde forladt Rheden og var staaet Nord paa i Sundet, modtog man i Marineministeriet Telegram om, at den anden østerrigske Fregat »Radetzky« nu ogsaa havde forladt Gibraltar. Da denne Underretning ikke var uden Interesse for Eskadrechefen, sendtes Meddelelsen straks telegrafisk til Helsingør, for mulig at naa Eskadren, inden den passerede Sundet ud. Forsøget lykkedes; det blæste den og den følgende Dag en halv Storm af NO., med stærke Sne- og Regnbyger, saa at Eskadrechefen bestemte sig til at blive liggende paa sin Ankerplads, indtil Vejret bedagede sig, og først den 6te April, tidlig paa Morgenen, stod »Niels Juel« Kronborg ud, fulgt af »Hejmdal«.

Efter at have anløbet Christianssand for et ganske kort Ophold, forlod Eskadren den 9de April denne By, uden endnu at have truffet Korvetten »Dagmar«. Vejret var ved Afrejsen smukt, Søen var blikstille, da Skibene om Eftermiddagen stod ud fra den norske Kyst og dampede Sønder paa. Eskadren blev under Damp Natten over, og næste Morgen, da der kom let Brise af NV., sattes der Sejl og Skruen blev hejst. Den 11te om Morgenen, paa Dagvagten, blev Dampen atter sat op, og med Lodsflag til stod Skibene ind mod Listerdyb, da Eskadrechefen gerne vilde have Sikkerhed for, om et engelsk Kulskib, hvorfra Eskadren skulde komplettere sine Beholdninger, var paa Plads eller ej. Da Lodsen imidlertid bragte den Underretning, at det ventede Skib endnu ikke var kommet, sattes Kursen efter Helgoland for at træffe »Dagmar«. Dagen efter, den 12te April om Morgenen, meldte Kaptajnløjtnant Wrisberg sig til den kommanderende om Bord i »Niels Juel«, og Nordsøeskadren var saaledes nu samlet i Nordsøen, hvor den skulde virke.

Den Opgave, der af Marineministeriet var lagt i Eskadrechefens Hænder, delte sig i Grunden i to forskellige Opgaver. Den første, Opbringelse af tyske Handelsskibe, var i Øjeblikket den, som gav Skibene mest at varetage. Eskadren var her udfor Hamborg i et af Handelsskibe stærkt benyttet Farvand, og ikke ganske faa tyske Skibe, der for Hjemgaaende søgte ind fra Nordsøen til Cuxhafen, eller Weserens eller Jahdes Mundinger, blev tagen som god Prise af de danske Krydsere og sendt til København.

Denne Opgave løstes lettest, naar den kommanderende strakte sin Krydseplads fra Hamburgerbugten langs den hollandske Kyst til Hoofden, med Skibene stadig i Aktivitet og spredte over Farvandet, hvorimod den anden, den militære Opgave, betingede en anden Fremgangsmaade. Det gjaldt her først og fremmest om ikke at sprede sin Styrke, men at have Skibene samlet nu, da man hver Dag kunde vente at faa Efterretning om, at Østerrigerne var Kanalen inde, og hvad Krydsepladsens Beliggenhed angaar, da maatte det Sted have Forrangen, hvor den telegrafiske Forbindelse med Omverdenen var lettest og sikrest, samtidig med, at en Retræte derfra var mulig, hvis Overmagten eller Vaabenuheld skulde gøre det nødvendigt for den danske Eskadre at trække sig tilbage. Hensynet hertil gjorde, at Hamburgerbugten, Farvandet omkring den lille engelske Ø Helgoland, maatte anses for bedst egnet i begge Henseender; Eskadren spærrede her Opgangen til en af Tysklands største og

rigeste Handelsaarer, og over Helgoland var Eskadrechefen i telegrafisk Forbindelse saavel med Hamburg, som med London. Hvad den vigtigste af Eskadrens Forsyninger — Kulforsyningen — angaar, da var der sørget for, at denne kunde foregaa i Krydsepladsens umiddelbare Nærhed. Et engelsk Kulskib var bleven fragtet i Newcastle og skulde udlægges i Listerdyb, som Kuldepot for Eskadren, og endvidere havde Ministeriet underrettet Chefen for Flotillen ved Vesterhavsøerne, Kaptajnløjtnant O. C. Hammer om Eskadrens Ankomst til Farvandet.

Den første Uges Tid hengik her paa Hamburgerbugten roligt, uden at nogen Begivenhed indtraf, der kan have Krav paa Omtale. Eskadren laa paa sin Station med bakkede Fyr, saa at Skibene, naar det var nødvendigt, kunde komme under Damp med kort Varsel; naar Vejret tillod det, blev Tiden anvendt til Kanon- og Geværeksercits, Evolutioner o. s. v., ikke alene for at uddanne Besætningen, men ogsaa for at indarbejde Skibene i Eskadren, give den den fornødne Fasthed i hele sin Organisation og vænne de tre Skibe til at evoluere og manøvrere sammen.

Om de østerrigske Fregatter savnede man i den sidste Tid Efterretninger, saavel i Marineministeriet i København, som om Bord i Eskadren. Man vidste, at de den 5te April havde forladt Lissabon, i Følge med Kanonbaaden »Seehund«, men siden den Tid var der intet hørt til dem. Ved Midten af Maaneden kom dog de ønskede Efterretninger fra Gesandterne i Paris og London:

Paris, 14de April 1664.

To østerrigske Dampfregatter er i Dag ankommen til Brest.

Moltke.

Og to Dage senere fik man endvidere Oplysning fra Gesandtskabet i London om Kanonbaaden »Seehund«:

London, 16de April 1864.

Kanonbaaden »Seehund« er den 15de ankommen til Brest fra Ferrol.

Bille.

Disse Efterretninger om de fjendtlige Skibe blev samme Dag pr. Telegraf sendt til Eskadren ved Helgoland, og Ministeriet havde derfor Grund til at antage, at Orlogskaptajn Suenson i dette Øjeblik ogsaa havde Underretning om, hvorledes Sagerne stod; men Uheldet vilde, at Eskadrechefen vel havde modtaget, men ikke var i Stand til at læse det ankomne Chiffer-Telegram, da Tallene ved en eller anden Omskrivning eller Afskrivning undervejs var bleven fejlt kopierede. Som Følge af dette Uheld befandt Eskadrechefen sig i en meget ubehagelig Situation; han havde to Telegrammer i sine Hænder fra Marineministeriet, maaske med vigtige Ordrer og Efterretninger, hvis Indhold han ikke kunde faa at vide, og endelig havde man i disse Dage faaet nogle Aviser om Bord fra Land, hvori fortaltes, at flere større østerrigske Krigsskibe allerede var ankommen til Kanalen.

Skønt Eskadrechefen et Øjeblik havde den Tanke, at de ulæste Telegrammer fra Ministeriet kunde tyde paa, at Østerrigerne virkelig allerede var i Nordsøen, og at

Depecherne maaske ikke var fejlskrevne, men med Forsæt forvanskede paa Vejen, for at holde ham i Uvidenhed om Sagernes Stilling, besluttede han foreløbig rolig at se Tiden an, men telegraferede dog øjeblikkelig over London til København, for at underrette Ministeriet om Situationen.

Den 17de April, ved Middagstid, stod Eskadren tæt ind under Helgoland; det engelske Flag blev saluteret med 21 Skud, Saluten besvaredes fra Fæstningen, og derefter gik Eskadrechefen i Land, for at aflægge sin Visit hos Øens Guvernør, Oberstløjtnant Fitz Maxse, der modtog Orlogskaptajn Suenson med udsøgt Høflighed og lagde allerede ved dette første Møde den Sympathi og Velvillie for Dagen, som han vedblev at vise den danske Eskadre under dens Ophold paa Helgolandsbugten.

Endnu den 19de April var man uden Efterretninger hjemmefra, skønt Ministeriet atter den 18de April havde afsendt Telegram over London om, at de østerrigske Fregatter var gaaet ind til Brest; men denne Meddelelse var endnu ikke kommen Eskadrechefen i Hænde, og han bestemte sig derfor til at detachere Korvetten »Dagmar« til Texel, for at skaffe Underretning tilveje om de fjendtlige Krigsskibe. Korvetten »Dagmar« havde den 19de April om Formiddagen forladt Stationen og sat Kursen vesterpaa, og »Hejmdal« var netop sendt afsted paa et lille Kryds efter en Prise, da Eskadrechefen over Helgoland modtog to Depecher fra London, hvoraf den ene, paa Grund af sit foruroligende Indhold, med et forandrede Situationen i betydelig Grad. Dette Telegram, der foranledigede, at Eskadren forlod sin Krydseplads ved Helgoland, og bidrog til, at Orlogskaptajn Suenson et Par Dage senere bestemte sig til at trække sig tilbage til Skagerak og søge ind til Christianssand, var afsendt af den danske Generalkonsul Westenholz i London og indeholdt den fejlagtige Meddelelse, at de østerrigske Krigsskibe havde forladt Brest den 18de eller 19de, for at gaa til Cuxhafen, og at Linieskibet »Kaiser« ventedes i næste Uge. Den anden af de omtalte Depecher var fra Kammerherre Bille i London og indeholdt, foruden den sørgelige Meddelelse om Dybbølstillingens Fald, kun en Gentagelse af Ministeriets tidligere Telegram om, at de østerrigske Fregatter var gaaet ind til Brest den 14de.

Da Gesandtens Telegram ikke indeholdt det mindste om, at de østerrigske Skibe skulde have forladt Brest, kunde der maaske for den kommanderende have været Anledning til at tvivle om Rigtigheden af den Meddelelse, der ad privat Vej var kommen til hans Kundskab; men paa den anden Side, hvis Telegrammet talte Sandhed, hvis Østerrigerne virkelig var paa Vejen til Cuxhafen, var der al Grund til at tro, at »Dagmar« vilde have Udsigt til at møde dem. Det enkelte Skib vilde falde ind med den overlegne Styrke og rimeligvis blive et let Bytte, og samtidig vilde den danske Eskadre, efter at have mistet et af sine Skibe, ikke længere være i Stand til at optage Kampen med den fjendtlige Flaadeafdeling. Under disse Omstændigheder ansaa Eskadrechefen det for rigtigst ikke at spilde et Øjeblik, men hurtigst mulig søge atter at faa sine Skibe samlet, og han bestemte sig derfor til at forlade Stationen og ile efter »Dagmar«, der endnu ikke kunde have vundet stort Forspring.

Det var mildt Vejr den Eftermiddag, da »Niels Juel«, med »Hejmdal« i sit Køl-

vand, strøg ned imod den hollandske Kyst med 10—11 Mils Fart. Farvandet myldrede af Sejlere, og havde Forholdene tilladt det, kunde der være gjort flere Priser, da man passerede forbi adskillige tyske Skibe. Det var, som om disse havde en Fornemmelse af, at de to danske Orlogsmænd, der skummede forbi dem, havde andet at gøre, end at tage Notits af dem; thi med en vis Frejdighed og Ugenerthed hejste baade Østerrigerne og Tyskerne deres Flag for Eskadren under Forbifarten.

Det gik rask vesterpaa i Løbet af Aftenen og Natten; Maskinerne arbejdede med fuld Kraft, og Korvetten, der gik i Kølvandet paa »Niels Juel«, havde enten ved Signal eller mundtlig forinden Afgangen fra Helgoland faaet Ordre til »at gøre sit bedste« for at følge Fregatten. Sent paa Førstevagten, henimod Midnat, stod Eskadrechefen tillige med sin Flagkaptajn, Orlogskaptajn Gottlieb, inde i Ruffet i Samtale om Situationens Alvor, og om et muligt Sammenstød med Østerrigerne, som man jo antog allerede var i Farvandet, da blev Forhandlingerne pludselig afbrudt af et kraftigt Hurra, der rungede gennem Mørket ude fra Søen. De to Officerer kom i en Haandevending fra Ruffet ud paa Dækket, hvorfra man ganske rigtigt skimtede Omridsene af en Orlogsmand, knap en Kabellængde ude til Søs. I første Øjeblik kunde denne Nattegæst, der for fulde Sejl skød op paa Siden af Kommandoskibet, ikke andet end forbavse paa en ubehagelig Maade, men ved at kaste et Blik agterud over Hytten, saa man, at »Hejmdal« ikke længere var paa sin Plads i Kølvandet, og denne Opdagelse løste Gaaden.

Det var ganske rigtigt »Hejmdal«, der havde opfattet Ordren om »at gøre sit bedste« saaledes, at det gjaldt om at forcere frem uden Hensyn til, hvem der var forrest, og det var Chefen der om Bord, Kaptajnløjtnant Sigvald Lund, der gav sin overstrømmende Glæde over, at Korvetten kunde følge »Niels Juel«, Luft ved at lade Vagtskvarteret gaa til Vejrs i Undervæntene og give et Hurra, da »Hejmdal« var naaet op paa Siden af den kommanderende.

»Hejmdal« indtog efter denne lille Episode atter sin Plads i Linien, og Eskadren stod sin Kurs videre i Løbet af Natten ned imod Texel. Paa Dagvagten fik man Kikduin Fyr i Sigte, og efter at det var bleven lyst, kunde man i Kikkerten se »Dagmar«, der stod ind til Helder, og snart efter hørte man Lyden af dens Kanoner, da den under Indsejlingen saluterede Havneforterne. Efter at have faaet Lods om Bord, holdt Fregatten gaaende udenfor, medens »Hejmdal« blev sendt ind med Ordre til at hente »Dagmar« ud igen. Da Klokken var henved 3, stod de to Korvetter ud fra Helder og sluttede sig til Fregatten, og den samlede Eskadre gik nu igen ad Helgoland til.

Da Eskadren efter sin Ekspedition til Texel, den 21de April om Formiddagen, atter var ved Helgoland og havde haft Fartøj i Land paa Øen, hvor man sikkert haabede, at der maatte ligge Telegrammer fra Ministeriet, blev det en Skuffelse for Eskadrechefen kun at modtage et Brev fra Kaptajnløjtnant Hammer, der blot vedrørte Eskadrens Forsyning med Kul. Denne fuldstændige Mangel paa Oplysninger kunde ikke andet end bestyrke Orlogskaptajn Suenson i den Tro, at Generalkonsul Westenholz' Telegram maatte være paalideligt; Turen ned til Texel havde ikke bragt

nogen Underretning om de østerrigske Skibe, og den Tanke kunde derfor ikke holdes nede, at Ministeriet mulig kunde være afskaaren fra Forbindelse med Eskadren, og at maaske Krigsbegivenhederne i dette Øjeblik førte det med sig, at der trængtes til Landets hele maritime Styrke i Bælterne og Østersøen. Alle disse sammenstødende Omstændigheder bevirkede, at Eskadrechefen ved Middagstid bestemte sig til at samle sine Skibschefer hos sig og afholde et Krigsraad om Bord i »Niels Juel«. I dette Krigsraad, hvori foruden de to Korvetchefer tillige Flagkaptajnen, Orlogskaptajn Gottlieb, deltog, udtalte denne som sin bestemte Formodning, at det rigtigste under de forhaanden værende uheldige Forhold vilde være at forlade den nuværende Krydseplads og afgaa til Christianssand. Da de to andre tilstedeværende Skibschefer begge støttede Flagkaptajnens Udtalelser, erklærede Eskadrechefen, at skønt det efter hans Følelser havde noget uhyggeligt ved sig at skulle ligesom trække sig tilbage for en overlegen Fjende, om hvis Tilstedekomst man ikke havde fuldstændig Vished, saa indsaa han dog, at det foreslaaede var det fornuftigste Parti, han kunde vælge, og navnlig af Hensyn til, at der med den ham underlagte Styrke for Øjeblikket intet var at udrette paa Eskadrens nuhavende Station, at der muligvis netop for Øjeblikket var paatrængende Brng for den hjemme, og at den i ethvert Fald fra Christianssand snart kunde være parat til at udføre enhver Ordre.

Eskadrechefen bestemte sig som Følge heraf til at afgaa til Christianssand. Dampen blev sat op, og ud paa Eftermiddagen stod Eskadren under Damp med Gaffelsejl og Stagsejl Nord paa, med Kurs efter Christianssand. Vejret var smukt, klart og roligt, en let Brise af NO. kunde netop fylde Sejlene under Gangen, og næste Dags Aften, den 22de April, var man under norske Kysten. Fyrene blev da bakkede, Eskadren holdt gaaende Natten over for sine Merssejl og Undersejl, og næste Morgen stod man under Damp ind paa Christianssands Rhed. Et Telegram afsendtes straks til Ministeriet, for at underrette dette om Ankomsten, og, saa hurtigt det lod sig gøre, fik Skibene Kulpramme paa Siden, for at være klar til at kunne stikke i Søen igen, hvis Ministeriets Svartelegram skulde indeholde nogen Ordre i denne Retning. Som rimeligt er, kom den telegrafiske Efterretning om, at den danske Eskadre havde forladt Stationen ved Helgoland og var gaaet Nord paa, Marineministeriet uventet, da man havde al Grund til at antage, at Eskadren, ligesom hidtil, var vel underrettet om de fjendtlige Skibes Bevægelser, idet Ministeriet stadig havde søgt at bringe enhver Efterretning herom til den kommanderendes Kundskab saa hurtigt som muligt.

De østerrigske Krigsskibes Nærværeise i Brest undlod ikke at gøre en Del Opsigt i England, hvor Befolkningens Sympati utvivlsomt var paa Danmarks Side i dets Kamp mod Tyskland. Den engelske Regering havde endnu ingen Tiltro til, at Østerrig tilsigtede andet end en maritim Demonstration, og antog ikke, at Hensigten var at ville optræde aktivt i Nordsøen; men ikke destomindre fordrede den offentlige Mening, at der fra engelsk Side blev gjort noget, og Regeringen bestemte sig derfor til at demonstrere saa varligt som muligt imod Østerrigernes Gennemsejling af Kanalen og indskrænkede sig derfor til at kalde sin Øvelseseskadre tilbage til Kanalen,

der under Kontreadmiral Sir Sidney Colpoys Dacres Kommando havde haft Station i Farvandet udfor Portugal.

Medens man saaledes i England kun nødtvungent vilde anerkende den Mulighed, at Tegetthoff, uden at tage noget Hensyn til den engelske Observationseskadre, en skøn Dag vilde gaa ind i Nordsøen med sine Skibe, var man i København af en anden Anskuelse og beredte sig paa, at denne Eventualitet i Løbet af kort Tid vilde finde Sted. Marineministeriet ønskede for saa vidt, at dette vilde ske, idet man haabede, at hvis Østerrigerne begik den militære Fejl ikke at komme samlede, men lod deres Avantgarde gaa ene ind i Nordsøen, kunde dette Fejltræk fra deres Side kun blive til Held for de danske Vaaben. Man havde fuld Tiltro til den Mand, der kommanderede i Nordsøen, og til Besætningen om Bord i Skibene og stolede paa, at det nok skulde lykkes at tage det op med den første østerrigske Flaadeafdeling, navnlig, naar den danske Eskadre blev forstærket derved, at den ene af Korvetterne blev ombyttet med et hurtigere og kraftigere Skib. Men skulde en Kamp leveres, maatte der ikke tøves; lykkedes det blot Linieskibskaptajn v. Tegetthoff at undgaa et Sammenstød saa længe, indtil den anden østerrigske Flaadeafdeling var ankommen til Farvandet, vilde den samlede Styrke være saa overlegen, at den danske Eskadre ikke uden yderligere Forstærkning vilde være i Stand til at holde Stillingen i Nordsøen.

Under disse Omstændigheder maatte det være Ministeriet magtpaaliggende, at Eskadren atter indtog sin Station paa Linien Cuxhafen—Texel, hvor man ventede, at Mødet med de østerrigske Skibe maatte finde Sted, men paa den anden Side vilde det være klogest, at Eskadren holdt gaaende i Skagerak, indtil den længselsfuldt ventede Forstærkning havde fundet Sted ved Fregatten »Jylland«s Ombytning med Korvetten »Dagmar«.

Naar dette vilde ske, vidste man endnu ikke noget om i Eskadren den 28de April, da »Dagmar« til Afsked saluterede Standeren med 9 Skud og satte Kursen hjemefter. Et Telegram fra Marineministeriet havde samme Dag bragt den Efterretning, at den østerrigske Eskadre var ankret paa Dovers Rhed og saaledes var rykket Krigsskuepladsen et godt Stykke nærmere. Alle om Bord havde en Følelse af, at Afgørelsen nærmede sig; enten maatte »Jylland« snart komme, eller ogsaa laa Nordsøen og Skagerak aaben for Fjenden. Man kan derfor tænke sig den Glæde, det vakte, da Eskadrechefen den 30te April modtog nedenstaaende Telegram fra Marineministeren:

De to østerrigske Fregatter ligger endnu ved Dover. Afvent »Jylland« under Christianssand. Kompletter med Kul. O. Lütken.

Den 4de Maj om Formiddagen var Eskadren gaaet ind til Christianssand for at fylde Kul og Vand, og følgende Telegram afsendtes til København:

Nu indkommen for Kul og Vand. Gaar i Eftermiddag. Venter »Jylland« udenfor. Alt vel. E. Suenson.

Efter at Eskadren under Damp var staaet ud til Søs, stoppedes Maskinerne. Fyrene blev bakkede, og Skibene laa Natten over for smaa Sejl, i Sigte af Oxø Fyr. Torsdag den 5te Maj, den Dag, der skulde bringe den længe ønskede Forstærkning fra København, kom med smukt og roligt Foraarsvejr. Det var mildt, blikstille og klart. »Niels Juel« og »Hejmdal« laa med opgivne Undersejl, med deres Merssejl til, uden at skyde over Stevn og rullede saa jevnt i den svage Dønning. Den daglige Rengøring var netop til Ende og Skibene i Orden, da der Kl. 9 om Formiddagen fra Udkiggen blev varskoet en Damper i Sigte øster fra. I det klare, sigtbare Vejr kunde man gennem Kikkerten ikke alene se Røgen, der som en Søjle stod højt op i den rolige Luft, men de svære Rejsninger sagde tydelig nok, at det var en Orlogsmand, der var under Opsejling. Det varede ikke længe, førend man i Eskadren var var paa det rene med, at det ikke kunde være andre end »Jylland«. Sejlene blev gjort fast, Fyrene trukne frem, og under Damp stod »Niels Juel« og »Heimdal« øster efter for at modtage deres ny Kammerat.

Fra Skruefregatten »Jylland«.

Klokken var $10^1/_2$ om Formiddagen den 5te Maj, da Eskadren var samlet. Det nyankomne Skib saluterede Standeren i »Niels Juel«, og derefter gik Chefen, Orlogskaptajn Holm, om Bord i Kommandoskibet, for at melde sig. Han medbragte fra København en ministeriel Skrivelse til Eskadrechefen, der har en særlig Interesse derved, at Ministeriet herigennem dirigerede den forstærkede Eskadre sønder paa mod Østerrigernes Operationslinie fra Texel til Cuxhafen, i sikker Forventning om derved at fremkalde et Sammenstød med Fjenden, og i den Tro, at Øjeblikket nu maatte være kommet til at slaa til.

Forinden den endelige Afsejling, sendtes »Jylland« ind til Christianssand, for at fylde op med Kul, og for telegrafisk at underrette Ministeriet om Forstærkningens Ankomst. Da Fregatten den næste Formiddag atter stødte til Eskadren, medbragte den Marineministerens Svar, saalydende:

Orlogskaptajn Suenson, Fregat »Niels Juel«, Christianssand.

Modtaget Deres Depeche af Dags Dato. Intet Nyt. Lykkelig Rejse.

Den 5te Maj 1864.

O. Lütken.

Den samlede Styrke var altsaa klar til at afgaa til Helgoland. Dampen var oppe i alle Skibe, og med Lodsen, der gik fra Borde, inden Kursen sattes sønder i, blev den afsluttende Depeche sendt i Land; den meldte, at den danske Eskadre var gaaet Fjenden i Møde.

Marineministeriet, København.

Nu den 6te Maj Kl. 11 Fm. afgaar jeg med Eskadren efter Ministeriets Ordre. »Niels Juel«, 6te Maj 1864.

E. Suenson.

De Stridskræfter, som Østerrig omtrent samtidig med Krigens Udbrud forberedte sig paa at udruste til Anvendelse paa Søen, blev stillet under Kontreadmiral Friherre v. Wüllerstorf-Urbairs Kommando og inddeltes i 3 Divisioner, af hvilke tredie Division, der skulde indbefatte det Flaademateriel, der var bestemt til at anvendes uden for Middelhavet, skulde bestaa af et Skruelinieskib, to Panserfregatter, en Skruekorvet og et Hjuldampskib som Flagskib.

Men ved Krigens Udbrud laa denne anselige Styrke desarmeret paa de kejserlige Værfter, og Linieskibets og Panserfregatternes Udrustning krævede saa lang Tid, at man ikke foreløbig kunde gøre Regning paa at have dem disponible. Da i Midten af Februar Maaned den Efterretning indløb til Wien, at Fregatten »Niels Juel« havde vist sig i den engelske Kanal, og saaledes den østerrigske Søhandel i dette befærdede Farvand var udsat for at lide et Skaar, naar den danske Orlogsmand uhindret fik Lov til at gøre Priser, ansaa man det for paatrængende nødvendigt, at østerrigske Krigsskibe saa snart som mulig ogsaa viste sig i Kanalen, og man bestemte sig da til straks at begynde de militære Operationer med den Styrke, som for Øjeblikket havde under Kommando. Det blev Linieskibskaptajn v. Tegetthoff, der ved Fjendtlighedernes Udbrud var Chef for en Øvelseseskadre — den saakaldte Levanteskadre — hvem det Hverv tilfaldt, at vise det østerriske Flag uden for Middelhavet.

Den østerrigske Nordsøeskadre vilde foreløbig kun komme til at tælle to Skibe, Skruefregatten »Schwarzenberg« og Kanonbaaden »Seehund«, men Ministeriet forberedte endvidere Afsendelsen af et tredie Skib til Forstærkning af den lille Eskadre, nemlig Skruefregatten »Radetzky«, der skyndsomst ekviperedes i Pola, og som Natten imellem den 9de—10de Marts stod sejlklar ud af Havnen. De tre Skibe, der saaledes var bestemt til at danne den østerrigske Nordsøeskadres Avantgarde, fortsatte deres Rejse vesterpaa, »Schwarzenberg« og »Seehund« i Følge, og først den 4de April forenede de sig i Lissabon. Efter at have anløbet Vigo for Kul, gik Eskadren atter i Søen, men Vejret i Spanske Sø var strengt. Storm og stiv Kuling mødte de østerrigske Skibe og forsinkede Rejsen; »Seehund« maatte vende om og søge Havn i Ferrol, medens Fregatterne med Møje arbejdede sig frem, og først den 15de April kunde Tegetthoff med sine to store Skibe gaa til Ankers ved Brest. To Dage senere

stødte Kanonbaaden »Seehund« her til Eskadren, og efter et længere Ophold i denne Havn for at afvente yderligere Forstærkning hjemmefra, som det dog ikke lykkedes at skaffe hurtig nok tilveje, lettede Tegetthoff den 24de April, sent om Aftenen, med sine Skibe og fortsatte Rejsen gennem Kanalen, hvor Deal og Ramsgate blev anløbet, og videre over Nordsøen til Nieuwediep, hvor Østerrigerne skulde forene sig med en lille preussisk Søstyrke. Den 1ste Maj gik de to østerrigske Fregatter til Ankers i Havnen ved Nieuwediep, Kanonbaaden »Seehund« var for anden Gang bleven sejlet agterud paa Rejsen fra Middelhavet, den maatte nemlig efter et Kollisionsuheld i Havnen ved Ramsgate blive tilbage, for at underkastes Reparation paa et engelsk Værft. De preussiske Skibe, Kanonbaadene »Basilisk« og »Blitz« og Hjuldampskibet »Adler«, der i Havnen ved Nieuwediep sluttede sig til Østerrigerne, var under Korvetkaptajn Klatts Kommando paa Togt i Middelhavet, da de truende Forviklinger imellem Danmark og Tyskland bevirkede, at den preussiske Regering bestemte sig til at kalde Skibene hjem. Eskadren forlod ogsaa Middelhavet og tiltraadte Hjemrejsen, men efter at den danske Nordsøeskadre havde taget Station ved Helgoland, kunde man ikke mere vente, at det vilde lykkes at slippe forbi de danske Krydsere og naa en tysk Havn, og Nødvendigheden tvang derfor den preussiske Eskadrechef til den yderste Forsigtighed. Efter et længere Ophold i Brest, stod Korvetkaptajn Klatt dog gennem Kanalen, der paa dette Tidspunkt var fri for danske Orlogsmænd, ind i Nordsøen, og bestemte sig til i en neutral Havn at oppebie den østerrigske Flaadeafdelings Ankomst.

Linieskibskaptajn v. Tegetthoff.

Stormende Vejr holdt den allierede Flaadeafdeling fast i Texel indtil den 3die Maj, hvilken Dag Linieskibskaptajn Tegetthoff dampede østerover mod Cuxhafen, med Kurslinien lige paa Nordsøeskadrens Krydseplads. Han havde saaledes al Grund til at antage, at det ikke vilde vare mange Timer, førend han havde de danske Orlogsmænd i Sigte og glædede sig paa Forhaand til det forventede Sammenstød med de Danske, hvoraf han lovede sig alt godt, efter at hans Eskadre var bleven forstærket med de 3 preussiske Skibe.

Det er let forstaaeligt, at Tegetthoff som østerrigsk Søofficer varmt ønskede, at der maatte blive Lejlighed for Marinen til at prøve sine Kræfter. De allierede Hære havde allerede i Maaneder kæmpet Side om Side: den preussiske Marine havde den 17de Marts ved Rügen været i Fægtning med den danske Østersøeskadre, og da Resultatet havde været alt andet end sejrrigt, ønskede man meget i den østerrigske Marine og i Regeringskredsene, at den Eskadre, der nu befandt sig i Nordsøen, maatte komme i Kamp. Den kejserlige Marine var endnu saa ung, tilmed ikke videre populær og knap engang kendt af Befolkningen i Almindelighed, saa det var derfor

af stor Betydning, at Opmærksomheden blev vækket, og Nationen mindet om, at Marinen eksisterede. Det eneste Middel hertil var en Fægtning paa Søen — stor eller lille havde mindre at sige — men blot skarpe Skud.

Tegetthoffs Ønske om at træffe den danske Eskadre paa Vejen til Cuxhafen skulde imidlertid ikke gaa i Opfyldelse, da denne jo paa dette Tidspunkt befandt sig i Christianssand. Vejen laa fri og aaben, og efter en hurtig Overrejse ankrede den østerrigske Flaadeafdeling paa Elben den 4de Maj om Morgenen, hvor dens Ankomst naturligvis blev hilset med Glæde. Opholdet her blev imidlertid ikke af lang Varighed, idet nemlig Tegetthoff den 6te Maj modtog Efterretning om, at danske Orlogsskibe var set i Farvandet omkring Helgoland, hvorfor han endnu samme Aften stak i Søen med sin Eskadre. Den 7de Maj, om Morgenen paa Dagvagten, fik man om Bord i »Schwarzenberg«, der var forrest i Linien, en Orlogsmand i Sigte, som under Sejl styrede Nord paa. Det blæste frisk af SO, og skønt den fremmede var langt borte, kunde man dog fra Vejret se, at det var en Fregat, der med sine Merssejl paa stod bort fra Helgoland. Den østerrigske højstkommanderende havde al Grund til at antage, at det maatte være en Forpost fra den danske Eskadre og satte straks alle Sejl til, for at løbe den op, og Skuffelsen var derfor stor, da det efter flere Timers spændende Sejlads viste sig at være Fregatten »Aurora«, Kaptajn Sir L. Mc. Clintock, der fra den engelske Observationseskadre i Kanalen tillige med Avisoen »Black Eagle« var detacheret ind i Nordsøen for at varetage Englands Interesser i Farvandet ved Helgoland.

Da Tegetthoff den 9de Maj om Morgenen tidlig, efter sin Rekognoscering af Farvandet omkring Helgoland, atter løb ind paa Elben, for at de preussiske Kanonbaade kunde faa deres Kulbeholdninger kompletterede, kom den østerrigske Konsularagent i Hamburg ham i Møde, om Bord i et Dampskib. Han medbragte et Telegram fra Helgoland, som meldte, at den danske Styrke var i Farvandet ved denne Ø. Eskadren laa stoppet paa Floden, medens Konsularagenten var om Bord i Kommandoskibet, og efter at Tegetthoff havde læst Telegrammet, tog han den Beslutning at vende om og gaa til Søs igen. Han gik ned i sin Kahyt og skrev følgende Telegram til Marineministeriet i Wien:

Cuxhafen, den 9de Maj.

Var i Begreb med at vende tilbage til Cuxhafen, efter ikke at have truffet noget i Søen, da jeg igen fra Helgoland fik Underretning om danske Krigsskibe. Gaar derfor atter til Søs.

Tegetthoff.

Da Konsulen var gaaet fra Borde, medtagende Eskadrechefens Telegram til videre Besørgelse, vendte den allierede Flaadeafdeling og stod til Søs ad Helgoland til, klar til at gaa den danske Eskadre i Møde.

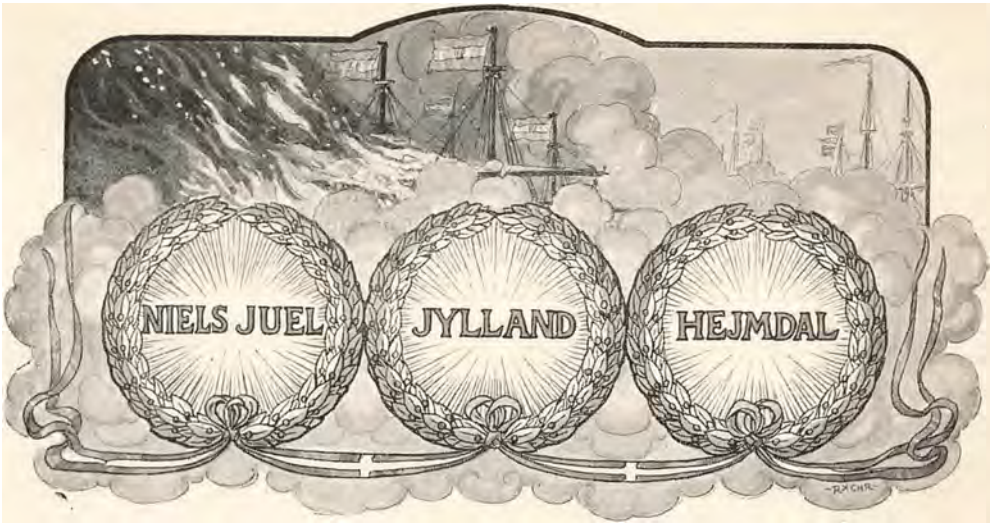

41de Kapitel

Kampen ved Helgoland den 9de Maj 1864.

Da Solen stod op den 9de Maj 1864, laa Helgolandsbugten rolig og blank i den friske Morgenbelysning. En fin Brise af SO. luftede og krusede Vandet ganske let; enkelte Koffardiskibe, der med alle Sejl til efter bedste Evne benyttede den svage Kuling, var i Sigte, og Fiskerbaadene fra Helgoland, der i Morgenstunden havde været ude ved Garnene, laa endnu ved deres Arbejde eller vai paa Hjemvejen med Udbyttet af Fangsten, da den danske Nordsøeskadre kom i Sigte Nord fra, i Kølvandslinie, med Kommandoskibet forrest. De danske Skibe laa Kurs efter Helgoland, med Undersejl, Merssejl og Bramsejl paa, og den svage Brise kunde næppe fylde Fregatternes svære Undersejl. Paa Afstand saa den lille Eskadre saa fredelig ud; Solen spillede paa Sejlene og Mundingerne af Kanonerne, i de aabne Porte paa Batteriet, Folkene havde faaet deres The, Spulingen, Pudsningen, kort sagt de daglige Arbejder inden Borde gik deres sædvanlige Gang, og intet tydede paa, at man faa Timer senere vilde træffe Eskadren med Sejlene beslaaede, Dampen oppe, og Folkene ved Kanonerne, klar til at aabne Ilden.

Den vagthavende Officer stod som ellers paa Vagtsbænken til Luvart, Vagtskvarteret var efter Rengøringen lejret forude i Klynger paa Dækket, eller sad og slikkede Solskin paa Kobryggen, hvor de vagthavende Underofficerer gik frem og tilbage, medens de tre Skibe løb jævnt og roligt gennem Vandet med nogle faa Miles Fart.

Og dog havde ikke alt sit sædvanlige dagligdags Præg. Splintrenettene var paa Plads over Skanse og Bak, Røgen fra Skorstenen viste, at der var Fyr under Kedlerne, Dæksruffene var borte, og paa Batterierne, hvor Chefskahytterne var ryddede, stod Spejlportene klar til at modtage Kanonerne. Disse og flere andre Forberedelser til Kamp, deriblandt de fyldte Kuglekranse paa Dækket, gav det Hele et vist alvorsfuldt Præg.

Henved Kl. 10 fik man om Bord i »Niels Juel« Fregatten »Aurora« i Sigte inde under Helgoland, og noget senere opdagede Udkiggen paa Fokkeraaen Røg forude. Kadet K. C. J. Nielsen (nuværende Kommandør, Direktør Nielsen), der havde Vagt, fortæller i et Brev, skrevet kort efter Affæren, følgende herom:

»Vi fik nogle Master i Sigte under Helgoland, men fra Stængesalingen fandt jeg snart ud af, at det var »Aurora«. Paa samme Tid saas Røg i SSV., men endnu var der ikke mere at se. Kl. 10—11 blev Røgen tydeligere, og jeg gik atter til Vejrs og opdagede 5 Gange Røg, og straks efter blev der prajet fra Fortoppen: »Damper om Bagbord!« — »Hvor mange kan Du se?« — »Fem!« var Svaret. Snart efter saa jeg Skibene, saa at jeg paa Spørgsmaalet: »Kan De se noget derfra?« kunde svare: »De to forreste er Fregatter, og de tre andre kan man næsten ikke se.« — »Hvordan ligger de?« — »Saadan omtrent«, viste jeg med Kikkerten« . . . .

Denne Nyhed, at Fjenden var i Sigte, spredte sig som en Løbeild over Skibene, fra Dækket til Batteriet og Banjerne, og gennem hele Besætningen gik der ved Tanken om, hvad der forestod, denne ejendommelige højtidelige Følelse, der griber den enkelte, saavel som et helt Samfund, naar alvorlige Begivenheder staar for Døren. Der blev kigget over Rælingen og ud af Kanonportene, skønt man endnu ikke kunde se noget fra Dækket, men denne Uvirksomhed varede kun kort. Eskadrechefen, der havde modtaget Meldingen fra den vagthavende Officer, viste sig nu paa Dækket. Fra Kommandoskibet gik Signalerne til Vejrs: »Beslaa Sejlene.« — »Sætter Dampen op«, og snart efter hørte man, hvorledes Baadsmandspiberne skingrende kaldte alle Mand paa Dækket til Arbejde. Paa Fyrpladsen var der fuld Virksomhed; man hørte Lyden af Kulspaderne og Fyrdørene, der gik op og i, Røgen væltede ud af Skorstenene, og faa Minutter efter at Sejlene var gjort fast, Bramræerne og Læsejlsspirerne tagne tildæks, var Dampen oppe og Skruen i Gang.

Efter at disse Arbejder var tilende, blev der pebet til at skaffe. Kursen bar ned imod den fjendtlige Eskadre; men endnu var den saa langt borte, at man paa Dækket kun øjnede Røgen fra Skorstenene, der som fem smaa, mørke Skyer hævede sig over Horisonten. Paa Batteriet sad Folkene med deres Skaffebakker og Ølkander ved Bordene mellem Kanonerne, ganske som ellers, og henne ved Kabyssen, hvor Kokken delte Maden ud, var der den sædvanlige Trængsel og Stimen under Maaltidet, men Sladren gik maaske lidt mindre let.

Saa snart Skafningen var forbi, blev Signalet til »Klart Skib« hejst, og »Jylland« og »Hejmdal« løb op paa bagbords Side af Kommandoskibet. Orlogskaptajn Suenson stod paa Vagtsbænken, Maskinerne var stoppet for et Øjeblik, og medens de tre Skibe laa Side om Side, pegede Eskadrechefen med Haanden ud imod Røgsøjlerne og

Masterne, der begyndte at dukke frem over Vandet, og med en Stemme, der kunde høres over hele Eskadren, sagde han: »Der har I Østerrigerne, Folk! Nu møder vi dem; jeg stoler paa, vi vil kæmpe som vore tapre Kammerater ved Døbbøl!« Signalet »Kølvandsorden, naturlig Orden« blev hejst fra Kommandoskibet; »Niels Juel« skød frem, »Jylland« og »Hejmdal« indtog deres Pladser agten for den, og i tæt sluttet Linie stod den danske Eskadre sønder paa.

Om Bord i »Niels Juel« gik Eskadrechefen, ledsaget af sin Flagkaptajn, Gottlieb, Skibet rundt for at efterse, om alt var i Orden. Hver Mand stod paa sin Post under klart Skib. Da han kom ned paa Batteriet, hvor Kanonerne var surrede los, pegede han ud gennem en Kanonport og sagde: »Der har vi Fjenden, Manne! Det er dem, som har pint og plaget vore Kammerater i Land; lad os nu give dem det igen.«

Disse Ord undlod ikke at gøre sin Virkning paa Mandskabet; fra en Stemme lød et kraftigt: »Leve Kommandøren!« Et Hurra skulde lige til at bryde ud, men Eskadrechefen tyssede paa dem og sagde blot: »Lad os gemme det til siden, Folk!«

Alt var nu klart om Bord i de danske Skibe. Eskadren stod rask sønder efter, med de største Orlogsflag vajende under Gaflerne, men der var et Stykke Vej endnu ned til den allierede Flaadeafdeling. Ventetiden var lang og spændende, Folkene sad paa Dækket i smaa Grupper ved deres Kanoner og smaasnakkede, medens Skriveren gik fra Kanon til Kanon med sin Brændevinspøs, i Færd med at uddele en Snaps til hver Mand. Ølfadene stod aabne og fyldte. Af og til rejste en enkelt Mand sig op fra sin Kanon, for at gaa hen og drikke eller kigge ud af en Kanonport, men man hørte ingen højrøstet Tale eller Lystighed, en vis højtidelig Stilhed var udbredt over det Hele, medens Eskadren med 7—8 Mils Fart løb Fjenden i Møde. Om Bord i Tegetthoffs Skibe havde man, da Eskadren den 9de Maj var kommen Elben ud, ved Middagstid faaet de danske Skibe i Sigte.

Den allierede Flaadeafdeling var under Damp. Bramræer og Bramstænger var taget til Dæks, og paa alle Topper vajede det østerrigske Flag fra Stengesalingen. I »Frontlinie omvendt Orden«, altsaa med den kommanderende paa venstre Fløj, stod Skibene Nord over. Der var endnu ikke givet nogen Ordre til klart Skib, men det kunde ikke vare længe, inden Signalet blev givet. Tegetthoff stod allerede paa »Schwarzenberg«s Kommandobro, Mandskabet var pebet op og samlet paa Dækket, Hornblæserne og Trommeslagerne stod rede til at slaa klart Skib. Eskadrechefen henvendte nogle opmuntrende Ord til Mandskabet, og til Eskadrens øvrige Skibe blev der signaliseret: »Vore Armeer har tilkæmpet sig Sejre, lad os gøre det samme«. Straks efter lød Signalet, der kaldte Folkene til deres Kanoner, og Eskadren fik Ordre til at danne »Kølvandslinie, naturlig Orden«. »Schwarzenberg« fortsatte sin Kurs Nord efter, og de øvrige Skibe drejede efterhaanden bagbord over, ned i Kølvandet paa Kommandoskibet, de to Fregatter godt sluttede, medens de preussiske Kanonbaade holdt sig lidt yderligere i Farvandet, i Læ af den østerrigske Linie.

Forinden Kampen nærmere beskrives, skal her til Sammenligning gives en Oversigt over de to Eskadrers Styrkeforhold.

Den danske Eskadre.

Navn	Nom. Hestekraft	Artilleri			Samlet Kanonantal	Besætning
		18 Pds. rifl. Kanon	12 Pds. rifl. Kanon	30 Pds. glatl. Kanon		
Niels Juel.....	300	12	»	30	42	422
Jylland	400	8	4	32	44	437
Hejmdal	260	2	»	14	16	164
Summa...	960	22	4	76	102	1023

Den østerrigsk-preussiske Eskadre.

Navn	Nom. Hestekraft	Artilleri					Samlet Kanonantal	Besætning
		68 Pds. glatl. Kanon	60 Pds. glatl. Granatk.	30 Pds. glatl. Kanon	24Pd.rifl. Bagladekanon	24 Pds. rifl. Kanon		
Schwarzenberg	400	»	6	40	4	»	50	498
Radetzky	300	»	4	24	3	»	31	372
Adler.....	150	2	»	»	»	»	2	110
Blitz	80	1	»	»	»	1	2	66
Basilisk.....	80	1	»	»	»	1	2	66
Summa ..	1010	4	10	64	7	2	87	1112

Denne Opgørelse af Artilleristyrken paa begge Sider giver vel den danske Eskadre en Overvægt af 15 Kanoner, men naar der ses hen til, at det riflede Skyts om Bord i de østerrigske Skibe var Drejekanoner og altsaa kunde anvendes til begge Sider, vil de to Modstanderes Styrke i Laget paa det nærmeste kunne betragtes som hinanden lig.

Hvad Personellet angaar, var Besætningernes Størrelse ligeledes hinanden temmelig jevnbyrdig, og begge havde nogen Tid været under Kommando, saa at Organisationen og Indøvelsen maatte antages at staa omtrent lige højt. Paa et Punkt maa der dog indrømmes det danske Personel en Overlegenhed. Saavel Eskadrechefen som Skibscheferne, enkelte af de subalterne Officerer og de ældre Underofficerer havde deltaget i den dansk-tyske Krig 1848—50 og været i Ilden før, og denne personlige Krigserfaring, der for Eskadrechefens Vedkommende endog strakte sig videre, idet han som ung Løjtnant i fransk Tjeneste deltog i det bekendte Søslag ved Navarino, kan ikke lades ude af Betragtning ved Sammenligningen imellem de to Besætninger.

Det rent ydre Fysiognomi af Mandskaberne var saa forskelligt, som vel muligt. Enhver, der har sat sin Fod om Bord i en dansk Orlogsmand, ved, hvorledes Besætningen ser ud. Man møder de samme Typer, de samme Ansigter overalt blandt det indkaldte Mandskab, saavel mellem de egentlige Matroser, som blandt Lægdsrullefolkene, og det Totalindtryk, som Synet af en saadan Besætning efterlader, er saa absolut blond og nordisk, og i den Grad ensartet, at man synes, at den ene Skibsbesætning ligner den anden som to Draaber Vand.

Vendte man derimod Blikket mod de Folk, der var om Bord i de østerrigske Fregatter, vilde man se, at Besætningen af denne Del af den allierede Eskadre tilhørte et Land, hvis Interesser laa langt fra Nordsøen, og at kun en særlig politisk Kombination kunde være Aarsagen til, at de nu gik til Kamp imod en lille Nation, hvis Levevis, Sæder og Skikke var dem aldeles fremmede, og hvis Territorium laa Hundreder af Mile fra den østerrigske Kejserstats yderste Grænser.

De sortøjede, markerede Ansigter, der fra »Schwarzenberg«s og »Radetzky«s Kanonporte nysgerrigt kiggede over til de danske Skibe, medens de to Eskadrer løb hinanden i Møde, sagde tydelig nok, at de skyldte et sydligere Himmelstrøg deres brune Farve; det var Matroser fra de østerrigske Kystprovinser, fra Venedig, Dalmatien og Istrien, der udgjorde Hovedbestanddelen af Fregatternes Besætning, som endvidere bestod baade af Marineartilleri og Marineinfanteri. Artilleristerne blev fortrinsvis anvendte til Kanonkommandører og til Tjeneste i Krudt- og Granatmagasinerne, og saavel disse Folk, der var udskrevne i Bøhmen og Mähren, som Marineinfanteriet, hvis Mandskab havde hjemme i østerrigsk Polen, havde maaske næppe i dette Øjeblik nogen klar Forestilling om, hvor i Verden de egentlig var, og hvem de stod i Begreb med at kæmpe imod.

De to fjendtlige Linier nærmede sig imidlertid hinanden. Da Klokken omtrent var $1^3/_4$, faldt det første Skud; det var det østerrigske Kommandoskib, der paa ca. 6000 Alens Afstand aabnede Ilden med et Prøveskud. Det glimtede derovre fra en af hans drejende Kanoner paa Bakken, Røgen væltede frem, der hørtes en hvislende Lyd i Luften, og Projektilet slog ned i Søen agten for »Niels Juel«. Der kom atter et Skud, saa flere, men endnu havde intet truffet de danske Skibe. Om Bord i disse var der ikke givet Ordre til at begynde Skydningen; men ved alle Kanonerne om Styrbord stod man klar, og da Afstanden var bleven noget mindre, saa at de forreste Kanoner kunde begynde at bære paa »Schwarzenberg«, lød Signalet til at begynde Skydningen; man hørte om Bord i »Niels Juel« Eskadrechefens dybe Stemme: »Godt Sigte, Folk, skyd naar I kan!« Og samtidig faldt det første Skud fra dansk Side.

Det saa et Øjeblik ud, som om Tegetthoff efter den Kurs, han styrede, kunde have til Hensigt med sine Skibe at gaa foran om den danske Linie og derved komme imellem Landet og denne, men da »Niels Juel«, for at imødegaa denne Bevægelse, drejede Bagbord over, kom de to Linier til at passere hinanden paa Styrbords Side. Det varede ikke længe, førend Kampen blev almindelig; der kom Liv i Skydningen paa begge Sider, og snart var hele Kamppladsen indhyllet i Krudtrøg.

Da de to Linier passerede hinanden paa ca. 3000 Alens Afstand, Østerrigerne godt sluttede, medens Preusserne fulgte deres store Kammeraters Bevægelser længere vester paa i Farvandet, og endnu udenfor virksom Skudvidde, tiltog Skydningen i Heftighed, og »Schwarzenberg« og »Radetzky« modtog under Forbisejlingen Laget fra alle tre danske Skibe.

Skuddene faldt Slag i Slag fra begge Sider saa hurtigt, at der ikke mere var Tale om at tælle dem. Den svage sydøstlige Brise var i Færd med at dø hen, saa Krudtdampen hang tung og tæt over Vandet, Skibsskrogene var ofte helt skjulte i Røgen, man saa da kun Glimtene fra Kanonerne og de høje Rejsninger, der ragede til Vejrs i den klare Luft. Om Bord i de danske Skibe, hvis hele Kraft koncentre-

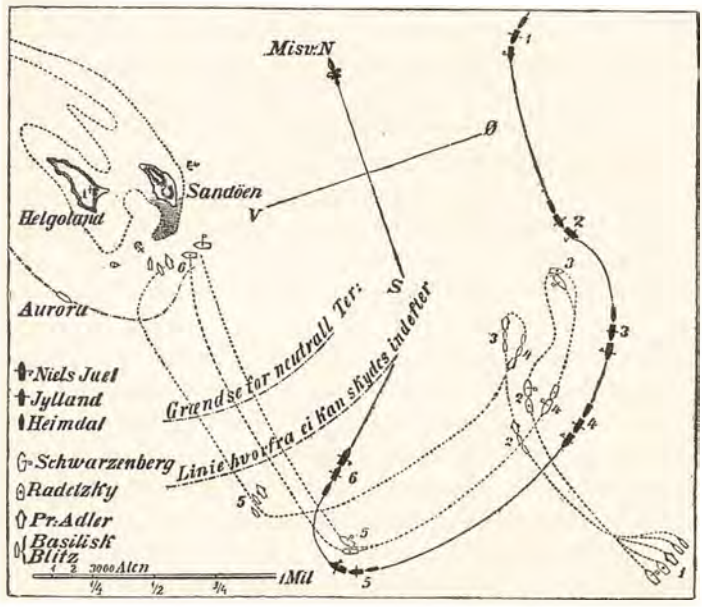

Plan over Kampen ved Helgoland.

rede sig paa de to østerrigske Fregatter, var Folkene gaaede til deres Kanoner ved Kampens Begyndelse med samme Ro og Orden, som til deres daglige Eksercits; under de første Skud fra »Schwarzenberg« var der en alvorsfuld Stilhed udbredt over dem alle, men da først Ordren til at begynde Skydningen blev givet, var det, som om Hornsignalet virkede forløsende paa hele denne Skare, der hidtil havde staaet uvirksom paa Batterierne; Kanonkommandørerne traadte ud i Færdigstillingen, Folkene ved Haandspaderne arbejdede med at bakse Kanonen, og fra dette Øjeblik var alt i fuld Virksomhed fra for til agter. Det varede ikke længe, førend Besætningerne ved Kanonerne paa de to Fregatters Batterier begyndte at arbejde sig varme. Det milde, stille Foraarsvejr, Heden fra Maskinrummet, Spændingen, og det forcerede Arbejde ved Kanonerne, alt bidrog til at give Varme i Blodet. Krudt-

slammen og Røgen, der som en Taage laa over hele Batteriet, gjorde Folkene tørstige, saa at de af og til maatte ty til Ølfadet. Da Fægtningen blev hidsigere, blev det Mandskabet for varmt dernede; Huerne blev slængte bort, Skjorteærmerne smøgede op over Albuerne, medens Vandet perlede ned over de sværtede Ansigter, og hjalp det ikke, gik man videre; Skjorterne kom af, Bevægelsen var friere i den uldne Undertrøje, og gennem den tætte Røg skimtede man endogsaa enkelte Skikkelser ved Kanonerne, der arbejdede ufortrødent med Haandspaderne, barhovede, nøgne til Bæltestedet, men stadig med Livremmen med Patrontasken og Huggerten paa.

De østerrigske Projektiler begyndte nu at gøre deres Virkning. Et af de første Skud, der traf, var fra Fregatten »Schwarzenberg«s Drejekanon forude paa Bakken; det knuste det højre Ben paa Kadet, Greve Tramp, der stod paa Dækket af »Niels Juel«, ved Styrbords Faldreb. En Granatstump havde umiddelbart forinden kastet ham om, uden at gøre nogen Skade, og da han rejste sig op og lige havde faaet Fodfæste, blev han ramt og haardt saaret baaret ned i Lasarettet, hvor Amputationen straks blev foretaget. Paa Batteriet af »Niels Juel«, men navnlig om Bord i »Jylland«, der som det midterste Skib i den tætsluttede danske Linie fik Broderparten af den fjendtlige Ild, havde de østerrigske Kugler allerede krævet deres første Ofre, men Skydningen fortsattes uforstyrret med samme Ro og Præcision som hidtil, og med stigende Heftighed. Den danske Eskadre, der, som tidligere omtalt, fra Fægtningens Begyndelse ved sin Drejning til Bagbord var kommen til Luvart og Landet nærmest, gjorde nu en Svingning Styrbord over, og kom derved til at stævne en Kurs, der, hvis Manøvren var bleven gennemført, vilde føre den danske Linie agten om de østerrigske Skibe og ind i Mellemrummet imellem disse og Preusserne, der stadig holdt sig ca. 1000 Alen længere til Søs. Hvis denne Bevægelse lykkedes, vilde derved den svagere Del af den allierede Flaadeafdeling være udsat for at blive skaaret ud fra sine Kammerater og tvungen til at holde vester paa til Søs.

Den østerrigske højstkommanderende foretog i dette Øjeblik en Manøvre med sine Skibe, som han selv omtaler som udført, for at komme den danske Eskadre nærmere paa Livet, men som dog samtidig maa opfattes som dikteret af hans Sømandsblik, der sagde ham, at der var Fare paa Færde for de preussiske Kanonbaade.

Fregatten »Schwarzenberg« lagde Roret Bagbord og stævnede Øster i, ned imod den danske Linie, medens »Radetzky« løb Kommandoskibet agten om og kom op paa dets Bagbords Side. De to fjendtlige Fregatter stod nu Side om Side i Frontlinie ned imod den danske Eskadre, og her om Bord var man med Forbauselse Vidne til den farlige Manøvre.

Den danske Eskadre holdt sammen i Kølvandslinie, saa tæt som mulig, og samtidig modtoges de fremrykkende Fregatter med en Hagl af Projektiler fra alle 3 Skibe. Ilden var saa virksom, at »Schwarzenberg« efter ganske kort Tids Forløb atter drejede Styrbord over og fuldførte saaledes den begyndte Manøvre. »Radetzky« drejede ned i Kølvandet paa Kommandoskibet, og begge Skibe sendte samtidig »Hejmdal« det glatte Lag. De to Eskadrer stod jevnsides hinanden SV. i under stadig Skydning, og i Begyndelsen med en indbyrdes Afstand af ca. 1500 Alen. Under Løbet drejede

»Niels Juel« ganske smaat Styrbord over, saa at Rummet imellem Linierne efterhaanden formindskedes til 6—800 Alen, og paa samme Tid tiltog Artilleriilden fra dansk Side i Heftighed.

De østerrigske Skibe kæmpede tappert, og allerede paa dette Tidspunkt havde den højstkommanderende Lejlighed til at vise, af hvad Stof han var. Granaterne slog ind gennem Skibssiderne og sprang paa Batteriet, og om Bord i »Schwarzenberg«, der under hele Affæren fornemlig var Skive for de danske Artillerister, var Mandefaldet stort ved Kanonerne. To Gange blev der bragt Melding op til Tegetthoff, der stod paa Kommandobroen, at der var Ild i Skibet, og begge Gange fik Overbringeren kun det korte Svar: »Saa sluk den!« Den udbrudte Ild blev første Gang hurtig slukket, men anden Gang, da en Granat sprang paa Banjerne, over Nedgangen til det forreste Krudtmagasin, og antændte Sejlbeholdningen, var det kun ved den yderste Anstrængelse fra alle Sider, at det lykkedes at blive Herre over Ilden paa dette farlige Sted. Folkene kastede sig med deres Legemer over de brændende Ruller Sejldug, for at kvæle Ilden, og skønt Banjerne var belemrede med saarede, og Situationen kritisk, paa Grund af Krudtkamrets Nærhed, arbejdede Besætningen dog med mønsterværdig Disciplin og Orden.

Blandt dem, der paa dette Tidspunkt allerede havde endt deres Liv om Bord i »Schwarzenberg«, var Eskadrens Auditør. Denne Mand, der hørte til Staben, og i Følge sin Stilling ikke var Kombattant, mødte alligevel ved Kampens Begyndelse paa Dækket og blev der, indtil en Kanonkugle knuste hans ene Hofte. Den ulykkelige blev saa skrækkelig lemlæstet af dette Skud, at der ikke kunde være Tale om Hjælp fra Lægens Side, men for at lindre hans sidste Øjeblikke bar man ham hen, for at sætte ham i en af de fyldte Vandballier, der stod ved Kanonerne. En af Fregattens Officerer fortæller, at da Folkene kom bærende agterud med den døende Officer til Vandballien, sad der allerede en haardt saaret Soldat deri, en polsk Infanterist, og skønt den stakkels Mand havde Døden paa Læberne, rettede han sig dog i Tøjet, da han saa en Officer ved sin Side, og i de faa Minutter, han endnu havde tilbage at leve i, søgte han at lindre Auditørens Smerter ved med Haanden at pjadske Vand i det gabende Saar.

Medens »Hejmdal« paa Grund af sit lave Skrog var det af de danske Skibe, der led mindst, fik »Jylland«, som det midterste i Linien, flest Skud, og navnlig var der et enkelt Projektil, der anrettede stor Ødelæggelse paa Batteriet. En Granat slog gennem Skibssiden ved Kanon Nr. 9, sprang umiddelbart derefter, rev Midten ud af et Dæksknæ og dræbte eller saarede hele Besætningen ved Kanonen. Ved dette rystende Syn og halvt bedøvede af Lufttrykket fra Sprængningen, forlod Folkene de to nærmeste Kanoner og løb over om Bagbord.

Batterichefen, Løjtnant P. F. Giødesen, kom netop gaaende forfra; Folkene stod i en Klump, fortumlede og forskræmte, og stirrede paa Kanonbesætningen fra Nr. 9, der laa blødende paa Dækket paa deres Pladser ved Kanonen. Batterichefens opmuntrende Ord til dem, om atter at tage fat og hævne deres Kammerater, blev imidlertid straks besvaret af en lille Københavner, der med et raskt »Paa'en igen,

Ferdinand Ludvigsen«, løb over til sin Kanon. Denne forsorne Gemytlighed midt under de alvorlige Forhold havde noget uimodstaaeligt ved sig, Lammelsen var borte med det samme, og Nr. 9 dundrede atter løs, betjent af en ny Besætning fra de nærmeste Kanoner, men under den samme Kanonkommandør, Hans Madsen, uagtet hans højre Haand var haardt kvæstet, og han havde en Granatflis siddende i Hjerneskallen, hvoraf han faa Dage efter døde.

Den daværende Batterichef (nuværende Kommandør P. F. Giødesen) har i nogle nedskrevne Erindringer skildret sine personlige Indtryk under Kampen paa Helgolandsbugten, og derved givet et interessant og levende Billede af Forholdene om Bord i Fregatten »Jylland«.

»Dagen var stille og solklar« — fortæller han — »Nordsøen laa som et Spejl, kun hist og her krusede en let Brise den blanke Flade. Alt meldte om Fred og Liv, og dog stævnede vi mod den nære Kamp og Død. Tjenesten gik sin vante Gang. Der var spulet og pudset overalt. Dækkene lyste som nyvaskede Gulve, Solskinnet straalede muntert tilbage fra alle de blankpolerede Messinggenstande, hver Tougende var halet stiv og laa skudt op i sirlige Bugter, man kunde ved et flygtigt Blik godt antage, at Skibet var pyntet til Damebesøg. Vi vidste imidlertid, at Kursen gik imod Fjenden, og midt i alt dette smilende Solskin rugede der derfor en vis Alvor over Besætningen. Fjernt i Horisonten mod Syd dukkede saa Søjler af Kulrøg frem, de voksede og voksede, skiftede Form, og ud af dem skød først nogle Rejsninger, derpaa selve de østerrigske Fregatter »Schwarzenberg« og »Radetzky«, fulgt af de preussiske Kanonbaade. Vor Eskadre dampede dem i Møde, forrest »Niels Juel«, saa vi, og tæt agten for os Korvetten. Mandskabet fik Middagsmad, der gled ned under stille Passiar, derpaa blev det største Dannebrogsflag, vi havde om Bord, hejst under Gaflen, og Hornblæseren kaldte til »klart Skib«.

Et Øjeblik efter var Scenen helt forandret. Kanonerne var kastet los, Kanonviskerne, Ansættere og Tallier laa tvers over Dækkene, ved hver Rapert, fastholdt af Tougkranse, saas Hundreder af Kugler rundt omkring, Granatkasser og Krudtkoggerser stod ved Kanonerne, og Ballier med Sandposer til de gloende Kugler, eller med Vand til at slukke Ildebrand, var fordelt langs Batterierne. Nettet over den store Maskinluge var dækket med flere Lag surrede Køjer, hvori Madratser og Uldtæpper, for at skærme Maskinen mod Granatstumper; Sprøjter og Pumper var klare, Faldnettene spændt over Skansen, for at optage, hvad der blev skudt ned fra Rejsningerne, og Entrenettene hang udenbords, rede til at sættes op. I Mersene stod Haandsprøjter, Tallierne paa Hovedtougene var dækket med Køjer, Stolen til at føre de saarede ned i, var parat, og Lasarettet i Lasten færdigt til at modtage de haardest kvæstede; Doktorerne ordnede deres uhyggelige Instrumenter, Forbindinger og Draaber. Paa Batteriet var Chefens Kahytter sløjfede, Møblerne satte ned paa Banjerne, og hvor der til daglig Brug stod Lænestole og Sofaer, gabede nu de aabne Kanonporte ud imod det skummende Kølvand agter. Hver Mand var paa sin Post, de fleste med den korte, bredbladede Skibshuggert og den tunge Pistol hængende ved Siden. Paa Kommandobroen stod vor Chef, den djærve, kække Kaptajn Peter

Christian Holm, en ægte Type paa den nu helt forsvundne Race af gamle Søofficerer, en bredskuldret, sværlemmet Mand med et markeret og strængt Ansigt, hvoraf dog Humoren glimtede frem, saa snart der blot var mindste Anledning dertil. »Kommer vi i Lag med Tyskerne — sagde han — saa gaar vi dem paa Livet, til vi kan se det hvide i Øjnene paa dem, og saa entrer vi«. Det var hans Troslære med Hensyn til en Søkamp, og det kostede os yngre Møje at faa den gamle, øvede Sejlskibschef til at indrømme, at en Entring ikke let lod sig udføre med Dampskibe, førend Modstanderens Maskine var ødelagt.

Saa dundrede det første Skud fra »Schwarzenberg« og hævede som med et Slag det trykkende i Uvirksomheden. Endnu holdt vi dog inde. Kanonerne pegede ud mod Fjenden, alle Kanonkommandørerne stod bøjede bag dem, med Aftrækkerlinen i Haanden. Atter drønede nogle Skud fra Østerrigerne, saa lød først Signalet »Chargeer«. Et tordnende Brag rullede ud fra de 16 Kanoner om Styrbord. De fløj tilbage og tørnede i de svære Broge; den hvide Krudtdamp hang for et Øjeblik udenfor Kanonportene, strøg saa agter efter, eller hvirvlede ind paa Batteriet og lagde sig som en Taage mellem Dækkene. Overalt gennem dette Slør saas nu Liv og Bevægelse. Kraftige Skikkelser, der tumlede Skytset, snart bøjende sig lavt for at sigte, hale eller bakse, snart halvt oprejste ventende, til Skudet var faldet, hist ilende af Sted efter Kugler og Krudt, her samlede ved Lugen til Krudtmagasinet, ivrig ventende paa at faa Tag i en fyldt Koggers. Skud dundrede paa Skud; overalt Kanontorden og Støj; Knaldet fra Batteriets egne Kanoner, fra dem ovenover, fra Fjendens, Larmen af Raperternes Faren frem og tilbage, Smældet fra springende Granater og Kommandoord, alt blandede sig til et Kaos af Lyd, der hørtes, men ikke opfattedes, dertil havde alle for meget at tænke paa. »Skyd langsomt, skyd langsomt!« var næsten den eneste Ordre, der behøvedes, Iver og Kamplyst gnistrede alle Vegne.

Saa hørtes en hidtil fremmed Lyd, et underlagt bragende Slag, fulgt af et Skrig; det var den første Kugle, der ramte. To Mand kom bærende med Overkonstabel C. Schmidt, Kommandør for den agterste Sektion; de bar ham, som Børnene bruger, i Bærestol, hans Arme laa om Halsen paa dem, Ansigtet var blegt og sørgmodigt, klagende sagde han i et væk: »Aa mit Ben!« Det var knust og hang slapt ned. Det var den første. Kampen gik sin Gang. Forude gennem Bougporten, som Røgen drev bort fra paa Grund af Farten, kunde man bedst se Fjenden. De to østerrigske Fregatter holdt i Kølvandslinie, omtrent modsat os; længere borte, saa langt tilbage, som Velanstændigheden blot nogenlunde tillod det, laa de preussiske Skibe. Hen over den før saa smilende Havflade drev nu Krudtrøgen i store hvidblaa, solbeskinnede Masser, blandede med den gulsorte Kulrøg fra Skorstenene. Over disse Skyer knejsede Østerrigernes Rejsninger, med store Flag paa alle Toppe — det er saaledes deres smukke Skik; om et Flag bliver skudt ned, vajer dog de andre —. Glimt paa Glimt lynede fra deres Kanoner bag Røgen, og rundt om sprøjtede store Fontæner i Vejret, hvor Projektilerne rikochetterede hen over Vandfladen, der nu var i en toppende Uro, dels af Anslagene, dels af Bevægelsen fra de mange Dampskibe. Hist og her sprængtes en Granat og udsendte en lille hvid Røgsky, der en Tid holdt sig svævende

alene i den stille Luft, og nu og da fangede Øjet et Projektil paa dets Fart mellem de kæmpende.

Atter lød nu det bekendte Brag i Skibssiden. Jeg gik derhen. To Mand kom igen bærende med noget; det var en dræbt. De holdt ham i det ene Ben og den ene Arm; en Kugle havde revet Skuldrene og Hovedet af ham, det dinglede kun ved nogle Trævler, og jeg saa ham næsten ind i Brystet. For et Øjeblik gik der en underlig knugende Følelse gennem mig; det var det første helt rædselsfulde Billede, jeg mødte, senere saa jeg flere.

Afdøde Løjtnant Marcher, den kække Chef for Batteriets første Division, kom til, 4 Mand var saaret ved samme Skud; jeg troede, at han selv var ramt, idet hans Ansigt og Klæder var oversprøjtede med Blod; men han vidste det ikke. Tættere og tættere samlede Krudtrøgen sig mellem Dækkene, Luften, man indaandede, var opfyldt af den, Kanontordenen rullede uafbrudt. Pludselig lød et Knald, stærkere end alle andre, en uigennemsigtig Krudtrøg indhyllede mig; en Granat var sprængt 6—8 Skridt fra Stedet, hvor jeg stod. En Hornblæser, en stor, trofast Landsoldat, der havde staaet ved min Side, var det første jeg saa, idet han rejste sig fra Dækket. Han var kastet omkuld, rimeligvis af Lufttrykket, og var uskadt. Som en Haandfuld Ærter havde Granatstumperne slaaet om os, og Mærkerne af dem sad alle Vegne i Skorstenskappen, men vi var skaanede.

Et Øjeblik var jeg oppe paa Dækket. Hvor aandede man frit deroppe, hvor lyst og straalende var der ikke i Modsætning til det halvmørke Batteri. Og dog laa alt kun i et gulagtigt, dæmpet Lys fra Solskinnet gennem Røgen og Krudtdampen. Paa Broen stod vedblivende Chefen, og ved hans Side Adjutanten, Løjtnant Paulsen, ledende Manøvrerne og Signalerne, medens Løjtnant Koch (den senere Viceadmiral) og Reserveløjtnant Bærentsen (senere Lodsoldermand i Frederikshavn) kommanderede Kanonerne. Midt paa Skansen stod Fregattens næstkommanderende, afdøde Kaptajn Groth; jeg tiltalte ham, han hørte intet for Larmen. Ved at lægge Haanden paa hans Skulder vakte jeg hans Opmærksomhed og gjorde et Spørgsmaal. Han gik op paa Broen til Chefen, hilste militærisk, som om Tjenesten gik sin daglige Gang, og forebragte mit Spørgsmaal. Da jeg havde faaet Svar, gik jeg atter ned, og jeg nægter ikke, at det var ligesom en Hyggelighedsfølelse, der kom over mig, da jeg igen stod paa Batteriet, fri for den ubehagelige, skrattende Knalden af Granaterne, der sprængtes over Hovedet, og for Hvinet af de forbi flyvende Kugler.

Fjenden var imidlertid passeret forbi, og der blev ligesom en lille Pause i Skydningen. Varmere og varmere var det blevet for Folkene; de trængte til Øl, og Fadet stod fuldt, men Kruset manglede; saa bad en af dem Hornblæseren, om de maatte laane hans Trompet til at drikke af, hvorover han blev meget indigneret. Men de fik den og beskyldte ham saa senere for, at det var »ølledе Toner«, han leverede. Ved Storlugen stod en Skildvagt; han skulde efter Reglementet passe på, at ingen krøb om Læ, men havde selvfølgelig intet at bestille. Det var maaske den allersværeste Post. Hver Gang, jeg kom forbi ham, stod han imidlertid rank og kæk, med sin Riffel i Armen, og smilede stolt over sin betroede Stilling. En lille Fyr, vel

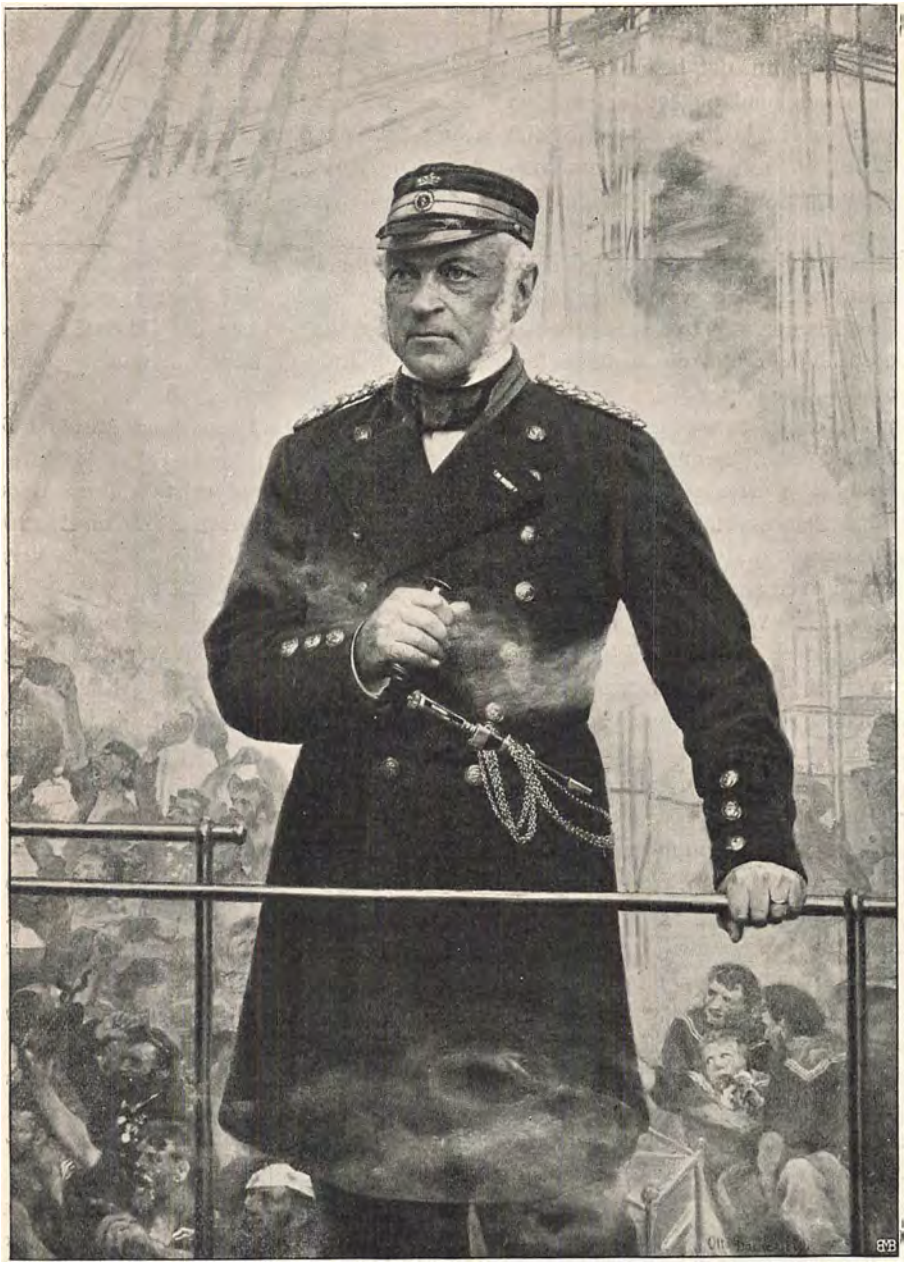

Efter Maleri af *Otto Bache.*

Kommandør Suenson ved Helgoland den 9de Maj 1864.

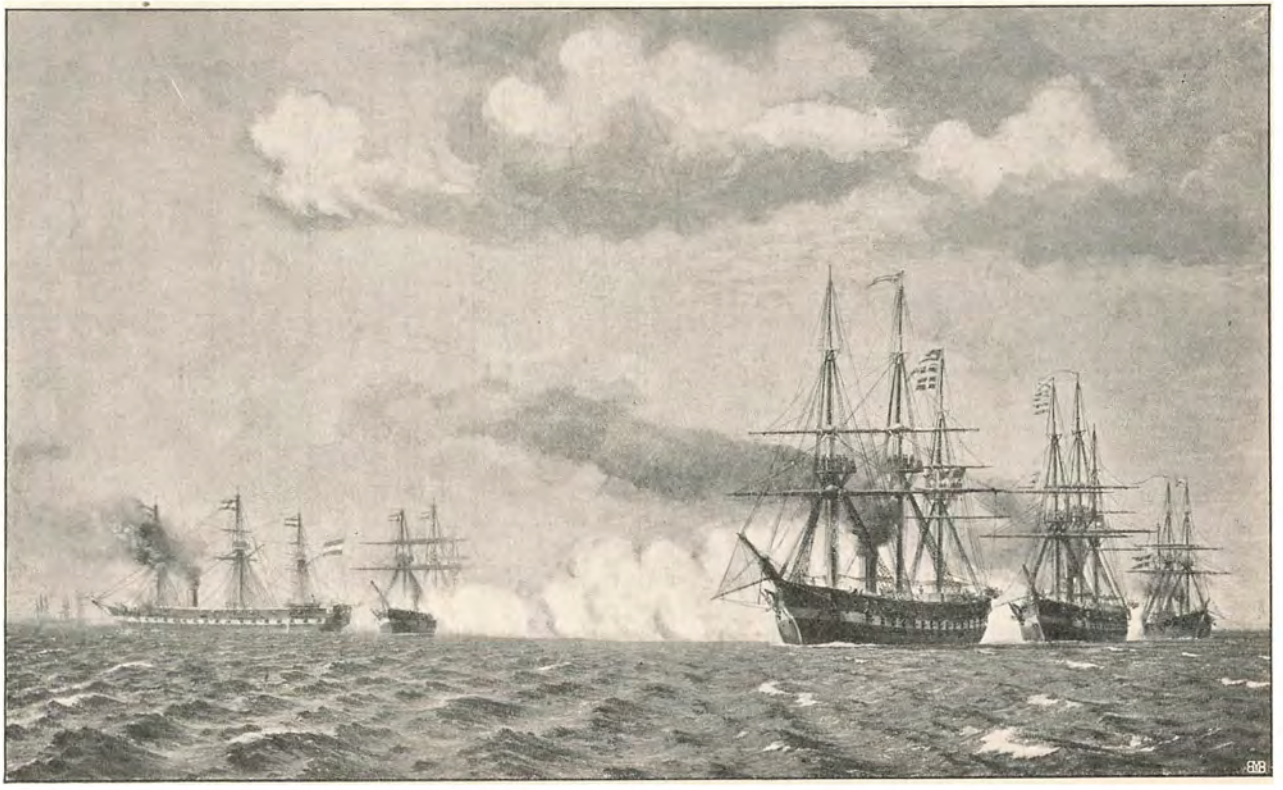

Efter Maleri af *C. Neumann.*

Kampen ved Helgoland d. 9. Maj 1864.

vel 14—15 Aar, ved Navn A. Madsen, havde den Forretning at hente Krudt til Kanon Nr. 9, han sloges næsten med de store, for at komme først til Hullet og faa sin Koggers fyldt og pilede saa tilbage til Kanonen. Endelig maa jeg endnu nævne Fregattens stolte Overkanonér Bjørnsen, en ægte Type paa de gamle, dygtige, til Fingerspidserne pligtopfyldende Underofficerer af den faste Stok.« — —

Kanontordenen havde nu snart i to Timer lydt paa Helgolandsbugten. De to Eskadrer havde under Kampen efterhaanden nærmet sig den engelske Ø, og Befolkningen herinde var paa Benene, alle som en, for at være Tilskuere til denne Kamp, der udfægtedes under deres Øjne, og paa Højderne ovenfor Byen stod Helgolænderne i smaa Klynger, stirrende ud over Søen, hvorfra Kanonerne dundrede, saa Vinduer og Døre rystede.

Fregatten »Aurora« havde ligget til Ankers Sønden for Helgoland. Da de to Eskadrer ved Middagstid nærmede sig hinanden, hev Sir Leopold Mc. Clintock sit Anker hjem og laa nu med Dampen oppe, som Øjenvidne og Dommer ved Kampen. Chefen var ved Fægtningens Regyndelse gaaet til Vejrs paa Stortoppen, hvorfra han gennem Kikkerten iagttog det militære Skuespil; alle i Skibet, der ikke stod paa Post eller havde Tjeneste nede om Læ, var til Vejrs, og paa alle tre Toppe, fra Merset ned til Finkenettene, stod Folkene tæt i Undervantene.

Den lille engelske Koloni i Land og om Bord, der med spændt Opmærksomhed fulgte Skibenes Bevægelser, uden endnu at se synderlig mere end Toppen af Rejsningerne, der ragede i Vejret over Krudtdampen, anede i dette Øjeblik ikke, at de kort efter skulde faa Kampen at se paa nært Hold og blive Vidne til, at den ene af de stridende Parter efter et kraftigt Forsvar blev tvunget til at søge Fristed paa engelsk Territorium. Klokken var omtrent $3^1/_2$ Eftm.; den tætte, hvide Sky, hvorfra Kanonerne stadig glimtede, var efterhaanden trukket nærmere mod Øen, og pludselig viste der sig et Syn, der bragte Røre blandt Tilskuerne. Ud af Krudtdampen dukkede Skroget af en svær Fregat med strøgne Bramstænger, der satte Kursen ind imod Land. Fortoppen var i Brand fra Merset og opefter; fra den brændende Rejsning væltede den graagule Røg frem, medens Skibet gik med fuld Fart indefter, og midt i Røgen øjnede man Flammerne som et brændende Baal.

Det var det østerrigske Kommandoskib, Fregatten »Schwarzenberg«.

Det Skud, der bevirkede dette, var en Granat, der sprang i Bugen af Fregattens Fore-Merssejl og antændte det tørre Sejl og Tougværk med rivende Hurtighed. Skøndt Kanonilden allerede forinden dette Tidspunkt var stærkt i Aftagende om Bord i de to Fregatter, sluttede de preussiske Kanonbaade sig dog ikke nærmere til Fjenden, men holdt sig stadig udenfor den egentlige Kamplinie, hvorfra de vedligeholdt Skydningen med deres riflede Kanoner. De manøvrerede tillige saa meget i Læ og bagved de østerrigske Skibe, at den danske Eskadrelinie vanskeligt kunde faa Kanonerne til at bære paa dem, og blev derfor under hele Affæren kun meget lidt udsatte for den danske Ild.

Uagtet navnlig »Schwarzenberg« havde lidt store Tab, vedblev de østerrigske Skibe dog at bruge deres Kanoner med Ufortrødenhed, men da Ilden brød ud i

Rejsningen og truede hele Skibet med Ødelæggelse, var deres Modstand definitivt brudt. Næppe var Ilden opdaget af de Danske, førend Luerne slog saa kraftigt igennem, at alle kunde se det, Raabet: »Han brænder!« lød fra Dækket ned paa Batteriet, og et kraftigt Hurra var Svaret dernede fra. Det var, som denne Ildebrand i samme Nu gjorde det klart for hele Eskadrens Besætning, at Sejren var sikker. Kanonerne blev tumlede med en Kvikhed og Iver, som ingensinde før, og Hurraraab, Spøg og Latter rungede saa kraftigt fra for til agter, at Batteriofficererne maatte lægge sig imellem og forlange Rolighed.

Om Bord i det østerrigske Kommandoskib var Stillingen i dette Øjeblik meget vanskelig. Branden stod ikke til at slukke, saa længe den rasede saa højt over Dækket, da Slangen til Maskinpumpen — den eneste, der kunde drive Vandet saa højt til Vejrs — var bleven overskudt, og Skibets Fart drev Flammerne agter efter. Der var under disse fortvivlede Omstændigheder intet andet at gøre, hvis Skibet skulde frelses, end at afbryde Kampen og søge ind til Helgoland.

Det har sikkert kostet den østerrigske Eskadrechef Overvindelse at give Signalet, der kort efter vajede fra »Schwarzenberg«s Krydstop — »Skibene skal øjeblikkelig falde af for Vinden« — men den haarde Nødvendighed krævede det. Da »Schwarzenberg« lagde sit Ror Bagbord, forcerede Farten og stævnede bort fra Valpladsen, fulgte de preussiske Kanonbaade den kommanderendes Ordre; men »Radetzky« fortsatte sin Kurs uden at dreje, og kom saaledes til at ligge imellem den danske Eskadre og sin brændende Kammerat.

Ved »Schwarzenberg«s Bortgang kæmpede »Radetzky« en kort Tid endnu, men Modstanden var uden Kraft; den kommanderende gentog sit Signal til Fregatten om at indtage sin Plads i Frontlinien, og »Radetzky« faldt af, idet begge de to østerrigske Skibe under Retræten vedligeholdt en svag Skydning fra deres Spejlporte.

Den danske Eskadrechef gav nu ved Signal Ordre til sine Skibe om at falde 8 Streger Styrbord over, for i Frontlinie af forfølge Fjenden; men i det Øjeblik, Manøvren skulde begynde, indtraf en Begivenhed, der forhalede Ordrens Udførelse. Fregatten »Jyltand«s Styreapparater (Ratline og Grundtallie) blev paa en Gang overskudt af en Granat, der sprang i Chefens Kahyt om Styrbord, og Skibet lystrede ikke længere Roret. Det gjaldt om hurtigst mulig at faa i det mindste det ene af Styreapparaterne repareret, og da man fra Dækket kom løbende ned og raabte, hvad der var i Vejen med Styreapparaterne, da Fregatten ikke vilde dreje, sprang en af Reserveofficererne paa Batteriet, Løjtnant C. Petersen, hen til Grundtallien, og med praktisk Sans for, hvad der kunde gøres, knobede han den overskudte Grundtallie sammen i saa utrolig Hast, at Fregatten faa Minutter efter kunde hejse Signalet: »Skaden er udbedret«, og sætte fuld Fart paa ind imod Helgoland. Men den kostbare Tid var gaaet tabt, Eskadrens hurtigste Skib, der mulig kunde have løbet Fjenden op, havde ligget stoppet for en lille Stund, og ihvorvel det Hele kun varede Minutter, vandt den allierede Flaadeafdeling dog derved et Forspring. Ved Kampens Afslutning, under Løbet ind imod Land, fortsattes Skydningen fra Bougportene i de danske Skibe, men Kuglerne vandede agtenfor Østerrigerne,

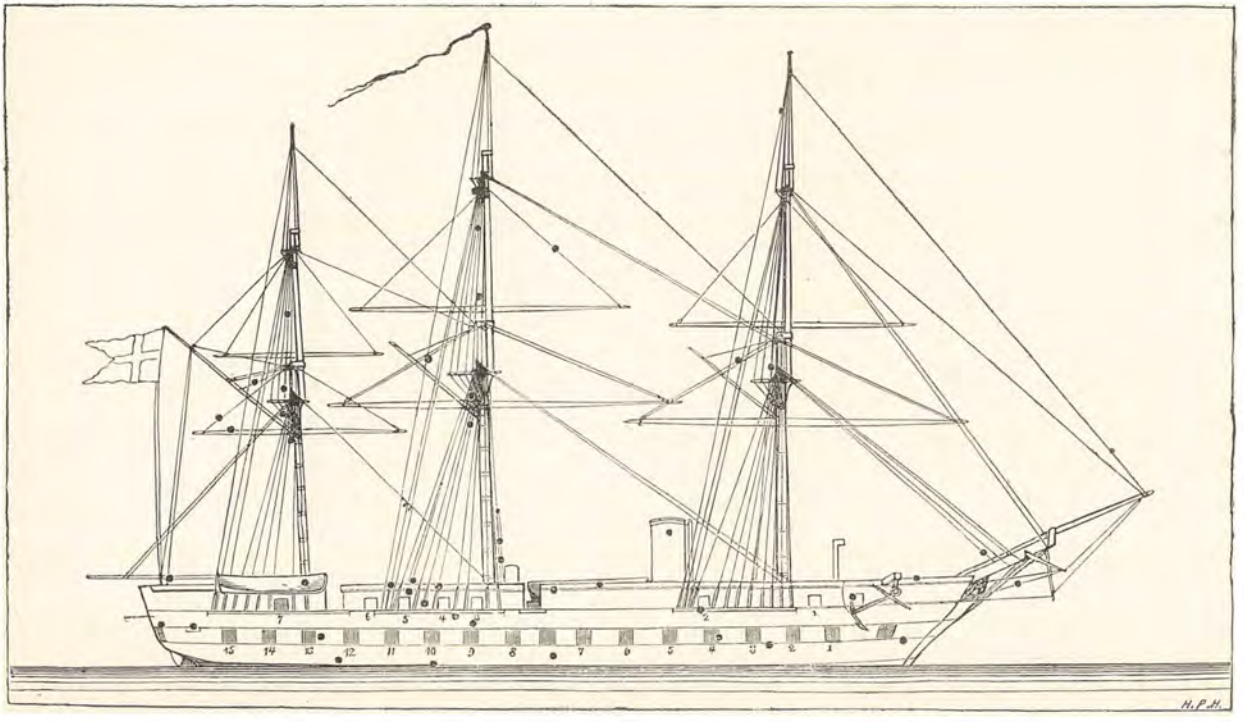

Træffere paa Fregatten »Jylland«.

der nu nærmede sig Grænsen for engelsk Søterritorium, og da Orlogskaptajn Suenson efter sit Skøn maatte antage, at han var saa langt inde, at Eskadrens Projektiler ved en fortsat Forfølgelse vilde falde i neutralt Farvand, gav han Kl. $4^1/_2$ Ordre til at ophøre med Skydningen. Den allierede Flaadeafdeling var da allerede inde under Øen, og »Aurora«, der hidtil havde ligget som Tilskuer, 2 Kml. fra nærmeste Land, satte nu Skruen i Gang og gik frem agten om de retirerende Skibe.

Den danske Eskadre, der til Afsked havde sendt Østerrigerne det glatte Lag, var ved Forfølgelsens Ophør i en Afstand af 4—5 Kml. fra Land drejet NO. over, og blev foreløbig liggende her, for at iagttage Fjendens Stilling. Hos alle om Bord, lige fra Eskadrechefen og ned til den sidste Mand i Skibet, var der en løftet Stemning til Stede over, at det danske Flag havde vajet sejrrigt ved dette Møde, men man havde tillige en Følelse af, at Kampen maaske vilde blive optaget Dagen efter. Da Fregatten »Jylland«, medens Eskadren laa stille udfor Helgoland, efter at Fægtningen var tilende, løb op paa Siden af Kommandoskibet med Folkene i Vantene, og Chefen fra Broen udbragte et »Leve Kommandøren!« der blev efterfulgt af rungende Hurraraab, svarede Orlogskaptajn Suenson med disse Ord: »Tak, Kaptajn Holm! Vær klar til at slaas igen« — et Svar, der i sin Korthed klart betegner, hvorledes Eskadrechefen i dette Øjeblik opfattede Situationen.

I Løbet af Eftermiddagen var en let Brise sprunget op, men ellers straalede det samme milde Foraarsvejr. Slapheden efter Spændingen gjorde sig gældende. Fik Folkene en Ordre, maatte det paases, at den blev fulgt; mange af dem var mer eller mindre døve af Skydningen og hørte ikke, hvad der blev sagt. Alle var de trætte. Om Forholdene om Bord i »Jylland« efter Kampens Afslutning fortæller Løjtnant Giødesen i sine Optegnelser:

»Den støtte Reserveløjtnant Nielsen førte Kommandoen paa Banjerne. Rundt om paa Kistebænkene i det mørke Rum, der kun var svagt belyst af daarlige Olielanterner, laa de saarede og ventede taalmodigt paa, at Turen kom til dem for at blive hjulpne. Der nede paa en Kistebænk i Borde laa Søren Jensen Thrane, en høj, muskelstærk, prægtig Skagbo. Fra hans Overlæbe og ned til Halsen, saa jeg kun en stor Bunke Charpi, men paa mine Spørgsmaal om hans Befindende lød Svaret: »Tak, godt!« Det kom i en tyk, dæmpet Tone gennem den foreløbige Forbinding. Et Stykke af Skibsklokken, der blev slaaet itu af en Kugle, havde ramt ham i Ansigtet. Doktorernes Bemærkninger, da de saa ham, lød ikke fornøjelige. »Saa laa jeg og tænkte paa — fortalte han senere — at det dog var underligt, at de havde sagt, at der ikke var noget at gøre ved mig, for jeg fejlede jo næsten ingen Ting. Det var vel Tænderne, der var slaaede ud. Saa blev jeg tørstig, stod op og gik hen til min Kistebænk, for at faa lidt Øl; men da jeg satte Mukkerten for Munden, mærkede jeg, at Øllet løb ned ad Brystet. Jeg tænkte, at det ver paa Grund af, at jeg manglede Tænderne, og saa tog jeg en Flaske, fyldte Øllet paa den, satte Halsen godt langt ind i Munden og drak. Saa lagde jeg mig igen hen paa min Plads.« — Hele Underansigtet var skudt væk paa ham, og først efter ca. 2 Aars Forløb var han helbredet, for dog at dø nogle Aar senere. Man tænke sig, at Manden under

saadanne Forhold foretager sig alt dette, hvilken Sejghed og hvilken Glæde over Sejren maa ikke have baaret ham oppe.

En Granat havde ødelagt Maskinmester Wests Lukaf. I første Øjeblik saa man slet ikke Ødelæggelsen af den simple Grund, at der ingen Lukaf var. Eksplosionen var sket inde i det og havde saa fuldstændig ryddet alt af Vejen, at kun Skibssiden med Hullet i og Kulkassens Jernvæg stod tilbage; de andre Vægge, Møbler, Hylder o. s. v. var som blæst bort. Bedre var det gaaet Løjtnant Paulsen, der dog ogsaa havde haft Besøg af en lignende Gæst; men den var kun fløjet gennem Lukafet og havde ventet med at springe, indtil den kom udenfor Døren, ja den havde endog været saa høflig at skaane alle Dameportrætterne paa hans Vægge, medens den havde været mindre hensynsfuld overfor Herrerne.

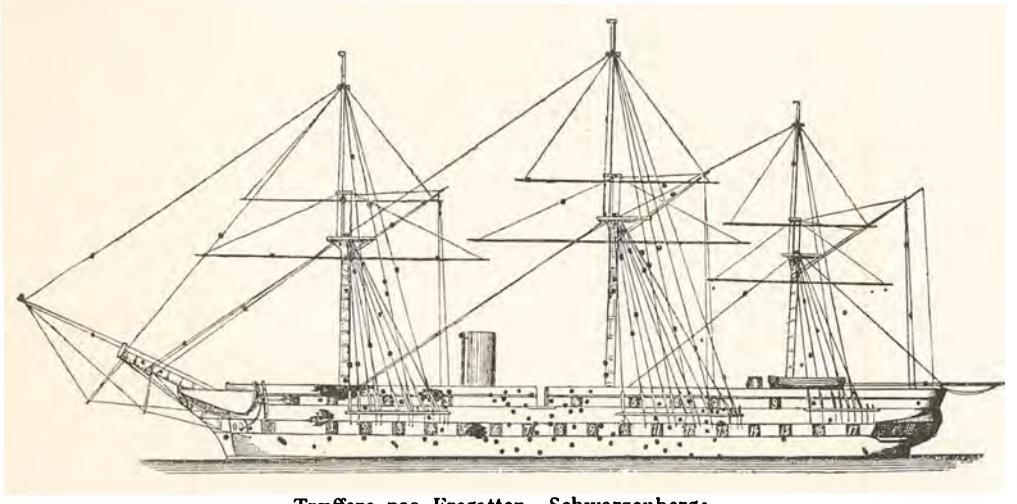

Træffere paa Fregatten »Schwarzenberg«.

Alt aandede igen Fred; Himlen var klar, Stjernerne spejlede sig i det stille Vand, og Fregatten ligesom hvilede i Søvnens Arme efter Striden. Hver den, som havde Lov til at sove, var slumret ind, og paa Dækket hørte man kun Lyden af Tømmermandens Arbejde til Vejrs; han var i Færd med at lægge Skaaler paa Mesanmasten, den var næsten helt overskudt, og den mere stille Puslen af Matroserne, der reparerede alle de mange Touge, der var ødelagt. Ogsaa paa Banjerne var der efterhaanden bleven roligere; de saarede havde fundet lidt Hvile, om man end af og til hørte deres Jamren gennem Nattens Stilhed.« — —

Efter at de danske Skibe havde indtaget nogle Timers afventende Holdning udfor Helgoland, og man om Bord havde set »Schwarzenberg«s brændende Fokkeraa og Forstang styrte ned, bestemte Eskadrechefen sig til at løbe over til Smaldyb, for at træffe Kaptajnløjtnant Hammer og med ham aftale de nødvendige Foranstaltninger til de saaredes Ilandsættelse.

De første Efterretninger om Kampen sendtes allerede, medens denne endnu var i fuld Gang, ud i Verden.

Helgolands Guvernør havde straks, efter at de første Skud var vekslede mellem de to Eskadrer, telegrafisk meddelt sin Regering Fægtningens Begyndelse, saaledes, at man i London om Eftermiddagen i Regeringskredsene havde Underretning herom. Det engelske Parlaments Underhus aabnede den Dag sit Møde om Eftermiddagen Kl. 4, og det er interessant, som Maalestok for den almindelige Sympathi, der blandt alle Klasser i England viste sig for den danske Sag, at se, hvorledes Efterretningen om Kampen og dens heldige Udfald for de danske Vaaben blev modtagen i det engelske Parlament.

Efter at Formanden havde aabnet Mødet stillede et Medlem Forespørgsel til Re-

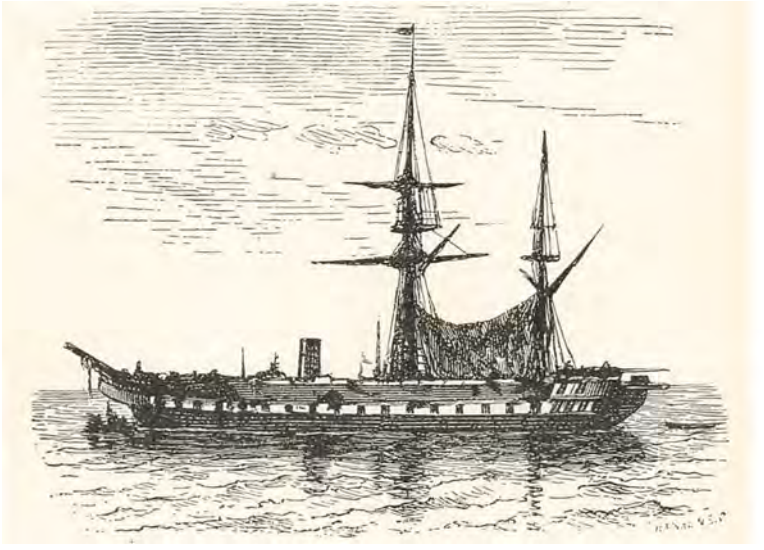

Fregatten »Schwarzenberg« efter Kampen.

geringen, om man havde modtaget nogen Efterretning om et Sammenstød i Nordsøen udfor Helgoland, mellem østerrigske og danske Krigsskibe. Forespørgselen besvaredes med, at Marineministeren havde modtaget to Telegrammer fra Helgolands Guvernør angaaende Fægtningen, hvoraf det sidste, der lige var ankommet, var saalydende: Kl. 4 E. M. »De Danske har vundet Fægtningen. (Lydeligt og vedvarende Bifald.) En østerrigsk Fregat er i Brand, og staar nu, fulgt af den anden Fregat og Kanonbaadene, ind til Helgoland. De er i dette Øjeblik næsten i engelsk Farvand. »Aurora« ligger her.« (Lydeligt Bifald).

»Efter at Oplæsningen var tilende« — skriver Bladet »Daily Telegraph« — »rejste der sig en Storm af Bifaldsraab i Underhuset, som man kun meget sjeldent har været Vidne til. Bifaldsraabene fornyedes flere Gange, og Begejstringen forplantede

sig omsider til Tilhørerpladsen, hvor man, imod Skik og Brug, gav sin Stemning Luft ved at deltage i Underhusets Hyldest til den danske Flaade.«

Udfor Smaldyb traf man Kaptajnløjtnant Hammer, der var i Færd med at lægge Tønder og Vagere ud, og efter at de fornødne Aftaler var trufne, gik Eskadren atter Vester paa, ad Helgoland til. Da Helgolands Fyr var kommen i Sigte, holdt de danske Skibe smaat gaaende i Farvandet under Damp, medens der hele Aftenen og ud paa Natten arbejdedes af fuld Kraft i alle Skibene paa at udbredre den lidte Skade, saa at Eskadren ved Dagens Frembrud kunde være klar til at genoptage Gaarsdagens afbrudte Kamp.

Om Bord i »Schwarzenberg« var Ilden ud paa Aftenen efter vedholdende anstrengende Arbejde omsider slukket. De danske Skibe var ikke længere i Sigte, og den kommanderende bestemte sig derfor til endnu samme Aften at gaa i Søen, for i Løbet af Natten at naa Cuxhafen. Natten mellem den 9de—10de Maj var stjerneklar med Brise af Øst, og henad Midnat lettede Tegetthoff med sine Skibe. Da Eskadren var kommen fri af Øen, slukkedes efter Ordre alle Lanterner og Lys, der kunde ses udefra, og begunstiget af Mørket forsattes Rejsen til Cuxhafen, hvor Eskadren ankrede den næste Morgen tidlig. Endnu samme Formiddag, altsaa ikke 24 Timer efter at Kampen havde fundet Sted, modtog Linieskibskaptajn Tegetthoff pr. Telegram sin Udnævnelse til Kontreadmiral.

Medens den østerrigsk-preussiske Flaadeafdeling forlod Helgoland, og med slukkede Lanterner styrede for Cuxhafen, indtraf om Natten en Begivenhed, der i særlig Grad forandrede hele Situationen. Klokken var omtrent 3 paa Hundevagten, da en Sejlbaad fra Helgoland kom paa Siden af Korvetten »Hejmdal«. Skipperen i Baaden, der bragte Depecher og Brev fra Guvernøren paa Helgoland til den danske Eskadrechef, blev af den vagthavende Officer vist om Bord i Kommandoskibet, hvor han afleverede sine Skrivelser og modtog en Betaling af 25 Specier.

Blandt de modtagne Telegrammer var en Chifferdepeche fra Marineministeriet, der indeholdt følgende vigtige Ordre:

»Paa Grund af forventet Vaabenhvile, skal Eskadren returnere til Norge.«

Ministeriet havde nemlig nu, da Vaabenhvilen umiddelbart stod for Døren, opgivet Haabet om, at et Sammenstød mellem de to Eskadre vilde kunne naas forinden Fjendtlighedernes Ophør, og bestemte sig derfor til at kalde Skibene tilbage til Norge. Telegrammets Indhold foranledigede, at Eskadrechefen opgav sin tidligere Plan om at blive ved Helgoland, og bestemte sig til at afgaa til Christianssand, for der at begrave de faldne og ilandsætte sine saarede. Kaptajnløjtnant Hammer underrettedes om den forandrede Beslutning, og den 10de Maj om Morgenen Kl. 9 satte Eskadren sig i Bevægelse Nord paa.

Endnu havde man paa dette Tidspunkt ingen positive Efterretninger i København. Et privat Telegram af 9de Maj, der i Løbet af Dagen var kommen Marineministeren i Hænde gennem Redaktionen af »Berlingske Tidende«, meldte, at de to Eskadrer sloges ved Helgoland, men om Udfaldet af Kampen havde man ingen Underretning. Ud paa Aftenen fik Marineministeren dog igennem et nyt privat Tele-

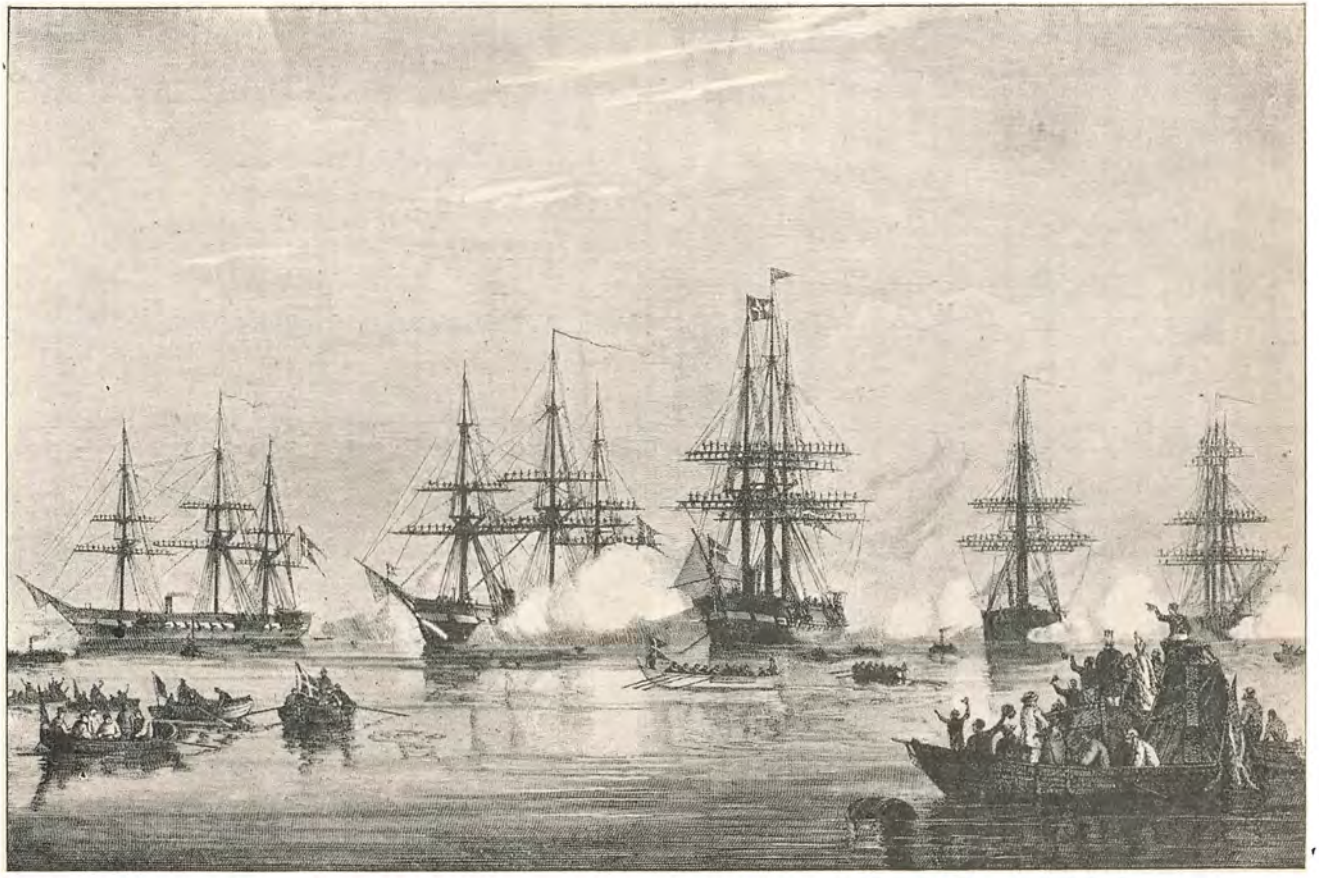

Nordsøeskadrens Ankomst paa Københavns Rhed.

gram, der over Stockholm naaede til København, den yderligere Meddelelse: »Østerrikarne slagne; 2 Fartyg indkomna til Hamburg, illa skadade,« men først den 11te Maj om Eftermiddagen hævedes Spændingen og Usikkerheden, da Orlogskaptajn Suensons Telegram om Kampens heldige Udfald indløb til Marineministeriet.

I Norge, hvor Eskadren opholdt sig indtil den 13de om Aftenen, var de danske Skibes Besætning Genstand for den varmeste Sympathi fra alle Sider. Byens Autoriteter og den hele Befolkning, unge og gamle, kappedes om at lægge deres Deltagelse for Dagen; Garnisonens Officerer ledede selv Indretningen af Hospitalet, der skulde modtage de haardt saarede, og den uskrømtede Glæde, der kom tilsyne paa forskellig Maade over vort Vaabenheld, var et tydeligt Bevis paa, hvor inderligt Befolkningen tog Del i Broderfolkets Skæbne.

Den 13de Maj om Eftermiddagen fandt Begravelsen af de faldne Sted. Det var en Sørgehøjtid for hele Byen. De faldne blev i Fregatten »Niels Juels«s Barkasse, der styredes af en Officer, og bugseredes af et andet Fartøj, roede i Land fra Eskadren. Toget med sine 15 Ligkister bevægede sig fra Landgangsbroen gennem Byen, hvor Tropperne paraderede, Gaderne var bestrøet med Grønt, og bag efter de blomstersmykkede Kister, der alle dækkedes af Danebrog, fulgte et uoverskueligt Sørgetog de faldne Krigere til deres fælles Grav.

Sent paa Aftenen, den 13de, lettede de danske Skibe deres Anker og gik i Søen, for at vende tilbage til København. Under Salut fra Korvetten »Hejmdal« stod Eskadren i den smukke Sommeraften i Kølvandslinie forbi Christianssands Fæstning og satte Kursen hjemefter.

Søndag den 15de Maj, om Morgenen tidlig, passerede Nordsøeskadren Kronborg paa Vejen til København. Rygtet om dens Komme havde Dagen forud bredt sig i Byen, og Hovedstadens Befolkning strømmede allerede tidlig paa Formiddagen i det smukke, klare Pinsevejr ud til Toldboden og Langelinie, for at byde Orlogsmændene Velkommen. Da henved Middagstid de tre Skibe under Salut stod forbi Trekroner ind paa Rheden, hvor Fregatten »Sjælland« og Korvetten »Thor« modtog de hjemvendende Kammerater med Folkene i Vantene, rungede Hurraraabene fra Toldboden, Langelinie og en Mængde Baade ud over Vandet, og Jubelen fornyedes, da kort efter Kongechaluppen viste sig i Bomløbet og under Salut fra Batterierne og Skibene tog Vejen ud til Fregatten »Niels Juel«. Efter at Hs. Maj. Kongen her paa Skansen personlig havde overrakt Orlogskaptajn Suenson Storkorset og atter havde forladt Kommandoskibet, gik Eskadrechefen i Land og blev paa Toldboden modtaget af den forsamlede Mængde med levende Hurraraab.

Den Glæde, der her paa saa smuk og naturlig Maade blev lagt for Dagen ved Eskadrens Hjemkomst, blev følt over hele Landet.

Man vidste vel, at det Vaabenheld, som Marinen havde tilkæmpet sig i Nordsøen, ikke vilde kunne faa nogen virkelig Indflydelse paa Krigens Gang, men Nationen trængte netop nu, da den sørgelige Vaabenstilstand stod for Døren, til noget, der kunde løfte Stemningen, og derfor blev ogsaa Efterretningen om Kampen ved Helgoland følt som et forfriskende Pust fra Søen.

42de Kapitel

Fredsforhandlingerne i London.

Den blodige Afgørelse paa Valpladsen var gaaet Danmark imod, og ingen havde vel ventet andet, naar vort lille Land stod ene i Kampen mod de tyske Stormagter. Militært havde alle vore Venner syigtet os, det skulde nu vise sig, om der vilde blive ydet os virksom diplomatisk Hjælp, og den Magt, vi i saa Henseende nærmest saa hen til, var England. Folkestemningen i det mægtige Ørige var afgjort for Danmark, og Lederen af det styrende Whigministerium, den næsten 80-aarige Lord Henry Palmerston, var ligesom Udenrigsministeren, den 72-aarige Lord John Russell, stærkt stemt for at sætte Bom for de tyske Udvidelseslyster. Underligt nok havde begge de to engelske Statsmænd begyndt deres politiske Liv med Syslen med danske Forhold; Lord Palmerstons Jomfrutale i Underhuset var et Forsvar for det engelske Overfald paa København i 1807, som han fandt nødvendig, fordi Napoleon vilde tvinge Danmark til at bryde Nevtraliteten og bruge dets Flaade mod England. Lord Russell havde talt mod Norges Adskillelse fra Danmark 1814 og hævdet Folkenes Selvbestemmelsesret; han havde derfor naturligt altid været en Tilhænger af Delingstanken i Slesvig, og havde tilraadet Novemberforfatningens Tilbagekaldelse. Der manglede dog heller ikke paa Røster indenfor selve den engelske Regering, som var imod enhver væbnet Indblanding i den dansk-tyske Strid, og Dronningens to Aar tidligere døde Gemal, Prins Albert af Sachsen-Koburg, havde været en ivrig Talsmand for Hertugen af Augustenborgs formentlige Rettigheder. »Koburgpolitiken«, som Whiggerne havde døbt de af Prinsgemalen forfægtede Anskuelse, var ikke død med ham og fandt en kraftig Støtte i den Pietetsfølelse, som

den regerende Dronning nærede for sin hedengangne, højtelskede Gemal, medens den danskvenlige Stemning i højeste Kredse, som kunde fremspire af Tronfølgerens Ægteskab med den danske Prinsesse Aleksandra, endnu ikke havde haft Tid til at gøre sig gældende. Hertugen af Augustenborg sendte Fyrst Löwenstein-Wertheim til London for at varetage sine Særinteresser, og Dronning Viktoria gav Fyrsten privat Foretræde; Lord Russell nægtede derimod at modtage Ordføreren for en slesvig-holstensk Deputation.

Lord Russell havde fra Krigens Begyndelse og navnlig efter Danevirkes Rømning arbejdet ivrigt for Fjendtlighedernes Standsning og Stridsspørgsmaalenes Afgørelse ved en Konference, og det stod de ledende tyske Statsmænd klart, at Konferencen kunde de ikke slippe uden om; kun ønskede de at udskyde dens Sammentræden, til de preussiske Vaaben havde vundet en Sejr, som kunde kaste Glans over dem i Tysklands og Europas Øjne, og Hr. von Bismarck fandt naturligvis let paa Raad hertil, skønt Dybbøls Fald bestandig trak i Langdrag.

Omsider var det da bleven bestemt, at de til Konferencen indbudte Magter skulde mødes i London den 20de April. Foruden de krigsførende skulde »Garantimagterne« for Danmarks Besiddelse af Slesvig, England, Frankrig, Rusland og Sverig-Norge, som tillige var Medunderskrivere af Aftalerne fra 1851 og 52, deltage i Forhandlingerne. Det var Mænd med kendte Navne blandt Datidens Diplomater, som her samledes. Danmark havde til sine Repræsentanter valgt Udenrigsministeren, Kammerherre Quaade, Gesandten i London Torben Bille, og medgivet dem Etatsraad A. F. Krieger, som mere end nogen anden var hjemme i alle de indviklede slesvigske Retsforhold; men en Mand var ikke til Stede, skønt hans Aand svævede over alle Møderne, det var den preussiske Ministerpræsident, Hr. von Bismarck. Den Instruks, han havde medgivet sine Udsendinge, kan sammendrages i de kendte Ord: »Dat möt wi hebben« (»Det maa vi have«). Det eneste Spørgsmaal, som interesserede ham paa Konferencen, var det: Findes der nogen europæisk Stormagt, som vil drage Sværdet til Hjælp for Danmark, for i saa Fald forandres hele Stillingen, ellers har de diplomatiske Meningsudvekslinger kun liden Betydning.

Dette var ikke nogen Hemmelighed. Allerede den 5te Maj skrev det ansete engelske Blad »Daily News«: »Naar ikke de nevtrale Magter er bleven enig om eller kan blive enig om en eller anden handlende Optræden, en eller anden Plan til en rimelig Overenskomst, som de har besluttet at sætte igennem, saa er det øjensynligt værre end ørkesløst længere at fortsætte en tom Mæglingsform, som, efter at have været et Blændværk, meget snart maa blive en fordærvelig Snare. Hr. Bismarck er de tyske Kabinetters herskende Aand, og det er tydeligt nok, at han ikke alene ved, hvad han vil, men har besluttet at faa det, til Trods for de mæglende Magter, med mindre disse for Alvor enes om at modsætte sig hans Politik. Hertil synes der kun at være ringe Udsigt, og det er visselig hverken stemmende med Englands Ære eller dets Interesser fremdeles at deltage i en Konference, blot for at tage Del i Hr. Bismarcks Forbrydelser ved at være behjælpelig med at faa hans Dekreter formelig ført til Bogs. Man maa ikke glemme, at den britiske Regering bærer Ansvaret for,

at Kongressen er kommen sammen, og vil blive forpligtet ved, hvad den udfører. Saafremt dette, naar alt kommer alt, skulde indskrænke sig til et simpelt Endossement paa den skændige Aggressionsveksel, som den oplyste og upartiske offentlige Mening i hele Verden har fordømt, saa vilde vi ikke alene se os bedækket med fortjent Vanære, men endog ligefrem blive medskyldige i den største internationale Forbrydelse, der er bleven forsøgt siden Polens Deling.«

Det var netop dette, der skete.

Den 20de April sammentraadte Konferencen i London; men de preussiske og østerrigske Udsendinge udeblev. Bismark havde ikke kunnet være sikker paa, at Dybbøl virkelig faldt den 18de April. Stormen var flere Gange bleven udsat, og for alle Muligheders Skyld havde han derfor sørget for en yderligere Forhandling. Paaskudet var, at Repræsentanten for det tyske Forbund ikke var mødt. Oprindelig havde ingen tænkt paa at indbyde Forbundet til Konferencen, det var jo ingen suveræn Stat og heller ikke direkte i Krig med Danmark; men Kejser Napoleon, som gerne vilde smigre de tyske Smaastater for at samle dem mod de to store, havde foreslaaet at indbyde Forbundet, og England var gaaet ind derpaa; Bismarck var først derimod, men senere havde han indset, at Forbundet kunde være nyttigt; det var ikke bunden ved tidligere Traktater og Aftaler, saaledes som Østerrig og Preussen, og kom Elbhertugdømmerne blot til Tyskland under en eller anden Form, blev det senere et indre tysk Spørgsmaal, hvo der skulde være Herre der, saa den Sag skulde han nok ordne. Tilmed lod Forbundet sig straks saa udmærket bruge til at trække Konferencens Sammentræden i Langdrag; der skulde først i Forbundsraadet forhandles om, hvorvidt Indbydelsen til Møde i London skulde modtages, saa skulde der vælges en Repræsentant, og endelig skulde han have Instruktioner og ordne sine Sager til Rejsen. Først den 14de April enedes man om at modtage Indbydelsen; valgt blev sachsisk Statsminister, Friherre v. Beust; han maatte først rejse til Hjemlandet for at ordne sine Forretningers Bestridelse der, det tog naturligvis Tid; den 22de April var han endnu ikke kommen til London, de to tyske Stormagters Udsendinge blev derfor ogsaa borte, og Mødet maatte hæves. Forøvrigt gik Friherre v. Beusts Instruktion ud paa, at Danmarks Herredømme i Hertugdømmerne alt var forbi, og Hertugen af Augustenborg den lovlige Regent, og som saadan Medlem af det tyske Forbund. Det passede ikke Bismarck; men foreløbig maatte, som han sagde, »alle de augustenborgske Hunde slippes løs for ved deres Gøen at overdøve den danskvenlige Stemning i London«; siden fandt man vel paa Midler til at kalde Koblet tilbage.

Bag alle Forhandlingerne paa Konferencen i London stod saaledes en energisk, hensynsløs Mand, fast bestemt paa at tage de omstridte Lande uden smaaligt Hensyn til tidligere Løfter og Traktater.

Den 25de April var endelig alle Deltagere samlet, og det første virkelige Møde fandt Sted Kl. 1 om Eftermiddagen i det engelske Udenrigsministerium.

Først skulde der forhandles om en Vaabenhvile, dermed hengik tre Møder. Preussens og Østerrigs Udsendinge maatte indhente deres Regeringers Mening derom,

skønt det var givet, at dette Spørgsmaal straks vilde komme frem. De tyske Stormagter holdt næsten hele Nørrejylland Syd for Limfjorden besat; de Danske blokerede de tyske Østersøhavne; disse to Fordele skulde afvejes mod hinanden. Vi tilbød at standse Fjendtlighederne paa Søen, undtagen den alt iværksatte Blokade, hvis Tyskerne vilde lade være at udskrive Krigsskat i Jylland; men de tyske Magter vilde ikke vide af nogen Vaabenhvile, uden at Blokaden blev helt hævet. Lord Russell foreslog følgende tre Betingelser: Ophævelsen af Blokaden; Rømning af alle Dele af Hertugdømmet Slesvig af danske Tropper; Rømning af Jylland af tyske Tropper. Det Forslag vandt Preussens og Østerrigs Bifald, men de Danske vilde ikke gaa ind herpaa. Man enedes da om følgende Betingelser:

»Fra 12te Maj skal der være Vaabenhvile til Lands og til Vands i en Maaned. Danmark hæver Blokaden.

Preussen og Østerrig forpligter sig til under Vaabenhvilen ikke at lægge Hindringer i Vejen for Handelen, Samfærdselen eller Administrationens regelmæssige Gang i de Dele af Jylland, der er besat af deres Tropper, ikke at udskrive Krigsskat, men betale alt, hvad der leveres Tropperne, som blot forbliver i deres nuværende Stillinger.

Hver af Parterne beholder den militære Stillinger, han har til Lands og til Vands, og maa ikke forstærke den under Vaabenhvilen.«

Østerrigs og Preussens Udsendinge lovede desuden at anbefale deres Regeringer Frigivelsen af de i Jylland arresterede civile Borgere.

Ved Forhandlingernes Begyndelse udtalte Grev Bernstorff, at Preussen ikke længer betragtede sig som bunden ved Aftalerne fra 1851 og 52, medens Danmark bestemt hævdede, at disse Aftaler maatte danne Udgangspunktet og Grundlaget for Forhandlingerne. De nevtrale Magter nægtede ogsaa Preussens Ret til at bryde en Overenskomst, som ikke alene var indgaaet lige overfor Danmark, men lige saa meget overfor de andre medunderskrevne Magter; men Grev Bernstorff fastholdt sin Paastand, og da ingen for Alvor vilde sætte noget ind paa at bekæmpe den, nøjedes man med en virkningsløs Protest. Forbundsudsendingen, Hr. v. Beust, protesterede paa Forhaand mod enhver Afgørelse, som blev truffen uden det tyske Forbunds Billigelse, og det havde hverken underskrevet eller godkendt Aftalerne fra 1851—52. Lord Russell mindede om, at de to tyske Stormagter ved Krigens Begyndelse havde udtalt, at de ikke agtede at krænke den danske Stats Helhed; men de svarede begge, at Krigen ophævede tidligere Tilsagn, og efter Hr. v. Bismarcks udtrykkelige Ordre skærpedes denne Udtalelse dertil, at den preussiske Regering ansaa sig fri for alle Forpligtelser, som kunde udledes af en Traktat, som var sluttet under andre Forudsætninger. De tyske Udsendinge fremsatte som deres Fordringer Hertugdømmernes fuldstændige politiske Uafhængighed og deres nøje Sammenslutning ved fælles Institutioner. Gik Afgørelsen af Arvespørgsmaalet Kongen af Danmark imod, vilde, det udtalte Grev Bernstorff aabent, Hertugdømmernes fuldstændige Adskillelse fra Danmark blive Følgen heraf. Tanken om et Slesvig-Holsten i Personalunion med Danmark fandt navnlig Støtte hos Rusland og Østerrig, men mødte Modstand hos de danske Udsendinge.

Spørgsmaalet om Bevarelsen af den danske Stats Helhed forelaa nu klart og tydeligt. Det saa et Øjeblik ud, som om England vilde mande sig op til Handling for den Sag; den blev drøftet i et Ministerraad, hvor Stemningen var for virksom Indgriben; men Dronning Viktoria modsatte sig dette, og den gamle Lord Palmerston manglede Energi til at sætte sin Villie igennem.

England besluttede da, som Lord Russell udtrykte det, at opgive Fortolkningen af tvivlsomme Retskrav, men se at finde en praktisk Løsning af Stridsspørgsmaalet, og som saadan foreslog det, at Danmark afstod Holsten og Lauenburg til det tyske Forbund, og at det slesvigske Spørgsmaal blev løst ved en Deling, saaledes at Danmark beholdt Landet til Danevirke og Slien; den ved Danmark blivende Del af Sønderjylland skulde saa fuldstændig indlemmes i Kongeriget, og dettes Selvstændighed garanteres af Stormagterne. Mod dette Forslag satte Preussen, Østerrig og det tyske Forbund Fordringen om Hertugdømmernes fuldstændige Løsrivelse fra Danmark og Forening til et Rige under Hertugen af Augustenborgs Herredømme; men de gik dog ind paa det engelske Forslag; kun forlangte de en nordligere Delingslinie; den danske Regering gik tøvende med til Forhandlingerne om denne Ordning, men betegnede det tillige som det yderste, der kunde ydes i Retning af Landafstaaelse. Rusland, Frankrig og Sverig-Norge sluttede sig ligeledes til Lord Russells Forslag.

Men det vigtige Punkt, hvor Delingslinien i Slesvig skulde trækkes, var endnu uafgjort; de tyske Udsendinge nævnte Linien Aabenraa—Tønder; de nevtrale Magter holdt alle paa det engelske Forslag, som var tiltraadt af Danmark.

Vaabenhvilens Udløb nærmede sig imidlertid; man var alt i Juni Maaned, og Spørgsmaalet om dens Forlængelse blev paatrængende. De tyske Stormagter var villige nok til at lade alt blive, som det var, endog i længere Tid, de stod jo i Jylland og var fri for Blokaden; men Danmark vilde nødig have den pinlige Tilstand forlænget mer end nødvendigt og indvilgede derfor kun i en Vaabenhvile paa yderligere 14 Dage.

Grænsespørgsmaalet blev saa igen taget op til Forhandling. Grev Bernstorff lovede som yderste Indrømmelse at anbefale sin Regering en Linie fra Flensborgfjord Nord om Byerne Flensborg og Tønder til Vesterhavet; de frisiske Øer skulde følge den sydlige Del; men det almindelige Indtryk var, at dette Forslag ikke var alvorlig ment, saa meget mere som den netop ved den Tid stedfindende politiske Tilnærmelse mellem Rusland, Preussen og Østerrig gjorde Bismarck tryg lige overfor mulige fransk-engelske Trusler. Frankrig afslog ogsaa bestemt Englands Forslag om en Flaadedemonstration, med mindre England vilde give Tilsagn om en ubetinget Hjælp, hvis der deraf fremkom Forviklinger ved Landgrænsen, og det vilde England ikke, og i Følelsen af den derved fremkomne Magtløshed foreslog Lord Russell i Mødet den 18de Juni, at en nevtral Magt skulde opfordres til at bestemme en Grænselinie, som hverken maatte gaa Syd for den af Danmark eller Nord for den af Tyskland krævede. Kun det tyske Forbund udtalte sig straks herimod; de nevtrale Magter gik ind paa Forslaget, og de krigsførende erklærede, at de maatte afvente nærmere Instruks fra deres Regeringer, inden de udtalte sig derom.

Den danske Regering var stillet lige overfor et skæbnesvangert, afgørende Valg.

Gesandten i Petersborg, Baron Plessen, var kommen til København for at virke for Tanken om en Personalunion mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, og Ruslands Gesandt i London, Baron Brunnow, havde i et Brev til vor Konge ligeledes bestemt raadet til at søge denne Afgørelse. Hans Majestæt Kongen besluttede derfor yderligere at overveje dette Forslag, og da Biskop Monrad bestemt vægrede sig ved at gaa ind derpaa, indgav han sin Afskedsbegæring. Tanken om Personalunionen maatte imidlertid snart opgives, ikke blot fordi Folkestemningen i Danmark var afgjort derimod, men væsentlig fordi det maatte staa klart, at Preussen aldrig vilde finde

Lord Palmerston foredrager i det engelske Underhus Resultatet af London-Konferencen.

sig i en Afgørelse, som berøvede det Haabet om Landvinding og navnlig Udsigten til Erhvervelsen af Kiels Havn. Baron Plessen opgav derfor snart Forsøget paa at danne et nyt Ministerium, og Monrad blev ved Roret. Krigsminister Lundbye var gaaet af og afløst af Oberstløjtnant Reich.

Udenrigsminister Quaade tilraadede bestemt at modtage Voldgift som sidste Nødanker, og Krieger sluttede sig hertil, dog med det Forbehold, at Flensborg burde kræves bevaret for Danmark; kun Gesandten, Torben Bille, holdt endnu paa, at intet Forslag om en Grænselinie nordligere end Danevirke burde modtages. I København

raadede Krigsministeren bestemt fra at genoptage Krigen, da dens Udfald ikke kunde være tvivlsomt, naar vi ingen Hjælp fik, og Marineministeren var enig med ham. Udenrigsministeren og de to Forsvarsministre stod saaledes sammen, og adskillige erfarne Politikere af meget forskellige Retninger, som Hall og Orla Lehmann, Tscherning og Andræ, var enig med dem.

Monrad fastholdt imidlertid Kravet paa Grænsen ved Danevirke, og uheldigvis fik han paa dette Tidspunkt en yderligere Opfordring til ikke at give efter. Den engelske Gesandt i København, Sir Augustus Paget, udtalte til vor Konge, at brød Krigen ud paany, vilde det engelske Folk ikke taale en Regering ved Roret, som ikke holdt sine Løfter om Bistand; det var nødvendigt for England at føre Krig, hvis ikke hele Rigets Indflydelse skulde gaa tabt, og opmuntret af dette Haab blev det i et Statsraadsmøde den 21de Juni vedtaget at afvise Voldgiften; kun Krigsministeren var afgjort stemt for at modtage Forslaget.

Ved Konferencemødet den 18de Juni oplæste Hr. v. Quaade den danske Regerings afslaaende Svar, og beklagede, at den engelske Regering havde opgivet sit eget Forslag om at drage Grænsen langs Slien og Danevirke. De tyske Magters Svar var mindre ligefremt; men indeholdt i Virkeligheden ogsaa et Afslag; de gik vel ind paa, at der blev fældet en Voldgiftskendelse, men vilde ikke forpligte sig til at rette sig efter den. Et fransk Forslag om en Afstemning i Mellemslesvig blev afvist af Hr. v. Qaade, da den danske Regering kun vilde modtage Grænsen ved Slien; de tyske Afsendinge derimod var villige til at tage Afstemningen under Overvejelse.

Ved det næste Møde den 25de Juni var der derfor intet andet at gøre end at fastslaa, at det ikke var lykkedes at komme til nogen Løsning af Stridsspørgsmaalene. Danmark erklærede, at det igen stod paa sin ved Traktaten af 1852 hjemlede Ret; Grev Apponyi udtalte paa de tyske Regeringers Vegne: »Fra dette Øjeblik af bliver Princippet om Hertugdømmernes Adskillelse fra Danmark nødvendigvis Hovedbetingelsen for Freden for de tyske Magter.«

Det var i det mindste for os klare, rene Ord; anderledes gik det Østerrig og det tyske Forbund; ja Slesvigholstenerne selv. De troede, at dermed var Hertugen af Augustenborgs Herredømme grundlagt og lærte først to Aar senere paa Valpladsen, at det var Preussens Herredømme, Bismarck havde proklameret.

Et Par Uger efter maatte vi bede de to tyske Stormagter om Vaabenhvile og finde os i den Afgørelse, de traf uden mæglende Mellemmænd og uden Voldgiftskendelse. Uden det gøglende Haab om engelsk Hjælp, som var fremkaldt ved Sir Augustus Pagets Udtalelser, havde Danmark vel næppe saa ubetinget afvist de sidste engelske og franske Forslag. Det vil til alle Tider staa som en haard Bebrejdelse mod Monrad, thi paa ham hviler Ansvaret først og fremmest, at vi lod Konferencen i London skilles fuldstændig uden Resultat. De tyske Magter udtrykte sig dog tvetunget og Kong Vilhelm havde næppe sluppen de med preussisk Blod vundne Dybbølbanker.

43de Kapitel

Preusserne i Jylland. – Vaabenhvilen. – Hærens og Flaadens Fordeling ved Krigens Genoptagelse.

Preusserne var umilde Herrer i Nørrejylland. Selv om Disciplinens Baand oftest holdt de menige Krigsmænd fra aabenlyse Voldshandlinger, saa optraadte dog baade Officerer, Underofficerer og menige som Sejrherrer, der havde Ret til at haane og overse de besejrede, og hele det preussiske Soldaterstyre var strengt; de preussiske Krigere skulde leve højt paa de overvundnes Bekostning. Generalløjtnant Vogel v. Falckenstein krævede daglig til hver af sine Officerer: om Morgenen Kaffe med Tilbehør, om Middagen Suppe, Kød med Grønt, Steg med Kompot, Ost og Brød og en Flaske Vin pr. Hoved; om Aftenen The og Smør, Brød og Kød, desuden 8 Cigarer daglig til hver. Mandskabet skulde have: om Morgenen Kaffe eller Brændevin med Tilbehør, om Middagen et Pund Kød med Grønt, Ost og Brød og en halv Flaske Øl; desuden en Ottendel Pund Tobak eller ca. 10 Cigarer. Da Preusserne efter de i London tagne Bestemmelser selv skulde betale deres Forplejning, maatte de menige nøjes med daglig at faa et halvt Pund fersk eller saltet Kød, eller en Ottendel Pund røget Okse- eller Lammekød eller et Fjerdingspund røget Flæsk, 6 Lod Ris eller et Fjerdingspund Byggryn eller et halvt Pund Ærter eller tre Pund Kartofler, halvandet Lod Salt, et Lod brændt Kaffe og et Pund og seksogtyve Lod Rugbrød; det var omtrent Halvdelen af, hvad der tidligere blev krævet.

Som Erstatning for den ved Blokaden af de tyske Havne og Opbringelsen af tyske Skibe i Søen voldte Skade, paalagde Feltmarschal Wrangel Nørrejylland en

Pengeafgift paa 650,000 preussiske Thaler, omtrent 1,700,000 Kroner, deraf skulde Vejle betale 50,000 Thaler, Horsens 100,000, Aarhus 150,000, Randers 100,000, Skanderborg 14,000, Mariager 4000; i andre Byer var Preusserne ikke Herrer, da Pengene blev krævet, og der var, sagdes der, ikke Tid til at fordele Byrderne paa Landkommunerne, derfor maatte Byerne selv om at skaffe sig Dækning. Efterhaanden som flere Byer blev besat, blev der ogsaa afkrævet dem Bidrag; men der indkom kun meget lidt af denne Sum, da Øvrigheden overalt erklærede, at den enten ikke kunde eller ikke vilde skaffe det forlangte.

Viborg fik saaledes Befaling til at indbetale de krævede 50,000 Thaler inden den 2den Maj Kl. 12; Kommunalbestyrelsen erklærede, at dette stred mod Pligten mod Konge og Fædreland; den preussiske Kommandant forlangte saa Nøglerne til alle offentlige Kasser og var virkelig saa heldig at finde 15 Rdl.; det blev da forbudt at udføre Sølvtøj og Værdisager samt Heste og Luksusvogne. Alle de Heste, som kunde opdrives i Byen og nærmeste Omegn, blev ved Patrouiller samlede paa Torvet, men kun 6 til 7 fandt Naade for Preussernes Øjne og blev taget. I Stedet for Hestene toges 6 af de mest ansete Borgere som Gisler, blandt dem Etatsraad Bregendahl, som ved sin Afrejse formanede sine Medborgere til ikke at give fire Skilling for at faa dem fri, de kom nok tilbage alligevel, og det gjorde de allerede et Par Dage efter.

I Aarhus fik de kongelige preussiske Gardister det lidet tiltalende Hverv at skulde inddrive Pant, som Preusserne kaldte det, eller at plyndre, som det blev kaldt paa dansk. Hos Manufakturhandlerne toges blandt andet 12,000 Alen Lærred, hos Kolonialhandlerne Kaffe, The, Sukker, Tobak, Cigarer; næsten alle Byens Købmænd maatte holde for, og imens røvede de westphalske Dragoner Heste og Kreaturer paa Landet. I Randers var man kommen noget sent paa det, der blev lagt Beslag paa Manufaktur- og Kornhandlernes Varer og stillet Vagt i deres Gaarde samtidig med, at Vaabenhvilen indtraadte og blev bekendtgjort.

I Vejle gik et Kommando paa 16 til 20 Soldater, 2 Officerer og 1 Intendant fra Butik til Butik, tog Pengene ud af Skufferne, spurgte Købmanden, hvor højt han vurderede sit Lager, satte Skodder for Vinduerne, lukkede Butiksdørene af og satte Vagt baade i Gaarden og ud mod Gaden.

Saaledes gik det overalt. Heste og Stude blev tagen paa Landet i Hundredvis og ført Syd paa for at sælges, medens Korn, Brændevin, Vin og Manufakturvarer i Vognladninger blev sendt til Flensborg for der at afhændes. Jo mere Tiden for Vaabenhvilen nærmede sig, desto ivrigere blev Preusserne i at udskrive og inddrive.

Da Budskabet om Vaabenhvilen kom, spredte Fjenderne sig over det Omraade, de holdt besat, og omtrent samtidig blev den gamle Feltmarschal Wrangel kaldet tilbage og afløst som Overgeneral for den allierede Hær af Prins Friedrich Karl; Kommandoen over hans Korps blev overdraget General Herwath v. Bittenfeld. General Vogel von Falckenstein blev den umilde Herre i Jylland, han spredte sit Korps i Randers, Aarhus og Skanderborg Amter og tog selv Kvarter i Aarhus; Syd derfor laa Østerrigerne i Vejle, Ringkøbing og Ribe Amter samt i Nordslesvig; Feltmarschalløjtnant Gablenz blev i Kolding; Herwarth v. Bittenfeld tog Kvarter i Slesvig By og

hans Korps belagde Mellem- og Sydslesvig. Prins Friedrich Karl drog med Moltke til Luisenlund, Landgreve Carls gamle Sommerbolig; men Prinsen rejste snart efter til Tyskland og overlod til sin Stabschef at besørge Sagerne.

Moltke havde intet imod, at Forbindelsen med de besatte Landsdele blev givet fri under Vaabenhvilen. Det skader aldeles ikke, sagde han, at Danskerne faar at vide, at vi er tre Gange saa stærke som de, at vore Folk har det udmærket og ligger i spredte Kantonnementer. De Danske fik desuden dog alt at vide gennem deres Spioner eller rettere gennem hele Befolkningen, medens ingen fortalte Tyskerne noget; kun gjaldt det om at hindre Udførsel af Krigsfornødenheder og Udskrivning af Rekrutter; derimod misbilligede Moltke Bestemmelsen om, at den tyske Hær skulde betale kontant, hvad den forbrugte under Vaabenhvilen, derved mistede efter hans Mening Besættelsen af Jylland al militær og politisk Virkning.

Preusserne fandt det ogsaa meget snart for dyrt at tage imod den danske Forplejning; deres Folk var vant til at leve langt tarveligere, og Priserne blev heller ikke sat særlig lavt; Overkommandoen bestemte sig derfor til at lade Magasinerne fylde ved Tilførsler fra Tyskland, derved vandtes tillige, at de jydske Beholdninger var mindre angrebne, naar Krigen igen brød ud; desuden ræsonerede Moltke ganske rigtig saaledes: Køber vi Levnedsmidler i Jylland mod kontant Betaling, bringer vi Penge ind i Landet; vi kan, da Forbindelsen er fri, ikke hindre, at disse Penge sendes til København, og vi forsyner saaledes selv Fjenden med Midler til at fortsætte Krigen.

Den tyske Forplejningsmaade førte forøvrigt til Strid med det danske Toldvæsen, som krævede Told af de fra Udlandet kommende Varer. Overtoldinspektøren i Aarhus lagde Beslag paa ufortoldede Forraad og nægtede senere at udbetale den Sum, de tyske Leverandører havde indbetalt som Kavtion for Varernes Frigivelse. Preusserne satte med Magt deres Villie igennem og arresterede Overtoldinspektøren.

Værre end disse Smaadrillerier var det, at Preusserne søgte at udnytte Tiden til paa uretmæssig Maade at forberede Angreb paa de danske Øer ved at bringe Dampskibe ind i Havnene paa Slesvigs og Jyllands Vestkyst, uagtet Betingelserne for Vaabenhvilen udtrykkeligt foreskrev, at ingen af de krigsførende Magter maatte styrke eller forbedre sin Stilling. Prins Friedrich Karl skrev den 31te Maj til Moltke: »Jeg finder det nødvendigt, at Weidinger (Intendanten ved Overkommandoen) sørger for Dampskibe til Fredericia, Kolding og Aabenraa«. Moltke raadførte sig med Intendanten og svarede Prinsen, at der ikke var noget i Vejen derfor; Dampskibene skulde fragtes i tyske Havne i Forplejningsentreprenørernes Navn, »skønt Forsyningen fuldstændig sker pr. Aksel«. Det lykkedes virkelig ogsaa at faa to Bugserdampbaade fra Hamburg, gennem Ejderkanalen og Lille Belt bragt op til Kolding paa Vaabenhvilens sidste Dag. Armeens Overkommando havde den 24de Juni modtaget telegrafisk Meddelelse om, at de to Bugserbaade kommende fra Flensborg vilde passere Alssund. Overkommandoen telegraferede samme Dag til Eskadrechefen om at avertere Kanonbaadene »Hauch« og »Schrødersee«, der skulde stationeres Syd for Fænø og Nord for Fyen om at opbringe dem. En lignende telegrafisk Anmodning afgik til 3die Division paa Fyen, idet Overkommandoen antog, at de Divisionen

tiltænkte Krigsfartøjer allerede paa dette Tidspunkt var paa deres Stationer. Ogsaa Marineministeriet havde den 24de Juni telegrafisk underrettet Eskadrechefen om de fjendtlige Bugserdamperes formodede Ankomst, og beordrede ham til at sætte sine Skibe i Virksomhed for at faa dem opbragt. Samtidigt beordredes Dampskibet »Geiser« til at afgaa den 25de om Morgenen i Dagningen og tage Station i Farvandet fra Slien Syd efter, for at passe paa de ventede Skibe, og Ordre udgik i samme Øjemed til Cheferne for Kanonbaadene »Hauch«, »Schrødersee« og »Krieger«. Uheldet vilde imidlertid, at de to Bugserdampere allerede den 25de Juni, Kl. 8 om Morgenen, altsaa forinden Ordren om Opbringelsen havde naaet de paagældende Skibe, passerede Alssund, og uhindrede slap ind til Kolding. Dampskibene kavde vel paa deres Vej mødt Sluppen »Larsens Plads«, Reserveløjtnant Pedersen; Løjtnanten havde været om Bord i dem og undersøgt dem; men da intet usædvanligt bemærkedes om Bord, og ingen Ordre havdes til at stoppe dem, fik de to Dampere, der førte hamburgsk Flag, Lov til uantastede at fortsætte deres Kurs. Det var en mildest talt uridderlig Færd, som de højeste preussiske Myndigheder bar Ansvar for.

Stiftamtmand i Aalborg, Dahlstrøm, var bleven udnævnt til dansk Regeringskommissær i Jylland; han havde det lidet taknemlige Hverv at forhandle med Fjenden om alle de mange Tvistepunkter. Naar Moltke den 2den Juni skrev til Prins Friedrich Karl: »Noget af Vigtighed er der ikke at melde herfra, da Forretningerne gaar deres rolige Gang; de fører rigtignok til en Korrespondance med de danske Embedsmænd om Beslaglæggelser og Arrestationer, som det er bedre Deres kongelige Højheds Navn ikke staar under,« saa havde det sikkert ogsaa været bedst for ham, om hans Navn ikke havde staaet under. Udtrykkene i Moltkes Breve og hele hans Færd vidner om et smaaligt Had til det Land og det Folk, han engang havde kaldt sit.

En fjendtlig Hærs Nærværelse i Landet i længere Tid kræver en ikke ringe Takt fra Befolkningens Side, naar den vil bevare sin nationale Værdighed og undgaa at opirre Fjenden ved unyttige Demonstrationer; dette gælder ikke mindst, naar Vaabenhvilen giver Forholdene et vist fredeligt Præg og tager den opildnende Uro bort, som Krigstildragelserne i selve Landet altid fremkalder. Denne Prøve blev Jyderne nu sat paa. Den Fjende, som stod i Landet, havde benyttet sin store Overmagt til hensynsløst og brutalt at krænke Danmarks nationale og historiske Ret; det fra oven gennemførte System stod fuldstændig i Samklang hermed, haarde Udskrivninger, streng Lydighedskræven og ligefrem brutale Krænkelser af Folkeretten, som da Mændene i Egnen ved Vejle blev tvungen til at arbejde paa Fjendens Skanser, og da Gaardene blev brændt i Assendrup som lav Hævn for Stockfleths og Harboes Overfald paa de preussiske Husarer; sligt maatte vel opirre Sindene og holde Hadet mod Voldsmændene levende; men paa den anden Side optraadte de enkelte Personer i Fjendens Hær, ikke mindst Officererne, stundom paa en kavalermæssig, næsten elskværdig Maade, som gjorde det vanskeligt altid at møde dem med Uvillie og kold Høflighed. Vi har tidligere omtalt, hvorledes der udviklede sig et Forhold, som grænsede til Venskab mellem den udpræget fædrelandssindede Pastor Krogh Meyer

i Sundeved og den preussiske General Goeben; det var imidlertid ikke alle, som gik saa uskadt ud af denne vanskelige Stilling som den sundevedske Præst.

Ejeren af en Bondegaard i Østjylland beskriver i et Brev til sin Hustru den Tilstand, hvori han fandt sin Gaard, da han vendte hjem fra et Ophold paa Fyn, saaledes: »Det ene Spillebord er borte, den mørke Sofa er spoleret, Storspejlet slaaet itu, Klokken ramponeret, Pigens Seng og Sengested er borte, Dragkisten paa Loftet ramponeret og Skabet ovenpaa med Indhold ligeledes. Alle Yderdøre og Porte er brændt, Vinduer slaaet i Stykker. Alt Korn og Furage borte, alle Træer i Haven hugget, Bierne borte, Stakitter og Laager brændt«. Ingen kan fortænke Manden i, at han slutter Brevet med det fromme Ønske: »Jeg ønsker gerne nu, at Vorherre vil snart befri os for de Kæltringer«.

Jydsk Bonde fra Viborg-Kanten.

Det var under selve Krigen, sligt Hærværk øvedes; under Vaabenhvilen blev der passet bedre paa, og selv om Voldshandlinger ogsaa i den Tid ikke var ukendt, var Forholdet dog oftest ret taaleligt. De fjendtlige Soldater gav af og til en Haand med ved Foraarsarbejderne i Marken, og de jydske Bønder, der ynkedes over den tarvelige Kost, der blev serveret for Soldaterne, da de ikke længer levede af Udskrivninger, bød de fremmede med til Bords. Den jydske Bonde aftvang Fjenden Agtelse ved sin rolige, støtte Holdning i de trange Tider; men de unge Damer i Præste- og Proprietærgaardene havde svært ved at sige Nej, naar de galante Officerer tilbød at hjælpe ved Havearbejdet eller meldte sig som Deltagere i Smaaudflugter; og naar Regimentsmusikkens muntre Toner lød i de nyudsprungne Skove eller paa Købstædernes Torve, lokkedes baade Borgere og Bønder ud af deres Huse, og bød saa navnlig de flotte Østerrigere op til en Dans, var det ikke alle, som stod imod.

Østerrigerne indtog i det hele en begunstiget Stilling paa deres allieredes Bekostning: de havde selv en Følelse af, at de var narrede af Preusserne til at deltage i et Foretagende, som ingen Fordel vilde bringe dem, og som egentlig slet ikke vedkom dem. Derved skærpedes den Uvillie, de italienske, ungarske og slavoniske Soldater nærede mod Tyskerne, og det bragte dem igen til at betragte Danskerne næsten som Venner; omvendt glemte de Danske, ikke mindst de danske Piger, ofte for meget, at, hvad de end sagde, stod de i Riget som vore Fjender, og det var dem, mod hvem vi havde kæmpet de haarde Kampe ved Kongshøj, Sankelmark og Vejle. Da Østerrigerne rykkede ind i Ribe under Tonerne af »Den tapre Landsoldat«, fandt de ingenlunde nedrullede Gardiner, som naar en Fjende drager ind. En ung

Sjællænderinde, som gæstede Byen, fortæller i et Brev saaledes derom: »I det hele ærgrede vi os over det Mylder af pyntede Damer; thi de kunde i Sandhed ikke gøre mere Stads, om det havde været danske Tropper, end de her gjorde af de fjendtlige med Hensyn til Pynt, Koketteren og Spadseren; det havde været Damerne til større Ære, om de havde siddet hjemme bag nedrullede Gardiner«. Det havde det utvivlsomt; men det gjorde de ikke.

Samme unge Dame, Lærerinde i en Præstegaard paa Landet, undgik imidlertid ikke selv senere at komme paa en venskabelig Fod med en efter Sigende meget elskværdig østerrigsk Hauptmann. Da Regimentet efter en kort Fraværelse, ved Vaabenhvilens Forlængelse, vendte tilbage til de gamle Kvarterer, noterer Frøkenen i Dagbogen: »De var alle saa glade og, ubegribeligt nok, jeg syntes ogsaa her blev Lystighed i Præstegaarden, og at vi baade ude og inde med livlige Følelser saa vore tyske Kammerater drage ind i Gaarden. Julie og jeg mødte senere hele Regimentet, Soldaterne nikkede glade til os som Venner, der længe har været skilt«. Det var at drive Godmodigheden for vidt; men desværre var der ikke faa Steder, hvor der blev vist samme Mangel paa national Værdighed, selv om baade østerrigske og preussiske Krigsmænd ofte maatte mærke, at hvor stor Elskværdighed de end udfoldede, saa var og blev de dog Fjender i Landet.

I Sønderjylland var Forholdene saa nogenlunde ens under Krigen og Vaabenhvilen, naar undtages det slemt hærgede Sundeved, som man endog tænkte paa at afspærre fra det øvrige Land af Frygt for Pestsmitte. Tyskerne betragtede alt Landet som deres, og Slesvigholstenernes Mod steg, eftersom Efterretningerne fra London bestandig lød gunstigere for deres Hertug; de kunde og vilde ikke se, at han kun var en Straamand i Bismarcks Hænder, som blev draget frem, naar det passede, og lige saa hurtigt og let kastet bort igen, naar der ikke længer var Brug for ham.

Et haardt Slag ramte de danske Sønderjyder straks ved Vaabenhvilens Begyndelse, da deres trofaste Talsmand, Laurids Skau, døde. Han blev begravet fra Kirken i Haderslev den 18de Maj, 21 Aars Dagen for hans første store Tale paa Skamlingsbanken; 600 Sønderjyder mødte, trods Tidernes Trængsel, frem og gik bag hans Kiste, hvad det slesvigholstenske Wühlerblad betegnede som, »at de hidindtil i Funktion værende Danske, med det Slæng, de endnu kommanderer over, opfører deres vistnok sidste politiske Demonstration«. Provst Kofoed-Hansen fik dog Lov til frit at holde Mindetalen fra Sørgehusets Trappe, og Lembkes skønne Kantate »Forstummet er den stærke Røst, som tit fandt Genlyd i vort Bryst« blev sungen uden Afbrydelse, takket være Østerrigerne, som holdt Byen besat.

Faa Dage efter blev Liget af den paa Dybbøl den 18de April dødelig saarede, siden paa Flensborg Lasaret døde Premierløjtnant Rasmussen, ført gennem Byen. Borgere i Haderslev gik Ligvognen i Møde, smykkede Kisten med Kranse og fulgte den gennem deres By; i Aabenraa var det samme sket, og Landboerne langs Vejen, hvor den faldnes Kiste kom forbi, smykkede den med Blomster. Det var Sønderjydernes Tak til ham, som havde ofret Livet for deres Frihed.

Ellers gik Undertrykkelsen af alt dansk og Forfølgelser og Udvisninger af

danske Embedsmænd sin skæve Gang, navnlig hvor Preusserne var Herrer. Pastor Helweg i Haderslev blev arresteret, fordi han Store Bededag i sin Prædiken paakaldte Gud som de undertryktes Gud, som en Fjende af Vold og Uretfærdighed. 300 Menighedsmedlemmer indgik med en Ansøgning om at maatte beholde deres »saa højt begavede, nidkære og utrættelige Sjælesørger, som i høj Grad havde vundet deres Tillid og Kærlighed«; de sendte Udsendinge til Civilkommissærerne, og Østerrigerne hørte venligt paa dem, men Preusserne afviste dem kort, og Pastor Helweg blev snart efter afskediget. Han var født i Sydslesvig af sydslesvigske Forældre. Dette er kun et Eksempel mellem mange paa Civilkommissærernes Optræden mod de Danske og deres Embedsmænd.

Alt imens udkastede Moltke Planerne til Krigens videre Førelse. Naar Vaabenhvilen udløb, skulde General Vogel som Falckenstein samle sit Korps omkring Randers, Østerrigerne samles omkring Kolding og det første preussiske Korps i Egnen ved Graasten. I det nordlige Jylland skulde de Danske have Lov at tumle sig frit, muligvis lod de sig da lokke til et Slag i aaben Mark; et Frembrud fra Als vilde let blive afvist af Tropperne i Sundeved, og mod en større Landgang kunde de to nordlige Korpser samles; Kysten skulde derfor kun iagttages.

Imidlertid var det lidet sandsynligt, at Danskerne indlod sig paa slige Vovestykker, rimeligvis blev de, hvor de var, og det gjaldt da om at opsøge dem paa deres Øer, hurtigt og samtidigt angribe baade Fyn og Als. Vilde Østerrigerne ikke medvirke herved, maatte de drage op i Jylland og Vogel von Falckenstein marchere til Kolding—Fredericia-Egnen. Tropperne var alt ved at indtage disse Stillinger, da Meddelelsen om Vaabenhvilens Forlængelse indtraf; alle Angrebsplaner maatte udsættes, og Marchen gik tilbage til de gamle Kvarterer.

Hvorledes Moltke den Gang opfattede Stillingen, fremgaar af hans Svar paa en Forespørgsel fra Bismarck om Overkommandoens Mening om en mulig Udveksling af Als mod Nørrejylland. Generalen er ikke uvillig stemt mod et saadant Bytte. »Jylland vil vi ved en Fredslutning »formodentlig« dog maatte give tilbage; Als bør vi ville beholde, Herredømmet over denne Ø vil ogsaa øve en vigtig Indflydelse paa Retningen af en mulig Delingslinie gennem Slesvig. Det bør dog ikke overses, at vi er stærke nok til at angribe og sandsynligvis tage Als og samtidig hævde vor Stilling i Jylland«. Forøvrigt sluttede Moltke af den forholdsvis stærke danske Besættelse af Nordjylland og den svage Besætning paa Als, at den danske Regering var stemt for en saadan Udveksling. Karakteristisk er Udtalelsen om, at Nørrejylland »formodentlig« maa gives tilbage ved Freden; den viser, hvorledes han opfattede Krigen som en ren og skær Erobringskrig, hvor det gjaldt om at tage saa meget Land som muligt.

Angrebet paa Fyn maatte Moltke dog foreløbig opgive. Den 23de Juni modtog Overkommandoen et Telegram fra Kongen af Preussen, hvori meddeltes, at efter en den samme Dag truffen Aftale med Kejseren af Østerrig kunde Als og den endnu ubesatte Del af Nørrejylland angribes, men ikke Fyn; dette udelukkede dog ikke, at der kunde bindes en dansk Styrke ved Lille Belts Kyst ved Trusel med Landgang.

Den endelige Plan for Kampens Genoptagelse blev da den, at Østerrigerne skulde blive staaende i Kolding-Egnen og true Fyn med Landgang, General Vogel v. Falckenstein skulde samle sit Korps omkring Randers og søge at lokke den danske Styrke Syd for Limfjorden til en Kamp i aaben Mark, medens General Herwarth v. Bittenfeld med 1ste Korps den 27de Juni gik over til Als; alle Enkeltheder ved denne Overgang overlodes til hans Afgørelse.

De allierede Preussere og Østerrigere stod saaledes styrkede og udhvilede, rede til at begynde Krigen igen, da Vaabenhvilen udløb; vi skal nu se, hvorledes Tiden var bleven udnyttet af Danskerne.

Det syntes næsten, som om vor Krigsstyrelse fra først af opfattede Vaabenhvilen som ensbetydende med Krigens Slutning. Der blev straks sendt Overkommandoen Befaling til, at ingen Stilling maatte forstærkes; Hæren skulde samles paa Fyn, hvorhen hele det nørrejydske Korps skulde føres, kun Fodgarden og Husarerne skulde til København; Als skulde rømmes, saa at Øen kun holdtes svagt besat. Snart efter kom man dog i Tanker om, at Betingelserne for Vaabenhvilen næppe tillod saadanne Omflytninger, og alt blev saa nogenlunde som det var, kun kom Garden og Husarerne til København. Derimod hjemsendte Fodfolket tre Aargange Forstærkningsmænd fra 1853, 54 og 55, hvilket svækkede Afdelingerne meget betydeligt, 14de Regiment mistede endog alt sit Mandskab; tilmed kunde de til det af Fjenden besatte Landomraade hjemsendte ikke atter indkaldes; Artilleri- og Ingeniørtropperne formindskedes paa samme Maade, og en stor Del Militærarbejdere blev ligeledes hjemsendt; kun Rytteriet fik Lov til at beholde sine Forstærkningsmænd, da det først nylig var bleven fuldt kampdygtigt netop ved dem.

Hvad Flaaden angaar, ophævedes Blokaden overalt ved Vaabenstilstandens Indtræden, den 12te Maj om Morgenen. Af Eskadren i Østersøens vestlige Del detacheredes en Del af Styrken til København, og Resten af Skibene fordeltes saaledes, at Linieskibet »Frederik den Sjette« forblev paa sin Station, for at fortsætte Indøvelsen af Besætningen, og Fregatten »Thetis«, der havde ligget paa Blokade ved Bülk, blev kaldet til Farvandet S. for Høruphav, for ligeledes at tage fat paa Øvelserne. Af de mindre Skibe samledes de tre Kanonbaade »Buhl«, »Willemoës« og »Schrødersee« i Høruphav, for at foretage de nødvendige Eftersyn, som var en Følge af den uafbrudte Virksomhed, hvori disse Skibe var bleven holdt siden deres Udrustning fra Orlogsværftet, og Kanonchalup-Delingerne fra Lille Belt og Als Fjord indfandt sig sammesteds, for at fuldstændiggøre Besætningernes Indøvelse. Dampskibet »Hekla« blev Dagen efter Vaabenstilstandens Begyndelse afgivet til Transportvæsenet, imod Eskadrechefens Ønske, der gerne vilde beholde Dampskibet som bevægende Kraft for Linieskibet og Fregatten, der jo kun havde deres Sejl. Hvad Eskadren i Østersøens østlige Del angaar, begav den sig efter Ophævelsen af Blokaden af de preussiske Østersøhavne til Sundets sydlige Indgang. Ministeriet havde tilkendegivet Eskadrechefen som Rettesnor under Vaabenhvilen, at man ønskede Tiden benyttet til Fuldendelse af Skibenes Organisation og Besætningens Uddannelse i Orlogstjeneste. Dampen maatte kun anvendes, naar det var absolut nødvendigt, og

Eskadren skulde manøvrere under Sejl i Farvandet mellem Falsterbo, Stevns og Dragør, med hyppig Kommunikation over sidstnævnte Sted. Nordsøeskadren havde, som tidligere omtalt, ved Vaabenhvilens Indtræden begivet sig til København. Efter at Fregatten »Jylland« og Korvetten »Hejmdal« var detacheret og var bleven erstattet af Panserkorvetten »Danebrog«, afgik Eskadren i Slutningen af Maaneden paa et Besejlingstogt til Skagerak og Nordsøen. Efter at dette var tilende, sejlede Eskadren til Store Belt, for at underlægge sig Admiral v. Dockums Kommando.

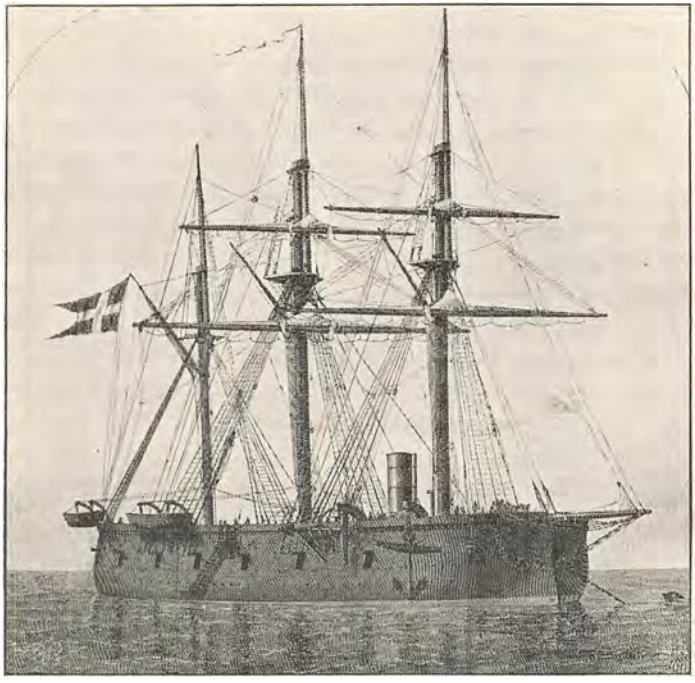

Panserkorvetten »Danebrog«.

Efter at Nordsøeskadren havde forenet sig med Eskadren i Østersøens østlige Del, bestod den samlede Styrke af følgende Skibe: Linieskibet »Skjold«, Fregatterne »Sjælland«, »Niels Juel«, »Jylland« og »Tordenskjold«, Panserkorvetten »Danebrog«, Panserbatteriet »Rolf Krake«, Korvetterne »Dagmar«, »Hejmdal« og »Thor«, Skonnerterne »Absalon«, »Fylla« og »Diana«, samt Dampskibene »Holger Danske« og »Hekla«. I de nærmeste Dage efter at Sammenslutningen havde fundet Sted, foretog denne anselige Styrke daglig Evolutioner under Damp i det til Manøvreplads anviste Farvand og opløstes, da Tiden nærmede sig, hvor Skibene ved Vaabenhvilens Afslutning igen skulde afgaa til deres respektive Stationer.

Den 18de Maj skete, som nævnt, Krigsministerskiftet, og den ny Minister,

Oberstløjtnant af Artilleriet Reich, kaldte Hærens Stabschef, Oberstløjtnant Stiernholm til København for at raadslaa med ham. Det blev da bestemt, at der skulde dannes en Landgangsbrigade under Oberst Max Müller, bestaaende af en Brigade, et Batteri, en Eskadron og et Ingeniørkompagni. Styrken blev samlet i Nyborg, fik de nødvendige Skibe m. m. og holdt under hele Vaabenhvilen Landgangsøvelser ved Kysterne af Store Belt. Planen var med det Korps først at gøre Landgang paa Rügen og tage denne Ø; Kaptajn Aarøe, som laa med sit Strejfkorps paa Taasinge, skulde danne Avantgarden, og det lykkedes ham at faa oplyst, at der paa Øen kun laa to Kompagnier Fodfolk, en Eskadron og nogle Gendarmer. Der blev knyttet Forbindelser paa Stedet, Tegn aftalt, som skulde vejlede ved den natlige Landgang, kort alt var rede, da Planen paa en eller anden Maade blev røbet; Preusserne sendte i Hast Forstærkning fra Berlin til Rügen, og Foretagendet maatte opgives. Efter Tabet af Als blev Max Müllers Korps inddraget i Kystforsvaret ved Lille Belt og alle Landgangsplaner i stor Stil opgives.

En Ting var Ministeren og Overkommandoen enige i, det var, at Styrken paa Als skulde formindskes; 3 Fodbrigader og 3 Feltbatterier mentes tilstrækkelig til at forsvare Øen sammen med de faste Batterier, og trods General Steinmanns bestemte Modforestillinger blev derfor Brigaden Hein, 11te og 12te Regiment, tillige med Batteriet Messerschmidt sidst i Maj overført til Fyn. Vi skal senere se, hvorledes denne Svækkelse af Styrken paa Øen bidrog til dens forholdsvis lette Erobring.

Krigsminister Reich meddelte snart efter Overkommandoen, at det var den, som udelukkende skulde have den egentlige Kommando over Hæren, og bad kun om at blive underrettet om, hvad der skulde ske, naar Fjendtlighederne igen begyndte. General Gerlach og hans Raadgivere var stadig fast overtydet om, at Preusserne vilde rette deres Hovedangreb mod Fyn, og denne Overtydning var i og for sig rigtig; General Moltke tillagde Fyns Erobring den allerstørste Betydning for at fremtvinge en snarlig Fred, og ansaa Foretagendet for forholdsvis let gennemførligt. Det var kun Kejseren af Østerrigs bestemte Nægtelse af at lade sine Tropper deltage i et Angreb paa de danske Øer, som tvang General Moltke til foreløbig at opgive denne Plan. Dette kunde den danske Overkommando ikke vide, og den handlede derfor fuldstændig rigtig, naar den først og fremmest forberedte sig paa at møde det farligste og sandsynligste Angreb, det mod Fyn.

Styrken paa Fyn var i Virkeligheden meget svag, 7 af de derværende Regimenter, 2det, 9de, 13de, 16de, 17de, 20de og 22de, havde midt i Juni tilsammen kun 7000 Mand, de 4 andre paa Øen værende Regimenter, 8de, 11te, 12te og 15de, havde gennemsnitlig 1400 Mand hvert; men i 12te og 13de Regiment tjente endnu omtrent 1000 upaalidelige Sydslesvigere, som maatte udskilles; til Erstatning for dem og for de hjemsendte Forstærkningsmænd kom der et Par Tusinde Rekrutter fra Eksercerskolerne; men hele Fodfolkstyrken ved Lille Belt naaede derved ikke 14,000 Mand. Trods General Hegermann-Lindencrones Protest blev derfor Brigaden Nielsen, 7de og 14de Regiment, kort inden Vaabenhvilens Udløb overført fra Frederikshavn til Nyborg, for derfra at marchere til Lille Belts Kysten.

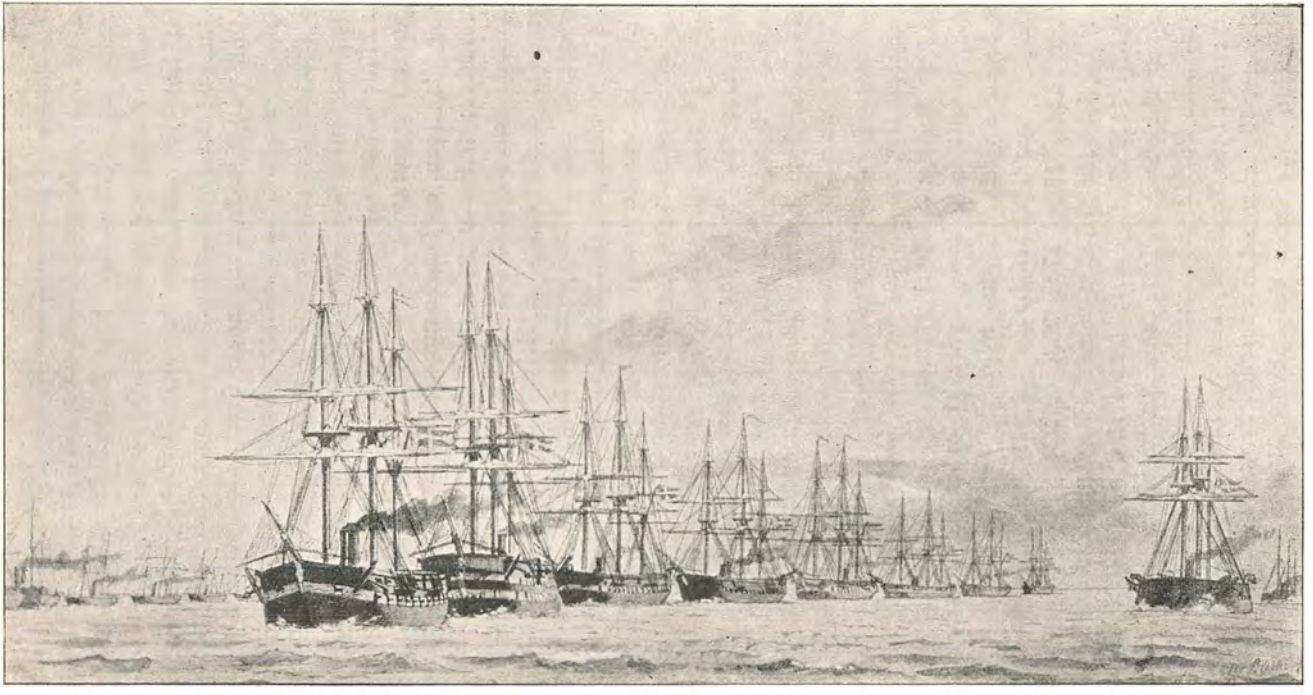

Den forenede Nordsø- og Østersøeskadre.

Befæstningsanlæg maatte i Henhold til de trufne Bestemmelser ikke udføres, ellers blev der gjort alt for at staa rede til at møde de kommende Begivenheder; men desværre viste der sig adskillige Vanskeligheder ved Samarbejdet mellem de forskellige Myndigheder. Da det gjaldt om at forsvare Kyster og dække Havarme, var fuld og klar Forstaaelse mellem Ledelsen til Lands og Ledelsen til Søs naturligvis af den allerstørste Betydning, men dette viste sig vanskeligt at opnaa; de til Kystforsvaret afgivne Orlogsskibe handlede efter Ordrer fra foresatte, som kun stod i et ret løst og ikke altid godt Forhold til Overkommandoen, og de civile Myndigheder stillede sig stundom ret uvilligt lige overfor de Krav, som Krigstilstanden nødvendigvis medførte. Told- og Postvæsnet paa Als nægtede saaledes at rette sig efter General Steinmanns Befalinger til Sikring af Forbindelsen med Omverdenen, uagtet Øen var i Belejringstilstand, og Øvrigheden paa Fyn modsatte sig Dannelsen af Vognparker til hurtig Befordring af Tropper mod truede Steder paa Kysten, og bøjede sig først, da Krigsministeriet fremkaldte Indenrigsministeriets Afgørelse. Bag denne Uvillie mod de krigerske Foranstaltninger til Værn for Fædrelandet laa en kortsynet Selvsikkerhed; stod Fjenden i Landet, vilde han kræve langt mere og hensynsløst straffe og straffe haardt ethvert Forsøg paa Nægtelse.

Ved Vaabenhvilens Udløb var den danske Stridsmagt altsaa fordelt saaledes:

Nord for Limfjorden stod General Hegermann-Lindencrone med 6 Batailloner, 24 Eskadroner, 24 Kanoner og 2 Ingeniørkompagnier, tilsammen ca. 8000 Mand; mod dem stod General Vogel v. Falckenstein, som samlede sit Korps paa 25 Batailloner, 16 Eskadroner og 42 Kanoner, tilsammen ca. 25,000 Mand, i Egnen ved Randers for muligvis at lokke de Danske til at gaa over Limfjorden og knuse dem i aaben Mark.

Paa Fyn stod vor Hovedstyrke ved Lille Belts Kyst; der var General Gerlach selv med sin Stab og Divisionen Caroc, bestaaende af Brigaderne Wörishöffer, Hein og Scharffenberg og den fra Jylland under Vejs værende Brigade Nielsen, ialt 18 Batailloner, 6 Eskadroner og 40 Kanoner, 1 Fæstningskompagni og 3 Ingeniørkompagnier, tilsammen omtrent 17,500 Mand, foruden det til Arbejderbataillon omdannede 13de Regiment. Ved Nyborg stod Landgangsbrigaden under Max Müller med 4 Batailloner, 1 Eskadron, 8 Kanoner og 1 Ingeniørkompagni, ialt ca. 3000 Mand. Omkring Fredericia paa den jydske Kyst stod Feltmarschalløjtnant Gablenz med sine 22,000 Østerrigere, som naar som helst kunde forstærkes fra de preussiske Korps.

Paa Als havde General Steinmann Brigaderne Kauffmann, Faaborg og Bülow, tilsammen 12 Batailloner med 2 Eskadroner og 24 Kanoner, desuden var der 3 Fæstningskompagnier og 1 Ingeniørkompagni, tilsammen 12,000 Mand. Paa den modsatte Kyst stod General Herwarth v. Bittenfeld med det 1ste preussiske Korps, omtrent 25,000 Mand stærkt.

Alt i alt havde vi saaledes ca. 40,000 Mand i Marken mod ca. 72,000 Preussere og Østerrigere: vore Afdelinger, navnlig af Fodfolket, var meget svagt forsynet med Befalingsmænd; ved Fodregimenterne havde Regimentscheferne overalt tilliget maattet tage Kommandoen over den ene Bataillon; flere Afdelinger bestod for en stor Del af Rekrutter, og mange unge, lidet øvede Befalingsmænd var nylig tilgaaet fra Sko-

lerne for at fylde Hullerne efter de faldne, saarede og fangne. Fjendens Afdelinger var rigelig udstyret med faste, veløvede Befalingsmænd og talte kun fuldt uddannede Soldater.

Flaadens Skibe belavede sig, da Vaabenhvilen nærmede sig sin Ende, paa at indtage de Stationer, som de skulde have ved Fjendtlighedernes Genoptagelse. Eskadren i Østersøens vestlige Del, Orlogskaptajn Muxoll, hvis Hovedopgave var at understøtte Hæren ved Forsvaret af Øerne, fik fra Kommandoen paa Als Underretning om, at der var Sandsynlighed for, at Fjendtlighederne vilde blive fornyede allerede den 25de om Aftenen, og Kommandoen anmodede derfor Eskadrechefen om at afgive Besætning til Marinebatteriet paa Kegenæs. Orlogskaptajn Muxoll lod den 24de Juni udgaa Ordre til de ham underlagte Skibe om at indtage deres Stationer Natten til den 26de. Linieskibet »Frederik den Sjette« blev endvidere beordret til at tage Station Syd for Kegenæslandet, imellem Østerby og Fyrtaarnet, og saa nær Landet, som Skibet kunde ligge sikkert. Løjtnant Bardenfleth skulde detacheres med det Mandskab, som hørte til Marinebatteriet ved Draget, og i denne Tjeneste underlægge sig Kommandanten paa Kegenæs, Major Gulstad.

Eskadrens Skibe vilde da den 26de om Morgenen være saaledes fordelte: Ved Nordlandet og i Stegsvig Dampskibene »Esbern Snare«, »Hertha«, »Willemoës« og to Kanonchalupper, ved Hardeshøj en Kanonjolle, og i Sandvig en Kanonchalup. Paa Augustenborg Fjord, i Nærheden af Arnkilsore, Batteriet »Rolf Krake«, der ventedes at ville ankomme til sin Station i Løbet af Dagen. Paa Sydsiden af Als to Dampkanonbaade og to Kanonchalupper. Marinebatteriet paa Draget vilde være besat med den halve Styrke; den anden halve Del vilde møde, saa snart »Frederik den Sjette« ankom paa Stationen. Linieskibet var den 23de afgaaet fra Kjøbenhavn, ledsaget af et Dampskib, men den kontrære og haarde vestlige Kuling lod formode, at Ankomsten vilde blive forsinket.

Hvad Nordsøeskadren og Eskadren i Østersøens østlige Del angaar, da laa de to Eskadrers Skibe, forenede under Admiral v. Dockums Kommando, til Ankers Vest for Gulstav, da Dampskibet »Freja« den 22de om Morgenen ankom med Depecher og Ordre fra Marineministeriet. Det paalagdes Admiralen at forlade Krydsepladsen saa betids, at Skibene kunde indtage deres Stationer ved Rügen og Danzig imellem den 25de og 26de Juni; dog maatte der ikke, forinden nærmere Ordre indløb, finde nogen Opbringelse eller Blokade Sted, og heller ikke udøves nogen Fjendtlighed, medmindre at Eskadren blev angrebet. Forinden Afgangen beordredes Admiralen til at detachere Orlogskaptajn Suenson med Fregatten »Niels Juel« og Korvetten »Dagmar« til Nyborg, Batteriet »Rolf Krake« til Als og endelig Korvetten »Thor« til Krydsepladsen Gjedser—Warnemünde. v. Dockums Eskadre, Flaadens Hovedstyrke, der igen skulde tage fat paa sin tidligere Opgave, at blokere de tyske Havne og hindre de preussiske Orlogsmænd i at løbe ud, vilde herefter komme til at bestaa af følgende Skibe: Linieskibet »Skjold«, Fregatterne »Sjælland«, »Jylland« og »Tordenskjold«, Korvetten »Heimdal«, Skonnerterne »Absalon«, »Fylla« og »Diana«, samt Dampskibene »Holger Danske« og »Hekla«.

Foruden disse Skibe skulde Panserkorvetten »Danebrog« foreløbig blive ved Flaget. Efter Ordrens Ankomst detacheredes nogle af Skibene, og efter Afsejlingen begyndte Fregatten »Sjælland« at fylde Kul fra Dampskibet »Newsky«, der Aftenen i Forvejen var ankommen med Kul og Proviant til Eskadren. Arbejdet maatte imidlertid ophøre paa Grund af haard Kuling, og efterhaanden, som Vejret tiltog, maatte en Del af Skibene opgive deres Ankerplads og lette, for at bjerge sig for Stormen, sidst Linieskibet »Skjold«, der ud paa Eftermiddagen gik i Drift og som efter at have stukket Kæden fra sig søgte Store Belt for at finde Læ. Den 25de om Morgenen lettede »Sjælland«, »Danebrog«, »Tordenskjold«, »Hejmdal« og »Hekla«, som trods Stormen havde holdt Stationen Natten over. »Tordenskjold« og »Hejmdal« detacheredes til Stationerne ved Tornebusken, medens den øvrige Del af Eskadren afgik til Store Belt og samledes med de Skibe, som Dagen forinden havde søgt Læ for det haarde Vejr. Her detacheredes »Absalon« til Tornebusken, »Rolf Krake« og »Thura« gik til Høruphav, for at underlægge sig Eskadren i Østersøens vestlige Del, medens »Skjold«, »Sjælland«, »Dannebrog«, »Fylla« og »Hekla« satte Kurs mod Gjedser. Om Aftenen passerede Eskadren Dars, og den 26de Juni om Morgenen indtog Skibene igen deres tidligere Blokadestation ved Jasmund.

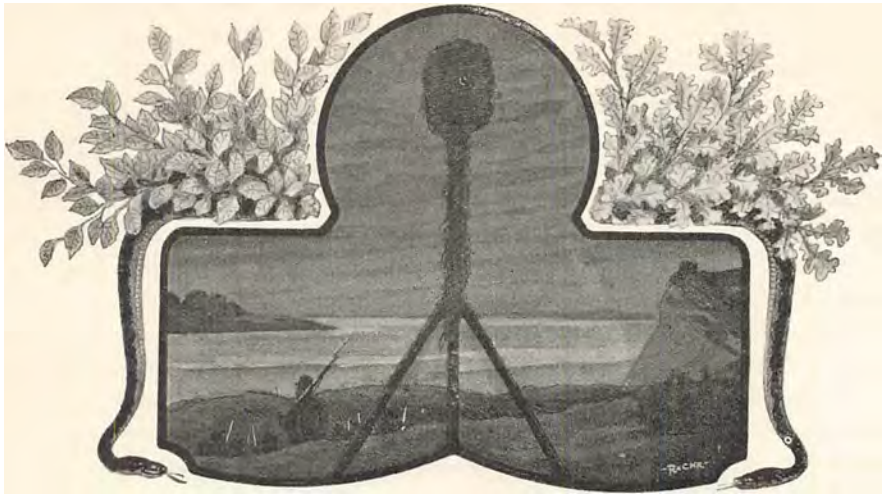

44de Kapitel

Dagene før Overgangen til Als.

General Steinmann skulde altsaa forsvare Als; Overkommandoen havde, da den gjorde Rede for Forholdene efter Dybbøls Fald, fremhævet, at Øens Forsvar kun kunde vare en begrænset Tid; Fjendens Kanoner kunde ødelægge Skytset i Kystbatterierne og paa en bred Kyststrækning hindre Fodfolket i at samle sig; der kunde da slaas Bro et eller andet Sted over det 15,000 Alen lange Sund eller gaaes i Fartøjer over den endnu længere Fjord; imidlertid blev det dog udtalt i den Instruks, General Steinmann fik, at Regeringen lagde den største Vægt paa Besiddelsen af Als; Øen skulde forsvares saa længe som det blot var nogenlunde muligt. Ikke desto mindre blev Styrken stadig formindsket; oprindelig var efterladt 5 Fodbrigader, 6 Eskadroner, 7 Feltbatterier og 3 Fæstningskompagnier, tilsammen ca. 19,000 Mand; men allerede i Tiden inden Vaabenhvilen blev der taget først et Batteri, siden en Fodbrigade, tre Eskadroner og endnu 2 Batterier bort. General Steinmann mente dog, trods denne Formindskelse af Stridskræfterne, endnu at kunne løse sit Hverv paa nogenlunde betryggende Maade, uden at Mandskabet blev overanstrengt; naar han fik den Hjælp fra Flaaden, som han troede at kunne gøre Regning paa; derimod modsatte Generalen sig bestemt, men uden Held, at Oberst Max Müller blev bortkaldt; han vilde nødig undvære denne ansete, dygtige Fører.

Da Vaabenhvilen indtraadte, befalede Krigsministeriet, at Rømningen af Als skulde fortsættes, saaledes at Øen kun forblev svagt besat, og som Følge heraf fik General Steinmann Ordre til at afgive endnu en Fodbrigade, sine sidste tre Eska-

droner og et Batteri; desuden skulde Melsdetachementet, som var dannet særlig til Vogtning af Nordlandet, hæves, og Befalingsmænd og menige vende tilbage til de Afdelinger, hvorfra de var taget. General Steinmann skrev til Overkommandoen, at han ansaa det for sin Pligt at udtale sig mod denne yderligere Svækkelse af Styrken; 3 Fodbrigader var efter hans bestemte Overbevisning for lidt til at vogte og forsvare Als; men ikke desto mindre blev endnu 600 Mand af Arbejderbataillonen og et Ingeniørkompagni taget fra ham. Generalen krævede sin Styrke øget med i det mindste et godt Fodregiment, en stærk Eskadron, et Ingeniørkompagni, 10 svære riflede Kanoner og 8 glatte, dermed mente han at have naaet den mindste Besætning, som kunde forsvare Øen med nogenlunde Udsigt til Held, naar Flaaden ydede den ventede Hjælp. Overkommandoen lovede kun at sende højst et Par Eskadroner; Fodfolk kunde ikke undværes, da Fyn ansaas for det mest truede Punkt; det faste Forsvar af Als var desuden nu, mente Overkommandoen, bragt saaledes i Orden, at 12 Batailloner var fuldkommen tilstrækkelig til at løse Opgaven.

General Steinmann protesterede paany herimod, hvis Opgaven kun var at forsvare Øen »saa længe som blot nogenlunde muligt«, saa kunde det gøres med en hvilken som helst Styrke; men da det var udtalt, »at der lægges den største Vægt paa Besiddelsen af Als«, saa ansaa han det for sin Pligt at gøre opmærksom paa, at hans Overbevisning om, at Styrken var for lille, var bleven fastere og fastere, jo længere han overvejede Forholdene; han fik igen til Svar, at Fyn ikke kunde blottes, og Als maatte hjælpe sig med, hvad der var.

Da Vaabenhvilen udløb den 25de Juni, Kl. 12 Midnat, stod der saaledes paa Als:

2den Brigade, Oberst Kauffmann	3die Rgmt.,	Oberstlt. Mathiesen.
	18de —	Major Lundbye.
4de Brigade, Oberst Faaborg	4de Rgmt.,	Major Rauch.
	6te —	Oberstlt. Caroc.
6te Brigade, Oberst Bülow	5te Rgmt.,	Major Myhre.
	10de —	Major Gedde.

2 Eskadroner Dragoner under Major Gerlach, 3 Feltbatterier, hvoraf 2 riflede, 3 Kompagnier Fæstningsartilleri og 1 Ingeniørkompagni. Hele den stridende Styrke var ca. 12,000 Mand, altsaa 7000 Mand mindre, end hvad der først var efterladt.

Vore Folk var under Vaabenhvilen kommen godt til Kræfter efter de haarde Anstrengelser under Dybbøls Belejring; Alsingerne plejede dem paa det bedste, og Indkvarteringen var ikke tættere, end det kunde overkommes; en kort Orlov til Hjemmet havde hos mange muntret Sindet op; de daglige Øvelser styrkede Sammenholdet i Afdelingerne og knyttede de ny udnævnte og ny tilkomne Befalingsmænd til deres Folk. Den skønne Ø havde klædt sig i sin fejreste Sommerpragt, det var en Lyst at færdes i den fri Natur baade ved Dag og ved Nat efter de kolde, mørke Døgn paa Dybbøl; mangen landlig Fest samlede Kammeraterne til muntert Lag; Spøg og Alvor vekslede, og Løfter om trofast Sammenhold gaves. Omkring Feltpræsten, Johannes Clausen, flokkedes altid en stor Skare, naar han talte Guds Ord

i det fri, og hans frejdige Forkyndelse bidrog meget til at styrke Modet. Stemningen var udmærket; baade Befalingsmænd og menige troede paa, at her kunde de byde Preusserne Trods; kun de højere Førere, som havde Overblik over Forholdene i deres Helhed, fandt vor Styrke for lille, og imødesaa med Uro Krigens Genoptagelse.

Langs Kysten af Als Sund fra Sønderborg op til Arnkilsøre var der gravet 35 Batterier og Indskæringer, og i disse var der anbragt 64 Kanoner og Morterer, de 46 Syd for og 18 Nord for Kjær Vig; naturligvis kneb det med at skaffe Befalingsmænd og Betjeningsmandskab; Korporaler, Underkorporaler, ja selv menige maatte bruges som Kommandører, og til hver af de sværere Kanoner var der kun 6 Mand, til de lettere kun 4. De fleste Kanoner var stillet saaledes, at de bestrøg Sundet paa langs, altsaa virkede mod en Broslagning eller Baadovergang, kun et mindre Antal, 14 Kanoner, var bestemt til at skyde tværs over Sundet mod den af Preusserne besatte Kyst; vi vidste jo af dyrekøbt Erfaring, at vi ikke kunde tage Kampen op med de talrigere og bedre preussiske Kanoner. Desuden var der gravet en sammenhængende Løbegravslinie langs hele Kysten baade Nord og Syd for Kjær Vig; i den stod vore Folk dækket for Ilden fra Sundeved og kunde skyde ud over Sundet; men var Fjenden først i Land, var hele dette store Arbejde snarere til Skade end til Gavn.

Langs Kysten var der paa 7 Steder rejst Bavner; ved hver stod to Mand paa Post; den Kompagnichef, som var nærmest ved Overgangsstedet, skulde lade nærmeste Bavne tænde, og 50 Skridt ud til Siden derfor afbrændtes samtidig en Halmvisk paa en Stang; det var Signalet til, at alle Bavner skulde tændes og hele Styrken paa Øen kaldes under Vaaben.

Als Sund, som skilte os fra den overlegne Fjende, er nordligst ved Arnkilsøre omtrent 1200 Alen bredt, men snævrer saa ind, og er ved Sønderborg kun 300 Alen; en Riffelkugle kan saaledes overalt naa fra Bred til Bred; det værste var, at det var umuligt fra Als at se, hvad der tildrog sig paa Kysten lige overfor, navnlig fra Strækningen Nord for Kjær Vig; Smaaskove og tætte Hegn, som prangede i hele Sommerens Løvpragt, skjulte alle Troppebevægelser for det fra Als spejdende Øje og paa den nordligste Del lukkede den herlige Storskov, hvis Grene spejlede sig Sundets Bølger, fuldstændig for al Udsigt. Det blev sagt, at Ejeren, Grev Reventlow, selv havde henledet Opmærksomheden paa, at denne Skov burde fældes, hvis Als skulde forsvares, og lige saa vist som Storskoven er det dejlige Als Sunds fornemste Pryd, er den det sikreste Skjul for en Fjende, som uset vil forberede en Overgang over Sundet. Omvendt var en bred Kyststrækning paa Als let overskuet fra Sundeved, saaledes at Preusserne uden Vanskelighed kunde følge vore Troppers Bevægelser.

Bag Arnkilsøre strækker Augustenborg Fjord sig dybt ind i Landet og gav Ankerplads for vort Søforsvars bedste Kraft, Panserbatteriet »Rolf Krake«. Paa Grund af dets Maskinkraft, Panser og Artilleri knyttede Overkommandoen store Forventninger til dets Hjælp, og Skibet var maaske det Led i Forsvaret, hvorpaa Nationen byggede sit bedste Haab om, at det vilde lykkes de danske Stridskræfter at afslaa et fjendtligt Overgangsforsøg.

»Rolf Krake«s Jernskrog laa ikke højt paa Vandet, idet Overkanten af det faste Skib kun havde en Højde af ca. 4 Fod over Vandlinien. Skibets Opstaaende var for at forøge Skydefriheden indrettet til at klappes ned udenbords under klart Skib, hvad der gjorde Batteriet mindre som Maal under en fjendtlig Beskydning, men samtidigt indeholdt dette den Fare, at Dækket var let tilgængeligt udefra, hvad der kunde komme til at spille en Rolle under en Overgang til Øen, hvor Skibet, omsværmet af fjendtlige Baade og maaske ude af Stand til at bruge sine Maskiner, paa Grund af Røg og Farvandsvanskeligheder, let kunde blive Genstand for en resolut udført Entring. »Rolf Krake«s $4^1/_2$" tykke Panser i Vandlinien var lagt paa et Underlag af 8" Teaktræ; Skibet havde et pansret Kommandotaarn og to Kanontaarne efter Kaptajn Coles System, beskyttede af $4^1/_2$" Panser, boltet paa et 16" tykt Træunderlag. Taarnene var drejelige, og hvert forsynet med en 8" Armstrongsk Kanon, som i Forbindelse med nogle lettere Dækskanoner udgjorde Skibets Armering. Maskinen indicerede 750 Hestes Kraft og kunde bringe Batteriet frem med ca. 8 Mils Fart.

Als Sund ved Sønderborg.

»Rolf Krake« havde, som tidligere omtalt, under Vaabenhvilen været detacheret til Eskadren i Østersøens østlige Del. Ministeriets Tanke hermed havde været, at give Officerer og Mandskab en nødvendig Rekreation ovenpaa den anstrængende og nervepirrende Tjeneste ved Bevogtningen af Als, men Batteriet forblev længere Tid i Østersøen end ønskeligt, og naaede paa Grund af stormende Vejr ikke engang sin Station paa Augustenborg Fjord, forinden Fjendtlighederne igen havde taget deres Begyndelse.

Den Ankerplads, som Panserbatteriet skulde indtage paa Augustenborg Fjord, var den samme som forinden Vaabenhvilen, nemlig saa nær ved Arnkilsøre, som det paa Snogbækhage liggende fjendtlige Batteri vilde tillade Skibet at ligge. Der valgtes derfor et Sted Syd for den saakaldte Halvmaanegrund, hvor Panserbatteriet kunde ligge, uden i altfor betænkelig Grad at være udsat for de fjendtlige Batteriers Ild. »Rolf Krake«s Opgave vilde være at søge at forhindre en Overgang, hvis denne fandt Sted i den nordlige Del af Als Sund, ved fra en Position i Nærheden af Arnkilsøre at skyde langs ind i Sundet, og ved en Overgang fra Als Fjord at søge at forhindre den efter bedste Skøn. Opgaven var derfor at holde Skibet saa nær dets eventuelle Virkeplads, som det overlegne fjendtlige Skyts tilstedte, uden at udsætte det for at

blive gjort ukampdygtigt allerede paa dets Ankerplads. Marineministeriet havde under Krigen ved forskellige Lejligheder søgt at formaa Eskadrechefen til at stationere Batteriet saa nær som mulig ved Indgangen til Alssund og endog anbefalet ham, at lade »Rolf Krake« tage Station ved Arnkilsøre, hvor det fra en Position udfor Ørets Sydvesthuk vilde kunne bestryge Sundet et langt Stykke ind. Som Forholdene imidlertid udviklede sig under Krigens Gang, viste dette sig ugørligt, paa Grund af de talrige fjendtlige Batteriers Fremkomst paa Kysten lige overfor Als, som nødvendiggjorde, at de danske Krigsskibe indtog en mere tilbagetrukken Stilling i Farvandet. Det kunde maaske have været ønskeligt, at Skibet, i al Fald om Natten, havde indtaget en Plads noget nærmere Sundet, henimod Nordostpynten af Arnkil, men paa den anden Side maa det erindres, at Skibet, der var kendeligt ved sine Master og ved Røgen, vilde have været udsat for en Beskydning, hvis Virkning ikke forud lod sig beregne, og som mulig vilde have gjort det uskikket til Tjeneste, naar netop dets Medvirkning behøvedes.

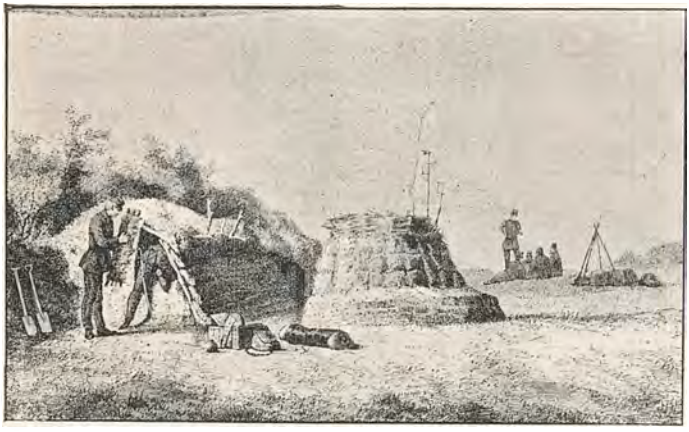

En Strandvagtshytte ved Als Sund.

Panserbatteriet laa paa sin Ankerplads, vel ikke med fuld Damp, men dog saaledes, at det straks kunde gaa frem, og at der kun behøvedes ca. 4 Minutter for at naa den fulde Dampkraft. Alt, saa vel staaende som løbende Gods var fanget til Masterne, Rorpinden var udtaget, og Styreapparatet i Kommandotaarnet i Orden. Batteriets Sider var ikke slaaede ned, men da Boltene, som holdt disse, stadig blev efterset og holdt i Orden, vilde der af den Grund ikke kunne foraarsages noget Ophold. Med Hensyn til Ankringen kunde der være Tale om to Fremgangsmaader. Man kunde enten have Kæden udhekset, klar til at stikke fra sig, eller ogsaa have den manet om Spillet, klar til Indhivning. Der valgtes den sidste Maade, hvorved Ankerletningen vilde kunne foretages i Løbet af nogle faa Minutter, og Ankerets Katning og Kipning kunde ske, efter at Skibet var kommen i Gang, og havde forladt Ankerpladsen. Af Skibets Besætning havde det halve Mandskab Vagt om Natten paa Dækket, medens det halve Mandskab var til Køjs. Dette havde til Følge, at der paa Forbanjerne, hvor Spillet fandtes, var Køjer ophængte, idet nogle af Underofficererne havde deres Soveplads her, men Forbanjerne var rummelige, og de ophængte Køjer antoges at være saaledes placerede, at de ikke kunde komme til at genere Spillet. Med disse Foranstaltninger mente Chefen at have tilfredsstillet alle Fordringer til Skibets hurtige

Kampberedskab, idet Batteriet havde tilstrækkelig Damp til straks at kunne gaa frem, og de øvrige Forberedelser vilde kunne tilendebringes under Sejladsen.

Den 28de Juni, altsaa Dagen forinden Preussernes Overgang, modtog »Rolf Krake«s Chef en Skrivelse fra Eskadrechefen, Orlogskaptajn Muxoll, hvori denne meddelte ham, at Fjenden gjorde Forberedelser til en Overgang, at ikke mindre end 800 Baade i de sidste Dage var passerede gennem Flensborg, Nord paa, og at det var sandsynligt, at Sundet vilde blive et af Overgangsstederne, da man havde Efterretning om, at Fjenden medførte Guttaperkabaade og Flaader, bestemte til at benyttes ved Overskibning over Sundet. Orlogskaptajn Rothe tillagde imidlertid ikke denne Meddelelse nogen særlig Betydning, da Skrivelsen var betegnet som »privat« og endvidere blev overbragt ham lejlighedsvis af en af hans egne Folk, der i et Ærinde havde været paa Eskadrechefens Station, og tilmed indeholdt Brevet ogsaa andre Meddelelser, bl. a. om Kulfyldning, hvad der ikke syntes at tyde paa noget umiddelbart forestaaende Angreb. Han antog sig beretttiget til at henføre den modtagne Efterretning blandt de mange af lignende Art, som før Vaabenhvilen var kommen ham i Hænde. Endvidere antog han, at saa vel Underretningen om en forestaaende Landgang, som Signalet for dens Iværksættelse, maatte ventes fra Armeen, som var Fjenden nærmest. Endelig var han ved en i Land posteret Ordonnans i Forbindelse med den nærmest kommanderende Landofficer og nærede den Anskuelse, at et Angreb paa Als vilde blive indledet med en almindelig Artillerikamp, hvad der vilde gøre det muligt for ham at indfinde sig paa Kampladsen i rette Tid. Glippede imidlertid denne Forudsætning, og Overgangen fandt Sted som en Overrumpling, uden nogen indledende Beskydning, vilde Batteriet næppe kunne naa Overgangsstedet, medens den første Overskibning gik for sig, dertil var Stationen altfor tilbagetrukken. Derimod kunde det ventes, at Batteriet, naar det i betimelig Tid blev averteret om Overgangen, og forudsat, at denne fandt Sted i Als Fjord eller den nordlige Del af Als Sund, maatte kunne komme tidsnok til at yde en kraftig Medvirkning mod Overgangsforsøget. Hvad angaar det Punkt, hvor det kunde antages, at Batteriet vilde komme til at virke, og hvori denne Medvirkning vilde komme til at bestaa, da var det baade Chefens og Lodsens Anskuelse, at det vilde være en Umulighed at navigere »Rolf Krake« i Als Sund, paa Grund af Farvandets ringe Brede og under Forhold, hvor alt under en Artillerikamp vilde blive indhyllet i Røg, da Skibet ikke styrede let, og efter dets Lokaliteter kun tilstedede en begrænset Synskreds. Skibet vilde ifølge sin

Orlogskaptajn F. C. G. Muxoll.

Konstruktion ikke kunne styre i det søndre Als Sunds Krumninger, eller vende i den nordlige Del, imellem Arnkilsøre og Kjær Vig. Batteriet havde nemlig fuld Linieskibs Længde og tillige et usædvanligt Drøn, og lystede ikke Roret, naar Skruen var standset, og endnu mindre, naar der bakkedes. Hertil kom, at der gennem de smaa Huller i Kommandotaarnet kun havdes en indskrænket Udsigt, hvilken Ulempe især vilde føles under en Kamp, naar Røgen bredte sig fra Batteriets egne og fra de fjendtlige Kanoner. Paa Grund af disse forskellige uheldige Forhold, gik Eskadrechefens Ordre til Batteriet heller ikke ud paa at løbe ind i Als Sund under et fjendtligt Overgangsforsøg, men kun at skyde langs ned af Sundet fra en Position i Nærheden af Arnkilsøre.

Orlogskaptajn H. P. Rothe.

Forsvaret af Nordlandet, Landet bag Fjorden, var betroet til et enkelt Regiment, 6te, sammen med 1 Eskadron, $^1/_2$ Batteri og en mindre Afdeling Fæstningsartillerister; derved gik der henved et Par Tusinde Mand bort fra Besætningen af Kysten langs Sundet. Strækningen fra Kjær Vig til Arnkilsøres Spids, omtrent 7000 Alen, blev vogtet af Oberst Faaborg med 4de Regiment; nærmest Kysten i Løbegravene stod 2 Kompagnier, fordelt i 8 Feltvagter; en saadan Feltvagt var ca. 40 Mand stærk, havde omtrent 1000 Alen at vogte og udstillede stadig 4 Vagtposter. Bag Feltvagterne stod nogenlunde ligelig fordelt, altsaa med 17 til 1800 Alens Mellemrum, 2 andre Kompagnier, delt i 4 Piketter, hvert paa $^1/_2$ Kompagni, og endnu længere tilbage ligeledes nogenlunde ligelig fordelt over hele Strækningen, Regimentets sidste 4 Kompagnier i Barakker, Feltvagterne og Piketterne var altid i Tøjet og straks rede til Kamp; Mandskabet i Barakkerne maatte hvile om Dagen, om Natten skulde alle være i Klæderne og have Lædertøjet paa. Angreb Fjenden, kunde Oberst Faaborg raade over Batteriet Schreiber, men kun 2 af dets 8 Kanoner var ved Haanden, de stod Øst for Arnkilsøre Skov, de andre stod lidt Syd for Kjær Vig, ved Vejen til Ulkebøl, og maatte altsaa først hentes frem. Det hele dannede en god og paalidelig Iagttagelsesstilling mod Sundet; men der manglede den større, samlede Styrke, som skulde staa rede til at møde frem, naar Landgang blev forsøgt, intet Steds stod der bag Kystvagterne større Styrker end enkelte Kompagnier; det var her det Fodregiment, General Steinmann saa indtrængende havde bedt om, skulde have haft sin Plads; det blev haardt savnet, da Angrebet kom. Imidlertid stolede Generalen paa, at »Rolf Krake« kunde sikre denne Del af Sundet mod større Baadovergange, og i

Tillid hertil holdt han sin Hovedstyrke samlet Syd for Kjær Vig ned mod Sønderborg Slot.

Den 9000 Alen lange Kyststrækning fra Kjær Vig til Syd for Sønderborg var besat af Brigaden Bülows 2 Regimenter, nordligst stod Major Myhre med 5te Regiment, sydligst Major Gedde med 10de; Regimenterne delte Strækningen mellem deres to Batailloner, og disse havde igen hver Nat fra Kl. 10 Aften til Daggry 2 Kompagnier staaende i Løbegravene og 2 i Reserve bag ved, saaledes at hele Styrken stod i Vaaben Natten igennem; om Dagen indtog det ene Komp. i Løbegravene Reservens Plads, og denne søgte Hvile længere tilbage, dog stadig parat til hurtig Udrykning. Det var en anstrengende Tjeneste, som her forlangtes af vore Folk, selv om det lune Sommervejr lettede den noget; det blev krævet, at hver Mand stadig skulde være vaagen ude i Løbegravene, Rodekammeraterne maatte skiftes til at sidde ned, men sove maatte de ikke. 4 Feltkanoner stod til Brigadens Raadighed, naar Fjenden angreb.

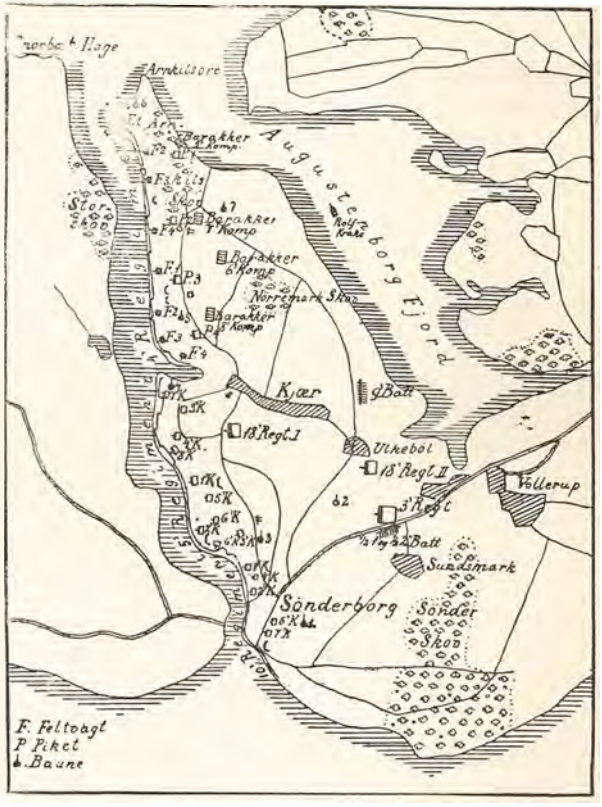

Af de tre Fodbrigader var saaledes de to fast bunden til Vogtningen og det første Forsvar af den lange Kystlinie; tilbage som Reserve til at møde et alvorligt Angreb var kun Brigaden Kauffmann, den stod med 3die Regiment i Barakker ved Vollerup, 18de i Barakker ved Sundsmark, altsaa omtrent en Fjerdingvej og en halv Mil Øst for Sønderborg; ved et Angreb Syd for Kjær Vig kunde Brigaden komme nogenlunde i god Tid; men skete Landgangen nordligere, helt oppe ved Arnkilsøre, var der en Milsvej derop, og der vilde gaa henimod et Par Timer, inden Reserven var alarmeret og kunde være paa Kampladsen. De tre Feltbatterier var fordelt saaledes, at Batteriet Bruus havde sit ene Halvbatteri paa Nordland, det andet ved Sundsmark, Batteriet Lunn havde to Delinger paa Forpost ved Kjær og Engeshøj, og et Halvbatteri ved Vollerup, Batteriet Schreiber, som førtes af Premidrløjtnant Benzon, havde en Deling paa Forpost ved

Arnkils Skov og stod ellers i Ulkebøl Nørremark. Dragonerne besørgede Ordonnanstjenesten og vogtede Kysterne uden for Fodfolkets Linier, Ingeniørerne var fordelt langs Stillingen og ledede Jordarbejderne, som stadig blev fortsat.

Det var desuden paatænkt at styrke Forsvaret ved Udlægning af Miner i Farvandet; der var kommen 70 Ramsteds Miner, en Slags store Glasflasker fyldt med Krudt, som antændtes ved, at et Glasrør med Kalium brødes itu, saa Vandet strømmede ind; de var udlagt i Sundet Syd for Kjær Vig; der ventedes endnu fra København 400 Miner af samme Slags, som skulde have været anvendt dels paa samme Kyststrækning, dels udfor Sandbjerg og Storskoven. Kysten ved Arnkilsøre og sydligere, helt Syd for Sønderborg, skulde have været skærmet af de af Oberst Schaffner opfundne Miner, Kasser fyldt med Krudt, som tændtes ved et galvanisk Batteri; Obersten kom imidlertid først til Als den 27de Juni og fik ikke sine Miner udlagt, inden Preusserne var ovre.

Foran en Officersbarak.

Forsvaret var saaledes fortrinsvis indrettet paa at møde et Angreb mod Kyststrækningen Syd for Kjær Vig; her var Sundet saa smalt, at en Broslagning ikke vilde møde større Vanskelighed, og en Overgang her var utvivlsomt det farligste for os; lykkedes den, og trængte Fjenden rask frem til Ulkebøl, var alle de paa Kjær Halvø staaende Tropper afskaaren og fangen; men Angrebet kunde ikke komme overraskende, Bromateriel og Baade kunde ikke samles uset paa Sundeveds Kyst; vore Batterier maatte bringes til Tavshed, inden Broslagningen kunde ske; der var derfor Tid til at naa frem til det truede Punkt; men fra Kysten ved Storskoven kunde en Overgang komme hurtig og uventet; vor Reservebrigades Plads burde derfor være valgt med denne Fare for Øje. Paa et Kvarterstid kunde Baadene naa fra Kyst til Kyst, og det var paa Forhaand givet, at naar »Rolf Krake« fra sin Plads paa Augustenborg Fjord naaede frem til Arnkilsøre, kunde Preusserne have to Baadtransporter udført. Hele Modstanden vilde da være 4de Regiments spredte Kystvagter, og det var paa Forhaand givet, at en Landgang her maatte lykkes; det vidste Preusserne desværre altfor godt; det havde ikke været muligt at hindre, at sydslesvigske Desertører holdt dem underrettet om alt, hvad der tildrog sig paa Øen, og deres Plan var derfor lagt med et nøje Kendskab til vor Opstilling.

Planen til Overgangen var udarbejdet med al den Omsigt, som prægede den preussiske Ledelse, og Forberedelserne truffen med yderste Omhu. Langs Kysten af Als Sund var bygget 13 Batterier og Indskæringer, væbnet med 54 Kanoner, deriblandt 40 svære Riffelkanoner; kun tre af disse Batterier med 12 Kanoner laa Syd for Kysten af Kjær Vig. Hovedmassen var samlet mellem Snogbækhage og Storskoven, altsaa paa den Strækning, som skulde benyttes ved Overgangen.

Denne skulde, som alt nævnt, foretages af det 1ste preussiske Korps under General Herwarth v. Bittenfeld; han bestemte, efter de ved tidligere Forsøg gjorte Erfaringer, at der væsentligt skulde anvendes fladbundede Baade, foruden de Pontoner og Kølbaade, som alt var paa Stedet; Skibskaptajn Bartelsen og Skibsbygger Tamm var de søkyndige Tillidsmænd, og det lykkedes dem at skaffe 150 fladbundede Baade, saaledes at der paa en Gang kunde føres omtrent 3 Batailloner, ca. 2400 Mand over Vandet; Ingeniørkaptajn Schütze dannede af to og to sammenføjede Pontoner Flaader, som kunde overføre 8 til 9 Heste og Ryttere eller en Feltkanon med Forstilling; men formedelst de bløde Bredder maatte der bygges Broer til Indladningen. For at skaffe de nødvendige 600 øvede Roere, blev der sendt Pionerer op fra Tyskland. De større Kølbaade blev samlet paa Slien og ved Rendsborg og paa Vogne førte til Blans nær Sydsiden af Aabenraa Fjord; der var tre Baadkolonner, en paa 68 Baade, en paa 25 og en, hvis Størrelse ikke angives.

Den første Plan, som blev fastholdt indtil efter Vaabenhvilens Udløb, var at gaa over fra Ballegaard til Hardeshøj, det samme, som skulde have været forsøgt først i April; men General Herwarth v. Bittenfeld skiftede i sidste Øjeblik Mening, paavirket af General Goebens Forestillinger. Det syntes, som om de Danske under Oberstløjtnant Caroc var særlig virksomme og agtpaagivende der, og desuden kunde »Rolf Krake« optræde med større Frihed paa den brede Fjord end i det smalle Sund; det blev derfor bestemt, at Angrebet skulde føres mod Arnkilsøre; men de Forandringer, Ændringen i Planen krævede, sinkede Udførelsen noget.

De første Dage efter Vaabenhvilens Ophør forløb derfor ret roligt. De preussiske Batterier langs Sundets nordlige Kyst aabnede flere Gange Ilden for at bringe de danske Batterier til at svare og derved blive sikker paa deres Beliggenhed; men da der intet Svar kom, blev Ilden snart indstillet, kun naar Arbejdskolonner viste sig nær Kysten, sendte vore Kanoner Granater mod dem. »Rolf Krake« stod den 27de Juni ind paa Augustenborg Fjord, beskudt fra den sundevedske Kyst, men uden at svare; Batteriet naaede, som tidligere nævnt, først sin Station efterat Fjendtlighederne var begyndt.

De gennem Feltpolitiet indkomne Efterretninger tydede alle paa, at der herskede travl Virksomhed hos Fjenden, og at en stor Mængde Baade var under Transport Nord paa; om de skulde anvendes mod Fyn eller Als eller maaske samtidig mod begge Øer, kunde ikke afgøres; men meget tydede dog paa, at det først skulde gaa ud over Als. Vore Poster langs Sundet meldte den 26de om Formiddagen om stærk Vognkørsel paa den modsatte Bred; man hørte, der blev banket og tømret, og stundom lød det, som blev der halet i noget paa Kommando. General Steinmann

lod sig dog ikke heraf bevæge til at forandre noget i sine Troppers Opstilling. Preusserne havde arresteret en Mængde af de mere fremragende Danske, navnlig blandt Præsterne, for at hindre dem i at give Tegn eller sende Bud til Als, og Aftenen før Overgangen blev største Delen af Beboerne indesluttet i Kirkerne for yderligere Sikkerheds Skyld.

Til Overgangen var valgt fire Punkter, det sydligste omtrent midt i Storskoven, det nordligste 1600 Alen derfra; hvert Sted skulde en Bataillon indlades, undtagen ved det næstnordligste, *C*, hvor der kun kunde tages 2 Kompagnier; de større Kølbaade skulde sættes i Vandet noget tidligere inde paa Aabenraa Fjord, ro langs Kysten og søge at lande paa Østsiden af Arnkilsøres nordlige Tange. I første Vending kunde saaledes landsættes $3^1/_2$ Bataillon, ca. 2500 Mand, medens der ved Kysten lige overfor kun stod de to Bataillioner af vort 4de Regiment, med 1400 Mand, af hvilke henved Halvdelen kunde møde frem straks. Brigaden Roeder skulde først gaa over, efter den Brigaden Goeben, sidst Brigaderne Schmid og Canstein, i anden Vending skulde Overførelsen af Artilleri og Rytteri begynde.

Om Aftenen den 28de fik de preussiske Tropper et ekstra Maaltid varm Mad, derefter afmarcherede de, og Kl. 1 om Natten stod de, efter at have udhvilet, paa de befalede Pladser, hvorfra stedkendte Ordonnansofficerer førte dem til Stranden, da Tiden kom. Patrontasken med 80 Patroner og Brødposen blev hængt om Halsen for at holdes fri af Vandet, desuden medførtes Skanseværktøj og Kogekar med Levnedsmidler for tre Dage; al anden Oppakning var tilligemed Pikkelhuen bleven efterladt i Kvarterne. En Bataillon blev opløst i Kæde langs Kysten for at skyde over Vandet, og i Baadene skulde de bedste Skytter stilles forrest; hverken Riffelskytterne eller Konstablerne maatte dog aabne Ilden, inden Skydningen fra de danske Batterier og Vagter viste, at Baadene var opdaget.

Ved Midnatstid var alle Afdelingerne paa Plads og ventede lydløst paa, at Klokken skulde blive to, den til Overgangen bestemte Tid.

Vore Kystvagter havde trods Preussernes Forsigtighed dog hørt dæmpet Støj af de mange Menneskers Færden og Hvisken hinsides Sundet; det kunde betyde, at der blev arbejdet paa Batterier; men det kunde ogsaa være Forberedelser til en Overgang. Opmærksomheden var derfor spændt til det yderste, af og til sendte vore Batterier et Skud over mod Skoven; men der kom intet Svar. Kl. 1 blev alt roligt, de fjendtlige Afdelinger var jo nu alle paa Plads. Det begyndte snart at lysne svagt, men Storskovens Træer kastede en Slagskygge ud over Vandet, som hindrede i at skelne noget langs Strandbredden der. Det meste af 18de Regiments 1ste Bataillon under Kaptajn Stricker var paa Arbejde over for Kjær Vig; naar Fjenden kom, skulde Mandskabet samles Øst for Fiskebækgaard, omtrent et Tusinde Alen Syd for Vigen; Folkene sled i det alt, hvad de formaaede, for at blive færdige, inden det blev lyst og de preussiske Artillerister fik Kig paa dem.

Fra »Rolf Krake« udsendtes om Aftenen Kl. $10^1/_2$ en Patrouillebaad under Kommando af Løjtnant C. Normann (senere Kommandør, Direktør Normann) med Ordre til at holde gaaende mellem Arnkilsøre og Sandvig og vende tilbage til Skibet Kl. 2.

Vinden var nordvestlig med svag Bramsejls Kuling, Luften overtrukken og Natten temmetig mørk. Omtrent Kl. 11 var Fartøjet paa sin Station og holdt gaaende frem og tilbage imellem Arnkilsøre og Sandvig. Der hørtes nogle enkelte Kanonskud, saa vidt kunde skønnes fra Kysterne af Alssund, temmelig langt Syd paa. Omtrent Kl. $12^1/_2$ hørtes og saas pludselig Geværskud fra Sundevedsiden ved Snogbækhage 25 à 30 i Tallet, affyrede som Rodeild, begyndende Syd fra og strækkende sig Nord efter.

Løjtnant Normann, som antog, at Ilden maatte være rettet imod et Patrouillefartøj, der var kommen Kysten for nær, lod Folkene trække paa Aarerne og styrede lige i den Retning, hvorfra Skuddene kom. Herved kom Fartøjet saa nær ind under Snogbækhage, at man fik Sundet aabent og blev liggende her nogen Tid paa Aarerne for at lytte. I de første Øjeblikke var alt stille, men lidt senere hørtes og snart efter saas en Baad nærmere inde imod Alskysten. Det fremmede Fartøj blev indhentet og prajet, og det viste sig at være »Rolf Krake«s Lods, J. Olsen af Sønderborg, og første Styrmand Clausen, der kom fra Stegsvig, hvor de havde afhentet en Lodsjolle. De havde hørt og set Skydningen og antog, at den havde været rettet imod dem, men Fartøjet var ikke bleven ramt. Iøvrigt havde de ikke opdaget noget mærkeligt. Med denne Skydning forholdt det sig saaledes: Under Forberedelserne til Overgangen i Nattens Løb skulde efter Planen en Baadkolonne fra Ballegaard afgaa Sønder efter til det valgte Overgangspunkt ved Snogbækhage, men man havde forsømt at underrette Kystbevogtningen om denne Foranstaltning, og Følgen heraf var, at Strandvagterne gav Ild, da de saa Baadene nærme sig, i den Formening, at man fra dansk Side var i Færd med at udføre et Landgangsforsøg. Fejltagelsen opklaredes dog snart, men den ubesindige Skydning og den danske Lodsjolles Tilstedeværelse i Farvandet kunde nemt i Forening have medført, at Foretagendet var bleven røbet.

Lodsjollen fortsatte efter Mødet med Patrouillebaaden sin Vej til Panserbatteriet, hvortil den ankom Kl. 1—2 om Natten, medens Løjtnant Normann med sit Fartøj igen roede frem, indtil han fik Sundet aabent. Her blev Baaden liggende indtil Kl. 1, hvorefter den satte Kursen mod Sandvig og herfra igen over imod Arnkilsøre. Fra dette Sted roedes et Stykke Vej ud imod Stolbro Næs, uden at der bemærkedes noget, som kunde give Anledning til Mistanke, og Fortøjet satte da Sejl til, for at vende tilbage til »Rolf Krake« efter endt Patrouillering. Da Baaden var et Par Skibslængder fra Batteriet, blev der slaaet 4 Glas om Bord, saaledes, at Tidspunktet, da Fartøjet igen var paa Siden af »Rolf Krake«, kan ansættes nøjagtig til Kl. 2.

45de Kapitel

Als.

Klokken nærmede sig to den 29de Juni, ikke en Vind rørte sig, og den mørke, skyede Himmel gjorde den ellers lyse Sommernat usædvanlig dunkel. Moltke var, efter at have endt sit sædvanlige Parti Whist, Kl. 10 om Aftenen kørt med Podbielski over Graasten til den ødelagte Skanse X paa Dybbøl Bjerg for at iagttage Overgangen; Arnkilsøre kunde netop skimtes derfra i Halvmørket; over Als hvilede den dybeste Stilhed. Ved Strandbredden, helt skjult af Storskovens Træer, stod de preussiske Soldater omkring deres Baade; saa lød det sagte, men dog straks opfattede Kommando: »Los«. Alle Hænder tog fat i Lønningerne, Baaden blev slæbt gennem det flakke Vand, til de flød paa Als Sund; med den Præcission, den gentagne Øvelse havde skabt, steg Mandskabet hurtigt og lydløst om Bord, bestandig samtidig en Mand fra hver Side, for at hindre Baaden i at kæntre; tæt sammenstuvede sad Folkene Skulder ved Skulder paa Tofterne; Rorkarlene greb Aarerne; et Par af de bedste Skytter stillede sig i Stævnen med Riflerne klar til Skud. Igen lød den hviskende Kommando: »in Gottes Namen vorwärts«; Aarerne sank i Vandet, for, dragen af øvede, kraftige Arme, paa 10 til 15 Minutter at føre Baaden over til den modsatte Bred, som endnu kun skimtedes i Morgendæmringen.

Samtidig var Baadkolonnen fra Aabenraa Fjord kommen ud i Sundet; den var, som tidligere nævnt, nær bleven røbet for tidlig, da preussiske Vagtposter paa Strandbredden af Fejltagelse skød paa den; men Baadene stævnede nu ogsaa mod Arnkilsøres yderste Spids.

Sundets Midte var næsten naaet; Spændingen steg til det højeste; da faldt et Riffelskud, og snart knittrede Ilden fra hele Kysten; Kanonerne sendte deres Kardæskladninger ud over Vandet, Bavnerne lyste og kaldte alle Forsvarerne under Vaaben. Straks blev ogsaa Tavsheden brudt fra Sundeveds Kyst; alle de preussiske Batterier og alt det opkørte Feltskyts gav sig til at overøse Tangen ved Arnkilsøre

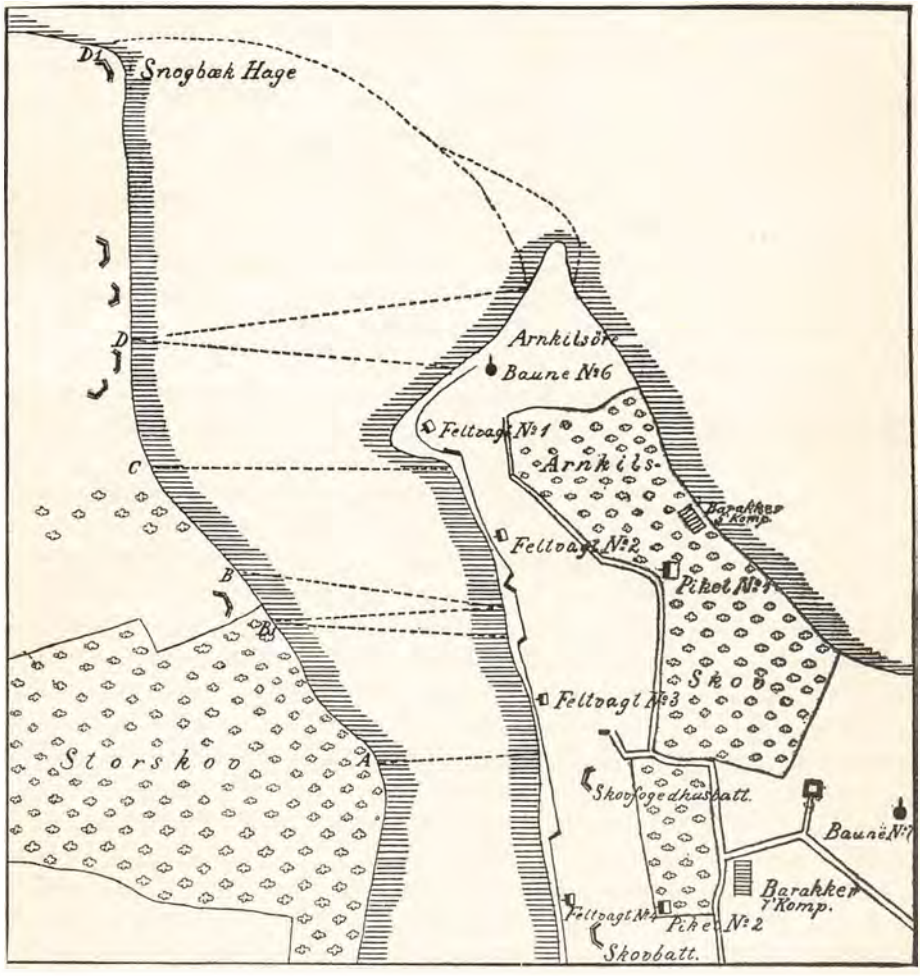

med Granater, medens de langs Kysten opstillede Skytter sendte deres Kugler mod den modsatte Bred. Roerkarlene trak paa Aarerne med hver Nerve spændt; snart slog en Riffelkugle eller Granatstump gennem de tynde Planker; alle maatte øse med Huer og Kogekar; sank Baaden, søgte de om Bord værende svømmende Redning, og fik af Kammeraterne rakt en Haand eller Enden af en Livrem, saa de slæbte med gennem Vandet; kun 8 Mand druknede under Overfarten; de saarede

maatte beholde deres Plads, de kunde ikke engang bringes i en liggende Stilling i de tætfyldte Baade. Saa endelig skurede Kølen mod Grunden, Mandskabet sprang ud og med Hurra gik det fremad mod den nære Kyst.

Den Modstand, der mødte der, var desværre let overvunden; de faa Hundrede Danske spredt i Løbegrave, formaaede kun kort at standse de halvtredie Tusinde fremstormede Preussere.

Nordligst, dog godt et Tusinde Alen fra Ørets Nordende, stod Reserveløjtnant Pingel med en Feltvagt paa 36 Mand. Vedetterne hørte ved 2 Tiden skurende Lyd af Baadene, som blev slæbt over Landet, og snart efter viste der sig noget underligt noget, omtrent som en Landtunge, der skød sig længere og længere ud i Vandet nær Snogbækhage; de kaldte paa deres Løjtnant, og da den mørke Stribe skiltes fra Landet, blev det klart, at det var Baade. I samme Nu knaldede Vedetternes Rifler; Bavnen blev tændt; den ene Halvdel af Feltvagten ilede op mod Ørets Nordspids, den anden til Løbegravene lige for og skød saa hurtigt som muligt; de fjendtlige Riffelskytter i Stævnene svarede paa Ilden, snart sprang 7 til 800 preussiske Soldater i Land, Feltvagten blev hurtigt overmandet, kun Løjtnanten og nogle faa af hans Folk slap bort.

Feltvagt Nr. 2 gik det ikke bedre. Kompagnichefen, Premierløjtnant Linnemann, som selv var til Stede her, gik med den ene Halvdel af Folkene, en 15—16 Mand mod Syd, Feltvagtkommandøren, Premierløjtnant Hindenburg, med den anden Halvdel mod Nord; ingen af dem formaaede at udrette noget. Premierløjtnant Hindenburg blev paa engang angreben af de foran ham landende to Kompagnier fra *C* og af den alt fra Arnkilsøre fremtrængende Bataillon, efter et, efter Preussernes Sigende, personligt heltemodigt Forsvar, sank han til Jorden, dødelig saaret; hans Folk blev fangen eller delte Skæbne med ham; kun faa undkom. Premierløjtnant Linnemann søgte ned til den næste Feltvagt i Rækken, Nr. 3. Han traf Føreren, Vaabenmester Petersen, i Færd med at beskyde de tæt under Land værende Baade; men saasnart Preusserne fik Bund under Fødderne, var Stillingen uholdbar, Feltvagten blev overvældet og tagen under Forsøget paa at komme tilbage. Premierløjtnant Linnemann løb med sine Folk henimod Skoven og mødte i Udkanten Kompagniet Westberg, som ført af Bataillonskommandøren, Kaptajn Mathiessen, i Løb ilede frem mod Skovfogedhuset.

Feltvagt Nr. 4 under Sekondløjtnant Bjerring blev ikke direkte angreben; Løjtnanten havde sine Folk samlet, da han alt var gaaet i Dagstilling; han ilede straks ud i Løbegraven, trak sig noget mod Nord og aabnede Ilden mod Baadene, selv stærkt beskudt fra den modsatte Bred, da Skudlinien her var fri. Officersaspirant Meyer og Korporal Jensen udmærkede sig særlig, de lod sig af Folkene række de ladte Rifler og fyrede saa hurtigt, et godt Sigte tillod. Da Preusserne trængte frem Nord fra, blev Stillingen imidlertid uholdbar, Løjtnanten veg til Skovbatteriet, og da dette senere blev omringet, maatte han overgive sig efter et forgæves Forsøg paa at slaa sig igennem.

Ogsaa de bag Feltvagterne staaende Piketter naaede frem til Kysten, inden Preusserne kom i Land. Det nordligste, som stod omtrent midt i den vestlige Udkant

af Arnkilsøre Skov, førte svensk Premierløjtnant Kielmann ud i Løbegraven tæt Syd for Feltvagt Nr. 2 og skød derfra paa Baadene, indtil Fjenden trængte frem baade Nord og Syd fra. Premierløjtnanten maatte da, efter et haardnakket Forsvar tilsidst overgive sig. Det næste i Rækken under Sekondløjtnant Jensen, med hvem Kaptajn Glahn selv fulgte, kom tidsnok i Stilling til at beskyde Baadene, men maatte snart for den stærke Ild Nord fra vige over mod Arnkilsøres Skovs sydvestlige Udkant; en Del af Mandskabet fulgte ikke deres Førere paa denne farlige Færd.

Der var desuden et Par Delinger af 18de Regiment, som var paa Arbejde nær

Overgangen til Als.

Nordpynten; men inden Folkene fik fat i Geværerne, var Fjenden alt i Land; den anden Deling stod sydligere og havde sine Vaaben nærmere ved Haanden, Sekondløjtnant C. Trepka førte den rask mod de i Land vadende Preussere; men blev selv dødelig saaret, medens Mandskabet blev overvældet og fangen.

Bag den angrebne Kyststrækning stod ydermere de to Reservekompagnier. Det ene, 5te under Premierløjtnant Jantzen, kom kun omtrent 100 Alen fra sine Barakker paa Halvøens Østside, inden det stødte paa Preusserne. Premierløjtnanten gik djærvt frem til Angreb, men blev snart standset af den overvældende Ild fra de preussiske Bagladerifler; han blev selv saaret tilligemed Sekondløjtnant Hage, Kommandersergenten, Foureren og mange menige; Sekondløjtnant Pingel, som havde sluttet sig

til Angrebet med Levningerne af sin Feltvagt, faldt, og det tiloversblevne Mandskab, som næsten helt manglede Førere, blev adsplittet; det samlede sig dog igen noget længere tilbage og søgte at standse Fjendens Fremtrængen, men blev snart truet i Flanken og maatte atter vige.

Med det sydligere staaende Komp., 7de under Premierløjtnant Westberg, var Bataillonschefen, Kaptajn Mathiessen, naaet til Skovfogedhuset, da han mødte Premierløjtnant Linnemann, som meddelte ham, at Preusserne alt var i Land i store Skarer. Kaptajnen lod straks sine Folk tage Stilling i det vestre Skovbryn og kom i livlig Skydefægtning med en stærk fjendtlig Skyttekæde bag et Hegn faa Hundrede Alen foran; her stødte Overfyrværker Hanson til med de to Feltkanoner; men desværre havde Regnen bortskyllet Jorden i den forud gravede Indskæring, saa den ikke kunde benyttes, og det tog derfor Tid at komme til Skud. Hver Kanon fik sendt Preusserne 5 Kardæsker, inden de trængte saa talrigt frem fra Siderne, at Fodfolket hurtigt maatte gaa tilbage. Premierløjtnant Westberg faldt; Premierløjtnant Rongsted blev saaret; saa tog svensk Løjtnant Påhlmann Kommandoen og søgte at redde Stumperne. En Del af Kompagniet blev dog omringet og taget i Skoven, og Kaptajnerne Malthiessen og Glahn og Premierløjtnant Linnemann faldt derved i Fangenskab. Kanonerne blev stærkt beskudt under Paaprotsningen, en Konstabel faldt, og inden de var kommen ret langt bort, var de omringet og tagen.

Kanonerne i Indskæringerne paa Kysten havde ikke kunnet yde Fodfolket nogen stor Hjælp ved Forsvaret. Paa den angrebne Kyststrækning stod der i tre Indskæringer 4 Kanoner, som endda ikke kunde skyde ud over Sundet, men kun op langs Kysten. Nordligst stod en Kanon under Underkorporal Mortensen, den vendte mod Syd og kom slet ikke til Skud, da Preusserne trængte frem Nord fra, inden der kom Maal i Skudfeltet; Reservekorporal Ryppel, som stod i den næste Indskæring med to Kanoner, en vendt mod Syd og en mod Nord, brugte sig flinkt og fik skudt 50 Skud mod Baadene og senere et større Antal Kardæsker mod de landede Preussere, inden de var ham saa nær paa Livet, at han og hans Konstabler maatte overgive sig. Menig Konstabel Nielsen havde faa Hundrede Alen sydligere en Kanon, og med den fik han gjort 16 Skud, inden han og hans Kammerater maatte løbe bort, for ikke at blive fangen. Fra Skovfogedhusbatteriet, hvis to Kanoner bar ud over Sundet, fyrede Reserveløjtnant Müller saa længe det var muligt; det sidste Kardæskskud blev sendt de i Batteriet indtrængende Preussere; saa maatte Løjtnanten overgive sig med sine Folk.

Indskæring Nr. 3 havde en 4 Pds. Riffelkanon, som bar mod Nord, og derfor kunde gøre god Gavn; men Kanonkommandøren, Underkorporal Jürgensen, forlod uden Grund sin Post med sine Folk, uden at have løsnet et Skud; kun Konstabel Mads Hansen blev ene tilbage. Snart efter kom Reserveløjtnant Benzon til, og han og Mads Hansen fik sendt Baadene 6 til 8 Granatskud, inden ogsaa de maatte flygte.

De sydligere liggende Batterier og Indskæringer helt ned til Kjær Vig fyrede med saa godt som alle de Kanoner, som kunde bære mod Nord; men Afstanden og den usikre Belysning gjorde denne Skydning mindre virksom.

Hele den Kamp, hvis Enkeltheder vi her har skildret, har næppe varet en halv Time, inden Bataillonen Mathiessen var fuldstændig sprængt og Preusserne Herrer paa Arnkilsøre. Det kunde heller ikke være anderledes; paa den angrebne Kyststrækning stod, spredt i Smaaafdelinger, ca. 700 Mand Fodfolk og vel omkring 100 Artillerister, endda saaledes fordelt, at kun Halvdelen af dem naaede at kæmpe paa Stranden; mod disse 3 til 400 Mand stormer paa engang 2500 Preussere i fire tæt samlede Grupper; naturligvis maatte de svage Kystvagter blive rendt over Ende uden synderlig Møje. Blev Preusserne ikke standset paa Vandet, og der fandtes hverken Orlogsmænd, Miner eller andre Spærringer, saa var det fuldstændig umuligt at standse dem fra Kysten; de faa Kanoner, som kunde bære, og de smaa, fra hverandre langt adskilte Fodfolksvagter, kunde vel i de faa Minutter, Baadene var under Ild, volde Fjenden noget Tab, men ikke hindre hans Fremgang et Sekund. Værst var det med den preussiske Bataillon, som fra Aabenraa Fjord styrede mod den aller nordligste Odde paa Arnkilsøre, saaledes at to Kompagnier landede paa Østsiden, to paa Vestsiden; ikke en Kanon kunde bære mod dem. »Rolf Krake«, som de frygtede mest af alt, var endnu ikke at se; Fusilererne af det 60de Regiment begyndte at haabe, at de skulde naa helt ubemærket i Land, da Ilden mod de tre sydligere Baadkolonner begyndte, og en Snes Infanterister ilede Nord paa for at skyde mod Baadene der. Preusserne var den Gang omtrent 400 Alen fra Land; et halvt Hundrede Riffelkugler, affyrede i Mørket mod de mange Baade, voldte ingen synderlig Skade, og da de 700 Preussere sprang i Land, var de 20 Danskere snart gjort uskadelige. Saa gik Fremrykningen rask for sig, to Kompagnier foran i spredt Orden, to sluttet bagefter. Det var denne Bataillon, som bestandig tog vore Kystvagter i Siden, medens de kæmpede mod de foran dem i Land vadende Fjender; det var den, som i Skoven spærrede Vejen for vore to Feltkanoner og tog dem, det var den, som Kompagniet Jantzen mødte kun faa Hundrede Alen fra sine Barakker, og mod hvilken dets Angreb splittedes. Preusserne havde dog, efter hvad de fortæller, haft en haard Kamp i Nordvesthjørnet af Skoven, hvor de Danske forsvarede deres Skyttegrave, til de blev dreven ud med Bajonetten; ved den Lejlighed blev Bataillonsadjutanten haardt saaret. Ligeledes gives i det 60de Regiments Historie en stærk Skildring af Kampen om Kanonerne i Skoven med Dækningsmandskabet af Fodfolket og Konstablerne; »først da alle de Danske laa saarede paa Jorden, var Skytset vort,« berettes der; men da Batteriet i den officielle Tabsliste kun nævnes med 1 Konstabel død og 2 fangen, maa Fantasien være løben af med Fortælleren.

De to Kommandører for de nordligste Feltvagter var begge falden paa deres Post, de to næste fangen; af Førerne for de to Reservekompagnier var den ene falden, den anden saaret; desuden var Bataillonskommandøren og de to andre Kompagnichefer fangen og to Løjtnanter saaret; Bataillonen havde saaledes mistet næsten alle sine Officerer; dens forsprængte Rester søgte Syd paa, medens Baadene i Als Sund, saasnart Mandskabet var kommen i Land, vendte om for at hente ny Ladning; allerede Kl. halv tre begyndte næste Vending at naa Als Kyst, saaledes at den preussiske Styrke snart voksede til det dobbelte. Baadene roede nu uden Sammen-

hold imellem Afdelingerne saa hurtigt over, som de formaaede. Kl. 3 blev Hestene til Stabene og de ridende Officerer af Fodfolket overført.

Syd for den egentlig angrebne Strækning ned til Kjær Vig vogtedes Kysten af 4de Regimens 2den Bataillon under Regimentskommandøren, Major Rauch. Premierløjtnant Sarauw, havde sit Komp., 3die, delt i 4 Feltvagter langs Kysten; den nordligste under Reserveløjtnant Nissen beskød Baadene under Overfarten, men blev snart af den langs Kysten fremtrængende Fjende tvungen til at vige; under den heftige Ild kom Delingen i Uorden, det meste af den sprængtes mod Syd. De tre andre Delinger lod Premierløjtnant Sarauw blive i Løbegraven for at afværge Landgang, senere blev de ført tilbage til Kjær for at støtte 18de Regiments Fremrykning. Kaptajn Bügel, hvis Komp. dannede de to Piketter under Sekondløjtnant Westrup og svensk Premierløjtnant Klintebjerg, samlede hurtigt Kompagniet og førte det Nord paa til i Højde med Skovbatteriet, derfra skød han paa Baadene og holdt kækt ud mod de fremstormende Preussere; just som han gav Ordren til at gaa tilbage, blev han selv dødelig saaret; Premierløjtnant Klintebjerg blev fangen med mange af Mandskabet, Sekondløjtnant Westrup førte Resten mod Syd og mødte der Løjtnant Nissen med de faa, som fulgte ham.

Brigadekommandøren, Oberst Faaborg, havde, kort inden Overgangen begyndte, gennemredet Stillingen; han var lige gaaet til Ro i sit Kvarter i Ulkebøl Nørremark, da hans Vært, Gaardejer Kristian Frost, vækkede ham med Budskabet om, at der hørtes Skydning ved Stranden. Obersten var hurtig i Sadelen, den stærke Skydning lod ingen Tvivl om, at det denne Gang var Alvor; Signalet til »Rolf Krake« blev givet, og Obersten red selv frem mod Skovfogedhuset, hvorfra Ilden lød stærkest, men blev modtaget af en saa tæt Kugleregn, at han maatte vende om; han red da ned mod de to sydligste Reservekompagnier, 6te under Kaptajn Bodin og 8de under Premierløjtnant Thrane; her kom ogsaa Regimentskommandøren, Major Rauch, til og samlede de to Kompagnier for at føre dem mod Nord. Forinden gjorde Oberst Faaborg et Forsøg paa at tage Sydranden af Arnkils Skov tilbage med de spredte Rester af de slagne Kompagnier, han fandt omkring sig, det blev omtrent et Hundrede Mand under Løjtnanterne Jessen, Westrup og Nissen; men Fjenden trængte saa stærkt paa fra alle Sider, at Løjtnanterne Jessen og Westrup blev fangen med de fleste af Folkene; kun Løjtnant Nissen slap bort med de faa tiloversblevne og søgte længere mod Syd.

Oberst Faaborg havde til Hest fulgt Kampen; han blev saaret, men blev paa Valpladsen og beordrede Kompagniet Thrane frem; den stærke Ild bragte vel nogen Uorden i Komp., men Brigadekommandøren gik selv frem med, og Preusserne maatte vige. De fik dog snart Forstækning, baade i Fronten og i Flankerne, Kompagniet kom atter i Uorden og veg; Premierløjtnant Thrane blev saaret og opgav Kommandoen; men Brigadekommandøren og hans Stab, Premierløjtnant Zachariae og Sekondløjtnant Olrik, gjorde sammen med Kompagniets flinke Løjtnanter Jochimsen og Selden deres bedste for at holde Folkene sammen, destoværre uden synderlig Held; Uordenen forplantede sig til Kompagniet Bodin, som rykkede frem til Hjælp for

Komp. Thrane; Mandskabet spredtes og det lykkedes kun Kaptajn Bodin at samle 50 Mand af begge Kompagnier og føre dem tilbage mod Nørremark Skov.

Oberst Faaborg sendte nu Premierløjtnant Zachariae til General Steinmann med Anmodning om Hjælp; af 4de Regiment var der kun enkelte forsprængte Rester igen, og Obersten gav Ordre til, at naar friske Tropper rykkede frem, skulde alt, hvad der endnu var tilbage af Regimentet, samles ved Hørup Hav! Kun en Ottendedel af Styrken gav Møde der; men mange slap ad forskellige Veje over til Fyn og meldte sig senere der. Regimentets Tab af usaarede Fanger naaede dog det uhyggelige Tal af 10 Officerer, 25 Underofficerer og 460 menige, 4 Officerer, 2 Underofficerer og

4de Regiments Reserver søger at kaste Preusserne tilbage.

59 menige var falden, 5 Underofficerer og 82 menige saaret; Regimentet havde saaledes mistet næsten Halvdelen af sin Styrke. Det bør dog udtrykkelig nævnes, at Regimentet havde et meget svagt Befalingspersonale; ved hvert Kompagni var der som Regel kun en Officer af Hærens Linie; tre af dem havde dog endnu en Sekondløjtnant; forøvrigt var der 4 svenske Officerer og ellers Reserveofficerer, af hvilke 4 lige var udnævnt; i Rækkerne stod 400 Rekrutter. Selv et gammelt Kærneregiment fra en Stormagtshær vilde ikke have formaaet at løse den Opgave, der her var stillet vort 4de Regiment; det var derfor intet Under, at en saa svagt og løst sammensat Afdeling gik i Stykker paa den.

Der indtraadte nu en Standsning i Kampen; Preusserne følte sig stærke nok til at hævde det vundne Terrain; men forinden de gik frem paany, vilde de have flere Tropper over. Paa dansk Side maatte det tage Tid, inden Reserverne kunde blive alarmeret og naa saa langt Nord paa; det var paa Forhaand givet, at Preusserne vilde møde til den sidste Kamp om Øen med stor Overmagt, hvis den yderligere Overskibning af Tropper ikke blev hindret.

Dette skulde være »Rolf Krake«s Opgave, og forinden vi gaar videre i Skildringen af Kampen paa Landjorden, vil vi derfor gøre Rede for Panserbatteriets Virksomhed under Kampen.

Da Løjtnant Normann efter sin Tilbagekomst med Patrouillebaaden kom op paa »Rolf Krake«s Dæk, traf han den vagthavende Officer, Reserveløjtnant Bager, og talte med ham nogle faa Øjeblikke, da der pludselig hørtes stærk Geværild, saa vidt man kunde skønne i Retning af Arnkils Skov og Rønhave. Ved Lyden af Geværilden ilede Løjtnant Normann straks fra Dækket ned for at vække Chefen, som gav Ordre til at purre Mandskabet ud. Løjtnant Normann meddelte den vagthavende Officer Ordren, men Mandskabet var da allerede i Færd med at komme op nedefra, varskoet saavel af Fartøjsfolkene, den vagthavende og Løjtnant Normann selv, der paa sin Vej til Chefens Kahyt hovedkuls var sprunget ned ad Trappen og havde averteret baade Officererne og Maskinmesteren ved at raabe ind i Messen, at Angrebet paa Als nu vistnok fandt Sted. Efter at Løjtnant Normann igen var kommen op paa Dækket, hørtes nu ogsaa i samme Retning Lyden af Kanonild, og han ilede da for anden Gang ned til Chefen, for at overbringe denne Melding. I Kahytten traf han Orlogskaptajn Rothe, som havde sovet tildels paaklædt paa sin Køje, og som nu var i Færd med at fuldende sin Paaklædning. Efter at Chefen havde modtaget Meldingen, gav han Befaling til, at alt snarest mulig skulde gøres klart til at lette. Løjtnant Normann raabte derfor ned i Maskinen, at Dampen skulde op saa hurtigt som mulig, og selv begav han sig forud for at skynde paa Folkene. Efterhaanden som Officerer og Mandskab kom til Stede, stuvedes Køjerne i Finkenettet omkring Taarnene, og Folkene gik derfra til Spillet for at lette Anker, hvilket Arbejde Næstkommanderende ledede. Chefen var imidlertid kommen paa Dækket. Under Letningen foretoges forskellige Forberedelser, Skibssiden blev slaaet ned, Officerer og Kanonbesætning begav sig til deres Plads i Taarnene, og Ankeret blev kattet og kippet, hvilket sidste Arbejde tildels blev udført, efter at Skibet var kommen i Gang.

Hvor lang Tid der hengik fra det Øjeblik, da Alarmeringen om Bord fandt Sted, og til det Øjeblik, da Skibet gik frem, er ikke nøjagtig oplyst. Af Skibets Officersbesætning var Maskinmesteren den, som nærmest var i Stand til at angive, hvad Klokken var, da Batteriet efter fuldført Letning gik an med Maskinen, idet ingen af de andre Officerer havde noteret Klokkeslettet eller erindrede at have set paa deres Uhr i det angivne Øjeblik. Maskinmesteren laa, da Alarmeringen fandt Sted, og sov med Klæderne paa. Ved Løjtnant Normanns Raab om, at Angrebet fandt Sted, sprang han op og gav straks Ordre til at trække Fyrene frem; samtidig saa han paa sit Uhr; det viste $2^1/_4$ eller maaske nogle faa Minutter mere. Saavel de paa Land

anbragte Bavner som Signalblussene for »Overgang paa højre Fløj« var imidlertid bleven tændt. Under Udsejlingen af Fjorden bemærkedes det, at Ordonnansen, der var posteret paa Broen ved Ulkebøl Nørremark, gjorde Signal, og da han derefter kom roende i en Jolle ud imod Skibet, og det maatte antages, at han havde en eller anden Melding af Vigtighed at overbringe, stoppedes for at tage ham om Bord; men det viste sig, at Ordonnansen ingen nærmere Meddelelse havde at bringe. Saa snart »Rolf Krake« var passeret Halvmaane-Grunden saaledes, at det fjendtlige Batteri paa Snogbækhage kunde faa Skud, aabnedes Ilden herfra, hvorfor Mandskabet beordredes til at forlade det aabne Dæk og søge Dækning nede om Læ. Skibet fortsatte imidlertid sin Kurs til Indgangen af Als Sund, hvortil Lodsen havde faaet Ordre til at bringe Batteriet, og her indtoges da en Position imellem Arnkilsøre og Snogbæk saaledes, at man saa Sundet ind til Storskovens Østpynt, samt Als Kysten over det lave af Arnkilsøres Sydvestpynt, op imod Rønhave Mark. En nøjagtig Angivelse af det Tidspunkt, paa hvilket Batteriet naaede at indtage denne Position, kan ikke opgives, men alt tyder paa, at der fra Alarmeringsøjeblikket og indtil Batteriet laa paa sin Plads i Indgangen til Als Sund er medgaaet lidt over en $^1/_2$ Time.

Ved dette Tidspunkt — Kl. ca. 3 — havde den i første Omgang overførte fjendtlige Styrke allerede modtaget Forstærkning. Efter at nemlig de først overførte fjendtlige Tropper havde faaet fast Fodfæste paa Øen, roede de tomme Baade saa hurtigt som mulig tilbage til Sundeved, for at overføre nye Tropper. Man opgav under dette Arbejde den oprindelige Plan, under Overførelsen at fastholde de sammenhørende taktiske Led, og bestræbte sig blot for at overskibe saa mange Tropper som mulig, inden de danske Krigsskibe og Reserven kunde naa til Indgriben i Kampen. Dette var lykkedes saa godt, at det kan antages, at 7 fjendtlige Fodfolksbatailloner ved »Rolf Krake«s Ankomst til Sundet havde fast Fod paa Øen. Dog var paa dette Tidpunkt intet Artilleri bleven overført.

Da »Rolf Krake« kom frem i Indgangen til Als Sund, bemærkede man fra Skibet en Stribe Baade i Farvandet imellem Storskoven og den lige overfor liggende Kyst af Als, stærkt bemandede med Soldater. Saa snart det lod sig gøre, aabnedes Ilden fra Batteriets Kanontaarne imod de fjendtlige Baade. Der blev først skudt med Skraasække og senere paa Grund af Afstanden med Granater. Skydningen havde til Følge, at Baadrækken straks blev brudt, og at Fartøjerne i Forstyrrelse søgte ind til Kysten paa begge Sider af Sundet. Da Røgen var trukken tilside, kunde man fra Batteriet se, hvorledes adskillige Baade forsvandt bag Arnkilsøre Pynten, medens Størsteparten af de til denne Baadrække hørende Fartøjer nu var ovre ved Sundevedsiden, langs Storskovens nordøstlige Kant. Bag ved denne Baadrække, som antoges at have haft Kurs imod Als, bemærkede man fra Batteriet en smal, lys Stribe Vand, og Sønden for denne var Sundet sort af Baade imellem Storskoven og Als.

Under den fortsatte Beskydning af Sundet forjoges ogsaa denne store Baadmængde ind til Sundevedsiden, og Farvandet var nu ved Batteriets Ild bleven renset.

Fra dette Øjeblik var al Overførsel af fjendtligt militær over Als Sund foreløbig

standset, intet Artilleri var endnu bleven overført til Øen, og de danske Reserver havde endnu ikke grebet ind i Kampen.

Om Bord i »Rolf Krake« var man imidlertid uvidende om de virkelige Forhold under Kampen paa Kysten af Als; man drog sine Slutninger efter Geværskuddenes Retning, der stedse syntes at trække sig mere sydlig eller sydøstlig, og Chefen mente heraf at skønne, at de danske Tropper maatte vige tilbage for den fjendtlige Overmagt. Da tilmed Skydningen hørtes svagere og svagere om Bord, kom Orlogskaptajn Rothe til den Overbevisning, at Fjenden nu havde fast Fod paa Als med saa betydelig en Troppestyrke, at der ikke var nogen Mulighed for at drive ham tilbage. Som Følge heraf antog Chefen, at der ikke var mere paa dette Punkt at udrette for Panserbatteriet, som vel havde lidt Havari under Beskydningen fra de fjendtlige Batterier paa Sundeved Siden, men iøvrigt var i fuldkommen kampdygtig og manøvredygtig Stand.

Han konfererede i den Anledning med Skibets Næstkommanderende, Kaptajnløjtnant Duntzfeldt, som delte hans Opfattelse, og bestemte sig derefter til at ophøre med Skydningen og forlade Als Sund. Grunden til hans Beslutning maa søges deri, at den fra Eskadrechefen modtagne Ordre tillige paalagde »Rolf Krake«s Chef to andre Opgaver, nemlig at bevogte Als Fjord og være behjælpelig med at optage mulig forsprængte Troppeafdelinger under en eventuel Retraite. Den første af disse Opgaver kunde dog næppe antages at komme til at ligge for under de givne Forhold, hvor Overgangen lige havde fundet Sted over det smalle Als Sund, derimod mente Orlogskaptajnen, der allerede paa dette Tidspunkt ansaa Forsvaret af Als for opgivet, at Tidspunktet var kommet, hvor der vilde blive Brug for »Rolf Krake«s Hjælp ved Øens Rømning.

Da Panserbatteriet forlod Als Sund, efter at have ligget paa sin Station ca. $^3/_4$ Time, for at gaa tilbage til Augustenborg Fjord og medvirke ved Optagelsen af forsprængte Troppeafdelinger, var Klokken $3^1/_2$ eller maaske lidt mere. For Preusserne var Overfarten fra den Stund af fuldstændig fri. General Goeben havde været ved at indskibe sig, da »Rolf Krake« viste sig, og han blev i Land for at afvente, hvad der nu vilde ske. Han og hans Omgivelser frygtede, at Panserbatteriet vilde holde lige ned mellem Baadene og volde stort Tab; men da det blev liggende ved Indløbet til Sundet og dels besvarede Ilden fra Kystbatterierne, dels skød mod Baadene, drog de ledende paa Land et Befrielsens Suk. »Vi er derovre«, udbrød Goeben, »Foretagendet er lykkedes«.

Under Tilbagesejlingen fra Als Sund vekslede »Rolf Krake« Skud med det fjendtlige Batteri paa Snogbækhage og stod nu atter ind i Augustenborg Fjord, henimod sin tidligere Ankerplads. Da Chefen var i Uvidenhed om den militære Stilling paa Øen, besluttede han at sende et Fartøj i Land, for paa denne Maade mulig at faa nogle Oplysninger herom; men Planen maatte opgives, da der under Forberedelserne til Fartøjets Afsendelse blev skudt med Riffelkugler fra et Krat eller Gærde i Nærheden af Arnkil Skov, hvoraf kunde sluttes, at Kysten her var besat af fjendtligt militært.

Under Opholdet paa Augustenborg Fjord skønnede man om Bord, at Skydningen i Land stadig trak sydligere. Chefen mente derfor, at der heller intet var at udrette paa dette Sted, og da nu fjendtligt Feltartilleri kom tilsyne ved Arnkil Skov og begyndte at beskyde Batteriet, samtidig med, at der hørtes Skydning i Retning af Hardeshøj, og man troede at se Baade i Als Fjord, hvilket kunde tyde paa et Overgangsforsøg paa dette Sted, bestemte Orlogskaptajn Rothe sig til at forlade Augustenborg Fjord og staa ud i Als Fjord. Under Udsejlingen, omtrent udfor Halvmaane-Grunden, hørtes om Bord, hvorledes Skydningen i Land, der hidtil havde været i Aftagende, nu tiltog i Heftighed og, efter Lyden at dømme, trak i nordlig Retning. Chefen lod derfor stoppe, for at vende tilbage igen. Batteriet drejede atter indefter, men kort Tid efter syntes Lyden af Skydningen atter at trække Syd efter, og »Rolf Krake« stod nu Kl. $4^3/_4$ ud i Als Fjord, beskudt af de paa den slesvigske Kyst anlagte Batterier og selv besvarende Ilden, saa vidt det paa Grund af den tætte Krudtrøg lod sig gøre.

I Stegsvig var, som tidligere omtalt, stationeret en mindre maritim Styrke, bestaaende af Dampskibet »Hertha«, Kanonbaaden »Willemoës« samt to Kanonchalupper af Rodivisionen. Disse Skibe, der var i en betænkelig Situation, da de blev beskudt af de fjendtlige Batterier fra Noltang og Varnæs, udbragte »Rolf Krake« i to Vendinger ved at surre dem til den Side af Batteriet, der vendte fra Fjorden, og paa samme Tid besvarende hans Ild, for saa vidt Navigeringen tillod det.

Under Udbringelse af Kanonbaaden »Willemoës« skete det Uheld, at en af Surringerne, der holdt Kanonbaaden til Siden af Panserbatteriet, blev overskudt af en Granat. Det lykkedes imidlertid Næstkommanderende om Bord i »Willemoës«, Reserveløjtnant C. H. A. Carlsen (senere Vicebrandinspektør i København), med Assistance af en af Besætningen, at bringe de sprængte Fortøjninger klar af Skruen, hvilket Arbejde udførtes paa det aabne Dæk med stor Koldblodighed under de fjendtlige Landbatteriers Ild, hvorefter Kanonbaaden sammen med »Rolf Krake« stod Fjorden ud.

De fra Stegsvig kommende Skibe afgik til den ved Nørrelykke anlagte Bro, hvor ca. 1000 Mand af de danske Tropper, som havde holdt Nordlandet af Als besat, toges om Bord og overførtes til Faaborg. Batteriet gik rundt om Øen til Sydsiden af Als, for at tage Station udfor Høruphav og deltage i de med Øens Rømning forbundne Troppetransporter, samt medvirke ved Forsvaret under en eventuel fjendtlig Overgang til Kegenæs.

Panserbatteriet havde under Affæren været udsat for Beskydning af et talrigt fjendtligt Artilleri, der foruden Snogbækbatterierne bestod af et Batteri mellem Snogbækpynten og Ballegaard, endvidere et Batteri Nord for Noltang og desuden en Del Feltskyts, fordelt paa forskellige Steder af Kysten. Skønt »Rolf Krake« saaledes havde taget imod Ilden fra omtrent 30 Kanoner og været under Beskydning i forholdsvis lang Tid, havde den kun faaet faa Træffere. 2 Staalprojektiler havde gjort Indtryk, det ene ved Foden af det forreste Taarn, det andet i Panseret lige over Vandgangen, men Skuddene havde truffet skjøns, og var ikke gaaet igennem. Rejsningen havde derimod lidt en Del, navnlig var Stormasten og Mesanmasten stærkt

beskadiget. Batteriet havde ingen døde eller saarede og havde under Affæren i det hele udskudt 108 Sprænggranater og 8 Skraasække.

To mindre Fartøjer af Rodivisionen, Kanonchaluppen Nr. 19 og Jollen »Baagø«, var stationeret i Als Fjord, den første i Sandvig, og Jollen i Læ af Landgangsbroen ved Hardeshøj. Deres Bestemmelse var dels at medvirke ved Forsvaret, hvis en Overgang skulde finde Sted i Nærheden af disse Punkter, og dels at afgive nødvendigt Mandskab og Fartøjer til Patrouilletjeneste. Da det efter al Rimelighed ikke vilde lykkes at bringe disse to Baade i Behold ud af Als Fjord, forbi de fjendtlige Batterier, naar en Overgang havde fundet Sted, var Cheferne beordret til at være forberedt paa at ødelægge dem, hvilket skete mellem Kl. 8—9 Formiddag, hvorefter Besætningen marcherede med Bagage og Haandvaaben til Indskibningsstedet ved Nørrelykke.

Klokken var altsaa omtrent $3^1/_2$—$3^3/_4$, da »Rolf Krake« forlod Sundet. General Manstein var alt ved 3-Tiden kommen over til Als og havde ordnet sine Afdelinger, saaledes som hosstaaende Skizze viser. Brigaden Goeben, hvis Chef kom over Vandet straks efter at »Rolf Krake« var dampet bort, stod østligst nærmest Stranden endnu kun $2^1/_2$ Bataillon stærk; men Resten kunde snart ventes; til venstre for den stod Brigaden Roeder med 5 Batailloner i den sydlige og sydøstlige Udkant af Arnkils Skov; Artilleri og Rytteri var endnu ikke ført over; men da vi heller ikke førte Kanoner eller Ryttere i Marken, følte dette Savn ikke. Generalen afventede i den vundne Stilling Udfaldet af »Rolf Krake«s Indgriben, og da Panserbatteriet dampede bort, saaledes at Overgangen over Sundet var fri, gav han lidt over Kl. $3^1/_2$ Befaling til almindelig Fremrykning. Foran sig havde Preusserne da kun enkelte forsprængte Smaagrupper af 4de Regiment, med hvilke den saarede Oberst Faaborg søgte at yde saa megen Modstand som mulig.

Vi skal nu se, hvad General Steinmann havde at sætte mod v. Mansteins Kolonner.

Vort Hovedkvarter i Ulkebøl Præstegaard blev af den voldsomme Geværild og de brændende Bavner underrettet om Angrebet; men nogen Melding om, hvad der gik for sig derude, kom ikke, og Overkommandoen gjorde heller ikke selv noget for at skaffe sig Kendskab dertil. Ved $3^1/_2$-Tiden blev der sendt Oberst Bülow, hvis Brigade stod langs Kysten fra Kjær Vig til Sønderborg, en kort Melding: »Fjenden angriber«, hvad Obersten paa dette Tidspunkt sikkert var fuldt vidende om. Den samme Melding blev snart efter sendt til Overkommandoen i Odense, medens Regimentet paa Nordlandet Kl. 10 Minutter før 3 fik den udførligere Meddelelse: »Fjenden angriber alvorligt Stillingen langs Als Sunds snævre Del«.

Oberst Kauffmann havde straks, da Skydningen begyndte, ladet begge sine Regimenter møde paa Alarmpladsen; men da han ingen Ordre fik, red han til Ulkebøl for at træffe General Steinmann; han fik da at vide, at Fjenden angreb alvorligt og Befaling til at lade et af sine Regimenter understøtte 4de Regiment. Klokken var den Gang omtrent 3. Oberst Kauffmann red straks tilbage, og bestemte, at 18de Regiment skulde gaa frem.

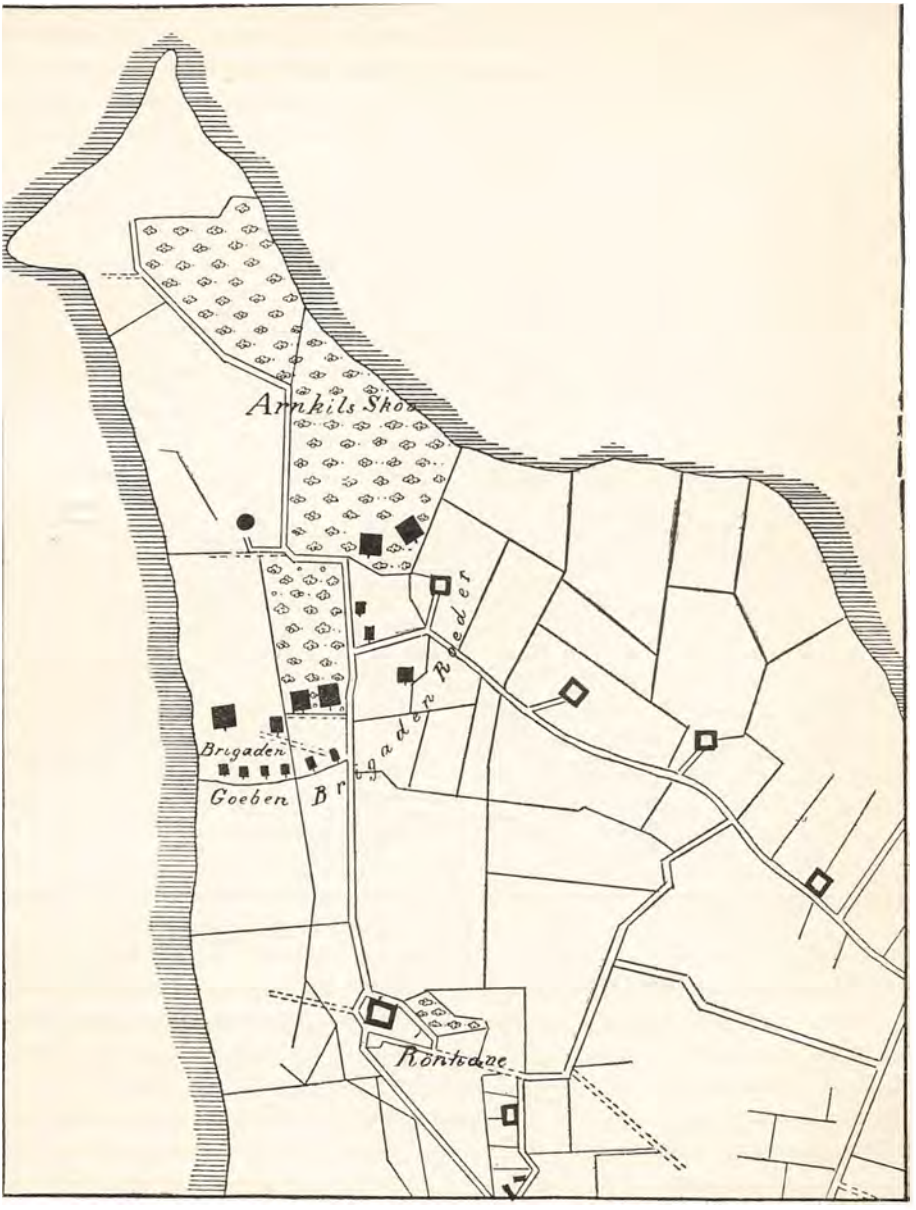
Arnkils Skov
Brigaden
Goeben
Brigade Reder
Rontoave

Regimentets 1ste Bataillon havde, som tidligere nævnt, været paa Arbejde om Natten og stod derfor samlet lidt Syd for Kjær Vig; 2den Bataillon laa i Ulkebøl, og Folkene sov trygt omkring i Husene og Laderne, da de lidt over Kl. 2 blev purret ud ved Raabet: »Op, Folk! Bavnerne brænder! De skyder med Geværer derude?« Hurtigt kom alle Mand ud og samledes ved Kompagnikommandørernes Kvarterer. Kompagniet Volqvartz fik af General Steinmann selv Befaling til at rykke frem ad Ulkebøl Nørremarkvejen og melde sig til Oberst Faaborg, hvis det traf ham, og ellers gribe ind i Fægtningen efter bedste Skøn.

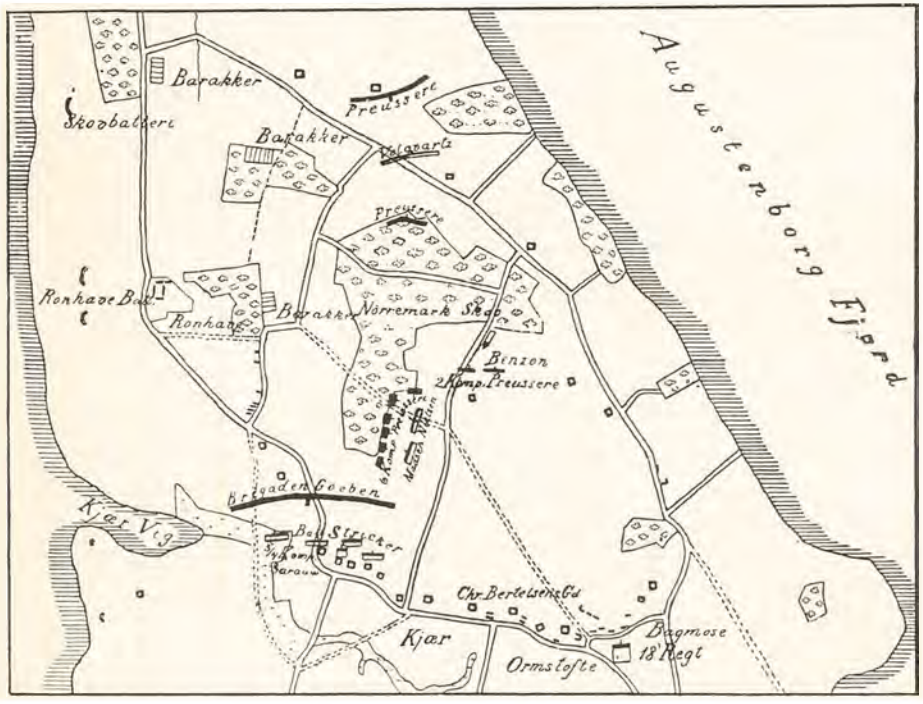

Snart efter blev Komp. Benzon sendt frem ad samme Vej, medens Bataillonschefen, Major Weyhe, med Kompagnierne Nielsen og Madsen fulgte Kolonnevejen fra Kjær Bys østlige Udkant til Nørremark; lidt tidligere var Regimentets 2den Bataillon under Regimentskommandøren, Major Lundbye, gaaet frem gennem den vestlige Udkant af Ulkebøl ad Vejen mod Rønhave.

Denne Fremrykning begyndte omtrent samtidig med, at General Manstein satte sig i Bevægelse Syd paa; Bataillonen under Major Lundbye vilde saaledes komme lige mod Brigaden Goeben, Bataillonen Weyhe mod Brigaden Roeder; Udfaldet af denne Kamp kunde ikke være tvivlsom; men Fremrykningen skete med Liv og Raskhed, og der blev kæmpet med et Mod og en Udholdenhed, som kastede ny Glans over det tapre 18de Regiment.

Kompagniet Volqvartz ilede frem ad den østligste Vej; med en Deling i Kæde paa hver Side Vejen, til venstre under Kommandersergent Annise, til højre under svensk Løjtnant Örnsköld; bagefter fulgte som Reserve to Delinger under Premierløjtnant Haarbølle og Løjtnant Bønnelycke. Lidt Nord for Nørremark Skov tvang den fjendtlige Ild til Standsning; men Kompagnikommandøren lod blæse »Gaa paa« og med et Hurra stormede Mandskabet frem, Preusserne blev imponeret af dette raske Angreb og veg tilbage til det næste Hegn; snart begyndte dog Kuglerne at slaa ind, ikke blot fra Fronten, men ogsaa fra Siderne. Kompagnikommandøren sprang op paa et Gærde for bedre at overse Forholdene, men segnede snart efter haardt saaret til Jorden. Premierløjtnant Haarbølle tog Kommandoen, og da Stillingen var uholdbar, maatte Kompagniet vige, saa temmelig i Uorden; men Preusserne forfugte ikke.

Premierløjtnant Benzon, som var rykket frem ad samme Vej, mødte Oberst Faaborg, og Obersten bød Komp. standse, da han var i Tvivl om, hvor det burde sendes hen; »Sagerne staar daarligt«, sagde Obersten, »der er altfor faa Reserver«; selv var han saaret og trængte til at forbindes. Snart efter gik han selv igen frem med Kompagniet; men da han hørte stærk Skydning Vest paa, det var de to andre Kompagnier af samme Bataillon, som var i Kamp der, bøjede han af gennem Nørremark Skov for at yde Hjælp. Premierløjtnant Benzon ilede straks med de to Reservedelinger i Løb frem ad Skovvejen, medens Skyttedelingerne samlede sig og fulgte efter; Obersten selv red tæt bag de forreste Delinger. Ved Skovens Udkant støder vore i Sektionskolonne fremilende Folk uventet paa Preusserne.

Det var Løjtnanterne Gentz og Stammer, som med deres Delinger af 64de Regiment dannede Flankedækningen, de var alt naaet Syd for Nørremark Skov; men fik saa pludselig Øje paa de bag dem fremilende Danske, og da de saa en Officer til Hest, troede de, at det var en større Styrke. Preusserne gav sig til at vinke til de Danske, og dette Tegn blev forstaaet, som om de overgav sig, medens de selv hævder, at disse Vink kun var en Opfordring til de Danske til at overgive sig. Preusserne sænkede efter Beretningen i det 64de Regiments Historie det med begge Hænder fattede Gevær horizontalt ned, og dette maatte af de Danske ubetinget anses som Tegn paa Overgivelse; de vedblev derfor at ile frem uden at løsne et Skud og naaede saa tæt hen til Preusserne, at Kommandersergenten rev Riflen ud af Hænderne paa den nærmeste af dem, da der paa en Gang slog en Riffelsalve ind i den tæt sammenpakkede Kolonne. Hauptmann von Lewinsky var i sidste Øjeblik naaet frem med sit Komp. og Dele af et andet, og denne Styrke var det, som overraskende gav Ild. Løjtnant Jespersen, som var forrest, kastede sig ind mellem Preusserne og kom med sin Deling i Nærkamp med dem; Løjtnant Tønder, som fulgte umiddelbart efter, fik sin Deling splittet af de fjendtlige Salver, inden den blev udviklet. Premierløjtnant Benzon blev saaret, og Oberst Faaborg sank af Hesten, truffen paany, denne Gang dødeligt. Hvad der kunde redde sig af de to forreste Delinger søgte ind i Skoven, der kom Premierløjtnant Graae til med den anden Halvdel af Kompagniet; han tog Kommandoen og førte efter Oberst Kauffmanns

Befaling Folkene tilbage til Vollerup, hvor det haardt medtagne Komp. Volqvartz ogsaa søgte hen.

Oberst Faaborg havde som kæk Soldat gjort sit yderste for at standse Preusserne med de svage Kræfter, han raadede over; han havde, skønt saaret, holdt ud paa sin Post, til han fandt Heltedøden for en preussisk Kugle. Han døde to Dage efter Kampen paa Johannitterhospitalet i Vester-Sottrup.

Med Bataillonens 2 andre Kompagnier var Major Weyhe selv gaaet frem mod Sydkanten af Nørremark Skov; de naaede lige Skovbrynet, da de stødte paa 6 Kompagnier af 64de Regiment, og kom i heftig Kamp med dem. Kompagniet Nielsen (9die) kastede alle sine fire Delinger ud i Kæde, og under Løjtnanterne Stjernholm og Høhling, Kommandersergent Frahm og Vaabenmester Sørensen drev Folkene med Hurra Preusserne bort fra det nærmeste Hegn. Til venstre for Komp. Nielsen førte Løjtnanterne Knutzon og Faye to Delinger af Komp. Madsen (6te) frem, medens Kompagnikommandøren fulgte efter med Reservedelingerne under svensk Løjtnant Lindberg og Kommandersergent Kjedeby. Rask og djærvt blev der kæmpet, Major Weyhe færdedes selv i Skyttekæden for at opmuntre Folkene; men 5 Kompagnier i Fronten og 1 i Flanken det var for meget for vore 2, over 1000 Bagladerifler mod halvfjerde hundrede Forladere, den Kamp kunde ikke vare længe. Sekondløjtnant Faye faldt, Høhling blev saaret og Major Weyhe fangen ude i Skyttekæden sammen med adskillige andre, og vore to Kompagnier maatte vige mod Kjær Bys østlige Udkant.

Theodor Christian Faaborg.

Weyhes Bataillon var saaledes sprængt i den ulige Kamp; de to Kompagnier var gaaet helt tilbage til Vollerup, de to andre samlede sig paany i Kjær By; stort bedre var det ikke gaaet Bataillonen Stricker, med hvilken Regimentskommandøren, Major Lundbye, selv fulgte. Saa snart Ordren til Fremrykning naaede den, gik den i Hurtigmarch gennem den vestlige Del af Kjær By frem ad Rønhave-Vejen og tørnede helt Nord for Byen paa Brigaden Goeben; Kompagnierne Baller og Ahlmann blev straks kastet ud i Kæde, 5te Komp. under Reserveløjtnant Schougaard bag højre Fløj og Komp. Andersen i Reserve i Byen; Premierløjtnant Sarauw sluttede sig til venstre Fløj med de eneste 3 Delinger af 4de Regiment, som ikke havde været i Ilden.

Endnu inden Bataillonen var udviklet til Fægtning blev Komp. Baller stærkt beskudt baade i Front og Flanke; Mandskabet kom noget i Uorden, men Løjtnant Bokkenheuser og Kommandersergent Madsen samlede hurtigt hver sit Halvkompagni

og optog Kampen. Preusserne havde imidlertid en Bataillon i hver af vore Flanker og tvang os derfor snart til at vige fra Hegn til Hegn om end under sejg Modstand; General Goeben fortæller selv, at han maatte af Hesten for med dragen Kaarde at banke nogle af sine Folk frem. Kaptajn Baller blev saaret, saa Løjtnant Bokkenheuser maatte føre Kompagniet, Sekondløjtnant Jørgensen og Officersaspirant Bretton blev ligeledes saaret, medens Bataillonen under stadig Fægtning veg tilbage gennem Kjær By, til den naaede en Stilling paa begge Sider af Vejen til Ulkebøl lidt Øst for Vejen over Lysemosegaard til Sønderborg. Her hendøde Kampen efterhaanden, da Preusserne vilde vente med at gaa længere frem, til de fik Kanoner ført over Vandet.

Klokken var omtrent halvfem, da Oberst Kauffmann kom til General Steinmann, som holdt med sin Stab i Ulkebøl By, og meldte, at 18de Regiment havde mødt en Modstand, som det ikke kunde overvinde. Preusserne havde den Gang 12 Batailloner i Land, af hvilke de 11 var langt nok fremme til at kunne gribe ind i Kampen straks, og Overførelsen over Sundet vedblev uhindret og uafbrudt. Als var derfor paa dette Tidspunkt uigenkaldelig tabt. Vor Overkommando kunde vel ikke vide bestemt, hvor stærk Fjenden var, men det var klart, at han var for stærk til at kunne kastes tilbage i Vandet med de Kræfter, vi raadede over; det bedste havde derfor været at foretage et ordnet Tilbagetog til Kegenæs, men General Steinmann bestemte sig til endnu en Gang at prøve et Modstød. Oberst Kaffmann skulde føre sin Brigade, det vil sige de halvanden Bataillon af 18de Regiment, som ret medtagne af tidligere Kampe stod i den østlige Del af Kjær, og det endnu friske 3die Regiment, frem for at kaste Preusserne helt ud af denne langstrakte Landsby, samtidig med at 5te Regiment, som havde inddraget sine Kystvagter og antoges at staa samlet tæt Syd for Kjær Vig, gik frem ad Rønhavevejen mod den vestlige Del af Kjær By. 10de Regiment maatte blive paa sin Plads i og Nord for Sønderborg, da Preusserne truede med at slaa Bro der. $5^1/_2$ Bataillon var saaledes alt, hvad vi kunde føre frem til Angreb mod Preussernes 11; den eneste Overlegenhed vi havde, var de to Feltbatterier; Preusserne havde endnu kun faaet faa Kanoner over Vandet; men vort Artilleri blev ikke brugt; de to Forpostkanoner, som vi mistede ved Arnkils Skov, havde skudt saa længe de kunde, og til allersidst faldt der ved Tangen ved Kegenæs nogle Kanonskud, ellers var Fodfolket ene om Kampen.

Det Angreb, som nu blev foretaget efter General Steinmanns Befaling, minder i meget om det, Brigaden Scharffenberg foretog den 18de April paa Dybbøl; begge Steder var Udfaldet afgjort, inden Fremrykningen skete; men her som der blev der desuagtet angrebet med et Mod og en Dødsforagt, som bragte Preusserne til at vakle. Det blev Brigaden Kauffmann, som fik Æren for og Tabet ved Kampen om Kjær By, den sidste af de mange blodige Kampe for at værne om Sønderjyllands Jord.

Egnen var alt andet end gunstig for et saadant Angreb, alle Veje og Marker var omgivet af levende Hegn, Sæden stod omtrent mandshøj, alt Overblik og Ledelse var næsten umulig; Kompagnier og ofte Delinger maatte tumle sig paa egen Haand

og se at finde sig til Rette under Kampens skiftende Gang; men herved kom det ofte sørgeligt frem, at veluddannede Underførere netop var det, vi mest savnede. Premierløjtnant F. F. Hansen ved 3die Regiment klagede saaledes med fuld Føje over, at han ved Kompagniet ikke havde en eneste fast Underofficer, og at hans fire Delinger blev ført af en svensk Officer, en Reserveofficer, som var uddannet under Krigen, og to Reserveofficersaspiranter, som aldrig før havde været i Ilden og var meget mangelfuldt uddannet.

Hertil kom endnu den knusende Overvægt, som Preussernes Bagladegeværer gav deres alt forud i Tal langt overlegne Stridskræfter; den kække Fører for de to kække Regimenter, der hin Dag kæmpede i Kjær By, udtalte senere, at det ved hver Fægtning blev ham mere og mere klart, at Preusserne i deres Skydevaabens hurtige og lette Ladning besad en Overlegenhed, som ingen Uforsagthed kunde opveje. Det var nedbøjende at se allerede de første Momenter af Kampen medføre en Ødelæggelse i Rækkerne, som maatte tilintetgøre Angrebets Energi.

Men trods Fjendens Overlegenhed i Folk og Vaaben, trods Terrainets Vanskeligheder, trods mange Føreres Ungdom og Mangel paa Krigserfaring, trods de mange Rekrutter i Rækkerne, var det et stolt og raskt Angreb, som Kauffmanns Brigade foretog.

Kampen var som tidligere nævnt døet noget hen; i den østlige Udkant af Kjær By, Ormstofte, stod Kaptajn Stricker med 18de Regiments 1ste Bataillon. De to flinke Reserveløjtnanter Bokkenheuser og Schougaard stod med deres Kompagnier i første Linie, bag dem paa Vejen stod Kompagnierne Andersen og Ahlmann i Reserve; Kl. 5 om Morgenen førte Kaptajn Krabbe 3die Regiments 2den Bataillon frem Nord paa, fulgt af 1ste under Otto Schøning og saa snart de to Bataillioner var kommen i Højde med den alt fægtende Bataillon af 18de Regiment, gav Oberst Kauffmann Befaling til Angreb.

Bataillon Krabbe rykkede frem ad Ulkebøl-Nørremark-Vejen; til den sluttede Resterne af de to Kompagnier af Weyhes Bataillon af 18de Regiment sig; Kaptajnen var klar over, at skulde der udrettes noget, maatte der straks sættes saa megen Kraft ind som mulig; han satte derfor tre Kompagnier i første Linie, da han efter at være svinget ud til venstre gik frem i Egnen Nord for Landsbyen; det fjerde, 8de under Premierløjtnant Falkenskjold, fulgte bag højre Fløj som Reserve, og til det sluttede nærmest Delene af 18de Regiment sig.

Snart efter blev baade Kaptajn Krabbe og hans Adjutant, Løjtnant Johan Hindenburg saaret og maatte forlade Valpladsen; Kompagnierne var derved uden Ledelse og tabte hurtigt hverandre af Syne mellem Hegnene og Markerne; hver Kompagnikommandør handlede saa paa egen Haand. Det sydligste Komp., 3die under Kaptajn Fogh, hørte den stærke Skydning i Kjær By, hvor Kampen nu blussede op igen, og trak sig hen derimod for at yde Hjælp, de andre to mødte Flanken af det fremrykkende preussiske 64de Regiment, som hurtig svingede ud for at modtage det uventede Angreb. Premierløjtnant Hansen, hvis Komp., 4de, var nordligst, indsaa det umulige i at gaa frem mod denne Overmagt, han trak sig derfor atter ned mod

Kjær By, men naaede først dertil, da Striden der var afgjort. Reservekompagniet Falkenskjold blev uden egentlig Kamp trængt Øst paa, helt ned mod Ulkebøl tilligemed Resterne af Bataillonen Weyhe.

Kun det midterste Komp., 7de under Premierløjtnant Drastrup, foretog et virkeligt Angreb paa den preussiske Styrke, der stod lige overfor, to Kompagnier af det

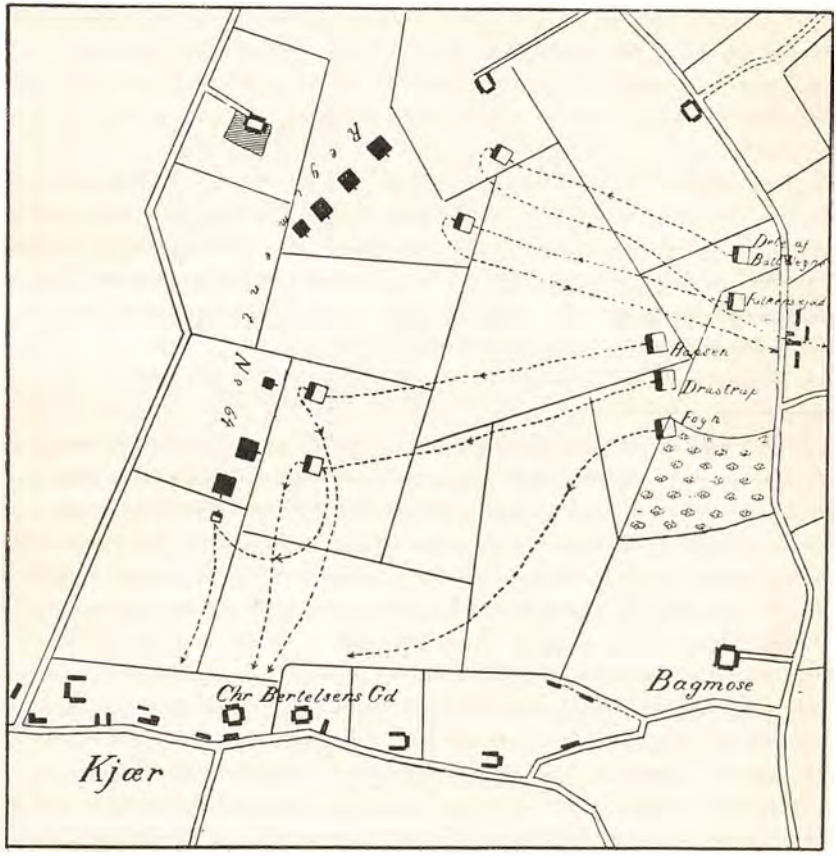

64de Regiment; Premierløjtnanten førte djærvt sine Folk frem gennem de høje Kornmarker og fik en Deling op i Preussernes sydlige Flanke; men det hjalp altsammen intet; den voldsomme Ild fra de preussiske Skyttekæder brød Angrebets Kraft; Premierløjtnant Drastrup og Løjtnant Færch faldt, Løjtnant Leth og Officersaspirant Grev Baudissin blev saaret tilligemed mange af Mandskabet, andre blev fangen. Premierløjtnant Lundbye førte de svage Rester ned mod Kjær By, hvorfra Skydningen lød stærk og vedholdende. Tilfældet førte ham lige mod Kampens Brændpunkt, Christen Bertelsens Gaard, der blev han omringet af Preusserne, fangen og med sine afvæbnede Folk foreløbig bragt ind i Gaarden.

I Kjær By førte Oberst Kauffmann selv de to Batailloner, Otto Schønings af 3die og Strickers af 18de Regiment, frem ttl Angreb; Stricker gik ad Bygaden med to Kompagnier, de to andre søgte at vinde frem nordligere; Kaptajn Schøning og hans Regimentschef Major Mathiesen fulgte straks bag efter.

Med paasat Bajonet stormede vore Folk op ad Bygaden og kom snart i en heftig Kamp med Preusserne, som holdt Gaardene og Hegnene besat, det var umuligt at holde Kompagnierne samlet og lede dem mod et fælles Maal, det hele opløste sig i en Række Enkeltkampe om Gaarde og indhegnede Marklodder, hvorved Mandskabet af 3die og 18de Regiment kappedes i Mod og Iver; alle Kompagnierne kom hurtig frem i forreste Linie, saaledes at alt blev sat ind paa endelig en Gang at kæmpe en Kamp igennem.

Først blev der stridt haardnakket om et Hegn nær den østligste af Vejene til Sønderborg, og da det var taget med Bajonetten, blev det en lidt længere tilbageliggende Gaard, Christen Bertelsens, som blev Kampens Brændpunkt. Kaptajn Fogh førte Nord fra sit Komp. frem mod den; hans flinke Delingsførere, Løjtnanterne Bilsted og A. T. Hansen, trængte, efter at Haverne og Hegnene trindt om var renset, frem mod selve Stuehuset; det første Angreb mislykkedes, men anden Gang blev Preusserne jaget ud, og de i Gaarden værende danske Fanger, Premierløjtnant Lundbye og hans Deling, befriet.

Vore Folk vilde nu stikke Bygningerne i Brand, men inden de fængede, brød Preusserne igen frem med saa stor Styrke, at Danskerne maatte vige. Komp. Madsen, 6te, gjorde et heltemodigt Forsøg paa igen at drive Preusserne ud; svensk Løjtnant Berzelius og Aspirant Jacobæus førte deres Delinger frem Øst fra, men faldt begge sammen med mange af deres Folk; Sekondløjtnant Buchhave stormede Syd fra med det andet Halvkompagni, Preusserne blev dreven bort fra Gaardsplads og Have og ind i selve Bygningerne, fra hvis Vinduer og Døre en overvældende Ild slog Danskerne i Møde; Løjtnanten blev dødelig saaret, Mandskab af Foghs og Walters Kompagnier kom til, Folk fra 18de Regiment blandede sig i Rækkerne, og Angrebet blev fornyet Gang efter Gang; men da Preusserne overraskende væltede et Stykke Sidemur og fra den derved frembragte Aabning overøste de Danske med Hurtigild, maatte vore Folk vige med stort Tab. Længere end til Christen Bertelsens Gaard lykkedes det i det hele ikke at trænge frem, skønt der blev gjort kække Angreb paa Hegnene baade Nord og Syd for Gaarden.

Syd for Gaarden kæmpede navnlig Komp. Walter af 3die og Ahlmann af 18de, det sidste var forrest paa Landevejen gennem Byen og gik rask frem med fældet Bajonet; Løjtnanterne Henrik Bohr og svensk Grev Mörner kastede med deres Delinger Preusserne ud af et Par Gaarde. Løjtnant Goldmann (senere død som Toldinspektør i Horsens) gik frem Syd for Vejen, men blev ramt af et Skud fra den saa haardt omstridte Bertelsenske Gaard. Et Par Mand bar ham tilbage gennem den høje Sæd, men kom derved lige mod et Hegn, som Preusserne holdt tæt besat. En drukken preussisk Soldat kom henimod den saarede Løjtnant og lagde an paa ham med de Ord: »Heute sollen alle Dänen todtgeschossen werden«, men i det samme

sprang en preussisk Underofficer til, slog med den ene Haand Riflen til Vejrs og gav med den anden under Raabet »Schweinigel« Manden et Dunk i Nakken saa han tumlede om. Løjtnant Goldmann blev bragt over i Landevejsgrøften, og mens han sad der, sprang en preussisk Officer, som kom forbi med sine Folk, hen til ham, spændte Sabelen af ham og forsvandt med den.

Kaptajn Strickers Komp., som førtes af Løjtnant Schougaard, havde de flinke Løjtnanter Jørgensen og Christian Bredsdorff ude i Kæden, og sammen med Komp. Baller, hvis to Halvkompagnier førtes af Løjtnant Bokkenheuser og Kommandersergent Madsen, stormede de, da Signalet til Avancer blev blæst, rask frem, men ogsaa her forgæves mod Overmagten og Bagladerifflerne. Officersaspirant Baron Bretton og norsk frivillig Sergent Poulsen sank trufne til Jorden, den første døde faa Dage efter. Løjtnant Jørgensen blev ligeledes saaret, og da han huggede en Preusser, som vilde tage ham, i Ansigtet, fik han et Kolbeslag og vilde samtidig have faaet en Bajonet i Maven, hvis en behjærtet Urtekræmmersvend ikke var sprungen til og havde stødt Preusserne ned. Løjtnant Jørgensen maatte dog efterlades, da hans Folk gik tilbage.

For tilbage maatte vi trods alt Mod og al Kampiver; den uafbrudt rullende preussiske Ild standsede vor Fremtrængen i Fronten, medens ny Fjendeskarer gennem de høje Kornmarker og langs de næsten uigennemtrængelige levende Hegn sneg sig frem i vore Flanker. Oberst Kauffmann maatte sende Melding til General Steinmann om, at han ikke formaaede at standse Fjenden, end sige drive ham tilbage, og han fik da Ordre til at opgive Kampen i Kjær By og vige til en Stilling i Højde med Ulkebøl Kirke.

Tilbagetoget var ingenlunde let, da vore Folk stundom var Preusserne saa nær, at de laa paa hver sin Side af et Hegn. Kaptajn Ahlmann, som stod sydligst, saa paa en Gang Preusserne myldre frem i begge Flanker; han troede sig afskaaren og kastede sig ned i det høje Korn; her laa han rolig til hen paa Dagen, fik saa civilt Tøj hos en Bonde, kom over Als Sund i en Baad sammen med preussiske Soldater og naaede over Lybæk til Kjøbenhavn. Korporal Hansen slap dog tilbage med de fleste af de Folk, som havde været omkring Kaptajnen.

Preusserne trængte imidlertid ikke paa. General Herwarth von Bittenfeld var selv kommen over til Als og befalede, at Fremrykningen skulde standse indtil General Wintzingerode havde faaet ordnet sine to Brigader, som netop var ved at samle sig Syd for Arnkils Skov. Oberst Kauffmanns to Regimenter tog Stilling Øst for Ulkebøl Kirke fra den sydligste Vig af Augustenborg Fjord til Nordranden af Sønderskov. General Roeder samlede sine Afdelinger i den østlige Udkant af Kjær By og sendte kun Patrouiller frem for at følge vore vigende Tropper.

Samtidig med, at Brigaden Kauffmann kæmpede i Kjær By mod Brigaden Roeder, var vort 5te Regiment gaaet frem vestligere ad Vejen fra Sønderborg mod Byens nordlige Del; Hensigten var at tage de mod Kauffmanns Brigade kæmpende preussiske Afdelinger i Siden, men det lykkedes ikke, da Brigaden Goeben spærrede Vejen.

Major Myhre, hvis Regiment, 5te, stod paa Kystvagt Syd for Kjær Vig, vilde samle sine Kompagnier ved Engeshøj en halv Mils Vej Nord for Sønderborg for siden at føre dem frem; men der gik en kostbar Tid tabt ved at samle saa langt tilbage. Da Kaptajn Jørgen Hammer, Kommandøren for 1ste Bataillon, som stod sydligst, havde faaet sine to Reservekompagnier ud paa Vejen, gik han derfor rask Nord paa med dem uden at vente paa nærmere Ordre. Brigadeadjutanten, Sekondløjtnant Kranold, bragte ham snart efter Anmodning om at standse Fjenden, som var i stærk Fremrykning. Premierløjtnant Snertinge kastede sit Komp. ud paa begge Sider af Vejen, og Kaptajn Clausen fulgte som Reserve, men maatte snart udvikle sig til højre Flanke, da Preusserne truede med at omgaa den. Kompagnierne gik rask paa og naaede Vejknudepunktet Nord for Lykkegaard; her blev de standset.

Kaptajn Hammer kom nemlig frem, ligesom General Goeben havde bestemt at rykke videre Syd paa mod Sønderborg; han havde den Gang faaet et Feltbatteri over, de to Kanoner var kørt ned til Augustenborg Fjord for at skyde paa »Rolf Krake«; men de fire blev ført mod 5te Regiment. Preusserne trængte navnlig stærkt frem i vore forladte Skyttegrave langs Kysten; de var, da Kaptajn Hammer angreb, naaet til i Højde med Fiskebæk Gaard; de beskød derfra vore to Kompagnier stærkt i Flanken og tvang dem til at vige til lidt Syd for Lykkegaard. Kaptajn Hammer sendte Bud efter sine to andre Kompagnier, men Ordonansen blev taget af Preusserne; derimod kom efter Regimentskommandørens Befaling ved den Tid Kompagnierne Stonor og Klüwer frem i Egnen mellem Vejen og Sundet; tre andre Kompagnier blev stillet i Reserve Vest for Vejen mellem Lindegaard og Ringbæk, og det sidste Komp. blev paa Rønhave-Vejen som Reserve.

Oberst Bülow lod blæse »5te Regiment fremad!« Signalet blev hørt, forstaaet og gentaget; saa snart Kompagniet Stonor i Løb naaede frem i Højde med Kaptajn Hammers ved Lykkegaard kæmpende to Kompagnier, gik det fremad over hele Linien uden at vente paa de længere tilbage værende Reserver. General Goeben vurderede de Danske til at være 4 Batailloner; han kunde straks sætte 6 Kompagnier mod os og sendte skyndsomt sin Adjutant efter sin Reserve, andre 6 Kompagnier; da disse kom, blev vi stærkt angreben i vor Front og venstre Flanke, medens snart efter en preussisk Jægerbataillon tog vor højre Flanke under Behandling. Det var selvfølgelig for meget for vore tre i forreste Linie kæmpende Kompagnier; navnlig led Komp. Stonor svært ved Ilden fra de preussiske Skytter i vore egne Skyttegrave. Kompagnikommandøren og to Delingsførere, Løjtnant C. G. P. Hansen og svensk Løjtnant Palme, blev saaret, det næste Komp. i Rækken fik sin Kommandør Premierløjtnant Snertinge og Løjtnant J. F. K. Rasmussen saaret, og Clausens Komp. mistede Løjtnant A. L. Møller; desuden faldt og saaredes en Mængde menige. General Goeben betegner det som en kort, men meget varm Fægtning; Kommandøren for det preussiske Jægerkorps, Major Witzleben, blev haardt saaret. Da Oberst Bülow saa, hvor stort Mandefaldet var, og hvor haardt de tre Kompagnier blev trængt, lod han blæse: »5te Regiment tilbage«; Kaptajn Hammer førte sine Folk tilbage til Reserverne, men General Goebens Tropper trængte saa hurtigt frem i Skytte-

gravene og beskød derfra vore Afdelinger saa kraftigt i Siden, hver Gang de forsøgte at sætte sig fast, saa Tilbagetoget blev snart almindeligt og medførte ikke ringe Tab. Regimentets Hovedstyrke gik mod Sundsmark, altsaa mod den venstre Fløj af den

Stilling, Brigaden Kaffmann havde indtaget. Heller ikke her fulgte de preussiske Skytter synderlig livligt efter, derimod fik Feltkanonerne Lejlighed til fra Møllebakkerne ved Sønderborg at sende Granater over mod Sundsmark.

Mindst i Ilden var 10de Regiment, som stod i og om Sønderborg, men dog kom det værst fra Kampen.

Da Hornene omtrent Kl. 5 blæste »6te Regiment fremad!« blev den nærmest staaende Bataillon af 10de Regiment, 2den, under Kaptajn Henrik Glahn, samlet ved Sønderborg-Vejen for at tjene som Reserve, men da Angrebet strandede mod Preussernes Overmagt, endnu inden der var kommen mer end tre Kompagnier i Ilden, kom Glahns Bataillon ikke til at deltage deri; den maatte nøjes med at optage forsprængte Smaaafdelinger af 5te Regiment. Preussernes Kugler fra Skyttegravene langs Kysten søgte ogsaa snart deres Ofre i 10de Regiments Rækker. Da 4de Komp. under Sekondløjtnant Wandler var ved at udvikle sig, blev Reservekorporal Christensen, som var forrest, truffen af en Kugle i Hoften; han gav et Skrig og væltede et Par Gange om, men da han saa, at Mandskabet standsede ved at se dette, rejste sig op paa Albuen, tog sin Hue af, svingede den og raabte: »Fremad, Kammerater, for gamle Danmark.« Regimentets 1ste Bataillon under Kaptajn Otto Vaupell holdt selve Sønderborg By besat; ved en Fejltagelse rømmede Kaptajnen Byen for tidlig og lod Kanonerne fornagle; han fik da Befaling til at gaa frem og besætte den igen, men inden dette var helt udført, kom atter Ordre til at gaa tilbage til Kegenæs; Bataillonen var meget spredt, hvad der gjorde det vanskeligt at faa ret Hold paa den under Tilbagegangen. Hele 10de Regiment var desuden blevet noget tilbage for de andre Regimenter; Major Gedde troede, at han til højre for sig havde 5te Regiment og gennem det stod i Forbindelse med Kauffmanns Brigade, men det var kun forsprængte Dele af 5te Regiment, dets Hovedstyrke var alt længere borte.

10de Regiment bestod for den langt overvejende Del af dansktalende Nordslesvigere; Regimentet havde deltaget i Dybbølstillingens Forsvar fra først til sidst og kækt holdt sin Plads, men nu, da det sidste Stykke sønderjydske Jord skulde rømmes, da alt Haab om Mulighed af videre Forsvar syntes udslukt, nu blev ogsaa mange af Soldaterne i 10de Regiment vaklende i deres Troskab. Da Bataillonen Glahn trak sig gennem Sønderborg, gemte adskillige af Folkene sig i Huse og Gaarde for siden at blive hjemsendt af de sejrende Preussere, Komp. Thesen talte saaledes uden at have været synderligt i Ilden kun 50 Mand, da det naaede Møllebakkerne Nord for Sønderborg. Her tog Kaptajn Glahn Stilling en kort Tid, medens Vaupells Bataillon trak sig ud af Byen henimod Sønderskov.

Omtrent Kl. halv syv trængte Brigaden Goeben ind i Sønderborg. Her standsede Generalen og nøjedes med at sende de to Batterier, han havde faaet over, op til Højderne ved Straabjerggaard Nordøst for Byen. Det blev Roeders Brigade, som kom til at følge de Danske mod Kegenæs. Den begyndte sin Fremrykning paa samme Tid som Goeben besatte Sønderborg og gik fra den østlige Del af Kjær By over Ulkebøl fulgt af hele Divisionen Wintzingerode, som nu var kommen over Sundet. General Steinmann havde imidlertid opgivet alt Haab om at bevare Øen og vilde derfor, som rimeligt var, ikke optage nogen ny Kamp. Vore Afdelinger veg mod Kegenæs, Kauffmanns Brigade, de to Regimenter, som havde kæmpet med saa meget Mod i og om Kjær By, dækkede Tilbagegangen. 5te Regiment slap saa nogenlunde helskindet over paa Halvøen, men 10de Regiment, som gik sydligst, forsinkede sig og blev delvis afskaaret, flere Smaaafdelinger søgte ned til Kysten og blev der

optaget af vore Skibe; men mange blev indhentet af Preusserne og maatte overgive sig; Regimentet mistede et stort Antal Fanger paa dette Tilbagetog; det var om Morgenen rykket ud med 1352 Mand i Rækkerne, af dem naaede kun ca. 400 Mand til Kegenæs; af de manglende var kun 3 faldne og 2 Underofficerer og 23 Mand saarede.

Forøvrigt foretog Brigaden Kauffmann Tilbagetoget med mønsterværdig Ro og Orden. Af Styrken fra Nordlandet kom Oberstløjtnant Caroc med henved Halvdelen til Kegenæs, medens Resten blev optaget af vore Skibe efter at have fornaglet Kanonerne ved Kysten og ødelagt, hvad der ikke kunde medføres af Magasinerne.

Omtrent Kl. 12 Middag gik de sidste danske Afdelinger over Draget ved Kegenæs.

Ud for denne lille Halvø var Søen opfyldt med Dampskibe og Sejlere, som skulde bringe de danske Soldater bort fra Als. »Frederik VI«s mægtige Skrog og høje Rigning ragede op over det øvrige Mylder af Smaafartøjer. Preusserne lod os fuldstændig i Ro; et Angreb paa det smalle Drag, som forbinder Kegenæs med Als, vilde have kostet store Ofre. Den paa Sydsiden af Als værende Søstyrke, bestaaende af Kanonbaadene »Thura« og »Buhl«, to Kanonchalupper og en Kanonjolle, havde straks ved Alarmeringen samlet sig i Nærheden af Sønderborg, men da ingen fjendtlig Overgang fandt Sted her, indskrænkede disse Fartøjers Virksomhed sig til at optage Soldater, der var afskaaren fra deres Afdelinger, og som fra Tid til anden kom ned tit Strandbredden. Hvad endelig Marinebatteriet paa Draget angaar, hvor Løjtnant Bardenfleth kommanderede over 8 Stkr. 24 Pd.s Kanoner, blev det holdt besat indtil den 1ste Juli om Eftermiddagen. Da Kegenæs paa dette Tidspunkt var fuldkommen forladt af de danske Tropper, og Fjenden allerede begyndte at passere Høruphav i Baade, fornagledes Batteriet, og Besætningen gik ombord i de Transportfartøjer, som holdtes i Beredskab.

Da Stationschefen i Høruphav, Løjtnant A. W. Schiwe (den senere Kontreadmiral Schiwe) den 29de Juni om Morgenen Kl. $2^1/_2$ fra Overkommandoen modtog det aftalte Alarmerings-Telegram »Fjenden angriber«, satte han sig straks i Virksomhed. Han telegraferede til Chefen for Armeens Transportvæsen, Orlogskaptajn Schultz i Odense, om hurtigst mulig at sende Hjælp, lod endvidere paabegynde Udbringelsen af de i Høruphav liggende Transportskibe, som dels selv krydsede sig ud, og dels udbugseredes af de tilstedeværende Dampskibe, og beordrede endelig Marinens Transportskib »Bellona« og en i Høruphav liggende ny, ikke tiltaklet Bark opankret i Nærheden af Linieskibet »Frederik VI«, for at være klar til at modtage Tropper. Da Løjtnant Schiwe Kl. $4^3/_4$ Form. modtog Telegram fra Overkommandoen om at gaa til Kegenæs og der ordne alt til Indskibningen, var allerede største Delen af Transportskibene ude af Høruphav. Dampskibene med de tilstedeværende Transportbaade og Pramme, tilligemed 4 à 6 Skibe blev derpaa henlagt ved Udskibningsbroen ved Østerby paa Kegenæs, hvor Indladning af Arkiv, Penge og Postsager samt saarede paabegyndtes. Da Meddelelse indløb fra Chefen for Transportvæsenet, at Assistance og Transportmidler var afgaaet fra Nyborg, begyndte man Indskibningen af Artilleridepotet med dets Heste, samt Divisionsstabens Heste og Vogne, og Skibene afsendtes efterhaanden, som de var ladede, til Faaborg. Efterhaanden kom flere

Transportmidler til Stede, og fra Kl. 5 Eftm., da Næstkommanderende ved Transportvæsenet, Orlogskaptajn Frølich, ankom med 4 private Dampskibe og 6 Jerntransportbaade, var Indskibningen af Tropper og Materiel i fuld Gang. Senere indløb yderligere Assistance, nemlig Postdampskibene »Hermod«, »Eideren« og »Jylland«, foruden 4 private Dampskibe, og Indskibningen fortsattes nu uden Standsning Resten af Dagen den 30te, uden at noget Uheld indtraf, uagtet det blæste en stiv Kuling af paalands Vind, med Sø med stærk Regn.

Indskibningen gik hurtigt for sig; Kl. $2^1/_2$ om Eftermiddagen den 1ste Juli forlod General Steinmann selv med sin Stab Øen, og en Time senere gik de sidste danske Soldater fra Als.

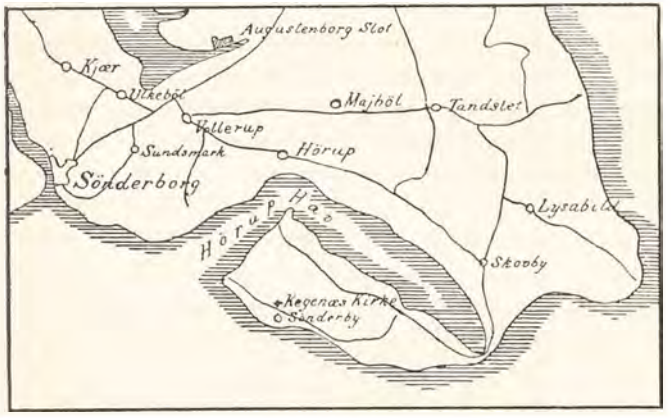

46de Kapitel

Vort Tab under Kampen paa Als var meget betydeligt; alt i alt mistede vi 73 Officerer, 148 Underofficerer og 2871 menige, deriblandt var 12 Underofficerer og 381 menige Slesvigere, som ikke vilde forlade deres eget Land og derfor lod sig tage. Falden var 16 Officerer, 18 Underofficerer og 182 menige, desuden blev foruden Slesvigerne, blandt hvilke der dog ogsaa kan være mangen brav Soldat, som lod Livet for sit Land, 143 menige opført som savnede, og de fleste af dem har sikkert fundet Døden paa Valpladsen. Saaret var 21 Officerer, 28 Underofficerer og 413 menige; de usaarede Fanger talte 36 Officerer, 90 Underofficerer og 1752 menige.

5te Regiments korte energiske Fremstød ad Rønhave-Vejen stillede det øverst med Hensyn til Tab af døde og saarede, 18de Regiments Kamp om Kjær By skaffede det den anden Plads i Rækken, medens Søsterregimentet, 3die, mistede de fleste Officerer, 6 faldne og 4 saarede.

Preussernes hele Tab af døde og saarede var 33 Officerer og 339 Underofficerer og menige; vort Tab af døde og saarede var saaledes over dobbelt saa stort som Preussernes, hvilket viser baade den Haardnakkethed, hvormed der blev kæmpet, og den knusende Overlegenhed, Bagladevaabnene gav vore Modstandere. Næsten overalt maatte vi optræde som Angribere for om muligt at kaste de landsatte Styrker tilbage i Vandet, medens Preusserne bag de høje Diger og tætte Hegn afventede Angrebet og skød Angriberne ned.

Blandt de faldne Officerer var svensk Sekondløjtnant Berzelius af 3die Regi-

ment, desuden var svensk Sekondløjtnant Palme bleven efterladt saaret paa Valpladsen, medens tre af hans Landsmænd, Premierløjtnanterne Kilman og Klinteberg af 4de Regiment og Sekondløjtnant Wester af 10de var bleven fangen usaaret. Dette vakte Preussernes Misfornøjelse, og General Moltke skrev til Kongen: »Da der blandt Fangerne igen er svenske Officerer og Soldater, som ikke har svoret Kongen af Danmark Troskabs Ed, og da desuden svenske Frikorps vedbliver deres Strejfen ved Kysterne, saa har Hans Kongelige Højhed Prins Friedrich Karl for nærværende Tid og for Fremtiden befalet krigsretslig Undersøgelse mod alle Svenskere, som falder i de allierede Troppers Hænder og ladet en Armebefaling udgaa herom.«

Eksemplet skulde først statueres paa de tre sidst fangne, Løjtnanterne Kilman, Klinteberg og Wester, de blev kort og godt underrettet om, at de ikke vilde blive behandlet som Krigsfanger; man var ked af idelig at træffe Svenskere i den danske Hær og nu skulde de skydes. De blev udskilt fra de andre Fanger, ført til Graasten og indespærret i et Fængsel med fire nøgne, kalkede Vægge og uden noget som helst Bohave; de fik leveret tre Knipper Halm og tre Bønnebøger og blev saa overladt til deres egne Betragtninger. Under disse lidet lystelige Forhold tilbragte de en halv Snes Dage; spurgte de Vogterne, hvad der skulde ske med dem, fik de til Svar, at man ventede paa Prins Friedrich Karl, som skulde underskrive Dødsdommen; naar han kom, skulde de skydes. Endelig en Dag træder en preussisk Stabsofficer ind i Fængslet, spørger hvem der er den ældste af Herrerne og byder ham følge med. Han blev i en af Slottets Sale fremstillet for en Krigsret, hvori sad mange Officerer, og der blev spurgt ham, hvorfor han var gaaet i dansk Tjeneste; Svaret lød, for som Officer at prøve Krigen og lære den at kende. »Hvorfor tog De da ikke Tjeneste hos Tyskerne?« lød det næste Spørgsmaal, hvortil blev svaret, at Tyskerne havde jo Officerer nok, det var ridderligst at tage Tjeneste hos de svageste. Dermed forlod Auditøren dette Emne og gik over til at spørge om, hvad der var Hovedsagen, hvorledes han havde faaet Orlov fra Sverige, og om Orloven lød paa at tage Tjeneste i Danmark. Det sidste nægtede Svenskeren bestemt, han havde kun i al Almndelighed søgt Orlov uden at nævne, hvorledes han agtede at bruge den; og da han fastholdt dette, blev han frikendt og ført ind i et Sideværelse, hvor hans to Kammerater efterhaanden kom til ham efter at have maattet svare Retten paa de samme Spørgsmaal. De preussiske Officerer indbød saa de fangne Kammerater til Middag paa et af Forlystelsesstederne ved Flensborg Fjord; paa Vejen dertil var der i Baaden hos de tre svenske Officerer kun to preussiske, og Wester foreslog i Spøg sine Kammerater at overmande de to Preussere og sejle Fjorden ud; de lo deraf, og da de senere ved Middagen blev spurgt om, hvad det var, som havde vakt deres Munterhed i Baaden, fortalte de det bele. Preusserne lo med, men under Hjemsejladsen var Svenskerne dog i Mindretal.

Budskabet om Tabet af Als vakte Sorg og Bestyrtelse over hele Danmark, ikke blot fordi denne skønne danske Ø nu var i Fjendevold, men næsten fuldt saa meget

formedelst det overraskende, pludselige ved Angrebet og den Hurtighed og Kraft, hvormed det var bleven gennemført, i Modsætning til det ugevise Smøleri foran Dybbøl, og saa det ringe Tab, Erobringen havde kostet Preusserne. Det bragte selv General Moltke helt fra Koncepterne, saaledes at han i et Privatbrev, som han dog senere i Afskrift lod overgaa i Generalstabens Arkiv, bruger Skældsord som »Hannemann« om sine Modstandere, og for at herliggøre Sejren lader de danske Batailloner være 1300 Mand stærke, medens de i Virkeligheden, hvad han ret godt vidste, kun talte omkring 800. I Danmark havde vel ingen tænkt, at Als var uindtageligt, skønt Folkebevidstheden alt fra første Krig var vant til at betragte Øen som vort Bolværk og sikre Tilflugtssted, naar Fastlandsstillingerne maatte forlades, men man havde troet, at der forud for Overgangen vilde gaa en Artillerikamp, der kunde vare i Dage, maaske Uger, inden vore Kanoner var bragt til Tavshed og vort Fodfolk dreven bort fra Skyttegravene ved Kysten. Saaledes havde General Steinmann selv og Overkommandoen ogsaa nærmest tænkt sig Angrebet, og den uventede, natlige Overgang uden al Forberedelse vakte derfor Sorg og Forbavselse og bragte Troen paa vore Øers Sikkerhed til at vakle. Kunde Als tages i Løbet af nogle Nattetimer simpelt hen ved at gaa over i Baade, hvad borgede saa for, at det samme ikke kunde gøres ved Fyn, ja selv Sjælland var maaske ikke helt sikker.

Politiske Grunde afholdt, som vi har set, dog Preusserne fra foreløbig at angribe Fyn; Jyllands fuldstændige Besættelse blev derfor det Maal, som nu skulde tilstræbes.

For vort eget Vedkommende havde Ulykken paa Als klarlig vist det uheldige i den store Spredning af vore Kræfter. Jylland Nord for Limfjorden, Fyn, Als skulde forsvares, selv Sjælland kunde ikke lades helt uden Vogtning, og saa skulde der endda være en Landgangsbrigade tilovers til Angreb paa Rygen og lignende fjerne Steder. Var Max Müllers Brigade bleven paa Als i Stedet for at ligge ved Nyborg som Landgangsbrigade, havde Preusserne næppe faaet Øen saa billigt. Nu, da Overgangen havde rokket Troen paa Vandets Dækning, blev der truffen energiske Foranstaltninger for at samle de Stridskræfter, vi endnu raadede over, om en Hovedopgave, og alt andet lod vi fare. Det blev som naturligt var Forsvaret af den fynske Lille Belts Kyst, som traadte frem i første Linie. Als var jo tabt, og Vendsyssel kunde dog ikke forsvares, saa det var unødigt at binde Stridskræfter der.

Da General Gerlach om Morgenen den 29de modtog General Steinmanns første Telegram »Fjenden angriber« og det snart derefter følgende, om at Styrken paa Als var indviklet i en meget haard Kamp paa Kjær Halvø, var hans første Tanke at sende Hjælp derover, men det blev ham hurtigt klart, at Hjælpen vilde komme for sent, og at Øen var tabt; derimod bragte den Dristighed, hvormed Overgangen var sket, og det store Overskibningsmateriel, som Preusserne raadede over, Tanken om et snart paafølgende Angreb paa Fyn saa stærkt i Forgrunden, at Landgangsbrigaden fik Befaling til hurtigst at marchere fra Nyborg til Odense, hvor en Vognkolonne ventede for at føre den til Egnen ved Kavslunde, Asperup og Vejlby for at være nær ved Haanden som Reserve for Kystbevogtningen.

Men ikke nok hermed; snart efter blev det bestemt helt at opgive Forsvaret af Vendsyssel og samle Hæren paa Fyn. Alt ved Vaabenhvilens Udløb var der givet Ordre til, at General Hegermann-Lindencrone skulde indskibe sig med største Delen af sin Styrke til Nyborg, og at der i Nørrejylland kun skulde efterlades et Korps, bestaaende af 1ste Regiment, 2det Dragonregiment, det halve Batteri Johansen og et Ingeniørkompagni, alt under Befaling af 1ste Regiments Chef, Oberst Charles Beck; han skulde forsvare Limfjordens Kyster, indtil Tilbagetoget til Frederikshavn var alvorlig truet, dog var det ikke helt udelukket, at han kunde foretage Tog Syd for Fjorden, naar Faren ikke var for stor. Efter Tabet af Als blev der sat fuld Kraft ind paa at overføre Afdelingerne fra Jylland, og det blev bestemt, at 6te Dragonregiment, som skulde have været til Sjælland, sendtes til Fyn. Det var 3 Dragonregimenter og $2^1/_2$ Feltbatteri, hvormed Besætningen saaledes blev øget; Rytterne overtog Vogtningen af Kysten ved den bredere Del af Beltet, medens Fodfolket holdtes samlet, rede til at møde Landgangen.

Overførelsen blev dreven med megen Kraft; man ængstedes nemlig for, at den ellers kunde blive hindret baade til Lands og til Vands; Preusserne kunde jo, naar det skulde være, gaa over Limfjorden og angribe vor svage Styrke, inden den slap om Bord, og ved Skagens Gren laa Dampskibet »Slesvig« paa Forpost for at spejde efter den østerrigske Flaade; kom den, skulde Fregatten »Niels Juel«, som laa udfor Frederikshavn, straks gaa Syd paa, og Transportfartøjerne var da overladt til deres Skæbne. Faren fra Landsiden var dog mest overhængende, og for at formindske den blev Aarhus-Dragonerne samt Hestene til et Par Feltbatterier foreløbig ført over til Hirsholmene. De to Smaaøer, som næppe nogensinde før var betraadt af en Hest, maatte nu huse henved 1100; de blev helt dækket af Lejrhytter, og i fire Døgn maatte Folkene holde ud der, inden der kom Transportmidler til at føre dem til Fyn.

Forøvrigt blev Oberstløjtnant Becks Virksomhed i Vendsyssel kun af kort Varighed. Rygter og Spionefterretninger meldte dagligt om det nær forestaaende Angreb paa Fyn, og alt den 7de Juli blev derfor Halvdelen af 2det Dragonregiment beordret overført dertil; Dagen efter kom en Meddelelse fra Krigsministeriet om, at det ikke længer var sikkert, at Kattegat kunde holdes frit for fjendtlige Krigsskibe, og dermed var naturligvis hver Tanke om at værne Vendsyssel opgivet. Oberstløjtnant Beck fik Ordre til at sende en passende Del af sit Artilleri og Rytteri til Frederikshavn for at indskibes til Nyborg, og snart efter, den 8de Juli, kom Befaling til, at Resten af Korpset skulde følge efter, dog skulde Dragonregimentet føres til Sjælland. Det blev endog i Skrivelsen meddelt, at Transportflaaden muligvis kunde blive tvungen til at forlade Frederikshavn, inden Tropperne var indskibet; i saa Fald maatte de se at holde sig i det Indre af Landet eller søge Udskibningsstederne til Norge paa Jyllands nordvestlige Kyst og se at slippe bort ad den Vej.

Slet saa galt gik det dog ikke. Oberstløjtnant Beck fik hele sit Korps indskibet i Frederikshavn og overført til Øerne, uden at nogen østerrigsk eller preussisk Orlogsmand viste sig; men inden Korpset drog bort, havde det faaet Lejlighed til at

foretage et Tog Syd for Fjorden, som førte til det sidste alvorlige Sammenstød mellem os og Preusserne og desværre kun tjente til til Overflod at vise vore Modstanderes Overlegenhed i Vaaben og Uddannelse.

General Vogel v. Falckenstein stod ved Vaabenhvilens Udløb med sin Hovedstyrke omkring Randers for om muligt at lokke de Danske Syd for Fjorden; det lykkedes imidlertid ikke, og da Jyllands fuldstændige Erobring var besluttet, fik han Befaling til at gaa frem mod Aalborg, medens Østerrigerne vester ude gik over til Mors. Bromateriellet og det svære Skyts blev transporteret Nord paa; de ved Als brugte Baade sendtes til Kolding for at være ved Haanden, hvis det blev Alvor med Angrebet paa Fyn, eller i hvert Fald for at bidrage til at binde os ved Trusel om Overgang.

Som Indledning til Fremrykningen blev der fra Hobro fremsendt tre mindre Kommandoer mod Limfjorden for at skaffe Underretning om, hvorledes de Danske stod; det østligste paa 2 Kompagnier og 1 Eskadron gik ad Aalborg-Hadsund-Vejen, det midterste paa 2 Kompagnier og $^1/_2$ Eskadron ad Hovedlandevejen og det vestligste, 2 Kompagnier og 1 Eskadron, mod Løgstør. Fremrykningen begyndte den 1ste Juli, og om Aftenen den Dag stod de tre Kommandoer ved Store Brøndum, Gravlev og Thisted.

Naturligvis fik Oberstløjtnant Beck straks at vide, at Preusserne begyndte at røre sig, ellers havde det staaet daarligt til med Efterretningsvæsenet i eget Land. Om Aftenen samme Dag, som Preusserne satte sig i Bevægelse, indløb Melding om, at fjendtlige Styrker paa et Kompagnis Størrelse med noget Rytteri var under Fremrykning i forskellige Retninger, navnlig mod Viborg og ad Hobro og Hadsund-Vejen. Meldingen var for saa vidt urigtig, som der hvert Sted var to Kompagnier; det viser Nødvendigheden af at se sig godt for, naar man vil sende Efterretninger om Fjenden. Vi havde den Gang endnu et halvt Kompagni og nogle Dragoner i Aalborg, og den 2den Juli om Morgenen gik Sekondløjtnant C. W. Christensen med 27 Dragoner og nogle kørende Infanterister frem ad Hobro-Vejen for at undersøge Forholdene. Hans Kommando vekslede Skud med Preusserne og vendte saa tilbage efter at have indhentet nogle Oplysninger, som straks blev meldt Oberstløjtnant Beck. Løjtnant Christensen mente at have faaet at vide, at Preusserne vilde blive om Natten i Ellishøj for den følgende Dag at gaa frem til Aalborg og drive den lille danske Besætning ud af Byen.

Det vilde Oberstløjtnant Beck hindre, han lagde Vægt paa at holde Aalborg By besat og have Foden Syd for Fjorden, og djærvt besluttede han ikke at afvente Preussernes Angreb, men selv gaa frem imod dem og om mulig overraske dem i Nattens Løb.

I Nørre-Sundby og nærmeste Omegn laa 3 Kompagnier af 1ste Regiment, og i Aalborg stod om Aftenen den 2den Juli hele Komp. Ribau, da der netop skete Afløsning; Oberstløjtnant Beck kunde saaledes hurtigt samle 4 Kompagnier, men han bestemte sig til at nøjes med 1, det 5te under Kaptajn Hammerich. Alarmhornet kaldte ved Aftenstid dets Mandskab under Vaaben, og da det rygtedes, at det gjaldt

et rask lille Tog Syd paa, meldte der sig straks som frivillige, et Par Officerer af andre Kompagnier, Sekondløjtnanterne Tegner og Grave, de fik tilligemed Regimentsintendanten, Premierløjtnant Hartmann, Tilladelse til at deltage i Ekspeditionen, og Regimentschefen med Adjutant, Sekondløjtnant Abrahams, fulgte ligeledes med.

Om Aftenen den 2den Juli blev Kompagniet Hammerich sat over Fjorden; i Aalborg sluttede 16 Dragoner sig til det, og Marchen gik i Nattens Løb rask videre Syd paa mod Ellishøj. Dertil naaede han en halv Timestid før Midnat; men der

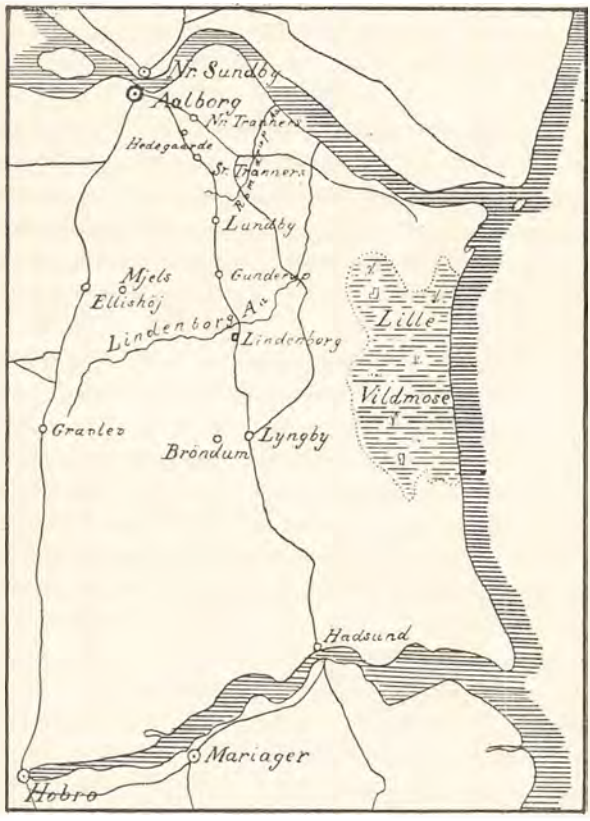

var ingen Preussere; de havde været der, men var gaaet tilbage igen, hvor langt vidste ingen i Ellishøj, formodentlig til Gravlev. Oberstløjtnant Beck ansaa det nu for uklogt at drage længere Syd paa efter en Fjende, hvis Styrke og Stilling han ikke kendte, og da han tilmed fik at vide, at der Øst paa i Egnen ved Gunderup var kommen Preussere tidlig paa Aftenen, besluttede han at vende sig mod dem. En nøje stedkendt Mand tilbød at være Vejviser. For at kunne møde med friske Kræfter fik Mandskabet Lov til at hvile en halvanden Time i Ellishøj, saa blev de atter kaldt under Vaaben, Oberstløjtnant Beck holdt en fyrig Tale til dem, hvori han opfordrede til, naar Fjenden blev truffen, at gaa rask paa med Bajonetten, det

Vaaben, vi bedst forstod at bruge. 1ste Regiment havde nemlig hidindtil ved Øvre Selk, Sankelmark og Vejle bestandig kæmpet mod Østerrigerne, som havde Forladevaaben ligesom vi; hverken Officerer eller Mandskab kendte derfor Bagladevaabnenes frygtelige Virkning; de svarede med glade Tilraab paa deres Chefs Tale, og fuld af frejdige Forhaabninger om endelig engang at kunne spille den forhadte Modstander et Puds, satte Kompagniet sig i March over Mjels mod Gunderup; der var halvanden Mil derover, saa ventelig kunde Overfaldet ske lige ved Daggry.

Den preussiske Kolonne; som Danskerne saaledes kom i Ryggen paa, var de under Major Krug v. Nidda fremsendte to Kompagnier, og Majoren havde mærkelig nok netop selv fattet den Beslutning, at han ved Daggry vilde overfalde den sydligste af vore Forpostafdelinger fra Aalborg, en Patrouille paa 20 Infanterister og 2 Dragoner, som stod ved Sønder Tranners. Majoren var rigtignok bleven noget usikker, da han fik at vide, at hans Sidemand var gaaet tilbage fra Ellishøj; men han mente ikke, der var Fare for at træffe Fjender uden for Forposterne ved Aalborg, og Kl. halv tre om Morgenen den 3die Juli, altsaa mindst en Timestid før Oberstløjtnant Becks Folk kunde naa frem til Gnnderup, forlod Preusserne denne Landsby og marcherede over Lundby frem mod Sønder Tranners. Det ene Kompagni Fodfolk og en Deling af sine Ryttere havde Majoren sendt tilbage til Lindenborg for at vogte Overgangen over Aaen; han havde saaledes kun et Kompagni og tre Delinger Ryttere med sig Nord paa.

Da vore Dragoner naaede Gunderup, fandt de derfor kun en eneste preussisk Infanterist, som af en eller anden Grund var bleven tilbage der; af ham og Bymændene fik Oberstløjtnant Beck at vide, at Preusserne var gaaet Nord paa over Lundby mod Sønder Tranners, og han marcherede straks selv af Sted ad samme Vej, glad over nu bestemt at vide, at han var i Ryggen paa Fjenden.

Herom var Major Krug fuldstændig uvidende; ved Lundby efterlod han Hauptmann v. Schlutterbach med det meste af Fodfolket, og drog selv videre med en Halvdeling paa Vogne og Husarerne.

Det var mærkelige Ting, der saaledes tildrog sig paa den jydske Landevej, paa de halvanden Mil fra Sønders Tranners til Lindenborg hin tidlige Julimorgen. Ved Sønder Tranners stod den danske Forpostpostering og stirrede ivrigt Syd paa, mod den ilede Major Krug med sine Ryttere, fulgt af en Snes kørende Infanterister, bag dem stod Hauptmann v. Schlutterbachs Folk tæt Nord for Lundby og spejdede ud mod Nord for at være rede til at give Kammeraterne en Haandsrækning, hvis de uventet skulde møde stærk Modstand, men uden at ane, at Oberstløjtnant Beck med Kompagniet Hammerich og de 16 Dragoner var i hurtig Fremrykning mod dem ad den Vej, de selv nylig havde passeret. Sydligst nede ved Lindenborg stod saa det andet preussiske Kompagni, iagttaget af danske Smaapatrouiller, som Oberstløjtnant Beck havde sendt derned.

Lundby ligger i en Dalsænkning; baade Nord og Syd for Landsbyen hæver Terrainet sig; Syd paa som en jævnt opstigende Skraaning, mod Nord mere brat. Preusserne havde, som nævnt, taget Stilling paa Højden Nord for Byen og laa alle

med Blikkene rettet Nord paa, da en af dem tilfældigvis kom til at dreje Hovedet om og faar Øje paa en dansk Dragon paa en Kæmpehøj et Tusind Alen Syd for Byen; han meldte straks sin Hauptmann det; v. Schlutterbach blev derved opmærksom paa den Fare, som truede i Ryggen, sendte en Ordonnans i Firspring frem ad Vejen for at kalde Major Krug tilbage og ilede selv gennem Byen for at tage Stilling mod den Syd fra kommende Fjende. Han fordelte sine 124 Mand bag i et øst-vestlig Retning løbende Gærde lige i Landsbyens Udkant, hvorfra der var en fortræffelig Skudvirkning mod den jævnt opadskraanende Bakke; der vilde han afvente Danskernes Angreb.

Dette lod ikke længe vente paa sig. Uden at give Kompagniet Tid til at udvikle sig i spredt Orden eller nærmere undersøge Fjendens Stilling, befalede Oberstløjtnant Beck Kaptajn Hammerich at gaa rask og kraftigt frem til Angreb. Der blev formeret Halvdelingskolonne med Blænkere som Skytter paa Fløjen, og frem gik det ad Vejen; 4 til 500 Alen fra den fjendtlige Stilling blev der kommanderet Løb og under Hurraraab styrtede Kolonnen frem. Hauptmann v. Schlutterbach lod Angriberne komme nær paa 300 Alen, saa slog den første Salve ind i vor Kolonne; den voldte store Tab, men ingen Standsning; under Preussernes Hurtigild trængte vore Folk bestandig fremad, kun søgte Førerne at faa dem mere spredt. Først godt 100 Alen fra Gærdet, bag hvilket Preusserne laa, standsede Angrebet paa Grund af de store Tab. Mandskabet søgte Skjul i de høje Kornmarker ved Vejens Sider og besvarede derfra Preussernes Ild; Øst for Vejen trængte en lille Afdeling endnu et Stykke frem, men saa var ogsaa dens Kraft brudt. En Officer, en Underofficer og 32 menige laa da dræbt paa Marken, 2 Officerer, 2 Underofficerer og 40 menige var saaret; 1 Underofficer og 17 menige faldt usaarede i Preussernes Hænder. Vort hele Tab i Kampen, som vel varede et Kvarterstid, var saaledes 3 Officerer, 4 Underofficerer og 91 menige; Preussernes Tab var 3 saarede.

Den faldne Officer var svensk Premierløjtnant Betzholtz; Hauptmann v. Schlutterbach sendte hans Sabel til Slægten i Sverige og modtog til Tak en Æressabel af Betzholtz' Regimentskammerater. Kaptajn Hammerich selv blev saaret og fangen, Sekondløjtnant Grave slap skønt saaret bort. Oberstløjtnant Beck førte det tilovers-blevne af Styrken ad Omveje tilbage til Aalborg.

Omtrent samtidig med, at Kampen blev udkæmpet ved Lundby, havde Major Krug en lille Fægtning nær Sønder Tranners, som ogsaa kostede os nogle døde og fangne. Sekondløjtnant C. W. Christensen var om Morgenen Kl. 1 med 1 Underofficer, 19 menige og 2 Dragoner sendt frem fra Aalborg ad Hadsund-Vejen til Sønder Tranners; kort efter, at han var naaet frem, kom Premierløjtnant Riebau dertil til Vogns, og da han fandt Stillingen daarlig, befalede han, at Kommandoet skulde gaa tilbage til Bakkerne Nordvest for Byen omtrent en Fjerdingvej derfra; forinden blev dog Korporalen sendt frem mod Lundby Bakker med to menige og en Dragon for at afsøge Egnen; dermed kørte Premierløjtnant Riebau; men næppe var han borte, før Løjtnant Christensen saa fjendtlige Husarer komme frem Nord for Lundby Bakker. Han gav sig straks til at raabe og fløjte efter Patrouillen, som kun var et

Tusind Alen borte; men Korporalen hørte ingen Ting, og da Løjtnanten ikke vilde lade ham i Stikken, gik han frem med Resten af sine Folk for at hjælpe Patrouillen. Han naaede til et Gærde Syd for Romdrup Aa, optog der Patrouillen, som imidlertid havde faaet Øje paa Fjenden, og gik saa hurtigt tilbage mod Sønder Tranners; han gav her sine to Dragoner Befaling til at vise sig saa meget som muligt for at skuffe Fjenden, medens han selv med Infanteristerne skiftevis i Løb og Gang ilede mod Bakkerne ved Hedegaarde Nordvest for Landsbyen; just som han naaede derhen, kom de to Dragoner sprængende og fortalte, at Fjenden var under rask Fremrykning; de blev sendt tilbage med Melding til Premierløjtnant Riebau, og næppe var de borte, før de fjendtlige Husarer omsværmede det lille Kommando. De søgte at lokke det til at affyre en Salve, for saa at hugge ind, men Løjtnant Christensen nøjedes med at sende Husarerne enkelte Skud, som holdt dem paa Afstand. Løjtnanten viste sine Folk en Bakke længer tilbage og bød dem hurtigt løbe derhen; det lykkedes, men der maatte straks formeres Kreds mod Husarerne, og samtidig kom de 20 preussiske Infanterister, som paa Vogne fulgte Rytterne, frem og begyndte en Skydefægtning med deres Bagladerifler. Løjtnant Christensen førte sine Folk tilbage til et Gærde længer mod Nordvest og mistede paa Vejen en Mand; det videre Tilbagetog maatte foregaa gennem en hel aaben Egn, som lettede Ryttereriets Indhug; den lille Flok maatte samtidig formere Kreds mod Husarerne og kæmpe med Fodfolket, og det blev i Længden for meget; da 1 Mand var falden og 7 bleven saaret, af hvilke en døde et Par Dage efter paa Lazaretet i Hobro, overgav Resten sig. Løjtnanten, Korporalen og 11 menige faldt usaarede i Fangenskab. Preusserne havde 1 Husar død og 1 Infanterist dødelig saaret.

Just som det sidste Skud i denne lille Fægtning var faldet, kom Ordonnansen fra Hauptmann v. Schlutterbach og meldte, at de Danske stod paa Landevejen Syd for Lundby, Major Krug gik hurtigt tilbage, de fangne Danske blev sat op paa Vognene ved Siden af Preusserne; men da Lundby blev naaet, var Kampen endt. Trods dens heldige Udfald fandt Majoren det dog ikke raadeligt at blive saa langt fremme med sin lille Styrke, da de Danske endnu stod Syd for Fjorden, han gik derfor tilbage til Hobro, hvor de andre udsendte Kommandoer alt var indtruffen.

Saa ringe Betydning Kampen ved Lundby i og for sig havde, blev det dog den, som kom klarest til at vise Bagladevaabnenes Overlegenhed og Umuligheden af at kæmpe mod dem efter de gamle Kampregler. Baade den 8de Marts foran Dybbøl, ved 8de Brigades Angreb den 18de April og ved Kampene paa Als den 29de Juni havde de ny preussiske Vaaben vel vist deres store Overlegenhed; men andre Omstændigheder havde medvirket til Kampens Udfald, saa Spørgsmaalet Bagladevaaben mod Forladevaaben var ikke traadt saa klart og rent frem; ved Lundby derimod var alt lagt til Rette, som gjaldt det et Skydeforsøg. Preusserne laa paa Linie med Riflerne i Anslag, havde godt frit Skudfelt foran sig, tilmed opadskraanende Mark, hvad der altid er heldigt for Træfsikkerheden. Danskerne gik paa med Bajonetten i Kolonne, som de i forrige Krig saa ofte havde gjort; og netop fordi de gik saa aabenlyst, rask og modigt frem, kom Bagladevaabnet til at vise hele sin overvældende

Ildvirkning mod en sluttet udækket Modstander. Tre saarede Preussere mod 78 faldne og saarede Danskere, det var Tal, som maatte tale højt og tydeligt for enhver, som forstod at læse det Sprog, og dog forbeholdt Østerrigerne sig selv at gøre de samme Erfaringer, inden de tog Lære af dem.

I Danmark blev den lille, men højst uheldige Affære tagen for et nyt Bevis paa, at Fjenden var os for overlegen ikke blot i Tal, men ogsaa i Føring og Uddannelse, og den bidrog derved sit til yderligere at nedslaa Troen paa Muligheden af Krigens Fortsættelse.

47de Kapitel.

Fjenden besætter fuldstændig Jylland. — Vor Hær paa Fyn. — De sidste Strejftog.

Oberstløjtnant Beck havde efter det uheldige Tog til Lundby og paa Meddelelse om, at Fjenden i stærke Kolonner, ledsaget af Baade paa Vogne, gik mod Limfjorden, besluttet at forlade Vendsyssel, med hele sit Korps. Den 9de Juli om Morgenen blev Aalborg rømmet, og den næste Dags Aften Kl. 10 blev de sidste Tropper indskibet i Frederikshavn.

General Vogel v. Falckenstein fandt saaledes ingen Modstand, da han begyndte sin Fremrykning; omtrent samtidig med, at vort sidste Transportskib forlod Frederikshavn, kom Preusserne over Limfjorden og besatte Nørre Sundby, medens Østerrigerne den følgende Nat gik over til Mors, uden at faa Lejlighed til, som de havde haabet, derved at øve en Bedrift, som kunde stilles ved Siden af Preussernes Erobring af Als.

Hele Vendsyssel og Thy var i Fjendevold, dog blev der kun en mindre Styrke deroppe. Det preussiske Flag blev plantet paa Skagens Gren.

Den 1ste Juli meldte General Steinmann, at hans Division atter var kampdygtig, dog var de mest medtagne Regimenter, 4de og 10de, nu kun formeret som Bataillioner. Fyns Forsvar blev ordnet saaledes, at Max Müllers Brigade vogtede Kysten fra Baaring Bro til Rudbæk Mølle omtrent udfor Lyngsodde; Obersten havde selv Kvarter i Vejlby; ved den smalleste Del af Beltet, paa Landtungen ved Hindsgavl og paa Fænø ned til det inderste af Gamborg Fjord, stod 3die Division under Generalmajor Caroc med Stabskvarter i Gamborg; derfra ned til Bunden af Tybrind Vig stod 2den Division med Stabskvarter paa Gjelbjerggaard, og endelig sydligst ned til Faaborg

Fjord Generalmajor Steinmann med Divisionen fra Als, Stabskvarter paa Brahesborg. Alle ventede et snarligt Angreb, og Overkommandoen modtog Efterretninger, som tydede paa, hvor opskræmt Sindene var. Snart sagdes det, at Fjenden ved Nattetid gæstede Æbelø, snart atter, at han i Baade undersøgte den fynske Kyst, og at der i Aarhus var samlet 64 Jagter til et Tog mod Samsø. Spioner, forklædte som vandrende Haandværkssvende med Vandrebogen i god Orden, skulde være smuglede i Land paa Fyn.

Skanse ved Strib.

Ved denne Tid blev General Steinmann Overgeneral, vel sagtens fordi den nye Krigsminister nærede større Tillid til ham end til General Gerlach, som snart efter overtog Kommandoen over 1ste Division. General Steinmann samlede Hæren mere ved Kysten ved den smalleste Del af Beltet mellem Strib og Middelfart, ved Hindsgavls Odde og Fyns Skov; men da dette Kystforsvar ikke blev sat paa nogen Prøve, skal vi ikke dvæle derved.

Medens der saaledes var Ro paa hele Krigsskuepladsen, undtagen ovre ved Vesterhavsøerne, fik Aarøes Strejfkorps et Par Gange Lejlighed til at opskræmme den sejrstrygge Fjende.

Korpset havde under Vaabenhvilen ligget paa Taasinge og haft gode Dage der. Øens Befolkning viste den størst mulige Gæstfrihed, og selv om Tjenesten daglig lagde

Beslag paa nogle Timer, blev der altid Tid nok tilovers til at hvile ud efter de overstandne Anstrengelser. Navnlig var de svenske og norske frivillige Genstand for megen Hyldest. Korpset blev bragt op til en Styrke af 600 menige ved Tilgang af frivillige fra alle Hærens Afdelinger, det blev delt i 4 Kompagnier; det 1ste, det svensk-norske, under Premierløjtnant Hugo v. Raab, med de svenske Løjtnanter Tisell, Silfversparre og Borgenstjerna, 2det under Premierløjtnant Schultz med dansk Løjtnant Schmaltz; 3die under Sekondløjtnant Frits Holst med dansk Løjtnant Balslev og svensk Løjtnant Carré og 4de under Premierløjtnant Esmann med de danske Løjtnanter Dohlmann og Baumann og norsk Løjtnant Andersen. Mange senere velkendte Mænd stod den Gang i Strejfkorpsets Rækker, saaledes den norske

I Kvarter paa Skrillingegaard.

Teolog og Politiker Kristoffer Bruun, Grosserer Holger Petersen, Kammersanger Simonsen og Maleren Thorvald Niss. Sekondløjtnant W. Baumann førte Dragonafdelingen paa 26 Heste, og Skibsfører Jespersen, den senere Søfartsdirektør, Dampskibet „Jylland", som var bleven væbnet med fire 4 Pds. riflede Kanoner og medførte tre 1 Pds. Kanoner til Brug ved Landgang.

Helt ledig havde Korpset ikke været, selv under Vaabenhvilen; det var lykkedes Kaptajn Aarøe at fange Østerrigernes Hovedspion og aflevere ham til Feltpolitiet.

Ved Vaabenhvilens Udløb gik Korpset til Kallundborg, det kom dertil netop samme Dag, som Angrebet paa Als skete. Kaptajn Aarøe dampede straks med „Jylland" til Als, bjergede langs Kysten, hvad han kunde, og deltog senere i Overføringen

fra Kegenes til Fyn. Den 1. Juli forlod „Jylland" sidste Gang Hørup Hav efter at have sendt de over Draget fremtrængende Preussere nogle Granater. Korpset gik derefter til Samsø, da Overkommandoen troede denne Ø truet, men vendte snart efter tilbage til Kallundborg; et Komp. blev anvendt som Kystvagt paa Æbelø.

Det første Landgangsforsøg efter Vaabenhvilen gjaldt Grenaa Havn, hvor der stod en preussisk Feltvagt. Den 6. Juli om Aftenen gik „Jylland" fra Kallundborg med 2det Komp. under Premierløjtnant Schultz. Det var beregnet, at Skibet ved Midnat skulde være ved Kysten en halv Milsvej Syd for Grenaa, hvor Landgangen skulde finde Sted; men mellem Hjelm og Samsø blæste det op til Storm med Regnbyger, og Dampskibets Fører, Kaptajn Jespersen, erklærede, at han i saadant Vejr ikke turde gaa længere Nord paa af Frygt for Grundene Syd for Grenaa; han foreslog derimod at styre lige mod Kysten og sætte Kompagniet i Land der, hvis det var muligt. Premierløjtnant Schultz gik ind herpaa; men da det kom til Stykket fraraadede Kaptajn Jespersen al Landgang; det var i Mørket umuligt at se, hvor langt Kysten var borte, og Søen gik højt. Premierløjtnanten vilde dog ikke opgive sit Foretagende, han lod en af sine Delinger blive om Bord, for ikke at overfylde Baadene og styrede med de tre andre dristigt mod Land. „Jylland" skulde blive paa Stedet, til det blev lyst og saa langsomt gaa op mod Grenaa Havn.

Landet viste sig at være langt nærmere end antaget, vel ca. 800 Alen fra Skibet. Baadene klarede heldigt Kystbrændingen; kun en kæntrede, men Folkene vadede i Land, og da de alle var dyngvaade i Forvejen, gjorde det kolde Bad ingen videre Skade. Baadene søgte atter til Søs for at følge Kolonnen uden for Brændingen; Premierløjtnant Schultz gik selv foran langs Kysten med en Halvdeling og lod Resten af sine Folk følge i nogen Afstand. Riflerne var ladt, men der var ingen Fænghætter sat paa. Efter nogen Tids Marsch saas Hovedgaarden Katholm tilvenstre, der laa halvandet Kompagni Preussere, som dog heldigvis holdt slet Vagt og intet mærkede.

Efter Opgivelsen skulde Vagten være 1 Officer og 40 Mand stærk. For Syd fra at komme til Havnepladsen maatte den ret brede og vandrige Grenaa passeres; men den stedkendte Fyrskipper Larsen, som var fulgt med, kendte en Gangbro over Aaen lidt Vest for Havnepladsen, og den var det Planen at bruge. Efter halvanden Times Gang saas et enligt Hus nær Kysten; Løjtnant Volkersen gik derhen og fik at vide, at Grenaa Havn endnu var en god Fjerdingvej borte, der var et Gangbrædt over Aaen lige udfor Kroen, og om Aftenen havde der været omtrent 100 Preussere ved Havnen. Marchen gik lydløst videre; ved Daggry saas de første Huse ved Grenaa Havn, langs Klitterne sneg Mandskabet sig ubemærket frem. Gangbroen var hverken afbrudt eller vogtet og en for en gik det i Løb over den, Løjtnant Volkersen forrest. Saasnart Kompagniet var samlet Nord for Aaen, besatte en Afdeling Vejen til Grenaa, medens en Patrouille under Fyrskipper Larsen ilede ud paa den aflukkede Havneplads. Premierløjtnant Schultz sprængte selv Krodøren og trængte ind i Krofolkenes Sovekammer; skræmmede op ved dette uventede Besøg rejste Ægteparret sig overende i Sengen, og da de saa, hvem de ukaldte Gæster var, fortalte de, at Preusserne var i et Kornmagasin tilhøjre for Kroen. Medens Smaapatrouiller afsøgte de nærmeste Gaarde, ilede Premierløjtnanten med den største Flok mod Kornmagasinet, som blev

omringet; foran Døren holdt en Vogn, hvortil var bunden 4 Husarheste; inde i Bygningen hørtes Tale og Vaabenklirren. Med Revolveren i Haand sprang Løjtnanten opad nogle Trappetrin og ind i den bælgmørke Bygning og opfordrede de derværende til at overgive sig; Svarene var Ordene „Pardon" og „Gnade", og efterhaanden kom 8 væbnede Preussere frem, blandt dem en Korporal, som forklarede, at der om Aftenen havde været 1 Løjtnant og 40 Mand, men Officeren og de 30 var vendt tilbage til Grenaa, der skulde de andre ogsaa have været hen, men da de saa vore Folk komme, havde de skjult sig i Kornmagasinet. Korporalen fortalte videre, at Styrken i Grenaa,

Østerrigsk Feltvagt Nr. 1 ved Damgaard.

1 Bataillon og 1 Eskadron, snart kunde ventes. Der var derfor ingen Tid at spilde; Fangerne og den tagne Udrustning blev sat i Baade, som fandtes i Grenaa Havn, Resten af Kompagniet gik igen over Aaen, fandt sine egne Baade og gik om Bord, just som Besætningen fra Grenaa kom kørende frem ad Aarhus-Vejen. Preusserne sprang af Vognene og formerede Kæde; men da de naaede Kysten, var Baadene 1000 Alen fra Land; Premierløjtnant Schultze hilste Farvel med Huen, og efter et Par Timers Roning var de alle velbeholdne igen om Bord i „Jylland". Fangerne var 4 Fodgardister af Regimentet „Königin Augusta" og 4 Gardehusarer; et Par Stykker var sluppen bort, inden vore Folk kom over Aaen.

Premierløjtnant Schultz og hans Folk havde Ære af det raske Strandhug, udført som det var med Dristighed og Dygtighed paa en af Preusserne tæt besat Kyst. Hele

Kystvogtningen kom under Vaaben, og Preusserne inddrog snart efter alle deres mindre Kystvagter og afpatrouillerede i Stedet Kysten med hele og halve Kompagnier.

Det næste Strandhug kom til at gælde Østerrigerne, som vogtede Kysten omkring Horsens Fjord med spredte Strandvagter, der indbød til Overfald. Næppe havde „Jylland" landsat Komp. Schultz i Kallundborg, før det med Adjutanten, Premierløjtnant Baumann, afgik til Æbelø for at hente Komp. Esmann, som laa paa Kystvagt der. Saasnart det var kommen om Bord, meddelte Adjutanten Kompagnikommandøren, at der fra Overkommandoen var kommen følgende Telegram: „Forsøg af 15de Regiment paa at tage Feltvagten ved Ashoved mislykket; mulig noget for Dem". „Jylland" gik straks til Bogense, og gennem Feltpolitiet der fik Premierløjtnant Esmann at vide, at et halvt Komp. af 15de Regiment Natten forud havde søgt at overrumple en Feltvagt paa 1 Officer og 20 Mand, som stod paa Ashoved, Nord for Horsens Fjord ud for Palsgaard; men Forsøget var bleven opgivet, efter at Halvkompagniet havde roet en Tid omkring i Asvig Nord for Ashoved. Feltpolitiet oplyste videre, at der ved Palsgaard stod et østerrigsk Komp. med Strandvagter ved Assens Kirke, Ashoved og Bøgehoved. Kl. var 9 om Aftenen, Premierløjtnant Esmann og Kaptajn Jespersen blev enig om ikke at lade denne Lejlighed gaa fra sig; en gammel Færgemand i Bogense var villig til at vise et godt Landingssted; men gaa i Land med vilde han ikke. Der blev udtaget 36 frivillige, ført af Kompagnikommandøren selv med Løjtnant A. Baumann, norsk Løjtnant Andersen og 3 Underofficerer som Underførere. Adjutanten, Dragonløjtnant W. Baumann, fulgte ligeledes med; Fyrskipper Larsen førte som sædvanlig Baadene.

Kl. lidt over 11 gik „Jylland" fra Bogense og henad 1 var Skibet ud for den sydlige Pynt af det helt skovklædte Ashoved. Det blev indskærpet Folkene at være rolige, ikke skyde uden Ordre og navnlig ikke selv at lade sig fange. De seks Joller blev bemandet og roede lydløst med omvundne Aarer paa Linie ind mod Kysten, omtrent 2000 Alen Øst for Pynten. Saasnart Baadene stødte, sprang Mandskabet ud og vadede i Land, den nærmeste Skovkant blev hurtigt afsøgt, og derefter gik det stille, men hurtigt fremad langs Strandbredden; Baadene fulgte lidt længere tilbage. Omtrent 400 Alen fra Pynten blev den høje Skrænt mindre stejl; Kommandoet trængte her ind i Skoven og naaede snart Skovvejen fra Palsgaard til Ashoved; ad den gik det videre frem i Mørket. Alt var endnu stille, og det syntes, som om Vagten var forladt, da der viste sig en fjendtlig Patrouille paa 2 Mand, som gik langs den nordlige Strandkant. Premierløjtnant Esmann lod sine Folk formere Linie og lægge sig ned, medens han selv gik frem for at undersøge Forholdene. I Mørket stødte han uforvarende paa en Mand og greb fat i ham. Manden, en jydsk Kusk, blev saa befippet, at han end ikke kunde svare paa Spørgsmaalet om, hvor Vagten var; men i det samme blussede Vagtilden op næppe 30 Alen borte; Premierløjtnant Esmann lod sine Folk rykke frem i Løb og omringe Modstanderen.

Det var en østerrigsk Vagt paa en halv Snes Mand under en ung Kadetkorporal v. Pluhl, han holdt netop Fødselsdag og var derfor maaske lidt mindre aarvaagen; dog sad Folkene med Riflen i Haand omkring Ilden og sprang op, saa snart Post

for Geværs Raab lød. Premierløjtnant Esmann raabte til dem om at overgive sig, og Løjtnant W. Baumann skød, trods Forbudet, sin Revolver af i Luften, Østerrigerne affyrede deres Rifler og fik til Svar en Salve, som strakte et Par af dem til Jorden; vore Folk brød saa ind imellem dem og det kom til en Nærkamp; Kadetkorporalen slog tappert fra sig med Sabelen, saa Gnisterne fløj af Bajonetterne; men ingen vilde saare ham, og den norske Løjtnant Andersen sprang, for at ende Kampen, ind paa ham, kastede ham til Jorden og vristede Værget fra ham. Dermed var Modstanden brudt, og de fangne samt 2 saarede blev bragt ned i Baadene, 2 tilsyneladende døde Østerrigere blev efterladt ved Lejrilden og Kl. $2^1/_2$ var alle igen om Bord.

Paa vor Side kun en Mand let strejfet i Ansigtet af et Bajonetstik, og hen paa Formiddagen den 8de Juli var „Jylland" atter ved Kallundborg efter at have landsat de saarede Østerrigerne i Bogense.

Gennem Efterretningsvæsenet var der indgaaet Melding om, at Fjenden samlede Baade ved Kalø, og Kaptajn Aarøe fik Befaling til at sikre sig alle Fartøjer paa Thunøe, Endelave og Samsø og bringe dem til Kallundborg. Friherre Hugo v. Raab gik derfor til Søs med et halvt Hundrede Mand paa „Jylland"; Baadene fra Øerne blev ført bort, og Kaptajn Aarøe, som selv fulgte med paa Togtet, gik i Land ved Helgenæs, hvor man havde sænket alle Fartøjer. „Jylland" gjorde derefter et Slag ind mod Aarhus og fik Preusserne kaldt under Vaaben; saa dampede den til Kallundborg med 25 større og mindre Fartøjer.

Overkommandoen lagde snart atter Baand paa Korpsets Handlefrihed; det sagdes, at Fjenden samlede Baade paa Vejle Fjord, og at Styrken paa Vejle-Egnen var øget med 5000 Mand. Kaptajn Aarøe fik derfor Befaling til at gaa til Bogense og ved sine Folk og sit Skib vogte Kysten fra denne Købstad til Æbelø; dog var det tilladt at forurolige Fjenden, naar Lejlighed bød sig. Tjenesten ved Kystvagten krævede megen Aarvaagenhed og var just ikke behagelig for de livlige Strejfere; medens et af Kompagnierne var til Søs, maatte de andre tilbringe Nætterne omkring deres Geværpyramider paa Bogense Gader, som kun afgav et meget ubekvemt Hvilested. Man misundte, fortæller en svensk frivillig, dem, som havde faaet Plads i Rendestenen, der var dog i det mindste noget jævnere.

Kun en Gang var Korpset ude paa Strandhug i denne Tid; men uden Udbytte. En Skipper fra Æbeltoft meddelte, at der ved Moesgaard, en Mil Syd for Aarhus, stod en enlig Kystvagt paa 30 Mand og at en stedkendt Samsøbo var villig til at vise Vej. Denne Lejlighed maatte nyttes; der blev telegraferet til Vejviseren om at være ved Koldby Kaas Kl. 8 om Aftenen, og Premierløjtnant Frits Holst fik Befaling til at udføre Landgangen med sit Kompagni.

Vejviseren mødte ikke, det var det første Uheld; Premierløjtnanten lod sig dog ikke afskrække deraf; han havde blandt sine Folk en Vognmandskarl fra Aarhus, som mente at kunne vise Vej. I tæt Tykning ankrede „Jylland" efter Kaptajn Jespersens Mening en tre Tusind Alen Syd for Moesgaard; Premierløjtnant Frits Holst gik i Baadene med et halvt Komp., og under Fyrskipper Larsens Ledelse blev der roet frem langs Kysten, som var tæt skovklædt. Endelig saas en Lysning; man

mente, det var den, hvori Moesgaard laa, og styrede mod Land; men til alt Held lettede Taagen i det samme, og paa nært Hold saas Aarhus By, hvor der laa 4000 Preussere. „Jylland" var i Tykningen kommen Nord for Moesgaard i Stedet for Syd for, og Strejferne var nær gaaet lige i Løvens Gab. Nu blev der netop Tid til at vende om; Premierløjtnant Holst vilde vel forsøge engang endnu, men Kaptajn Jespersen erklærede, at der lige netop var Kul nok om Bord til at naa Bogense, og dermed maatte alle videre Planer opgives.

Snart efter — den 13de Juli — fik Kaptajn Aarøe at vide, at der blev underhandlet om Vaabenhvile og derfor ikke maatte udføres nogen Landgang; Tjenesten blev indskrænket til Patrouillering paa Søen og Vogtning af Samsø og Thunø. Dette sidste var ikke helt overflødigt; Preusserne var stærkt opsat paa at vinde Lavrbær paa Havet, og skøndt Vaabenhvilen begyndte den 20de Juli Kl. 12 Middag, havde dog 2 preussiske Officerer og 30 Mand den 19de om Aftenen i Aarhus indskibet sig paa en Jagt i den Hensigt at besætte Telegrafstationen ved Langøre paa Samsø; var de der, naar Vaabenhvilen begyndte, kunde ingen drive dem bort. Byfogden i Aarhus havde dog faaet Nys herom og fik med en paalidelig Mand sendt Bud derom til Strejfkompagniet paa Samsø. Preusserne havde imidlertid maattet opgive deres Foretagende paa Halvvejen; nogle siger, at Skipperen satte Jagten paa Grund ved Norsminde, andre, at Officererne saa Røgen af „Jylland" i det fjerne, og derfor vendte om, til Samsø kom de i hvert Fald ikke, og Strejfkompagniet ledte forgæves efter dem.

Korpset gik under Vaabenhvilen atter til Svendborg og fik Befaling til at forberede Strandhug paa Sønderjyllands Østkyst. Tiden gik med Øvelser og Gammen i den dejlige Svendborg-Egn; forinden Afgangen dertil overrakte Kaptajn Aarøe højtideligt nogle af sine underordnede Belønning for Kækhed. Adjudanten, Premierløjtnant Baumann, fik Ridderkorset, og Nordmanden, karakteriseret Sekondløjtnant Frederiksen, Korporal af Dragonerne Hoffmann og de svenske frivillige Korporal C. A. Broberg og Underkorporal Broderson Sølvkorset; den sidste var saaret.

Den 22de August stod Strejfkorpset for sidste Gang opstillet nær Vejstrup Gaard. Kaptajn Aarøe holdt en Afskedstale til Folkene, takkede særlig de svenske og norske frivillige, og blandt dem fremfor alle Friherre Raab. Den kække Svensker var selv saa overvældet af Skilsmissen, at han knap formaaede at sige nogle Afskedsord til sit Kompagni. Det lille Danebrogsflag, som havde været det svensk-norske Strejfkompagnis Mærke, blev bragt til Sverige og ophængt i Artillerimusæet i Stockholm som Minde om Svenskernes Kamp under Danebrog.

48de Kapitel

Vesterhavsøernes Forsvar.

Overkommandoen havde, da Krigen truede, bedet Marineministeren om at sørge for Folk og Fartøjer til Vesterhavsøernes Forsvar; men andre vigtigere Formaal lagde Hindringer i Vejen. Løjtnant P. J. C. Holbøll, Næstkommanderende ved Krydstoldvæsenet, blev sendt til Fanø, for at ordne Forsvaret der, men sinket ved Ishindringer, naaede han først dertil den 1ste Februar. Han tog, efter Ordre, straks fat paa at opkaste Batterier paa Øens Nordkyst, for at sikre Indløbet til Fanølo, men Arbejdet skred kun langsomt paa Grund af Frost og Sne.

Kaptajnløjtnant O. C. Hammer, Krydstold-, Fyr- og Vagerinspektør paa Vestkysten, søgte ved Krigens Udbrud General Wilster for at virke efter Samraad med ham; men da han paa Vejen fik Budskab om Danevirkes Rømning, vendte han om for at skaffe sig Instruks fra Marineministeriet og Generaldirektoratet om, hvad han skulde gøre med det kostbare Materiel af Krydsfartøjer, Fyrskibe og Sømærker, som var samlet ved Før. For at faa sikre Oplysninger om, hvorledes Stillingen paa Krigsskuepladsen var, rejste han til Kolding for at komme i telegrafisk Forbindelse med Marinemisteriet; han bad om at faa et Dampskib og en Afdeling Soldater til Forsvar for Øerne. Men Svaret var, at der intet Dampskib kunde sendes ham, derimod vilde der komme nogle Reserveløjtnanter og Mandskab fra Udskrivningen i Jylland. Hellere end at falde i Fjendens Hænder maatte Materiellet ødelægges, dog kun naar Nød krævede det.

Ved sin Tilbagekomst til Fanø modtog Kaptajn Hammer Ordre til at tage Kommandoen over Fanøstationen. Han skulde med Kanonjollerne hindre Fjenden i at

naa over til Vesterhavsøerne og støtte Hærens Foretagender langs Kysten. Kom den danske Vesterhavseskadre ud for Øerne, skulde han bistaa den paa bedste Maade, navnlig med Kul og Levnedsmidler. Ved Husum laa to smaa Dampskibe indefrosne, dem kunde han prøve at faa ud.

Hammer samlede Fanømændene paa Thingpladsen og meddelte dem, hvorledes Sagerne stod; de lovede at staa ham bi efter bedste Evne med at faa Kanonjollerne i Vandet. Mødet endte med frejdige Hurraraab for Konge og Fædreland. Trods det, at det udskrevne Mandskab lod vente paa sig, lykkedes det dog ved Fanømændenes Hjælp og efter at en Storm havde klaret Isen nogenlunde, den 16de at faa to Kanonjoller bemandede og i Vandet. Kaptajn Hammer nyttede Lejligheden til med et lille Fartøj at arbejde sig ned til Vyk paa Før, hvor Stemningen blandt Indbyggerne var ret truende; Oprørsvisen var bleven sunget, og slesvigholstenske Kokarder baaren. Oprørstegnene forsvandt, da Kaptajn Hammer kom, og alle rettede sig efter hans Ordre. Over Land gik han videre til Amrom, og ved første gunstige Vind løb han ud med de derliggende Krydsfartøjer, som dog formedelst Is maatte efterlades ved Vyk, medens han selv drog videre til List paa Sild, hvor Indbyggerne var mere dansksindede. Den 25de Februar naaede han efter en anstrængende Rejse atter Fanø medbringende blandt andet alle de offentlige Kasser, alene fra Sild 20,000 Rdl. i Kontanter og Værdipapirer.

Kaptajnløjtnant O. C. Hammer.

Kommandoforholdene blev nu ordnet saaledes, at Kaptajn Hammer fik Overkommandoen over alle Stridskræfterne paa Øen, medens den særlige Kommando over Kanonjollerne overdroges til Løjtnant Holbøll.

Den 1ste Marts var alle Kanonjollerne i Vandet om end ikke udrustede, og Løjtnant Holbøll gik med to af dem og nogle Krydsfartøjer Syd paa for at spærre Farvandet mellem Sild og Før og Fastlandet. Kaptajn Hammer selv kom den 3die Marts om Morgenen til List og fik der af Landfogden en Melding om, at Byen Keitum var i Oprør, og at der blev holdt Folkemøder, hvor man vilde tage Bestemmelse om at organisere en Folkevæbning, som skulde modsætte sig den danske Militærstyrke, der mulig vilde blive sendt til Keitum. Hammer begav sig straks med de faa Folk, han kunde faa samlet, til Stedet, hvor Bevægelsens Ledere ogsaa havde givet Møde, og hvor Situationen syntes temmelig kritisk for den lille militære Styrke, — en Kanonjollebesætning under Reserveløjtnant Rasmussens Kommando — der stod opstillet inde i Landfogdens Gaard, medens Folkehoben trængtes

og larmede udenfor og beredte sig til at storme ind i Gaarden. Men da Hammer kommanderede „Læg an!“ og resolut traadte frem imod Oprørerne, og truede med, at der vilde blive fyret, hvis blot en eneste Mand traadte indenfor Rækværket, der omgav Landfogdens Gaardsplads, spredtes Folkemængden hurtigt til alle Sider, og Lederne undertegnede paa Stedet en Erklæring, hvori de forpligtede sig til under den nuværende Tingenes Tilstand at gøre deres til at opretholde Ro og Orden paa Øen. Efter at der saaledes foreløbig var genoprettet en Slags lovlig Tilstand i Keitum, vendte Kaptajnløjtnanten over List og Romø tilbage til Stationen paa Fanø, hvor han ankom den 5te Marts.

Skibe af Hammers Flotille.

Med de ret svage Kræfter, der saaledes raadedes over, iværksattes dog Spærringen af Kysten fra Dagebøl Nord efter. Ministeriet roste ogsaa den Virksomhed, der var udfoldet, og lovede at sende Dampskibet „Limfjorden“ og en Afdeling Soldater paa 100 Mand; men først efter fornyet indtrængende Anmodning kom Skibet den 24de Marts, og først en Uge senere kom Soldaterne til Hjerting, Løjtnant Uldall af 11te Regiment med nogle Underofficerer og 100 Mand. De var bleven kørt paa udskrevne Vogne ad Hovedlandevejen langs Jyllands Vestkyst uden at møde nogen Fjende.

Da Suensons Eskadre kom udfor Øerne, syntes Faren for et Angreb fra Søen overstaaet; men med Uro savnede Hammer snart efter de danske Orlogsmænd; de var,

som tidligere omtalt, gaaet til Christianssand, men derom vidste Hammer intet, før han med „Limfjorden" gik over til Helgoland og der fik et Brev fra Kommandør Suenson, der meddelte alt fornødent. Om Morgenen den 9de Maj fik han atter Forbindelse med Eskadren. Om Aftenen efter Kampen ved Helgoland var Kommandør Suenson atter inde under Øen og tænkte paa at landsætte sine saarede der; men da Flotillen ingen Læge havde, blev dette opgivet, og næste Morgen stod Eskadren for Sejl og Damp mod Christianssand.

Under den snart følgende Vaabenhvile var Kaptajn Hammer i København og søgte at udvirke en Forstærkning af sit Kommando, men uden Held.

Henimod Vaabenhvilens Slutning fik Hammer gennem den danske Minister i London Underretning om, at Fjendtlighedernes Udbrud var bleven udsat i 14 Dage, og benyttede denne Frist til den 10de Juni at indgive et nyt Forslag til Marineministeriet angaaende Forsvarskræfternes Forstærkning paa Vestkysten, hvilket Forslag adskilte sig derved, at det fordrede mindre Midler, da det indskrænkede sig til et Hovedforsvar af Stillingen Amrom-Før-Smaldyb. Marineministeriets Svar indeholdt Meddelelse om, at der ved første Lejlighed vilde blive afgivet en mindre Afdeling Fodfolk til Forstærkning, ligesom ogsaa Dampskibet „Dan" var bleven fragtet og var afgaaet til Vesterhavsøerne; men med Hensyn til Forsvarsplanen af Øerne vilde man ikke gaa ind paa Kaptajnløjtnantens Synspunkt, at Hovedvægten burde lægges paa Forsvaret af de sydlige Øer, og indskærpede ogsaa ved denne Lejlighed, at Styrken spredtes saa lidt som mulig, og at i ethvert Tilfælde Retræten til Fanø holdtes aaben.

Hammer havde imidlertid i Forventning om Assistance af flere Tropper og flere Dampskibe, truffet de Forberedelser til Fjendtlighedernes Genoptagelse, som han efter Omstændighederne var i Stand til. Der blev bestilt Indkvartering paa Før til 1600 Mand, og en lignende Styrke paa Sild. Batterier blev opkastet, og straatækte Barakker anlagt langs Digerne, Signalstænger med Bavner rejstes, og Espingoler anbragtes paa Trillebøre, saa at de i en Fart kunde køres hen, hvor man vilde bruge dem. Nu efter Modtagelsen af Ministeriets Skrivelse vilde der næppe blive Brug for de gjorte Forberedelser; Hammer lod derfor straks Sømærkerne i Smaldyb og Listerdyb fjerne, for at de ikke skulde tjene som Vejledning for fjendtlige Skibe; Fyrene paa List slukkedes, og nogle Dage efter ogsaa Rødekliffyr.

Efter Krigens Genudbrud ankrede den østerrigske Eskadre den 30te Juni om Aftenen under Helgoland, betydelig forstærket, saaledes at den nu bestod af et Linieskib, en Panserfregat, to Skruefregatter, en Korvet og tre Kanonbaade. Den viste sig endnu ikke ved Vesterhavsøerne, hvor der i Begyndelsen af Juli Maaned intet af Vigtighed forefaldt. Dampskibene „Freja" og „Vidar" overbragte den 4de Juli en lille Afdeling Fodfolk paa 60 Mand, samt noget Artilleri til Opstilling paa Fanø, hvor nu ogsaa den øvrige Fodfolksstyrke var samlet. Kommandoen over Tropperne, Artilleriet og de tilstedeværende Krydsfartøjer betroedes til Reserveløjtnant Petersen af Marinen, medens Kaptajnløjtnant Hammer den 8de Juli om Aftenen igen begav sig paa Vejen til de sydligere Øer.

Den 9de og 10de Juli havde der været signaleret „Damper i Sigte", men i saa

lang Afstand fra Kysten, at kun Røgen kunde bemærkes. Om Morgenen den 11te ved Daggry blev Signalet atter vist, og Hammer løb da ud med „Limfjorden", forbi Amrom, for at iagttage, om det var fjendtlige Skibe. Foran Smaldyb saas to svære Fregatter liggende stille, uden Flag til, og med Bramstængerne til Dæks; da Hammer med „Limfjorden" kom udenfor Seesand, var han ikke i Tvivl om, at det var østerrigske Fregatter; han stod derfor atter ind imod Kysten, beskudt en lille Tid af den nærmest liggende Fregat, dog i en saadan Afstand, at der ikke var Tale om at ramme.

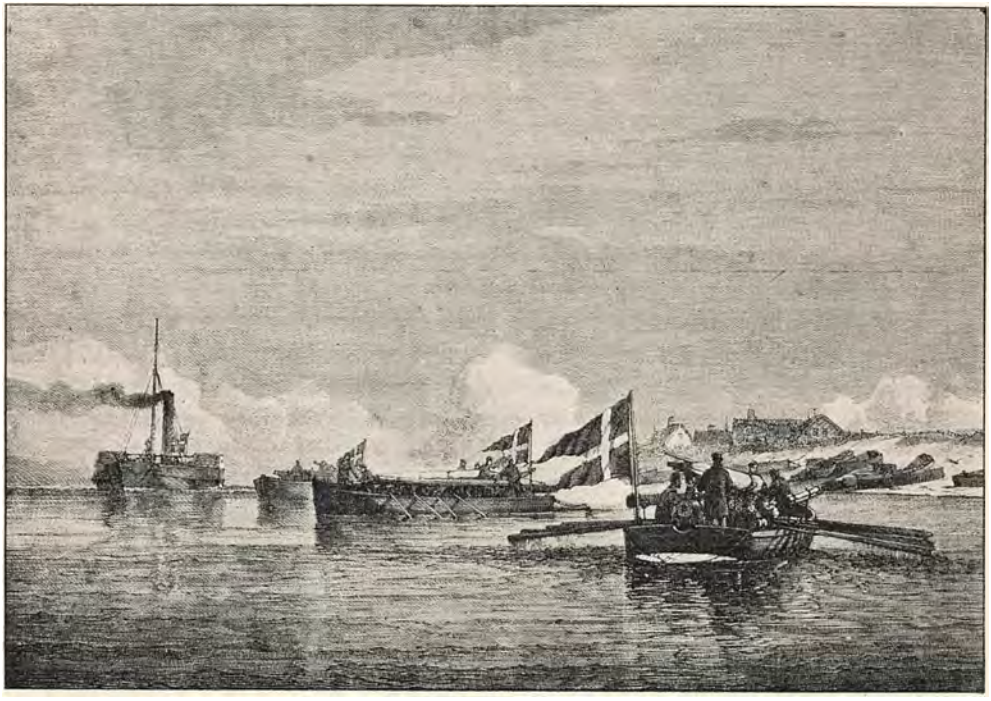

En Afdeling af Vesterhavsflotillen ødelægger Fjendens Overgangsmateriel ved Dagebøl den 12. Juli 1864.

Den 12te Juli om Morgenen, mellem Kl. 6 og 8, forsøgte Fjenden en Overgang fra Fastlandet til Før, som blev afslaaet. Fra Sydvesthørn Havn og Dagebøl udgik ialt 30 bemandede Baade, som Kanonjollerne „Aarøsund" og „Snoghøj" angreb, saa snart de var paa Skudvidde, og samtidig lettede Løjtnant Holbøll fra Vyk med Dampskibet „Augusta" og Kanonjollerne „Ærø" og „Eckersund" og tilbageviste Overgangsforsøget fra Dagebøl. Omtrent paa samme Tid, som Træfningen ved Dagebøl og Sydvesthørn fandt Sted, tilbageslog Kanonjollerne „Fænø" og „Hørup" et fjendtligt Overgangsforsøg fra Højer til Sild. De havde med deres Logiskib en saa heldig valgt Station, at de fjendtlige Kanonbaade, som den 10de havde besat Listerdyb og en Del af Far-

vandet herfra op mod Højer, ikke kunde række dem, samtidig med, at de beherskede Baadfarten over Vatterne. Fjenden har rimeligvis antaget, at Kanonjollerne om Natten havde forladt deres Station og efterladt Logiskibet, for han styrede med 30 Binnendigsbaade, bemandede med Soldater, lige løs paa dette. Men da Baadkolonnerne var kommet nær nok, satte Kanonjollerne af fra Siden af Logiskibet, og beskød dem med Granater. Straks efter den første Granat, som sprang midt imellem Baadene, styrede disse, beskudt af Kanonjollerne, ind imod Land, i det grunde Vand Sønden for Højer. Soldaterne sprang ud af Baadene, saa snart som mulig og løb gennem Vand og Slik i alle Retninger op over Digerne, medens vore Kanonjoller trak sig Syd efter, Sønden om den fjendtlige Eskadre, der laa i Mundingen af Højerløbet.

Endelig bestod Kanonjollerne „Aarøsund", „Snoghøj", „Ærø" og „Eckernsund" under Løjtnant Holbøll samme Dag om Aftenen mellem Kl. 7 og 8 en Artillerikamp ved Dagebøl, hvor det lykkedes at ødelægge en Del af Fjendens Overgangsmateriel. Jollerne løb fra to Sider tæt ind under Dagebøl og aabnede paa ca. 1000 Alens Afstand en livlig Granat- og Kardæskild, der synlig gjorde stor Virkning. Det fjendtlige Artilleri kom først til Stede en halv Time senere og aabnede en heftig Ild mod Kanonjollerne, medens disse vedblev med Beskydningen af Fjendens Baadmateriel paa Stranden. Først efter en Times Skydning blev der givet Signal til at ophøre med Kampen, hvorpaa Jollerne vendte tilbage til deres tidligere Stationer.

Den 13de Juli viste et Fartøj sig med Parlamentærflag paa Toppen, kommende ovre fra Dagebøl. Hammer lod et Krydsfartøj modtage Parlamentæren, Hauptmann v. Urschütz, der medbragte en skriftlig Opfordring fra General Gablenz om at overgive sig, da den danske Styrke var fuldstændig indesluttet af den allierede østerrig-preussiske Krigsmagt. Kaptajnløjtnant Hammer gav herpaa et bestemt Afslag, men efter Samraad med Eskadrens næstkommanderende sammenkaldte han dog et Krigsraad, og her besluttedes det at opgive Før og Stillingen i Vatterne, imod at faa fri Affart med Mandskabet og Transportskibene. En Skrivelse herom blev affattet til General Gablenz og bragtes under Parlamentærflag af Løjtnant Holbøll ind til Dagebøl, hvor den blev afleveret til den kommanderende Officer. Da Svaret tidligst vilde kunne indtræffe næste Dag, den 15de, toges alle Forholdsregler for Natten, for at kunne møde et Angreb; Kanonjolledivisionen lagde sig i en fremskudt Stilling under Fastlandskysten, Folkene var ved Aarerne og Kanonerne, medens baade Chef og Næstkommanderende bevægede sig frem og tilbage langs Linien med de to Dampskibe. Ved Daggry blev Stillingen atter trukket tilbage, udenfor det fjendtlige Artilleris Rækkevidde, og Mandskabet fik Lejlighed til at udhvile sig.

I Løbet af Dagen indtraf der til Flotillen Melding om, at Fjenden samlede Baade og Tropper ved Hørnum paa Øen Sild, som med Assistance fra den fjendtlige Flaade i Listerdyb var bleven besat den 13de, efter at Stillingen imellem Øen og Fastlandet Dagen forinden var bleven opgivet af de Danske. Hammer begav sig straks derhen med Dampskibet „Limfjorden" og Kanonjollerne „Barsø" og „Middelfart". Det var endnu mørkt, da den lille Eskadre var ved Stedet, men da det ved Daggry den 15de

Juli om Morgenen Kl. 2 begyndte at lysne, løb han med sine Fartøjer ind paa Kardæskskuds Afstand og lagde de to Kanonjoller saaledes, at det fjendtlige Baadmateriel befandt sig i deres Krydsild. Fra Dampskibet blev der nu gjort Landgang, den svage Strandvagt flygtede, og 21 Baade med Sejl og Redskaber bragtes saa hurtigt til Vands, at det ikke lykkedes den fremrykkende større fjendtlige Styrke at forhindre det. Baadene, der næsten alle var ny, blev bragt over til Vyk og ødelagte.

Den 15de Juli modtoges ved Parlamentær fra Dagebøl Afslag paa Kaptajnløjtnant Hammers Forslag til General Gablenz, og to Dage senere indløb der med en Ekspresbaad fra Helgoland et Telegram fra den danske Generalkonsul i Hamburg om, at der var afsluttet Vaabenhvile til Maanedens Slutning.

Den store østerrigske Eskadre under Admiral Wüllersdorf var ved den Tid paa Grund af Kulmangel afgaaet til Cuxhafen, og havde ved Vesterhavsøerne efterladt en mindre Styrke, bestaaende af Dampkanonbaadene „Seehund", „Basilisk", „Wall" og „Blitz" og Dampskibet „Elisabeth".

Da Kaptajnløjtnant Hammer den 17de om Formiddagen saa de fjendtlige Skibe vise sig i Smaldybet og dampe ind imod Amrom, stod han om Bord i „Limfjorden" ud imod dem, med Parlamentærflag paa Toppen, og gik om Bord, for i Henhold til det modtagne Telegram om Vaabenhvilen at nedlægge Protest imod Fjendens Fremtrængen. Ekspeditionens højstkommanderende, Oberstløjtnant Schidlach, havde ingen Meddelelse faaet om Vaabenhvilen, men indvilligede dog i, at man indhentede nøjere Underretning herom. Oberstløjtnanten gik om Bord i Hammers Kommandofartøj, hvorefter han afsejlede til Dagebøl og sendte Ilbud videre til Højer. „Limfjorden" afgik derefter til Vyk, og om Eftermiddagen vendte man tilbage til Dagebøl, for at modtage Staffetten fra Kommandanten i Højer. Budet meldte, at man i Højer ingen Meddelelse havde om Vaabenhvilen. Da Højer imidlertid ikke var i telegrafisk Forbindelse med Omverdenen, besluttede Oberstløjtnanten at afsende et nyt Ilbud, der skulde søge at indhente telegrafisk Efterretning. Kaptajnløjtnanten satte derefter de fremmede Officerer om Bord i deres Eskadre, der var gaaet til Ankers udfor Niblum Strand paa Før, og vendte selv tilbage til Dagebøl, for at modtage den sidst afsendte Staffet.

Om Natten til den 18de Juli Kl. $1^1/_2$ kom Prins Louis d'Aremberg som Parlamentær tilbage, medbringende Depescher direkte fra Hovedkvarteret til den højstkommanderende for Ekspeditionen. Da Kaptajnløjtnanten formodede, at Depescherne indeholdt Bekræftelse paa Vaabenhvilen, bragte han selv Parlamentæren om Bord i den fjendtlige Eskadre. Ved Ankomsten hertil saa han til sin Forbavselse, at de fjendtlige Skibe i Løbet af Natten, uden at afvente Parlamentærens Tilbagekomst, og uden at give nogen Meddelelse derom, havde landsat Tropper paa Niblum Strand. Hammer nedlagde straks Protest imod denne Adfærd, men uden Resultat; han opopfordredes tvertimod til at overgive sig, og Chefen for den østerrigske Kanonbaad „Seehund", Fregatkaptajn Kronowetter, underrettede ham om, at Fjendtlighederne i modsat Fald vilde blive genoptaget Kl. 6 samme Morgen. Ogsaa herimod protesterede Hammer energisk, fordi det nævnte Klokkeslet, paa Grund af Ebben, var særlig uhel-

digt for de danske Stridskræfter, og det lykkedes ham ogsaa at faa udvirket, at Kaptajn Kronowetter afsendte en Billet til Chefen for Ekspeditionen, hvori han foreslog, at Fjendtlighedernes Genoptagelse blev udsat til Kl. 11 Formiddag.

De Danske gik straks i Værk med at trække deres Fartøjer bort fra Vyk, men paa Grund af Ebben og ved Uheld blev Kanonbaaden „Eckernsund" og Dampskibet „Limfjorden" siddende fast i Mundingen af Førleje. Allerede Kl. $5^1/_2$ om Morgenen den 18de begyndte det fjendtlige Infanteri at beskyde Flotillen. Kl. 6 viste den fjendtlige Eskadre sig paa Vyk Rhed, og de to grundstødte Skibe, som foruden af Infanteri nu ogsaa beskødes fra Kanonbaaden „Blitz", maatte forlades, men efterlodes med Flaget vajende. I „Eckernsund" var alt gjort klart til at sprænge Jollen i Luften. Man fjernede sig imidlertid ikke længere fra Stedet, end at det var muligt i Hast at kaste Besætningen om Bord igen, naar Floden kom, og forsøge at faa Fartøjerne af Grunden. Da Øjeblikket nærmede sig, at Dampskibet med det voksende Vand igen vilde blive flot, gik Skibets Fører, Andresen, Styrmand Fischer, Maskinmester Goedecken, Bekendtmand Mikkelsen og nogle flere frivillig om Bord igen, for at vove det farlige Forsøg. Under Fjendens Ild blev der fyret op under Kedlerne, og Skibet blev hurtigt bragt flot og i Sikkerhed for Fjendens Beskydning. Om Bord i „Eckernsund" var kun en eneste Mand, nemlig Artilleriunderofficer Wissmann, der ved denne Lejlighed lagde stor Uforsagthed for Dagen. Jollen kunde endnu ikke bringes flot, hvorfor Wissmann stak den i Brand paa tre forskellige Steder, sprang i Søen og svømmede, uden at blive ramt af Fjendens Kugler, til det nærmest liggende Fartøj.

Kaptajnløjtnant Hammer var herefter henvist til en Retrætestilling i Vatterne imellem Sild, Før og Fastlandet. Her modtog han den 19de en fornyet Opfordring til at overgive sig, og bestemte sig da, tvungen af Omstændighederne, til at sammenkalde et Krigsraad, bestaaende af Næstkommanderende og samtlige Chefer for Kanonjollerne. I Krigsraadet, som blev afholdt om Bord i Kommandofartøjet samme Eftermiddag, udviklede Hammer hele Stillingens Alvor, og efter længere Forhandling blev det enstemmigt besluttet, at man skulde overgive sig med Besætningen, efter at alle egentlige Krigsfartøjer var boret i Sænk, og Krigsmateriellet var bleven ødelagt.

Medens dette gik for sig, var den preussiske Dampkanonbaad „Blitz" kommen ind fra Søen og havde taget Station imellem Før og Sild, hvor den var gaaet paa Grund med faldende Vand. Den befandt sig for saa vidt i en ret uheldig Situation, men den stive, nordvestlige Kuling med Sø umuliggjorde, at ro Kanonjollerne frem til Angreb, og der var saaledes ikke andet at gøre, end at blive ved den af Krigsraadet en Gang fattede Beslutning og bore Jollerne i Sænk.

Hammer gik derpaa om Bord i „Blitz", hvor han afleverede sin Sabel til Oberstløjtnant v. Sperling af Generalstaben, der optraadte som befuldmægtiget for Hovedkvarteret, og overgav sig som Krigsfange sammen med sine Officerer og Mandskab.

Da Vaabenhvilen indtraadte den næste Dag, den 21de Juli Kl. 12 Middag, var Vesterhavsøerne i Fjendens Besiddelse, med Undtagelse af Fanø, hvor Reserveløjtnant Petersen førte Kommandoen, og hvor et Detachement af 11te Regiment holdt Øen besat.

I Syd, af gridske Fjender en lynsvanger Sky,
I Nord hos vore Frænder kun Taage til Ly,
I Øster og Vester knagende, knugende Is,
Hvor skal dog vor lille Baad gaa fri for Forlis?

49de Kapitel

Vaabenhvile.

Haabet om engelsk Hjælp havde bragt den danske Regering til at lade sine Udsendinge forlade Londonerkonferencen uden Afgørelse, og derved paany bragt os ind i Krigen; helt grundløst havde dette Haab ikke været. Frankrig og Rusland havde under Forhandlingerne vist saa stor Tilbageholdenhed, at det var tydeligt, de ikke vilde drage Sværdet for Danmark; men i England havde baade Ministrene, Kamrene og Pressen udtalt sig langt bestemtere; Regeringspartiet maatte med Rette høre af sine Modstandere, at var det ikke Hensigten at slaa til hellere end at voldgive Danmark til dets Fjender, burde den engelske Regering ikke have ført et Sprog, som maatte forlede Alverden til at tro, at det var rede til at skride til Handling. Lord Palmerston havde vel under Forhandlingerne vist saa liden Fasthed, at ingen tiltroede ham Viljen til et saa kraftigt Skridt som en Krigserklæring; men mange var misfornøjet hermed, og der var Haab om, at netop denne for England saa lidet værdige Optræden kunde styrte det herskende Whigparti og bringe et mere energisk Torryministerium til Roret.

Den 27de Juni gav Lord Palmerston i Underhuset Beretning om Forhandlingerne under Konferencen (se Billedet Side 416). Han fremhævede, hvorledes ved Krigens Begyndelse alle Magter, selv Preussen, havde været enig om at erkende Londonertraktatens Gyldighed, navnlig Kong Christian den Niendes Ret til Danmarks Trone

og det danske Riges Ukrænkelighed. Forholdet i Slesvig var det, at den nordlige Del var ren dansk, den sydlige ren tysk, derimellem laa et stort Landstrøg med en blandet Befolkning; det var derfor umuligt ved en Grænselinie midt gennem Landet at skille dansk fra tysk. Lorden nægtede ikke Danmark sin Sympati og brugte stærke Ord om de tyske Stormagters Voldsdaad; men han udtalte dog, „at hvor megen Uret Danmark end har lidt — og det har lidt megen — har det i Begyndelsen selv haft Uret og tilsidst paa Konferencen forkastet et Forslag, der i og for sig var billigt, og som, hvis begge Parter havde antaget det, kunde ført til en fredelig Løsning". Lorden indrømmede vel, at Danmarks Modstandere havde gjort samme Fejl; men de havde Magten. Hele Fremstillingen endte med, at Stridspunktet ikke var af stor Vigtighed, det gjaldt ikke om Danmarks Uafhængighed, men kun om, hvem et bestemt Landstrøg skulde tilhøre, og det var for lidt til derfor at kaste Storbritanien ind i en Kamp med Tyskland; kun hvis Danmarks Tilværelse som uafhængig Magt blev truet, hvis et Angreb paa København med de dermed forbundne Rædsler var at frygte, eller skulde det komme til Kongens Tilfangetagelse eller deslige Ydmygelser, saa vilde Tiden være inde til endnu engang at overveje Englands Stilling og muligvis slaa ind paa en anden Vej.

Lorden maatte høre meget ilde for denne Udtalelse. Den blev betegnet som et Forsvarsindlæg for Fejghed, en Retfærdiggørelse af Selviskhed, et Argument, som gik ud paa at vise, at England ikke bør gaa i Krig for saa ubetydelige Ting som Opretholdelsen af Europas Folkeret, Afstraffelsen eller Afværgelsen af en flagrant, international Forbrydelse, Beskyttelsen af en Forbundsfælle eller Indløsningen af højtidelige Forpligtelser.

To Dage efter Palmerstons Tale fulgte Overgangen til Als, et nyt, tydeligt Bevis paa Danmarks bristende Evne til at holde den overmægtige Modstander Stangen. Budskabet om denne nye Ulykke vakte Bestyrtelse baade her hjemme og i Udlandet, og der maatte nu regnes med Muligheden af et Angreb paa Sjælland og Hovedstaden. Søforterne blev besat, en Flotille af Rokanonbaade gjort klar til Støtte for Søforsvaret, og Borgervæbningen kaldt under Vaaben; det syntes næsten, som om man forberedte sig til at møde det Angreb, som truede selve Rigets Tilværelse, og derfor efter Lord Palmerstons Udtalelse paany vilde fremkalde Overvejelser om Englands Indgriben; men det kom ikke til denne Yderlighed.

Omslaget i de ledende Kredse kom som en naturlig Følge af Ulykken paa Als, og den klare Erkendelse af Stillingens politiske Hjælpeløshed; det ene af de toneangivende Blade, „Dagbladet", bragte den 6te Juli, Aarsdagen for Fredericia-Slaget, en modløs Artikel om „Vor Krigsførelse", som mundede ud i, at hvad vi endnu raadede over af Forsvarskræfter burde samles paa Sjælland og omkring Hovedstaden, og i de nærmest følgende Dage blev det aabent udtalt, at Tiden nu var inde til at søge Fred, hvad den saa end maatte koste.

Den 4de Juli begyndte Forhandlingerne i det engelske Underhus om D'Israelis Forslag til et Mistillidsvotum til Regeringen, fordi den havde givet Danmark Grund til at vente og haabe paa Hjælp fra England og saa dog lade det i Stikken, da Nøden

kom. Forslaget faldt imidlertid efter 4 Dages Drøftelse med en Minoritet af 18 Stemmer, og Stormen mod Lord Palmerston var dermed afslaaet, skønt Overhuset vedtog et Mistillidsvotum. Samme Dag, som denne vigtige Afgørelse faldt i London, blev der i København udnævnt et nyt Ministerium. Der var nu intet andet Valg end at tage Freden, som den umilde Fjende vilde give den; men Forhandlingerne herom var lettere at føre for Mænd, som var den preussiske Junkerregering behageligere end de danske nationalliberale.

Der var bestemt et Statsraadsmøde til den 8de Juli, Kl. $10^1/_2$ om Formiddagen, men endnu inden Mødet var aabnet, meddelte H. M. Kongen Konsejlspræsidenten, at han ønskede, Ministeriet traadte af, og to Dage efter forkyndte et Ekstrablad til „Berlingske Tidende" Sammensætningen af det ny Ministerium; dets første Mand blev Ophavsmanden til Aftalerne af 1851—52, Helstatsmanden Konferensraad Bluhme; den gamle karakterfaste, stokkonservative General Hansen overtog atter Krigsministeriet, medens Orlogskaptajn Lütken forblev som Marineminister; Kammerherre Johannsen blev Minister for Slesvig, men hans Styrelsesomraade indskrænkede sig til Ærø, og Udsigten til at faa det udvidet var kun ringe.

Ministerskiftets fredelige Betydning var saa klar, at der alt Dagen efter blev holdt et Statsraadsmøde i Stockholm, hvori det blev besluttet at lade de sammendragne Hærafdelinger og Eskadrerne opløse; kun et Par norske Fregatter og et tilsvarende Antal svenske Orlogsfartøjer holdtes i Søen Maaneden ud. Sverige gav endog mod Sædvane en russisk Flaadeafdeling Tilladelse til at indgaa og opholde sig i hvilken som helst svensk Havn; hvad Oppositionsbladene mente var en Afsoning overfor Rusland af den svensk-norske Regerings krigerske „fjäsk" under den dansk-tyske Strid.

Rusland havde nemlig nærmet sig stærkt til Preussen og Østerrig; de tre Magter følte sig sammenknyttede ved det Baand, den fælles Voldshandling mod Polen dannede; fra Czarriget var saaledes ingen Hjælp at vente; Frankrig lod os aabenlyst vide, at hvor megen Sympati det end havde for den dansk-tyske Strids Afgørelse efter Nationalitetsprincipet, saa agtede det dog ikke at drage Sværdet for at gennemføre den Sag, og Englands Stilling var klar nok efter Udfaldet af Afstemningen i Underhuset.

Danmarks Modstandskraft var vel ikke brudt; den Hær, som stod ved Lille Belts Kyst, var fuldt kampdygtig og besjælet af den samme fædrelandskærlige Aand, som havde vist sig under Dybbøls langvarige Belejring og ved den sejge Modstand paa Als, og vor Flaade var stærkere end ved Krigens Begyndelse, da Besætningerne nu var bedre indøvet og mere krigsvant; men hvad var der at vinde ved Kampens Fortsættelse; det Spørgsmaal maatte uvilkaarlig trænge sig frem; i heldigste Fald kunde vi værne om de Dele af vort Rige, hvori vi endnu var Herrer; derimod var der intet Haab om at drive de to Stormagters Hære bort fra de danske Lande, de alt havde inde, og som de kunde udpine for at tvinge deres Vilje igennem. Derfor blev det besluttet at søge Freden paa den eneste Maade, den kunde naas, nemlig ved Henvendelse til vore Fjender; at vi der skulde møde saa liden Ædelmodighed, og at Betin-

gelserne skulde blive saa haarde som de blev, havde næppe nogen gjort sig fortrolig med. Dybt kom vi til at føle det gamle Ord: „Ve de overvundne"; haardt og ydmygende blev det for danske Mænd at maatte tinge med den rovgerrige, overmodige Fjende, Stykke for Stykke opgive vor klare Ret, for tilsidst at udlevere en trofast, dansk Befolkning til fremmed Vold og Underkuelse.

Oberst Kauffmann, som med saa stor Hæder havde ført 3die og 18de Regiment baade paa Dybbøl og paa Als, fik det sørgelige Hverv at indlede Forhandlingerne. Natten mellem den 11te og 12te Juli kom han til Middelfart og bad ved en Parlamentær den østerrigske Vagtkommandør ved Snoghøj om Tilladelse til at rejse til Prins Friedrich Karl, som den Gang havde sit Hovedkvarter i Aabenraa, men forøvrigt var paa Rejse i Jylland. Det trak ud med den forventede Rejsetilladelse, saaledes at Oberst Kauffmann først den 12te Kl. 10 om Aftenen kom til Aabenraa, hvor han blev modtagen af Generalløjtnant Moltke, som bad ham blive i Byen Natten over, da Prinsen endnu ikke var kommen, men ventedes hvert Øjeblik.

Den næste Formiddag hentede Generalen Oberst Kauffmann og ledsagede ham til Prins Friedrich Karl, hvem han overrakte en Skrivelse fra General Steinmann med Anmodning om en foreløbig Standsning af Fjentlighederne, da det var det ny, danske Ministeriums Hensigt at indlede Underhandlinger om Fred; Prinsen syntes for sit eget Vedkommende meget lidt tilbøjelig til at gaa ind herpaa, han ønskede ingenlunde at blive afbrudt i sine Forberedelser til Indtagelsen af Fyn og udtalte overmodigt, at Als' Erobring havde kostet forholdsvis saa lidt, saa han havde Raad til at ofre noget paa Fyn; skulde Fjendtlighederne nu standses, maatte han have Sikkerhed for, at det ikke blev til Skade for den allierede Hær; han krævede derfor Vesterhavsøerne samt Øerne Brandsø og Orø i Lille Belt overgiven. Oberst Kauffmann erklærede, at han ingen Fuldmagt havde til at underhandle om disse Enkeltheder, og Prinsen lovede da telegrafisk at indhente Kongen af Preussens Befaling om Sagen; men den kunde ikke ventes før om 2 til 3 Dage. Preusserne ønskede nemlig at trække Tiden ud for at faa Lejlighed til at blive Herrer over Vesterhavsøerne inden Vaabenhvilen, men derved var intet at gøre. Oberst Kauffmann fik Prinsens Svar skriftlig, og med det vendte han tilbage til General Steinmanns Hovedkvarter.

Om Aftenen den 15de Juli kom der Telegram fra den østerrigske General Neipert i Kolding, at preussisk Oberstløjtnant v. Stiehle den næste Middag vilde være i Snoghøj for at forhandle; Oberst Kauffmann drog derover, og den preussiske Officer meddelte da, at han havde Myndighed til at samtykke i Vaabenhvile paa Vilkaar af, at Danmark hævede Blokaden af alle tyske Havne, hvorimod den allierede Hær skulde vedblive at styre de erobrede danske Lande. Oberst Kauffmann havde ingen Fuldmagt til at indvilge heri, og Forhandlingerne blev derfor foreløbig afbrudt. Den 18de Kl. 2 om Morgenen indtraf Oberst Kauffmann atter i Christiansfeld, hvorhen Underhandlingerne var bleven forlagt, og da han straks samtykkede i de preussiske Betingelser, blev det eneste Tvistepunkt, naar Vaabenhvilen skulde begynde; fra vor Side ønskede vi snarest mulig, Oberstløjtnant Stiehle derimod først fra den 20de,

Kl. 12 Middag; naturligvis blev Preussernes Vilje ogsaa her bestemmende; Oberstløjtnanten forsikrede dog privat, men aldeles bestemt, at der i den mellemliggende Tid ikke vilde blive forsøgt noget Angreb af Betydning, særlig ikke mod Fyn; var derimod en underordnet Befalingsmand ved at udføre et eller andet Foretagende, vilde dette ikke blive standset før den 20de, Kl. 12 Middag. Til den Tid skulde alle Fjendtlighederne ophøre indtil den 31te Kl. 12 Middag; hver af de krigførende Hære blev i Besiddelse af de Stillinger, de havde inde ved Vaabenhvilens Begyndelse; hvor smalle Havarme skilte dem, skulde Demarkationslinien gaa midt i Farvandet, ellers i Kanonskuds Afstand fra Kysten. Al Samfærdsel mellem de af Fjenden besatte Landsdele og det øvrige Rige vedblev at være afbrudt.

Det var haarde Vilkaar, langt haardere end ved den tidligere Vaabenhvile; men det var kun Indledningen til den Behandling, som senere blev vist os. Vesterhavsøernes Fald var, som vi har set, Følgen af den forlængede Tidsfrist for Vaabenhvilens Ikrafttræden.

Vaabenhvilen skulde være Indledning til Fred; det forudsattes fra begge Sider; men aldeles sikkert var det dog ikke, at Danmark vilde modtage de haarde Vilkaar, Sejrherrerne vilde byde, derfor formindskedes Hærstyrkerne ikke; vi spredte vore Afdelinger længere tilbage fra Fyns Kyst for at skaffe Mandskabet bedre Hvile og lette Byrden for Fynboerne, og Fjenden udbredte sig over et videre Omraade i Nørrejylland, uden dog derved at lette Krigens Tryk for Jyderne.

Prins Friederich Karl havde efter Evne søgt at modvirke Vaabenhvilen; den var, skrev han til Kongen, hverken nødvendig for Armeen eller i dens Interesse, og kunde kun være til Skade, naar den for kortere Tid afbrød Operationerne. Prinsen var nemlig bleven underretttet om, skrev han videre, at en ikke ubetydelig Del af den danske Hær var afgaaet til Sjælland for at være rede til at bruges mod en i København truende Revolution, og det gunstige Tilfælde maatte man ikke lade slippe sig af Hænde. Det nødvendige Materiel var samlet til ved Hjælp af Fæstningsskyts og riflede Kanoner at lukke Lille Belts smalle, bugtede Løb, som kunde bestryges efter Længden for den fjendtlige Flaade og holde den fynske Kyst til forbi Middelfart under en højst virksom Ild. Fartøjer til Overfarten kunde skaffes i selve Landet i tilstrækkelig Mængde; men alle preussiske Pontonkompagnier maatte tages i Brug. Den allierede Hær var stærk nok til at angribe de Danske paa Fyn med overlegen Styrke, og derved hindredes tillige ethvert større Foretagende fra dansk Side mod Nørre- eller Sønderjylland.

En Landgang paa Fyn var saaledes efter Prinsens Mening udførlig, og de Danskes Nederlag i det derpaa følgende Slag eller deres meget store Tab ved Øens Rømning næppe tvivlsomt, navnlig hvis Foretagendet sattes saa tidligt i Værk, at de paa Sjælland værende Tropper ikke var til Raadighed. Det maatte dog tages under Overvejelse, at derved bandtes en betydelig Del af den preussiske Stridsmagt til et Foretagende, hvis heldige Gennemførelse aldrig lod sig bestemme forud med Sikkerhed, og mislykkedes det, vilde det skade den politiske Stilling. I heldigste Tilfælde vandtes en Ø, som ikke kunde beholdes ved Fredslutningen og tilintetgjordes en Hær,

som turde være den sidste Støtte for Kongedømmet i Danmark. Paa den anden Side var Fyns Erobring det eneste dødelige Stød, der kunde føres mod Danmark, saa længe Preussen ikke var Hersker paa Havet.

Forberedelserne til Angrebet var truffet; Afgørelsen af, naar det skulde udføres, laa i Kongen af Preussens Haand, Kejseren af Østerrig modsatte sig dog bestemt en Overgang til de danske Øer og nægtede at lade sin Flaade medvirke dertil; om dette blev bestemmende for Kong Wilhelms Afgørelse eller han krympede sig ved at sætte den paa Als vundne Krigshæder paa Spil ved et nyt, mere tvivlsomt Foretagende af lignende Art; eller om han maaske dog frygtede Englands Indgriben, naar han angreb de danske Øer, det faar at staa hen. Han indvilgede i Vaabenhvilen og stillede derved Angrebet paa Fyn i det mindste i Bero. Imidlertid bemyndigede han dog den 24de Juli Prins Friedrich Karl til at vove Forsøget, hvis Fjendtlighederne begyndte paany; men da der næppe kunde regnes med en Overrumpling, mente Prinsen ikke at kunne tilendebringe Forberedelserne før den 6te August. Fartøjer blev indsamlet i det nordlige Jylland og ført til Kolding; der kan derfor ingen Tvivl være om, at det var Preussens Alvor at prøve Overgangen, trods vore Orlogsskibes Nærværelse.

50de Kapitel

Preussisk Styrelse i Nørre- og Sønderjylland.

Bismarck udtalte engang under Krigen mod Frankrig 1870—71, at de tyske Generaler egentlig ikke rigtig forstod, hvad Krig var. „Krig", sagde han, „er ikke blot at slaa de fjendtlige Hære, men det er at klemme Indbyggerne i de Lande, der holdes besat, til de skriger saa højt, at deres Regering maa søge Fred". Den Lære kendte Jernkansleren godt alt i 1864, den skulde prøves paa Jyderne, og i General Vogel v. Falckenstein havde han været saa heldig at finde en Mand, som virkelig saa nogenlunde svarede til, hvad han krævede af en General.

Under den første Vaabenhvile havde Jydernes Kaar været forholdsvis gode, Fjenden var stærkt bunden ved de forudgaaende Aftaler og kunde ingen Ydelser kræve uden mod fuld Erstatning; men da Krigen atter brød ud, forandredes dette Forhold helt, og Jyderne fik det hurtigt at mærke; det ny Regimente blev skudt ind med Sprængningen af Jærnbanebroen over Gudenaa ved Langaa. Den jydske Bane, som blev anlagt af engelske Ingeniører, var endnu ikke afleveret til Staten, og kun farbar paa Strækningen Viborg—Skive. Da vore Tropper gik Nord for Limfjorden, havde de medtaget visse Stykker af Lokomotivmaskinerne, som gjorde disse ubrugbare for Fjenden; General Vogel v. Falckenstein krævede nu disse Sager udleveret, og da dette ikke kunde ske, sprængte han i Dagene den 27de og 28de Juni den kostbare Jernbanebro ved Langaa, samtidig med, at han lod alle Skiftespor og Drejeskiver paa Stationerne ødelægge, tillige med de mindre Broer.

Kort forinden havde Generalen forkyndt sin Overtagelse af Styrelsen i Jylland ved en Bekendtgørelse til hele Befolkningen, saalydende:

Styrelsen af Jylland overgaar fra i Dag af til den allierede Hærs Tjenestemænd; baade Embedsmænd og Privatpersoner skal lyde dem og betale til dem Skatter og andre Indkomster af Landet. Om Ordningen af Forretningsgangen vil fra disse Tjenestemænd, som foreløbig tager Ophold i Randers, udgaa den nødvendige Bestemmelse.

Randers, den 26de Juni 1864.

Den kommanderende General
von Falckenstein.

Hensigten med denne Bekendtgørelse var klar og tydelig; Jylland betragtedes foreløbig som ude af Forbindelse med den øvrige Del af Riget; General Vogel v. Falckenstein krævede i de allierede Fyrsters Navn Lydighed, som var han Jyllands Konge, og alle Indbetalinger skulde gaa i Erobrernes Kasse.

For at sikre sine Befalinger Lydighed, havde Generalen stævnet samtlige Amtmænd i Jylland til Møde i Randers den 5te Juni. Hidindtil havde Forholdet været det, at den danske Øvrighed havde bøjet sig for Magten; hvor Tyskerne virkelig var Herrer havde de adlydt, og derved bidraget til at fordele og formindske Krigens Byrder, derimod havde de bestemt nægtet at medvirke ved Udskrivninger i Egne, hvor der ingen fjendtlige Soldater var. Nu blev Forholdet et andet; Jylland skulde, som erobret Land, prisgives Fjendens Styrelse i et og alt; mod denne Fordring stod Amtmændene samlet, kun Amtmanden i Viborg, Kammerherre Bretton, indtog, paa Grund af et ejendommeligt, højst uheldigt Syn paa de politiske Forhold, en Særstilling, som hverken gavnede ham eller de Interesser, han var sat til at værne om. Paa samtlige andre Amtmænds Vegne afgav Stiftamtmand Matthias Rosenørn i Randers en Erklæring, som gik ud paa, at det under de nuværende Forhold maaske ikke altid vilde være muligt for dem at opfylde de preussiske Embedsmænds Fordringer, uden at krænke den Lydighed, de skyldte deres rette Herre og Konge. General Vogel v. Falckenstein var ikke tilfreds med dette Svar, han krævede ubetinget Lydighed, saaledes som en preussisk General forstod dette, og gav Amtmændene Frist til næste Dag til at overveje, hvorvidt de vilde efterkomme dette Forlangende; indtil da erklærede han dem for Fanger paa Æresord i Randers med Ret til frit at færdes i Byen.

Den danske Regering havde ikke givet sine Embedsmænd nogen som helst Bestemmelse for, hvorledes de skulde handle under disse Forhold, og Amtmændene kunde heller ikke enes om en Fælleserklæring. Da de den næste Dag igen blev stedet for Generalen, udtalte derfor Amtmand Rosenørn, at da de ved den ny Ordning vilde blive stillet i et Lydighedsforhold til en fremmed Regering, saa var dette en Sag, der berørte dem saa stærkt, at hver enkelt maatte svare for sig selv, med mindre det tillodes dem at indhente deres egen Regerings Bestemmelse. Generalen svarede kort og godt hertil, at enhver Forbindelse med Regeringen i København var afbrudt; han var Herre i Landet og krævede Lydighed. Rosenørn erklærede saa paa Forespørgsel paa egne Vegne, at han ikke vilde love ubetinget Lydighed, og Generalen svarede, at der da vilde blive kommanderet en Underofficer til at paase, at han udførte sine Forretninger; da dernæst Stiftamtmand Dahl fra Aarhus sluttede

sig til Rosenørns Udtalelse, erklærede Generalen ham for Arrestant og kaldte paa en Underofficer til at føre ham paa Hovedvagten; men inden dette skete, fik den preussiske Magthaver dog Betænkeligheder; han indsaa det mislige i at fjerne alle Landets øverste Embedsmænd fra deres Virkeomraade; han spurgte derfor ikke flere; men udtalte i al Almindelighed, at han ikke agtede at blande sig i Administrationens sædvanlige Gang og raadede Amtmændene til forsøgsvis at fortsætte deres Embedsstyrelse, f. Eks. i en tre Ugerstid; Indvendingerne herimod afviste han med, at han ikke vilde høre et Ord mere om den Sag, og befalede Amtmændene uden Tøven at efterkomme hans Paalæg.

Den følgende Dag, den 6te Juli, udstedte General Vogel v. Falckenstein en Kundgørelse om, at han i Følge Befaling fra Kejseren af Østerrig og Kongen af Preussen havde overtaget Styrelsen i Jylland; i den Anledning befalede han:

1) Alle Embedsmænd skal blive i deres Stillinger og nyde sædvanlig Lønning; men kun modtage Befalinger fra Guvernementet.

2) Skatter og Afgifter skal indbetales til Militær-Guvernementet i Randers.

3) Embedsmænd, som forlader deres Post, skal stilles for en Krigsret, og deres Formue konfiskeres.

4) Naar Embedsmændene og Indbyggerne underordner sig, vil Styrelsen uhindret gaa som hidtil.

Der blev paalagt Jylland en Brandskat paa 650,000 Thaler, noget over 1,700,000 Kr.; hele Landet skulde deltage i Udredningen, og hvad Byerne tidligere havde betalt, skulde betragtes som Forskud. De direkte Afgifter til Staten skulde ikke, som tidligere, indbetales halvaarsvis, men derimod hver Maaned, saaledes, at Amtsforvalteren ved Sognefogdernes Hjælp inddrev dem den 1ste og indbetalte dem den 4de i Randers, samtidig med, at der blev afleveret en Liste over dem, der ikke havde betalt; de tyske Soldater skulde saa inddrive det skyldige Beløb med Tillæg af 50 pCt. Ingen Hærfornødenheder maatte udføres af Landet, og haarde Udskrivninger af Levnedsmidler gik Haand i Haand med Pengeafpresninger.

Det var et haardt Tryk, som saaledes blev lagt paa Jyderne, og efter Uheldet ved Lundby og Vendsyssels Rømning var ingen Del af Landet fri. General Vogel v. Falckenstein nægtede sig ikke den Fornøjelse egenhændig at plante den sorthvide Fane paa Skagen. Det gik desuden her, som næsten altid, som Herren er, saa følger ham Svendene; de højerestaaende preussiske Befalingsmænd traadte i deres Generals Fodspor, og de menige, som havde haabet, at Krigen skulde være endt med Vaabenhvilen, saa de kunde vende tilbage til Hjemmet, troede kun altfor let deres foresattes Fortælling om, at det kun var de Danskes Stivsind og utilbørlige Trods, som trak Krigen i Langdrag. „Vi har nu faaet Lov til at behandle Danskerne, som vi vil," sagde en preussisk Soldat til sin Kvartervært.

Preusserne vedblev i det hele taget at hævde det Ry for Haardhed, de havde vundet fremfor Østerrigerne, og Forholdet imellem de to samvirkende Hæres Befalingsmænd var ofte saa spændt, at kun Krigstugtens Bud hindrede aabenlys Strid. I Fredericia hændte det saaledes en Aften i et offentligt Lokale, at en preussisk Of-

ficer rejste sig fra sin Plads og gik hen og tog et tændt Lys bort fra et Bord, hvorved der sad nogle Fredericia-Borgere, uden at bede om Forlov eller gøre nogen Undskyldning. En nærværende østerrigsk Officer gik hen til Preusserne, slog i Bordet for ham og sagde: „Sie da! setzen Sie das Licht wieder hin", og Preusseren bragte straks Lyset tilbage.

I det hele optraadte den østerrigske Besætning meget hensynsfuld i den forladte danske Fæstning; Skanserne foran den befæstede Lejr blev vel sprængt og Brystværnet nedkastet nogle Steder paa Volden; men det var kun, hvad Krigsbrug krævede, og den østerrigske Pladskommandant udtalte endda sin Beklagelse over, at de Danske ikke havde kapituleret i Stedet for at opgive Fæstningen uden Betingelser, saa var han bleven skaanet for disse Ødelæggelsesarbejder. Samme Oberst holdt af at tage ud paa Fisketure med et Par Borgere, og da disse beklagede sig over at være hindrede i at gaa paa Jagt, fordi alle Skydevaaben og alt Krudt var afleveret, sørgede han for, at de fik deres Jagtbøsser igen, og forsynede dem endog med Krudt fra en i Æbeltoft beslaglagt Krudtbeholdning, som var afleveret i Fredericia.

Et Krav paa hele det danske Folks Tak vandt Østerrigerne ved at værne om Mindesmærkerne i Fredericia, særlig om „Den tapre Landsoldat"; den østerrigske Generalstabsberetning siger herom: „Et Værk, de Danske var stolt af, Monumentet over „den tapre Landsoldat", der forherligede et sejrrigt Udfald af de danske Tropper i 1849, blev skaanet paa Feltmarchalløjtnant Baron Gablenz's Forlangende, skønt Feltmarchal Wrangel vilde have det ødelagt, ligesom Løven i Flensborg".

Baron Gablenz havde dog maaske næppe formaaet at frelse Monumentet, havde østerrigske Soldater ikke skjult det ved at rejse et stort Halmhæs over det, da de høje preussiske Herrer, Prins Friedrich Karl, Wrangel og Moltke gæstede Fredericia; Moltke gik Voldene rundt og udtalte sin Forundring for det storslaaede Jordarbejde. Da Preusserne var borte, fjernede de østerrigske Soldater atter Halmen, og da den 6te Juli, Aarsdagen for Sejren, oprandt, hjalp de Byens Borgere med efter Sædvane at smykke Mindesmærket med Kranse og Blomster.

Danskernes Kaar i Sønderjylland var i visse Henseender haardere end i Nørrejylland; vel blev de ikke tynget saa stærkt med Indkvartering og Udskrivning, Tyskerne betragtede nemlig allerede Landet som vundet; men til Gengæld blev deres Sprog og Nationalitet forfulgt paa en Maade, som Fjenden ikke fandt det Umagen værd at bruge mod Nørrejyderne, da det dog ikke kunde lykkes at beholde deres Land efter Freden.

Den preussiske Civilkommissær v. Zedlitz, den østerrigske mærkede man aldrig stort til, havde til at begynde med vist noget Maadehold og navnlig ikke opmuntret de slesvigholstenske Demonstrationer, selv om han saa gennem Fingre med dem, det passede den Gang bedst med den preussiske Politik, som ingenlunde ønskede Oprettelsen af det selvstændige Hertugdømme Slesvig-Holsten; men da den dansk-venlige Stemning hos de andre Stormagter tvang Bismarck til, som han sagde, at slippe alle de slesvig-holstenske Hunde løs, for med deres Gøen at overdøve de andre Røster, saa forandredes ogsaa Styrelsesmaaden i Sønderjylland. Faa Aar før Krigen

havde den belgiske Regering nedsat en Kommission, „Commission Flamande", til at gøre Forslag om Ordningen af Sprogforholdene i Kongeriget Belgien, den undersøgte til Vejledning Forholdene i andre Lande med blandet Nationalitet eller Sprog, og kom herved ogsaa til at granske Sprogordningen i Sønderjylland; om denne udtalte den 1859: „Blandingen af Sprogene fremtræder i stor Maalestok i Slesvig; det er bevist, at man der iagttager den fuldstændigste Lighed". I Virkeligheden havde der heller ikke været nogen som helst Utilfredshed hos Indbyggerne af Landet mellem Kongeaaen og Ejderen, havde ikke Holstenerne og Tyskerne i det hele haft Brug for denne Utilfredshed og derfor skabt den og holdt den vedlige.

Østerrigske Soldater smykker »Den tapre Landsoldat« med Blomster 6. Juli 1864.

Paa det lærde Skolevæsens Omraade kunde der vel vanskeligt tænkes en retfærdigere Ordning i et Land, i hvis sydligste Del der taltes tysk, i hvis nordligste dansk og dansk-tysk blandet imellem hinanden i Midten, end at der fandtes en ren tysk Latinskole i Slesvig By, en Latinskole med blandet Sprog i Flensborg og en ren dansk Skole i Haderslev. Hr. v. Zedlitz fandt ogsaa til at begynde med denne Ordning saa retfærdig, at han lod den bestaa; men saa kom den forandrede Instruks fra Berlin, som Wrangel i en Samtale med en dansk Embedsmand i Flensborg kort og godt udtrykte saaledes: „Slesvig skal nu være en tysk Provins". En Dr. Lübker, som havde været saa ivrig Oprørsmand, at Bestyrelseskommisionen, i hvilken Preusseren Grev Eulenburg havde Sæde, i 1849 viste ham ud af Flensborg, fik nu det Hverv at omordne det højere Skolevæsen, og det løste han hurtigt. Den danske Skole i Haderslev blev lukket

og alle Lærerne afsat, ved Skolen i Flensborg blev Rektor og 15 Lærere afskediget, og samme Skæbne havde næsten alle Lærerne ved Skolen i Slesvig. Den sidste blev snart aabnet paany, og det skete under Afsyngelsen af Oprørsvisen „Schleswig-Holstein meerumschlungen". Haderslevskolen blev gjort helt tysk, foreløbig dog med 6 ugentlige Timer i Dansk.

Lærerne i Haderslev forsøgte at fortsætte deres Gerning ved Privatundervisning, men de blev kaldt op til den fungerende Oprørsagent, Hr. Hansen, og fik at vide, at deres Privatundervisning, der førtes i en Aand, som ikke stemte med den nuværende Regerings, var utilladelig og maatte ophøre; faa Dage efter blev Lærerne atter stævnet til Borgmesterkontoret og fik Ordre til inden 2 Gange 24 Timer at være borte fra Byen og paa Vej til at forlade Landet; kun to af dem blev som fødte Sønderjyder undtagen fra denne strenge Dom.

For at sætte Udsmidningen af de danske Embedsmænd paa en Slags lovlig Grund, fik den preussiske Kommissær fremledt en gammel, forlængst ophævet Forordning fra 1768, som bød, at et toaarigt Studium ved Universitetet i Kiel skulde være Betingelse for Embedsansættelse i Slesvig eller Holsten. Forordningen var udstedt for at hjælpe det den Gang kun lidet ansete Universitet i Kiel paa Fode; den var rettet mod fremmede Universiteter, og en Række Anordninger, baade ældre og yngre end hin Forordning, fastslog fuldkommen Ligeberettigelse til Embedsansættelse i Slesvig for Kandidater fra Kiels og Københavns Universiteter. Forordningen var forøvrigt lovformelig hævet 1850; men nu passede den udmærket, da Kiels Universitet som kendt var Hovedarnestedet for det slesvig-holstenske Propaganda.

Selvfølgelig var den preussiske Kommissær ivrig for at fjerne hvert Minde om Sønderjyllands tusindaarige Fortid som kongeligt dansk Kronland. Det blev forbudt de kongelig Embedsmænd at bruge Udtrykket „kongelig" og befalet, at det kongelige Vaaben og Navnetræk skulde fjernes fra alle Bygninger, selv om det gjaldt afdøde Konger; paa Raadhuset i Haderslev var indmuret en Tavle med Frederik VII.s Navnetræk; Byens preussiske Kommandant lod Stenen udhugge af Muren og føre bort; Stempelpapir og Frimærker maatte ikke bære Kongens Navnetræk; Kirkebønnen for Kongen blev forbudt, og Danebrog maatte paa de slesvigske Skibe vige for det slesvig-holstenske Oprørsflag; det sidste skete dog næppe med Preussernes gode Vilje. Dansk Møntberegning blev forbudt i offentlige Regnkaber; der skulde bruges hamborgsk Kourant. Preussiske Dalere og hamborgsk Skillemønt blev gangbar Mønt. Mellem Nørre- og Sønderjylland blev der rejst en Toldlinie. Efterretninger fra Danmark skulde i Bladene staa under „Udlandet".

Højskolen ved Rødding havde altid været Slesvigholstenerne en slem Brand i Næsen. Aar for Aar udgik derfra en Flok unge Sønderjyder, som siden blev Danskhedens varme og trofaste Talsmænd; den blev selvfølgelig lukket saa snart Tyskerne fik Magten helt op mod Kongeaaen, og da en tysk Folkehøjskole simpelthen var en Umulighed, blev der ikke gjort noget Forsøg paa at genaabne den med tyske Lærerkræfter; man nøjedes med saa vidt muligt at fjerne alle ydre Tegn paa Danskhed, endog to smaa Danebrogsflag i Kirken blev pillet ned.

De danske Sønderjyder tabte dog ikke Modet, endnu levede Haabet hos dem om paa en eller anden Maade at blive ved Danmark. Dagen efter Als' Erobring frigav Preusserne alle de fangne sønderjydske Soldater, altsaa særlig de mange af 10de Regiment; det gjorde et daarligt Indtryk at se dem vende hjem inden Freden, og mange af dem blev ikke synderlig godt modtagen af Frænder og Venner, idet de halvvejs blev betragtet som Overløbere. Deri gjorde man dem dog Uret, de fleste var bedrøvet over deres Skæbne, og adskillige vilde endog ikke tage imod Frigivelsen, men følge med deres Kammerater i Fangenskab, hvilket dog ikke blev tilladt, enhver fangen Slesviger blev straks frigiven — et Tegn paa, at Preusserne betragtede sig som Landets stadige Herrer. Slesvigholstenerne vilde gerne demonstrere med de unge i dansk Soldateruniform, de bød dem Penge for at bytte den rødhvide Kokarde med Oprørsmærket; men derpaa indlod de sig ikke. Adskillige af dem søgte atter tilbage til deres Afdeling.

Udvandringen til Danmark begyndte alt da; det havde nemlig rygtedes, at Preusserne agtede at afholde Session; Udskrivningschefer var udnævnt; Myndighederne havde vel ved Rundskrivelse til Lægdsmændene nægtet, at Udskrivning var nær forestaaende, men dog samtidig truet enhver, som ved Raad eller Daad hjalp nogen værnepligtig til Flugt, med at blive stillet for en Krigsret og straffet, saa ingen følte sig tryg i den Henseende, navnlig da Brevhemmeligheden ofte blev krænket, og private Breve modtoges under Postvæsenets Segl, gjaldt det om at være forsigtig i sine Udtalelser.

Mandag den 2den August ved Middagstid naaede Budskabet om Kongen af Danmarks Indvilgelse i Slesvigs Afstaaelse til Hertugdømmets gamle Hovedstad, Flensborg; Slesvigholstenerne var Herrer i Byen, Oprørsflaget blev hejst fra alle deres Huse og fra de offentlige Bygninger; men det blev dog opsat til næste Dag ret at fejre den glædelige Begivenhed, da Forberedelserne krævede nogen Tid. Politibetjentene vandrede fra Hus til Hus for at paalægge Beboerne at illuminere deres Vinduer den næste Aften. Flere ansete danske Borgere gik til Borgmesteren, Jürgen Bremer, og krævede Beskyttelse for deres Huse, da de ikke vilde fejre en Tildragelse, som fyldte dem med dyb Sorg. Der blev svaret, at det naturligvis var en fri Sag med Illuminationen, og at der vistnok næppe vilde ske noget Overgreb.

Saa oprandt Festaftenen. Kl. 10 lød fra Kirketaarnet Salmen „Nun danket alle Gott", og derefter satte Sværmen sig i Bevægelse. I Syden var de fleste Huse oplyste; men adskillige laa dog i Mørke og mod dem slyngede Hoben, Læredrenge, Svende, preussiske Soldater og ivrige slesvigholstenske Borgere i samlet Flok, Sten og hvad ellers var for Haanden af Kastevaaben. Foran den preussiske Civilkommissær standsede Skaren og gav ham et rungende Hurra. Hr. v. Zedlitz kom til Vinduet og holdt en Tale om Preussens Beskyttelse, inderlig Tilslutning til Preussen o. s. v., men da han intet sagde om Slesvigholsten, blev Tilhørerne utaalmodige og hyssede af ham. I Flensborgs nordlige Del laa saa godt som alt i Mørke og der blev rigelig Brug for Stenregnen; preussiske Soldater kappedes med Pøbelen i at slaa Ruder ind, ja trak endog Sablerne og huggede løs paa Vinduesprodserne. Den østerrigske Civilkommis-

sær følte sig kun lidet opbygget ved en Hyldest af den Art, han indskrænkede sig til en kort „Tak", og den kendte Filantrop, Grev Stolberg, som boede paa Raschs Hotel, formanede Sværmen til ikke at øve Handlinger, som vilde kaste Skygge over Festen; men dette hindrede ikke, at Hotellets Vinduer snart efter blev slaaet ind.

De danske Flensborgere forsøgte forgæves at opnaa Beskyttelse eller Erstatning for den lidte Skade. „For os er der ingen Ret mere", sagde de mellem hverandre, og kun altfor snart skulde de mærke, at det ikke gjaldt alene dem, men alle danske Sønderjyder.

Slesvigholstenerne var tilsyneladende ovenpaa, alle Efterretninger fra London under Konferencen havde bragt Bud om, hvorledes de tyske Magter hævdede deres Ret til at blive evig udelt sammen under deres egen Hertug, men i Krogene blev der dog alt hvisket om, at Preusserkongen ikke havde ydet sin Hjælp gratis, sikkert vilde han kræve sin Løn, maaske endda beholde Landet for sig selv, og ingen mellem Elben og Kongeaaen havde den Gang Lyst til at blive Preusser. „Hellere Danske end Preussere, men helst Slesvigholstenere", indrømmer en tysk Skribent, som i hine Dage gennemrejste Hertugdømmerne for at sondere Stemningen, var de Ord, som bedst udtrykte det tyske Flertals Mening.

Delingstanken vakte stor Uvilje, og mange danske Sønderjyder havde ogsaa ondt ved at forsone sig med den, uagtet den egentlig ikke, historisk set, var noget nyt; Landet havde jo i lange Tider været delt mellem Danmarks Konger og de holstengottorpske Hertuger. Slesvigholstenerne fik sat en Adresse i Gang mod Delingen og den fik megen Tilslutning, endog ikke faa danske Mænd satte deres Navn under den, uden at tænke over, at de derved bidrog til at prisgive deres Hjemstavn for tysk Voldsherredømme.

Foreløbig hoverede Slesvigholstenerne, og Preusserne gav dem et langt Stykke Line at løbe paa, uden dog at slippe Taget. De danske Sønderjyder tog Tilskikkelserne med den jydske Bondes sejge Ro. „De seer sort uhr", sagde de, „men der ska nok komm en Daw egjen."

51de Kapitel

Freden.

Da Kong Christian var klar over, at yderligere Modstand var haabløs, sendte han sin Broder Prins Hans til Kong Leopold for at formaa ham til at mægle; Belgiens kloge Hersker vidste imidlertid kun altfor godt, at enhver Indblanding i den dansk-tyske Strid, som ikke var støttet af Vaabenmagt, vilde blive kort og bestemt afvist; han nøjedes derfor med at meddele Kongen af Preussen og Kejseren af Østerrig, at Danmark nu vilde søge Fred ved direkte Forhandling med dem. De allierede Fyrster var forberedt herpaa og følte sig fuldstændig som Herrer over Foholdene, de var klar over, at ingen Magt vilde blande sig i Sagen; Omraadet for Fredsforhandlingerne kunde udadtil betragtes som sikret.

Og dog var der Vanskeligheder at overvinde, som krævede hele en Bismarcks brutale Diplomatsnille; han udtalte ogsaa senere, at det var det diplomatiske Felttog, af hvilket han var mest stolt. Da han ved en anden Lejlighed blev spurgt, om han fra første Færd af havde til Hensigt at vinde Hertugdømmerne for Preussen, svarede han: „Tilvisse, straks efter Kongen af Danmarks Død; men det var svært; alt var derved imod mig", og han opramsede saa alle sine Modstandere i den Sag; det preussiske Hof, Kongen, Dronningen, Kronprinsen med Gemalinde, Østerrig, de smaa tyske Stater, England, som ikke undte Preussen Havnen ved Kiel, de liberale i Tyskland, som vilde have Augustenborgeren, og heri mødtes med Slesvig-Holstenerne. Bismarck foreholdt Kong Wilhelm, til at begynde med forgæves, at alle hans Forfædre havde vundet Land, og at han derfor burde erhverve Hertugdømmerne. Kongen troede,

Ministeren havde drukket for meget, naar han kom med slig Tale, og sagde: „Jeg har jo slet ingen Ret til Hertugdømmerne og kan derfor slet ikke gøre noget Krav paa dem gældende"; den samme Ytring gentog han endnu den 22de August s. A. til Kejseren af Østerrig; men Bismarck vidste, at Appetiten vækkes ved at spise, og heri blev han ikke skuffet. Aaret efter, da Lauenborg som første Grøde af den Bismarckske Erobringspolitik var bleven slugt af Preussen, fandt der, som Bismarck skrev, „efter hvad jeg iagttog, en psychologisk Forandring Sted i hans (Kongens) Stemning; han fandt Behag i Erobringer."

Det var først senere, da Østerrig og Frankrig var ydmyget, og Preussen stod som den stærkeste Magt i Europa, at Bismarck saa kynisk afslørede alle sine Snedigheder fra hine Tider; da Budskabet kom om, at Danmark ønskede Fred, stod han lige overfor alle Vanskelighederne og han var indesluttet og ordknap nok.

Først gjaldt det om at blive enig med Østerrig om, hvad der skulde kræves, og dette faldt ikke svært; Kongen af Danmark skulde give Afkald paa al den Ret, han havde eller mente at have til de tre Hertugdømmer og forpligte sig til at godkende den Ordning, som Kejseren af Østerrig og Kongen af Preussen traf med Hensyn til dem. Et andet Spørgsmaal var, hvorledes de to Monarker senere skulde enes om en Ordning, som fyldestgjorde begges Interesser. Preussen ønskede imidlertid Fredsforhandlingerne endt saa snart som mulig, ogsaa for inden Freden at undgaa at maatte tage Standpunkt til Afgørelsen af Hertugdømmernes fremtidige Skæbne, og det mistænkte Danmark for at ville trække Underhandlingerne i Langdrag, for muligvis at opnaa fremmed Indblanding. Bismarck ansaa det derfor nødvendigt straks ved Forhandlingernes Begyndelse at gøre det klart for Danmark, at førte disse ikke til noget Resultat, havde de forbundne tyske Magter endnu ikke naaet Grænsen for deres Handleområde, hvori laa Truslen om et Angreb paa Fyn; men Kejseren af Østerrig blev fast i det Spørgsmaal; han frygtede stadig, at en Overgang til Øerne skulde fremkalde Englands Indblanding, og afslog at lade sin Flaade trænge ind i Østersøen for at holde den danske Eskadre i Skak, medens Overgangen fandt Sted. Derimod var han ikke utilbøjelig til at lade Preusserne vove dette Foretagende paa sin egen Kappe; Kong Wilhelm var fast bestemt herpaa; Prins Friedrich Karl havde Befaling til at træffe alle Forberedelser, og i Berlin drøftede man endog Muligheden af ved Køb og Udrustning af Skibe at øge de preussiske Stridskræfter paa Søen saaledes, at de ogsaa uden østerrigsk Hjælp kunde holde den danske Flaade Stangen.

Regeringen i København var vidende om de haarde Vilkaar, der var sat for Freden. Østerrigs Udenrigsminister, Grev Rechberg, havde meddelt dem alt ved den første Henvendelse; men man haabede, at det sidste Ord ikke var sagt dermed.

Saaledes stod altsaa Forholdene, da Fredsforhandlingerne begyndte i Wien den 25de Juli; fra dansk Side var Minister uden Portefeuille, Kammerherre Quaade og Oberst Kauffmann; fra Preussen kom selve Udenrigsministeren, Bismarck, og Gesandten i Wien, Friherre v. Werther; for Østerrig mødte Grev Rechberg og Gesandten i København, Friherre Brenner. Vore Afsendinge havde Befaling til at søge at bevare de jydske Enklaver og faa den danske Del af Sønderjylland indlemmet i Dan-

mark, men Haabet om at naa saa gunstige Vilkaar var ikke stort og Underhandlerne havde derfor Fuldmagt til, hvis nødvendigt, at samtykke i Afstaaelsen af alle tre Hertugdømmer og de jydske Enklaver. Ved Forhandlingerne om Vaabenhvile skulde de søge at opnaa Nørrejyllands Rømning og Tilbagebetaling af den alt indbetalte Del af Pengeudskrivningen, mod at vi hævede Blokaden og frigav de tagne Handelsskibe, samt Udlevering af Fanger og Genoprettelsen af det fri Samkvem mellem Landene.

Endelig fik Udsendingene Paalæg om at søge at opnaa de tyske Magters Tilsagn om, at de, naar Freden vor sluttet, vilde medvirke til at opnaa europæisk Garanti for Danmarks Neutralitet samt søge at udforske, hvilke Fordele der muligvis kunde naas ved en begrænset Tilslutning af Danmark til det tyske Forbund.

Det sidste Spørgsmaal blev heldigvis afvist allerede i de første Møder; Hensigten dermed var nærmest den at søge at bevare det danske Statsomraade ukrænket ved at tage Hertugdømmerne i Personalunion og sammen med dem indgaa i det tyske Forbund; denne Ordning stemte imidlertid lige saa lidt med Bismarcks Planer som med det danske Folks Ønsker, og Forhandlingerne herom blev derfor hurtigt afskaaret, ligesom Bismarck ogsaa nægtede al Bevisførelse for Kongen af Danmarks Retskrav paa Hertugdømmerne.

Forøvrigt blev Forhandlingerne ført med skaanselsløs Haardhed fra de sejrende Stormagters Side; navnlig sørgede Bismarck for at fremskynde dem saa meget som mulig. „Vi troede", skrev han den 27de Juli til sin Konge, „af hele Forhandlingen at kunne slutte, at man fra dansk Side ønskede en længere Mellemtid mellem Præliminærerne og den endelige Fred, og at de gerne vilde have denne Mellemtid saa taalelig som mulig, for ret længe at kunne afvente, om der ikke imens skulde byde sig gunstige Muligheder for ved europæiske Forviklinger igen at kunne sige sig løs fra Præliminærerne. Lige overfor disse Bestræbelser ligger det eneste mulige Tryk i at beholde Jylland, paa hvis Tilbagegivelse der aabenbart lægges stor Vægt fra dansk Side."

Af hele Sønderjylland raadede Danmark endnu kun over Ærø, men desuden rejste de danske Udsendinge Krav paa Skadesløsholdelse for Lauenborg, som jo aldeles ikke vedkom det rejste Tvistepunkt om Holsten og Sønderjylland og for de i sidstnævnte Land spredte nørrejydske Enklaver; der var derved aabnet en Mulighed for, hvis vore Modstandere vilde stille sig loyalt og nogenlunde velvilligt til Afgørelsen af Grænsespørgsmaalet, at lade en stor Del af det danske Nordslesvig blive ved Danmark; til at begynde med syntes det ogsaa, som om selv Bismarck var tilbøjelig til at gaa med paa den danske Opfattelse, men et Brev fra Kong Wilhelm af Preussen bragte ham paa andre Tanker; alt Krav om Erstatning for Lauenborg blev afvist, og Jyllands Besættelse under Vaabenhvilen bestemt hævdet. Forgæves henvendte de danske Udsendinge sig til Kejseren af Østerrig personlig for at faa bedre Vilkaar. Bismarck truede med at forlade Mødet og rejse bort, hvis de Danske ikke faldt til Føje, og den 27de Juli afgav Kammerherre Quaade derfor den Erklæring, at Danmark indvilgede i Afstaaelsen af de tre Hertugdømmer, saaledes at Ærø ikke ind-

befattedes i Afstaaelsen, og at det mod de jydske Enklaver fik Landstrækninger af tilsvarende Størrelse ved Ribe og Kolding; dermed var de allierede Magter tilfreds; kun krævede Bismarck i et senere Møde i Henhold til et Telegram fra sin Konge, at Ærø skulde indbefattes i Erstatningen for de nørrejydske Enklaver. Forhandlingerne om Jyllands Rømning under Vaabenhvilen gav atter Bismarck Anledning til at vise sin Ufordragelighed; efter at der telegrafisk var indløbet Samtykke fra København til, at de allierede maatte holde Landet besat til den endelige Fred, forsøgte vore Udsendinge endnu at opnaa, at vi selv maatte tage det i Forvaltning; men ogsaa det blev bestemt nægtet, og den 1ste August blev Fredspræliminærerne og Vaabenstilstandsprotokollen underskreven i Wien. Vaabenstilstanden skulde straks indtræde og vare til Fredens Afslutning, dog kunde hver af Parterne opsige den med 6 Ugers Varsel. Jylland skulde under Vaabenhvilen holdes besat af de allierede, men kun med saa stor en Styrke, som de rent militære Hensyn krævede. Tropperne skulde indkvarteres og forplejes samt forsynes md Transportmidler paa Landets Bekostning, men Lønninger m. m. skulde de allierede selv betale. Opkrævning af den udskrevne Krigsskat blev stillet i Bero, og de beslaglagte Varer, som ikke alt var solgt, skulde frigives, ny Udskrivninger maatte ikke foretages, Krigsfanger og politiske Fanger skulde straks sættes i Frihed, dog maatte Krigsfanger ikke tjene i den danske Hær før efter Freden; de danske Soldater, som blev hjemsendt til Jylland, skulde uhindret kunne vende tilbage til deres Afdelinger, hvis Krigen brød ud paany.

Regeringen meddelte Rigsraadets Medlemmer fortroligt Indholdet af Fredspræliminærerne paa et Møde Søndagen den 31te Juli; nogen Forhandling derom fandt ikke Sted; men langtfra alle var enig i, at saa ydmygende Vilkaar burde modtages, og en Hemmelighed, som saa mange kendte, blev naturligvis ikke bevaret, og Christian Richardt udtrykte den Følelse af Sorg, som greb det danske Folk ved Tanken om Adskillelsen fra Sønderjylland i de vemodige, stemningsfulde Ord:

Nu blegner fast det sidste Haab,
Kun lavt vor Stjerne staar,
Og Danmark sidder som en Job
Og skraber sine Saar.
Og Vennerne de flokke sig,
Og se os Byld ved Byld,
Og trøste os saa drøvelig:
»Det er din egen Skyld.«

Imidlertid var alt Haab endnu ikke opgivet om, at de videre Underhandlinger kunde skaffe billigere endelige Fredsvilkaar, og som vi snart skal se, var Spændingen mellem de tyske Stater netop ved denne Tid vokset saaledes, at en indbyrdes Krig i Tyskland ingenlunde var usandsynlig og derved aabnede Muligheder, som endnu vanskeligt lod sig overse.

Foreløbig indrettede vi os paa at gøre Krigens Byrder saa lidet følelige som mulig under Vaabenhvilen, som mindst maatte vare 12 Uger. Hæren blev spredt over Fyn og Sjælland, navnlig blev der hurtigst mulig overført paalidelige Tropper,

2den Brigade, 3die og 18de Regiment, til København for at ave den derliggende Garnisonsbataillons sydslesvigske Mandskab. Oberst Max Müller fik Kommandoen over Brigaden, hans Navn borgede for, at Ordenen vilde blive opretholdt. De to Regimenter, som saaledes vendte tilbage til Hovedstaden, hørte til de kækkeste og bedste i Hæren; det var dem, som havde sejret ved Mysunde, og den Gang havde deres Navne været paa alles Læber; de havde hørt til de sikreste og paalideligste Forsvarere af Dybbøl, og det var endelig dem, som ved Kjær By paa Als Gang paa Gang var gaaet frem til Angreb mod Preussernes overlegne Skarer; 18de Regiment havde ogsaa Æren af at være det Regiment i hele Hæren, som havde mistet de fleste døde og saarede. Var Tiderne end for mørke til at rejse Æreporte, som da Tropperne kom hjem efter den første slesvigske Krig, saa kunde der vel paa Folkets Vegne være bragt de hjemvendende en Tak for, hvad de havde lidt og stridt; men ikke et Velkomstord var til dem. „Ubemærket var vi rykket ud, og ubemærket kom vi hjem," skriver en af Officererne ved 18de Regiment. „Som om vi maatte skjule os, marcherede vi uden om Byen til Sølvgadens Kaserne." Her kom Kongen og Kronprinsen nogle Dage senere, modtog Regimenternes Hyldest og takkede dem for, hvad de havde udrettet.

Den samme Tak bragte Hans Majestæt alle Hærens Afdelinger gennem en Proklamation, som blev oplæst under Vaaben:

Soldater!

Kampen er endt! Fra Krigens blodige Færd vender I tilbage til Hjemmets Gerning.

Tunge Ofre har Krigen kostet; med endnu tungere Ofre maa Freden købes. Men Fædrelandets Vel byder at foretrække Freden for en fortsat Kamp.

Jeg ved, at Eders Mod er usvækket; jeg ved, at Armeen endnu er beredt paa at optage Kampen imod Fjenden; men vi raader ikke over Udfaldet, og medens der kæmpes, er den overvejende Del af Landet i Fjendens Vold og lider under et Tryk, som snart vil føre til Ødelæggelse. Derfor maa Kampen søges endt, omend med Afstaaelse af Landsdele, der fra ældgammel Tid hørte til Danmark, og til hvilke enhver Dansks Hjerte er knyttet.

For Eder, Soldater! er Udfaldet af Kampen dobbelt tungt; I kæmpede og Eders Blod flød for en Sag, vi nu har maattet opgive. Men med Ære gaar I ud af Kampen. Det skal erkendes, at den Opgave, der fra først stilledes til Eder, var mere end vanskelig; mod to Stormagters Hære var I kun en lille Skare. Ethvert Haab om Hjælp svigtede, Fjendens Overmagt tvang Eder tilbage, men hverken hans Magt eller Vinterens Barskhed kuede eders Mod.

Modtager derfor, før I skilles, Eders Konges Tak. Med dyb Bekymring har jeg fulgt Eder i Eders tunge Gerning, med sorgblandet Stolthed har jeg set Eders Færd. Bevarer under fredelige Sysler den Rolighed, den Selvopofrelse, I har vist i Kampen, bevarer fremfor alt den Kærlighed til Konge og Fædreland, der har ledet Eder.

Med Forsynets Bistand vil Danmark endnu kunne haabe en lykkelig Fremtid, omend den nærmeste Tid viser sig mørk og truende.

Værer i Freden, hvad I har været i Kampen, og I vil bidrage til Fædrelandets Vel, som I hidtil har hævdet dets Ære.

København, den 8de August 1864.

Christian R.

Ordningen under Vaabenhvilen blev forøvrigt den, at 1ste og 2den Division kom til Sjælland og blev underlagt General de Meza, medens 3die og 4de blev paa Fyn under General Steinmann. Alle Slesvigere blev hjemsendt, undtagen dem, som frivillig ønskede at blive ved Hæren, og af det øvrige Mandskab hjemsendtes saa mange, at Bataillonernes Styrke blev 300 Mand. Krigsfangerne blev efterhaanden afhentet i de tyske Havnebyer; Officererne blev sendt til deres Garnisonsbyer, Underofficererne samlet i København, ingen af dem maatte jo forrette Tjeneste, alle de værnepligtige blev hjemsendt.

For Flaadens Vedkommende foregik under Vaabenhvilen og indtil Skibenes Desarmering kun mindre Forandringer. Fra Eskadren i Østersøens vestlige Del afgik i Begyndelsen af August forskellige Skibe til København, og den 22de s. M. beordredes Orlogskaptajn Muxoll at stryge sin Kommando som Eskadrechef. Eskadren i Østersøens østlige Del forlod den 6te August Rygen og afgik til Stationen ved Humlebæk. De første Dage af September stødte „Danebrog" og „Dagmar" til, og ved Maanedens Midte tog Eskadren Station imellem Bornholm, Møen og Rygen; efter et kortere Ophold paa Køge Bugt i Oktober Maaned afgik van Dockums Eskadre til København, hvor Flaget blev strøget. Nordsøeskadren afgik ved Vaabenhvilens Indtræden til København, den 30te August beordredes Eskadren opløst, og et Par Dage senere strøg Orlogskaptajn Suenson sin Stander. Den 17de Oktober, efter at Marinens Materiel igen var kommet paa Fredsfod, udstedtes følgende kongelige Proklamation:

Til Flaaden!

Fredeligere Forhold er indtraadte, og de fleste af Eder vender nu tilbage til Hjemmet.

Med Glæde har jeg fulgt Eders hæderfulde Færd paa Søen. Hvad enten det var i den strænge Vintertid, hvor det gjaldt om at modstaa Elementernes Magt, eller i Kamp mod Fædrelandets Fjender, har I vist Udholdenhed og Mod.

Bevarer under Genoptagelsen af fredelige Sysler Eders Kærlighed til Kongen og Fædrelandet, og til det Flag, hvorunder I har kæmpet; og skulde Fædrelandets Forsvar atter kalde Eder til Vaaben, da iler, hvor I end maatte færdes, at stille Eder under gamle Danebrog. Jeg sender Eder, Fædrelandets brave Sønner, saavel Officerer som Underofficerer og Menige, min kongelige Hilsen og takker Eder for det udførte Hverv.

Fredensborg, den 17de Oktober 1864.

Christian R.

O. Lütken.

Medens saaledes alt her hjemme tydede paa, at Krigen virkelig betragtedes som endt, voksede Spændingen i Tyskland, og kun lidet manglede i, at den Brand, som to Aar senere satte hele det tyske Rige i Flammer, alt var brudt ud den Gang.

Udfaldet af Londonner-Konferencen var bleven modtaget med Bifald i alle de tyske Smaastater, som ønskede Oprettelsen af et Slesvig-Holsten, men da Tiden gik og de ledende Stormagter aldeles intet Foretog for at indsætte Hertugen i hans formentlige Rettigheder, begyndte Mistilliden til Preussen at vokse. Da Hertugen af Oldenborg rejste Arvekrav paa Elbhertugdømmerne, og det tyske Forbund paalagde ham at bevise disse Krav, forlangte Preussen, at Hertugen af Augustenborg ligeledes skulde bevise sine Retskrav, hvad der vakte megen Forbitrelse, da man jo i hele Tyskland var gaaet ud fra Hertugens Ret som Retsgrundlaget, baade for Forbundseksekutionen og Krigen. For Bismarck var, som Sagerne nu stod, Hertugen af Augustenborg Hovedhindringen for Endemaalet Hertugdømmernes Annektion til Preussen, og det gjaldt for ham derfor om at være faktisk Herre i saa stor en Del af de omstridte Lande som mulig. I Holsten stod imidlertid stadig Forbundstropperne; om det end var lykkedes Preusserne at blive eneraadende i Kiel og indsmugle et Par Kompagnier i Altona, det kom derfor meget belejligt, da der frembød sig en Lejlighed til at smide Forbundstropperne ud af Rendsborg.

Paaskuddet til denne Voldshandling var let fundet. En Aften kort før Vaabenhvilen sad nogle sachsiske og hannoveranske Soldater sammen paa en Beværtning i Rendsborg og udbragte „Leve" for hinanden, det ærgrede nogle tilstedeværende preussiske Soldater; de gjorde derfor Nar af Kammeraterne af Forbundshæren og spurgte, hvad Grund de havde til at hylde hverandre, da dog ingen af dem havde udrettet noget. Hannoveranerne blev vrede og gik løs paa Preusserne, og der opstod et Soldaterslagsmaal, hvorved der blev brugt blanke Vaaben.

Et Par Dage efter fandt der en Sammenstimling af Forbundssoldater Sted foran en Bygning, som Preusserne brugte til Hospital, Preusserne paastod, at Rekonvalecenter var bleven truet, at der var kastet Sten mod Lasarettet og at Vagtposterne var bleven fornærmet; to Kompagnier preussisk Fodfolk blev hentet og besatte Hospitalsbygningen, hvor de Natten over bivuakerede med skarpladte Rifler, og udsendte stærke Patrouiller; Kommandanten beordrede Forbundtropperne i Kvarterne; han rettede Modbeskyldninger mod det preussiske Militær og udtrykte sin Forundring over de yderliggaaende Forholdsregler, som var truffen.

Ved samme Tid hændte det, at en Borger i Rendsborg hejste det preussiske og det østerrigske Flag for at fejre Erobringen af Als, men den hannoveranske Kommandant, Oberstløjtnant Dammers, lod Flagene nedtage. Dette bragte Bægeret til at flyde over Randen. „Uden Fanefornærmelsen og maaske ogsaa det forhaanden værende Ønske om at bemægtige os Rendsborg, var der ikke bleven grebet til de yderste Forholdsregler", skriver General Goeben; nu blev han kaldt til Prins Friedrich Karl den 20de Juli, altsaa ligesom Vaabenhvilen var indtraadt, og modtog der Kongen af Preussens Befaling til for enhver Pris at gøre sig til Herre over den holstenske Fæstning. Han drog straks af Sted, kom hen paa Eftermiddagen til Rends-

borg og forhandlede med Forbundsgeneralen Knesebeck, som var sendt dertil for at undersøge Sagen. General Goeben meddelte ham, at han næste Dags Middag vilde rykke ind i Fæstningen i Spidsen for 6000 Mand preussiske Tropper; General Knesebech gjorde opmærksom paa, at dette var et Skridt af ganske vidtrækkende Betydning; imidlertid indhentede han dog telegrafisk Forbundsgeneralen, General Hackes, Samtykke til at rømme Fæstningen uden Modstand. Forbundstropperne drog saa ud og Preusserne ind; det østerrigske og det preussiske Flag blev hejst med fuld Honnør der, hvor Hannoveranerne havde strøget dem; men man afventede paa begge Sider med Spænding Følgerne af dette Skridt. Adskillige saa deri Begyndelsen til Afgørelseskampen for den tyske Sag, og havde det passet Østerrig, var den vel ogsaa kommet alt den Gang; nu dæmpede de tyske Smaastater deres Forbitrelse og ventede til en, som de mente, mere belejlig Tid.

Under disse urolige, gærende Forhold var det, at Fredsunderhandlingerne i Wien blev drevet; intet Under derfor, at Preussen var ivrig for at fremme dem, men desuagtet trak de ud i hele tre Maaneder, August, September og Oktober; Bismarck holdt sig personlig noget tilbage og overlod Arbejdet til Baron Werther; men han stod stadig bagved og trak i Traadene. Grundlaget for Forhandlingerne var givet ved Fredspræliminærerne, uden at dog Danmark derved var afskaaret fra at søge at faa disse formildede. Særlig fik vore Udsendinge Paalæg om at søge at opnaa det danske Sønderjyllands Indlemmelse i Kongeriget, saaledes at de 2—300,000 danske Sønderjyder ikke kom under fremmed Aag, en Linie Nord for Flensborg og Tønder, Bovlinien, som bevarede Als og Sundeved for Danmark, haabede man at kunne naa.

Vel vidste vi, at Retsgrunde ikke vilde gøre noget Indtryk paa Preussen, og med denne Magt var det i Virkeligheden vi forhandlede; gjorde den Indrømmelser, vilde Østerrig godkende dem; men hvad Retsgrunde ikke kunde udrette, kunde maaske Hensynet til eget Tarv sætte igennem. Danskheden havde i Sønderjylland hævdet sig gennem Aarhundreder, endda i Tider, hvor Folkebevidstheden næsten helt slumrede, hvor Hof- og Regeringsproget i København var tysk; nu var Nationalitetsfølelsen vakt til klar, bevidst Forstaaelse, og det var sikkert kun lidet ønskelig for en Stat at optage en Befolkning, som stadig vilde staa paa Vagt for at værne sit Sprog og sin Nationalitet og henlede Opmærksomheden paa sig ved idelige Klager.

Formentlig kunde det heller ikke være de tyske Magthavere ligegyldigt, hvorledes Forholdet blev til den nordlige Nabo efter Freden. Var end Danmark lille og svagt, gav dets Beliggenhed det dog altid stor Betydning for Tyskland, og blev dansktalende og dansktænkende Sønderjyder med Magt reven fra Fædrelandet, vilde der derved være skabt en stadig Kilde til Uro; det danske Folk vilde ikke ligegyldigt kunde se paa Landsmænds Trængsler Syd for Kongeaaen; Regeringen i København vilde faa en vanskelig Opgave ved at skulle berolige denne Stemning og kom det til Uroligheder i Evropa, vilde Ønsket om at vinde det tabte igen med Vaabenmagt bryde frem.

Disse Betragtninger var det, det paalagdes vore Udsendinge om muligt at bringe frem under Fredsforhandlingerne, og for at give dem Vægt, skulde de søge at faa

de os venligsindede nevtrale Magter til ligeledes at virke i den Retning; men Haabet om at opnaa noget ad den Vej viste sig snart frugtesløs. Grev Rechberg, som ikke havde noget som helst Ønske om at gaa Danmark nærmere end højst nødvendigt, udtalte aabenlyst til Kammerherre Quaade, at det ved Præliminærfreden fastsatte Grundlag ikke vilde blive fraveget; selv om Preussen vilde, sagde han, kunde det ikke for Tysklands Skyld og Østerrig ikke heller. Paaskudet var godt nok; men Preussen havde baade vist og viste senere, at det meget vel kunde trodse den offentlige Mening i Tyskland, naar det saa en Fordel derved. De nevtrale Magters Gesandter udtalte alle deres levende Deltagelse for Danmark; men ingen af dem vilde yde os nogen virkelig Støtte.

Det eneste, der naaedes ved Forsøget paa at fremkalde de venskabelige Magters Indblanding, var, at Bismarck besluttede at tvinge Danmark til at fremskynde Fredsforhandlingerne ved at øge Trykket paa Nørrejylland. General Vogel v. Falckenstein havde faaet Orlov til Berlin; han fik midt i September Befaling til at vende tilbage til Jylland, og det mærkedes snart, at han var kommen der; Slag i Slag fulgte en Række Forordninger, alle sigtende til at forulempe den danske Befolkning. Fordringerne til Troppernes Forplejning blev øget under Paaskud af, at den kolde Aarstid krævede kraftigere Føde til Mandskabet; for at være rede til at gaa Vinteren i Møde, skulde der indrettes Vinterkvarterer i en Del jydske Byer, hvad der naturligvis var ret kostbart, og for yderligere at volde Ulempe samlede han store Vognparke paa forskellige Steder og unddrog derved Ejerne Brugen af Heste og Køretøjer.

Videre nægtede han at lade Pensioner og Understøttelser udbetale, forbød alle danske Blade, som udkom uden for Jylland, undtagen „Berlingske Tidende", Illustreret Tidende" og „Flyveposten". Endelig lagde han Told paa alle Varer, som indførtes til Jylland, ogsaa fra de danske Øer, krævede maanedsvis Afregning ved Kreditoplagene, forbød Udførsel af Smør, krævede Pas af alle, der besøgte Jylland, og af Jyder, som vilde vende hjem efter at have forladt Landet; Betalingen af Pengene for Ydelser til de preussiske Tropper blev udsat til August, under Paaskud af, at der ikke var Penge nok i de offentlige Kasser, og der blev truet med nye Skattepaalæg. Værst var næsten en Bekendtgørelse om, at da Forvaltningsunderskudet hidrørte fra Forstembedsmændenes høje Lønninger, skulde disse nedsættes, og der skulde hugges saa megen Skov, at Underskudet blev dækket. At hugge Skov i Jylland var at tilføje Landet en Skade, som ikke kunde genoprettes i et Par Menneskealdre. Overførsteren, Kammerherre N. J. Jessen, nægtede ogsaa at udføre denne Befaling; han blev afsat og en preussisk Løjtnant gjort til Overførster. Generalen tiltog sig Ret til Ansættelse af alle Embedsmænd og befalede endog tilsidst kort og godt, at der ikke maatte udføres Levnedsmidler fra Jylland.

Forgæves protesterede Danmark mod alle disse Overgreb baade hos Preussen og Østerrig og hos de nevtrale Magter; kun den franske Udenrigsminister gjorde nogle Forestillinger om Sagen i Wien og Berlin. Lord Russell raadede simpelt hen

til at fremskynde Fredslutningen, og de andre Magter nøjedes med at trække paa Skulderen.

Medens General Vogel v. Falckenstein saaledes efter Evne pressede og pinte Jyderne, gik Underhandlingerne i Wien deres langsomme, men støtte Gang, uden at det paa noget Punkt lykkedes de danske Udsendinge at opnaa selv den mindste Indrømmelse. Grænseudjevningen blev udført saaledes, at der for $6_{,50}$ Kvadratmil jydske Enklaver med 13,083 Indbyggere blev givet $6_{,13}$ Kvadratmil med 12,254 Indbyggere. End ikke en udtrykkelig Garanti for de danske Sønderjyders nationale Ret lykkedes det at opnaa; der var vel bleven godkendt en Artikel i Freden om at begge Nationaliteter i Hertugdømmet Slesvig skulde nyde fuldstændig Ligeberettigelse og en fuldkommen retfærdig og upartisk Beskyttelse; men paa Kong Wilhelm af Preussens udtrykkelige telegrafiske Befaling blev der krævet, at Kongen af Danmark skulde love det samme med Hensyn til de slesvigske Sogne, som kom under Kongeriget; dette turde vor Regering ikke gaa ind paa at Frygt for at aabne Døren for tysk Indblanding, og Artiklen bortfaldt. Ved Erstatningskravene for Blokaden af de tyske Havne og Opbringelsen af tyske Handelsskibe blev der stillet de mest ublu Fordringer; her fik dog Danmark nogen Støtte hos Sømagterne, særlig England og Frankrig; de engelske Kronjurister erklærede endog Preussens Fordringer for fuldstændig stridende imod Folkeretten.

Saaledes lykkedes det tilsidst at komme til Enighed om de væsentligste Spørgsmaal! men Opgørelsen af Kongerigets og Hertugdømmernes finansielle Mellemværende voldte ikke mindre Vanskelighed, navnlig ved, at man fra tysk Side krævede Del i Kongerigets særlige Ejendele, saaledes Øresundsfondet; da det viste sig umulig at komme til Forstaaelse, foreslog Østerrig, at Hertugdømmerne skulde betale Kongeriget 29 Millioner Rigsdaler og dermed være kvit for al Del i Statsgælden; Preussen gik ind herpaa med den barske Tilføjelse, at blev Forslaget ikke straks modtaget fra dansk Side, vilde der blive budt mere byrdefulde Betingelser, og under dette Tryk samtykkede Danmark i at godkende den lidet tilfredsstillende Opgørelse.

Den 30te Oktober blev saa endelig Freden undertegnet i Wien og samtidig blev der truffen Aftaler om Jyllands Rømning af de allierede Tropper. Den 12te November underskrev Kong Christian den Niende Fredstraktaten, efter at den var vedtaget af Rigsraadet, og den 16de November blev de underskrevne Fredstraktater udvekslet i Wien.

52de Kapitel.

Adskillelsen fra Sønderjylland.

Til den 5te November var Rigsraadet sammenkaldt for at godkende eller forkaste den i Wien afsluttede Fred. Det var, som Birkedal sagde, første Gang det danske Folk selv skulde indvilge i at afstaa en Del af sit Landomraade; ved hvad Hage under Drøftelsen kaldte den danske Stats to tidligere Delinger, den i 1660, som tog de skaanske Lande, og den i 1814, som skilte Norge fra Danmark, var Folkets Samtykke ikke bleven indhentet. Der faldt ogsaa stærke Ord, og mange bebrejdede Regeringen, at Hæren næsten helt var hjemsendt, saaledes at vi ikke forhandlede med vore Fjender med Sværd i Haand. C. Rimestad havde det tunge Hverv som Ordfører for Flertallet af det af Rigsraadets Folketing nedsatte Udvalg at tilraade Traktatens Vedtagelse, da der ikke var nogen anden Udvej at øjne. „Der er mange, der har ment," udtalte Rimestad, „at dette Ministerium bedre end noget andet kunde samle Nationen til Kamp, og han vilde have givet alt til, at den havde gjort det (Hør!) Men Ministeriet havde tænkt anderledes, idet det havde hjemsendt en stor Del af Hæren til en Landsdel, hvorfra den ikke vil faa Lov at vende tilbage. Og nu er Modstanden brudt, Folkeaanden svækket, saa det er bleven Pligt at give Samtykke af Hensyn til Landets Fremtid." — Hammerich udtalte Frygt for, at Danmark, hvis den sørgelige Fredstraktat vedtoges, vilde synke ned til at blive et Slags monarkisk Hamborg, der søger Trøst i det materielle; „Stemningen for Krigens Fortsættelse bør rejses, og den vilde kunne rejses, hvis Medlemmerne i denne Sal havde mandig Bevidsthed"; saaledes sluttede han sin Motivering af sit „Nej"; den sidste Ytring indbragte ham en Tilrettevisning af Formanden. Birkedal

angreb ogsaa Fredstraktaten stærkt, navnlig det Misbrug af Guds Ord, der blev drevet i den; den begyndte med Ordene „I den hellige og udelelige Treenigheds Navn" og endte med at dateres i „det Herrens Aar 1864"; men hele Indholdet gik ud paa Plyndring, Ran og Usselhed.

Rigsraadets Folketing underkastede Traktaten 2 Behandlinger i Dagene den 8de og 9de November; i det sidste Møde søgte Konsejlspræsidenten at imødegaa de rejste Indvendinger. „Der udleveres ingen Sjæle," sagde han, „Sjælene forbliver fri; der afstaas intet frivilligt, det er et Faktum, at Slesvig er erobret, og der er ikke. paavist nogen Vej, ad hvilken dette Faktum kan gøres om; et Opraab fra Kongen til Folket om at kæmpe til sidste Mand kunde være godt i de heroiske Tider, da Hvermands Arm var væbnet, men der hører mere til end et Opraab og Arme. Vi manglede de Finanser, hvorfor Krigen skulde føres, den Disciplin og det Materiel, der skulde kunne gøre os Overmagten voksen" . . . Han deler den bitre Følelse at skulle underskrive Fredstraktaten; men han kan ikke dele de manges Mistillid til Danmarks Fremtid. Den første Betingelse for, at vi kan blive friske er, at vi beholder Livet. Han kan ikke passende tale om, at den Fred, han selv er med til at slutte, ikke vil blive varig, den kan blive varig ved vore egne Bestræbelser og ved, at Fjenden viser Retfærdighed, naar Tiden dertil kommer."

Efter denne Tale vedtoges Afslutning og derefter sattes Fredstraktatens Vedtagelse under Afstemning; det vedtoges med 75 Ja mod 21 Nej; blandt Nej'erne var Monrad, Frederik Barfod, Birkedal og Termansen. I Landstinget vedtoges Forslaget Dagen efter med 55 Ja mod 4 Nej; 4 stemte ikke og 5 var fraværende.

Fredstraktaten var saaledes vedtaget af begge Rigsraadets Afdelinger med 130 Ja mod 25 Nej. Dermed var Sagen afgjort, Kongen bekræftede Traktaten med sin Underskrift og Genparterne blev udvekslet i Wien.

Det danske Sønderjylland var dermed skilt fra Danmark, dets Skæbne var lagt i de sejrende to tyske Stormagters Hænder; men Haabet om dets Generhvervelse var ikke udelukket; naar Konsejlspræsidenten udtalte i Rigsraadet, at Freden kunde blive varig, ved at Fjenden viser Retfærdighed, naar Tiden dertil kommer, saa sigtede han dermed til, at Tanken om en Afstemning, som kunde bringe hvad dansk var tilbage til Danmark, ikke var udelukket ved Fredstraktatens Orlyd. Den tredie Artikel, som bestemte Afstaaelserne, lød nemlig saaledes: „H. M. Kongen af Danmark renoncerer paa alle sine Rettigheder til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til Fordel for Deres Majestæter Kejseren af Østerrig og Kongen af Preussen, idet allerhøjstsamme forpligter sig til at anerkende de Dispositioner, som de nævnte Majestæter ville træffe med Hensyn til disse Hertugdømmer."

Om disse Dispositioner vidste man foreløbig intet, Haabet om, at de kunde føre til en fri Afstemning i Sønderjylland var derfor ikke udelukket, selv om ingen mistænkte Preussen for nogen Tilbøjelighed i den Retning.

Den første Følge af Fredslutningen var, at Nørrejylland endelig blev befriet for det haarde Tryk. General Vogel v. Falckenstein blev i sin Rolle til det sidste; endnu den 25de Oktober udstedte han en Forordning om, at fra 1ste November maatte

ingen, hverken af danske Postembedsmænd eller andre, befatte sig med at samle, befordre eller besørge Breve eller andre postmæssige Genstande; desuden skulde rejsende og de Vognmænd, som holdt regelmæssig Personbefordring, stilles under Opsigt. Enhver Overtrædelse heraf skulde strengt straffes; kun det preussiske militære Postvæsen maatte beskæftige sig med Postsager.

Efter Bestemmelsen i Fredslutningen skulde Landet være rømmet inden 3 Uger; den 16de November begyndte Preusserne at drage bort, og den 23de var den sidste Afdeling Syd for Kolding Aa. Den danske Hær vendte hjem til sine Fredsgarnisoner.

I Kongeriget aandede man atter frit; men desto dybere var Sorgen i Sønderjylland; de haarde Fredspræliminærer havde fyldt alle Danske der med tunge Anelser, som gav sig Luft i en Adresse, som den 12te September blev overrakt H. M. Kongen:

„Det er med Sværdet over Hovedet og med Udsigt til at skulle overantvordes til Folkedød i Fjendevold, at Nordslesvigerne nærmer sig Tronen med deres Nødraab om Frelse fra den overhængende Fare. Henslængt for en overmægtig Fjendes Fod har vi uden et eneste opmuntrende og trøstende Ord fra vor Konge og hans Regering, tavse og ensomme maatte bære Krigens Uheld, dens bitre Skuffelser og rystende Forfærdelser, medens Hjemmetyskerne jublende udraabte hele Slesvig som et tysksindet Land. Aldrig indtil denne Dag har dog Haabet svigtet os, det Haab, at Enden vil blive god, naar vi kun trofast holder ud.

Allernaadigste Konge! Endnu staar det Haab vidunderlig fast i vort Hjerte, at vi umulig kan blive skilt fra Danmark, skønt de af Deres Majestæts Regering indgaaede Betingelser har slaaet os med Gru og Forfærdelse, endnu holder vi fast paa den Tro, at Kongen umuligt kan slippe os; thi Danskhed og trofast Hengivenhed for Kongens Person har i Nordslesvig stedse været et og det samme. Ja vi vidner det for Deres Majestæt og for Alverden, at der boer et dansksindet Folk fra Kongeaaen til Flensborg, der kun har været tavst, fordi Fjenden strengt holdt det under Laas og Lukke.

Vi vidner det, at der slaar et dansk Hjerte i Nordslesvig, som vaander sig under Udsigten til at skulle voldgives sin svorne Fjende, og hvis inderste Liv er et dansk Liv, der kun med Gru kan imødese den Tid, da det langsomt skal kvæles under det fremmede Herredømme. Har det end holdt haardt for mange af os at gøre sig fortrolig med Tanken om Slesvigs Deling, saa dog meget hellere den, end at vi skal overgives i Tyskernes Vold.

Allernaadigste Konge! Med Dødsfrygtens Styrke klamrer vi os fast til Tronen og Folket og kan og vil ikke forstaa, hvorledes den danske Konge eller det danske Folk kan ville skille sig af med sine egne Lemmer, sit eget Kød og Blod, saa længe der haves en kampdygtig Hær og en ubesejret Flaade til Danmarks Værn og Værge.

Er det kun et lille Antal Mænd, hvis Navne her findes, saa tør vi ikke desto mindre forsikre Deres Majestæt om, at vi kan tale ud af Nordslesvigernes Hjerte, og kun Forholdene hindrer os i at tilvejebringe Tusinders Underskrift paa denne allerunderdanigste Udtalelse."

Hans Majestæt hørte med synlig Bevægelse Adressens Oplæsning og forsikrede, at ogsaa han ønskede af hele sit Hjerte Nordslesvig bevaret for Danmark.

Saaledes havde Sønderjyderne kæmpet med Haab mod Haab, hele den trange Tid; og Kampen havde været haard, selv i de Egne, hvor man ikke, som i Sundeved og paa Als, Uger igennem daglig følte Krigens Ulykker, og havde de brændte Gaarde

Lasaret i Flensborg i »Harmonien«s Have.

og nedtrampede Marker for Øje. Medens de trefarvede slesvig-holstenske Faner prydede Husene i Flensborg og Leveraab for Hertugen af Augustenborg sammen med Oprørsviser lød paa Gaderne, syslede de Danske, særlig de danske Kvinder, stille paa Lasaretterne, bragte Lindring til de lidende og Trøst til de sørgende. Mærkelig nok klagede Preusserne over, at de danske saarede nød en bedre Pleje i Flensborg end de preussiske; Ven og Fjende skulde jo være lige paa Sygehusene; men Hjertets Stemme kunde ikke helt dæmpes, og ved Preussernes Klage fældede de selv Dommen over, hvor Flesborgerne, ikke de indvandrede, men den gamle faste Borger-

stamme, den Gang stod med sit Hjerte. Flensborg var, som det alt blev sagt den Gang, det store Midtpunkt, hvori syge og saarede, Fanger og frigivne uafbrudt kom og gik, og tro mod det gamle Fædreland kappedes Flensborgerne om at hjælpe saa snart der kom danske Soldater, som trængte til noget; under de lange og trange Uger, da Preusserne laa for Dybbøl, kom daglig saarede og fangne til Flensborg, altid fandt de Trøst og Hjælp; men den 18de April blev de næsten overvældet, og Bud gik til Haderslev om Bistand; endnu samme Aften kom en Mand med 5 til 600 Rdl. og Løfte om, at næste Dag skulde der komme Skjorter, Strømper og Fodtøj.

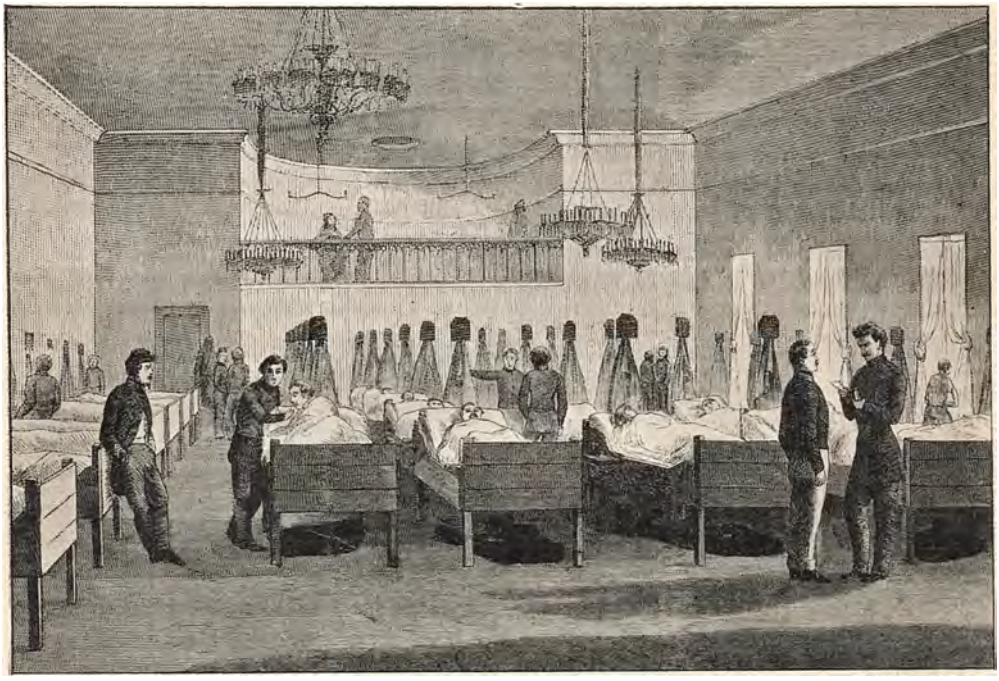

Lasaret i Borgerforeningens Lokale i Flensborg.

Endnu mens Manden sad paa Vognen for at køre af Sted, trængte Folk om ham for at faa ham til at tage deres Skærv med. Det var medens Slesvigholstenerne jublede over Dybbøls Fald, at de danske Sønderjyder vilde bringe deres Tak til dem, der saa længe og saa kækt havde værget om de sønderskudte Skanser. Ikke alene Lasaretterne, men ogsaa private Huse blev overfyldt med saarede, men de sønderjydske Kvinder trættedes ikke i kærlig Pleje. Blandt dem, der gik i Spidsen, var Fru Catharine Christiansen af den kendte danske Flensborgerslægt, men sammen med hende virkede mange andre, som kappedes med hende i Iver. Efter den første slesvigske Krig havde Kong Frederik den Syvende dekoreret fire Damer, nemlig foruden Fru Catharine Christiansen, Fru Johanne Smith, født Christiansen, Agentinde Christian-

sen og Frøken Ingvarsen; nu var Tallet vokset; Kong Christian hædrede ikke mindre end 26 sønderjydske Kvinder med sit Navnetræk i Guld at bære i Ridderordenens Baand; inde i Navnetrækket stod prentet: Ædel Daad glemmes ej! og for at den ikke skal blive glemt, vil vi her nævne Navnene paa de 26 Damer. Fra Flensborg kom de fleste med Fru Catharine Christiansen i Spidsen, derefter Fruerne Ingeborg Boysen, Helene Colding, Feddersen, Jansen, Marie Rasch, Caroline Stahnke, Madam Jensen, Frøknerne Margrethe Carstens, Anna Hansen, Henriette Klüver, Christine Patsch, Marie Petersen, Charlotte v. Rosen, Helga Smith og Mathilde Tode. Fra Sønderborg Fruerne Karberg, Nielsen, Schou og Frøken Petersen. Fra Aabenraa Fruerne Bahnson, Sørensen, Tyroll og Frøken Elberg. Fra Haderslev Fruerne Christine Juhl og Anne Schrøder.

Saa kom det tunge Budskab om Wienerfredens endelige Bestemmelse; det tusindaarige Baand var sønderskaaret og Sønderjyderne givet til Pris for tysk Magtbegær, uden noget som helst Værn for deres Sprog og Nationalitet. Den 16de November udstedte Kongen et aabent Brev, hvori han forkyndte dette, og løste Indbyggerne i de afstaaede Lande fra deres undersaatlige Troskab i Almindelighed, saa og fra den Ed, de som Embedsmænd havde aflagt.

Samme Dag tog Kongen i et aabent Brev Afsked med Befolkningen i Slesvig, Holsten og Lauenborg samt i de afstaaede jydske Enklaver i Slesvig.

„Nu da det smertelige Offer, som Vi nødtvungne af Begivenhedernes Gang, har maattet underkaste os, er fuldbyrdet, føler Vi Trang til for Eder, Beboere af Slesvig og de fraskilte jydske Enklaver, af Holsten og af Lauenborg endnu en Gang at udtale, med hvilken dyb Smerte Vi har maattet bringe det.

Mange af Eder vil forstaa og dele denne Smerte, thi ogsaa for Eders Tanke maa i denne Stund staa, hvor lykkelige Eders Fædre har levet under de danske Kongers milde og retfærdige Scepter, og i hvilken høj Grad den Udvikling og det almindelige Velvære, hvoraf I nu kan være saa stolte, skyldes Vore forevigede Forgængeres Bestræbelser for at fremme Eders Vel. Ogsaa I vil nu mindes, hvor mange lysende Eksempler paa Troskab for den danske Konge Eders Aarbøger fremviser, og at de Baand, der knyttede Eder til Danmark, selv der, hvor fælles Sprog og Nedstamning ikke helligede dem, var inderlige og faste. Ogsaa om den Troskab staar der et uudsletteligt Minde i Vort Hjerte, som saa mange iblandt Eder har vist Os i Vor korte Regeringstid, og for hvilken Vi sender Eder Vor hjerteligste Tak, og aldrig vil det danske Folk kunne glemme dem, der paa denne eller hin Side af Ejderen, eller, det stedse loyale Lauenborg, kappedes med det i Kærlighed til og Troskab imod det fælles Fædreland.

Det har været Vort stolte Haab at kunne hellige alle Vore Tanker og Bestræbelser til Sikringen af Eders Velvære i nøje Forbindelse med det danske Folk. Nu kan Vi kun lade det være Maalet for Vore Ønsker, at det i Tidens Løb altid maa gaa Eder vel, og Vi indeslutter dette inderlige Ønske i Vor Bøn til Gud, som holder Folkenes og Byernes Skæbne i sin almægtige Haand.

Til Hans milde Varetægt i Nutid og Fremtid anbefaler Vi Eder, og hermed sender Vi Eder Vor sidste Hilsen.

Givet i Vor Hoved- og Residensstad København den 16de November 1864.

Under Vor Kongelige Haand og Segl

Christian R."

I Sydslesvig og Holsten, ja selv i det altid loyale Lauenborg, var der mange, som næppe lagde synderlig Vægt paa denne sidste Hilsen fra deres Konge og det Folk, med hvilket de hidindtil havde delt Skæbne, men i Nordslesvig blev det sidste Kongeord gemt og drøftet, og da Kongen paa sin Rejse gennem Jylland i December Maaned naaede til Kolding, fandt han der Sønderjyderne samlet i store Skarer for at sige ham det sidste Farvel. De slesvigholstenske Myndigheder havde gjort alt for at hindre dette Møde, der var hverken sparet paa Advarsler eller Trusler; Borgmesteren i Haderslev truede Deltagerne med Fængsel; en Herredsfoged sendte Rundskrivelse til Sognefogderne om at advare Beboerne „mod slige landsforræderiske Demonstrationer" og med Befaling til at indmelde, hvem af deres Sognefolk, der gik med; men Civilkommissærerne i Flensborg, som endnu styrede Landet, misbilligede den Tvang, der saaledes blev øvet, og den 8de December strømmede Sønderjyderne til Kolding, hvor Kongen gav deres Tillidsmænd Foretræde, og med dyb Sorg hørte Oplæsningen af den Adresse, som var Sønderjydernes Afskedsord:

Fru Catharine Christiansen.

Allernaadigste Konge! Med den dybeste Smerte modtog vi Deres Majestæts sidste Hilsen. Begivenhedernes Magt har adskilt, hvad der gennem Aarhundreder har været forenet. Brødre er revet fra Brødre. Deres Majestæts Krone har mistet en Juvel, hvis Bevarelse har kostet Tusinders Blod. Allernaadigste Konge! Vi føler en Trang til endnu en Gang at hilse vor fordums Hersker. De gamle Baand er brudt, ny er endnu ikke bunden. Vi staar alene, kender ikke vor Fremtids Skæbne. Gerne vil vi dvæle ved Fortidens Minder, ved den lange Række Aar, vi har boet under danske Kongers milde Scepter. Lykke har vekslet med Ulykke; men i Glæden som i Sorgen har vi vendt Blikket imod Tronen. Erindringen om den svundne Tid vil vi tage med os, det danske Folk paa denne Side Kongeaaen vil aldrig glemme Brødrene hinsides. Minderne er jo fælles. Men Øjeblikket tvinger os til at se fremad. Deres Majestæt har i Deres Hilsen bedt os sætte vor Fortrøstning til Ham, „som i sin almægtige

Haand holder Folkenes Lykke og Rigernes Skæbne". Netop til Ham sætter vi vort Haab. Skulde det komme dertil, at Befolkningens Ønsker skulde faa nogen Betydning ved vor Skæbnes endelige Afgørelse, da beder vi trøstig Deres Majestæt være overbevist om, at det skal vise sig, at Kærligheden til vort gamle Fædreland har dybe Rødder i den slesvigske Befolknings Hjerter.

Gud bevare Deres Majestæt!

Gud bevare Danmark, vort gamle Fædreland!

Kongens Svar paa disse tunge Afskedsord vidnede om den dybe Smerte, som fyldte ham; men behersket, som det maatte være, løftede det ingen Flig af det Slør, som endnu skjulte Sønderjyllands Fremtid. „Af alle de Sorger og Bekymringer, som har tynget paa mig i min korte Regeringstid", sagde Kongen, „har intet mere nedbøjet mit Sind, intet hvilet tungere paa mit Hjerte end Skilsmissen fra de brave, tro, loyale Slesvigere, som under saa mange tunge Tilskikkelser stedse har givet de mest glimrende Beviser paa deres Troskab og Hengivenhed for Danmark og det danske Kongehus, og som intet kærere, intet ivrigere Ønske har, end at forblive forenet med Kongeriget under mit Scepter . . . . Mine bedste Ønsker for deres fremtidige Vel vil stedse ledsage dem. Gud bevare og velsigne dem alle."

Med dette Kongeønske drog Sønderjyderne tilbage over den i Marken nys stukne Grænselinie, som skilte Dansk fra Dansk. „De gamle Baand er brudt, de ny er ikke bunden", havde de sagt; de skulde snart komme til at mærke, hvorledes de ny Baand blev bunden, stedse fastere og mere snærende, jo mere deres Troskab mod Danmark holdt ud mod Tidernes Tryk; men det viste sig under de haarde Kaar, at det ikke var Mundsvejr, naar de havde sagt, at Kærligheden til det gamle Fædreland havde dybe Rødder i Sønderjydernes Hjerter.

Det danske Folk og da særlig dets Repræsentanter i den lovgivende Forsamling rammes haardt af den Dadel ikke i Tide at have forberedt sig tilbørlig paa det kommende Uvejr, skønt ingen behøvede at være særlig kyndig Vejrprofet for at kunne forudsige dets Nærmelse, men da Uvejret kom, blev der gjort ihærdige Anstrengelser for at møde det; dette viser blandt andet det store Antal Stridsmænd, vi søgte at føre i Marken. Ved Fodfolket blev der saaledes alt i alt under Krigen anvendt 59,826 Mand, alt medregnet, af Rytteri fik vi i det hele 5543 Mand i Marken, af Artillerister 6745, af Ingeniører 806, tilsammen 72,920, regnes hertil ca. 250 Mennesker ved overordnede Stabe, havde vi over 73,000 Mand indkaldt. Naturligvis maa dette ikke forstaas saaledes, at vi nogensinde paa engang har raadet over saa stor en Styrke, det er det samlede Antal, som i Løbet af Krigen har været tildelt Hæren. Den 1ste Februar, da Krigen brød ud, havde vi ialt 54,357 Mand under Fanerne, af dem var paa Krigsskuepladsen 43,940, deraf 2537 syge, uden for denne 3771 og under Uddannelse ved Skoler og Depoter 7000; den 1ste April, da Hæren var talrigst, havde vi ialt 63,115 Mand, 52,482 var paa Krigsskuepladsen, deraf 5093 syge, 2033 uden for denne og ved Skoler og Depoter 8600 Mand; den 1ste Maj, da Sygeantallet var størst, talte Hæren paa Krigsskuepladsen 49,170 Mand, deraf 7322 syge, uden for denne 2223

Mand og ved Skoler og Depoter 3604; endelig ved Krigens Slutning havde vi 51,077 Mand under Vaaben; af disse var 43,197 paa Krigsskuepladsen, deraf 3928 syge, og ved Skoler og Depoter 2642 Mand. Under Vaaben, stridsduelige, stod der saaledes ved Krigens Slutning kun ca. 2000 Mand mindre end ved dens Begyndelse.

Og dog havde Kampen krævet mange og smertelige Ofre; af døde mistede vi i alt ved Hæren 3078, ved Flaaden 73 Mand. De mange saarede blev fortrinsvis plejet paa Fyn, foruden i Byerne Odense, Faaborg, Middelfart, Nyborg, Svendborg og Bogense

Gruppe af saarede.

maatte der oprettes Lasaretter paa Herregaardene Hvedholm, Gyldensten og Valdemars Slot paa Taasinge. I København blev Frederiksberg Slot og den ny Artillerikaserne paa Christianshavn taget i Brug. De usaarede Fangers Tal naaede 7030 af Hæren og 11 af Flaaden; Fangerne havde været fordelt til preussiske og østerrigske Fæstninger, og selv om de uvante Forhold, navnlig den uvante Kost, voldte Ubehag, stundom Sygdom, var Behandlingen dog gennemgaaende human, blandt de tyskfjendtlige Stammer i Østerrig eller hos Polakkerne i Preussen endog hjærtelig. Af Arbejde blev der som Regel kun forlangt, hvad der var nødvendigt for Sundheden;

Officererne fik ofte Frihed til paa Æresord at foretage Udflugter til Fangestedets Omegn. Den uhyggelige Rubrik i Opgørelsen: Desertører og saaret Mandskab fra Hertugdømmerne naaede 1010 for Hæren og 28 for Flaaden; den langt overvejende Del af disse var tysktalende Sydslesvigere. Det samlede Tab udgjorde saaledes 14,269 Mand af Hæren og 191 af Flaaden.

Af Fjendens Kugler blev ialt truffen 5445 Mand; mest gik det naturligvis ud over Fodfolket, af dem blev der truffen 5010 eller omtrent 80 af hvert Tusinde. Tager man

Danske Fanger paa Arbejde i Magdeborg

Forholdstallet for trufne Officerer, Underofficerer og menige, bliver de $2_{,79}$, $1_{,78}$ og $1_{,23}$; der blev altsaa truffen forholdsvis 2—3 Gange saa mange Officerer som menige og godt halvanden Gang saa mange Officerer som Underofficerer. Sammenlignes disse Tal med de tilsvarende fra den preussisk-østerrigske Krig 1866, var disse Tal for Preussernes (Tyskernes) Vedkommende for Officerer 2_{61}, for menige $1_{,15}$, og i den fransk-tyske Krig 1870—71 $2_{,75}$ og $1_{,21}$, altsaa blev der i vor Krig 1864 forholdsvis truffen flere danske Officerer end tyske i de to paafølgende store Krige. Det er Tal, som vidner højt om det Eksempel paa Mod og Dødsforagt, hvormed vore Officerer foregik deres Folk, og den Pligtfølelse, som besjælede dem, selv om de ikke alle fik Lejlighed til at vise deres Duelighed under saa taknemlige Forhold som den tapre

Løjtnant Ancker, og derfor heller ikke som han blev hædret med en Æressabel fra taknemlige Medborgere.

Bag Rækkerne var der et stort Arbejde at gøre for Lægerne paa Lasaretterne og for Intendanturembedsmændene, som skulde sørge for alle Hærens Fornødenheder. Pastor Peter Rørdam vilde gerne have været Feltprovst; men Kultusminister Engelstoft hvivlede om hans Evner til at administrere; det blev Helgesens Ven, den gamle Feltpræst Høyer-Møller, i hvis Hænder Omsorgen for Sjæleplejen i Hæren blev lagt; Rørdam var 12 Aar ældre, men underordnede sig villigt, og vi har set, hvorledes han trodsede Kuglerne ved Fredericia og hjalp til at holde Stemningen oppe under Bombardementet; den senere saa højt skattede Højskoleforstander Ernst Trier fra Vallekilde blev Feltdegn; han tog sig især af Salmesangen ved Møderne; men han talte dog ogsaa ofte selv og samlede altid en stor, taknemlig Tilhørerkreds om sig. Præsterne paa selve Krigsskuepladsen fik en farefuld og vanskelig Gerning; vi har set, hvorledes det gik dem i Sundeved; deres Brødre paa Als og i Fredericia fik knap saa haarde Kaar, men ogsaa de havde dog Lejlighed til at vise sig tro i deres Kald i Farens Stund.

Løjtnant Anckers Æressabel.

Krigens Udgang, som endnu fylder hver Dansk med Sorg, kastede sin mørke Skygge over det Heltemod og den fædrelandskærlige Offervillighed, som den tapre Landsoldat, og hans Broder paa Søen havde vist lige fra den første, heldige Kampdag ved Mysunde og til de slagne Rester af Kauffmanns Brigade veg mod Kegenæs. De prisgivne Sønderjyder gemte trofast Mindet om dem, som havde lidt og stridt for deres Frihed, og værner endnu bestandig kærligt om de faldnes Grave; men blandt de Danske Nord for Aaen var det, som om Sorgen over den ulykkelige Krig kastede Glemsel over de Ofre, der var bragt for at fri Danmark for denne Ydmygelse.

Vore sejrende Modstandere, Preusserne, fik snart Lejlighed til at prøve Sammenligning med den danske Bondesoldat og Østerrigs og Frankrigs Stormagtshære,

og da Tiden havde bragt alle disse store Begivenheder paa Afstand, saa de lod sig overskue i deres Helhed, hændte det engang, det var i Høsten 1887, at to danske Officerer overværede det preussiske Gardekorps' Øvelse i Mark-Brandenburg; da Manøvrerne var endt og vore Officerer havde taget Afsked, efterat have bragt deres Tak til Chefen, den i Preussen højt ansete General v. Pape, kaldte han dem atter tilbage og henvendte i en talrig Kreds af tyske Officerer følgende Ord til dem:

„Nogle Aar efter den tysk-franske Krig var jeg ved de store Manøvrer i Hannover sammen med Prins Friedrich Karl og General v. Podbielsky. En Dag, da Samtalen mellem os faldt paa de Krige, der for mit Fædreland har haft saa stor Betydning, fremhævede d'Herrer, at den Modstand, som den tyske Hær havde mødt saavel i 1866 som i 1870 stod langt tilbage for Danmarks udholdende Forsvar i 1864. Jeg var ikke med" (i 64), „men de to nævnte Herrer, som med Sikkerhed og Bestemthed udtalte deres Anskuelse, turde vel være i Stand til at sammenligne og bedømme Forholdene.

Høyer-Møller
(en gl. Feltpræst).

Naar jeg her siger dette, er det, fordi jeg antager, det vil glæde Deres Soldaterhjerter. Lev vel, mine Herrer, og hils Deres Kammerater."

